

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA FYENS FORTID

FRA FYENS FORTID

SAMLINGER OG STUDIER

UDGIVNE AF

GUSTAV LUDVIG WAD

FJERDE BIND

KJØBENHAVN

H. HAGERUPS FORLAG

1924

MED UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDET

—

OPLAG: 800 EXPL.

H. H. THIELES BOGTRYKKERI. KJØBENHAVN

De fyenske Localhistorikere have altid mødt den største Imødekomen hos de lærde Styrere af Hovedstadens Archiver og Bibliotheker, f. Ex. Vedel Simonsen hos Werlauff, hvorom de i disse Samlingers to første Bind meddelte Breve indeholde mangfoldige Vidnesbyrd. Og ikke mindre C. T. Engelstoft hos sin Ven fra Laurids Engelstofts Hus, Gehejmearchivaren, Conferentsraad Wegener, der omhyggeligt besvarede de Anmodninger om Oplysninger fra Gehejmearchivet, Biskoppen i Anledning af sin Odense Bys Historie rettede til ham. I et Brev af 1869 til Wegener opstiller Engelstoft en Række Spørgsmaal, af hvilke det 5te drejer sig om Myntergaarden, og tilføjer som Punct 6: »Ogsaa alle andre Bidrag til Myntergaardens Historie i den Tid, da den var Mynt, modtages med Taknemlighed.« Ved Siden af hvert Punct sætter Wegener sin Besvarelse, der til Punct 6 er affattet i disse Udtryk: »Ja — det troer jeg sku nok. Men for Tiden maatte Deres Højærværdighed nøies med dette, indtil vi maaskee engang finde noget mere, og — med en venlig Hilsen til den hele Curia Episcopalis.«

Lignende Tjenstvillighed til at besvare de mange Spørgsmaal, den provinsielle Forsker ikke med sin bedste Villie kan klare ved Stedets egne Archiver og Samlinger, har jeg bestandig mødt hos alle dem, jeg henvendte mig til med Anmodning om Hjælp ved en eller anden Undersøgelse; jeg tænker især paa Colleger i Rigsarchivet samt det sjællandske og jydsk Landsarchiv. Idet jeg nu udsender fjerde og sidste Bind af mine fyenske Samlinger og Studier, er det mig en kjær Pligt at rette en Tak til Alle, der venligt have staaet mig bi under mit Arbejde. At endnu dette Bind har kunnet udgaa, skyldes

Understøttelse fra Carlsbergfondet og den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, hvis ærede Directioner jeg herfor aflægger min erkjendtligste Tak.

Ingen, der kjender Forholdene ved Afsætningen af Bøger som disse Samlinger, vil fortænke mig i, at jeg i min fremrykkede Alder og som Pensionist ikke tør indlade mig paa at fortsætte et Arbejde, der snart vilde bringe mig til Bettelstaven. Stof fattes ikke i Landsarchivets mange forskelligartede Fonds, der ved deres archivalske Bearbejdelse for en stor Del ere blevne let tilgængelige og overskuelige; men endnu staar ikke lidt tilbage, som Landsarchivets faatallige Personale, hvis Tid mere og mere optages af Undersøgelser til Brug for Administrationen og Domstolene, hidtil ikke har kunnet naa at gjenneogaa og registrere.

Mit Haab er, at mine Eftermænd ville kunne faa Lejlighed og Midler til at fremdrage mange flere og andre Emner af Fyens Archiver, end jeg har kunnet overkomme og magte, og derved uddybe Kjendskabet til den enkelte Landsdels Historie, der desværre, som en tydsk Historiker har sagt (Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine, Jahrg. 72 S. 32) »so oft ein Tummelplatz der gutgemeinten, aber unkritischen Dilettantismus ist.«

Odense, Landsarchivet for Fyen, den 28. August 1924.

UDG.

INDHOLD

	Side
Til Oluf Bagers og hans Slægts Historie	1
Bidrag til Skildring af Thomas Kingo og hans Omgivelser	47
1. Kingo i Odense	47
2. Jørgen Karstens	65
3. Birgitte Balslevs andet Ægteskab	106
Kong Frederik den Femtes Besøg i Odense 1748 og dets Følger. 134	
Tillæg I. Biskop Jens Andersen Beldenaks Gaard	175
Tillæg II. Borggreven af Dohnas Epitaphium	182
Rudkjøbing Mulctlegat	189
Begravelser	204
Prøver paa det 18de Aarhundredes Stil i Breve til Stiftamtmand..	267
Fra den Seeblandske Familiekrede	320
Indberetninger om Kjøbstæderne	367
Smaastykker.	
I. Regnskab for Hertug Ulrik af Meklenborgs Ophold i Odense	
1572	413
II. Fra Skalkendrup Præstegaard	415
III. Fra de franske Troppers Ophold i Fyen 1808.....	423
Tillæg og Rettelser	432
Person-Register	437

TIL OLUF BAGERS OG HANS SLÆGTS HISTORIE.

Uagtet den navnkundige Odense-Borger Oluf Nielsen Bagers Levned gjentagne Gange er skildret, først af Hanck i hans Skoleprogram 1837: Frederik den Anden og Oluf Bager, omhyggeligst af Dr. med. A. Halling i 1. Bind af hans store Slægtsbog »Meine Vorfahren« (Glückstadt 1905), fremkomme Tid efter anden hidtil oversete eller snarere godt gemte Actstykker, der indeholde nye Oplysninger om hans Liv og Virken og om hans Familieforhold; nogle saadanne Kilder ere benyttede i disse Samlingers 1. Bind under Skildringen af hans Forhold til Hans Mule — andre skulle her fremdrages.

Oluf Bagers Forældre, Kjøbmand Niels Bager og Anne Markvardsdatter (hvis Moder Christine 1507 ejede Gaarden Nørregade Nr. 29, Oluf Bagers »mødrene Gaard«), ejede og beboede en Gaard i Overgade, en Del af nuværende Nr. 8 og 10. Brødre til Oluf Bager kjendes ikke, derimod to Søstre. Den ene, Karen Nielsdatter, blev gift med Raadmand i Odense Christopher Bostede (Bosted) eller Busk (Busch) — han og hans Børn kaldes snart med det ene, snart med det andet Navn¹⁾ — der ogsaa var Handelsmand og som saadan havde Leverancer til Hæren i den svenske Krig²⁾. Dette Ægtepar beboede Oluf Bagers Gaard i Vestergade tvært overfor Raadhuset. Hun døde 6. October 1598 og blev med sin Mand, hvis Dødsaar

¹⁾ Denne Sammenblanding af Navnene er saa constant, at Christophers Søn Mourits i en Retssag, som 1638 førtes for Odense Raadstueret, snart kaldes Bosted, snart Busch (Conceptbog til Raadstuebog 1638—39 Fol. 27 f.).

²⁾ Kancelliets Brevbøger.

ikke kjendes, stedet til Hvile i Graabrødre Kirke¹⁾. Deres to Sønner gik begge til Norge: Mourits, der har efterladt sig nogle Slægtebogsoptegnelser²⁾, hvoraf ses, at han ved sin Daab 1564 havde til Faddere Erik Rosenkrantz, Erik Rud, sin Morbroder Oluf Bager, Hans Mule og Knud Jørgensen Seeblad, styrede som Foged flere danske Herremænds Godser i Norge og døde 7. Maj 1640 som Borger i Bergen; Niels, der 1597 paa Oluf Bagers Vegne optræder som Fordringshaver i Boet efter Eskild og Albret Oxe³⁾, blev Foged over Søndfjord Fogderi og levede endnu 1642 som Borger i Bergen⁴⁾.

Om Oluf Bagers anden Søster er kun lidet bekendt. I det nedenfor meddelte Laasebrev af 1584 anføres en af hans Haver som grændsende op til »hans Søster Dorrette Sønndaugs Have«, og i et Brev af 1594 til Cancelliet omtaler Oluf Bager en Gjæld, som Kjeld Baad stod i til ham og hans salig Søster Dorthe Søndags⁵⁾. I Betragtning af det ualmindelige Navn tør man slutte, at hendes Ægtefælle var den Henrik Søndag, som 22. Maj 1576 fik Sisefrihed for 2½ Læst Rostockerøl⁶⁾; faa Aar senere er han død, thi 21. August 1580 fik Rentemesteren Christopher Valckendorff Kongebrev af følgende Indhold⁷⁾: da Dorrette Søndag Skomagere, Borgerske i Odense, har berettet, at hun og hendes afdøde Husbonde ere blevne meget forarmede ved Øxenhandel og ere blevne Kongen nogen Told skyldige, hvorfor nu Tolderen i Assens forfølger hende med Rigens Dele, men at hun har omtrent 200 Daler til gode hos Kronen for Statholder Henrik Rantzaus, Diderik Blomes, unge Henrik Rantzaus, Claus von Ahlefelds og Andres Fortæring hos hende under Forsamlingen i Odense (den store Forleningshøjtidelighed

¹⁾ Personalhist. Tidsskrift. IV, 227. ²⁾ Trykte i Personalhist. Tidsskr. IV. ³⁾ Kanc. Brevb. ⁴⁾ Begge Brødre forekomme ofte i Norske Rigsregistrarer. ⁵⁾ Halling, Meine Vorfahren I, 250. ⁶⁾ Kanc. Brevb. ⁷⁾ Anf. Skr.

i Maj s. A.), befales det Rentemesteren at gjøre op med hende for Fortæringen og enten lade Tolderen afkvitte Pengene i den skyldige Told eller betale hende dem, saa hun dermed atter kan betale Tolderen.

Heraf fremgaar ikke alene, at Manden har været Handelsmand, men ogsaa, at han maa have hørt til de større, siden han kunde paatage sig at logere saa fornemme Folk, som Kongebrevet nævner. Tilnavnet Skomager antyder ikke *hans* Næringsvej, men formodentlig en af hans Forfædres.

Af andre Slægtninge havde Oluf Bager en Fætter, Mikkell Hansen Bager, Søn af en ellers ukjendt Farbroder til Oluf, Hans Bager. Han forekommer som Borger i Odense 1562, som Raadmand 1567¹⁾, og har uden Tvivl hørt til de betydeligere Handelsmænd, da han stod i Forbindelse med Kongen, som 1574 gav ham og hans Hustru Maren eller Marine Hansdatter samt deres Arvinger Livsbrev paa en St. Knuds Klosters Gaard udenfor Vesterport. Han ejede og opbyggede Gaarden Nr. 16 i Vestergade, en stor Kjøbmandsgaard, der endnu i sin flere Gange ombyggede Tilstand gjemmer et Minde om ham i et indmuret Dørløsholt, hvori disse Linier ere udskaarne:

CHRISTVS ER MIT ENESTE
HOB OCH TRØST 68
MICHIEL HANSEN
MAREN MICHIELS

Indskriften omgives af en smagfuld Ramme, der holdes af en mandlig og en kvindelig Figur med Svømmehale.

Den af Lauritsen, Odense i Billeder (1874) S. 123 anførte anden Indskrift fra samme Aar har derimod længe

¹⁾ Engelstoft, Odense S. 243, 402. Kanc. Brevb. 1573—98. Bircherods Inscriptiones. Mærkeligt er det, at i Kæmnerregnskabet 1572 nævnes den Søndag, Mikkell Hansen Bager i Vestergade gjorde Raadmandskost.

været forsvunden, medens den ligeledes af ham omtalte Tavle af brændt Ler, forestillende et romersk Kejserhoved, fremdeles er indmuret i Gaarden.

Mikkel Bager døde 15. Juni 1578 og blev begravet i Graabrødre Kirke, hvis Værge han var. Hans Formuestilstand maa paa den Tid have været mindre god; thi i en Aarrække, omtrent 20 Aar, maatte Regeringen Gang paa Gang minde Oluf Bager, der var Værge for hans sex Børn, om at betale Mikkels Gjæld til Kronen, for hvilken han havde sagt god, ja tilsidst forfølge ham med Rigens Dele for den Gjæld, han dels paa egne, dels paa Mikkels Vegne stod i til Kongen, der omsider eftergav ham 500 Daler af Summen. Imidlertid var hans Enke død 27. Februar vistnok 1590 og begravet hos sin Mand i Graabrødre Kirke, hvad en nu forsvunden Ligsten, paa hvilken hendes Dødsaar allerede hundrede Aar efter var udslidt, dækkede deres Støv. Af de sex Børn — som Kongebrevene et Par Gange kalde Oluf Bagers »Broderbørn«, idet Slægtskabsbetegnelser den Gang ikke toges saa nøje — overlevede kun fire deres Moder, som det fremgaar af følgende af Sønnen Jacob Mikkelsen udstedte Fuldmagt, det eneste af Documenterne til Skiftet efter hans Forældre levned, lidt beskadigede, Stykke¹⁾:

Jeg Jacob Michelßen, sallig Michell Bager fordom [raadmand] vdi Othenßehe hanns sønn, kienndis och gjør witterlige for alle vdi thette mitt obnne breff, att ephtherhij min suoger, sødskende och ieg erre besindede att ville nu (nest Gudtz hielp) till første beleylig thidt hanndle, skiffthe och deelle emellom oß huis arffue och goedtz oß ephther woris affgannen fader och moders døedt kannd vere tillfaldenn och min leylighedt for aarßag och forfaldtz skyldt kannd ßig icke begiffue, att ieg paa the thider kannd hoeß thennom tillstede vere, ther-

¹⁾ Afleveret fra Rønninge-Søgaard.

fore fuldmacht och mynndighed giffuer ieg min kiere faderbroder, hederlig och vellerdt mannd her Peder Hannsen vdj Allerup, forbemelte min Suoger Nielß Petterßen, borger vdj Othennße, och min brødere Hanns och Lauritz Mickelßen ibidem, att the paa mine vegne mue handle, skiffthe och deelle samme voris fæderne och møderne arffue och goedtz emellom oß och ther met att gjøre och lade ligger wiiß som ieg sielff personnligen kunde tillstede verre, och huis tha om samme woris arffue forhandlendis, giørendis eller ladenndis worder, saa vell paa mine vegne som paa theris, vill ieg for min personn lade mig benøygge och aldrig therpaa effther att thalle eller ancke vdj nogen maade. Thill yttermere vidneßbiurd haffuer ieg vennligen ombedett erlig, wiiß och velacht mannd Hanns Nielßen Schriffuer, raadmannd vdj Otthennße, thette mit breff for mig att besegle och med min egen handd her vnnder schreffuitt. Giffuitt vdj Otthennßehe thennd 5 dag octobris aar 1590.

Dette bekenner ieg

Jacob Mickelßenn
met egenn handdt¹⁾.

Hvis Udtrykket »Faderbroder« om den i denne Fuld-
magt nævnte Hr. Peder Hansen i Allerup skal tages bog-
staveligt, hvad hans Patronymikon Hansen gjør sandsyn-
ligt, maa denne Præstemand altsaa ogsaa være Søn af
Oluf Bagers Farbroder Hans. I en samtidig Copi af hans
Kaldsbrev 1573 kaldes han ligesom her Peder Hansen²⁾,
medens Bloch i sin Fyenske Geistligheds Historie II, 30
siger »paa et og andet Sted« at have fundet ham med
Tilnavnet Fjellerup, hvilket dog vistnok maa bero paa en
Misforstaaelse; han var født omtr. 1540 og døde 1602.

¹⁾ Underneden er Hans Nielsens Segl paatrykt. ²⁾ Bispearch., Bjerge-
Aasum Herreders Breve Nr. 7.

Om Jacob Mikkelsens Skjæbne vides Intet; ogsaa den Søster, der var gift med Niels Petersen, er ubekjendt. Laurits Bager nævnes i et Tingsvidne 1600 som Kæmner i Odense, men kom uheldigt fra sit Kæmneri, idet han blev Byen Penge skyldig for oppebaarne Skatter og bortrømte ved Aar 1604¹⁾.

Hans Mikkelsen Bager døde 1633 eller 1634 som Raadmand og meget velstaaende Handelsmand, der ejede og beboede en til 800 Rd. vurderet Gaard ved Skjolden; han efterlod sig et rigt Indbo og store Varelagre, foruden over 2700 Rd. i rede Penge og Fordringer²⁾. Hans Enke Anne Jespersdatter fortsatte sin Mands Handel og døde 1653, ogsaa i stor Velstand³⁾. Saavel med hende som med en tidligere Hustru, hvis Navn ikke kjendes, havde han mange Børn, der fortsatte den Bagerske Slægt i Odense og Svenborg; at forfølge dennes Forgreninger gennem Tiderne vilde kræve et Arbejde, som næppe vilde staa i Forhold til Udbyttet, et Arbejde, der vilde blive saa meget vanskeligere som Slægtsnavnet Bager kun undtagelsesvis synes anvendt. Kun nogle Ord om en af Hans Mikkelsen Bagers Sønner af 2det Ægteskab, Jost Hansen, der Traditionen tro forblev ved Kjøbmandskabet i Odense. Han giftede sig ind i en anden rig og anset Borger-slægt, idet han 13. September 1635 ægtede Kirstine Bang⁴⁾, en Datter af den 1624 afdøde Raadmand Claus Bang (en Søn af Stiftsskriver Christopher Bang, død 1599) og Margrete Rickertsdatter Seeblad (Datter af Oluf Bagers Datter Lisbeth). Af det Skifte⁵⁾, som

¹⁾ Notice desangaende i nogle fra Rønninge-Søgaard afleverede Aftegnelser til Kæmnerregnskabet 1572—1620. ²⁾ Skitte, sluttet 2. Marts 1634, i Skifteprot. I, 208—25. ³⁾ Skifte, begyndt 17. Januar 1653, i Skifteprot. VI, 160—95. ⁴⁾ Paa Kongl. Bibliothek, Kalls Saml. Nr. 565, 4to, findes en Afskrift af hans Bryllupsbrev (paa Tydsk) til Hamburger-Kjøbmanden Peter von Essen, der havde adskillige Handelsforbindelser i Odense. ⁵⁾ Skifteprot. II, 2—17. Byfogdens Conceptbog 1640—41 Fol. 9.

Margrete Seeblad kort forinden sin Datters Bryllup holdt med hende og Sønnen Christopher Bang, ses, at hun, foruden den store Gaard, hun beboede, ejede adskillige Boder og Huse i Odense og en Gaard i Kjerteminde samt en Gaard i Korsgade, som Jost Hansen beboede og i hvilken begge Børnene blev lodtagne. Jost Hansen udkjøbte snart sin Svoger¹⁾ og blev Eneejer af Gaarden, Overgade Nr. 6. Han døde allerede 1639²⁾.

At Odense Commune i vanskelige Tider jævnlig maatte ty til Oluf Bager for at kunne klare Skatter til Regeringen og andre Fordringer, fremgaar af flere Kongebreve; ogsaa andre af Byens rige Borgere maatte staa Byen bi med Pengelaan, f. Ex. den kongelige Livlæge, Dr. Cornelius Hamsfort, der 1549 oprettede Odense første Apothek; 1553 laante han Magistraten 100 Joachimsdaler til Raadhusets Bygnings Behov³⁾; tyve Aar senere laante han Byen 100 Rd. til Betaling af dens Gjæld til Oluf Bager; det i den Anledning udstedte Gjælds brev lyder saaledes⁴⁾:

Borgemester oc raad y Othennße, wij giøre witherlige for alle wdj thette wort obne breff, ad wij aff rett wiitherlige giæld oc etth kierligt laann paa meninge Ot-

¹⁾ Tingbog 29. Februar 1636. Byfogdens Conceptbog 1638—39 Fol. 32—35. ²⁾ Registrering i hans Bo — der bl. a. indeholdt et Clavicordium og 19 Contrafejer à 3 Rd. — 15. August 1639 (Skifteprot. II, 281—85). Han efterlod sig en Datter og en Søn, Hans Jostsen, hvis Barn Claus 5. Juni 1663 blev holdt over Daaben af sin Oldemoder Margrete Seeblad, Claus Bangs Enke (Brandts Uddrag af St. Knuds Kirkebog), der døde hasteligen 15. Juli 1668 (Bircherods Dagb. Mscr.). ³⁾ I Magistratens Archiv ligger det indfrieede Gjælds brev, dat. St. Olufs Dag 1553. Af to andre Gjælds breve smst. ses, at Byen til samme Formaal s. A. laante lignende Summer af Cantsler Johan Friis til Hesselager og Axel Urne til Søgaard. Alle tre Breve ere afleverede fra Rønninge-Søgaard. ⁴⁾ Ogsaa dette Actstykke er kommet fra Rønninge-Søgaard.

thennße byes wegne schijldig ad werre erllig, wiiss oc welforfarenn mand, doctor Cornelius van Hamsfort wdj Othennße eller hans arffuinge eth hundrett gamle enckede daller, som hand oss aff siin gode willie lontt oc met forstrecktt haffuer, att betalle erllig mand Oluff Bager, raadmand her sammestedz met, som hand paa Othense byes wegne hagde wdgiffuet oc forstrecktt tiill Otthennße byes nytthe oc beste, huilcke forschreffne eth hundritt daller wij beplicte oss oc wore effterkommere paa mening Othennße byes wegne ad igien giffue, betalle oc fornøge forschreffne doctor Cornelius eller hans arffuinge nv till sanctj Michels dag først kommendes wden all wiidere forhalling, kost eller thering, oc holde hannem oc hans arffuinge thet wden all schade y alle maade. Tiill ydermere windisbyrd, ad thette forschreffne fast oc wbrødeligen holdes schall, som forschreffuet staar, haffue wij laditt trycke woris stadtz singenethe her neden wnder thette wort obne breff. Giffuet y Othennße then xiiij dag iulij aar mdlxxiiij.

Brevet, der er forsynet med Stadens paatrykte Segl, er gjennemskaaret, efterat Laanet omtrent tre Aar senere er bleven indfriet, hvorom Borgmester Christopher Sørensen Skriver i sit og sin Collega Mogens Henriksen Rosenvinges Navn har givet det denne Paategning:

Thette breff indløste bormester Mons oc ieg paa byes wegen fraa docteren nu martij 76.

Betydeligere har formentlig den Sum været, som Byen skyldte ham for Pengelaan i den svenske Fejdes Tid med Pant i Byens Jorder, et Arrangement, der voldte ham saa meget Tab, at han maatte udvirke Kongens Indskriden 15. December 1581 hos Borgmestre og Raad for at faa Gjælden afgjort enten ved Kjøb af Jorderne eller ved

Betaling¹⁾ — men uden Frugt; thi knap to Maaneder efter havde Oluf Bager atter formaaet Kongen til at erindre Magistraten i følgende Brev, der her meddeles efter en gammel Afskrift²⁾, da det ikke findes i Cancelliregistranten:

Friderich den anden, med Guds Naade Danmarkes, Norges, Vendes og Gothes Konning etc. Vor Gunst tilforn. Vider, eftersom vi nogen Tid siden forleden haver Eder tilskrevet for Os elskelige Oluf Bager, Raadmand der udi vor Kjøbsted Odense, om nogen Pendinge og Gjæld, hannem hos Byen tilstaar, som han udi forleden Fejde haver Eders By med forstrakt, for hvilke han var begjærendes enten at maatte fornøjes sine Pendinge eller og, at hannem derfor maatte til Betalning udlægges og undes nogen Byens Ejendom, som han for samme Pendinge udi Pant og Brug haver, eller af Jordskyld, som han selv pligtig er, eftersom Vor Skrivelse derom til Eder ydermere formelder og udviser. Da haver fornævnte Oluf Bager nu atter paa ny derom hos Os anholdet og været begjærendes, efterdi Byen ikke er saa udi Forraad med Pendinge, dermed de hannem kunde aflægge, at hannem derimod maatte udlægges af Jordskyld og af hvis Byens Ejendom, som han udi Pante og Leje haver, eftersom hans Supplicats, den vi Eder herhos tilskikker, ydermere formelder, bedendes Eder derfor og ville, at I hannem dermed eller i andre Maader fornøjer og tilfredsstiller, at han for hans Godvillighed ikke skal lide Skade, men mere det derudinden til Gode at nyde. Dermed sker Vor Villie.

Skrevet paa Vort Slot Kroneborg den 10. Februari Anno 1582.

Under Vort Signet.

¹⁾ Kanc. Brevb. ²⁾ Bircherods Dagb. Mscr., Appendix Februar 1667, jfr. Danske Mag. 5. R. III, 165.

De betydelige Leverancer, som Oluf Bager i Krigens Tid ydede Kongen til Hærens Fornødenheder, bragte ham ogsaa stundom i vanskelige Forhold, som hans Medborgeres Bagtalelse — og maaske Misundelse — gjorde utaaelige. Han nødsagedes derfor 1567 til at anraabe Kongen om Bistand med denne Ansøgning¹⁾:

Eders Kongelige Majestæt min ganske underdanige, velvillige og pligtige tro Tjeneste altid tilforn. Allernaadigste Herre og Konning, som Eders Kongelige Majestæt velfortænkter, at Eders Kongelige Majestæt sendte Eders Naades Brev til Odense By Anno 1563²⁾, der denne Fejde begyndtes, at jeg og andre, som Gods, Kramvare og Klæde havde, da skulde de det forskikke til Kjøbenhavn til Eders Kongelige Majestæts Rentemester Joachim Beck til at betale Jørgen van Hols Knægte med, hvilket vi og lode os findes velvillig til, som lydige Undersaatte burde, og Eders Naades Rentemester handlede med Marcus Kotte og mig udi Johan Friises og Frants Brockenhuses Overværelse, at vi til Roskilde Marked skulde betale alle de andre vore Medborger, som han paa Eders Kongelige Majestæts Vegne fik Gods af, og saa vilde han forskaffe os Eders Kongelige Majestæts Brev, at vi skulde igjen betales af Assens og Medelfar Tolde med Daler,

¹⁾ Da Oluf Bagers originale Brev ikke haves, men kun Cancelliets Afskrift, gjengives det her med nyere Retskrivning. Denne Afskrift, som fulgte med det ndf. aftrykte Kongebrev af 17. August 1567, fandt Udg. i sin Tid paa Rønninge-Søgaards Loft, noget musebidt, medens Kongebrevet hører til de Breve og Actstykker, som i gamle Dage opbevaredes paa Chr. Iversens Landsted Marieshøj ved Odense og af dennes Svigersøn, Adjunct J. H. Tr. Hanck, ere benyttede i hans Skoleprogram 1837. Disse Brevskaber, der heldigvis bleve bevarede i Iversens Efterslægt og 1878 af denne skjænkedes til Gehejmearchivet (Aarsberetn. fra det Kongl. Gehejmearchiv VI S. XLI), ere senere afgivne til Landsarchivet i Odense.

²⁾ Der udgik i Krigens Tid mange Kongebreve til Kjøbstæderne om mange Slags Leverancer; et Brev af det her nævnte Indhold synes ikke at være bevaret.

saa haver Marcus Kotte og jeg afbetalt allesammen og hver besynderlig til den Tid og Dag, og hver Mand fik til alle gode, hvad dennom lovet var efter deres Brevs Lydelse. Allernaadigste Herre og Konning, saa er der nu somme, der paa min Bag lade begaa mange unyttige Ord og mener, de ere ikke vel betalt, og fortryder, at Eders Kongelige Majestæt lod der efter betale mig med Daler, enddog de finge alle og hver især deres fulde Betaling alt, hvis dennem lovet var paa Eders Kongelige Majestæts Vegne. Derfor beder jeg Eders Kongelige Majestæt ganske underdanigen at ville værdiges at lade skrive Borgemester og Raad til udi Odense, at de stævner alle Borgerne for dennom, saa mange som Joachim Beck paa forskrevne Tid fik Gods af paa Eders Kongelige Majestæts Vegne, at de grandsker og forfarer, om der er nogen, der [kan] klage paa mig med Rette, efterdi de fik alle og hver deres Betaling, som dennom lovet var. Er der og nogen, der [tør] sige, de have biet en Dag over deres Tid, at de ikke finge deres Pendinge til rette Tid, da vil jeg give dennom for hver Skilling en Daler, og Borgemester og Raad giver mig saa beskrevet, hvor den Lejlighed sig begiver, paa det jeg fattige Mand maatte blive med Fred og Rolighed og upaatalt for min gode Villie. Desligeste, allernaadigste Herre og Konning, haver jeg nogen Tid siden forleden bekommet Eders Kongelige Majestæts Brev¹⁾, at jeg skulde skatte næst to de bedste Borgere lige ved den tredie Mand, der mest skatter i Odense, som Eders Kongelige Majestæt undte mig for den Fortjeneste og Fordel, jeg gjorde Eders Kongelige Majestæt paa det Gods, jeg kjøbte hjem fran Vesten, som Eders Naade vandt og tjente mere end over 3000 Daler paa. Saa er der nu somme, der mene, at jeg ikke skulde have bekommet samme Brev med Eders Konge-

¹⁾ Kongebrev af 3. Maj 1566, se I, 79 f.

lige Majestæts Villie og Samtykke, og Eders Naades Høj-
mægtighed skal ikke være ret undervist i den Sag, hvor-
for jeg er og ganske underdanigen begjærendes, at Eders
Kongelige Majestæt værdes til og skrive Borgemester og
Raad og menige Borgere udi Odense til, at jeg haver
bekommet samme Brev med og efter Eders Kongelige
Majestæts Villie og Befalning og nu vilde være min fri
Hjemmel der til. Allernaadigste Herre og Konning, be-
gjærendes her paa et gunstigt og naadigt Svar, det vil
Gud almægtigste Eders Kongelige Majestæt rigeligen be-
lønne.

Eders Kongelige Majestæts ganske velvillige og plig-
tige tro Tjenere

Oluf Nielsen,
Borger i Odense.

Oluf Bagers Henvendelse blev vel optagen af Kongen,
der 17. August 1567 sendte Magistraten i Odense følgende
Befaling, der her meddeles efter Originalen, da Aftrykket
i Hancks Program er overmaade ucorrect:

Frederich then anden, mett Gudz naade Danmarckis,
Norgis, Wendis och Gottis Konning etc. Vor Gunst til-
forrn. Wider, at os elskelige Oluff Nielsen haffuer for
oss beclaget, huorledis at ther skal were nogne hans
metborgere, som himligen met wnøttige ord och effther-
saffn skulle lade hannom begaa, och endog hand er offuer-
bødig at suaare och til rette staa huer, som hannom no-
get wil eller haffuer at beskylle, kand hand ligeuel icke
were tilfreds ther wdinden hand mener sig at ske wret,
som i aff thenne hans indelugte suplicatz haffue at for-
fare och hand ether sielff ydermere berette kand. Thij
bede wij ether och wille, atj met thet første kaller for
etther the etthers metborgere, som forschreffue Oluff Niel-
sen paa wore wegne haffuer kjøbt och handlit met, och

aff thennom forhører, om the forskreffne Oluff Nielßen met rette noget haffue at beskylde, enthen for then handel, hand met thennom paa wore wegne hafft haffuer, eller for thet wort breff, wij hannom naadigst giffuit haffuer at skulle skatte nest thuo the beste borgere ther wdj byen, och hues the tha for suaar giffuendis worder, atj thet giffue forskreffne Oluff Nielßen beschreffuit, som i wille antsuare for Gud och were bekiendt for oss. Landendis thet ingenlunde. Schreffuit paa wort slot Kiøpnehaffn then 17. dag augustj aar etc. mdlxvij wnder wort signet.

Udskrift: Oss elskelige borgemester och raadmend wdj wor kiøbstedt Othenße.

Bagsiden af Brevet har Oluf Bager selv givet en Paa-tegning, i hvilken dog et enkelt Ord i Tidens Løb er forsvundet: »Ko M breff adt vere . . . min skat och om te borger ter Æolde klede hos rentte mesteren Æom Æuplicatßen for melder«. Da ingen senere Kongebreve omhandler disse Forhold, er det vel lykkedes at føre Sagen til en god Ende.

En vidtløftig Sag, hvori han inddroges med en af sine Medborgere, var ogsaa en Følge af Krigen. Denne Mand var den rige og ansete Christopher Bang, hvis Navn endnu lever i Odense i Gadenavnet *Bangs Boder*¹⁾ og desuden er bevaret paa et Sted, hvor man ikke skulde tænke at finde det, nemlig paa Prædikestolen i Seden Kirke, der har følgende Indskrift:

SI QVIS DILIGIT ME, SERMONEM MEVM
SERVABIT. IOA. 14.
CHRISTOPHERVS BANG VICARIVS ET MA-
THIAS IOANNES VERBI MINISTER HOC
OPVS EXSTRVI CVRARVNT 1580.

¹⁾ I et Regnskab over communale Skatter 1607 i Magistratens Archiv kaldes de *Christopher Bangs Boder*, hvilket fastslaar Navnets Oprindelse fra ham.

Mathias Joannes er Capellanen ved Odense vor Frue Kirke Hr. Mads Jensen, der tillige var Præst i Seden.

Om Christopher Bangs Slægtskabsforhold til de talrige andre Bang'er, der den Gang florerede i Fyen, vides Intet; Hundrup gjør ham i sin Stamtavle over Oluf Bangs Efterkommere S. 96, dog med et Spørgsmaalstegn, til Søn af den i Rom 1522 døde pavelige Secretair Oluf Bang, der, uagtet han var ugift, af Genealogerne er creeret til Stamfader for talløse Efterkommere¹⁾. Landsdommer Bircherod anser ham for at være Broder til Biskop Niels Bangs Farfader, Niels Nielsen Bang, der døde 1608 som Provst og Sognepræst til Klinte og Grindløse²⁾. Uagtet han havde studeret og 1556 opholdt sig ved Universitetet i Wittenberg, gik han ikke den gejstlige Vej; 1560 findes han som Skriver i Em (Øm) Kloster (ændret til Slottet Emsborg), da han faar Forleningsbrev paa et Vicarie ved St. Knuds Kirke i Odense, hvilket næste Aar forandredes til Livsbrev; senere fik han flere andre smaa Forleninger, og 1567 nævnes han som Stiftsskriver i Fyen. Som saadan var det hans Pligt at høre de Kirkers Regnskaber, som Kongen havde Rettighed til, hvilke Regnskaber Lensmanden tidligere havde hørt, og at oppebære Præstegjæsteri og hvad andet Kirkerne skulde give; i Sognemændenes Overværelse skulde han hvert Aar bortfæste Kronens Part af Tienden til den højstbydende m. v.³⁾.

Hans Embedsvirksomhed kunde nok indvikle ham i Retsstridigheder⁴⁾, men endnu mere synes hans eget Sind at have ført ham ind i Conflicter, der kunde have været undgaaede. Voldsomheder og Haandgribeligheder vides han dog ikke at have øvet, skjønt den Art Selvtægt ikke var ualmindelig i de Tider — man tænke blot paa, hvad

¹⁾ Jfr. Rørdam, Monumenta Hist. Dan. 2. R. II, 496—500. Personal-hist. Tidsskr. III. ²⁾ Kongl. Bibl., Kalls Saml., Nr. 130 Fol. Jfr. Hundrup, anf. Skr. S. 12. ³⁾ Kanc. Brevb. ⁴⁾ Forskjellige Kongebreve derom i Kanc. Brevb.

Hans Mule i Odense og den Klyneske Slægt i Ribe¹⁾ kunde tillade sig; hvis Odense Tingbøger fra Frederik II.s Tid vare bevarede, vilde de sikkert vidne om meget af den Slags; endog det svage Kjøn kunde tage sig selv til Rette som hin Kvinde, der havde indstævnet en Karl for Capitelsretten i Odense og i sin Fornærmelse over, at Sagen gik hende imod, i selve Retten huggede sin Contrapart med en Kniv²⁾. Men hvad Christopher Bang kunde præstere i Retning af Injurier, faar man en Prøve paa af nogle i Magistratens Archiv bevarede Acter i en Raadstuerets sag af 1584 mellem ham og Byskriveren Jørgen Storm; Iver Lunge til Tirsbæk havde ved sin Foged ved Bytinget faaet en Fordring (en Udæskning, Krav, fremsat paa Tinge) beskrevet for Penge, Christopher Bang var ham skyldig for Øxne; efterat Fogeden havde forladt Tinget, kom Christopher derop og spurgte Dommeren, om han havde givet Fogeden Udæskningen, hvortil Dommeren svarede, at han ikke havde kunnet gjøre andet efter den Dom, som for tre Uger siden var falden i Sagen. »Da — hedder det i Tingsvidnet — blev forskrevne Christopher Bang vred og møget hastig og begyndte, som han stod ved Tinget bag ved forskrevne Poul Jacobsen (Dommeren) at true, skjælde og bande, og iblandt andet sagde han til Jørgen Skriver, som han sad paa Tinget udi sit lovlige Kald: Du haver skrevet mig Løgn oppaa udi forskrevne Dom, dit Stykke Hundsfot, og Du skal faa fem tusind Pokker, dit Drog; jeg skal være med at løfte Dig af det Sæde, Du nu sidder udi, og jage Dig syv Gange til Lands-ting derfor, din erforgethen³⁾ Styk Skjælm og Forræder, med mange ubekvemmelige Ord og flere, han paa samme Tid gav forskrevne Jørgen Skriver.« Christopher Bang kom forholdsvis godt fra dette Overfald, da han slap med

¹⁾ Saml. til jydsk Hist. og Topogr. I, 219 ff. ²⁾ Vedel Simonsen, Odense III, 22 f. ³⁾ Dette Ords Betydning er mig ubekjendt; vor-
getten betyder paa mellemedertydsk tankeløs.

at gjøre Skriveren en Undskyldning i Borgmestres og Raads, Byfogdens og Hans Mules Nærværelse, idet han bekendte, »at hvis Ord og Tale, han tilsagde Jørgen Skriver, det skete formedelst Drukkenskab og Hastmodighed«.

Denne umedgjørlige Mand stod endnu flere Aar efter den svenske Fejdes Ende til Rest med Korn, han paa Kongens Vegne skulde betale Oluf Bager for Leverancer under Krigen. Det er ikke lykkedes Oluf Bager i Mindelighed at faa Sagen afgjort, saa Forholdet mellem de to fremtrædende Borgere maa have været meget spændt, hvilket var saa meget mere ubehageligt for dem, som de kaldte hinanden Svoger; hvorledes det forholdt sig med dette Svogerskab, et Begreb der den Gang toges i ganske anderledes udvidet Betydning end nu til Dags, vides ikke. Christopher Bangs Hustru Kirstine Claudatter, der hørte til en rig Kjøbmandsslægt i Odense¹⁾, ses ikke at have været beslægtet med Oluf Bager eller hans Hustru Margrethe Claudatter; muligvis har dennes Moder, Maren Bang, været en nær Slægtning af Christopher Bang, og Raadmand i Bogense Hans Bang, der var gift med Margretes Søster Anne Claudatter, maaske en Broder til Christopher²⁾; i saa Fald var Svogernavnet hjemlet i den Tids Opfattelse.

Oluf Bager maatte da atter paakalde Regeringens Bistand og indsendte følgende Supplik til Kongen³⁾:

¹⁾ Engelstoft, Odense S. 102, 166, 566. ²⁾ Saml. til Fyens Hist. og Topogr. IX, 298 f., 309. ³⁾ Da Oluf Bagers originale Brev ikke findes, men kun Cancelliets Afskrift, gjengives det her med nyere Retsskrivning. Denne Afskrift, som fulgte med det ndfr. nævnte Kongebrev af 15. s. M., hvis Original ligger i Odense Magistrats Archiv, hører til de fra Marieshøj stammende Archivalier, der nu ere indlemmede i Landsarchivet, hvorved altsaa Brev og Bilag efter henimod halvferde Aarhundreders Adskillelse atter ere blevne samlede.

Stormægtigste Fyrste, allernaadigste Herre og Konning! Eders Kongelige Majestæt drages vel til Minde udi den forgangen svenske Fejde, hvad Forstrækning jeg da gjorde af min fattige Evne til Eders Kongelige Majestæts Krigsfolk at betale. Saa haver Eders Kongelige Majestæt forskrevet mig at skulle bekomme i min Betalning hos Stigtskriveren her udi Fyen Aar efter Aar hvis Korn Eders Kongelige Majestæt deraf tilkommer. Saa haver samme Stigtsskriver Christopher Bang paa noget Aar leveret mig af samme Korn, og naar han skulde drage til Kjøbenhavn og forklare sit Regnskab om Philippi Jacobi¹⁾, er han kommen til mig og stundom til min Hustru i min Fraværelse og haver begjæret, at han maatte fange en fuld Kvittans paa hvis Korn han havde leveret og skulde levere, dog det var ikke ydet eller framkommen, da vilde han ligevel være Mand derfor, at jeg skulde bekomme alt hvis tilbage stod, som ikke fremkommen var. Saa haver jeg efter hans Begjæring og stundom min Hustru i min Fraværelse givet hannem Kvittans paa god Tro og Love paa saa mange Læster Korn, som han begjært, paa det han kunde blive kvitteret og faa sit Regnskab klar hos Rentemesteren, som jeg og tidt og ofte haver gjort med mange Eders Kongelige Majestæts Lensmænd, dog de derefter som ærlige Mænd haver ladet fuldgjøre og fornøje mig. Allernaadigste Herre og Konning, saa kommer jeg nu udi Forfaring, at mig skal reste hos hannom uden Tvivl en stor Sum Korn, og haver derfor ladet hannom opkalde paa Odense Raadhus for Borgemester og Raad og begjærte, at han skulde bekjende og sige enten nej eller ja, om han nogen Tid haver gjort klar Regnskab med mig eller min Hustru eller nogen Anden paa mine Vegne om hvis Korn han havde leveret og skulde levere mig paa Eders Kongelige Majestæts Vegne, som jeg god-

¹⁾ 1. Maj, den Gang Finantsaarets første Dag.

villigen haver kvitteret hannom for. Da vil han hverken svare mig ja eller nej dertil, kun alleneste giver en løs Besked fra sig, som man ikke kan holde paa, og siger, at Register og Kvittanser formelder derom. Hvorfor, aller-naadigste Herre og Konning, jeg begjærer allerunderdanigste, at Eders Kongelige Majestæt vilde unde mig en Forskrift til Borgemester og Raad udi Odense, at de kalde hannom for dennom og dømme, om han ikke er pligtig til at sige mig nej eller ja. Og desligeste, at de maatte være hos og overværendes og høre begges vor Regnskab og forhjælpe mig saa møget til Gode, som Ret er, saa at jeg fattige Mand ikke skulde lide Skade for min gode Villie, og at de endelig med det første skille os ad til Minde eller til Rette om Alt, hvad os imellom er. Gud alsommægtigste han skal og vil Eders Kongelige Majestæt det rigeligen belønne, og jeg vil altid findes Eders Kongelige Majestæts villige, hørsam og tro Tjenere med Liv og Gods, som jeg des pligtig er. Den samme Herre og Gud han unde og forlene Eders Kongelige Majestæt et langt og sundt Liv og langvarendes Regimente. Amen.

Datum Odense den 3. Dag Februari 1578.

Eders Kongelige Majestæts underdanig tro Tjener

Oluf Bager.

Allerede den 15. næstefter lod Kongen Borgmestre og Raadmænd i Odense tilskrive om Sagen; under Henvi-ning til den her aftrykte Afskrift af Supplicatsen hedder det efter et kort Resumé af dennes Gjenstand: »Da bede Vi Eder og ville, at I med det Første kalder begge Parterne for Eder udi Rette, gransker og grandgiveligen forfarer al Sagens Lejlighed og siden endeligen dømmer dennom imellom, forhjælpes begge Parterne derudinden saa møget Lov og Ret er, givendes det fran Eder beskrevet,

som I ville ansvare for Gud og være bekjendt for Os. Dermed sker Vor Villie og Befalinge«.

Oluf Bager har imidlertid ikke fundet sig tilfreds med Magistratens Afgjørelse af Stridsspørgsmaalet, men har atter taget sin Tilflugt til Kongen i et Andragende, der nu ikke kjendes uden af en ny Befaling¹⁾ til »Os elskelige Borge-mestere og Raadmænd udi Vor Kjøbsted Odense«, saalydende:

Frederich thend anden, mett Gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Konning etc. Wor gunst tilforrn. Wiider, att os elskelige Olluff Bagger, raadmand vdi wor kjøbsted Ottensse, wnderdanigst for os haffuer ladit berette, att i nogen tiid siden forledenn schall epther wor befaling for ether haffue vdi rette kaldit hanum och oss elskelige Christopher Bang, borger sammestedt, om nogenn regenschab thenum emellum er, och tha affsagdt for rette, at i icke kunde forfare aff alle the quittantzer och schriffter, som i rette wor lagdt, att ther icke schall were giord nogen clar regenschab emellum hanum och forschreffne Chrestopher Bang. Saa mener forschreffne Olluff Bager, att alle seddeller och schriffter, som Christopher Bang aff hanum schall haffue, thend tiid icke schall haffue werit for ether vdi rette, saa i thend sags leylighedt nog-som haffue kund forfare, epther som hand ether self ydermere wiid att berette. Thj bede wj ether och wille, attj mett thet første steffner forschreffne Christopher Bang for ether mett alle the quittantzer, seddeller och schriffter, som hand haffuer aff Olluff Bager eller nogen hans fuld-myndige, grandskendis och grandgiffueligenn forfarendis ald leylighedenn om huis register och regenschab thenum emellum er, och siden enthen till minde thenum ther om emellum forhandler eller och mett rette attskiller, giffuen-

¹⁾ Originalen, der ikke er optagen i Kanc. Brevb., hører til de paa Marieshøj opbevarede Breve, nu i Odense Magistrats Archiv.

dis thett klarligen fran ether beschreffuitt, som i wille andsuare och were bekiendt. Sammeledis attj och ere offuerwerendis, nar samme regenschab thenum emellum schall forhøris, forhielpendis forskreffne Olluff Bager saa uell som forskreffne Christopher Bang therudindenn saa møgit som loug och ret er. Ther met scheer wor wilge. Thi lader thet ingennlunde. Schreffuit paa wort slott Frederichsborg 23. aprilis aar mdlxxvij. Under wort signet.

Af de Breve og Bevisligheder, der havde været fremlagte i Retten, kjendes nu kun et eneste¹⁾, der har Paa-tegningen: »Christoffer Bangs sedell hand haffuer lagdt y retthe for borgemestere och raad mod Oluf Bager then ij dag Martij anno 78« og indeholder en vidtløftig Opgjørelse over Korn, som er overantvordet Oluf Bager udi Odense paa Kongelig Majestæts Vegne af Christopher Bang i Aarene 1569 og 1570, hvorefter Oluf Bager skulde blive sin Modpart adskilligt Korn skyldig.

Efter det sidste alvorlige Kongebrev har Magistraten ikke kunnet vægre sig ved at optage Sagen paa ny, lige saa lidt som Christopher Bang har turdet tilbageholde de Sagen vedkommende Regnskaber, om han ellers havde Lyst dertil. Hvor indviklet og vidtløftig Undersøgelsen har været, fremgaar klart deraf, at det tog mange Maaneder, inden den kunde bringes til Afslutning ved følgende Forlig mellem Parterne, der har Paaatægningen²⁾: »Paa nogen forliigels emellom Oluff Bager oc Christoffer Bang om kongens part aff tiendekorn Oluff schulle hafft af C. B., oc andett«:

¹⁾ Dette Stykke hører til den Rønninge-Søgaardske Gave. ²⁾ Ligeledes. Ved Musebid ere et Par Hjørner af Papiret ødelagte; de der ved forarsagede Huller i Texten ere saavidt muligt udfyldte.

Anno 1578 lørdagen then 13 dag [decembris] tha wore wy effterschreffne Christoffer Sø[rensen oc] Mons Henrickßen¹⁾, borgemestere vdj Ot[thenße], Marckus Koottj²⁾ oc Niels Bager³⁾ borgere [ibidem], forsamlede paa Otthenße raadhus paa en wenlig contracth oc forliigels emellom erliigh och fornumstige mendt Oluff Bager, Raadmand vdj Otthens, paa then ene oc Christoffer Bang, borger ibidem, paa then anden siide om langsomeliige trette oc delemoll, som thennom emellom werritt haffuer, og for klartt oc rett regenschaff, som the om trettett, oc Oluff Bager meentte siig icke ad haffue faatt oc werre tiilkommen saa møgit korn, som hannom wor tiil regnit, som Oluff Bager schulle haffue paa kongelige maiestats wegne aff Christoffer Bang, ther hand wor stictsschriiffuer, och Christoffer Bang sagde siig icke andett ad haffue affuist, end same korn wor kommen Oluff tiil beste, oc hagde befallet, ad thet schulle haffue werit leffveritt hannom eller hans folck oc meentte, om Oluf icke selff wor plictig tiil thet korn hannom resteritt ad indtale etc. Tha paa thet ald kiiff oc trette thennom emellom kunde y saa maade worde nedderlagd oc kierlighet oc gott suogerschaff oc frendschaff kunde worde oc bliiffue oc werre emellom thennom selff, theris hustver, børn oc andre slecth oc wenner paa begge siider, tha forhanlitt wy thennom begge emellom tiil wenlighet effther begge theris egen frii willie oc samtyck vdj saa maade, ad Christoffer Bang schall giiffue och lade yde Oluff Bager fiorten lester korn, halffparten schall werre gott malt oc then anden halffparten schal werre row helten⁴⁾ oc haffre then anden part aff halffparten, thet korn at leffvere oc opyde Oluff Bager eller hans arffuinge aff Christoffer Bang eller hans arffuinge, halffparten her y Otthens oc halffparten vdj Kierteminde vdj try samfelle

1) Rosenvinge. 2) Senere Raadmand. 3) Ligeledes. 4) ɔ: Rug Hælvtten.

aar her efftherkomendis, som er anno 1579, anno 1580 oc anno 1581, tiil gode rede, oc hues korn som Chrestoffer Bang kand finde nogenstedtz aff thet Oluff schulle haffue werit ytt, thet maa oc schall Chrestoffer Bang tiil sig self indtale oc opberre etc., men hues andett regenscaff thennom emellom er paa enthen siider, ad then ene kunde mene siig ad haffue tiiltall tiil then anden fore, enthen effther regenscaffs bøger, item then quitantz, som Iørgen Franßen wdgaff tiil Claus Wandelmandt y Amsterdam, eller andre rette regenscaff oc handschriiffter, ther som the self ther om icke kunde kome offuer eens, tha schall thet indkome for begge theris wener och kioffmend boendis y Otthens, som schal werre Chrestoffer Sørenßen, Mons Henrickßen, Knud Iørgenßen¹⁾ oc Marckus Kottj, oc the schulle haffue fulmachth thennom ther om ad adschilliie, oc huis the ther om kieinde rett er, thet schall werre oc bliiffue, oc huilchen aff thennom, som haffuer enthen regenscaff eller handschriiffter [met huer]andre, tha schulle the thet schaffe tiil [weye] oc holle tiilstede mandagen nest for iulle[dag først] komendis oc ther hoes forsamle the dannemendt, [som] ther hoes schal werre oc bemelt er etc. Ad saa er tald oc tiil wenlighet thennom emellom forhanlit, som bemelt er, tha bleff oc endeliige besluthet, oc the tiilsagde huer andre ad wille huer fraa thennom anttuorde hues seddell eller handschriiffter, som wor wdgiiffuen om hues korn Oluff Bager eller noger hans folck hagde faaett oc opboritt, eller hues seddell Christoffer Bang burde ad haffue aff thennom Oluff Bager haffuer, thet konges korn anrørendis er etc., som for er bemelt. Oc ther mett giorde wy thennom gode wener paa alle siider, oc schall Christoffer Bang giiffue tiil the fattige fyrgetiiffue marck stycker, halparten tiil the fattige vdj hospitalit og halparten tiill hußarme etc. Ad saa er vdj sandhet, tiil

¹⁾ Seeblad.

wiindisbyrdt vnder scriffue wy thette forligels breff met woris egne hender mett theris egne handscriffth her hoes screffuit. Actum vtt supra.

Christoffer Sørensen.	Olluff Bager.
Moens Hinrickßen eghd.	Christoffer Bangh.
Markus Kottj.	
Niels Bager.	

Uheldigvis er i Actstykkets første Linie netop Maanedens Navn fortæret af Musene; jeg har udfyldt den med December, men da den 13. September samme Aar ligeledes faldt paa en Lørdag, maa Dateringen muligvis rykkes tilbage til denne Dag. Imidlertid er der en Omstændighed, der taler for, at 13. December er den rigtige Datum; thi en med det samme rødlig blege Blæk skrevet, mellem de samme Parter paa Odense Raadhus udfærdiget Kjøbecontract¹⁾ er dateret denne Dag. Maaske har den været Slutstenen paa Forligelsen mellem de tvende Borger-Magnater; den lyder saaledes:

Ihm.

Iegh Christoffer Bang, borger y Otthenße, kiendis och gjør for alle witterligt wttj thette mijt obne breff, att iegh aff en kierlig och guodt villgie haffuer wpraghet och wplatt till mijn kiere suoger Oluff Bager, raadmandt her samme stedz, och nu fremdelis wnder, wprager och tillader, at forschreffne Oluff Bager maa wden all argelijst bekomme och nyde till eyendom thæ mijne och mijn hustrues begge woninge och bolige, som nu Niels Mattsßen ybor, liggendis nest wp till Oluff Bagers eygen gaardt, som ær then ene woningh, och then anden ther nest wp till, som Anne Sijluesters²⁾ forðum ybode och nu senijsten

¹⁾ Ogsaa fra Rønninge-Søgaard. ²⁾ Formodentlig Enke efter den Silvester Skriver, der nævnes som Raadmand i Odense i et St. Knuds Aften 1541 udstedt Tingsvidne paa Pergament i Frederiksgave Archiv.

afflijtte, dogh met suodan wilckaar och beskeedt, at hues
 fijre dannemendt paa begge sijder tiltrede, som ere Mester
 Iffuer Bertellsßen¹⁾ och Moens Hinricksßen paa mijne
 vegne och Christoffer Søffrensßen och Knudt Jørgensßen
 paa Oluff Bagers sijde och hans vegne, thæ kunde och
 wille sijge eth christeligt och billigt werdt, thet skall
 forskreffne Oluff Bager fornøye och bethale megh for
 forskreffne tuende bolige och woninger till guode rede
 paa dagh och tijde epher forskreffne danemends sijgelse,
 och ther met schulle wij wære fornøyede paa begge sijder.
 Och iegh Christoffer beplicter migh att giffue och giøre
 forskreffne Oluff Bager ydermere foruaringh met skøde
 och breffue, som rætt och tilbørlige kandt wære y alle
 maade nesth epher at forskreffne danemendt oß saa
 emellum giort, sagdt och forhandlit haffue. Tijll ydermere
 vijdnesbyrdt, att saa fast och tryggelige, wden all argelijst
 handles och fast holdes skall, haffuer iegh kerligen tilbedit
 erlige mendt Christoffer Søffrensßen och Moens Hinricks-
 sßen, borgemestere, och Oluff Bager tilbedit Marcus Kottj
 och Niels Bager att wnderschriffue thette mijtt obne breff,
 och wij begge selffue haffue wnderschreffuit huer met
 eygen handt. Actum Otthensse raadhus then xiiij december
 anno Christj 1578.

Christoffer Sørensen met egen handt. Olluff Bager.
 Moens Hinricksen eghd. Christoffer Bangh.
 Markus Kottj.
 Niels Bager min egen hand.

Over Oluf Bagers omfattende Eje af Gaarde, Huse og
 Grunde i Odense faar man paa et bestemt Tidspunct den
 sikreste Oversigt i det bekjendte Laasebrev, som han 1584
 lod tage paa dem paa Kongens Retterting og som til
 Eftertiden er bevaret i et Transsumpt paa Pergament af

¹⁾ Abbed i Sorø Kloster, gift med Else Mule (Biogr. Lex. II, 174).

1618, der med de andre af C. Iversen bevarede Archivalier nu findes i Landsarchivet. Iversen lod det 1788 trykke i 17. Bind af sine »Almeennyttige Samlinger til Hiertets Forbedring og Kundskabernes Udbredelse«, men rigtignok med Forglemmelse af enkelte Ord og Misforstaaelse af andre, i det Hele saa unøjagtigt — endog Laasebrevets Datum er urigtig gjengivet — at det fortjener at aftrykkes paa ny. For at lette Oversigten ere de enkelte Ejendomme eller Samlinger af saadanne betegnede med Numertal i Parenthes:

Wi Christian dend fierde, med Gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis konningh, hertug vdj Slesuig, Holstein, Stormaren och Dyttmerschen, greffue vdj Oldennborrigh oc Delmenhorst, gjøre alle witterligt, att for osß wor schickett osß elschelige doctor Ienns Mule, induoner wdj wor kiøbstedt Ottensße med ett welbe-seiglitt pergamendtz laaßebreff med hengendis indseigell fore, wschraben, wstungen, wmaculeritt och i alle maade wforfalschitt, liudendis ord fraa ord som efterfølger: Wij Frederich den annden, med Gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis konningh, hertug vdj Slesuig, Holstein, Stormarenn och Dyttmerschen, greffue vdj Oldennborrigh oc Dellmenhorst, gjøre alle witterligt, att aar 1584 den 26 septembris paa wortt retterting wdj wor kiøbstedt Kiøbennhaffnn, neruerendis osß elschelige Anders Bingh thill Smedstrup, wor mandd oc raad, Knud Grubbe till Alsløff, Prebenn Gyldenstiern till Woßborgh, Henningh Spare till Terckellstrup och Laue Wrne, wor secreter, wore mend oc thiennere, for osß wor schicket osß elschelige Oluff Bager, raadmand wdj wor kiøbstedt Ottenße, med nogre breffue oc forföllning paa nogre gaarde, goedtz, hauffuer oc eigendomb, hand haffuer forfuldt till laas, och først vdj rette fremblagde ett register, som byefougden der sammestedtz haffde forseiglett oc ladett paaschriffue,

liudendis der fire thing att were forkyntt, att forskreffne Oluff Bager haffuer disse efterschreffne gaarde, goetz, haffuer och eigendomb vdi sinn frij rolig handd oc haffuendis werge, och kiendis ingen anden der wdinden nogen partt, loed, deell eller rettighed vden Gud allmechtigste, hannom och hans sande arffuinger, liggendis der wdj byen och wden fore, som er først [1] den gaard, hand nu sielf iboer, norden adellgaden, som hans affgangne fader och moder før wdj bode, med ald sin lengelße, portrom och gaardtzrom, som hand nu forfunden er¹⁾. [2] Noch de thuende murede huuse der østen nest hoes och dett huus oc gaard, som Niels Matzen iboer, med ald dierris gaardtzrom, porttrom, tagdroff oc anditt, som er altsammen friitt goetz oc eigendomb, vndertagen ett lidett støcke iord baegh i gaardenn, som schylder aarlig viij β danske thill hoespittallitt. [3] Noch dett' nye murridt huus oc gaard vesten nesten sig sielff²⁾, som tillforne wor thuende wonninge, som oc er alt friitt goetz och eigendomb, vndertagen femb marck, som gaar aff ett støcke iord till sogneprestenn i wor Frue sogen, och strecker sig samme gaard i wester till dett gamle Hermen Valis huus, som nu Simmen barthschier iboer, oc i lengelßen till hans egitt portrom weedtager emoedt byetinget³⁾. [4] Noch den gaard i Nørregade, som strecker sig fraa hanns porthuus oc till Frandtz Mulis hiørnestolpe, som hand baade kiøffte och mageschiffte sigh till aff Iacob Iesperßenn, som oc er allsamen frij eigendomb. [5] Noch dett nye porthuus der norden nest hoes,

¹⁾ Oluf Bagers fædrene Gaard indtog den østlige Del af Overgade Nr. 8 og den vestlige Del af Nr. 10. Biskop Bircherod skriver i sin Dagbog (Mscr.) 18. Febr. 1680 om denne Gaard: et gammelt Bindingsværks Hus, som havde over Porten denne Inscription: O. B. Anno 1580, og havde saaledes standen netop 100 Aar, blev nu begyndt at demoleres efter Apothekerens Jacob Gottfr. Beckers Ordre, som agtede paa Steden at lade et nyt igjen opsætte. ²⁾ Det saakaldte Jordan, opført 1581, vesten op til Oluf Bagers iboende Gaard. ³⁾ c: Fisketorvet.

som Niels Ienßen nu iboer, som strecker sig till Hanns Mulis det store huus, med sitt frij tagdroff, efftersom dett haffuer werrit aff arrildz tiid. Item Hellig Geistis kierkegaard¹⁾, som oc nu er altsammen frij eigendomb. [6] Noch den gaard i Nørregade, som hans moder ibode²⁾, som strecker sig imellum affgangne Casper Mulis gaardt och med sitt frij thagdroff langs i samme gaard och thuert offuer beckenn till Anders remsnidens gaard oc hiørnestolpe, som oc er frij eigendomb, vndertagenn en marck dansche, som schall giffues till forskreffne Ottenssøe bye for den pladtz langs offuer byes beck. [7] Noch den gaard i Westergade thuert offuer for raadhuusløitt, som Christoffer Busk iboer, emellum Christen Friis og Poffuell Nielsens gaard, som oc er frij eigendomb vndertagen ij daller, som er iordschylt till Sanctj Knudtz closter. [8] Noch dj gaarde oc wonninger, som hand haffuer laditt bygge paa Sancti Albani kierkegaard³⁾, medt ald sin iordtzmon nest op till Sanctj Knudtz kierkegaardtzmuur, som oc er frij eigendomb vndertagen ij daller thill aarlig iordschylt till forskreffne Ottenssøe bye. [9] Noch denn Sanctj Knudtz abildhaffue nest op till samme iordtzmonn, som strecker sig i synnder lanns neder till aeen, som hand wort breff paa haffuer till euig eigendomb vndertagen j daller till aarlig iordschylt till Sanctj Knudtz closter. [10] Noch denn gamble bispgaard med ald sin gaardtzrom oc haffuerom nest op till denn iordtzmon, som Mougens Hinricksen

1) Jfr. Engelstoft, Odense S. 162, 200, 523 f. 2) Nørregade Nr. 29, som Oluf Bager ombyggede 1586. Saavel denne Gaard som Jordan bevarede i 300 Aar deres Ydre nogenlunde, indtil de — Jordan 1889, den mødrene Gaard faa Aar efter — bleve forsynede med store Vinduer og pudsede med en rødfarvet Cementmørtel-Masse, hvorudi er skaaret Fuger, der derefter ere hvidtede. 3) Bl. a. den af Oluf Bager 1581 opførte, 1836 nedbrudte Gaard Nord for St. Knuds Kirke. Portbjælken fra denne Gaard er nu indmuret over Porten til Overgade Nr. 8, ind til Gaarden.

borgemester haffuer, och er samme bispgaard och iordtzmon aldsammen frij eigendomb. [11] Noch den bispholm der nest hoes, som er frij eigendomb vnder tagen i daller till Sanctj Hans Closter till iordschyld effter wort breffs liudelße. [12] Noch thuende wonninge i Pugestreditt med den store homble haffue, som strecker sig emellum Arrenntt Peiterßens iordtzmonn och hospitalls haffue och i wester till lens Grydstøbers haffue oc iord weedtager, som och er frij eigendomb vnder tagenn viij ß dansche af ett stöcke iord till Graabrødre kiercke och xxiiij ß aff thuende stöcker iord till Sanctj Knudtz closter. [13] Noch de sex bode oc den hanns abildhaffue, som strecker sig langs fraa streditt och neder y syndenn til Clare closters muer, som os elschelige mester Niels Iesperßenn superintendent y werge haffuer, som hand kiøffte aff Iørgenn Kotthj, for dum borge- mester, och enn deell deraff. [14] Noch dett huus oc gaard synden nest op till denn muritt portt¹⁾, som Jacob sne- dicker iboer, som och er frij eigendomb. [15] Noch de thuende wonninger synden adellgaden nest weed den yderste nye wester portt nest op till lens Grydestøbers iord med sin haffuerom, som och er frij eigendomb. [16] Noch de thuende wonninger norden adellgadenn, som ligger emellum wester portt och denn gaardt, Pallj Christenßen iboer²⁾, som hand fick aff Franndtz bager och Peder Ibbens arffuinger, som oc er frij eigendomb, som nu Suend skomager iboer. [17] Noch den gaard der østen nest hoes, som Pallj Christenßen iboer, med ald sinn gaardtzrom oc haffuerom, som strecker sig till det wand mod Pilledamb och Biørnns lycke, som oc er frij eigen- domb, vnder tagen i daller, som gaar till iordschyld till Dallum closter. [18] Noch den haffue och iordtzmon i Westergade emellum Karen Lauritz Seiertzenns och Hanns kniffuesmedt, som hand fick af os elschelige Jacob Willfeldt,

¹⁾ Den gamle Vesterport. ²⁾ Se Engelstoft S. 450.

wor mand oc thienner, som er och frij eigendomb. [19] Noch den haffue, som ligger paa dett hiørne neder i streditt weed aen mellom streditt och denn haffue, som mester Ienns Poffuelßen haffuer aff Sanctj Knudtz closter, och er samme hans hauffue och frij eigendomb. [20] Noch den hauffue weed aen westen nest op till mester Ienns Poffuelßens haffue, som Pallj Christenßen oploed hannum, som oc er breff paa arffuing effter arffuing, vndertagen xxiiij β, som gaar till iordschylt thill Sanctj Knudtz closter. [21] Noch denn engehaffue weed Sanctj Giertrudtzholmb lanns mellom aen oc landeweyen, som hand kiøffte till eigendomb aff forskreffne Ottensße bye. [22] Noch denn haffue paa Heeden mellom Iürgen Kottis oc Jürgen Skieldtz, som hand bekom aff Hermen Michellßen, med dett stöcke enngfang, som oc ligger weed Sanctj Giertrudtzholmb, som hand oc effter wortt breff oc begiering bekom till eigendomb aff forskreffne Ottensße bye y hans betalling. [23] Noch denn haffue i dett strede norden Vangsbroe nest op till hans søster Dorrette Sønndaugs hauffue och Anne suerdfeigers, som hand haffuer laant hans søn Niels Bager, som oc er frij eigenndomb. [24] Noch enn haffue paa Heedenn mod Aaløckenn mellom Matz Paasche och Karen loens haffue, som hand haffuer laant Michell Pederßenn enn thidlanng. [25] Noch denn haffue mellom Windegadtzportt och Biørnns lycke, som strecker sig fraa porten och adellweyenn neder till denn aa oc wandleb moed Graabrødre closter, som oc er frij eigendomb. [26] Noch enn liden haffue wdenn Nørreportt nest op till denn haffue, som affgangne Eyler Rønous arffuinge i werge haffuer, och strecker sig imoed Sorttebrødre løcke, som Matz Ridtze nu i werge haffuer, som oc er frij eigendomb. [27] Noch thoe haffuer nordenn Biørnns løcke, denn ene, som hans sallige moder haffde i pant aff Ottensße bye, som lost guldsmidt nu i werge haffuer,

denn anden, som Maren Peder bagers nu i werge haffuer. [28] Noch denn lycke wdenn Nørreportt, som affgangne Magdalene Michells thillforne haffde. Och strecker sig langs adellweyen och saa neder till Nißbyehoffuidtz søe med sitt frij aaloff, och dißligeste den schouff der nest hoes, som kalldis Toldelund, som oc strecker sig i nør langs adellweyenn offuer Dronningbroen thill denn wey, som løbber till slottens homlehaffue, oc er i sinn bredellße thuuert offuer neder till denn gamble slottens abildhaffue och gierde effter wortt breffs liudellße, som oc er frij eigendomb. [29] Noch dett huus wdj denn abildhaffue oc fischewannd, som ligger her for weed forschreffue Magdalenis løcke, som hannd oc for nogre aar sidenn kiøffte thill eigenndomb. Alle disße forschreffne huusße, gaarder, hauffuer och eigendomb med dierris rette thilleggellße, som der nu tillegger oc brugis till forschreffne gaarde, haffuer, goetz oc eigenndomb, haffuer forschreffne Oluff Bager och hanns fuldmyndige till forschreffne Ottennße byeting thilbøditt, om der wor nogenn mannd, som kiendis sig weed loed, diell eller rettighed for eigenndomb, pannt, laann eller wdj huis anden maade dett neffnis kand till eller wdj forschreffne gaarde, hauffuer, goetz oc eigendome eller nogitt dierris thilleggellße, som hannd nu wdj haannd och heffdt haffuer, weed huad naffnn dett neffnis kannnd, intett med alle wndertagitt, da wille hand pleye¹⁾ enn oc huer i saa megitt som loug oc rett er, och ingen der frembkommen er. Dereffter wortt stadfestellße breff oc fire wore dombreffue, dett fierde schreffuitt paa pergament med hengendis innndseigell, huert forschreffne dombreff paa sex wgger oc wor almindelig steffning paa ett aar oc sex wgger offuer alt wort rige Danmarck, att huo sig kiender nogre deell, loed eller rettighed att haffue wdj forschreffne gaarde, hauffuer,

¹⁾ o: yde, fyldestgjøre.

goedtz oc eigendomb eller noget dierris rette thilleg-
gellße enten for eigendomb, pannt, laann, gaffue eller
were sig ehvad maade dett helst were kannd, att de
schulle komme for oß paa wort retterting med dierris
bewißning, de derpaa haffde, och dereffter wor allminde-
ligh steffning sex wppers offuerhørrellße sammeledis offuer
allt wortt rige Danmark. Huilcke wore breffue alle lough-
lige giffne oc till thinngelste, forfulde och frembgangne
ere weed alle dierris thider oc datum, och deremod er
ingen breffue thagenn aff oß. Da effter saadanne wore
breffue och loughlig forfølling wor derpaa sagt for rette,
at forskreffne Oluff Bager bær att haffue laas paa for-
schreffne gaarde, haffuer, goedtz oc eigendom, thi till-
dømme wi nu forskreffne Oluff Bager och hans arff-
uinger forskreffne gaarde, hauffuer, goedtz och eigenn-
domb med ald sinn rette thilleggellße, huad dett helst
er eller neffnis kannd, intett vndertagit i noget maader,
att haffue, niude, bruge oc beholde till euindelig eye,
forbiudendis alle, ehuo de helst ere eller were kunde,
dennom derpaa att hindre, hindre lade, forfangg att gjøre,
wforrette eller sig dermed at beuare moedt dierris minde
effter denne daug i noget maade, och sette wi denn sagh
euindeligh thiellße paa. Datum vt supra. Nostro ad
causas sub sigillo, teste Hilario Grubbe, iustitiario nostro
dilecto. His auditis, lectis et visis sigillo nostro ad cau-
sas lucide protestamur. Data in castro nostro Neoburgo
27 die novembris 1618. Teste Iacobo Wiffeldio, iustitiario
nostro dilecto.

Den under 10. anførte gamle Bispegaard, det nu-
værende adelige Jomfrukloster, havde Kongen, efter at
have opgivet Tanken om at anvende den til Kongsgaard,
1579 tilskjødet Oluf Bager¹⁾. Skjødet meddeles her efter

¹⁾ Hvor nøjagtigt Lensmanden Erik Rosenkrantz fulgte Kongens
Ordre til at bruge af Bispegaarden til dermed at forbedre St. Hans

den velbevarede Original paa Pergament med vedhængende Voxsegl i Jomfruklostrets i Landsarchivet deponerede Archiv¹⁾:

Wij Friderich thend anden, medt Gudtz naade Danmarchis, Norgis, Wendis och Gothis koning, hertug wdi Sleßuig, Hollstenn, Stormaren oc Dyttmersken, greffue wdi Olldenborg oc Delmenhorst, gjørre alle witterligt, att wij aff wor synderlig gunst oc naade haffuer wndt, skiødt oc giffuitt oc nu mett thitte wortt obne breff wnde, skiøde oc giffue oß ellskelige Oluff Bagger, borger wdi wor kiøpsted Ottenße oc hans arffuinge thend iordtzmonne, som bishopsgaarden tillforn haffuer standitt paa, mett huis gammell stheen nu wdj samme huss findis, sameledis thend lille holm, som ther hoß ligger, wdi lengden oc bredden, epther som nu begreben oc forfunden er, att haffue, niude, bruge och beholde for seg och sine arffuinge for euindelig eiendomme, oc skall hand oc hans arffuinge niude samme iordtzmonne frij for iordschylldt, men aff thend lille holm skall giffuis aarligen en hallff daler oc ydis till lenßmanden wdj sanctj Hans closter, oc skall hand haffue hans frij wey till forskrefne iordmonne adt thend adell wey, som aff gammell thiid haffuer weritt, oc till holmen schall wor lenßmand lade hannum foruiße, huor hand schall legge thend broe offuer. Huillken forskrefne iordtzmonne och holm wdj lengden och bredden, som thend nu begreben oc forfunden er, forskrefne Olluff Bagger och hans arffuinge mue och schulle haffue, niude, bruge och beholde for euindelige eiendomme. Thj beplichte wij oß oc wore epterkommere koninger

Kloster eller Odensegaard, saa at Bispegaarden, som Engelstoft siger, blev en forladt Ruin, fremgaar af flere Poster i Odensegaards Lensregnskab (i Rigsarchivet) 1576—77: »et gammelt Hus, de paa Bispegaarden nedertog«; Panelværk, Sengesteder, Bænke og Vindueskarme fra Bispegaarden bleve omgjorte og indsatte paa St. Hans Kloster. ¹⁾ Udtog i Kanc. Brevb. 1576—79 S. 549.

wdi Danemark oc kronen att frij, hiemle och fulldkom-
meligen tillstaa forskrefne Olluff Bagger oc hans arff-
uinge forskrefne huße, iord oc gaardtzrom mett thend
lille holm ther hoß ligger for huer mandtz tilltalle, som
ther paa kand tale mett rette wdi noger maade, och
kiendis wij oß, wore ephterkommere koninger wdi Dane-
marck oc kronen ingen ydermere lod, deell, rett eller
rettighedt att haffue till eller wdj forskrefne huss, iord,
gaardtzrom och lidel holm ephter thenne dag wdi noger
maade. Till ydermere windisbyrdt haffue wij laditt henge
wortt signete neden thette wortt obne breff. Giffuitt paa
wortt slott Kolldinghuss thend x dag ianuarij Aar mdlxxix.
Wnder wort Signete.

Friderich.

Naar den Gaard, til hvilken Traditionen særlig knytter
Oluf Bagers Navn, Overgade Nr. 11, ikke er anført i Laase-
brevet, maa det ligge i, at han før 1584 har afhændet
den, vistnok til Borgmester Mogens Henriksen Rosen-
vinge (jfr. I, 100). Andre Ejendomme har han senere er-
hvervet, bl. a. en Gaard i Nedergade, som han et Par
Aar før sin Død solgte til sin ældste Søn Niels tillige-
med nogle Vaaninger, der muligvis kunne identificeres
med Laasebrevets under Nr. 14 og 16 anførte Ejendomme.
Det Brev, hvorved han bemyndigede sin Svigersøn til at
give Niels Bager Skjøde i hans Navn, lyder saaledes¹⁾:

Ieg Olluff Bagger, borger y Ottense, kiendis och gjør
witterligt for alle wdj thette mitt obne breff, ad ieg med
minne kierre børnns och suogeris raad och sambtøcke
haffuer soldt och affhend fra mig och minne arffuinge
och thill minn kiere sønn Niels Bager, borger her samme-
stedtz, først the thuende vonninger ligendis paa thend
norden side y Vestergade, som Wrßala Nielsis thend enne

¹⁾ Afleveret fra Rønninge-Søgaard.

och Hanns Lauridzen skomager thend anden nu vdj boer, med alld theris rette thilligelse, som the nu begreffuen och forfunden ehre. Thesligeste thend gamble forfalldenn gaard ligendis y Nedergade, som Søffren Jacobsøn smed nu vdj boer, med ßinn thilligelse och som thend nu begreffuen och forfunden ehr, saa och the boede och vonninger ligendis y thed stræde sônden fra thend murid portt, som Iacob vintapper och Hans kock nu vdj boer, och kiendis ieg att haffue oppeborid och oppeberre lade nøyachtig fylliste och fulduerd for forschreffne gaarde, huße och vonninger, saa ieg thacker hannom for goed rigtig betalling y alle mader. Thj haffuer ieg fulldmacht giffuid och nu her med fulldmacht giffuer minn kierre suoger Rickertt Knudtzenn¹⁾, att hand paa minne och minne arffuingers vegne maa giøre och giffue forschreffne minn sønn Niells Bager och hanns arffuinger paa forschreffne gaarde och vonninger med alld theris thilligelse, som forschreffuid staar, itt fuldkomid thrygtt och nøyachtigt schiøde paa Otthense byting y naar thed aff hannom begierid vorder, saa thed schall verre och bliffue holdditt forschreffne min sønn Niels Bager och hans arffuinger schadißløs y alle made. Att ßaa som forschreffuet staar fast och vryggeligen holdis schall, haffuer ieg thill vitterlighed thrøgt mitt zingnette her neden vnder och med egenn hannd vnder schreffuid. Datum Otthense thennd 10 iunij anno 1600.

Olluff Bager
min egen handt²⁾.

Upaalideligheden af den gamle Fortælling om, at Oluf Bager i sin Alderdom skulde være bleven fattig, tror jeg at have paavist (se I, 87), om han end i Velstand er gaaet tilbage, hvilket foruden af de anf. St. paaberaabte Skatte-

¹⁾ Hans Svigersøn, Rickert Knudsen Seebled. ²⁾ Segl med hans sædvanlige Bomærke hostrykt.

ansættelser ogsaa fremgaar af en saa ubetydelig Ting som Kæmnerens Regnskab over Græspenge, i hvilket Oluf Bager 1580 er opført som den øverste med 13 Køer, medens han i sit Dødsaar kun har to — flest holdt den Gang »Doctor Cornelius« (Cornelius Hamsfort), der havde 8. Fortællingen omtales vistnok for første Gang paa Prent i det 1787 udkomne 15. Bind (S. 406) af Iversens Almeennyttige Samlinger, hvor det hedder, at han »blev saa fattig i sine sidste Leveaar, at han for at frelse sig for at lide aldeles Nød paa sine gamle Dage, faldt paa det Indfald at bede alle sine i Nærheden havende Børn til Bords hos sig; da han som af en Hændelse lukte en stor Kiste op, som han havde ladet fylde med Sten og Sand, hvilket han øverst havde skjult med Resten af hans Sølvmonter. Da han lukte den i, sagde han til sine Børn, at han havde tiltænkt denne Kiste med Contanter til den af hans Børn, i hvis Hus han maatte finde for godt at ende sine Dage; thi nu vilde han ikke længere føre nogen egen Husholdning. Man kan let forestille sig, at Børnene nu kappedes om at faa ham til sig, og den, han tog til, fik ogsaa efter hans Død den omtalte Kiste, til sin store Forundring«. Hanck fortæller (i Programmet af 1837), at han, »som Sagnet melder«, skal have efterladt sig, i Steden for den forventede Sparepenge eller henlagte Nødskilling, ikke andet end en Stok med Hosskrift:

Hvo som giver, til han tigger,
Skal prygles, til han ligger.

I denne Form er Sagnet gjentaget af Vedel Simonsen (Odense III, 128 f.), i Thieles Folkesagn og mange Gange senere. Imidlertid er det næppe andet end et Vandre-sagn, som man forskjellige Steder har knyttet til forskjellige Personer. Den norske Præst Christen Staphensøn Bang raader i sit Skrift *Oeconomia christiana*, Christiania 1657, S. 63, Forældre til at ramme Maade med Hensyn til,

hvad de give deres Børn, saa at de have noget igjen til deres egen Nødtørftighed. »Her omb lyder det tydske Ordsprock saaledis:

Wer sein Kinder gibt so viel Brodt,
Da er selbs leid Hunger vnd Nodt,
Den sol man mit Küln slagen doth.
Huo som giffuer, saa hand tigger,
Hand bør slaes til hand ligger.«

I sit 1613 udgivne Skrift »Levnets Compas« (Blad Aa iij) fortæller den laalandske Herremand Claus Pors om en gammel Mand, der havde givet sine Døtre al sin Ejendom, mod at de skulde underholde ham hans Livs Tid; da de imidlertid snart stræbte at unddrage sig denne Pligt og den ene søgte at vælte ham over paa den anden, faldt han paa den List hos en Ven at laane et Skrin med Glas og Sten, som han den halve Nat sad og klingrede med, som om han talte Penge; til Døtrene fortalte han, at han havde forvaret sig noget til en Nødspenge paa sin Alderdom, om han skulde trænge dertil; hvis ikke, skulde hans Børn have Pengene efter hans Død. Saa kappedes Døtrene om at huse den Gamle, og da han skulde dø, aabnede de Skrinet for at se hans Mammon, men fandt kun Sten og Glas, og derhos laa en »Leyrkolb¹⁾, som Giecke haffuer«, paa hvilken stod skreven: ieg aabenbarer det for al Verden, det de skal vide, at den Fader, som giver sine Børn saa meget, at ham selv fattes, han gjør en narsk Gjerning og bør at lide Straf af sligt et Narresværd.

Af Oluf Bagers og Margrete Clausdatters syv Sønner kom egentlig kun den ældste, Niels, til at spille nogen

¹⁾ Læderkølle.

Rolle i Odense, og skal derfor her nærmere omtales; af de andre nedsatte Claus sig i Kjøge, to gik til Norge, Oluf gik den lærde Vej og to døde i ung Alder. Af de fem Bagerske Døtre døde en som Barn, de andre gjorde gode Partier i deres Fødeby.

Niels Bager, der paa Mindetavlen af 1576 i St. Hans Kirke anføres som 23 Aar gammel, altsaa født omtrent 1553, traadte i sin Faders Spor og drev en omfattende Handel, han ægtede 1576 Maren Knudsdatter Seeblad (født 1552), Datter af den rige Raadmand Knud Jørgensen (død 1580), og beboede sin Faders fædrene Gaard i Overgade (den i Laasebrevet først anførte Ejendom, se ovfr. S. 26); ligesom sin Fader kom han i Magistraten som Raadmand og nævnes som saadan, da han 1598 sættes i Skat som en af Stadens rigeste Mænd (se I, 81). Med klart Blik for Kjertemindes heldige Beliggenhed som Udskibningssted havde Oluf Bager erhvervet fast Ejendom i den lille By; Niels Bager, der søgte sin meste Handel og Næring til Søs og lod sine Varer — Øxne, Korn, Flæsk m. m. — op- og udskibe der i Byen, ansøgte Kongen om at bruge Handel og Vandel i Kjerteminde, som om han var bosiddende Borger der, hvilket 1587 blev ham bevilget paa Betingelse af, at han, efter eget Tilbud, gjorde kongelig og borgerlig Tyngde lige med de bedste Borgere i Kjerteminde og samtidig fuldgjorde sin borgerlige Pligt i Odense, saa længe han drev Handel der¹⁾.

Dette Privilegium tiltalte naturligvis ikke den lille Bys Borgere, der rigtignok efter Biskop Jacob Madsens Bemærkning ved sin Visitats samme Aar²⁾ »allemesteparten« vare Skibsfolk, medens der ikke var fire Kjøbmænd »uden hvis Niels Bager holder en stor Handel der«. Endnu samme Aar klagede Borgerskabet derfor til

¹⁾ Kanc. Brevb. 4. Marts 1587.

²⁾ Visitatsbog ved Crone S. 136.

Kongen over sin Concurrent; han gjør dem stor Forprang baade inden og uden Byen, hedder det, med Indlændiske og Udlændiske og særlig med Landkjøb hos Bønderne, af hvem han opkøber de Varer, de have at sælge, saa de ikke søge Axeltorvet med dem, ja undertiden fører han hele Stykker Klæde ud paa Landsbyerne paa Hindsholm om Søndagen og udsælger dem ved Sognekirkerne i Alental, hvorved han berøver Borgerne al Handel tværtimod deres Stadsret og Privilegier. Vedkommende Lensmænd fik 3. December s. A.¹⁾ Ordre til at stævne Parterne for sig og indsende deres Betænkning om Sagen. Hvis det findes at være til saa stor Skade for Borgerne i Kjerteminde, at Niels Bager bruger borgerlig Handel i Byen, skulde de afkræve ham Kongebrevet af 1587 og indsende det. Der er dog næppe kommet Noget af Betydning ud af denne Klage, noget senere Kongebrev derom er ikke udfærdiget og Niels Bager fortsatte sin store Virksomhed i Kjerteminde, hvor han byggede Byens første Stenhus i Strandgaden. Denne Gaard, som i ældre Tid havde tre Etager og paa Tegningen i Resens Atlas præsenterer sig med svungne Gavle, blev under Stormen paa Kjerteminde 31. October 1659 stærkt beskadiget. I 1735 var den stærkt forfalden og blev da ombygget, hvorom nævnte Aarstal i Jernankre paa Muren vidne. Endnu 1770 var den den lille Kjøbstads eneste grundmurede Bygning, naar netop undtages dens Nabo, Kirken — selv Raadhuset var Bindingsværk. Gaarden, der rigtignok ikke synes at have meget andet end Ydermurene tilbage fra sin ældste Tid og siden Midten af forrige Aarhundrede er kongeligt Toldkammer, er nu fredet i Henhold til Lov af 12. Marts 1918²⁾.

Dette Niels Bagers Stenhus nævnes i et paa Kjerteminde Byting 8. Marts 1591 udstedt Skjøde, hvorved

¹⁾ Kanc. Brevb. ²⁾ V. Woll i Fyns Tidende 1919 Nr. 171; Aarb. for hist. Samf. for Odense og Assens Amter III, 91 f.

Rickert Knudsen Seebled — Niels Bagers Hustrus Broder og senere gift med hans Søster Lisbeth — med Oluf Bagers Fuldmagt skjøder fra ham til Niels Bager en Gaard i Strandgaden, som Olufs Sødskendebarn Mikkel Bager havde ejet, samt tvende Boder i samme Gade norden op til Hr. Laurits [Nielsen] i Rynkeby hans Gaard, saa og en Gaard og Grund liggende næst op til *det murede Hus*, som Niels Bager haver selv ladet bygge og oprette, med al anden hvis mer Ejendom Oluf Bager kan have her udi Kjerteminde¹⁾).

Samme Aar skjødede Byen Niels Bager²⁾ »af Bysens Jord ud mod Stranden, saa vidt han haver ladet indbygge med det nye Hus, eftersom det nu forfunden er«. At han Tid efter anden erhvervede adskillige Grunde og Gaarde i Byen, fremgaar af de ikke faa Ejendomssalg, hans Enke efter hans Død har ladet indføre i Tingbøgerne; 1607 lod hun vurdere to Gaarde, fire Huse og to øde Jorder³⁾, 1610 solgte hun en Gaard og Huse i Strandgaden til Clemen Jensen, en Gaard i Langegade til Anders Bartskjær, en Gaard i Præstegade til Mads Pedersen Bast og Parter i flere Ejendomme⁴⁾; 1611 afhændede hun et Stykke øde Jord i Langegade til sal. Christen Poulsens Børn⁵⁾. Samme Aar førte hun Proces med sin Svigerinde Else Bager, Raadmand i Odense Hans Friis' Enke, som mente, at Niels Bagers grundmurede Hus var bygget for nær hendes Hus, saa hun ikke havde Tagdryp (»Tagdreff«) frit, og samme Aar solgte hun en øde Jord i Vestergade til Hans Oldeland til Trellerup⁶⁾; 1613 skjødede hun en Gaard i Vestergade til Peder Andersen⁷⁾, og endelig skilte hun sig samme Aar ved det smukke Stenhus, idet hun til sin Datter Karen Nielsdatter og Ægtefælle Johan Borchert-

¹⁾ Kjerteminde Tingbog 1591 S. 50 f. ²⁾ Anf. St. S. 92. ³⁾ Tingbog 1607 Fol. 17. ⁴⁾ Tingbog 1610 Fol. 12—17. ⁵⁾ Tingbog 1611 Fol. 19 ff. ⁶⁾ Anf. St. Fol. 21, 26 ff. ⁷⁾ Tingbog 1613 Fol. 10 f.

sen, Handelsmand i Odense, solgte sin murede Gaard, liggende i Strandgaden næst op til Else sal. Hans Friis' Hus, med den Gaard, som ligger næst op til den murede Gaard paa den ene Side og strækker sig til hendes Broder Rickert Knudsens Gaard og saa langt ud til Adelgaden indtil velb. Hans Oldelands Gaard, desligeste de Boder og Jordsmon med det lange Hus ved Stranden, som er norden næst op til velb. Erik Urnes Gaard og sønden op til sal. Mads Smeds Boder¹⁾. Endnu samme Aar solgte hun til Borgmester Poul Schinkel en Gaard i Strandgaden samt nogle Haver og Bystykker²⁾.

De fra Slutningen af det 16. Aarhundrede bevarede Rester af Kjerteminde Tingbøger (1591—92, 1598 Fragment, 1599) indeholde adskillige Retssager om Pengefordringer, som Niels Bager blev indviklet i med Privatpersoner, og 1599 stævnedes den afdøde Sisemester Niels Svindings Søn Peder ham for resterende Told og Sise (Accise) for Aarene 1590—94, Afgifter baade for Øxne, Øl, Korn og Heste, med hvad Udfald, kjendes ikke, da Skriveren har efterladt den Side i Tingbogen, hvor Dommen skulde være indført, blank. Paa anden Maade har han paadraget sig Restance til Kronen, som endnu ikke ved hans Død var afgjort³⁾.

Til Niels Bagers Charakter og Personlighed kjender man intet; til hans Fordel taler det ikke, at Regeringen 1594, altsaa da Oluf Bager var en Olding, maatte lægge sig imellem i en Trætte mellem Fader og Søn angaaende Regnskabsbøger og andet og give Borgmestre og Raad Ordre til, forat Parterne med det forderligste kunde blive skilte ad, at indstævne dem i Rette for sig med deres Regnskabsbøger og inden 14 Dage efter Brevets Modtagelse dømme dem endeligt imellem og give Dommen beskreven, saa Kongen kunde blive fri for videre Over-

¹⁾ Anf. St. Fol. 35 ff. ²⁾ Anf. St. Fol. 60 f. ³⁾ Kanc. Brevb. 17. Marts, 10. October, 24. December 1599, 8. November 1604.

løb¹⁾. Dommen haves ikke; af en Fortegnelse i Magistratens Archiv over beseglede Breve 1590—96 ses, at Fredag den 24. Januar 1595 have Borgmestre og Raadmænd beseglet Niels Bager en Dom, som gik imellem hans Fader og ham om Regnskab og om Mikkel Bagers Gaarde. Den Ejendomstrætte, han i flere Aar førte med Borgmester Mogens Henriksen Rosenvinge, synes ogsaa at stemple ham som rethaverisk²⁾. Et mere tiltalende Indtryk af ham faar man i hans djærve Optræden overfor en Mand, der væltede sig ind paa en af hans Handelsbetjente, Hans Holtendorff, der senere blev hans Svigersøn (se I, 99 f); Manden, der ellers synes at have været en agtet Borger, bar det forunderlige Navn Mads Jørgensen Brændevin³⁾. Niels Bagers egenhændige Klage til Bytinget i denne Sag lyder saaledes⁴⁾:

Effther som Madtz Brendewin haffuer paa adschillige ttyde werred vdj min kieller och therr aff offuerdadighed schieldett min thiener Hans Holtendorph offentlig for en schielm vdj min egen paahørelße och nu y torsdags affthen Bydst forleden schall werre gangen vdaff same min kieller (som mig berettes) och hentt ett werrie och igien kommen och vdj min so well som mange andre gott folck theris paahørelße atter schieldett same min thiener Hans Holtendorph for en schielm, huor till ieg haffuer giffuedt hannum till andtsuor vdaff mitt windue, ad hand maatte sielff bliffue en schielm, indtill so lenge hand kunde bewiise nogen schielmsstycker ouffuer forschreffne min thiener och faa hannum dømbtt till en schielm; da efftherdj jeg wilde gierne haffue for mig och mine folck fred och rolighed so well y min winkeller som for mitt huß och andersteds och ieg icke heller wilde med min willig haffue nogen thiener y mitt

¹⁾ Kanc. Brevb. 11. April 1594. Halling, Meine Vorfahren I, 250 f.

²⁾ Halling I, 379 efter de i Bircherods Dagbøger meddelte Actstykker.

³⁾ Engelstoft, Odense S. 576; han døde 1621. ⁴⁾ Afleveret fra Rønninge-Søgaard.

brød, som schule sligtt paaßiges, som Madtz Brendewin haffuer giortt, wanßet at ieg tilforne haffuer aduaaredt hannum, ad hand icke so lettferdeligen schulde schielde paa nogen och icke thed haffuer kund hoß hannum schaffe nogen fruchtt, er ieg wenligen begierendis, ad y tho danemend wille gaa till forskreffne Madtz Brendewin paa mine wegne och leße for hannum thenne min berettning, begierendes, ad hand will schrifttlig giffue till kiende, huad orßage hand haffuer til forbemelte hans schielding. Thj dersom hand icke kand nøyachtig bewyße ßig ad haffue schellig och billig orsage ther till eller y andre maade erklerer ßig effther min och min thieners nøyen¹⁾, da ßiger ieg endnu, ad hand maa bliffue thend, ßom hand haffuer schieldett min thiener for, indtill so lenge hand kand bewyße hannum nogen schielmsstykke offuer, som forskreffuidt, och achter ieg ad giøre ther wed so wyt som lougen och retten kand medføre. Actum Othenße thend 8 februarij ano 96.

Niels Bager
egen handt.

Paa forskreffne dag leste Madtz Brendewin thette mitt forßett vdj ßitt huß, hand yboer, som Peder Christensøn och Goßen Hermanßøn bare hannum och paa-hørte, ßom dj mig sielff berettede.

Klagen har Paategning om at være læst paa Odense Byting den 9. Februar, men da Tingbøger fra hin Tid des værre ikke ere bevarede, kjendes Sagens videre Forløb ikke.

Uagtet Niels Bager, som ovfr. anført, beboede sin Farfaders Gaard i Overgade, byggede han sig et Stenhus omtrent ligeoverfor, nuværende Nr. 9, hvor senere ovennævnte Hans Holtendorff og Hustru kom til at bo. Ved Kongebrev af 10. Marts 1584 fritages Borgmestre og Raad

¹⁾ Fyldestgjørelse, Tilfredsstillelse.

for Byskat for sidste Mortensdag og for de to nærmest følgende Aar, da de have bedt Kongen om Hjælp til Kjøbet af en Gaard i Odense, som de ville nedbryde og derefter udlægge Pladsen til Forbedring af det nye Torv, hvilken Gaard ligger mellem Knud Jørgensens Gaard og det nye murede Hus, som Niels Bager har ladet opføre¹⁾. Knud Jørgensen Seeblad, Niels Bagers Svigerfader, ejede nuværende Overgade Nr. 7 og den Gaard, der laa mellem Nr. 7 og Nr. 9, hvor nu Strædet gaar fra Overgade til Torvet, hvilken sidstnævnte Gaard ved Arv tilfaldt hans Søn Knud Knudsen Seeblad, der senere blev Præst i Nørup. Han var dengang kun atten-nitten Aar, hvorfor hans Væрге Hans Friis paa hans Vegne udstedte følgende Kvittering²⁾ for modtagen Betaling for Gaarden, paa hvis Grund det nye Stræde, senere kaldet Torvestræde, nu Torvegade³⁾, blev ført igjennem:

Ieg Hans Friiß, borger y Otthenße, kendis och gjør for alle witterligt wttj thette mitt obne breff, att erlige och wellacte mend borgmestere och raadmendt her samme stedz haffuer nu thil guode rede offuerantuoredt och be-

¹⁾ Kanc. Brevb. ²⁾ Odense Magistrats Archiv. ³⁾ Naar Odense Byraad i Aaret 1898 fandt for godt at ophøje *Strædets* Navn til *Torvegade*, er det kun latterligt; højst betænkeligt er det derimod, naar samme Raad 1904 under futile Prætexter afskaffer ældgamle, gode Gadenavne og afløser dem med intetsigende, f. Ex. laver *Grynhusene* om til *Georgsgade* — uagtet det vil blive vanskeligt at paavise nogen Odense-Georg, der fortjener at erindres paa denne Maade — og forandrer det fortræffelige Navn *Heden* (Odense Hed) til *Søndre Boulevard*, i lykkelig Uvidenhed om, hvad Boulevard betyder. Til Støtte for Afskaffelsen af Navnet *Heden* blev af en Caffehandler anført, at der i Fyen var 3 Landsbyer af dette Navn, hvilket kunde give Anledning til Forvexling, hvorefter et andet Medlem oplyste, at dette vidstes at være sket een Gang! et tredje Medlem fandt, at de gamle Navne kunde blive *for gamle* — *præstat silere quam male loqui*. Trods Borgmesterens og et enkelt Medlems energiske Protest sejrede Navne-Vandalismen. (Byraadets Forhandl. 1898 S. 71 f., 155, Fyens Stiftstid. s. A. Nr. 140 og 260. Byr. Forhdl. 1903 S. 107, 1904 S. 47, Fyens Stiftstid. 1903 Nr. 275, 1904 Nr. 31 og 47).

thaldt megh paa affgangen Knudt Iørgensøns søns Knud Knudssøns vegne, som ieg er vergie forre, thrij hondrede enckelde guode gamle daller, som er Otthensø byes trij aars aarlige byskatte thill Martinj 1583, som kongelig maiestat, wor allernaadigste herre, haffuer naadigst forunt thennum och menige Otthensø borgere thil hielp att kiøbe och thilforhandle thennum paa bysens wegne then gaardt forskrefne Knud Knudsen thilfaldt epher syn affgangne fader, forskrefne Knud Iørgensen, som hand kiøpte aff for dum Rasmus Beck, och ther aff att wdlegge then iordsmon och plattz liggendis emellom Niels Bagers thett ny muridt sten huß paa then østre och forskrefne Knudt Iørgenssen eigen huße och gaardt paa then westre siide, thill ith allmyndelig herstræde fran adellgaden och thill thett ny torrigh och pallattz. Thj quiitterer ieg forskrefne borgemester och raadt for forskrefne thrij aars aarlige byskatte thill Martinj 83, som ær iijct enckelde guode gamle daller, och thacker thennum for guodt redeligh bethaling och paa forskrefne Knudt Knudssøns wegne hemler och thilstaar forskrefne borgemester och raadt och menige Otthensø borger forskrefne iordßmon och plattz paa forskrefne Knudt Knudssøns och hans arffuingers wegne och for alle thennum, som ther paa kunde thale met rette, beplictendis megh ochsaa paa forskrefne Knud Knudssøns vegne att giffue och giøre forskrefne borgemester och raadmend ther paa wydere breff och forclaring thil tinge och raadhuß, naar the aff meg eskendis eller begierendis worder. Thill wydensbyrdt haffuer ieg trøct min besegling her for neden och wnderschreffuit met eigen handt. Actum Othensø then 30 dag iunij anno 1584.

Thette forskreuen bekender ieg Hanß Friß med egen handt¹⁾.

¹⁾ Segi med hans Bomærke paatrykt.

Niels Bager naede ikke sin Faders høje Alder, men blev kun omtrent halvhundrede Aar; hans Dødsaar sættes i Almindelighed til 1603, men af Kjersteminde Tingbøger fremgaar, at han er død næsten samtidig med sin Fader — muligvis af den da grasserende Pest — allerede i Efteraaret 1602, idet hans Efterleverske den 6. December dette Aar og senere nævnes Maren salig Niels Bagers.

Hans eneste Søn, der ogsaa hed Niels, gik til Sverige; muligvis har han ikke befundet sig vel i Odense, hvor han jævnlig var stævnet af sin Moder og sine Svogre for Pengefordringer¹⁾; 1615 boede han i Stockholm, hvor han drev Vinhandel en gros, 1616 kaldes han Borger og Indvaaner i Stockholm²⁾.

I den anden Generation efter Oluf Bager vare hans Ejendomme splittede og spredte paa mange Hænder og Navnet var snart svundet i Odense som den sidste Tone af en gammel Sang; flere af hans Efterkommere finder man i den gejstlige Stand, og tager man Cognaterne med, vil man endog træffe Navnet paa Sjællands Bispestol med Hans Bagger (Olufs Sønnedatters Sønneson). Hvor uendeligt forskjellige Livsskjæbner møder man ikke mellem Olufs Børnebørn — et Par Exempler ville bedst vise det. Alhed Bager, en Datter af hans Søn, Borgmester i Kjøge Claus Bager, maatte 1635 paa Kjøbenhavns Slotsplads række Hals for Bøddelen som overbevist om at have for-givet sin Stifdatter³⁾. Peter Bager (Bagger), en Søn af Sønnen Hans, Borger i Trondhjem, søgte til Danmark og blev 1641 Rector ved den lille Latinskole i Svenborg, hvor han i det ringe Embede maatte føre en stadig Kamp for sin kummerlige Existens, da Borgerskabet unddrog ham de ham tilkommende Kostpenge, hvorfor han — »jeg fattige Karl« — var betænkt paa efter over tyve Aars

¹⁾ Byfogdens Stævningsbog 1608 Fol. 34, 36, 41, 61, 73. ²⁾ Raadstuedombog 1602—32 S. 163, Raadstuebog 1611—19, 26. Februar 1616.

³⁾ Wad, Rektorerne paa Herlufsholm S. 133 og de der citerede Kilder.

Skoleslid »at rejse paa andre Steder og prøve Lykken«. Han holdt dog ud til sin Død 1684, opvartet af en gammel, fattig Kvinde i de Fattiges Kloster. Hans Efterladenskab vurderedes til 40 Rd., der opslugtes af Fordringshaverne i Boet¹⁾.

¹⁾ Kirkehist. Saml. 3. R. V, 144, 4. R. II, 740 f. Sunds Herreds geistlige Skifteprot. 1684—1738 Fol. 2—8. Sunds Herreds Breve i Bispesarkivet Nr. 46. Han var Student fra 1628 og tog 1634 Baccalaurgraden (Birket-Smith, Københavns Universitets Matrikel I, 89, 123), har altsaa været nogle Aar over de 70 ved sin Død; begravet i Svenborg vor Frue Kirkes søndre Capel 9. November 1684.

BIDRAG TIL SKILDRING AF THOMAS KINGO OG HANS OMGIVELSER.

1. *Kingo i Odense.*

Thomas Kingos Liv og Levned have tvende Forfattere gjort til Gjenstand for saa omhyggelige og grundige Skildringer — A. C. L. Heiberg 1852, Richard Petersen 1887 —, at det ikke kan ventes, at der til disse vil kunne føjes noget synderligt af Betydning, uden et lykkeligt Fund skulde bringe noget Interessant for Dagen. I Personalhistorisk Tidsskrift 6. R. V, 71 f.¹⁾ har Louis Bobé fremdraget nogle Addenda og Corrigenda til det af Kingos to Biographer meddelte; nogle flere, hentede fra fyenske Archiver og vedrørende Kingos Bispetid i Odense 1677—1703, følge her; smaa Bidrag til store Mænds Biographi have altid nogen Værdi. —

I Mandtallet over Kop-, Kvæg- og Ildstedskatten 1689 og 1690²⁾ anføres Kingos Husstand saaledes:

Biskoppen, Hans velædle Højærværdighed Doctor Thomas Kingo	12 Rd.
Fru Bispinden	12 -
Barbara Sophia	6 -
En Amanuensis	4 -
3 Tjenere à 2 Rd.	6 -
3 Piger à 2 Rd.	6 -
1 Par Heste	4
To Køer à 3 ₤	1 -
tilsammen	51 Rd. ³⁾

¹⁾ Naar det her antydes, at en moralsk Forseelse nødsagede Kingo til som ganske ung at forlade sin Fødebys Latinskole (jfr. Heiberg S. 6), bestyrkes denne Formodning af en gammel Notits i Landsarchivets Exemplar af Blochs Fyenske Geistligheds Historie I, 152: Kingo havde som Discipel i Mesterlectien i Slingerup begaaet Lejermaal og derfor staaet Skoleret, hvilket skal findes der i Kirkebogen. ²⁾ Odense Magistrats Archiv.

³⁾ I 1699 havde Kingo 4 Piger, 2 Tjenere, 1 Kudsk og 4 Heste.

Bispinden er Kingos 2den Hustru, Johanne Lauritsdatter, der døde 1694 og blev begravet i St. Knuds Kirke den 11. Juni om Aftenen, i hvilken Anledning Kingo gav Kirken Voxlys, vog 32 Mark¹⁾ Barbara Sophie, der i et af Mandtallene kaldes »en Jomfru, som agtes som deres Barn«, er den 17—18aarige Barbara Sophia Kjeldsdatter, en, formodentlig forældreløs, Datter af Bispindens Broder Kjeld Lauritsen i Kjøbenhavn. Hun blev forlovet med Præstesønnen Mads Hviid, der var Hører i Odense og tog Skade paa sin Forstand derved, at en Gedebuk en Nat brød ind i hans Sovekammer. Ikke desto mindre skulde han 1699 prædike paa Kaldet i Haarslev Kirke, der var bleven ledigt ved Mag. Jørgen Karstens' Befordring til Odense; men hans Sindsforvirring viste sig da saa tydeligt, idet han læste een Text og prædikede over en anden, at der ikke kunde være Tale om at give ham Embede, og hans Tilstand var saaledes, at han maatte interneres paa Oregaard, hvor han efter nogle Aars Forløb døde²⁾. Barbara Sophia blev saa forsørget ved hans Halvbroder Anders Hviid, der 1700 blev Sognepræst i Haarslev og senere Provst i Skovby Herred. Formodentlig har Brylluppet staaet i Bispegaarden; men da St. Knuds Kirkebogs Copulationsregister først begynder 1701 og C. Brandts Udtog af den gamle, nu forsvundne Kirkebog ender 1698, lader dette sig ikke nærmere bestemme. Til Held for hende døde hun allerede 1713, begravet 5. April, 40 Aar, 8 Maaned, 3 Uger og nogle Dage gammel³⁾; thi med hendes Mand tog det en bedrøvelig Ende, idet han efter en vidtløftig Proces om en Stud med Ejeren af Harritslevgaard, Oberstlieutenant Johan Philip Hagedorn, 1739 blev afsat⁴⁾. Hvorledes han derefter fristede Livet er ubekjendt; han endte det i Kirkeby i Sydfyen, i hvis Kirkebog under 1755

¹⁾ Kirkens Regnskabsbog. ²⁾ Vedel Simonsen, Bidrag til Rugaards Hist. III, 166 f. ³⁾ Haarslev Kirkebog. ⁴⁾ Vedel Simonsen, anf. Skr. S. 167 ff.

er indført følgende: Tirsdagen den 9. December blev den af sine Fatis bekjendte forrige Provst Anders Hviid, som paa $1\frac{1}{2}$ Aars Tid havde boet i Kirkeby, hvor han og døde, begravet i Kirken lige ud for Prædikestolen i Gangen, ætat. an. 74.

Af Kingos første Hustrus Børn, de Wormske Sødskende, døde Drude Worm, knap 17 Aar gammel, i Bispegaarden 1685 og blev 22. Maj nedsat i Begravelsen under St. Knuds Kirkes Alter¹⁾. Tre Aar senere mistede Kingo sin gamle Moder, Karen Sørensdatter, der blev begravet i St. Knuds Kirke 21. Maj 1688²⁾.

Af Kingos to Søstre, Else og Elisabeth Kingo, tilbragte den sidste, der var Enke efter kongl. svensk Skibsbygmester Robert Turner, sine sidste Dage i Odense, dog ikke i Bispegaarden. I Aaret 1689, da hun i sin store Svaghed længe havde fundet Hindring i at rejse til Carlskrone for at affinde sig med sin Mands Arvinger der eller i England, bekræftede hun med sin Broder Biskoppens Betænkende det Løfte, som hans Fuldmægtig Matthias Atke efter meddelte Instrux gjorde for Magistraten i Carlskrone 1688, da hun den 15. October for Raadstueretten var indciteret, nemlig at ville give sin Mands Arvinger en Gang for alle 2000 Daler Sølvemønt og det retmæssige oprettede Testamentes Frihed mellem hende og hendes Mand at afstaa, for engang at komme til fredelig Endskab og Rolighed. Til den Ende udfærdigede hun 20. August 1689 Fuldmagt for Biskoppen, attesteret af Odense Magistrat 13. September³⁾.

¹⁾ Brandts Kirkebogsuddrag. Kingos smukke Vers over hende er trykt hos Heiberg S. 20, hos Petersen S. 368. ²⁾ Heiberg S. 2 har 1687; at Brandts Kirkebogsuddrag, der har den i Texten anførte Datum, er correct, bevises ved, at Kingo ifølge St. Knuds Kirkes Regnskabsbog samme Dag betalte 4 Sldr. 2 $\frac{1}{2}$ for at lade alle Klokker ringe over hans sal. Moders Lig; endvidere er et af Hr. Mads Rostock forfattet Ære-Minde over hende dateret samme Dag (Bibl. Dan. III, 1222). ³⁾ Magistratens Copibog 1688—91 S. 189 ff.

Hun døde i November 1690 (Heiberg og derefter Petersen har urigtigt 1692) og blev ifølge Brandts Kirkebogsuddrag begravet i St. Knuds Kirke 3. December. Den 26. November skjænkede Biskoppen i Anledning af Ligfærden et Par Voxlys, vog 31 Mark, til Kirken, og 4. December betalte han 4 Dl. 2 $\frac{1}{2}$ for at lade ringe med alle Klokkerne over sin sal. Søsters Lig¹).

Kingos anden Søster, Else, havde i sit første Ægteskab med en Forpagter i Sjælland blandt andre Børn Datteren Johanne Jensdatter, der levede under meget beskedne Forhold som gift med Klokker og Bogbinder i Nyborg Andreas Mortensen Piil²); to af dette Ægtepars Børn — Else Elisabeth, døbt 10. April 1683, og Martinus, døbt 2. Januar 1685 — bleve baarne til Daaben af Bispinden; til det første stod Kingo selv Fadder, til det andet Drude Worm³).

¹) St. Knuds Kirkes Regnskabsbog. ²) Heiberg S. 2. ³) Nyborg Kirkebog. Andreas Piil, der døde 1689, begr. 7. November, sad med Hustru og fire Børn i smaa Kaar. Registreringen paa Skiftet efter ham (Nyborg Skifteprot. IV, 351 ff.) viser, at der ikke fandtes et Stykke Sølvtøj i Boet, der sluttede med et meget ringe Overskud. Som Bogbinder var han tillige Boghandler og havde et lidet Lager af Skole- og Andagtsbøger (jfr. Personalhist. Tidsskr. 2. R. II, 54). Efter Piils Død giftede Johanne Jensdatter sig med Mag. Hans Iversen Stub, der døde 1721 i sit 74de Aar som Rector i Assens (Bloch, Den Fyenske Geistligheds Hist. II, 189), efterladende sig en Søn Thomas Kingo Stub, døbt 21. September 1694 sammen med sin Tvillingsøster Johanne Marie (Assens Kirkebog); utvivlsomt har det været hans Slægtskab med Kingo, der skaffede ham Degnekaldet i Fraugde, hvor han døde 1. November 1757 efter 33 Aars Virksomhed; 4. Februar 1725 havde han ægtet Anna Knudsdatter paa Fraugdegaard, død 25. Januar 1768, med hvem han havde Datteren Johanne Kirstine Stub, gift 4. Februar 1746 med Studiosus Nicolai Sørensen Holmgaard, Degn i Ellinge, hvor hun døde; han succederede sin Svigerfader i Fraugde Degnekald, giftede sig igjen og døde 28. Marts 1780; dette Ægtepars eneste Datter Synneve Holmgaard conditionerede 1780 paa Sandholt (Fraugde Kirkebog. Aasum Herreds gejstlige Skifteprot. I, 232, II, 28, 70). — Else Kingo havde mindst to andre Døtre: Elisabeth Jensdatter, gift med Præsten Oluf Jørgensen Lund i Norup, hvis Søn

Det er bekjendt, at Kingo et halvt Aar efter sin anden Hustrus Død indgik Ægteskab med den 29aarige Jomfru Birgitte Balslev, født 13. Maj 1665, til hvem han blev viet i Fraugde Kirke; Vielsesdagen angives lidt forskjelligt: Brandts Uddrag af den nu forsvundne St. Knuds Kirkebog har 19. December 1694 ligesom Bircherods Dagbog, men Fraugde Kirkebog angiver den 21. December. Den første Datum er utvivlsomt den rigtige, da den findes paa et trykt Lykønskingsdigt til Brylluppet¹⁾. Ved dette Giftermaal blev Kingo meget velhavende. Hans Hustrus Fader, den 1693 den 6. September afdøde Cancelliassessor, Dr. med. Christopher Balslev²⁾, havde ikke alene betydelige Ejendomme i Odense, bl. a. nuværende Vestergade Nr. 4 og 6, hvor han havde drevet Byens Apothek, som han havde tilgiftet sig ved sit Ægteskab med Dr. Stephan Rams Enke Karen Thomasdatter Risbrich (Borgmester Thomas Brodersens Datter), men han havde i en lang Aarrække staaet i mangfoldige Transactioner om Jordegods i Fyen, kjøbt og solgt Bøndergods, erhvervet Panter i Herregaarde og var ved Fru Dorthe Daas, Hr. Gregers Krabbes Enkes Skjøde, dateret Hverringe 22. Juni 1671, bleven Ejer af Fraugdegaard Hovedgaard og Gods, »som hun ved Commissarii Udlæg og derpaa forhvervede Højesterets Dom haver bekommet af hendes Broder Christian Daa«³⁾. Faa Aar efter tilkjøbte han sig af Anne Margrete Gøtzen,

fik Navnene Robert Turner (Lunde Herreds gejstlige Skifteprot. 1688—1753 Fol. 93), og Ellen Jensdatter, der som Enke efter Sognedegn til Ønslev og Eskilstrup paa Falster Jørgen Lauritsen levede i Fraugde, formodentlig i sin Søstersøn Degnen Stubs Hjem; hun er indført i Fraugde Kirkebog under Navnet Ellen Jensdatter Kingo som begravet 20. Januar 1733, 77 Aar, 1 Maaned gammel. I sit Ægteskab havde hun en Datter Else Jørgensdatter (Falsters Nørre Herreds gejstlige Skifteprot. 1721—58 Fol. 48 f. Ønslev Kirkebog). ¹⁾ Bibliotheca Danica III, 1222. ²⁾ Bricka, Dansk biogr. Lex. Saml. til Fyens Hist. og Topogr. IX, 259. Han skriver sit Navn Balzlow eller Baltslow, hans Datter Baltslow; paa Mindesmærket i Fraugde Kirke staar: Balslov. ³⁾ Fyenbo Landstings Skjøde- og Pantebog V, 18.

sal. Hr. Jørgen Schults til Findstrupgaard jus patronatus til Fraugde Kirke; Skjødet er dateret Findstrupgaard 21. August 1674¹⁾.

Assessor Balslev efterlod sig foruden Birgitte Balslev en Søn, Dr. med. Peder Balslev, født 1663, døbt 12. August²⁾, der opholdt sig i England, hvor han havde indgaaet Ægteskab³⁾. Desuden havde hans Hustru af sit første Ægteskab medbragt en Datter, Kirstine Ram, der havde ægtet Apotheker i Odense Jacob Gottfried Becker og var død 1686⁴⁾. Balslevs Bo blev i Henhold til kongelig Bevilling af 20. Januar 1694 behandlet af Commissarier, nemlig Landsdommer Matthias Rosenvinge til Ørbæklunde og Assessor Broder Landorph; Proclama blev udstedt den 6. Februar, den 29. Marts samledes Commissarierne paa Fraugdegaard med Arvingerne, den fra England hjemvendte Peder Balslev⁵⁾, Mademoiselle Birgitte Balslev med Curator Thomas Kingo og Apotheker Becker, og den 12. April underskrevs Skifteacten sammesteds⁶⁾.

Fraugdegaard var deri opført med 28 Td. 1 Skp. Hartkorn, Godset med 210 Td. 3 Skp. 1 Fk., Fraugde Kirkes Tiende og Landgilde med 55 Td. 1 Skp. 2 Fk., endel vidt fraliggende Strøgods med 28 Td. 1 Fk. 2 Alb. Indbo og Besætning, Ejendomme i Odense og den sal. Mands Bibliothek — der var overladt Kingo for 300 Rd. — samt visse Fordringer opgjordes til omtrent 9290 Rd., den bortskyldige Gjæld til omtrent 5980 Rd. Til Boets mindre solide Debitorer hørte Svigersønnen Apotheker Becker, der havde trukket stærkt paa Assessor Balslev ved Laan

¹⁾ Anf. St. VI, 6. ²⁾ Bircherods Dagb. Mscr. ³⁾ Personalhist. Tidsskr. 2. R. I, 152 f. ⁴⁾ Burman Becker, En Borger i Odense i det syttende Aarh. Kbhvn. 1880. ⁵⁾ Biskop Jens Bircherod skriver i sin Dagbog (Mscr.) under 4. Januar 1694, at Peder Balslev kom til ham i Kjøbenhavn, og under 8. Februar, at de to Sødskende Balslev tracterede ham og hans Hustru i deres Faders Hus i Odense. ⁶⁾ Landstingets Skjøde- og Pantebog X, 139, 161—64.

og Cautioner, for hvilke der aldrig var gjort Regnskab. Hans afdøde Hustrus Arv indestod ganske vist i Boet; men da denne langt fra naaede samme Beløb som Boets Fordringer paa ham, maatte han forpligte sig til at indfri Obligationer og Cautioner til Beløb af omtrent 1130 Rd. og betale Renten af Mag. Knud Landorphs Fordring paa 600 Rd. Peder Balslev fik udlagt Fraugdegaard med underliggende Gods samt Fraugde Kirke; til sin Søster skulde han til Gjengjæld for den Bekostning, hans Fader havde anvendt paa hans Udenlandsrejse »saa og den Udflyning, som hende derimod tilkommer«, svare 1000 Rd. med Prioritet i Gaard og Gods; desuden blev hende tillagt al anden Boens Middel og Formue, Løsøre, Kjøbstadejendomme og Jorder, Capitaler 661 Rd. 1 $\frac{1}{2}$ 6 Sk., tilstaaende Gjæld 4626 Rd. 4 $\frac{1}{2}$ 14 Sk., det ovennævnte Strøgods, hvorimod hun skulde svare til Gjælden 4518 Rd. 5 $\frac{1}{2}$ 11 Sk. »Hvis og bemeldte Sr. Peder Balslev — hedder det til Slut — skulde til Sinds blive Noget af Løsøre, Kvæg, Bæster, Korn eller andre Mobilier, som han til egen Nytte eller Fraugdegaards Avlings Fortsættelse kunde behøve, at udtage, er imellem dennem aftalt, at han det efter Vurderingen beholder og derimod svarer og betaler sin Søster derfor skadesløs. Endelig er og imellem bemeldte Sr. Peder Balslev og hans Søster forafskediget, at saasom hans Lejlighed ej tillader ham herudi sit fæderne Land længere at forblive, mens foraarsages sig igjen paa nogen Tid til England at begive, at derfor velbemeldte hans Søster derfor imidlertid med Hs. H. Dr. Thomas Kingo hans Indseende, Raad og gode Betænkende antager sig paa hendes Broders Vegne Fraugdegaard og tilliggende Gods og derover efter egen gode Tykke saaledes dispenserer, som hun med Hs. H.s Raad gavnlige kan eragte, saa at Hovedgaardens Brøstfældighed vorder repareret og Godset efter Tidernes Tilstand det meste muligt conserveret, hvorefter og Peder Balslev ved sin Ankomst hertil

Fædernelandet, naar Gud det behager, skal være fornøjet med hvis Regnskab og Forklaring, som bemeldte hans Søster hannem i saa Maader kan gjøre, saa og svare hende, hvis hun til Gaardens og Godsets Conservation enten med Sædekorn, Contributions Udlæggelse eller i andre Maader kan have forstrakt.«

Peder Balslev, der fremdeles havde sit Hjem i England, fandt det med Rette i Længden ubekvem at eje Jordegods i Danmark og under et Besøg i sit Fædreland afhændede han derfor hele sin Arvepart i Fraugdegaard, Gods og Kirke til sin kjære Svoger Kingo og sin elskelige Søster Fru Birgitte Balslev. Skjødet er, efterat Kingo havde fornøjet og betalt ham — Summen omtales ikke —, udstedt i Odense Bispegaard 14. August 1697¹⁾.

Med Becker, der altid var indviklet i vanskelige Pengeaffairer og ofte stedt i Forlegenhed, maatte Kingo flere Aar efter procedere for at faa ham til at opfylde sine paa Skiftet indgaaede Forpligtelser²⁾.

Blandt de Ejendomme i Odense, som Birgitte Balslev paa Skiftet var bleven Ejer af, maa den værdifuldeste have været den ovfr. S. 51 omtalte Gaard ved Siden af Raadhuset, nu Vestergade Nr. 4 og 6, der i gamle Dage var een Ejendom og i sin Tid havde tilhørt Dr. Jens Mule (I, 89). I Februar 1697 lod »Bispinde Birgitte Balslev« ved Biskoppens Amanuensis Niels Arctander forauktionere en Del Boskab og Løsøre i Gaarden, deriblandt et grønmalet Clavicordium (1 Rd. 4 ½ 2 Sk), formodentlig for at rømme den til Udlejning³⁾. Birgitte Balslev beholdt Gaarden sin Livstid, og først i hendes Arving, Borgmester Chr. Ulr. Bles' Bo solgtes den 1751 og nu som to sær-

¹⁾ Landstingets Skjøde- og Pantebog X, 395 f. ²⁾ Odense Byfogeds Stævningsbog 1691—1701 Fol. 220, Dombog 1699—1702 Fol. 153—58. Raadstuedombog 1696—1701 Fol. 167—73. ³⁾ Odense Auctionsprot. 1685—98 Fol. 143.

skilte Ejendomme¹⁾. Nogle mindre Ejendomme skilte Kingo sig — med sin Kjærestes Samtykke, skriver han — hurtigt ved; først nogle Jorder udenfor Vesterport, som han 1696 solgte til Borgmester Peder Blanchenborg²⁾, derefter syv Vaaninger i Skulkenborg, nemlig fem paa 22 Fag, et øde Sted paa 8 Fag og tvende afbrudte, med tilliggende Haverum, hvilke alle 1698 bleve afhændede til Handelsmand, senere Overformynder Niels Hansen Faber, hvis Have grændsede til dem mod Nord³⁾.

Derimod beholdt Kingo den saakaldte »Bangs Løkke«, skjønt den voldte ham Bryderi nok. Den laa omtrent ved Pjentedam, stødende op til St. Hans Kræmmermark⁴⁾. 1718 angives dens Areal til 4 Td. 6 Skp. 3 Fk. 1 Alb. Land⁵⁾. Sit Navn havde den efter den 1599 afdøde Stiftsskriver Christopher Bang, hvis Datterdatter, Karen Bruun, var Moder til Dr. Christopher Balslev. Den var af ham udlejet til tvende Odense Borgere, Garver Christian Nauschütz⁶⁾ og hans Svigerfader, Skomager Jacob Lauritsen, som hævdede, at de af »den meget fromme og ret ejegode, oprigtige sal. Assessor Christopher Balslev« havde lejet den paa tre Aar, medens Birgitte Balslev under Paabe- raabelse af, at der ingen Contract derom var oprettet, i Sommeren 1694, altsaa endnu som Jomfru, lod dem tiltale for at have tilsaaget den med Rug, ikke alene det Stykke, som de selv mod hendes Villie havde ladet pløje, men endogsaa det, som Ejeren selv ved sine Folk havde ladet pløje. Bytingets Dom af 21. Januar 1695 gav imidlertid Lejerne Medhold under Anførelse af Balslevs Løfte om

¹⁾ Odense Skjøde- og Pantebog XI, 383 f. I 1742 beboedes Nr. 4 af Major Schöller, Nr. 6 af Oberst Rauch (anf. St. X, 548 f.). ²⁾ Heiberg S. 220. Odense Skjøde- og Pantebog XI. 206. ³⁾ Odense Skjøde- og Pantebog III, 22. ⁴⁾ Engelstoft, Odense Byes Hist. S. 137, 284 og Plan III og IV. ⁵⁾ Commissionsact ang. Odense Bys Jorder. ⁶⁾ Denne Mand maa antages at have staaet i et venligt Forhold til Kingo, som 1693 stod Fadder til hans Søn (Brandts Uddrag af vor Frue Kirkebog).

de tre Aars Leje, hvilken Dom Raadstueretten stadfæstede 10. April¹⁾. Og næste Aar maatte Kingo søge Lejerne til at betale to Aars Leje; men Sagen blev bilagt i Mindelighed 2. November 1696²⁾. Endelig gav samme Løkke nogle Aar senere Anledning til en Proces med Amtsskriveren paa Kongens Vegne, idet han fordrede, at Kingo, Byfoged Laurits Høy (der havde Graabrødre Løkke) og Handelsmand Hieronymus Christiansen (der havde en tredje Løkke) skulde indhegne deres Løkker, der stødte op til St. Hans Klosters Kræmmermark. Men da det blev bevist, at Hegnene, saa længe Nogen kunde mindes, havde været vedligeholdte af St. Hans Kloster, slap de for Amtsskriverens Tiltale ved Bytingets Dom 5. Juni 1699, hvilken Dom Raadstueretten stadfæstede 2. October³⁾.

Allerede inden sit sidste Giftermaal var Kingo paa en Maade bleven Godsejer ved Kjøb af Kirketiender. Nørre Broby og Vissenbjerg Kirker med jus patronatus, som af Kongen ved Skjøde af 15. Juni 1686 vare afhændede til Major Jørgen Rantzau, bleve af denne solgte til Kingo 22. November 1687⁴⁾; den førstnævnte solgte Birgitte Balslev ved Auction 1731 for 2300 Rd. til Fru Ide Skeel til Arreskov og Gjelskov, den sidste blev 1724 tilskjødet Kongen, efterat den 1720 var tagen i Besiddelse af Reluitionscommissionen⁵⁾. Haarslev og Skovby Kirker, i hvilke Odense Hospital havde faaet Indførsel, købte Kingo i 1694 for henholdsvis 1625 $\frac{1}{3}$ Rd. og 975 Rd., men solgte dem samme Aar til Gehejmerraad Ditlev Re-

¹⁾ Bytingets Dombog 1691—95 Fol. 366—77. Raadstuerettens Concept-Dombog 1691—95 Fol. 165—72. Raadstuebog 1691—1701 Fol. 99.
²⁾ Odense Tingbog 1695—98 Fol. 169 f., 173 f., 178, 181. ³⁾ Bytingets Dombog 1699—1702 Fol. 174—94. Raadstuerettens Concept-Dombog 1696—1701 Fol. 141—50. ⁴⁾ Kronens Skøder II, 576 f. Landstingets Skjøde- og Pantebog IX, 36. ⁵⁾ Landstingets Skjøde- og Pantebog XV, 261, XIV, 326.

ventlow¹). I 1698 fik Kingo Skjøde af Borgmester Blanchenborg paa en Anpart i en Gaard i Rødskebølle, Sørup Sogn, men solgte den strax efter til Ejeren af Fjellebro, Landsdommer Peder Luxdorff²).

Ogsaa før han blev Herremand havde Kingo gode Indtægter, saa han, foruden at øve en udstrakt Godgjørenhed, kunde udlaane rede Penge; en Vennetjeneste mod den gamle, 70aarige Capellan ved St. Knuds Kirke, Peder Jensen Louwe, var det utvivlsomt, at han »efter venlig Begjæring« 1685 laante ham 153 Rd. mod Pant i hans Gaard³). Kort før sin Død lod han (5. September 1703) bekendtgjøre, at han havde en Capital paa 1000 Rd., som han vilde lade sætte paa Rente mod godt og fornøjeligt Underpant⁴).

De uhyggelige Processer, Kingo maatte føre med sin første Hustrus Svigersønner, Amtsskriver i Holbæk Amt Niels Pedersen Brinck og Stiftsprovst Jørgen Karstens, ere bekendte af Heibergs og Petersens Levnedsskildringer. Striden med Apotheker Becker er ovenfor nævnt. Ellers er Kingo kun funden to Gange, begge i 1691, at have maattet søge sin Ret ved Sagsanlæg, og det i saare ubetydelige Sager, den ene om en Vogn, som han havde bestilt hos Hjulmand Rasmus Jørgensen, der trods den desangaaende oprettede Contract og modtagne Forskud ikke leverede den, den anden om en gammel Fordring hos Vognmand Rasmus Andersen for Penge og Korn, han havde oppebaaret paa Biskoppens Vegne, men ikke betalt⁵).

Som ovenfor omtalt havde Kingo ladet nedsætte i St. Knuds Kirke Ligene af Drude Worm (1685), sin Moder (1688), sin Søster Elisabeth (1690) og sin 2den Hustru (1694).

¹) Skjøder 8. October og 18. December 1694 (Anf. St. X, 200 ff., 358 f.). ²) Anf. St. X, 519. ³) Odense Skjøde- og Pantebog I, 37. ⁴) Landstingets Skjøde- og Pantebog XI, 273. ⁵) Odense Bytings Stævningbog 19. Januar 1691, Tingbog 19. Januar, 3. og 22. Februar, 2. Marts s. A.

Under de Stridigheder, hvori han 1688 blev indviklet med Odense rethaveriske Magistrat vedrørende St. Knuds Kirkes og Hospitalets Regnskaber m. m., vilde Magistraten give det Udseende af, at han ikke havde villet erlægge den taxtmæssige Betaling for Drude Worms og sin Moders Gravsteder, hvilken Beskyldning han paa det højtideligste værgede sig imod¹⁾. Da han senere maatte begrave sin Søster og sin Hustru og maaske tænkte sig selv at blive stedet til Hvile hos dem, fandt han det naturligt at erhverve et rummeligt Gravsted i Kirken, hvilket skete paa den Maade, at den Sum, han af egne Midler havde anvendt paa den yderlig forfaldne Latinskoles Reparation²⁾, der paahvilede Kirken, blev tagen i Betaling for et Gravsted, hvorefter Magistraten udfærdigede Skjøde, der her meddeles efter en samtidig Afskrift med Borgmester Blanchenborgs Paategning³⁾:

Borgemestere og Raadmænd udi Othense gjøre vitterligt, at eftersom Biskoppen, velædle og velbyrdige Doctor Thomas Kingo, Superintendent over Fyens Stift, for nogle Aar siden paa St. Knuds Kirkes Vegne, da den ej var ved Kræfter og Midler den latine Skole at lade reparere, som den Tid adskillig højnødvendig Reparation behøvede, haver af egne Midler gjort Forskud for Kirken og ladet Skolens behøvende Bygfældighed, som da forefandtes, ved dygtige Haandværksfolk og behørige Materialier forfærdige, som efter rigtige Attester opløb til en Summa af 187 Rd., siger et hundrede syv og firesindstyve Rd., hvorom Forklaring bag udi Kirkeværgenis Regnskab for indeværende Aar skal findes, hvorfore og til en billig Refusion imod samme forstrakte og gjorde Bekostning paa Skolen velbemeldte Hr. Biskop sig haver tilforhandlet en Begravelsested udi fornævnte St. Knuds Kirke, liggendes udi den

¹⁾ Heiberg S. 149 ff. ²⁾ Henrichsen, Bidrag til Odense Cathedralskoles Hist. 1. Hefte (1846) S. 16 f. ³⁾ Afleveret fra Rønninge-Søgaard.

østre Ende af Kirken udi den liden Karlegang, strækkende sig udi Bredden fra den Mur ved Choret, sønden ved Altret, og derfra til den yderste og sønderste Mur paa Kirken, og i Længden fra Kirkens østre Hjørnemur paa samme Side og tæt op til Karen sal. Johan Borchersens Grav¹⁾, efter saasom samme Begravelse allerede muret, begreben og forfattet er; thi skal samme Begravelsested for velbemeldte Hr. Biskop og hans Arvinger paa Kirkens Vegne være hermed skjødet og hjemfalden og Frihed have for sig og sine Arvinger et Epitaphium til Kirkens Prydelse derover at lade sætte og med et skikkeligt Tralværk af Jern eller Træ, som bedst kan behage, samme Begravelsested at lade inndele, naar fornævnte Begrib af Gravsteden ej indløber paa eller over nogen anden Begravelsesteds Fortov; saa skal og velermeldte Hr. Biskop og hans Arvinger være forpligtet fornævnte Begravelsested af egne Midler uden Kirkens Bekostning at vedligeholde, saafremt de ej denne deres Rettighed vil have forbrudt, naar de om dets Brøstfældighed lovligen og i Tide er advarede. I lige Maade skal og velbemeldte Hr. Biskop og hans Arvinger, naar hans forhen her i St. Knuds Kirke beliggende afdøde Venner derudi først ere indførte, være forpligtede derefter at give hver Sinde samme Grav aabnes, for hvert Lig efter Kongelig Majestæts den 7. November 82 om Begravelser udgangne Forordnings 22. Art. fem Rigsdaler; og at vi paa Kirkens Vegne haver skjødet og tilstaaet velbemeldte Hr. Biskoppen og hans Arvinger imod hver Mands Paatale, haver vi dette vort Skjøde og Tilstaaelse paa bemeldte Begravelsested med vort Raadstue-segl bekræftet. Ottense den 14. October 1696.

I Kirkens Regnskab er for 1696 herom indført følgende²⁾: »Føres til Indtægt for velb. Hr. Biskoppens

¹⁾ Karen Nielsdatter Bager, Handelsmand Johan Borchertsens Enke (I, 102). ²⁾ Regnskabsbog 1681—1705 S. 437 f.

Dr. Thomas Kingo hans Begravelsested bag Choret, som Hs. Velb. med Bekostning alene paa den latine Skole haver anvendt, og den 19. September indeværende Aar først skal være indleverede til Magistraten under velbemeldte Biskoppens egen Haand de dato den 21. Martii Anno 1693, og skal samme Betaling være for sal. Fru Bispinden, Biskoppens Søster og Søsterdatter [sic] Drude, som for alle trende Lig hannem samme Begravelse saaledes skal være forundt foranvendte Bekostning paa bemeldte latine Skole 187 Rd. 10 β , er Slettedaler 280 Dr. 2 \mathcal{L} 10 β .«

Men Kingo gjorde ikke videre Brug af Gravstedet, som han snart efter afhændede til Generalinde Ahlefeldt paa Glorup, og sin 2den Hustrus Kiste flyttede han senere til Fraugde Kirke, hvor han selv senere skulde hvile.

Landsdommer Jacob Bircherod fortæller, at Kingo købte Biskop Jacob Madsens Grav og lod dennes Ligsten udslibe, hvorfor han maatte høre ilde af Alle¹⁾, unægtelig en iøjnefaldende Mangel paa Pietet overfor en af sine Formænd, tilmed en saa fortjent Biskop. Bloch siger i sin Fyenske Geistligheds Historie (I, 62), kun, at Jacob Madsen efter sin Anordning blev begravet i St. Knuds Kirke paa den vestre Side af Choret, men omtaler, maaske af Agtelse for Kingos Minde, aldeles ikke, at der har været noget Mindesmærke over ham.

Heiberg har i sin Kingos Levned gjort omhyggelig Rede for de Stridigheder, Kingo mod Slutningen af sit Liv maatte udstaa med sin fordums Ven, Stiftsprovsten Jørgen Karstens, en trættekjær og uforsonlig Mand, hvis Uelskværdighed blev til et Ordsprog i Odense — en Karl som Karstens. De Rejser, som Kingo trods sin

¹⁾ Universitetsbibl., Add. Nr. 161 Fol. Stenens Indskrift haves hos Mumme, St. Knuds Kirke S. 138, aftrykt efter Bircherodske Optegnelser.

Svagelighed i sit sidste Leveaar foretog til Kjøbenhavn¹⁾, vare utvivlsomt foranledigede af Processen med Karstens; fra den sidste af disse Toure vendte han syg hjem, og Søndag Morgen 14. October 1703 sov han hen.

End ikke efter hans Død glemte Karstens sit Fjendskab mod sin gamle Biskop, og paa hans Anstiftelse paaførte Eftermanden paa Bispestolen, den halvtyske, noget confuse Dr. Christian Rudolph Müller, Bispinde Kingo den skammelige Retsforfølgning i Anledning af Afleveringen af Stiftsmidlerne, som i en Aarrække voldte hende og hendes anden Mand, Bircherod, utallige Bryderier og Ærgrelser. Ogsaa Afleveringen af Bisperesidentsen gav Anledning til langvarige Disputer mellem Bispinden og Biskop Müller. Det første Syn over den blev afholdt i Juni 1704, et andet efter kongelig Befaling i Maj 1705, hvorefter Parterne procederede om Synsforretningerne i to—tre Aar saavel ved Bytinget som ved Landstinget; men paa Grund af manglende Acter kjendes Resultatet ikke²⁾.

Af den første Synsforretning, der er bevaret og indført i Tingbogen for Odense-Skovby Herreder, hvorunder Bispegaarden indtil 1804 hørte, fremgaar, hvad Engelstoft har faaet med i Rettelserne til sin Odense Byes Historie (S. 574), at Kingos Bogtrykkeri, oprettet i Medfør af kongl. Privilegium af 28. Januar 1682, var installeret i »Trykkerisalen« i Bispegaarden. Af de Udsættelser, Synet gjorde, ses det, at flere af Gaardens talrige Værelser havde Mur-

¹⁾ Maaske har Kingo i Kjøbenhavn plejet at tage ind hos Silke- og Klædekræmmer Joachim Horn, en af Stadens 32 Mænd, død 1711 (Personalhist. Tidsskr. 2. R. IV, 19. Nielsen, Kjøbenhavns Diplomatarium VII, 82, VIII, 186); i alt Fald har et Brev til Kingo af 1692 (Vinding Herreds Breve Nr. 23) Paategning: »bey HErr Joachim Horn auf dem Amaker Marckt abzugeben.« ²⁾ Odense-Skovby Herreders Tingbog 1703—06 Fol. 228 ff. Odense Tingbog 1705—07 Fol. 41, 343 ff., 354 ff. Landstingets Dombog 1701—15 Fol. 146. Odense Amtsarchiv Nr. 10 Fol. 10—13.

stensgulv. Lysthuset over Aaen — som nu er henflyttet til Stiftsprovsteboligens Have ved det andet Aaløb — vil man forgæves søge i Synsforretningen; det nævnes første Gang ved Overleveringen af Bispegaarden fra Biskop Jacob Lodbergs Bo 1732 til Biskop Christian Ramus.

Det er bekjendt, at Kingos Bogtrykkere vare Jørgen Skrøder og senere, i 1690'erne Christian Skrøder¹⁾. I Aarene 1700—06 forekommer i Kirkebøgerne »Bispens Bogtrykker Poul« eller »Poul Bogtrykker i Overgade«; 1695 nævnes Christen Jensen Bogtrykker²⁾, formodentlig ogsaa beskæftiget i Kingos, Byens eneste Bogtrykkeri. De sidste Aar, det dreves, har det vistnok været ledet af Claus Madsen Brandt, der først forekommer 1703 og forlod Odense 1706³⁾, i hvilken Anledning han, der boede »imod Torvet udi en Lejevaaning, Fru Bispinde sal. Kingos tilhørig«, den 16.—17. April lod ved Auction bortsælge sit Indbo »efter forre anslagne Placaters Lydelse og Trommeslag«⁴⁾.

I Odense Latinskoles Regnskab for 1696—97 læses under Udgifter til Klæder m. v. til Disciplene: »nok saasom Mads Roskilde og Hans Roy i Foraaret havde opslidt deres Kjortle ved Trykkeriet, fik de hver en ny«, en Post, der næppe kan forklares paa anden Maade, end at Bogtrykkeren, naturligvis med Biskops og Rectors Samtykke, har anvendt Skolepersoner til Hjælp i sit Arbejde. Begge de her nævnte vare i Mesterlection og afgik fra Skolen 1698, men Ingen af dem findes indskreven ved Universitetet som Student; om Mads Roskilde vides Intet uden Navnet, Hans Roy, der var en fattig, faderløs Præstesøn fra Majbølle paa Laaland, faar i sit sidste Skoleaar det

1) Samlinger til Fyens Hist. og Topogr. V, 221 f. 2) Brandts Ud-
drag af St. Knuds Kirkebog. 3) Regnskaber ov. communale Skatter i
Odense Magistrats Archiv; i Taxeringen 1706 anføres ikke han, men
»Claus Bogtrykkers Kvinde« med tilføjet »borte«. 4) Odense Auctions-
protokol 1699—1707 Fol. 227.

Testimonium af sin Rector: Musicus, skriver en skøn Haand, men ellers ganske slet¹⁾. —

Endnu halvhundrede Aar efter Kingos Død hang hans Portrait paa Fraugdegaard; først i Boet efter den 1751 afdøde Ejer af Gaarden, Commerceraad Bles og Hustru, blev det solgt ved Auction, der holdtes i Odense 6. Juni 1754²⁾. I Cataloget anføres: *Biskop Kingos Original-Portrait* i forgyldt Ramme, 9 Tommer højt, 7 Tommer bredt, og derefter: *Chrialles Original-Portrait* i forgyldt Ramme, af lige Højde og Bredde. Begge bleve de kjøbte af Hr. Boetius Hagen, Sognepræst til St. Hans Kirke, for henholdsvis 4 Rd. 2 \mathcal{R} og 2 Rd. 2 \mathcal{R} . I Skiftedocumenterne læses i Steden for Chrialles Navnet *Chricilles*³⁾, hvilket leder Tanken hen paa Tiden for hans første Ægteskab, da han skrev sit Hyrdedigt

*Chrysillis, Du mit Verdsins Guld*⁴⁾.

Portraitet maa da formentlig have forestillet Kingos første Hustru Sille Balkenborg.

Disse Billeders senere Skjæbne er mig ubekjendt; de forekomme ikke paa Auctionerne efter Boetius Hagen 1759 eller hans Enke 1768⁵⁾. Et andet Kingo-Portrait, Knæstykke, der 1744 opføres i Registreringen efter

¹⁾ Odense Cathedralskoles Archiv. ²⁾ Odense Auctionsprot. 1754—62 Fol. 7 ff. Foruden de i Texten omtalte Portraiter solgtes Portraiter af Justitsraad C. C. Bircherod og Frue samt af Dr. Christopher Balslev og Frue, desuden atten, mest bibelske Skilderier. ³⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 675. ⁴⁾ Petersen, Kingo S. 93. Holstein Rathlou, Om Thomas Kingo S. 167. ⁵⁾ Odense Herreds geistlige Auctionsprot. 1732—77 Fol. 455 ff., 569. Efter Madame Hagen solgtes Portraiter af Biskop Muus og Frue for 2 \mathcal{R} til Stiftsprovst Pingel og en Kobberplade med Biskoppens graverede Portrait for 1 \mathcal{R} til Professor v. Haven. Disse Portraiter ses ikke at have tilhørt den sidstlevende af Biskoppens Døtre, Øllegaard Muus, der døde 1763 (Odense Skifteprot. XXV. 153, Auctionsprot. 1762—69 Fol. 158); muligvis har hun foræret dem til Madame Hagen, der synes at have staaet hende nær.

Fru Birgitte Bircherod paa Fraugdegaard, nævnes ikke senere. —

Mellem de mange, tildels værdifulde Sager, som den tidligere Ejer af Rønninge-Søgaard skjænkede Landsarchivet, fandtes følgende Brev fra Oversecretair i Danske Cancelli, Gehejmerraad Matthias Moth, Kingos paalidelige Ven og Støtte ved adskillige Lejligheder:

Velædle og velbiurdige Hr. Biscop,
høyærede gode Ven.

Jeg haffuer ved Posten vel erholdet begge hans angenehme aff den 7 og 9 Martij, og som det udj det sidste Breff indlagde Carmen offuermaade haffuer fornøyed mig, saa haffuer ieg og haft Leilighed det i Dag udj Hans Kongl. Maj. egne Hender at offuerlevere, mens som der var Nogen hoß, vilde Kongen det ei lese, mens differeret dermed, til hand kom allene. Hans Maj. spurde om mit Judicium deroffuer, og som ieg effter dets Meriter ei anderledis kunde en meget rose det, saa skal ieg fremdeelis fornemme, huorledis det Kongen haffuer befaldet, og min Hr. Biscop med forderligste avisere. Hans Maj. forbød mig endnu paa ny ei til Nogen derom at tale, førend Kongen sielff dermed esclaterer, huilket ieg og til Effterretning vil haffue hannem meddeelt, og forbliffuer nest guddommelig Beskiermelsis Ønske og ald redebon Tienistis Erbiudelse

velædle og velbiurdige Hr. Biscop
Hans beredvilligste og skyldigste Tienere

Kiøbenhaffn den 13 Martij 1686.

M. Moth.

Udskrift:

Velædle og velærverdige Mand Doctor Thomas Kingo, Superintendent offuer Fyenß Stift, dette tienstligen Ottensee.

Hvad det er for et Digt, der omtales i Brevet, lader sig ikke afgjøre; man kunde gjætte paa det, hvis første Linie lyder saaledes:

Guld-muret Drikke-Kar, Du store Guders Beger,
og som har til Titel: Paa H. Maj.s Sundhed; ifølge Holstein-Rathlou, Om Thomas Kingo S. 171 er det forfattet omtrent 1685.

2. *Jørgen Karstens.*

Det er ovenfor omtalt, hvorledes Kingos sidste Aar forbitredes ved Stridigheder med Stiftsprovst, Mag. Jørgen Karstens, en ualmindelig begavet, men yderst stridbar og vanskelig Mand. Hans Levned er skrevet i »Den Fyenske Geistligheds Historie« (1789) af hans Dattersøn, Biskop Jørgen Karstens Bloch, der, uagtet han gjør sig Umage for at forgyldte ham, ikke formaar at skjule hans Charakters frastødende Træk. Hans Eftermæle er derfor ikke godt, og saavel Kingos Biographer som Brickas Dansk biogr. Lexikon¹⁾ stemme overens i Bedømmelsen af ham. Hans Uenigheder med Kingo, med Odense Magistrat og med Gymnasiets Professorer kjendes af alle hans Biographer; men at han hele sin syttenaarige Embedstid i Odense laa i Proces med Alverden, mest om Pengesager, er i Tidens Løb gaaet i Glemme. Da han som 40aarig Mand forflyttedes fra Haarslev Sognekald og sit Provsteembede til Embedet som Sognepræst ved St. Knuds Kirke i Odense og Stiftsprovst, der alle Dage har været et særdeles indbringende Præstekald, som nok kunde føde sin Mand, især en Mand som Karstens, der kun havde Hustru og en Datter at sørge for, maatte han antages i økonomisk Henseende at være kommen paa en grøn Gren. En Tid holdt han to Heste og en Kudsk samt tre Piger i Provste-

¹⁾ Af A. Jantzen, III, 408, hvor han er opført med Stavemaaden Carstens; han selv skrev sig altid Karstens.

Gaarden i Klaregade ligeoverfor Bispegaarden; men senere, da hans Omstændigheder derangeredes, afskaffedes Heste og Kudsk, hvorhos Pigernes Antal indskrænkedes til to. Endnu i 1711 ansattes han i Krigsstyr til 50 Rd. ligesom Apotheker von Westen; kun nogle faa af de rigeste Kjøbmænd taxeredes til højere Skat — Daniel Bastiansen til 100, Borgmester Jens Christensen til 60 Rd.¹⁾. Hans Digte til Kongen satte ham fast i dennes Yndest, som 1701 skaffede ham Udnævnelsen til Consistorial-Assessor, en Titel, efter hvilken han i et fem Aar ældre, højst karakteristisk Brev til den mægtige Grev Conrad Reventlow indtrængende havde udtrykt sin Længsel²⁾. Mellem denne Magnats Breve i Rigsarchivet ligge flere andre Breve fra Karstens, alle holdte i Udtryk af den mest sønderknuste Underdanighed. Da han 1685 som 25aarig fik Brenderup og Ore Sognekald efter Provst, Mag. Jesper Lauritsen (Smit)³⁾, ægtede han snart efter (31. Maj 1686) sin Formands omtrent 20aarige Enke, Kingos Stifdatter Mette Worm, der medbragte en lille Søn, Peder Jespersen, almindelig kaldet Peder Worm, og i sit nye Ægteskab 1690 blev Moder til en Datter, Sille Karstens. I 1694 blev Karstens Enkemand og hensad næsten sex Aar i enlig Stand, længere end den Gang sædvanligt, inden han 1699 (21. September) giftede sig med Cathrine Magdalene Lundt, med hvem han levede i barnløst Ægteskab til hendes Død 1715.

Med Kingos Eftermand, den ikke betydelige Dr. Chr. Rudolph Müller, der kun i lidt over otte Aar styrede Stiftet, synes Karstens nogenlunde at have holdt Fred, skjønt den nedenfor omtalte Tradition antyder en vis Disharmoni mellem dem; men med Biskoppens Enke

¹⁾ Regnskaber over kongelige Skatter i Magistratens Archiv. ²⁾ Trykt i Kirkehist. Saml. 5. R. I, 534 ff., hvor der S. 535 nederst paa Siden skal læses: de, som iche ere promoti, i Steden for: de, som ere prouster.

³⁾ Kirkehist. Saml. 3. R. V, 601—06; 4. R. III, 140—54.

kom han, som siden skal fortælles, i en Proces, der viser ham fra en lidet tiltalende Side. Müllers Succesor, Mag. Christian Muus, havde i Charakter ikke lidet tilfælles med Karstens — hovmodig, pengegridsk og processyg — saa han har formodentlig kunnet holde sin Stiftsprovst Stangen. Endnu henimod det 18de Aarhundredes Slutning levede Karstens' Bedrifter i Folkemunde, og det fortaltes, at da Biskop Muus 1712 kom til Odense, fandt han sig fornærmet over, at Karstens ikke kom til ham, da dog Byens andre Præster for længe siden havde gjort ham deres Opvartning, og sendte derfor sin Amanuensis til ham med Tilkjendegivelse af den biskoppelige Forundring. Da han tillige forsikrede Karstens, at den Uenighed, der havde hersket mellem ham og de to forrige Bisper, ikke var at befrygte hos den nye, svarede Karstens: jeg vilde ikke incommodere Biskoppen saa længe jeg vidste, han ulejlignedes af saa Mange, og hvad det andet angaar, da frygter jeg ikke sligt skulde have nogen Fare mellem os; thi Uenigheden med hans tvende Formænd rejste sig stedse for det meste deraf, at Kingo indbildte sig at være en stor Poet og Müller en grumme lærd Mand, og Biskop Muus anser jeg for fornuftig en Mand til at gjøre Paastand paa nogen af Delene¹⁾.

Havde Karstens, der døde i Sommeren 1717, oplevet Biskop Muus' Død, der indtraf endnu samme Aar, vilde han utvivlsomt være bleven meget forstemt ved paa Fyens Bispestol at se Stiftsprovsten i Kjøbenhavn, Professor Jacob Lodberg, med hvem han paa Forhaand havde lagt sig ud. Da nemlig Lodbergs Moder, Ribebispen Christen Lodbergs Enke Johanne Eilertz, døde i Odense 1714, bemægtigede Karstens sig uden videre hendes Bo og satte sit Segl derfor, uagtet de myndige Arvinger havde forevist ham deres Erklæring om selv at

¹⁾ Bidrag til Iversens Avis 1794 Nr. 91.

ville skifte, med Forsikring om at holde ham skadesløs. Arvingerne klagede naturligvis paa højere Steder, og Følgen deraf blev et kgl. Rescript til Stiftamtmanden af 2. Februar 1714¹⁾ med Befaling at tilholde Karstens sine Segl at afbryde og Arvingerne deres Stervbo og Gods strax fri uden Betaling at tilstille, og hvis Karstens sligt ej strax efterlever, »da haver I hans Segl ved nærmeste Provst at lade aftage«.

Fra hans Præstetid paa Landet fortælles, at han lagde sig ud med »en vis Frue«, fordi han ikke vilde tillade hende at begrave en elsket afdød Hund paa Kirkegaarden; man har ment, at denne Frue var Erik Billes Enke, Fru Anne Trolle paa Kjærsgaard, og vist er det, at han kom i en saa forbitret Strid med hende og hendes nære Frænde Ritmester af Hestgarden, Grev Frederik Christian Holck²⁾, at Kongen maatte lægge sig imellem, idet han 15. November 1687 rescriberede Kingo, at han havde for godt befundet aldeles at ophæve den mellem dem verserende Sag, og, paa det videre Forargelse i Menigheden kunde forekommes, vilde han, at Karstens byttede Kald med en anden Præst uden Vends Herred eller i Sjælland.

Denne Embedsbytten iværksattes snart efter, idet et nyt Rescript af 3. Marts 1688 befalede Kingo at lade Karstens flytte til Haarslev og den derværende Sognepræst, Ernst Gynther Helm, til Brenderup, hvorved det højst usædvanlige Arrangement blev truffet, at Karstens vedblev som hidtil at være Provst i Vends Herred, uagtet Haarslev ligger i Skovby Herred³⁾. Med Helm kom Karstens nogle Aar senere i Proces; Anledningen dertil var

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 91. ²⁾ Død 1709 som Oberst, gift med Anne Trolles Søsterdatter Anne Helene Reedtz, død 1701; deres Datter Anne Trolle Holck blev Anne Trolles Arving ved Testamente, se III, 184.

³⁾ De omtalte to Rescripter, der ere forsvundne fra Bispearchivet, haves i Fyenske Tegnelser i Rigsarchivet. Det er overhoved ikke lykkedes i Landsarchivet at finde Noget om denne Sag.

en Contract om Brugen af Halvdelen af den i Haarslev liggende store Bondegaard Lykkesborg, som Ejeren, den rige Odense-Kjøbmand Hjere Jespersen¹⁾ havde sluttet med Helm, der med Ejerens Samtykke efter sin Forflyttelse overdrog Karstens sine Rettigheder og Forpligtelser, bl. a. til at betale de kongelige Skatter og Skatte Korn af Ejendommen. Herom og om forskellige mindre Poster rejste sig Strid, der ved Landstingsdom 23. November 1692 afgjordes til Gunst for Karstens²⁾.

Derimod gik Dommen ham imod i en Sag, han 1694 førte med Materialforvalter Jacob From i Kjøbenhavn angaaende Kjøbet af hans Moders, Renteskriver Jørgen Karstens' Enke Anna Hansdatter Lyngs Gaard i Kjøbenhavn, hvorved han blev dømt til at udrede noget over 175 Rd. foruden 20 Rd. i Omkostninger til From³⁾.

Hans Provste-Virksomhed i Vends Herred gik heller ikke af uden Processer. Sognepræsten i Udby, Mag. Christian Risbrich, havde leveret Karstens Betaling for sin Præstegaard (i Ronæs) 100 Rd. med Renter indtil Juni Termin 1696, 66 Rd., imod Karstens' Løfte derfor at forskaffe ham Formandens paa Ronæs Præstegaard udgivne Obligations Indfrielse og Kassation fra de Fattiges velædle Directeurer i Kjøbenhavn; men trods gjentagne Erindringer i Aarenes Løb lykkedes det ham ikke at fravriste Karstens den indfrieede Obligation; Høflighed manglede det ikke paa fra Risbrich, der i sin sidste Erindringskrivelse af 13. October 1704 titulerer Karstens »Velædle,

¹⁾ Hjere Jespersen, død 1692 (Saml. til Fyens Hist. og Topogr. V, 322), havde 14. October 1686 af Jomfru Anne Krabbe Qvitzow faaet Skjøde paa Gaarden (Landstingets Skjøde- og Pantebog VIII, 164).

²⁾ Sagen er behandlet i Vends Herreds gejstlige Justitsprot. 1682—1798 Fol. 59, Odense-Skovby Herreders Tingbog 1692—94 Fol. 4 f., Landstings-Dombog 1687—1701 Fol. 82 f., 85 f., men Acterne fattes, saa Enkelthederne lade sig ikke udrede. ³⁾ Landstings-Dombog 1687—1701 Fol. 139 f., 142, 19. December 1694.

velærværdige og berømmelige, højlærde Guds Mand, Mag. Jørgen Karstens, velfortjente Assessor udi det Kongelige Consistorial-Collegio samt Domprovst og Sognepræst for St. Knuds Kirkes Menighed udi Odense«. Sagen maatte da afgjøres ved Retten, der 19. Januar 1705 dømte Karstens til inden fire Uger at levere Risbrich Obligationen med alle paaløbne Renter indløst og derhos betale Omkostningerne¹⁾.

Endnu i 1709 maatte han finde sig indstævnet for en uafgjort Pengefordring, tildels hidrørende fra Vends Herreds Provsti. Det var fra Arilds Tid Skik, at Provsterne hver for sit Herred indfordrede den Afgift, der under Navn af Cathedraticum (Danske Lov 2—17—20, 2—22—51) svaredes af Kirkerne til Bisperne eller Universitetet (Studiiskat), og atter indbetalte dem til Vedkommende mod Kvittering. Nu viste det sig efter Kingos Død, at Cathedraticum, 1 Rd. aarlig af hver Kirke, manglede for en Aarrække fra Vends Herred og fra Odense Herred fra Karstens' Ankomst dertil og paafølgende Aar til 1703 inclusive. Bispinden mindede Karstens den ene Gang efter den anden om Betalingen, baade mundtlig ved Bud og i Breve, men opnaaede kun Løfter. Da hun saa giftede sig igjen med Bircherod, søgte denne Karstens til Betaling af Restancerne til sin salig Formand, som han altid benævner Kingo. For de fleste af de paagjældende Kirkers Vedkommende skaffede han Kvitteringer eller andre Bevisligheder for, at Afgifterne vare indbetalte til Karstens. Alle de andre Provster havde gjort Rigtighed for Afgiften, undtagen Karstens, »som — siger Bircherod — i saa mange Aar han har været Provst over to Herreder og ikke gjort ringeste Rigtighed for

¹⁾ Jeg anser det for ufor nødvendent ved hver enkelt af de herefter omtalte Retssager at citere de Steder i Odense Bys Tingbøger og Dombøger, Odense Raadstues Dombøger og Landstingets Dombøger, hvor Sagerne findes behandlede.

denne prætenderede Cathedraticum med andet mere, mens stedse oppebaaret og indkasseret alt heraf Aar efter Aar, ikke alleneste i min salig Formands levende Tid, mens endog efter hans Død søgt og indkasseret Restancerne deraf og saaledes uden nogen Adgang søgt at bemægtige sig andre Folks Midler paa ingen smuk og føjlig [sic] Maade, naar han ikke er anderledes tilsinds end at indeholde dem og ikke sin Ejermand tilbørlig lader tilkomme.« Uagtet Karstens' utallige Udflugter — hans Papirer vare komne i Uorden ved Flytningen fra Haarslev o. s. v. — dømtes han 29. Juli 1709 ved Odense Byting til at betale Bircherod 97 Rd. foruden 8 Rd. i Omkostninger. Resten af den tilbageholdte Cathedraticum, 45 Rd., for hvis Erlæggelse Bircherod ikke havde kunnet skaffe Bevis, slap han for at udrede, idet Retten henviste Bircherod til at søge Betaling »efter lovlig Medfart, som han bedst ved og kan.« Derved blev det.

En anden Sag, Karstens førte med sig fra Vends Herred, var Værgemaalet for hans ovfr. nævnte Stifsøn Peder Worm, som han efter Kingos Anordning bestred og førte med sig fra Herredet til Odense By uden Øvrighedens Villie og Minde. Da nu Drengen 1702 var fyldt sit 18de Aar og saaledes efter Loven kunde betros sin Arvepart under Curators Opsyn, beskikkede Kingo Sognepræsten til Sønder Aaby, Mag. Broderus Risbrich i Husby Præstegaard, til dette Hverv. Risbrich søgte derfor at faa Karstens til at rykke ud med Arven, der i rede Penge androg 1362 Sldr. 3 $\frac{1}{2}$ 2 Sk., altsaa ikke var saa ringe; hans Fader, Provst Jesper Lauritsen havde været ganske velhavende, i hans Bo var der meget baade Guld og Sølv samt et værdifuldt Bibliothek, og sin Hustru havde han i sin Tid i Fæstensgave foræret Smykker til Værdi 402 Sldr. — 1 Pantser-Guldkjæde, Armbaand og Guldring med 4 Diamanter — der paa Skiftet forlods tilfaldt Enken.

Nu stillede det sig naturligvis saaledes, at Karstens ikke havde Peder Worms Penge, da han skulde udrede dem, uagtet han paa Skiftet 1695 efter sin Hustru havde forpligtet sig til at svare sin Myndlings fædrene og mødrene Arv i rede Penge, naar han blev 18 Aar. Hverken mindelige Anmodninger, Breve eller Beskikkelser hjalp. Sagen forsøgte forligt ved Odense Consistorium, den gejstlige Domstol, men blev af denne henvist til verdslig Ret. Der var altsaa ikke andet for Risbrich at gjøre end at stævne Karstens for Odense Byting (Januar 1703). I et langt Indlæg, i hvilket Provsten ikke undser sig for at antyde, at han egentlig ikke med sin gode Villie har ægtet Worms Moder, hvis Formue dog nok har bøjet hans Villie, udtrykker han sin Forundring over Risbrichs Anmodning til ham om at levere Worms Arv fra sig; »men — fortsætter han — det kommer mig endnu langt underligere for, at han nu producerer vores velædle og højjærværdige Biskops D. Thomas Kingos skriftlige Begjæring og Villie derfor, dateret d. 12. September 1702, hvilken Frugt jeg mindst havde forventet at høste af min Høflighed og Føjelighed, fordi jeg endel tog Biskoppens Stifdatter sal. Mette Worm til Ægte Aaret efter at jeg kom til Kald her i Landet, at hun ikke skulde gaa fra Brødet, endel antog hendes Søns Værgemaal imod Loven, der befrier Stiffader derfor, fordi hendes Bo ikke skulde distraheres, endel paatog mig efter hendes Død paa ny i Steden for Løsøre og Boskab, som ved Auctionen ikke kunde udbringes Myndlingen til Bedste, at svare i Tiden med rede Penge« o. s. v. o. s. v. »Af denne Lovens Anledning paastaar og formener jeg, at, som jeg ved Øvrighedens Villie og Samtykke har været Tutor for Peder Worm uden ringeste Klage eller Paaanke ved 18 Aars Tid ungefær, jeg og saavel som Mag. Broderus kan herefter saa længe som jeg vil, indtil han bliver 25 Aar, være Curator for ham, 1. fordi jeg bor her i Byen, som han

gaar i Skole, og kan have Tilsyn med ham, men ikke Mag. Risbrich, som bor 4 Mile herfra paa Landet, hvilken Tilsyn Peder Worm højlig behøver, der er genegen til alle Slags grove Excesser, som disvær hver Mand i Byen vitterligt er og han hver Dag giver Prøve af, hvilket havde været at forkomme, om han havde bleven i mit Hus, som han forleden Aar den 20. Januari, der han af mig blev alleneste med Ord straffet for en Forseelse, han begik, som jeg dog her ikke gider nævnet til hans Beskjæmmelse, at han da løb over til Bispen, som og antog den forløben Dreng i sit Hus uden ringeste Bud at sende til mig, som er ham i Faders Sted, og aldrig forspurgte sig siden om nogen dessen Beskaffenhed, men mig uafvidendes beholdt ham hos sig. 2. Fordi Mag. Broderus ikke har endnu bevist, at han er vederheftig for 1400 Dalers Summa ungefær med fuld Ejendom« o. s. v.

Byfogden dømte, 19. Marts 1703, Karstens til at udrede sin Stifsøns Arveparter med rede Penge og Renter siden næst afvigte Aars Pintsedag og det inden Majdag, foruden 3 Rd. i Omkostninger, og Landstinget stadfæstede Dommen 11. April næstefter. Peder Worm har aabenbart ikke passet i det Karstensske Hjem, men befunden sig bedre hos »Bedstefader« Kingo paa den anden Side af Gaden. Har han virkelig været saa uheldig, som Karstens gjør ham, var det jo godt, at han kun blev omtrent 21 Aar gammel; to Aar efter denne Retssag døde han, og 16. Marts 1705 blev der kastet Jord paa »salig Peder Worms afdøde Lig«, som blev nedsat under St. Knuds Kirkes Alter. Jordspaakastelsen blev ikke engang udført af Karstens, men af Sognecapellanen Hr. Iver Lagesen¹⁾. Selv efter sin Død gav denne unge Mand Anledning til Proces; først, da hans Halvsøster og Arving Sille Karstens, som 24. October 1707 havde faaet Bevilling til at være sin egen

¹⁾ St. Knuds Kirkebog.

Værge, ved Vends Herreds Provsteret maatte søge Mag. Risbrich til at gjøre Rigtighed for Curatelet for Peder Worm. Retten, der 27. December 1708 afsagde sin Dom i Føns Kirkes Vaabenhus, gav hende Medhold, og Risbrich maatte tilmed betale 18 Rd. i Omkostninger¹⁾. Og dernæst et Aar senere, da velfornemme Kjøbhandler i Odense Thomas Hansen Flensborg saa sig nødsaget til for Bytinget at indstævne Jomfru Sille Karstens med hendes Fader Provsten som hendes Lavværge til at betale ikke alene de Varer, de den 8. Marts 1705 — altsaa for halvfemte Aar siden — havde udtaget hos ham, Kattun, Lærred, Bændler m. m., til Peder Worms Lig, men endog 30 Rd. i Begravelsespenge til Kirken, for hvilke han som Kirkeværge maatte indestaa²⁾, i alt med Renter 63 Rd. 4 ŷ 7 Sk. Da Ingen indfandt sig for Retten med noget Forsvar for Jomfru Karstens, dømtes hun 4. November 1709 til at betale Kjøbmanden Summen foruden 2 Rd. i Omkostninger. Men selv denne Dom hjalp ikke; for at faa sin Ret maatte Flensborg erhverve Dommen stadfæstet ved Raadstuerets Dom 22. Januar 1710, hvilket yderligere kostede Familien 6 Rd. 4 ŷ .

Karstens maa have været en særdeles slet Husholder og formodentlig levet over Evne, siden han bestandig havde Vanskelighed ved at betale Enhver sit. Ellers bliver det uforklarligt, at en Mand i hans Stilling maatte finde sig i hvert Øjeblik at blive stævnet for Gjæld, saa til En, saa til en Anden. Den 25. Januar 1706 dømtes han ved Bytinget til at betale Vinhandler Niels Rasmussen en Vexel paa 100 Rd. I 1707 er han for Retten den ene Gang efter den anden; først var det en Præsteenke, Karen Jørgensdatter Taulov, Mag. Hans Limes Enke i Middelfart, som søgte ham til at indfri to Obligationer

¹⁾ Vends Herreds gejstlige Justitsprotokol 1682—1798 Fol. 101—04.

²⁾ I Kirkens Regnskab 1704—05 har Thomas Flensborg meget hensynsfuldt indført de 30 Rd. som betalte af Karstens.

for Laan, hun havde ydet ham 1700 og 1701, med Renter 191 Rd. 4 ¼ 3 Sk. Hun havde ganske vist en liden Avling, som hun imod sin Villie var nødt til at bruge, da Ingen vilde købe eller leje den af hende; men største Delen af hendes andre Indkomster var 15 Rd. aarlig Pension, forklarer hun ved en anden Lejlighed¹⁾, saa hun kunde nok trænge til sine Penge og Renter, hvilke Karstens da ogsaa 11. April 1707 blev dømt til at betale foruden 8 Rd. i Omkostninger; 29. Juni næstefter stadfæstede Landstinget Dommen. Saa var det en Vexel paa 150 Rd. Kroner, som Stiftamtmand i Bergen, Etatsraad Vilhelm de Tonsberg — hvem Karstens ellers ikke vides at have staaet i nogen Forbindelse med — stævnedes ham til at betale; dømt ved Bytinget 25. Juli 1707, ved Landstinget 21. December s. A. Atter igjen en Sag fra Middelfart, Rest i Renter og Afdrag af flere Obligationer til Raadmand og Handelsmand Herman Willer, i alt over 150 Rd., som Karstens ved Bytinget 1707 blev dømt til at betale, dog med Fradrag af 60 Rd., som han beviste paa Willers Vegne at have betalt Jomfru Anna Margrete Lasson. Næste Aar maatte Willer for at faa sine Penge indstævne Dommen til Landstinget, der 11. April 1708 stadfæstede den. I en af sine Obligationer til Willer titulerer Karstens sig med et forunderlig catholsk Sving: »Domprovst og Kannik til Fyens Domcapitel, Sognepræst til St. Knuds Menighed.« Endnu en Dom maatte han lide i 1707, indstævnet for Bytinget til Indfrielse af en Vexel paa 58 Rd. 4 ¼ Courant til Oberstlieutenantinde Ellenberg²⁾, »som ligger paa hendes Rejse og sig ikke her længer agter at opholde, indtil at erlange Rigtighed hos Godtfolk.« Byretten dømte ham 29. August efter Fruens Paastand, og 28. September stadfæstedes Dommen ved Raadstueretten.

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 159, 5. Juni 1716. ²⁾ Formentlig Enken efter den ved Höchstädt 1704 faldne Oberstlieutenant Henrik Andreas Ellenberger; hendes Navn kjendes ikke.

I 1708 var Karstens stævnet af Sr. Enevold Brun i Kjøbenhavn, død 1724 som Byfoged¹⁾, for en Vexelgjæld paa 135 Rd. Courant, som han 26. November ved Bytinget dømtes til at betale til sidste Skilling; men 7. Juli 1710 maatte han dømmes til at betale de endnu resterende 88 Rd., hvilken Dom Raadstueretten confirmerede 6. August, og da vare Renter og Omkostninger svulmede op til 15 Rd.

Aaret 1709 var et fatalt Aar for Karstens. Som ovfr. fortalt, bleve han og hans Datter mod Aarets Slutning dømte til at afgjøre en gammel Gjæld til Kjøbmanden Thomas Hansen Flensborg; allerede i Aarets første Maaned (14. Januar) fik samme Kjøbmand en Bytingsdom over Karstens for et langt større Beløb, 226 Rd. 3 ŷ , Rest af en Regning paa 259 Rd. 5 ŷ for Varer leverede i Løbet af tre Aar (1699—1702). Regningen viser, at Karstens og Fru Karstens ikke nægtede sig noget: der var Lærred, Silke, Silketøj, Atlask, Baand, Strømper, Snore, Rask, Plyds, Knapper, Guldgaloner, $\frac{1}{4}$ Unze Guld, $\frac{1}{2}$ Unze fint Guld, Capers, Oliven, Sukker, Spegesild, Salt og en rød silkebordyret Nattrøje til 12 Rd., hvilket efter Pengenes Værdi ved Aar 1900 vilde svare til omtrent 135 Kr., unægtelig en kostbar Nattrøje for en Provst eller Provstinde at ligge med. Karstens forsøgte aldeles intet Gjenmæle og maatte betale Regningen med Renter og Omkostninger. Endnu i samme Maaned maatte Fru Karstens finde sig stævnet for Bytinget til at betale 50 Rd., som hun efter sin »ydmyge Begjæring« 11. October 1707 havde faaet til Laans »udi rare Kroner«, nemlig 46 Rd. i Christian V.s Dalere, 4 Rd. i Christian IV.s Dalere, af Gehejmeraad Diderik Schults Enkefrue, Armgard Sophie Gabel til Christiansdal, med Forpligtelse til Tilbagebetaling i December Termin samme Aar. Trods Gehejmeraadindens Erindring var Betaling ikke sket, og Fru Karstens, som intet Gjensvar

¹⁾ Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. VI, 315.

forsøgte, dømtes nu 4. Februar til at betale inden 15 Dage med Omkostninger. Næppe var denne Dom overgaaet hende, før hun igjen blev stævnet for Bytinget til Betaling af gammel Gjæld. I Februar 1704 havde hun anmodet sin fornemme Ven, Monsieur Pierre Poumeau, Kjøbmand samt Tobakstold- og Consumptionsforpagter i Kjøbenhavn¹⁾, om at assistere hende med 100 Rd., »jeg nødvendig behøver til nogle her presserende Udgifter«. Pengene fik hun, men betalte dem ikke tilbage til December Termin, som hun havde lovet, heller ikke de følgende Aar, idet hun bestandig bad om Henstand; i Juni 1707 lover hun at betale inden Maanedens Udgang, da hun venter Betaling af en god Ven den 24. Tilsidst maatte Creditor efter fem Aars Venten lade hende dømme 11. Marts 1709 til at betale sin Gjæld med Renter og Omkostninger.

Endnu i samme Sommer (25. Juni 1709) dømte Byfogden Karstens til at indfri en otte Aar gammel Vexel paa 120 Rd. Courant til Byfoged Laurits Henriksen i Korsør. Og inden Aarets Udgang maatte han atter se sig stævnet for Bytinget og 18. November lide Dom til at betale en af Fru Karstens 1706 til ovenfor nævnte Jomfru Anna Margrete Lasson²⁾ udstedt Vexel paa 153 Rd. 2 $\frac{1}{2}$, »hvilke Penge Jomfru Lasson af Kjærlighed og Med-

¹⁾ Bricka, Dansk. biogr. Lex. XIII, 261; Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. V, 137. ²⁾ Denne Dame, hvis Navn spiller ind flere Gange i Karstens' Historie, fortjener lidt nærmere Omtale, saa meget mere som man hidtil saa at sige Intet har vidst om hende, ikke en Gang hendes Navn har man været helt paa det rene med, uagtet hun er Forfatterinde til Romanen »Den beklædte Sandhed«, i Almindelighed kaldet den første danske Roman, som hun under Navnet Aminda udgav 1723, en 235 Sider tyk, aldeles ulæselig Bog i den anden schlesiske Skoles svulstige Hyrde- og Ridderstil med Allusioner til fyenske Forhold, som det næppe vil lykkes at udløse af deres romerske og persiske Forklædning (se Bricka, Dansk biogr. Lex. X, 104; Paludan, Danmarks Litteratur i Holbergtiden S. 119; Steenstrup, Den danske Kvindes Hist. I, 53 f.). Hendes fulde Navn var Anna Margrete Lasson (saaledes skriver hun selv sit Familienavn), en

lidenhed har flyet dennem en Del af sit Guld at udsætte, som skadesløs skal indløses, og Noget udi Penge, som opløber til den berørte Summa.« Men trods mange gjorde Erindringer indfandt Karstens sig ikke med Betaling, saa

Datter af den i visse Maader begavede, men pengebegjærlige og i Penge-sager meget upaalidelige Justitsraad og Landsdommer i Fyen Jens Lassen (Bricka, anf. Skr. X, 110; Hist. Tidsskr. 7. R. IV; Christiansen, Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie I—II), der døde i Kjøbenhavn 23. Marts 1706 og blev begravet i Odense vor Frue Kirke den 20. Maj ved Aften-tide med Parentation af Stiftsprovst Karstens, i hvis Sogn han boede paa St. Knuds Kloster (Bircherods Dagb. Mscr.; Odense St. Knuds Kirkebog); hendes Moder, Margrete Christensdatter Lund fra Skaane, døde 1690, indsat i Gravstedet i vor Frue Kirke 27. Maj (Kirkens Regnskabsbog). I en meget bevæget Tid, kort efter Carl Gustavs mislykkede Storm 1659, var Anna Margrete født i Kjøbenhavn, hvor hendes Fader som Renteskriver dengang havde sit Hjem; den 6. Marts blev hun døbt i Holmens Kirke med Faddere som Biskop Hans Svane og Fru Vibeke Rosenkrantz, Oversecretair Erik Krag's Frue (Kirkebogen). Som den sjette i Rækken af en stor Børneflokk voxede hun op i sin Faders Hus, først i Kjøbenhavn, senere paa Dalum Kloster og St. Knuds Kloster. Efter sin Faders Død dannede hun sig sammen med sin yngre Søster Abel Cathrine Lassen og hendes Ægtefælle, Oberst Adolph Henrik Kleppinck, et Hjem paa Provstegaarden i Odense vor Frue Sogn, den Gang en Hovedgaard paa omtr. 17 Td. Hartkorn med over 300 Td. Htk. Bøndergods, som de to Søstre havde arvet efter deres Fader; men Godset var daarligt og tildels pantsat, desuden hjemsogt af Misvæxt, og da Søstrene maatte svare til en Fjerdedel af Faderens Gjæld paa 60,000 Rd., er det forstaaeligt, at de havde ondt ved at komme ud af det i de strenge Tider under Frederik IV.s Krige, da de gjentagne Gange maatte yde betydelige Summer i Tvangslaan til Regeringen og i Krigsstyr, som de ikke formaaede at udrede uden ved Laan hos Andre (Odense Amtsarchiv Nr. 293, 527, 530). Efterat Kleppinck 1712 var falden i Krigen (Personalhist. Tidsskr. V, 178; Brasch, Gamle Eiére af Bregentved S. 382 f.), fortsatte hans Enke med sin Datter Margrete Elisabeth (siden gift med Oberst Josva Barner) og Jomfru Lassen deres fælles Husholdning, og 1725 købte de af deres Brødre, Cancelliraad Christian Lassen til Egense Kloster og Capitain Frederik Lassen til Nørholm, Gaarden paa Hjørnet af Korsgade og Vestergade (nu Nr. 1), Priorgaarden kaldet, som havde tilhørt deres Fader (Odense Skjøde- og Pantebog VIII, 181). Her levede de Resten af deres Dage, Fru Kleppinck i mange Aar indtil hendes Død 1735

Jomfru Lasson var nødsaget til at forfølge Sagen for Raadstueretten, saa meget mere som de Karstens idømte Omkostninger ikke opvejede hendes Udgifter. Da Karstens aldeles intet Svar eller Gjenmæle forsøgte, blev Dommen

sengeliggende af smertefuld Podagra; deres økonomiske Forhold vare vanskelige, hvorom de talrige Pantsætninger og Afhændelser af Ejendomme, der paa deres Navne ere indførte i Skjøde- og Pantebøgerne, noksom vidne. Den efter Kjøbenhavns store Ildebrand 1728 udskrevne aarlige Brandstyr slap de for at udrede for Aaret 1731, da Stiftsøvrigheden gjorde Rentekammeret opmærksomt paa, at deres Tilstand var saa slet, at de ej formaaede at betale (Rentekammerskr. til Stiftamtmand og Biskop 24. Maj 1732). De maatte endog friste den Skjæbne, at Gaarden i Korsgade af deres Creditorer i Henhold til en Højesterets Dom blev solgt ved Auction 1730, heldigvis til en human Kjøber, Professor Thomas Aabye, der erklærede for sig og sine Arvinger, at Damerne deres Livstid ligesom hidindtil maatte bebo og besidde og leje til hvem de vilde Gaarden mod at svare Capitalens Rente samt Skatter og vedligeholde den (Odense Skjøde- og Pantebog IX, 300; Auctionsprot. 1729—39, 123 f.). Som Jomfru Lassons Lavværge stod han i et venskabeligt og fortroligt Forhold til hende, hvorom endnu bevarede Billetter fra hende med Anmodning til ham om Hjælp i smaa Pengeforlegenheder vidne. I sit 80. Aar endte Anna Margrete Lasson sine Dage; den 23. Marts 1738 indfandt Skifteretten sig paa Dødsfaldets Tilkjendegivelse i Boet, der i Henhold til hendes Testamente af 1723 var testamenteret hendes Søster og, ifald hun var død forinden, dennes Datter, Oberstinde Barner. Arvingen maatte ifølge hendes Bestemmelse ingen Overdaadighed begaa med hendes Lig at klæde, »mens det, jeg selv har henlagt, lader nyde, og i dets Sted klædes 6 fattige Skolediscipler med Klæde efter gammel Skik, min Kiste med Læder lader overtrække og en eneste Plade med mit Navn og Fødselstid derpaa at sætte og om Dagen ved hæderlig Følge og Ligprædiken lade i vores købte Begravelse i vor Frue Kirkes Chor nedsætte, til hvilken at vedligeholde jeg giver og herved testamenterer et mig tilhørende Sted i Baag Herred, Orte Sogn beliggende, Orte Skovhus kaldet, som aarlig dertil skal give 200 Sldr. Rente.« Dog maatte Arvingen sin Livs Tid disponere over Rentens Overskud, naar Begravelsens Reparation var betalt, til de mest nødlidende, fattige, enlige, husarme Kvindespønsker i Odense, men derefter skulde dette Landgilde aarlig klareres til Kirkeværgen (Odense Skifteprot. XIX, 710 med tilhørende Documenter). Den 2. April blev hendes Lig nedsat i vor Frue Kirkes Chor (St. Knuds Kirkebog).

Naar Anna Margrete Lasson paa sin Romans Titelblad kalder sig

22. Januar 1710 stadfæstet med Tillæg af yderligere Omkostninger. Lidt hjalp det — men endnu over sex Aar senere maatte Jomfru Lasson atter stævne Provsten til »saa snart han ikke i Mindelighed efter gjorde Løfter har indfunden sig med Betaling« at afgjøre Resten, henimod 100 Rd., som Byfogden 11. Maj 1716 dømte ham til at betale med forvoldende Omkostninger inden 15 Dage.

Aar 1710, der i Januar indlededes med ovennævnte Dom, blev ogsaa et strengt Proces-Aar for Karstens, der atter maatte finde sig i at blive dømt for Pengeuorden som Provst. En Capellan i Korup, Hr. Christian Fick, der 1701 blev Præst i Norge, lod forinden sin Afrejse dertil udsætte 200 Rd. for hver af sine Døtre i første Ægteskab som deres Mødrenearv. Som Provst skulde Karstens bestyre slige Børnepenge og udsætte dem paa Rente. Efter Ficks Død rejste hans Enke 1708 med sine Stifdøtre til Danmark, og da den ene af dem, Else Marie, 1710 giftede sig med en Kjøbmand i Odense, Thomas Mortensen Fladsby, forlangtes hendes Capital udbetalt. Det kom da for Dagen, at Karstens i Steden for efter sit skriftlige Løfte at udsætte den paa Rente hos Sogne-

»det danske Sprogs inderlige Elskerinde«, er det sikkert oprigtigt ment, og vist er det, at de enkelte Breve til Autoriteter, der findes fra hendes Haand, ere overmaade vel affattede, derhos skrevne med en særdeles smuk og tydelig Haand. Om hendes Person er ellers Intet kommet til Efterverdenens Kundskab; hendes humane Opræden i en fattig Skomagere Hustrus Dødsbo røber tiltalende Velvillie (Odense Skifteprot. XIV, 61, 64).

Foruden Romanen tillægges hende et Æredigt i Dorthe Engelbretsdatters »Taareoffer« og et andet til Frederik IV. Dertil kan endnu søjes et Æreminde paa adskillige Vers over Familiens gamle Ven Oluf Borck, indført i J. A. Bornemanns Ligprædiken over ham, Kjøbenhavn 1696 Fol. Endelig maa det nævnes, at Hieronymus Christian Paulli har dediceret den hos ham 1718 udkomne Oversættelse af Christian Scriveres Gyldene Bøn-Clenodie (eneste Expl. i Karen Brahes Bibliothek) til »Jomfru Anna Margaretha Laßon, min gunstige Velynderske«, hvis høje Oplysning udi adskillige Videnskaber og Kjærlighed til Guds Ord han omtaler.

præsten i Korup havde beholdt den selv. Naturligvis blev han ved Odense Byting (21. Juli) dømt til at udbetale Fladsby Pengene med resterende Renter og Omkostninger¹⁾.

Denne Sag var af ringe Betydning ved Siden af en Række Retssager med Postmester Søren Bolt og hans Svigersøn og Fuldmægtig, Familie- og Folkeskatsforpagter Johan Schougaard, der paa en alt andet end behagelig Maade maa have optaget Karstens' Tid i 1710 og 1711. Regimentskvartermester Søren Bolt (se III, 33, 35 f.), der fra 1674 var Postmester og Gjæstgiver i Odense, havde 15. April 1699 faaet kongl. Bestalling som Skifteskriver og Auctionsdirecteur over de gejstlige Stervboer i Fyen og Langeland; men han synes at have foretrukket landlig Ro for Embedsmandens Liv i Odense, idet han 1693—1705 ejede Ølstedgaard i Sønder Broby Sogn og senere boede i Landsbyen Vejle i Salling Herred, og at have overladt en væsentlig Del af sine Forretninger til Johan Schougaard, der ægtede hans Datter Charlotte Amalie Bolt²⁾ og beboede Bolts Gaard »Posthuset« paa Overgade, den østlige Del af nuværende Nr. 12³⁾, som han 1706 fik sin Svigerfaders Skjøde paa⁴⁾. Schougaard døde tidligt, 9. Februar 1711, efterladende sin barnløse Enke et stort Indbo; men ellers Gjæld⁵⁾, som hun i de to Aar, hun overlevede ham⁶⁾ Tid efter anden søgte at afdrage »for ikke at gjøre sin salig Mand nogen Tort i sin Grav⁷⁾«.

¹⁾ Hr. Christian Andersen Ficks 1. Hustru var Ivara Margrete Hansdatter, efter hvem Skifte blev holdt i Korup 1697 (Odense Herreds gejstlige Skifteprot. I, 274); med hende havde han de to Døtre Gedske og Else Marie. Hans 2. Hustru var Magdalene Klyne (Vahl, Slægtebog ov. Afkommet af Chr. Nielsen I, 51, hvor Navnet Fick ved en let forstaaelig Læsefejl er bleven til Frick; Personalhist. Tidsskr. II, 180).

²⁾ Døbt 1. September 1683 (Brandts Uddrag af St. Knuds Kirkebog).

³⁾ Ikke Nr. 14, som anført II, 417. ⁴⁾ Odense Skjøde- og Pantebog

IV, 87, 28. September 1706. ⁵⁾ Odense Skifteprot. XIV, 135—44.

⁶⁾ Begravet i Graabrødre Kirke 15. September 1713 (St. Knuds Kirkebog).

⁷⁾ Magistratens Copibog over udg. Breve 22. April 1722.

Bolt, hvem Jens Bircherod omtaler som en Spøgefugl, der i sine yngre Aar havde sine Løjer med at binde dem, der kom paa Posthuset for at læse de nyeste Aviser, alle Haande Historier paa Ærmet¹⁾, havde ondt ved at holde sig fri for Kassemangel, saa Postdirectionen adjungerede ham en Postskriver til at modtage Postpengene. Med ham laa han i evig Strid, og endelig blev Skriveren afskediget 1712; men da Kassemanglen derefter atter voxede foruroligende, blev han nødt til at slutte Contract med Christian Ulrik Bles, senere Raadmand og Borgmester, om at forestaa Postmestertjenesten i hans Levetid og nyde den derfor fastsatte Løn mod at klare Kassemanglen. Bles var saaledes den egentlige Postmester (jvfr. II, 417), om end Bolt beholdt Embedet med en ringe Indtægt til sin Død 1724²⁾. Han skildres allerede 1714 som fattig, gammel og skrøbelig, ja saa forarmet, at man ved en Execution for en Fordring hos ham 1720 gjorde Udlæg endog i hans Spadserestok og Signetringen paa hans Finger uden at kunne faa fuld Dækning³⁾.

Med Schougaard havde Karstens og hans Familie i en Aarrække staaet paa en venskabelig Fod, der for Schougaard havde til Følge, at han, saasnart de Godtfolk — som han siger — var i Betryk og Ingen vilde secundere dem, ved deres søde og gode Ord lod sig overtale til at klare Vexler og andet for den stiftsprovstelige Familie, ja endog gjorde Udlæg til et Guldarmaand til 99 Rd. (Aar 1900 vilde dette svare til henimod 1100 Kr.) til Jomfru Sille, kort sagt, der var ikke en Ven i Odense, der skulde bevise det imod Provstens Hus som den gode, ærlige Schougaard. Til Gjengjæld havde Schougaard oppebaaret et enkelt Aars Tiende af Provstens Indtægter og af og til modtaget Afdrag, men Resultatet blev dog, at

¹⁾ Bircherods Dagbøger ved Molbech S. 182. ²⁾ Olsen, Postvæsenet i Danmark 1711—1808 S. 102 f., 391 f. ³⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 13 Fol. 1; Nr. 20 S. 22.

Provsten ved Bytings-Dom af 23. April 1710 blev dømt til at betale ham 256 Rd. 4 Sk., hvilken Dom blev stadfæstet ved Raadstueretten 28. Maj, uagtet Karstens ikke sparede paa Udflugter.

Denne Sag fik et Efterspil, da Schougaards Fuldmægtig, Procurator Niels Faber for at exeqvere Dommen indfandt sig i Provstegaarden sammen med Borgmestre, Raadmænd og Byfoged, hvilke han behandlede meget overlegent: han skulde lære dem o. s. v., Magistraten skulde følge hans Instrux! Paa Borgmester Jens Christensens Spørgsmaal, hvor den Instrux var, svarede Faber: den var i hans Hoved, og slog sig med Haanden paa Hovedet, »der sidder den, I er mine Tjenere, I skal gjøre, hvad jeg befaler.« »Saa hører jeg, at vi skal være Eders Tjenere« sagde Borgmesteren — »ja, paa Rettens Vegne, saavidt Loven tilhører« svarede Faber. For denne grove Adfærd mod Velvishederne dømte Byretten (22. December s. A.) Faber til at gjøre Magistraten en Afbedelse samt bøde 10 Rd. til det nye Landstingshus og Schougaard til at betale Magistraten Processens Omkostninger med 6 Rd.

Endnu medens denne Sag stod paa, fandt Schougaard Anledning til atter at stævne Karstens for Bytinget til at klare forskellige andre gamle Fordringer, han havde paa ham. Først var der en Regning paa 52 Rd. 3 $\frac{1}{2}$ 8 Sk. for Vin og Brændevin leveret fra Juni 1700 til April 1701 — i lidt over ti Maaneder var der i det provstelige Hus drukket omtrent 60 Flasker Brændevin og henimod 140 Flasker Vin af forskjellig Slags; dernæst en Fordring paa 31 Rd. 1 Sk. for Porto fra Marts 1702 til April 1704; endvidere en Regning paa 46 Rd. 1 $\frac{1}{2}$ 13 Sk. for Bøger, Schougaard havde kjøbt til Karstens paa Auctionen efter Kingo, og endelig Regning for Aviser for 1707—09 — alt i alt 138 Rd. 5 $\frac{1}{2}$ 7 Sk., hvilket Beløb ved en ny af Schougaard fremlagt Regning for Porto voxede med 17 Rd. 39 Sk.

Hvad Drikkevarerne angaar, kjendte Karstens Intet til dem, men tænkte sig, at de vare fortærede af Bolts Søn Matthias, der var i hans Hus netop i det Aar og daglig modtog Besøgelser paa sit Kammer¹⁾).

Fra Matthias Bolt, der opholdt sig i Sjælland, forelaa et Brev, hvori han under Eds Tilbud erklærede aldrig at have hentet eller ladet hente en eneste Pægl, end sige Potter eller Kander Vin eller andet i Karstens' Navn

¹⁾ Matthias Bolt, den ældste i Søren Bolts store Børneflokk, var født 1674, døbt 3. Juli (Brandts Udtog af St. Knuds Kirkebog), og blev Student fra Odense Skole i en Alder af 23 Aar, immatriculeret ved Universitetet 17. Juli 1697; i Skolen havde han »betjent Musiken og ingen Tid Noget nydt«, hvorfor han efter Landsdommer Luxdorps Recommendation til Biskoppen fik 10 Rd. til sin Bortrejse til Universitetet. Studierne har han vistnok forsømt, hvorimod han af Bente Jensdatter blev udlagt som Fader til hendes 26. November 1701 i St. Nicolai Kirke døbte Barn Jens Mathis. Maaske har hans Vidtløftighed givet hans Fader Grund til at tage ham hjem og sætte ham i Huset hos Karstens, hos hvem han opholdt sig et Aars Tid. Dette gav Anledning til, at Karstens — samtidig med Processen med Schougaard — i Sommeren 1710, altsaa 9 Aar senere, stævnedes Postmester Bolt til at betale Matthias' Ophold med Kost, Kammer, Ild og Lys med 2 Sldr. ugentlig, hvorimod Søren Bolt mente, at Matthis med mere Føje kunde fordrø Løn, fordi han tjente Provsten, medens han var i hans Hus. Odense Byret henviste Sagen til Postmesterens Værneting i Salling Herred, der 5. October 1711 frikjendte Bolt, da Fordringen ikke kunde bevises (Salling Herreds Tingbog). Matthis opholdt sig dengang paa femte Aar i Vrangstrup, Tybjerg Herred i Sjælland; 1718 gjenfindes han i Nyborg, hans Faders Fødested, da han klager over Ansættelsen til Kopskat og Krigsstyr »i Betragtning jeg fattige Mand har hverken Ager eller Eng, hverken har lært Haandværk eller Handel til Lands eller Vands (som Mange haver, der ikke engang er saa højt ansat som jeg) at nære mig med fattig Hustru og Barn af, uden at jeg hidintil har haft (og kan have fattige rejsende Personer) nogle af de svenske Fanger og herberget dem, hvoraf jeg disværre har kun haft Skade« (Odense Amtsarchiv Nr. 215). Samme Aar blev han Degn i Hagedsted i Sjælland, hvor hans Moder, Gjertud Frederiksdatter Buchel (se III, 36) 1727 endte sine Dage, 80 Aar gammel (Hagedsted Kirkebog) og han selv døde 1735 (jfr. A. Petersen, Sjællands Stifts Degnehistorie S. 98 f., hvis Angivelser ikke ere helt nøjagtige).

eller paa hans Vegne; »hvilket jeg nok giver Magt — siger Schougaard i sit Indlæg — thi Hr. Assessor er den Mand, der nok er berømmet selv at kan fortære et Glas Vin, det og betale, og endda forestaa sine Sager; derimod kjen- der jeg min Svogers Humeur, at han i sligt endnu ikkun er en Sinke.«

Ved Byfogdens Dom 3. November 1710 blev Karstens, der i Henhold til Lovens 5—14—49 og 50 mente sig fritagen for at betale Vinregningen, da han ikke inden den lovlige Frist var krævet for dens Beløb, ligesom han benægtede at have afsendt de Breve, for hvis Porto han krævedes, dømt til at fri sig ved Benægtelses Ed; vilde han ikke, tillodes det Schougaard at gjøre Ed om sin Fordrings Rigtighed og saa have vunden Sagen. Derimod slap han for at betale Aviserne, der kun havde været et Laan, og for Bøgerne paa Kingos Auction, da Schougaard ikke kunde bevise, at han var berettiget til at indkassere Pengene.

Denne Dom blev først 25. April 1711, altsaa en Stund efter Schougaards Død i Februar, forkyndt Karstens, der heraf sluttede, at Schougaard ikke havde dristet sig til at aflægge Eden, »og slutter — siger han — af det, at han i den Tid, han levede, ikke begjærte Dommen beskrevet, hvilket var en usædvanlig Koldsindighed af saa hidsig en Mand«. Schougaards Enke var ikke fornøjet med Sagens Udfald, og ved at appellere til Raadstue- retten lykkedes det hende yderligere at faa Karstens dømt til at betale Bøgerne.

Samtidig med denne Proces indviklede Karstens sig i en ny, i hvilken han selv optraadte som Sagsøger imod Søren Bolt og Johan Schougaard, som han stævnedes for Bytinget at svare til, **1.** hvad de ved Gejstlighedens Skifter og Auctioner i Sagsøgerens Provstetid i hans District havde oppebaaret som ikke dem, men ham tilkommende, hvilket han anslog til 300 Rd., **2.** en Del Bøger, ialt

347 Bind, som Karstens 1704 havde tilsendt Schougaard til Forauktionering, men ikke faaet Regnskab for, **3.** Korn-tienden af Odense By fra 1708, aarlig 100 Rd., som Schougaard ikke havde gjort Rigtighed for, og endelig **4.** for Bolts Vedkommende som Hovedmand at svare baade til den Fuldmagt, han havde givet Schougaard, og til at gjøre Rigtighed for, hvad der var falden i Odense Provsti, ved at fremvise Skifte- og Auctionsprotokollerne for Retten. Over et Fjerdingaar trak denne Sag ud under Fremlæg-gelse af talrige Breve og Indlæg, inden Byfogden 18. Au-gust for 1. og 4. Puncts Vedkommende dømte, at kun Bolt deri kunde staa til Ansvar, da Schougaard ved de gejstlige Skifter og Auctioner kun havde fungeret som dennes Tjener og Fuldmægtig, hvorfor Karstens havde sig forbeholden at søge Bolt for hans Værneting. Hvad Bøgerne angik blev Schougaard, der tilstod at have mod-taget dem, kjendt pligtig til at tilbagelevere dem, der vare usolgte, i samme Stand, han modtog dem, og er-lægge Betalingen for de solgte, endvidere blev han dømt til at svare Provsten de 100 Rd. aarlig for Tiendens Oppebørsel.

Karstens tøvede ikke med at stævne Bolt for hans rette Forum, Salling Herreds Ting, hvor hans Sagfører allerede 1. September gav Møde med Kaldseddel af 25. Au-gust; men Herredsfogden kjendte 1. December Bolt fri for Karstens' Tiltale¹⁾. Denne appellerede imidlertid til Landstinget, hvor Sagen behandledes fra 17. Juni til 30. September 1711, da Dommen faldt. I denne hedder det, at da Bolts Bestalling udtrykkelig melder, at han for sin Umag og Besværing som gejstlig Skifteskriver og Auctionsdirecteur skal lade sig nøje med, hvad Løn og Betaling Enhver, som behøver hans Tjeneste, med ham bedst kan derom forenes, saa der mellem dem bør sluttes

¹⁾ Salling Herreds Tingbog.

en Accord, som efter Bestallingens Ord bør være tilbørlig og uden billig Klage, saa finde Landsdommerne, at herudi denne Parternes mellemværende Tvistighed er Forseelse paa begge Sider, dels fordi Provsten som Skifteforvalter ikke ved Skifte- og Auctionsforretninger forud har accorderet med Bolt om hans Løn og Besolding, dels fordi Bolt uden nogen efter hans Bestalling foregaaende Forening har oppebaaret og tilholdt sig det fulde Salarium, som Loven Skrivere og Directeur tillægger. Ligesom Dommerne ikke kunde bifalde Bolts Formening, at han uden nogen Deling med de andre Rettens Middel kunde være berettiget til den fulde Oppebørsel, efterdi han var beskikket Provsterne til Lettelse i deres Forretning og ikke til Afgang i deres lovlige Rettighed, saaledes kunde de heller ikke følge Provstens Paastand, at han nu efter saa mange Aars Forløb og af ham selv sluttede og udfærdigede Skifteforretninger kunde fordrø det, som han upaaanket har ladet Bolt oppebære. Bolt blev derfor frikjendt for Provstens Tiltale, Karstens maatte altsaa renoncere paa de 300 Rd. og fik heller ikke Ret i sit Forlangende om, at Bolt skulde fremlægge Skifteprotokollerne for Retten. Processens Omkostninger ophævedes paa begge Sider.

Det følgende Aar, 1712, maa have været et mærkeligt Hvileaar for Karstens, idet han hverken var Gjenstand for Søgmaal eller paaførte andre Proces. Et fra dette Aar opbevaret Privatbrev fra ham viser, at han og hans Hustru — trods deres miserable Øconomi — mellem Slagene havde Tanke for at forøge deres Indbo med moderne Galanteri. Brevet¹⁾ er stilet til Matthias Bloch, der 1711 var kaldet til Lector theol. i Christiania og 1712 tog Licentiatgraden, men næste Aar blev Karstens adjungeret med Ret til at succedere ham og 1715 ægtede hans Datter Sille. Det lyder saaledes:

¹⁾ Orig. i Landsarchivet (af G. L. Badens Papirer).

Edle, høylærde Hr. Lector, høytærede fornemme Ven.

At fornemme Hans lychelige arrivement til Kiøbenhavn schal være mig meget kiært, saavel som oc huor snart oc ved huad Leylighed Hand agter sig til Christiania; i Fald Hand bier noget, har min Kone paalagt mig en Commission, huilchen ieg iche bemøede Hannem med, saa fremt ieg iche var forsichret, at Hand ingen Fortrydelse drager derover. Commissionen bestaar i at kiøbe hende et laqveret Théebret, som mand legger oven paa Theebordene oc setter Geschirrene derpaa; det kand faas paa Børsen eller i de Boder, hvor hollansch Steentøy oc Porcellain selgis. To Slags ere de; det ene Slax er ostindisch Lacqvering, som kiendes af de fremmede Figurer, som der staar paa, det andet Slags er hollansch Arbeid oc plejer saadan et Bret at selgis for 6 à 8 R . I Fald det er rart oc koster noget meere, schader det intet; huor Hand vil Pengene schall ordineris, schal det strax skee; men den Godhed beder ieg endnu om, at det motte vel omstoppes oc med Matter indsvøbes oc ved en god Leylighed forvarligen hidsendes, at det iche blef gnavet oc støtt. Næst venligst Hilsen til alle Venner, i sær min schyldigste Respect til Hans Høyærværdighed D. Bartholin¹⁾, med beste Ønsche forblivende edle, høytærede Hr. Lectors tjenstberedvilligste Tiener

J. Karstens.

Odense d. 17. Julii 1712.

Udskrift:

Edle och høylærde Mand Matthias Bloch, ss. Theologiæ Lector udi Christiania, sin høytærede gode Ven, huldeligst à Copenhagen. Franco.

Med Aaret 1713 indledes for Karstens en ny Proces-Periode, der vedvarer Resten af hans Levetid, ja udover den. Strax i Aarets Begyndelse stævnes han i en Sag,

¹⁾ Theologen, Professor, Dr. Hans Bartholin.

der viser hans utrolige Uordholdenhed i Pengesager; 1703 havde han givet Hospitalsforstander Søren Rasmussen Broch (død 1705) sin Obligation for 160 Sldr. og 1705 en Vexel paa 80 Rd., som han hidtil trods sine Løfter ikke havde betalt. Nu vare Summerne løbne op til 266 Rd. 4 $\frac{1}{2}$, som Hospitalsforstanderens Enke, Anna Nielsdatter Gorm, der Aaret forud var kommen i Ægteskab med Capellanen i Stubbekjøbing Simon Walther, fik Karstens dømt til at betale tilligemed Omkostninger (13. Februar). Han havde ikke villet afgjøre Sagen i Mindelighed, men forsøgte for Resten aldeles intet Gjenmæle.

Endnu inden denne Dom var falden, maatte Karstens atter for Bytinget, indstævnet af en Mand, der selv sad daarligt i det og derfor trængte til at se sine udestaaende Fordringer indkasserede, nemlig Raadmand Hans Poulsen, ham, der af den store Pasquils Forfatter 1716 afmales som et rent Nul paa Raadstuen, ikke et Skud Krudt værd¹⁾. I 1706 havde Fru Karstens udtaget og nøje betinget Kramvarer hos ham for 103 Rd. 3 Sk., hvilke Provsten efter sin Revers paa Regningen lovede at betale til Paaske 1707; det var baade kostbare og billige Manufacturvarer, Vin og Krydderier, hvis Tal yderligere forøgedes 1707 og 1709 med lignende Varer samt et contant Laan paa 20 Rd. at betale efter tre Ugers Forløb. Karstens kunde Intet indvende mod disse hans Hustrus Gjældsposter og dømtes 20. Marts til at betale; men endnu tre Aar derefter havde han Intet deraf klareret, saa Raadmanden maatte atter søge sin Ret ved Bytinget, hvor Karstens' Procurator, Niels Faber, mødte 30. Marts 1716 »og foregav, at Provsten ligger paa sin Sotteseng med et meget ondt Ben, at han ikke kan staa eller gaa og derfor ikke har Lejlighed hans Papirer at igjennemse, hvorfor han begjærer Sagen opsat i fire Uger; inden den Tid formodes at blive saa restitueret, at han

¹⁾ Se II, 402, 407 ff.

sine Papirer kan igjennemse og saa til Sagen at svare, hvad nødvendigt behøves«. Raadmanden protesterede naturligtvis, og Retten, som ikke skjønnede, at Gjennemsyn af Karstens' Papirer kunde have nogen Indflydelse paa den irettelagte usvækkede Dom, dømte ham strax til at betale Gjælden med Renter og yderligere Omkostninger.

Havde Karstens muligvis nogenlunde kunnet komme ud af det med Biskop Müller (død 12. Januar 1712), kom han, som foran antydet, desto hæftigere i Strid med hans Enke, Cecilie Margrete Clüver, der sad i uskiftet Bo og havde saa megen Besvær med at inddrive den hendes Mand tilkommende Cathedraticum, hvormed mange Proprietairer stode i Restance, at hun maatte erhverve tvende kongelige Rescripter (af 22. Juni 1712 og 29. December 1713) til Stiftamtmanden om at tvinge Vedkommende til at betale¹⁾. Hvis Nogen ellers vilde have nogen Tiltale til hende, skulde de, forat hun kunde være vidtløftige Processer foruden, angive sig hos Stiftamtmanden, der skulde hjælpe hende. I Efteraaret 1712 flyttede hun til Nyborg, hvor hun sagtens har haft Paarørende, og fik til Befordring af sine Ejendele dertil af Stiftamtmanden anvist tyve Hospitalsbønders Vogne²⁾. Inden sin Afrejse lod hun holde Auction over en Del af sit Indbo, hvoraf Karstens kjøbte adskillige Sager (bl. a. et lakeret Thebord til 4 Rd.), men undlod efter Sædvane trods Erindringer at betale de 12 Rd. 1 $\frac{1}{2}$ 6 Sk., han skyldte. Bispinden maatte da i Efteraaret 1714 søge ham ved Odense Byting til at afgjøre sin Gjæld, som han 26. November dømtes til at betale inden 15 Dage.

I sit Indlæg af 7. October, som Retten intet Hensyn tog til, siger Karstens, at han kjøbte Varerne »i den Henseende, at jeg kunde decourtere den Summa i en langt større Summa, som jeg havde i hendes [d: hendes Mands] Stervbo at fordre, men ikke var efter gjorde Erindringer

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 90. ²⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 36 S. 481.

at naa i Mindelighed. Hendes Mand, Biskop Møller, førte sin Datter, som i St. Knuds Sogn var bleven forlovet og der holdt Ja-Ord, til Laaland og der holdt hendes Bryllup, hvortil han en stor Del indbød, der i Vesterborg Kirke ofrede paa Alteret, at det beløb sig over 100 Rd. Dette Offer tilkommer mig, i hvis Sogn Bruden var, efter Lovens Pag. 252 Art. 5 og Pag. 302 Art. 5. [D. L. 2—8—5 og 2—12—5]. Men der han kom hjem, da (endskjønt han i sin Missive af 28. October 1710 selv havde tilstaaet, at det tilkom mig) sendte han to Mænd til mig med 12 Rd. in Specie, hvilke jeg undskyldte mig for ikke at kunne annamme, med mindre det øvrige, som paa Alteret var falden, og fulgte derhos, hvorpaa Mændene bare de 12 Rd. tilbage igjen og leverede Fru Bispinden dem i egen Haand, hvilke hun og siden har beholdt og endnu har. Vil derfor formene, at hun for Auctionsvarerne er betalt med samme 12 Rd., som hun har haft til Datum i sin egen Haand og Hævd, og jeg ikke 2 Gange at betale dem, min øvrige Præntion til Fru Bispinden mig forbeholden, som ikke vedkommer dette Sted og Stævnamaal.«

For at faa Bispinden dømt til at udrede det ham formentlig tilkommende Brudeoffer, som han her anslaar til 100 Rd. (ca. 1100 Kr. ved Aar 1900), men senere modererer noget, havde Karstens i September — for tre Uger siden, skriver Bispinden i sit Indlæg af 13. October — paaført hende Proces ved Nyborg Byting, og ved tvende Skrivelser¹⁾ til Stiftamtmanden søgte han i Henhold til ovennævnte kgl. Rescripter af 1712 og 1713 dennes Assistance. Den første Henvendelse lyder som følger:

Høyædle oc welbaarne Hr. Geheimeraad oc Stiftsamptmand, høybydende Herre.

Saasom ieg har været foraarsaget at lade welb. Fru Bispinde Muller indcitere til Nyborg Byting for huis Præ-

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 290 6/176.

tention oc Fodring ieg hos hende paa hendes sl. Mands Vegne kand hafve, oc hun i Retten har beraabt sig paa Hans Kongl. Mayst. allernaadigste Bref oc Befaling til Eders Exc. af Dato d. 29. Dec. 1713, at det tilkom Eders Exc. at hielpe hende til Rette, saa hun for vitløftige Processer kunde forschaanis, saa vit billigt oc forsvarligt være kunde, og Sagen derpaa er bleven optagen til førstkommende Mandag, altsaa ville ieg ydmygst ombede, Eders Exc. ville i allerunderdanigste Følge af allerhoystbemelte Hans Kongl. Maysts. Bref vise den store Bevaagenhed oc til en vis Tid i denne Uge formaa Fr. Bispinde Møller at møde for sig eller en Anden i sit Stæd auctorisere, om ieg i Mindelighed da kunde faae hende bragt til Raison, saasom Intet skal være mig kiærere end at slippe for Process; eller, i Fald dette imod Forhaabning skulle mislinge, ieg da et Schin kunde paa Tinget producere derom oc Sagen videre til Dom lade forfølge for Endelighed at naae. Forblivende med ald optenichelig Respect

Eders Excellencis, min høybydende Herris underdanige Tienere

J. Karstens.

Odense d. 15. Oct. 1714.

Stiftamtmandens Svar haves ikke, men formodentlig har han paalagt Karstens nøje at formulere sine Fordringer paa Bispinden, hvilket han efterkom saaledes¹⁾:

Underdanigste Memorial til Hans Excellence Hr. Geheimeraad og Stiftsamtmand Hr. Friderich Gedde.

A^o 1710 blev sl. Biscop Doct. Christian Rudolph Müllers Datter forloved med Mag. Johan Samuel, Sognepræst i Vesterborg i Laalland, og holt Ja-Ord her i Odense Bispogaard, hvorpaa hun med sine Forældre reyste til Kiøben-

¹⁾ I dette Brev er kun Underskriften egenhændig.

hafn og derfra til Laalland og der holt Bryllup¹⁾. Til samme Brudfærd udj Laalland bleve en stor Deel Geistlige og Verslige samt Mag. Johan Samuels Sognefolck, som bestaar af ungefehr 120 Tiendere, inviterede at ofre med Brudfolckene paa Altered i Vesterborg Kircke, hvor Biscop Müller forrettede Vielsen. De, der vare tilstede, saa vit ieg har kundet faaed Notice derom, vare:

Brudgommen, geleidet af Borgemester Taison²⁾ og hans Stif-Fader³⁾;

Bruden fulte Fru Bispinde Müller og Anna Luja, Mag. Rasmus Lundts Kieriste⁴⁾.

Geistlige af Nørre Herret vare der:

Mag. Bernt Suhr⁵⁾ og Hustro,

Mag. Peter Suhr⁶⁾ og Hustro,

Herr Frandt Stød⁷⁾,

Hr. Evert Beyerholm⁸⁾,

Mag. Rasmus Lundt,

Mag. Offes Hustro⁹⁾.

Af Synder Herret:

Hr. Matthias Atke¹⁰⁾,

Hr. Fimmer¹¹⁾ og Hustro,

Mag. Nicolai Edinger¹²⁾ og Hustro,

¹⁾ M. Jan Samuel, Sognepræst til Vesterborg og Birket, havde 22. Nov. 1710 Bryllup med Charlotte Sophie Müller. ²⁾ Borgmester i Nykjøbing paa Falster Jes Taisøn Tilsøn † 1719. ³⁾ Raadmand, siden Borgmester i Nykjøbing Hans Holst † 1726, der havde været gift med Brudgommens Moder, Karen Nielsdatter Skytte † 1706, Kjøbmand Peter Samuels Enke. ⁴⁾ M. Rasmus Lundt, Sognepræst til Halsted og Aunede, Broder til Karstens' 2. Hustru, var gift med Anna Luja, Datter af Provst Peder Winther i Føns og Euphrosyne Luja (Personalhist. Tidsskr. 5. R. VI, 17). ⁵⁾ Sognepræst til Kjøbelev og Vindeby. ⁶⁾ Sognepræst i Utterslev. ⁷⁾ Frants Stædt, Sognepræst til Horslunde og Nordlunde. ⁸⁾ Sognepræst til Herredskirke og Lille Løjtofte. ⁹⁾ Sognepræst i Sandby, M. Offe Schade Detlefsen Friis' Hustru Magdalene Christine Høppner. ¹⁰⁾ Provst, Sognepræst i Stokkemark. ¹¹⁾ Tobias Fimmer, Sognepræst til Danne-marre og Tillitse. ¹²⁾ Sognepræst til Vestenskov og Kappel.

Mag. Laurids Fiil¹⁾ og Hustru,
Hr. Jens Koch²⁾).

Af Fugelse Herred:

Mag. Henrich Roth³⁾,
Hr. Holger⁴⁾ og Hustru af Ørstofte.

Af Falster:

Hr. Erich Dannefær⁵⁾,
Proust Engberg⁶⁾ og Hustru,
Mag. Erich Monrath⁷⁾ og Hustru,
Mag. Abraham⁸⁾ og Hustru.

Verslige:

Ridefogden paa Pederstrup,
Monsieur Augustus, Berider sammesteds,
Raadmand Gabriel Jørgensens Hustru af Nachskou⁹⁾,
Christen Jessen, Kiøbmand,
Madame Kierulf af Halsted¹⁰⁾,
En Kiedelfører Svend.

Af Bønderfolck en 60 eller visseligere 50 Stycker og deres Hustroer.

Hver af Præsterne ofrede i det mindste en Sldl. og deres Hustroer ligesaa. Nogle af dem en Rixdl., Nogle 2 Sldl., som Mag. Rasmus Lundt og hans Hustroe 2 Rixdl., som fulte Bruden. De Verslige hver en Sldl., foruden de 2, som ginge med Brudgommen, hvilcke gave noget meere, 50 Bønder, de fleste gave hver 8 β , Nogle 6 à 4 β , og deres Hustroer ligeledes lagde deres Offer paa Alteret,

¹⁾ Sognepræst til Landet, Ryde og Aageby. ²⁾ Sognecapellan til Skovlænge, Gurreby og Søllested. ³⁾ Provst, Sognepræst til Maribo og Hillested. ⁴⁾ Holger Tryde, Sognepræst i Østofte. ⁵⁾ Provst Erik Dannefer, Sognepræst til Karleby, Horreby og Nørre Ørslev. ⁶⁾ M. Jesper Engberg, Sognepræst til Stubbekjøbing og Maglebrænde. ⁷⁾ Sognepræst til Thoreby i Musse Herred, Laaland. ⁸⁾ Provst, M. Abraham Schrøder, Sognepræst til Torkildstrup og Lillebrænde. ⁹⁾ Esther Margrete Rode † 1714. ¹⁰⁾ Kgl. Skovrider i Halsted Klosters Amt Ole Pedersen Kjærulfs Hustru Mette Langhaar † 1719 (Klitgaard, Kjærulfske Studier S. 437).

foruden nogle Bønder en Sldl., Nogle 2 Ƴ à parte, som kaldes deres Brudegave (endskiønt Brudegave icke pleyer ofres paa Altered eller maa gives og tages imod den Kongl. Forordning).

Naar nu Offered i billigste Maader beregnes, som Geistlige, Verslige og Bønder gaf i begge Kiøn, beløber det sig imod 65 Rdlr.; legger vi Brudgommens og Brudens dertil, saavel som og Fr. Bispinde Müllers, og det kunde gjøre imod 10 Rdlr., som hun self best veed at forklare, er Summen imod 75 Rdlr., af hvilcke, om Bøndernes saa kaldede Brudegave fratages, forstaar ieg icke rettere, end Resten io tilhører den Præst, som tilkom Brudevielsen, det er Præsten i St. Knuds Sogn og icke Bispen, efter Lovens Pag. 302 Art. 5.

For hvilcken Summa dersom Hans Excellence Hr. Geheimeraad og Stiftsamtmænd Gedde ville efter Hans Maysts. allernaadigste Befalings Anledning i Mindelighed hielpe mig til Rette hos Fr. Bispinde Müller, som sit prætenderede Cathedraticum, for saa vitt hos mig findes, gierne maa liqidere, skeede mig en stor Bevaagenhed, som ervarter herom Hans Exc. gunstige Behag. Odense d. 26. Oct. 1714.

Deris Excellencis underdanige Tienere

J. Karstens.

Man maa forundres over den fast utrolige Paagaenhed, det ubændige Rethaveri og den grændseløse Nærighed, der kunde bevæge en Provst til at paaføre sin Biskops Enke en Retsforfølgning af denne Art, saa meget mere, som han af Erfaring maatte trods Nogen kunne føle Ubehagelighederne ved Pengesfordringers Inddrivelse. Og paa-faldende er det, at han i den Grad har udforsket Omstændighederne ved Bispedatterens Bryllup, at han ved nøje Besked med Bryllupsgjæsterne og Værdien af deres Offer; men lægger man Mærke til, at hans Svoger, Mag.

Rasmus Lundt i Halsted, en Mand, der alle sine Dage slæbte paa et fortrædent Sind og besværet Legeme¹⁾, og Hustru vare mellem de Budne, finder man vistnok Kilden.

Sagen gik imidlertid sin Gang ved Nyborg Byting, men Dommen, der faldt 17. December 1714, kjendes uheldigvis ikke, da Tingbogen eller Tingbøgerne for Aarrækken 1692—1725 ere satte overstyr af en eller anden efterladende Embedsmand. Men Karstens har næppe været fornøjet med den, da han appellerede den til nærmere Prøvelse ved Landstinget, der 28. August 1715 kjendte Dommen i alle Maader uefterrettelig, død og magtesløs med denne Tilføjelse: »og derimod kjender for Ret, at Byfogden, naar han af Sagsøgeren derom anmodes, bør denne Sag til Nyborg Byting, hvor den forhen har været anhängig gjort, paa egne Bekostninger at forfriske og efter de for hannem i Rette lagte Breve og Documenter og hvis videre af Parterne kan vordre indgivet, endeligen at kjende og dømme, som ret og forsvarligt kan eragtes«.

Da denne Dom faldt, var imidlertid Bispinde Müller død 5. August hos sin Søn, Mag. Ditlev Müller, Sognepræst i Birkerød²⁾. Om Karstens yderligere har forfulgt sin Sag, kan nu ikke oplyses, da Bispindens Bo behandles af Stiftsprovsten i Kjøbenhavn, hvis Archiv brændte 1807³⁾.

Medens Karstens saaledes søgte at komme Bispinden til Livs, tabte han ved Odense Bytings Dom 3. Juni 1715 en Sag, som Biskoppens forrige Amanuensis, nu Sognepræst i Gamborg Hans Krag havde anlagt mod ham til Betaling af 73 Rd., som han for omtrent fem Aar siden havde laant Stiftsprovsten. Da Betalingen fremdeles ude-

¹⁾ Rhode, Saml. til Laalands og Falsters Hist. I, 261. ²⁾ Birkerød Kirkebog; hun blev begravet hos sin Mand i Vesterborg, hvor Biskoppen var død i Besøg hos sin Svingerson. ³⁾ Stiftsprovst Jacob Lodberg indkalder hendes Creditorer 2. November 1715 (Odense Skjøde- og Pantebog V, 171).

blev, maatte Præsten Aaret efter (11. Maj) erhverve en Fornylses-Dom over Karstens, der derved paadrog sig yderligere Omkostninger.

Og endnu en gammel Gjæld maatte han samme Sommer svare til; i 1707 havde han af Regimentsskriver Andreas Munch paa Biskopstaarup (Skjellerup Sogn) laant 180 Rd. mod haandfaaet Pant i Sølvtoj og andre Kostbarheder, nemlig en stor, dreven, forgyldt Pocal, et Sølvfad med en Svane, 4 mindre Sølvfade, en Tallerken med forgyldt Rand, 13 smaa, nedentil forgyldte Tommeler, to Lysesager og 1 Lysesax, to store Bægere, en Smørbrikke, tre Saltkar, en Sukkerbøsse, en dreven Æske, Guldsnaller til to Armbaand, et Uhrværk, et lidet Smykke med 3 smaa Stene udi. Da Munch døde, behøvede hans Enke, Hedevig Langhaar, Penge til adskillige Udgifter, hvorfor hun opsigde Laanet til Betaling med Renter til Juni Termin 1715, hvilket Karstens lovede at efterkomme, men efter sin Sædvane ændsede han ikke sit Løfte, ja betalte end ikke Renter. Ved Odense Byret dømtes han da 29. Juli til at betale, og da Dommen forkyndtes ham, erklærede han, at han vilde skrive Madame Munches sin Mening til derom, hun skulde ikke have fornøden at lade stævne til Overret, thi det skulde ikke komme videre. Men det kom det netop, thi Karstens ignorerede Dommen, saa Madame Munch havde ikke andet at gjøre end at appellere til Raadstueretten, der 25. September dømte Bytingsdommen ved Magt at stande og det pantsatte Gods at komme til Auction i Odense; hvis det ikke strakte til fuld Betaling med Renter samt Omkostninger 8 Rd., vilde der for Resten, hvis Betaling ikke skete forinden, ske Indførsel og Udlæg i Karstens' anden Middel og Formue.

Resultatet blev, at Karstens maatte se sine Kostbarheder efter foregaaende anslagne Placaters Lydelse og offentlig Trommeslag bortauktionerede i Raadmand Hans Poulsens Hus den 17. October 1715 for lidt over 200 Rd.

— Pocalen solgtes for 28 Rd., det store Fad for omtrent det samme, Uhret med Skildpaddes Federal gik i 18 Rd. 1 $\frac{1}{2}$.

Som 1715 endte, saaledes begyndte 1716, denne Gang med en Kjøbmandsregning fra Raadmand Jørgen Hahn, hos hvem Karstens fra Juli 1713 til Februar 1715 havde gjort Indkjøb af mange Slags Varer: Silkedamask, Silkehandsker, Lærred og andre Tøjer, Baand, grøn The, Caffebønner, Sukker, spansk Snuftobak m. m., tilsammen til Beløb 219 Rd. 9 Sk., hvorpaa resterede 89 Rd. 9 Sk.; hertil kom en Vexel af 1705 med Renter, 122 Rd. 4 $\frac{1}{2}$ 9 Sk., ialt 211 Rd. 4 $\frac{1}{2}$ 9 Sk. Karstens havde Intet at bemærke, og Byretten dømte ham 10. Februar til at betale Summen samt 3 Rd. i Omkostninger. Da Dommen blev ham forkyndt, sov han, og hans Datter svarede, at det skulde vel finde sig, naar han vaagnede. Men da han som sædvanligt ikke vilde betale i Mindelighed, maatte Hahn forfølge Sagen til Raadstueretten, for hvilken hans Procurator kom med endeløse Udflugter, bl. a. den ogsaa ved anden Lejlighed anvendte, at Provsten laa paa sin Sotteseng med et meget ondt Ben, saa han hverken kunde staa eller gaa, og derfor ikke kunde komme til sine Papirer. Men det hjalp selvfølgelig altsammen Intet, Sagen var klar nok, og Retten stadfæstede Bytingsdommen med Tillæg af endnu 6 Rd. i Omkostninger.

I 1717 var det atter en Kjøbmandsregning, Karstens ikke vilde betale; fra April 1715 til December havde han hos Marcus Tack udtaget Varer — Lærred, Bændler, Kattun, Baj, Traad, Silke m. m. — til Beløb af over 150 Rd., hvorpaa han Tid efter anden havde afdraget lidt over 50 Rd., men stod til Rest med over 97 Rd. Tack søgte nu sin Ret ved Bytinget, ved hvilket Karstens under Paaberaabelse af sin Sygdom forlangte Sagen udsat, »thi det er hver Mand vitterligt, især Doctor og Bartskjær, at jeg i nogle Uger ikke har været mægtig til at komme op af Sengen, imens Folkene reder den, langt mindre kan

søge det op, som jeg imod Marcus Tack skulde bruge til min Besvarelse, hvorfor jeg udsender disse tvende Mænd at sværge mit Forfald, paa det Sagen kunde hvile i nogle Uger, om Gud imidlertid vilde hjælpe mig at komme lidt oven Senge«. Retten vilde dog kun give en Uges Opsættelse, og 24. Maj dømtes Karstens til at betale Regningen foruden 2 Rd. i Omkostninger.

Med Provstens alvorlige Sygdom havde det sin Rigtighed, »hvorfore han og — siger Bloch¹⁾ — lavede sig mere og mere til Rejsen og omsider gik ind i Himlen den 23. Juni 1717 med en besynderlig Andagt, en exemplarisk Frimodighed, da han havde levet næsten 57 Aar og i Embeder 33 Aar«.

For hans Efterfølger i Stiftsprovste- og Sognepræstembedet, hans Svigersøn og Arving, Lic. theol. Matthias Bloch, var Overtagelsen af hans Bo lidet lystelig. Et Par Creditorer søgte deres Fordringer betalte af Naadensaaret; den ene var en Præsteenke med to Sønner fra Brændekilde, Cathrine Marie May, sal. Hr. Knud Hassings, der allerede inden Karstens' Død havde søgt ham til at betale sin Gjæld til den 1714 den 30. April afdøde Præst, af hvem han for rum Tid siden havde laant 100 Rd., hvilken Sum med Renter fra 1704 var løben op til 170 Rd. 3 ½. Karstens havde søgt at slippe for sin Gjæld ved at anføre, at hans Forskrivelse ikke kunde præsteres, da Brændekilde Præstegaard med Alt brændte inden Hassings Død. Imidlertid blev den afdøde Præsts Regnskabsbog, hvori Gjælden var indført, fremlagt for Retten, der 5. Juli 1717 gav Enken Medhold; men efter Blochs Paastand blev hun henvist til at søge Dækning i Karstens' Bo. Den anden Fordringshaver, der af Retten blev henvist til Dødsboet (12. Juli 1717), var Apotheker Peter von Westen, der for Medicamenter, leverede saavel til Provsten selv som til

¹⁾ Den Fyenske Geistligheds Hist. I, 665.

hans to Aar forud afdøde Hustru, fordrede 60 Rd. 5 $\frac{1}{2}$ 12 Sk. — en ikke ringe Regning for Apothekervarer, ved Aar 1900 svarende til omtrent 680 Kr.

Skifteacten i Karstens' Bo¹⁾ viser til Fulde hele hans økonomiske Ynkelihood. Naturligvis var der en Mængde af det i et stort Hus nødvendige Indbo af Tin, Kobber, Messing, Bliktøj, Stentøj, Jernfang, Trævarer o. s. v., men af Sølv kun to Kruse med Sølvlaag og to Sølvskeer. Hvad hans Gangklæder angaar fandtes kun en Vingekjortel, 2 Bonnetter, en liden Underkjol, en Damaskes Slaabrok med Silkeskjærf dertil, en Nathue af samme Slags, et Par Støvler, et Par Sko, en Kattuns Brystdug og ellers intet Andet, »som man agtede værdigt for den salig Mand«. Mængder af Klæder, Linned m. m. samt Smykker — Diamant-Ørenringe, Guldknapper — vare pantsatte. Hans Bibliothek var ganske velforsynet, i alt 895 Bind, hvoraf kun tre uindbundne.

Naar man ser, hvor vel udstyrede mange Provster og Præster i Samtiden vare baade med Guld og Sølv, saaledes som det fremgaar af mangfoldige Skifteforretninger, fremhæves grelt det Karstensske Bos slette Tilstand. Da der ingen Sparekasser eller Banker existerede, anbragte man gjerne sine Penge dels i Udlaan, dels i kostbart Inventar, der altid, om fornødent, kunde realiseres. Tager man f. Ex. Boet efter Karstens' Formand i hans første Ægteskab, Provst Jesper Lauritsen i Brenderup, finder man en ganske anden Rigdom; af Guld var der Kjæde, Armbaand, Knapper og Ringe til Værdi 423 Sldr. 1 $\frac{1}{2}$, af Sølv, tildels forgyldt, 5 Kander, 6 Bægre, en Kjæde, 5 Smørbrikker, 17 Skeer, Saltkar, Potte m. m., vurderet til 400 Sldr. 11 Sk., og hans Garderobe var ganske anderledes righoldig end Stiftsprovstens: 7 Præstekjoler og Samarier, deraf en af Silke, 3 Bonnetter, hvoraf to Atlaskes,

¹⁾ Odense Herreds Provstearchiv.

9 Præstekraver, 2 Atlaskes Kalotter, en Fløjls Kaskjet m. m., ialt anslaaet til 129 Sldr.

Karstens' Pengesager vare vanskelige at komme til Bunds i, da han intet Regnskab havde ført. Gjælden var overvældende: sin Datter Silles mødrene Arv paa 400 Rd. skyldte han hende, og hendes Mand, Licentiat Bloch skyldte han 887 Rd. 5 $\frac{1}{2}$ 4 Sk. samt for Cautioner, Bloch havde indgaaet for ham, 352 Rd. 2 $\frac{1}{2}$ 11 Sk. For offentlige Midler var der Restancer paa over 370 Rd., og andre Fordringer — Gjæld, Vexler, Regninger, Skatter — løb op til over 1300 Rd., som ved Proclama yderligere voxede til 1945 Rd.

Efter afholdt Auction opgjordes Boet til 1070 Rd. 2 $\frac{1}{2}$ 10 Sk., men da Gjælden var 3317 Rd. 1 $\frac{1}{2}$ 5 Sk., foretrak Bloch paa sin Hustrus Vegne som eneste Arving at fragaa Arv og Gjæld. Have ikke Andre sørget over Karstens' Død, have i alt Fald hans upriviligerede Creditorer.

Den Proces, som Kingo førte med Karstens i sine sidste Leveaar¹⁾, endtes ved en i Kjøbenhavn 10. August 1703 afsagt Commissionsdom, der dømte Karstens til at betale i Mulct 100 Rd., hvis Renter skulde uddeles til fattige Præsteenker. Da han havde forstaaet at unddrage sig fra Betalingen²⁾, søgte Biskop Lodberg efter kongelig Ordre hans Bo til at udrede den, men maatte nøjes med at modtage 25 Rd., hvilket fandtes for lidt at sætte paa Rente og derfor efter Biskoppens Forslag blev uddelt til Rector Niels Haels' Enke og fem Præsteenker med 3 Rd.

¹⁾ Heiberg, Th. Kingo S. 212—15. ²⁾ Professor Knud Landorph skriver, Odense 31. August 1704, til Biskop Jens Bircherod, at det var ham refereret, at Karstens forleden, førend Kongen rejste til Norge, skal have suppliceret, at, som Biskoppen var død og han ej kunde trætte med død Mand etc., Dommen da maatte være ophævet og han blive befriet fra den Mulct, som han var idømt til at give til fattige Præsteenker her i Stigtet, hvilket efter Beretning til Lands Lov og Ret skal være remitteret (Bircherods Dagb. Mscr.).

2 ½ til hver, medens Enken efter Sognepræsten til St. Hans Kirke, Hr. Iver Lagesen, fik 5 Rd. i Henseende til hendes mange smaa og fattige Børn¹⁾.

Til den nye Altertavle i St. Hans Kirke havde Karstens gavmildt tegnet sig for et Bidrag af 6 Rd., men aldrig indbetalt det; dette kunde naturligvis ikke udredes af Boet²⁾.

Et Activ ejede Boet i Karstens' Manuscripter, som Bloch mente maatte kunne blive af Værdi, naar de bleve publicerede udi Trykken. Trods sin utvivlsomme Lærdom havde Karstens aldrig udgivet andet end et Par smaa latinske Disputatser (1680—81); af hans Efterladenskaber lykkedes det Bloch kun at faa trykt hans 1709 i St. Knuds Kirke holdte Ligprædiken over Dr. med. Christian Henrik Luja (Kjøbenhavn 1723 Fol.), der ligesom Forfatteren havde Titel af Consistorial-Assessor, hvilket Udgiveeren — efter den Tids Forestilling vittigt — hentyder til i det Poem, hvormed han indleder Bogen:

Assessor LUJA var en Mand saa skøn og dygtig;
Naar Hand skrev for; da Soût skrevs bort og blev landflygtig!
Assessor KARSTENS var en Mand saa lærd og braf,
Som Himlen nogen Tid Knuds Kald og Kirke gaf.

Nu ere Begge To til *Assessorer* blevne
Med Patriarcherne, hvis Navne staar beskrevne*)
I Livsens ævig Bog. Paa Christi Throne**) De
Guds Ansigts Lys og Lyst Høysiddende kand see!

Livs Sundhed LUJA vel i Fyên at bedre vidste;
Siæls Sundhed af GUDs Ord i KARSTENS Mund forliiste
Ey HERrens Kirke-Børn. GUD selv med begge slags***)
Velsigne LUJAS Huus og Æt her efterdags!

¹⁾ Kongl. Rescripter 6. Maj 1718 og 17. Februar 1719 i Bispearchivet.

²⁾ St. Hans Kirkes Regnskabsbog 1718—67 S. 25.

*) Matth. VIII. v. 11. **) Apoc. III. v. 21. ***) 3 Joh. Epist. v. 2.

Stiftsprovst Karstens' Uefterrettelighed i Pengesager synes i høj Grad at være gaaet i Arv til hans eneste Barn Sille, der, som foran omtalt, 1715 ægtede Licentiat Matthias Bloch, der fulgte sin Svigerfader i Embedet og døde 1729, kun 47 Aar gammel. Fru Sille Bloch, der nu sad Enke med tre Børn, havde i Pension af Embedet 300 Sldr., af Enkekassen 80 Sldr., til Husleje af St. Knuds Kirke 20 Sldr., ialt 400 Sldr., svarende til lidt over 2600 Kr. ved Aar 1900¹⁾. Denne Indtægt maa hun have haft ondt ved at faa til at slaa til, og hvorledes hun paa sin Faders Vis laante Penge, som hun ikke tilbagebetalte, har man en curieus Prøve paa i en Correspondance mellem hende og Pensionist Johan Casper Meyers Hustru Agnes (Angenes), som findes mellem Documenterne til Skiftet efter dette Ægtepar 1736—37²⁾. Madame Meyer skriver saaledes:

»Fra Anno 1733 den 17. October da bliver Prostinen mig 60 Rixdaller skyldig, ald saa bad hun mig, at ieg vilde have Tolmodighed med hende og tage imod alle Qvartal 2 Rixdaller, og det gaf hun mig sin Hand og Saligheds Gud [sic] paa, at hun vilde rictig betale de 2 Rixdaller hver Qvartal, ald saa har hun betaldt paa den Rening 6 Rixdaller, ald saa er hun mig inud 54 Rixdaller skyldig; hvad synnis hun nu; ieg haver nu iche faaet end Skielin af hende siden Juni 1734. Ald saa har hun vist mig fra end Qvartal til den anden og altid sat hendis arme Siæl og Salighed hen der paa, som her efter lyder, den Tid ieg skref hende til:

Vel ædle Prostine. Jeg ynsker Hende en fornøvelig Somer og ynsker, at den gode, værdige Helligaand maa regere hende, at hun maa eftertænche, hvor dand at ieg maa lige paa min Seng et Aar efter et andet og tærer hver Dag og fortienet intte; Hun ved, hvor dand hun

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 199 17/370. ²⁾ Odense Skifteprot. XIX, 678; Documenterne 1737 Nr. 29.

haver sorret mig til, at ieg skulde have 2 Rixdaller hvert Qvartal, og nu er der gaaet 5 Gange forbi, at ieg iche haver faaet en Skiellin, og Hun ved og nu, hvor dand at hun nu igien paa nye haver soret saa høyt og dyre der paa, at ieg nu dene Qvartal skulde hafve 10 Rixdaller til September 1735, og haver iche endnu faaet en Skielin; Hun ved, ieg haver haft hendis Datter saa længe hos mig i Lære og haver aldrig faaet en Skiellin derfor. Nu ieg vil befale Hende Gud og beder Hende, at Hun vil dog betænche Hendis Saliheds Eder og Bander, som Hun haver soret saa tidt til mig, at ieg iche skal røre det mere op, men blive bistantig, og ieg forbliver Hendis Ven og Tienerinde. Angenins Meyerind.

Det fih hun den 3. Janivari 1735«.

Om og hvad Fru Bloch har svaret herpaa, ses ikke af Papirerne; først hen paa Sommeren foreligger følgende Billet fra hende:

»Høytærede Hierte Madam Meyer, tilforladelige gode Ven.

Jeg beder indstændig, at Hun ey vil være fortrydelig over mig, som ieg veed, at Hun haver stoor Aarsag til, idet at ieg ey effter Løffte inu har betalt Hender de 10 Rixdaler, som ieg har lovet Dem og ufeylbarlig skal blive betalt inden denne Maanets Udgang, og skal ieg da self levere dem med største Tacksigelse. Næst kiærlig Hielsen til Dem og dydige Kiærste forbliver til Døden høytærede søde Madames oprigtige Ven og Tienerinde sl. Licentiat Blochs S. Karstens.

Odense den 23. Junij Anno 1735«.

Fru Bloch betalte imidlertid ikke, hvorfor Madam Meyer kort efter sendte hende to alvorlige Erindringsskrivelser, af hvilke den sidste, der kun er dateret Anno 1735, lyder saaledes:

»Vel ædle Prostinne. Jeg for nemer, at Prostinen haver for glemt alle Hendis Eder og Bander, som Hun haver gjort imod mig, at det bliver iche efter tæncht, først som Hun ved den Aften, at ieg var hos Hende, da Hendes sallige Mand Prosten var død og laae paa Lobenchen, og vilde ieg kundelere Hende, da var det Hendis første Ord, føren jeg talde noget, at Hun sor mig dene Ed, som saa lyder: Madame Meyer, Gud give, at ieg aldrig bliver sallig og min Mand, som hand der liger paa Lobenchen, aldrig maa see ham i Hiemelen, og hand og iche mig, ven hun skal lide en Skiellin Skade ved mig, saa Gud lad mig aldrig blive et Guds Barn, skal Hun iche faae sin richtige Betalin af mig, vil Hun kund have Pasiens med mig enu noget. Nu saa stud ieg op og gich bort. Og vil Hun iche efter tænche det, saa ved ieg iche, hvad jeg skal tænche om Hende, om Hun troer paa den almættige Gud, som ieg har min Troe til, eller iche. Eller om Hun tæncher, der er ingen Gud til, men det skulde ieg dog iche formode; ieg haver Gud være lovet den Troe, at der er en almættige Gud til, som dømer og seer alting, og ieg beder mig et Par Ord Svar der paa til bage igien. Nu ieg vil befale Hende Gud, og ieg forbliver Hendis Ven og Tienerinde Angenis Meyerinde«.

Paa disse sidste Formaningsbreve fik Madam Meyer følgende korte og fyndige Svar:

»Gud fordøme mig og Gud lad mig aldrig blive sallig og aldrig kome for Guds Ansigt, iche heller for Guds Dom, hvor andre Guds Børn kommer, skal Hun iche faae dem paa Søndag, som er den 10. Juli, de 10 Rixdaller, som ere forfaldene af de fem Qvartaler«.

Forhaabentlig har Fru Bloch ved denne sin kraftige Ed følt sig forpligtet til at betale det lovede Afdrag; i October samme Aar gav hun atter skriftligt Løfte om

hvert Qvartal at betale to Rd. og til Jul 10. Selv om hun har betalt nogle Afdrag, var hun ved Ægteparret Meyers Død endnu i Gjæld til det, og Creditorerne i Boet, der var insolvent, fik Udlæg i Fru Blochs resterende Skyld.

Hun har vistnok fremdeles i sin lange 36aarige Enkestand haft ondt ved at komme ud af det, thi Gang paa Gang pantsatte hun sit Indbo for Pengelaan hos velhavende Folk i Odense¹).

3. *Birgitte Balslevs andet Ægteskab.*

Tre Aar sad Kingos Efterleverske Birgitte Balslev i Enkestand, inden hun paa Fraugdegaard den 6. December 1706 holdt Bryllup²) med den en Maaned iforvejen til Commerceraad³) udnævnte Christian Carl Bircherod. Født 19. Juni 1667 som Søn af den theologiske Professor Jens Bircherod var han, fravigende sin lærde Slægts Traditioner, 1689 traadt i Militairtjeneste, blev 1690 Fændrik i Schacks gevorbne Infanteriregiment, avancerede 1693 til Secondlieutenant og s. A. til Premierlieutenant, 1701 til Capitain og Compagnichef i Prinds Christians Regiment, men tog 1706 sin Afsked, da han følte sig efterstræbt af sine Misundere og for Kongelig Majestæt beført, hvorfor han søgte anden Emploi⁴). Den fandt han altsaa nu, ikke i Kongens Tjeneste, men ved at blive Herremand; 1719 avancerede han til Justitsraad⁵). Han var ved sit Bryllup med Birgitte Balslev paa tredie Aar Enkemand efter

¹) Skjøde- og Pantebøgerne. Hun døde 76 Aar gammel, 1765 14. November, ikke December, som angivet hos Bloch, Den Fyenske Geistligheds Hist., begravet i St. Knuds Kirke 22. November. Skifte efter hende er ikke fundet. ²) Biskop Jens Bircherods Dagbog (Mscr.). Brylluppet er ikke indført i Kirkebogen. ³) Sjæll. Registre 2. November 1706. ⁴) Hirsch, Saml. til den danske Officierstands Hist. i Kgl. Bibl. Gratiaiprot. 1706 i Rigsarchivet. ⁵) Sjæll. Registre 30. October 1719.

Karen Hansdatter de Hemmer, Datter af Hans Rasmussen, en stor Handelsmand i Aalborg¹⁾. I sit Ægteskab med hende havde han en Søn Jens, der ifølge Fraugde Kirkebog døde paa Fraugdegaard 1718 i sit sextende Aar (begravet 25. Januar), »sandelig en smuk og dydig Person, som meget Godt tegnede sig hos« skriver Præsten.

I sit nye Ægteskab blev han Fader til en Søn, der efter Tidens kjønne Opkaldelses-Skik fik sin Moders første Ægtefælles Navn: Thomas Kingo Bircherod. Han er indført i Fraugde Kirkebog som den i Aaret 1708 først døbte, men Dagen har Præsten glemt at tilføje: »Døbt voris gunstige Patrons Søn paa Fraugdegaard ved Naffn Tommes Kingo«, baaren til Daaben af »Sille Docters«, den længst afdøde Professor og Doctor Jacob Bircherods — Patronens Farbroders — bedagede Enke Sille Risbrich, der døde samme Foraar, kort efter fulgt i Graven af sin lille Gudsøn, der 29. August samme Aar blev begravet.

Blev Bircherod ved sit nye Ægteskab Godsejer, fik han til Gjengjæld sin rigelige Del af Bekymringer og Ærgrelser ved de ovenfor nævnte Processer, der paaførtes Kingos Efterleverske, altsaa nu ham som hendes Ægtefælle og Værge; først ved Højesterets Dom 10. Marts 1718 blev Sagerne bragte til Endelighed²⁾, idet Bircherod dømtes til at betale nogle mindre Summer eller afbejse Fordringernes Rigtighed, hvorom han endnu i fire Aar maatte forhandle med Biskoppen, inden det lykkedes ham at klare dem³⁾.

¹⁾ Ifølge Jens Bircherods Dagb. (Mscr.) havde han Bryllup i Kjøbenhavn 25. October 1702 med Karen Hansdatter, Hans Rasmussens, qvondam mercatoris Aalburgensium primarii Datter. Hun var Søster til hans Broder, Professor Hans Bircherods Hustru; 15. September 1704 fik Jens Bircherod Brev om hendes Død. Den 30. April 1706 skriver han i Dagbogen: hvad mater mea skrev om Chr. C. Bircherod, var mig saare ukjært at spørge — uden at man faar videre Forklaring derom.

²⁾ Petersen S. 418. ³⁾ Rescripter 22. April og 6. Maj 1718, 25. August 1719, 14. April 1721, 20. Februar og 3. April 1722 i Bispearchivet.

Hvilke økonomiske Vanskeligheder han dertil havde at kæmpe med, skildrer han, efterat han 1710 var sat i Krigsstyr til 66 Rd. 4 ƒ, i følgende Forestilling til Stiftamtmanden¹⁾:

Høyædele og velbaarne Hr. Stiftamtmand.

Jeg tacher velbaarne Hr. Stiftamtmand for hands gode Skrifvelse af d. April seenist, der efter udgangne Kongelige allernaadigste Forordning af d. 25. Martij seenist om Krigsdyrs Udstyrelse med andre høystbemeldte Befalings Indhold om andre Paabuds Udstyrelse søger at indhente min allerunderdaanigste Vilkors Leilighed, og derefter som min Skyldighed at contribuere; for denne Hr. Stiftamtmands høflige Indhentelse tacher ieg allerskyldigst for og efter Begiering hermed rettelig tilmelder min Leilighed, hvoraf ieg hørsommeligst ganske gierne til min allernaadigste Konge med mine Liige villig gifver min Deel.

Dett er vitterligt, at ieg een 18 Aars Tiid har verit i min allernaadigste Herris Militiarthieniste indtil for fire Aar siden, i hvilchen Tiid ieg meer satte til, end som ieg nogen Tiid fortientde eller hafde, og da ieg uden nogen Sags Gifvelse blef fratagit mit Compagnie, blef mig dog paalagt at lefvere mit Compagnie complet fra mig, som ieg i Kongens Thieniste hafde mist; til dette hafde ieg vell ved min første sl. Hustrue faait nogen ringe Midler, som ieg maatte sette vell til af derfor, og dett lidet Godz, som ieg satte mig for udj Seeland²⁾, var meest ved Credit

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 527 7/129. ²⁾ Det lidet Gods i Sjælland er Lystrupgaard, Uvelse Sogn, Lyng-Frederiksborg Herred (Trap, Danmark 4. Udg. I, 162), der i Frederik III.s Tid var solgt af Kronen med Forkjøbsret ved senere Salg. Ved Skjøde af 5. Marts 1701 solgte Raadmand i Kjøbenhavn Jørgen Meulengracht Gaarden med tilliggende Gods og jus patronatus til Skjævinge og Gjøløse Kirker til Bircherod, som atter ved Skjøde af 21. Juli 1707 afhændede den til Fru Barbara Rosenberg, sal. Assessor Laurits Foss' Efterleverske. Foruden de Penge, som

af mine Venner, maatte derfor for at skille mig ved mine Creditorer selge dett og var uløchelg og kom i med een Bedragere, som satte mig udj store Processer og derofver staae udi stor Hazardt foruden den ibragte store Omkostning, saa og Revenuerne der af i disse Tiider ere ringe, ia dett som ieg fra andre Creditorer nu paa samme Godtz kand søge at faae, er min Søns møderne Arf, og ieg som hands Fader og Wæрге efter Louen frøchter for stor Skaar udj; imidlertiid udstaae først Processerne dermed, det ieg siden, da ieg nu gansche qviterede Militiarstand kom i Echtschab med min nu hafvende Hustrue, hvorved ieg kom ind til denne Gaard med sitt tilliggende Godtz og andre Eiendomme. Da først har samme Gaard, Godtz og Eiendomme sine store Besverligheder ved sig, som ieg i Aar med Skatter og Skatte Korn staar for 16 Tønder Hartkorn fast øde Godtz at svare for, har af dett og Resten holdt Kongl. ordinaire og extraordinaire Skatter med Skatte Korn fra mig til Dato og saa fremdeelis maa sørge; dernest træde ieg med samme ind til med min Kierreste til mange hender paabyrdede langvarige, kostbare, vittløftige og fast ulidelige Processer, som af hendis sl. Mands Efterkommere¹⁾ hende og mig er paa-trengt, hvilche endnu udfordrer daglig store Udgifter og har varit fast siuf Aar, seer ei ud til snart at komme til Ende. Naar velbaarne Hr. Stiftamptmand andseer aldt dette, seis, at ieg har haft og har mine Besværligheder,

Bircherod havde til Gode, stod der af Sorø Skoles Midler 4000 Rd. i første Prioritet i Gaarden, som Skolens Forsvar 20. Maj 1710 lod sælge ved Auction; Bircherod blev den højstbydende med 8700 Rd., og 25. Juni s. A. fik han Skjøde paa Gaarden mod at udbetale de 4000 Rd. Ifølge kongl. Resol. 5. Marts 1718 skulde Gaard og Gods, 59 Tdr. 4 Skpr. 1 Alb. nyt Hartkorn, relueres til Kronen; først 29. Juli 1722 er Bircherods Skjøde til Kronen dateret (Sjællands Landstings Skjøde- og Pantebøger, meddelt af Landsarchivar Holger Hansen).

¹⁾ c: Fyens Biskopper.

endog gierne efter min allerunderdännigste Skyldighed og af Nidkierhed for min naadige Kongis Dessein til Fæderne-landitz berømmelige Eftermæle at fremme contribuierer udj denne Krigsdyr af aldt dett, som hafver Nafn af mit, Penge til andornede Terminer 60 Rixdlr., half hver Gang, da dog ieg hidindtil, siden Krigen begyndte, foruden denne Krigsdyr og Udskrifning hafver efter extraordinaire Paa-bud af Kongetiende, Hofvitgaard, andre Eiendomme betalt ofver 200 Rixdlr. og aulede udj Aar megit ringe Rug, iche Sæden igien, saa ieg formoder, at dette af mig til Krigsdyr denne Sinde worder andseit noch for min Deel. Rendtepenge tager ieg ingen, mens ieg forrenter min Kierrestis Broderdaatters¹⁾ Midler, som hun af sin Fader her i Landerne var efterlatt, er snart opgaait til hendis Fremdragelse. Min Søns møderne Arf har ieg før meld om og derfor ei tilstrecher at meldis om, formoder saa, at ieg for min Deelt tilmeldt Hr. Stiftamptmand min Leilighed og tilfulde satt mig self for min Deel efter min Leilighed som een Hands Mayestetz allerunderdännigste Undersaatt og

høyædle og velbaarne Hr. Stiftamptmands thienbered-villigste og ydmyge Thien:

C. C. Bircherod.

Fraudegaard d. 23. April 1710.

Da hans Krigsstyr næste Aar blev forhøjet til 200 Rd., klagede han atter sin Nød og tilbød i Stedet for Pengene, som han manglede, at levere til Forstrækning til Kongen 60 Tdr. Rug og 50 Tdr. Byg²⁾.

Af Odense Skjøde- og Pantebøger ses, at han for at skaffe Penge Tid efter anden solgte Gaarde, Huse og Jordlodder, som vare arvede efter Dr. Christopher Balslev. Den saakaldte Bangs Løkke, der skulde indtages til Rytter-

¹⁾ Dr. Peder Balslevs Datter Birgitte Cathrine. ²⁾ Odense Amts-archiv Nr. 530, 20. Juni og 3. Juli 1712.

kobbel, mageskiftede han med Beseløkken (kongl. Skjøde 13. Juni 1720), som han 1723 pantsatte til Apotheker von Westen for 1200 Rd. og 1728 til Oberst Godske Ditlev von Holsten for 1700 Rd.¹⁾

Ogsaa paa anden Maade maatte han fornemme de Ulejligheder, som Godseje kunde føre ind i, idet han som Ejer af Fraugde Kirke kom i en kjedelig Proces med Naboherskabet paa Hollufgaard i samme Sogn. Her residerede Commerceraad Jens Trøstrup, der 17. November 1713²⁾ gik til sine Fædre, efterladende sig Enken Margrete Elisabeth Rosenvinge, Datter af Justitsraad og Landsdommer Matthias Rosenvinge til Ørbæklunde (se I, 113, III, 59). Den 21. December blev Trøstrup begravet i Fraugde Kirke; men Enken fandt sig ikke fornøjet med den Plads, der var forundt den salig Commerceraads Lig, og den 5. Februar 1714 lod hun »paa en iblandt honnette Folk uhørlig Maade« uden nogen lovlig Adgang med Vold aabne i Fraugde Kirke en denne formentlig tilhørende Begravelse og deri uden Bircherods Vidende ved Degnens Hjælp nedsætte Mandens Lig fra sit rette Lejersted, hvor det efter Bircherods Tilladelse var begravet. Men da Degnen fornam, at Følgerne af denne Handling, der maatte anses for stridende mod Danske Lovs 2—22—34³⁾, utvivlsomt vilde blive en for ham meget ubehagelig Proces, besørgede han ved Bircherods Ladefoged og Folk Trøstrups Kiste optaget og ført tilbage til det murede Gravsted under Capellet, hvor den stod tilforn og hvor Præsten havde kastet Jord paa Liget.

¹⁾ Odense Skjøde- og Pantebog VIII, 102, IX, 59. ²⁾ Se om ham Lose, Skeby og Otterup Sogne S. 95 ff. og Aarboeg for Histor. Samf. for Odense og Assens Amter I, 586 ff. Begge Steder kaldes han haardnakket Frøstrup. ³⁾ Ingen maa sælge nogen Begravelse i Kirken, enten i Kjøbstæderne eller paa Landsbyen, uden Kirkens Forsvars Samtykke. Der maa ej heller i Kirken eller paa Kirkegaarden nogen Grav graves, mures eller aabnes . . . eller forændres uden Kirkeværgernes og Kirkens Forsvars Videnskab og Tilladelse.

Herudover kom Fru Trøstrup og hendes Fader i største Affect og stævnedes Bircherod for Herredstinget ved en Kaldsseddel eller Stævning, hvori Rosenvinge i de stærkeste Udtryk besværer sig over Kirkepatronen og hans utilbørlige Forhold til den salig Mands Affront, Spot og Forhaanelse i sin Grav og til hans Enkes Hjertesorg og Bekymring, »og som bemeldte Hr. Commerceraad Bircherod hverken efter derom til hannem af mig paa min Datters Vegne gjorde høffig Anmodning og tilbudte Caution, ej heller ved Hans Excellence Hr. Gehejmeraad og Stiftsbefalingsmand Geddes alvorlig paa Kongelig Majestæts Vegne til hannem gjorde Formaning har været at formaa udi Mindelighed til nogen sømmelig Forlig og tilbørlig Reparation, førend dette til den salig Mands des større Vanære i sin Grav er kommen udi Landery og Udraab og derfor nu ikke uden tilstrækkelig Satisfaction og exemplar Straf kan afhandles«, saa gives der Bircherod Kald og Varsel til at møde den 10. Marts inden Vinding-Bjerger-Aasum Herredsting at anhøre, hvad Rosenvinge paa sin Datters Vegne agter at lade paastaa og fremlægge. Sagen procederedes adskillige Tingdage uden at Forlig opnaaedes¹⁾, og imidlertid søgte Bircherod at faa dens Afgjørelse henvist til en dertil nedsat Commissions-Domstol, hvorom han indgav følgende allerunderdanigste Supplik:

Stormægtigste Monarch, Allernaadigste Arve Konge og Herre!

Jeg befinder, at ieg har een af Eders Kongl. Mayt.s Justitz Raad og Landsdommer Mathias Rosenvinges til Ørbecklunde hans Døttre til min Naboeske, og vi er udi et Sogn, hvor ieg allerunderdanigst har Jus patronatus til Kirken, hvis Mand, som var Eders Mayt.s Commerce Raad sahl. Jens Trøstrup, er nogle Uger før næstafvigte Juel ved Døden afgangen, saa hans Liig skulle nu be-

¹⁾ Herredernes Tingbog 1710—16 Fol. 292—318.

graves udi Sogne Kirken, som var Fraugde Kirke, udi hvilken der findes et aaben Begravelsested i det norder Capel, som Ingen i 40 Aar har bekymret sig om uden Kirkens Forsvar, af hvilke det ald dend Tiid er vedbørligen med alt holt vedlige. For dette Begravelsested (som Justitz-Raad Rosenvinge paa denne sin Datter Frue Margrete Elisabeth Rosenvinge sl. Hr. Commerce Raad Jens Trøstrups Vegne hafde Løst til for hende og hendes, og ieg derfor efter deris egen Begiering paastoed een billig Kiendelse til Kirken for dets Afstaaelses Rettighed) er mig tiltrængt een uskyldig Processes Begyndelse paa bemelte Kirkes Vegne som dends Forsvar af Justitz Raad Rosenvinge paa bemelte sin Datters Vegne, formedelst hun har imod min Tilladelse, Vidende eller ringeste Kundgiørelse søgt ved Leylighed tvert imod Eders Mayt^s allernaadigste Lous Articul 34 pag. 388¹⁾ at faae dette hendes sahl. Mands Lig forfløt fra dend af mig tilladte og bevilgede Plads, som det var efter egen Begiering tilladt at hensettes og der af Præsten Jord paakast, og need i dette ubevilgede Begravelsested med Degnens Vidende og Tilladelse, som hafde i sin Forvaring Kirkens Nøgel. Da nu Degnen fornåm, at dette hensigtede til en Viderverdighed med Process for Kirken og dends Forsvar, og frygtende Ansvar for sig self, erfaris, at Degnen har søgt at faae Liget sat igien paa dend rette Plads, som det var Jord paakast og bevilget at staae, hvor det og endnu staar paa een beqvem Plads Meenigheden uden Hinder. For denne Adferds Skyld tiltrænges ieg allerunderdanigst af bemelte Justitz Raad Rosenvinge med Begyndelser til een udseende haard Process, uagtet ieg ved tvende Mænd har bedet ham forhen, at hand for Guds Skyld ville lade mig leve i Roe, som og der hos ved Eders Mayt^s Stiftsamtmand Hr. Friderich Gedde erklæret mig til Fredelighed

¹⁾ Danske Lov 2—22—34.

og Rolighed for Processers Skyld at skye med ham; alt dette uagtet har Justitz Raad Rosenvinge til Herreds Tinget ved en temmelig haard Kaldseddel ladet mig incitere, hvor ieg nødtes til i egen Person som en ukyndig Mand i Rettergang at sette mig selv til min Forsvar, efter at ieg iche i det gandske Land¹⁾ kunde ertænke mig een, der skulle enten for Betaling lade sig persvadere til at forsvare denne min paatrængte Sag for hans Tiltaler, eller nogen, ieg kunde betroee dette mig saa høyt Magt paaliggende og nærgaaende een Sag til at forsvare, for hvilken Herrets Tings Ræt Acten noget beviser, og erverbede trofaste Attester og Vidner videre skal godtgjøre, hvorledes ieg imod denne min Contrapart som en Landsdommer i Landet er bleven betient; efter hvilken Adferd ieg seer det iche raadeligt for mig at forsvare min retfærdige Sag ved ordinaire Rettergang til Hiem- og Landsting, paa det mig enten min Ret ej skal forkortes, eller ieg skal geraade til min Ruin i fleere Processer for at forsvare mig imod denne min Contra Part, har derfor ved nøye Eftertanke befunden best for mig at underkaste mig een Commissions Kiendelse, om mig dend allernaadigst maatte tillades; hvorfor ieg udi allerunderdanigst dybeste Ydmyghed beder Eders Kongl. Mayt., at mig maa allernaadigst forundes tvende Commissarier, som paa loulig Maader ved loulig Stefnemaal kunde foretage disse af Justitz Raad Rosenvinge selv begyndte Sager imod mig paa dend fattige Kirkes Vegne, og ey alleeniste eftersøge ald dend Paastand, som Justitz Raad Rosenvinge paa sin Datters Vegne og ieg i disse Sager kand have at paa-staae imod hverandre i alt, endskiønt det for Contra Partens Overiilenhed er med Stefning til Herredstinget anhengig giort, mens endog allernaadigst beordre at lade indkalde for sig Herreds Rettens anbetroede Betientere

¹⁾ Nemlig Fyen.

ved Winding-Bierre-Aasum Herreds Ting, med hvis Breve og Documenter samt Vidner, som achtis fornøden at lade indstefne og ey forhen afhørte ere, endtlig at forklare, hvis de ved Vidners Førelse for bemelte Ting haver hørt og seet, hvad som mig der for Retten vederfaret og passeret er til søgte Tingsvidners Ervervelse.

Jeg lever i een allerunderdanigst Fortrøstning at naae allernaadigst Bønhøring til disse forlangte Commissariers Udmeldelses Bifald, og skulle vel dertil give allerunderdanigst Forslag til dem begge her i Landet, mens har icke kundet eftertænckt at faae nogen dertil her i Landet uden Eders Kongl. Mayt^s Obriste Lieutenant Godsche Detlef von Holsten til Langesøe og Findstruppe Gaarder, som ville betienne mig imod denne bemelte min Contra Part, eller ieg siunes at kunde betroe mig til. Nødes derfor til at gaae uden Provintzen om dend anden og gjør da allerunderdanigst Forslag paa Eders Majt^s Krigs Commissarius og Amptsforvalter Jens Duche udi Ribe¹⁾, hvilke begge ieg allerunderdanigst beder at maatte allernaadigst anbefales at lade, som før er meldt, alle Parterne for sig indstefne til en vis Tiid og Sted, tillige med bemelte Herreds Tings Betienter med fornøden eragtende Vidner og Documenter, og da efter Sagernes forrefindende Beskaffenhed os imellem at dømme, som de kand være ansvarlige til og siden for Eders Mayt^s allernaadigste Høyeste Ret forsvare.

Jeg lever udi allerunderdanigste Forsichring til Eders Kongl. Mayt^s høye Naade med allernaadigste Bønhøring som een Eders Kongl. Mayt^s allerunderdanigste Undersaat og ringe Tiennere

Christian Charl Bircherod.

Fraugdegaard d. 15. Martij 1714.

¹⁾ Jens Duche, der senere blev Præsident i Fredericia, var gift med Bircherods Fætters Datter (Hofman, Foundationer V, 90. Danske Saml. 2. R. IV, 149, 152. Personahist. Tidsskr. 7. R. IV, 78, 138).

Regeringen opfyldte Bircherods Ønske ved 30. Marts at udnævne de af ham udpegede Mænd til Commissarier¹⁾; men hvad der kom ud af Sagen, kjendes ikke; Commissions-acter ere des værre hyppigt forsvundne af Archiverne. Til Højesteret synes Sagen ikke at være naaet. Muligt ere Bircherod og Fru Trøstrup forligtes efter Rosenvinges kort efter paafulgte Død (13. April); hvad saa end Udfaldet er blevet, practisk Betydning har det ikke haft, da Fru Trøstrup Aaret efter af Bircherods Sødskendebarn, Professor Knud Landorps Enke Birgitte Bircherod, købte Højby Kirke²⁾, hvorhen hun flyttede sin Mands Lig og 1728 indrettede et Gravcapel, hvori senere hun selv, hendes 2den Mand, Justitsraad og Amtmand Iver Andersen og flere følgende Hollufgaards Ejere havde haabet at finde deres sidste Hvilested. Men det blev kun det næstsidste; thi i Aaret 1908 fandt vedkommende Menighedsraad for godt at forstyrre Gravfreden ved at nedsænke alle de i Capellet staaende, for største Delen vel conserverede Ligkister, omtrent et Dousin, i Kirkegaardens Jord. I sin Enkestand efter Iver Andersen havde Margrete Elisabeth Rosenvinge skjænket Kirken en ny Altertavle, et Atlaskes Alterklæde, en Fløjls Messehagel m. m.³⁾ — nu fik hendes Minde Takken derfor.

Efterat Bircherod og Birgitte Balslev i Høsten 1708 havde mistet deres eneste Barn, den lille Thomas Kingo, maatte Tomheden i det store Hus og Savnet kunne blive overvældende, især for den stakkels Fru Birgitte; Bircherod havde jo endnu sin Søn af første Ægteskab. Maaske have just disse Forhold givet Anledning til, at Familien har optaget et nyt Medlem, Karen Becker, en ung Pige paa omtrent 24 Aar. Som ovenfor (S. 52) omtalt, havde Birgitte Balslev en Halvsøster Kirstine Ram, der var død

¹⁾ Fyenske og Smaalandske Tegnelser i Rigsarchivet med Indlæg.

²⁾ Landstingets Skjøde- og Pantebog XII, 503, Skjøde 11. Januar 1715.

³⁾ Danske Atlas VI, 558.

i Ægteskab med Apotheker Becker i Odense, efterladende sig tre Døtre: Cathrine, 1695 gift med Apotheker Claus Oldenburg i Nyborg, Elisabeth, 1700 gift med Apotheker Peter von Westen i Odense og efter hans Død med Borgmester Christian Ulrik Bles, og Karen, født 1684 (døbt 1. September). Efter sin Faders Død 1707 har hun maaske haft Tilhold hos sine Søstre en Tid, inden hun fik sit Hjem paa Fraugdegaard; i Fraugde Kirkebog er hun i Aarene 1708—11 gjentagne Gange indført som bærende Børn til Daaben, første Gang i Eftersommeren 1708, hvilket lader formode, at hun netop i dette Aar er flyttet ud til sin Moster for at være hende til Trøst og Opmuntring. I Sommeren 1711 gjorde Bircherods hendes Bryllup paa Fraugdegaard med Sognepræsten til Korup og Ubberud, Hr. Jørgen Holmer, en ung Enkemand med to Børn. Til denne Fest var forfattet et langt Digt af Brudgommens Broder, Ditlev Michael Holmer, en 23aarig Studiosus, som dengang opholdt sig i Korup Præstegaard og siden blev Hører ved Viborg Latinskole¹⁾. Digtet, der ikke er trykt, kjendes nu formodentlig kun i den Afskrift, som er kommen til Landsarchivet i den Bechske Gave fra Rønninge-Søgaard; dets Titel og Begyndelse lyder saaledes:

Phoebi Reise til Helicon
da
hæderlig og vellærde Mand
Hr. Jørgen Holmer
med
dydziirede og gudelschende Mademoiselle
Karen Becchers
holt Brøllup paa Fraugde Gaard
d. 30. Jul. 1711,
fremstilled af D. H.

¹⁾ Som saadan tog han 1730 omsider Attestats, men synes aldrig at være bleven Præst (Hundrup, Lærerstanden ved Viborg Kathedralskole S. 83). Ogsaa Jørgen Holmer kunde optræde som Lejlighedspoet (Personahist. Tidsskr. 2. R. IV, 173).

Du Stormenis Monarch og himmel-keysed Konge,
 Du for hvis Mayestet ald Verdens Kreds maa ronge,
 Ja naar Du blifver ond, maa hvert befæstet Slot
 Sig fælde ned for Dig, af Naade bede gott.
 Hver Marmor-grundet Huuß sig underdanig bucher,
 Naar Du med Vinde-Ruuß af Storme-Flaschen pucker,
 Hver Taarne-kroned Stad, ja end 7bierget Rom
 Maa frygte for din Vold, maa schielve for din Dom,

I en lang Række rimede Linier af lignende Trivialitet, alt i Tidens Stil, fortsætter Poeten, jævnlig paakaldende de olympiske Guder og Gudinder, og kommer omsider til det, der vistnok er Poemets punctum saliens, Antydninger, for de Indviede utvivlsomt let forstaaelige, idet han rimer videre:

Tench Ven, om det er ret, Du med dit Tyfve-Brænde
 Vil stemple erlig Mand og lade Tungen rende
 Til Mandens Spot og Spee, Du tør vel bande ham,
 Han ey min Slegtning tog, Gud gifve hand faa Scham!
 Om dette Giftermaal ophæfvat er din Tale,
 Nu maa Du, om Du vil, begynde strax at male
 Censuren paa mit Vers, vel, bedre, allerbest,
 Og om det er for got, schrif: ilde, verre, verst.
 Du horne-kroned Slegt, Du uforschammet Qvinde,
 Som ingen Tugt har lært for Sladderen at binde,
 Et lage-saltet Riis var værd din blotte Krop,
 Til Momi Sladderart at sladdre holdte op.
 Hvad schader Brodde-Sting, naar Braadde-Gift er borte?
 Hvad schader Hunde-Bid, er Tænderne for korte?
 Du rister vel mit Kiød, men knuser ey mit Been,
 Du taler om mit Nafn, min Ære ey til Meen.
 Halle-Luja det er: Gud være evig loved!
 Fra Lucas Lurifas, fra Lauridts schumle Hofvet,
 Fra Stude krummed Horn, fra Thrinis onde Tand
 Bevar os kiære Gud, det beder alle Mand!

Vend, Musa, Bladdet om til disse smuche Giester,
 Til Fruer, Herremænd, til Frøckener og Præster,
 Gif dennem Noget med, ønsch dennem Fryd og Fred,
 Her ald Fornøyelse og hisset Salighed.

O. s. v.

Disse Vers gave Anledning til et Efterspil til Brylluppet, en Retssag mellem de Personer, der følte sig krænkede ved Versenes Antydninger, og Digteren. Mellem Odense lærde Patriciat taltes dengang Professor i Philosophi og Mathematik ved Gymnasiet Laurits Luja (født 1668) — en Søn af Landphysicus og Consistorial-Assessor, Dr. Christian Henrik Luja og Bispedatteren Abigael Lauritsdatter — en Mand, der ikke synes at have udmærket sig ved fremragende Evner¹⁾, men alligevel i en ung Alder havde opnaaet det ansete Embede, som han beklædte til sin Død 1732. Hans Hustru var Cathrine Stoud, en Datter af Stiftsprovst i Odense, Nordmanden Mag. Ludvig Stoud, død som Biskop i Christianssand, efter hvem hun muligvis har arvet det heftige Sind, der karakteriserede ham. Navnet udtaltes *Stud*, og han førte en Stud i sit Signet²⁾.

¹⁾ I sin Ungdom voldte han sine Forældre Bekymring ved for megen Lystighed (Brev fra Apotheker Jac. Gotfr. Becker 14. November 1686 til Jens Bircherod, trykt hos Burman Becker, En Borger i Odense i det syttende Aarh. S. 16). ²⁾ Han var ellers bekjendt for sin umanerlige Højde, hvorom Jens Bircherod fortæller følgende i sin haandskrevne Dagbog under 23. Juli 1677: Der jeg paa St. Knuds Kirkegaard mødte en Muremester, som bar en Maalestok i Haanden, og jeg spurgte ham ad, hvor han kom fra, svarede han smilendes: jeg var henne at tage Maal af M. Lodvig. Og som dette responsum kom mig noget besynderlig for, explicerede han sig saaledes, at han skulde mure en Grav i Kirken til bemelte M. Lodvig Stouds Hustru [der var død den 19. s. M.], men eftersom Manden, som var af Statur den højeste og længste Person i Byen, agtede i Fremtiden at hvile hos hende, saa maatte de passe Graven efter samme hans Statures Længde.

Luja mente nu ikke uden Grund, at Versene:

Halle-Luja det er: Gud være evig loved!

Fra Lucas Lurifas, fra Lauridts schumle Hofvet

hentydede til ham, saa meget mere som Ordet Lucas i det Exemplar af Visen, der var kommet ham i Hænde, nærmest maatte læses som Lujas. Og Lujas Hustru, Cathrine Stoud, kunde ikke være i Tvivl om, at de haanlige Stropher:

Du horne-kroned Slegt, Du uforschammet Qvinde

O. s. v.

og Versene:

Fra Stude krummed Horn, fra Thrinis onde Tand

Bevar os kiære Gud, det beder alle Mand

vaere møntede paa hende.

Professor Luja stævnedede derfor Broderparret Holmer for Odense Herreds Provsteret, der blev sat i St. Knuds Kirkes Conventhus den 19. August og behandlede Sagen i fire følgende Retsmøder, under hvilke Studenten med uendelige, tildels mod Luja ret næsvise Deductioner søgte at snakke sig fra sit Ansvar. Den 30. September faldt Dommen, at Ditlev Holmer, som har vedstaaet sig at være Autor til dette Brudevers, bør enten med sin corporlig Ed, naar det af Professor Luja begjæres og han derom af Retten advares, her for Retten purgere sig, at han i samme Vers ikke har componeret eller skrevet Noget til Professor Lujas eller hans Hustrus Tort og Forklejnelse i nogen Maade, efter den Stils Formular, som ham derom bliver forelagt, eller, saafremt han ikke skulde ville trøste sig ved dette at gjøre, da i tilstrækkelige terminis efter Rettens Forskrift at erklære Professor Luja og hans Hustru, og efter Lovens Pag. 1000 Art. 4¹⁾ at for-

¹⁾ Danske Lov 6—21—4, »Ere Ordene ikke nogens Ære og Lempe for nær, og dog kiendis af Dommeren at være Utilbørlige, da maa de med Pengestraf forsonis, eftersom de ere grove til« o. s. v.

sone sine utilbørlige Expressioner med Pengestraf til fattige Præsteenker her i Odense, som efter hans Vilkaar modereres at være 6 Rigsdaler, samt denne Processes Bekostning med tre Rigsdaler¹⁾.

Forhaabentlig har Ditlev Holmer foretrukket at betale Bøden fremfor at aflægge falsk Ed; Sagen forekommer ikke tiere.

Det, der laa bagved det hele Postyr, var — som Retten ogsaa mente — den Omstændighed, at Præsten Holmer havde foretrukket Jomfru Becker for en Slægtning af Luja — »han ej min Slægtning tog, Gud give han faa Skam.« Men hvem denne Person har været, er der ingen Antydning af; Lujas Døtre vare i 1711 ikke voxne, og hans Hustru havde paa den Tid heller ingen giftefærdig Søster.

Foruden Karen Becker havde Familien paa Fraugdegaard taget til sig Fru Bircherods Broderdatter fra England, Birgitte Cathrine Balslev, Dr. Peder Balslevs Datter, som Bircherod omtaler i sit ovenfor S. 110 anførte Brev af 1710. Hun har dengang vistnok været Barn, thi først 1727 den 28. Februar stod hendes Bryllup paa Fraugdegaard, et Bryllup der blev Indledningen til mangeaarige Bekymringer for hendes Faster og Plejemoder.

Brudgommen var Capitain Christian Krabbe, om hvem Engelstoft, desværre uden at angive sin Kilde, fortæller, at han var Skibscapitain og havde ført et vidtløftigt Levned som Æventyrer og Ødeland, tildels i andre Verdensdele, og efter Sigende endte som Tigger²⁾, en Fortælling, der i visse Maader kan være rigtig nok. Krabbe, der var født i Rendsborg 1703 (døbt 30. Maj), var en Søn af Major Erik Krabbe til Tostrup (død 1709) af den ældgamle Adelsslægt med Tværbjælken i Vaabenet, der nu

¹⁾ Retsforhandlingerne ere indførte i Odense Herreds gejstlige Justitsprot. 1685—1775 Fol. 28—33; desværre ere Sagens Acter, Lujas Klage og Parternes Indlæg, der ikke ere indførte i Protokollen, tabte. ²⁾ Saml. til Fyens Hist. og Topogr. IX, 261.

ikke mere lever i Danmark, og Hustru Adelgunde Margrete Wilcken¹⁾). Allerede 1714 blev han Landcadet, 12. April 1720 Secondlieutenant i Dronningens Livregiment, 1723 Premierlieutenant, 25. Juni 1725 char. Capitain og afskediget²⁾). Hvad der har ført ham til Vestindien, vides ikke; han var der, før han tog sin Afsked, thi 7. Februar 1725 havde han paa St. Thomas Bryllup med Anna v. Beverhout (døbt 9. April 1705), en Datter af Claudi v. Beverhout og Anna Martens, ved hvilket Ægteskab han formodentlig er bleven Ejer af de Plantager, der nedenfor omtales. I December s. A. fødtes ham en Datter, der blev døbt Adelgunde Margrete og døde faa Dage efter, vistnok snart fulgt i Graven af sin Moder³⁾); thi da Krabbe 1726 forlod Vestindien, var det som Enkemand. Hjemkommen til Fædrelandet har han paa en eller anden Maade skaffet sig Indpas paa Fraugdegaard og hurtigt vundet Jomfru Balslevs Hjerter. Ægteparret Bircherod gav hende en Medgift til Værdi 2000 Rd., der væsentlig anvendtes til kostbart Udstyr: Sengeomhænget var carmoisinrødt ægte Damask med Sølvfryndser o. s. v. endog en Snustobaksdaase fik Bruden. Desuden afholdt Bircherods naturligvis alle Bryllupsomkostninger med Fortæring og Spillemand, »og af kjærlig Hjerter — hedder det fremdeles i Medgiftsbrevet — giver vores Svoger Krabbe og Kjæreste med 4 Folk Fortæring og Husværelse efter vores Hus' Lejlighed til Paaske nu kommer, samt 4 Hestes Staldrum, Hø og Hakkelse.« Udi kjærlig Intention vilde de nok tilstaa Krabbe med Kjæreste at blive paa Fraugdegaard nogle Maaneder efter Paaske for Betaling; men da deres Sager nødvendiggjorde en Rejse til Kjøbenhavn og

¹⁾ Om Krabbe og hans Slægt se Personalhist. Tidsskr. I, 18—25, IV, 81 ff., 6. R. II, 328 f., III, 87 f. ²⁾ Hirsch, Saml. til den danske Officersstands Hist. ³⁾ Hendes Død findes mærkeligt nok ikke i de i Personalhist. Tidsskr. 7. R. I meddelte Uddrag af St. Thomas Kirkebøger.

Husholdningens Ophævelse saa længe, maatte denne Sag yderligere betænkes.

I Virkeligheden blev Resultatet, at Ægteparret Krabbe forblev paa Fraugdegaard og der holdt Dug og Disk, og her fødte Fru Krabbe i September 1727 sin førstefødte, der 16. October blev døbt Erik Christian. Capitain Krabbes Interesser havde allerede i August s. A. ført ham tilbage til St. Thomas, hvor han 1725 havde erhvervet et Stykke Jord til en Plantage, ligesom han paa St. Jan ejede en Plantage, hvis Halvdel han ved Skjøde, dateret St. Thomas 28. Januar 1730, solgte til Gouverneur Frederik Moth, der var gift med en Beverhout. En Contract mellem Ejerne er opsat 15. Juni derefter, og i August vendte Krabbe hjem til Fraugdegaard. I Maj 1731 fødte Fru Krabbe her sin anden Søn, Iver Christopher, hvis Daab er confirmeret i Fraugde Kirke 13. Juli 1731, og i August 1733 sit sidste Barn, Adelgunde Birgitte, hvis Daab er confirmeret 2. October¹⁾ og som døde i Slutningen af 1733 eller i Januar 1734²⁾. Denne lille Piges Fødsel kostede Fru Krabbe Livet, og 28. August blev hun begravet i Fraugde Kirke. Man kan forestille sig, hvor smerteligt dette Dødsfald har været for Fru Bircherod, der 9. Juli 1730 havde mistet sin Mand og nu sad alene med de to moderløse Drengbørn.

Krabbe havde siden sin Tilbagekomst fra Vestindien boet i Odense og var efter sit eget Udsagn kun af og til paa Fraugdegaard hos sin Hustru, der fremdeles boede der og havde en hel meubleret Lejlighed med Sal, Sengkammer, et Kammer næstved, Fadebur, Pakkammer, Saltkammer, Bryggers og Kjøkkenstue, rummende et tildels kostbart Indbo, der paa Skiftet efter hende³⁾ blev solgt ved Auction paa Fraugdegaard; der var smukke Meubler, adskillige

¹⁾ I Kirkebogen indført som »Adel Gunther Birgitta«. ²⁾ Præsten har glemt at notere hendes Begravelse i Kirkebogen. ³⁾ Odense Amts-archiv Nr. 648.

kongelige Portraiter og Grev Stenbocks Skilderi, en Uendelighed af Fruentimmerstads, saasom et Dousin Hatte med Kniplinger om, en Del Bøger, hvoriblandt Kingos Psalmebog og »Arent Hvidfelts« Krønike samt nogle Nodebøger, der tilligemed en Viola di gamba og en Citrinke vidne om, at Fru Krabbe har dyrket Musik, o. s. v.

Af Skiftet fremlyser tydeligt Ægteparrets slette økonomiske Forhold, uagtet Bircherod havde betalt megen Gjæld for Krabbe og støttet ham med Penge. Foruden Fru Krabbes Indbo og hendes Mands Sager i hans Logis i Odense ejede Boet kostbare Smykker med Diamanter, Sølvlysestager, prægtige Fruentimmerklæder, Gulduhr med Kjæde — men alt pantsat til Folk i Kjøbenhavn og Odense, og de Forhaabninger, som Krabbe nærede til Udfaldet af en Proces, han førte med Arvingerne efter sin Farbroder, Major Iver Krabbe til Søbysøgaard, efter hvem han mente at have til Gode 4000 Rd., vare højst usikre, ligesom ogsaa det Udbytte, han ventede af sin Plantage i Vestindien, der var med stor Gjæld og Vidtløftighed behæftet. Fordringer strømmede ind til Skifteforvalteren, Byskriver i Odense August Martfelt, der som Fuldmægtig hos Stiftamtmanden paa dennes Vegne behandlede Boet. Den foran S. 116 nævnte Birgitte Bircherod, Professor Knud Landorphs Enke — »Sl. Mag. Landorffps B. Bercherod« skriver hun sig — havde 1732 laant Krabbe 130 Rd. med Pant i nogle af hans Hustrus fineste Klæder, og 11. August 1733, faa Dage før sin Død, udsteder Fru Krabbe et Gjælds-brev til samme »sin kjære Fæster« paa 10 Rd. Samme Sommer udsteder Krabbe en Vexelobligation paa 170 Rd. 12 Sk. til en Kjøbmand og laaner 61 Rd. af en Præsteenke. To Landstingsdomme i Juli samme Aar dømme ham for Gjæld. Præsten i Fraugde fordrer 20 Sldr., som Krabbe for flere Aar siden har laant af ham; for Barnedaaben 1731 har han intet Offer faaet. Samme Klage fører Degnen, som desuden kræver udeblevet Højtidsoffer m. m. Maren

sal. Søren Møllers i Odense sender Regning paa Krabbes Fortæring 1731—33, deraf et betydeligt Quantum fransk Brændevin.

Krabbe har vel nok i Sommeren 1733 mest opholdt sig hos sin Hustru paa Fraugdegaard; men Fru Bircherod har næppe ønsket hans Nærværelse længer end fornødent, og den 20. August, formodentlig umiddelbart efter sin Hustrus Bortgang, tog han Logis hos en Sadelmager i Odense for sig og Tjener med Staldrum til to Heste, og havde saa ondt ved at betale for sig, at han endog maatte laane 1 $\frac{1}{2}$ 4 Sk. af sin Vært.

Det var Krabbe bekjendt, at Ægteparret Bircherod i to Testamenter af 1721 og 1729 havde indsat hans Hustru, »som er af os opdraget og i alle Maader skikket sig som et godt og lydigt Barn«, til Arving af Fraugdegaard og Gods; »men — skriver Fru Bircherod 24. October 1733 — som Capitain Krabbes Husholdning er bekjendt, hvorledes forvaltes, saa haver min sal. Mand og jeg ikke funden for raadeligt samme Testamenter at lade i Magt stande og derfor efter min sal. Mands Død sønderreven i Stervboen befunden, og at jeg paa min Alderdom skulde sidde under hans Administration, er mere end indgaas. Jeg for det sal. Guds Barns Skyld, der ligger nu i Jorden, haver 3de hans smaa umyndige Børn hos mig, som vil have Opvartning, dem han lidet eller intet gjør nogen Anstalt som en Fader for«. Det lykkedes derfor hverken nu eller senere Krabbe at sætte sin Fordring paa Fraugdegaard igjennem for sig eller i hvert Fald for sine Børn, nu kun de to Sønner, da den lille Pige, som Krabbe skriver til Gehejmerraad Sehestedt 5. Februar 1734, er »i Guds Rige«, medens den ældste Søn, Erik Christian allerede var i Kjøbenhavn og den anden, Iver Christopher næst Guds Hjælp ikke længe skal forblive hos Fru Bircherod for ikke at blive en Bonde i Optugtelse; »saa takker jeg dog — slutter han — Fru Bircherods for Kosten til mine

Børn, men ej for Klæderne, uden for de sidste Sørgeklæder og en rød Roc de loor til den ældste paa sin Rejse«. Ved Fru Bircherods Testamente arvede de dog 1000 Rd. med Pant i Fraugdegaard til 5 pCt. Rente, der skulde svares til deres Farmoder, Etatsraadinde Tausan, som havde antaget sig dem til Opdragelse¹).

Capitain Krabbes senere Liv svarer til hans tidligere. Efter en Kjøbenhavnsrejse i Efteraaret 1733, paa hvilken han erhvervede kongeligt Pas, at han i fremmede Lande maatte søge sin Fortun, tog han igjen Ophold i Odense, hvor han, medens Skiftet efter hans Hustru stod paa, levede i meget trykkede Forhold. Skifteforvalteren, der havde forstrakt ham med 170 Rd., for at han i det Hele kunde subsistere, var trods hans Bønner ikke at formaa til at rykke ud med mere, da Boets Gjæld langt oversteg dets Midler. I alenlange Breve vedblev han i stærke Udtryk at klage sin Nød for Stiftamtmanden, Gehejmeraad Sehestedt, hvem han endog beder, »at naadige Herre ville forbarme sig over mig og for min Klædning, som ligger hos Hans Hunderup, Skrædder i Odense, at sige god, indtil jeg igjen fra Kjøbenhavn kommer, og endelig, at naadige Herre tilligemed naadige Frue vilde i Naade meddele mig en liden Rejsepenge, hvilket Gud rigelig skal belønne«. I sin Godmodighed honorerede Sehestedt ham gjentagne Gange med et Par Rigsdaler, idet han dog betydede ham, at han ej videre vilde befatte sig med hans forvirrede Vidtløftigheder²). Borgmester Bles, hans »aller-

¹) Landstingets Skjøde- og Pantebog XVII, 34 ff. Krabbes Moder, Adelgunde Margrete Wilcken havde som Enke ægtet Deputeret ved Søetatens Generalcommissariat, Etatsraad Christian Tausan, der døde 1733 (Wad, Dimitt. fra Herlufsholm II, 184 ff.). Krabbes ældste Søn Erik Christian deserterede 1744 fra Søcadetcompagniet og mentes at være gaaet til Holland, siden til Surinam; 1750 havdes ingen Underretning om ham; den yngste, Iver Christopher, der 1750 opholdt sig i Kjøbenhavn hos sin Bedstemoder (Odense Amtsarchiv Nr. 674), blev Major af Infanteriet; hans Descendents lever nu i England. ²) Odense Amtsarchiv Nr. 183 og 184.

bedste Ven« efter Krabbes Udtryk, laante ham efterhaanden ikke ubetydelige Beløb (50 Rd. og mere), og en Gang er Krabbe saa reduceret, at han beder Bles hjælpe ham med lidt The og Sukker saa og en liden Skilling til lidt Spise idag og imorgen (25. Februar 1735). Fra Efteraaret 1733 er bevaret et Par Vinhandlerregninger, der noksom vidne om, at han ikke har nægtet sig noget i Henseende til Drikkevarer, f. Ex. 13. October: 1 Pot Rhinskvin; 14. s. M. 1^{1/2} Pot do. og 1 Pægl fransk Vin til Tjeneren, Pommerants-Brændevin; 15. s. M. 4^{1/2} Pot Rhinskvin; 16. s. M. 1 Pægl Pommerants-Brændevin, 6 Potter og 1 Pægl Rhinskvin o. s. v. o. s. v. — 12. December: 5 Potter gl. fransk Vin, 1^{1/2} Pot Pommerants; 13. s. M. 1 Pot gl. fransk Vin, 1 Pot fransk Brændevin, 1 Pot Rhinskvin; 14. s. M. 1 Pot Muskatvin, 2 Pægle Pommerants, 6 Potter Rhinskvin.

Til alle hans Gjenvordigheder kom endnu en Injurieproces, der endog medførte hans Arrestation for en kort Tid og forøvrigt vidner om hans ubeherskede Humeur. I en Gjæsteretssag, han havde anlagt ved Odense Byting imod Byskriver Martfelt, hentede han som Følge af dennes exceptio fori en Afvisningsdom (16. Februar 1734). Samme Aften indfandt han sig ved Martfelts Dør i Overgade (nuværende Nr. 9) og bankede og ringede voldsomt, idet han bandede paa, at hvis de ikke lukkede op, skulde de enten faa en Ulykke eller Djævelen skulde rive dem, hvorover Husets Piger bleve saa forskrækkede, at de ikke turde lukke op, men sendte en af Skrивerdrengene ned at besørge det. Stampende og buldrende kom han op i Skriverstuen, hvor han i Martfelts og Andres Paahør udskjældte hans Fuldmægtig Knud Belliger mange Gange for en Æsel; han vilde spille med ham og lære ham noget andet, fordi han havde procederet imod ham. Ogsaa Martfelt selv truede han; han vilde spille med ham som den, der havde været Aarsag i hans Ruin og forvoldte, at han skulde ligge her og crepere, og under

dette »recommenderede han sig meget foragtelig hos Byskriveren med mange dybe Reverentser og Udskrabninger under de Ord: naadigste Hr. Byskriver, gunstige Hr. Byskriver, min naadige Herre, jeg recommenderer mig i hans Naade, hav dog Naade for mig.« Endelig lykkedes det Martfelt at faa ham til at gaa, bestandig larmende og bandende, idet han bad Martfelts Folk, der lyste ham ned ad Trappen, hilse »Belliger, den Æsel, og Eders Hosbond med, som er lige saa god som han«. Aftenen sluttede Krabbe i Bonnevis Vinstue, hvor han berømede sig stærkt af sine Bedrifter overfor Byskriveren, der naturligvis ikke kunde undlade at stævne ham for hans Injurier. Stævningsmændene smed Krabbe paa Døren med særdeles grove Ord, og efter en langtrukken Procedure blev han idømt Bøder til St. Hans Kirke og Landstingshuset samt 8 Rd. i Omkostninger, hvorhos Skjældsordene erklæredes døde og magtesløse. At faa ham til at gjøre Afbigt lykkedes ikke¹⁾.

Som Afslutning paa sit Odense-Ophold forførte Krabbe en stakkels 21aarig Pige, Else Cathrine Bolt, der levede i stor Fattigdom hos sin Moder, Gabriel Bolts Enke, Else Cathrine; 11. Januar 1735 blev hendes Barn døbt med Navnet Christian og Krabbe udlagt som Barnefader²⁾.

Omsider forlod Krabbe Odense, hvor man sikkert var glad ved at blive af med ham, opholdt sig i Sommeren 1736 en kort Tid paa Fraugdegaard og drog derefter,

1) Odense Tingbog 1730—34 Fol. 552 f., 565; 1734—38 Fol. 8, 16, 25, 32, 65, 74, med tilhørende Documenter. 2) St. Knuds Kirkebog. Gabriel Bolt, døbt i St. Knuds Kirke 2. December 1686, Søn af Postmester Søren Bolt, havde trods de Uredeligheder, han som sin Faders Medhjælper havde gjort sig skyldig i, senere været Procurator, var tilsidst flyttet til Hagedst i Sjælland, hvor han døde 1731, begr. 9. Juli (Kirkebogen). Hans Enke, Else Cathrine, døde i Odense 1737, begr. 10. September i de Fattiges Jord (St. Knuds Kirkebog). Hendes hele Bo vurderedes til 2 Rd. 3 R 14 Sk. (Odense Skifteprot. XIX, 704). Hun efterlod sig fire Børn, deriblandt den her omtalte Datter, døbt i St. Knuds Kirke 9. Marts 1713.

utvivlsomt heller ikke her efterladende sig noget Savn, til Kjøbenhavn, hvor han logerede »udi Stadt Londen i Nyhavn«, jævnlig bestormende Gehejmerraad Sehestedt med Breve angaaende sine Trængsler: Proces i Vestindien, Proces om Arv efter sin Farbroder o. s. v.

Hans Drikfældighed maa derefter have taget Overhaand i den Grad, at end ikke hans Moder kunde taale hans Nærværelse; thi 6. Marts 1739 ansøgte hun Kongen om, at han maatte blive sat paa Munkholm, forat han endelig en Gang kunde komme til Kundskab om sine Synder, lære Gud at kjende og afholde sig fra Drik. Ansøgningen blev bevilget, og skjønt han næste Aar søgte Kongen om sin Frihed, da han havde ændret sin Levevis og nu førte en bedre og ustraffelig Vandel, maatte han forblive paa Fæstningen, hvor han, ikke fyldt 41 Aar, endte sit Liv 25. Marts 1744¹⁾.

Da Fru Birgitte Bircherod i en Alder af 79 Aar den 25. Maj 1744 lukkede sine Øjne paa Fraugdegaard, havde hun i Henhold til kongelig Bevilling af 14. Januar 1735 ved Testamente af 30. September 1738 disponeret over Fraugdegaard og sine øvrige Midler til Fordel for den Odense Borgmester, Commerceraad Christian Ulrik Bles, der var gift med hendes ovenfor S. 117 nævnte Halvsøster-Datter Elisabeth Becker, »min her udi Riget nulevende nærmeste og kjæreste Blodsforvandte«. Med sin Mands Slægt havde hun skiftet efter hans Død. Til at blive hendes Universalarving har Elisabeth Becker og Bles — skriver hun i Testamentet — »gjort sig saa meget mere meriteret, siden de har været de eneste, der mig i mit yderste Anliggende og slette Tilstand har antaget og assisteret baade ved Skiftet efter min Mand, hvor han for mig ikke alene til Arvingerne udbetalte en Del Penge, item en Del af mine stærkest ængstende Creditorer ud-

¹⁾ Personalthist. Tidsskr. I, 23 f., 6. R. II, 328 f. Indkomne Breve til Overkrigssecretairen 1739 og Refererede Sager 1744 i Rigsarchivet.

løst og dem tilfredsstillet, der ellers efter Dom og Immission Gaard og Gods havde stillet til Auction og mig derved aldeles fraskillet og ruineret; men endog siden mig ved Godset med en Del Penges Forskud understøttet og conserveret efter mine Forskrivningers Indhold, og endeligen nu i min høje Alderdom, da det mig var umuligt alene Godset at forestaa, taget det under Inspection og tilbørlig Opsyn, at det ej skulde under mine Folks Forvaltning eller Forsømmelse blive ruineret og ødelagt«. Forskjellige Slægtninge havde Fru Bircherod betænkt med mindre Summer, deriblandt som foran omtalt de Krabbeske Børn¹⁾.

Forøvrigt maa Arven siges at have været et noget tvivlsomt Activ, da der i Ejendommene indestod over 22000 Rd.; Bles selv havde Pantebreve og Obligationer fra den gamle Frue til Beløb 7388 Rd. 4 $\frac{1}{2}$. Som den, der factisk havde styret Fraugdegaard, har han jævnligt opholdt sig der; blandt Værelserne nævnes Commerceraad Bles' Sengkammer. Nu erhvervede han strax Tilladelse til at flytte til Gaarden, og 1748 tog han sin Afsked som Borgmester (se II, 44 f.), men kun faa Aar forundtes det ham at nyde Landlivet. Efterat han 6. November 1749 havde mistet sin 70aarige Hustru²⁾, følte han sig i sin fremrykkede Alder formodentlig tyngt af en Herremands Pligter og Arbejde; nok er det, han lod den 8. September 1750 Fraugdegaard stille til Auction paa Apotheket i Odense hos sin Stifsøn, Apotheker Johan Christopher von Westen, idet han dog forbeholdt sig at blive paa Gaarden, indtil Skiftet efter hans Hustru var sluttet, og at betjene sig af den Sal og det Hjørnekammer næstved, som han nu til eget Brug haver, og imidlertid accordere med Kjøbereren om hans og Tjeneres Fortæring«. Kun faa Maa-

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 635 og 651. Landstingets Skjøde- og Pantebog XVII, 34. ²⁾ Fraugde Kirkebog; hun blev ført til sit fædrene Gravsted i St. Knuds Kirke om Aftenen den 20. November.

neder fik han Nytte af dette Forbehold, idet han døde 24. Januar 1751 og blev begravet i Fraugde Kirke¹⁾.

Da der i Henhold til kongl. Rescript af 11. Maj 1742 skulde gives Indberetning om Legater til Kirker, Skoler m. v., blev det ganske naturligt Bles, der paa den bedagede Fru Bircherods Vegne affattede Beretning, dat. Odense 14. Juli s. A., til Herredsfogden²⁾. Han skriver deri, at han har erkyndiget sig hos hende og faaet til Svar, at hendes salig Mand og hun »vel engang var betænkt paa at fundere Noget til gudelig Brug efter deres Død, men formedelst paakommende store Udgifter ved Processer, saa og taget ved Reluitionscommissionen en Del Skade, tillige og kommen til Agters ved Skatters Udgifter i Krigens Tid, da deres Bønder formedelst deres slette Tilstand Intet kunde betale, saa hun foregav ved fornævnte sin sal. Mands Død at have forefunden megen Gjæld og Vidtløftighed, at de ej mere i fornævnte Tilfælde har kunnet præstere, end at de haver donateret til Præsterne i Fraugde for at have desto bedre Opsigt med Ungdommens Undervisning i Skolen Hartkorn 4 Td. 1 Skp. 1 Fk. $\frac{1}{2}$ Alb. og til Degnen sammesteds for at læse desto flittigere i bemeldte Skole Hartkorn 2 Td. 2 Fk. 2 Alb. Saa har og velbemeldte Fruen selv forgangen Aar paa egen Bekostning ladet bygge i Fraugde By et Skolehus for hele Sognets Ungdom«. Tidspunctet for disse Donationer har ikke kunnet oplyses, da Gavebrev ikke synes

¹⁾ Kirkebogen, hvor hans Alder ikke angives. Bles forekommer 1708 som Fuldmægtig hos Raadmand og Consumptionsforvalter Jacob Møller; 27. August 1710 aflagde han sin borgerlige Ed, idet han agtede at ernære sig som Gjæstgiver i Odense; han angives da at være født i Elmelund, Sanderum Sogn (Odense Raadstuebog 1707—20 Fol. 19, 278). I dette Sogns Kirkebog findes 1688, 21. Marts døbt Johan von Hembtes Søn Christian Ulrich; s. A. 18. November Corporalens Christian Uldrich; 1690, 23. Februar Majorens Skolemesters Christian Ulrich; formodentlig er han identisk med et af disse Børn. ²⁾ Bispearchivet, Indberetninger.

at være udfærdiget¹⁾). Bles sørgede for at faa oprettet en Kro ved Sundhedskilden, Hole-Kilde kaldet, paa Fraugdegaards Marker, idet han anbefalede vedkommende Husmands Supplik om at indrette Krohold ved følgende Skrivelse til Stiftamtmanden, Grev Christian Rantzau²⁾):

Deris høygrevelig Excellence, høywelbaarne HEr Geheime Conferentz Raad og Stiftamtmand, høygunstig naadige Herre.

Deres høygrevelig Excellence beder jeg underdannigst iche u-naadig vilde optage, at jeg understaar mig indlagde allerunderdannigste Supliqve til Dennem at recommendere, siden jeg forsichrer, at jeg har Misbehag udj ald u-schickelig Kroehold; mens denne fattige Mand beboer et eenlig lidet Huus, afliggende fra Byerne ved Enden af mine Eenemercher for at vogte Leddet. Og derhøes ligger dend berømmelige Hoelekilde kaldet, som er et extraordinair got Vand, som i forðum Tiid meget har veret besøgt af svage Mennischer og endnu scheer, samt Reysende opholder sig der at bruge Wandet, eftersom Kilden (som Deris Excellence selv har seet, naar De kiører til Rafnholt) ligger ved Landevejen. Des Aarsag gives Anledning, at fremmede Folck, som opholder sig ved dette Huus, undertijden forlanger lidet Øll og Brendeviin til deris Nødtørft. Huorfore jeg ønschede gerne, at Deris høygrevelig Excellence naadigst vilde behage at recommendere denne fattige Mands allerunderd. Supliqve til Hands Kongl. Mayt., da jeg allerunderdannigst vendter samme efter fornevnte Omstendigheder bliver bønhørt. Jeg recommenderer mig stedse udj Deris høygrevelig Excellencis høje Gunst og min Tiid lever

Deris høygrevelig Excellence, høywelbaarne Her Geheime Conferentz Raad og Stiftamtmands underdannige Tienner

C. V. Bles.

Fraugdegaard den 28. Iunij 1746.

¹⁾ Jfr. Hiort-Lorenzen og Salicath, Repertorium ov. Legater m. v. III, 152 f. ²⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 187 33/709.

Bevillingen til Kroholdet er ikke funden i Landsarchivet, ej heller i Rigsarchivet; men der kan ikke være Tvivl om dens Udfærdigelse, thi faa Aar efter nævnes Hole-Kro i Fraugde¹⁾. Den eksisterer ikke mere, men vel Kilden, der fremdeles fredes²⁾.

Med Bles' Død sluttede Fraugdegaards Forbindelse med Navnene Balslev, Kingo og Bircherod. Den nye Ejer, der havde faaet Gaard, Gods og Kirke tilslaaet for 29,010 Rd. og 25. Juni 1751 fik Auctionsskjøde³⁾, var Thomas Widtkier, en Almuesmand, der havde været Foged eller Fuldmægtig paa Lundsgaard i 1730'erne og senere paa Hverringe, i hvilke Tjenester han maa have samlet saa megen Formue, at han selv kunde blive Herremand, følgende den gamle Foged-Leveregel:

Jeg paa min Husbonds Fordel ser,
Men paa min egen endnu mer.

Folk kaldte ham Skrædderen, fordi han var af ringe Familie og maaske en Skrædders Søn, og om hans Haardhed fortaltes, at han stod i Porten og pryglede de Hovfolk, der kom for sildig; han sloges med en Degn i Kjerteminde, som truede ham med, at han aldrig skulde slaa Nogen mere, hvorpaa han blev rørt i Underkroppen, saa han maatte bruge Kjøre stol⁴⁾. Han døde 1765 i sit 65. Aar som Cancelliraad.

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 188 33/771; 9. December 1752. ²⁾ Den omtales i Aar bog for Odense og Assens Amter 1916 S. 453. ³⁾ Lands tingets Skjøde- og Pante bog XVII, 611. ⁴⁾ Vedel Simonsens Bidrag til Fraugdegaards Hist. i Antiqvarisk-Topogr. Archiv. Forvalteren paa Rødkilde skriver 1793, at Widtkier havde to Brødre, Peder og Jens Pedersen, der vare Gaardfæstere (Odense Amtsarchiv Nr. 407); men han fortæller ikke hvor, og det er ikke lykkedes at finde disse Personer i de fynske Byer af Navnet Hvidkjær.

KONG FREDERIK DEN FEMTES BESØG I ODENSE 1748 OG DETS FØLGER.

I Aaret 1748 foretog Frederik V som Konge sin første Rejse til sine tyske Provindser og blev overalt modtaget med de største Glædesbeviser. Rejsen, der begyndte Tirsdag den 14. Maj, gik over Sjælland og Fyen til Kolding, derfra efter Ophold i Vejle og Skanderborg gennem det østlige Slesvig til Rendsborg, Itzeho, Glückstadt og endelig til Altona, hvor Ankomsten var den 13. Juni; herfra var det Kongens Hensigt at besøge Oldenburg, men de i dette Land grasserende Kopper og anden smitsom Syge foranledigede ham til at opgive sit Besøg, og Tilbagerejsen til Kjøbenhavn blev derfor tiltraadt to Uger tidligere end planlagt¹⁾.

Paa Rejserouten laa Odense, hvortil Kongen vilde indtræffe fra Nyborg Fredag Aften den 17. Maj og tilbringe et Par Dage. En Kongerejse nødvendiggjorde i hine Tider Foranstaltninger, som man nu om Stunder, i Jernbaners, Dampskibes og Automobilers Tid ikke gjør sig Forestilling om. Forspand og tildels Vogne skulde afgives til Befordring af Majestæten og hans uhyre Suite af høje og lave Embedsmænd og Betjente med Tjenerskab; fra Nyborg til Odense leveredes de af Nyborg Amt, fra Odense til Indslev af Odense og Rugaard Amter, fra Indslev Kirke til Middelfart af Assens og Hindsgavl Amter²⁾.

¹⁾ Adam Gottlob Moltkes Optegnelser i Hist. Tidsskr. 4. R. II, 148, 252. Rejserouten i Ny kgl. Saml. 4to Nr. 1113. ²⁾ Inndeling af de Kongeliges Rejser i Fyen 1743 i Odense Amtsarchiv Nr. 39 S. 530.

Selv om Heste og Kudske muligvis kunde være gode nok, var Befordringen ad de i Reglen slette Veje ikke uden Vanskelighed; ofte maatte der forud træffes Anstalt til at gjøre dem fremkommelige, f. Ex. ved Bortskaffelse af Aadsler¹⁾. Paa Skiftstederne stimlede Betlere sammen i Hobetal til største Incommoditet for Herskaberne og til disses højst billige Misfornøjelse; disse paatrængende Personer fik Sognefogderne Ordre til at jage bort²⁾. Forspændenes Skifte kunde naturligvis let give Anledning til Uro og Uorden; paa Skiftestedet i Indslev hændte det saaledes en Snes Aar efter denne Kongerejse, 1769, at Fourererne i den højkongelige Suite overfaldt en Bonde og mishandlede ham saaledes med Prygl over Hoved og Arme, »at alle samtlige Bønder i tyve Aar samtlig ikke har faaet saa mange«, skriver Krigsraad Jacob Wedel paa Holsegaard til Amtmanden³⁾.

For en lille Kjøbstad paa lidt over 5000 Indbyggere, som Odense den Gang var, kunde et kongeligt Besøg, var det end nok saa kjærkomment og ærefuldt, være en ret besværlig Ære, naar Majestæten skulde modtages, som det sig burde. Omfattende Forberedelser med Hensyn til Byens Udsmykning, Vagtholdet og Følgets Indquartering maatte i Tide træffes. Det var utvivlsomt netop for at erkjendige sig nøje om Kongens Rejseplan og træffe fornøden Aftale med Overhofmarskallen angaaende Modtagelsen og Opholdet i Odense Amt og By, at Stiftamtmanden, Gehejmerraad, Grev Christian Rantzau i April Maaned opholdt sig i Kjøbenhavn, og om Resultatet af sine Forhandlinger lod han sin Fuldmægtig Søren Lindam instruere Odense Magistrat, som i den Anledning den 28. April sendte Rantzau følgende Forestilling⁴⁾:

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 59 Fol. 205. ²⁾ Ordre fra 1731 og 1733 i Odense Amtsarchiv Nr. 23 Fol. 34, Nr. 59 Fol. 136, 189. ³⁾ Assens-Hindsgavl Amtsarchiv Nr. 91, 24. Januar 1769. ⁴⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 205 14/652.

Efterat Mr. Lindam i Deres højrevelige Excellences Navn havde ladet os til sig kalde her paa St. Knuds Kloster¹⁾, gjorde han os bekendt, at det var Deres højrevelige Excellences Villie, at vi tilbørlig præparerede os at imodtage Hans Kongelige Majestæt paa det Bedste, være sig med Paradering, Æreporte eller andet, Byen kunde være til Ære; thi endskjønt det forhen var forbuden, havde Ds. hgr. Exc. dog fornummen, at Andre ved Hs. Maj.s Gjennemrejse gjorde det, saa vi altsaa ej kunde forbigaa det samme, helst det var første Gang Byen havde den Lykke at se deres Konge. Da, saavidt Paraderingen angaar, nægte vi ikke, at det forlængst af os har været betænkt samme paa behørig Maade at iværksætte, og det nu saa meget mere med Fornøjelse gjøre det, da det saaledes er Ds. hgr. Excellences naadige Villie. Men hvad Æreporten betræffer, da kjender Gud, at dersom Byens og vores Evne var at fuldføre den saaledes, som ske burde, som da nok i det mindste vilde koste 5 à 600 Rd. eller i det ringeste af mindre Consideration 300 Rd., skulde Ingen findes villigere dertil end vi; dog at begynde paa noget Byen havde ingen Ære for, og som vi vedbørlig kunde accordere med den allerunderdanigste Pligt, vi var vores allernaadigste Konge skyldig, ere vi meget betænkelige i, ja saa vankelmodige, at vi ikke vide herudi at raade os; thi foruden, som meldt, at se til Byens svage lige Omstændigheder i nærværende Tid, dels over det store Tab den har haft over dens mange bortdøde Creature og som endnu continuerer, ja befrygtelig kan vaagne igjen, og dels over dens Udgifter til Indquartering og andre Byens Onera, som ofte ikke uden med Tvang er at faa inddreven, vilde vi saaledes herover fordybe Byen, at andre Magt paaliggende Ting som Veje, Stenebroer og publike Bygningers Istandsættelse med mere vilde staa

¹⁾ Rantzaus Bolig.

aldeles tilbage for os, til Ansvar og Uzir, da dog alt dette Aar efter Aar vil hjælpes og vedligeholdes, om ellers større Ulejlighed skal hindres og forekommes. Overalt om vi gjorde noget over Byens Evne, kunde vi ikke være sikker, at jo Udfaldet medføde [sic] endel Klagemaale, ja at det sidste blev værre end det første, at i Steden for vores velmente Anstalter med naadige Øjne blev anset, kunde vi anses som ubetænsomme Husholdere for Publico. Vi formode derfor underdanigst, Ds. hgr. Exc. tager over sig at befale os det, om det endelig skal ske, at vi kunne have noget at bestyrke os med, og at denne Bekostning maatte paalægges de Gejstlige og andre Velhavende alene, de Fattige undtagen, eller og, om D. hgr. Exc. finder det betænkelig efter anførte Omstændigheder at bebyrde Indvaanerne med nogen utaalelig Last, D. hgr. Exc. ved forefaldende Lejlighed da naadigst vilde antage sig Byen og os og saaledes incaminere det, at vores Menage ej unaadig hos Hs. Kgl. Maj. vorder optagen, men at Villien denne Gang maatte tages for Evnen.

Rantzau gav uopholdelig den bekymrede Magistrat et, Kjøbenhavn den 30. April dateret, beroligende Svar¹⁾:

Jeg havde beordret min Fuldmægtig Lindam at insinuere Eders Velbyrdigheder og Velvisheder Hans Majeståets Komme, paa det der betids kunde gøres Anstalter til Borgerskabet at paradere under Gevær, og paa det de ej i Anledning af den kongelige Ordre herimod ikke skulle gjøre sig Tanke om, det ej maatte ske, hvor jeg da bragte i Erfaring, det han i Byerne passerer bliver imodtagen under Gevær, som kan tjene Dennem til Efterretning. Mens hvad sig Æreporte eller andet Byen kunde være til Ære angaar, da dependerer det af Enhvers frie Villie, og i Henseende til den store Bekostning og Besværing, De melder, det vilde blive for Byen i disse vanskelige

¹⁾ Magistratens Copibog over indgaaede Breve 1748 Nr. 35.

Tider, er jeg vis paa, Hans Majestæt det ej forlanger, men bliver saa naadig at tage Villien for Evnen, det og ved alle Lejligheder saaledes skal søge paa bedste Maade at fremsætte, hvilket jeg ej har villet efterlade til Gjen-svar paa Eders Velbyrdigheders og Velvisheders Skrivelse af 28. hujus at melde.

Altsaa fik Magistraten Tilladelse til at lade Borger-skabet paradere under Gevær, hvilket faldt ganske i Ti-dens Smag, og det Forbud, som den fredsommelige Kong Christian VI faa Aar tidligere havde udstedt imod saadant unødigt militært Optog ved kongelige Besøg¹⁾, var factisk sat ud af Kraft.

Stadens tre Borgercompagnier og et Compagni unge Karle bleve derefter af Magistraten instruerede om at øve sig flittig i Exercits; det var Magistraten kjært, om Offi-ciererne vilde anskaffe sig sølvgalonerede Hatte, saa meget mere som den selv vilde lade forfærdige saa mange Patron-tasker med Kongens kronede Ciffer og Gehænger af rødt Klæde garneret med hvide Snore samt hvide Cocarder, som til den 82 Mand stærke Vagt paa Slottet udkrævedes; det anbefaledes ogsaa Officiererne at anlægge Ringkraver. Underofficierne burde ligeledes anlægge galonerede Hatte, dog af noget tarveligere Beskaffenhed. Borgerne fik Paa-læg om uden Undskyldning at møde i egen Person; und-tagne vare dog Brand-, Sprøjte- og Straalemestrene for i fornødent Fald — som Gud forbyde — at besørge deres betroede Function. For øvrigt maatte Ingen Nat eller Dag begive sig fra sin Post, ryge Tobak eller foretage andre Uordentligheder, og det anbefaledes Enhver at iføre sig sine bedste Klæder, pudre Haaret og holde Geværerne rene²⁾.

Nogen Vanskelighed voldte Forholdet til Militairet, der

¹⁾ Rescript til Stiftamtændene 22. April 1740, Orig. i Odense Amts-archiv Nr. 95; Udtog i den trykte Rescriptsamling. ²⁾ Magistratens Copibog 1748 Nr. 52, 54, 55.

mente sig forpligtet og berettiget til Vagtholdet paa Slottet; men ved Stiftamtmandens Mellemkomst lykkedes det i yderste Øjeblik at bevæge Regimentscheferne til i dette Stykke at føje Borgerskabet¹⁾.

Saaledes var da Alt ordnet med Borgerskabets militaire Opgaver, som de vel nok i det Hele løste upaa-klageligt, selv om der indløb adskillig Uorden ved de unge Karles Paradering, saa at Magistraten, da Kongebesøget næste Aar gjentog sig, maatte give dem Tilhold om at opføre sig ædrueligt og skikkeligt og vise deres Officierer tilbørlig Lydighed²⁾.

Overhoved var det naturligvis ikke ganske let for de menige Borgere i Kjøbstæderne at indordne sig under den ved slig højtidelig Lejlighed nødvendige Disciplin, hvorpaa adskillige Exempler kunne anføres. Da Christian VI passerede Odense i September 1738, udebleve flere Medlemmer af de unge Karles Compagni fra Paraden, medens Andre gik deres Vej, før de bleve dimitterede, hvorfor Stiftamtmanden maatte paalægge Magistraten at mulctere dem³⁾. Aldeles udisciplineret synes Borgerskabet at have været i Middelfart, hvor det — ligeledes ved Kongens Gjennemrejse 1738 — optraadte saa uvilligt, at Byfogden maatte true det med Straf; da han med Magt maatte tage Borde fra Nogle, der ikke godvilligt vilde laane dem til Hoffets Tjeneste, medens det spiste i Byen, mødte han Andre, som kom, efterat der tredie Gang var kaldt sammen ved Trommeslag, og da han bebrejdede dem deres sildige Komme, svarede de blot: det er god Tid, Fader er intet kommen endnu, og Nogle af dem, der havde Evne til at mundere sig bedst ud og saaledes kunde være anselige i Forgeleddet, bleve rent borte. Meget bedre gik det ikke i 1736, og nu i 1748 var det især Middelfarts

1) Odense Amtsarchiv Nr. 205 15/652. 2) Magistratens Copibog 1749 Nr. 70. 3) Odense Amtsarchiv Nr. 56 Fol. 79, Nr. 199 34/370.

Farver, der bragte Uorden i Paraden; han mødte ikke alene for sent, men skjældte tilmed Capitainen ud for Hundsfot og vilde ikke staa, hvor hans Plads var, fornærmet over, at han uagtet sin gode Paaklædning blev sat alleragterst. Han blev naturligvis mulcteret og maatte gjøre Borgerskabet Afbigt paa Raadhuset. Forresten klagede han paa sin Side over, at Borgercapitainen flere Gange commanderede forkert, saa der blev Confusion¹⁾.

Kongen og hans nærmeste Omgivelser toge ved Rejser gjennem Odense Qvarter paa Slottet, der siden Kong Frederik IV.s Død og indtil 1789 stod saa omtrent ubeboet, idet det næppe husede andre end Slotsforvalteren eller Slotsfogden og Portneren med deres Familier; Gehejmeraad Carl Juel, der 1760 succederede Rantzau som Stiftamtmand, tog Bolig paa Slottet, men maatte snart forlade det igjen, især for Fugtighed, og købe sig en Gaard i Byen, hvor han boede til sin Død 1767²⁾. Inventarium til Sovekamre var der saa lidt af paa Slottet, at Byen maatte stille til Disposition Senge og Sengesteder i Snesevis, tildels med Omhæng, Lysestager med Lysesaxe og adskillige andre, unævnelige Gjenstande.

I Odense Magistrats Archiv gjemmes en Del Lister og Beregninger over Indquartering af den kongelige Suite, dog ikke fuldstændige; saaledes mangler for 1748 Listen over dem, der boede paa Slottet. Da imidlertid den tilsvarende Fortegnelse over det ved Kongens Besøg i 1749 paa Slottet indlogerede højere og lavere Hof- og Regerings-

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 251 4/398, Nr. 252 19/437, Nr. 253 22—23/703, 4/704. ²⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 629. Gaarden, som Juel købte af Generallieutenant Ove Juul til Ravnholt (Skjøde, dat. Ravnholt 11. Dec. 1761, Odense Skjøde- og Pantebog XII, 444), er nu værende Nørregade Nr. 45, omtalt i II, 395. Gehejmeraadinde Juel solgte den 1769 til Amtmand, senere Gehejmeraad, Baron Adam Christopher Holsten til Holstenshus. I Midten af det 19. Aarhundrede beboedes den af Stiftamtmand, Gehejmeraad Unsgaard.

personale er bevaret og dette nogenlunde har været det samme som Aaret forud, meddeles den her efter Hof-fourerens Opskrift:

Paa Slottet logerer

Geh. R. Holst¹⁾ med Betiendte.

Geh. R. Schulin²⁾ med Betiendte.

General Lerche³⁾ med Betiendte.

Ober Hoffmarechal⁴⁾ med Betiendte.

Ober Cammer Juncker von der Lühe⁵⁾ med Betiendte.

Begge Herrer General Adjudanter Grever af Laurvigen⁶⁾ med Betiendte.

Staldmester Brockenhuus⁶⁾ med Betiendte.

Baron Teuffel⁶⁾ med Tiener.

Baron Juul⁶⁾ med Tiener.

Camer Juncker Heyn⁶⁾ med Tiener.

Cabinet Secretair Esmarck⁷⁾ med Tiener.

Docter Piper⁸⁾ med Tiener.

1) Gehejmerraad og Oversecretair i Danske Cancelli, Grev Johan Ludvig Holstein; ledsagede ogsaa i 1748 Kongen. 2) Gehejmerraad og Oversecretair i Tydske Cancelli, senere Greve Johan Sigismund Schulin; ligeledes. 3) General og Overkrigssecretair, senere Greve Christian Lerche; logerede 1748 i Byen. 4) Grev Adam Gottlob Moltke; ledsagede ogsaa i 1748 Kongen. 5) Kammerherre Volrad August v. d. Lühe, senere Gehejmerraad og Overpræsident i Kjøbenhavn; ligeledes. 6) Af disse Personer: Brødrene Grev Christian Conrad Dannekjold-Laurvigen, Commandeur, senere Admiral, 1749 Marinens Generaladjutant, og Grev Frederik Ludvig Dannekjold-Laurvigen, Kammerherre og Oberst, senere Generalmajor, fra 1746 Kongens Generaladjutant, Kammerjunker og Rejsestaldmester Henrik Adam Brockenhuus, senere Stiftamtmand i Sjælland og Gehejmeconferentsraad, Kammerjunker Johan Wilhelm Teuffel Baron von Pircensee, senere Amtmand i Nørborg Amt og Kammerherre, Kammerjunker, Baron Jens Juel-Vind, senere Krag-Juel-Vind og Justitiarius i Højesteret samt Gehejmeconferentsraad, Kammerjunker Caspar Herman Heyne, maa i alt Fald Generaladjutanten og Staldmesteren antages at have ledsaget Kongen i 1748. 7) Cabinetssecretair Esmarck ledsagede ogsaa i 1748 Kongen. 8) Hofmedicus Hans Piper; om han eller en af de andre Hoflæger var i Følget 1748, vides ikke.

Kongens Cammer Page, 3de Kongl. Cammertienere og Lif Karlen med Tienere.

Hoffskriveren, Ober Proviantinspecteuren, Kiøckenmesteren, Sølv Poppen, Mundskiencken, Cammer Laquaier, med alle deres Betiendte.

Mundkocken med nogle Folck.

6 Kongl. Pager.

5 Kongl. Laquaier.

3 Heyducker.

1 Løber.

Hoff Barbeeren.

Ober Cammer Junckerens Fuldmægtig.

Kongens Vasker Piger.

Over de Personer af Kongens Følge, der indlogeredes i Byen, er for 1748 bevaret nøjagtige Fortegnelser med Angivelse af Vedkommendes Værter. De egentlige Embedsmænd og højere stillede Personer fik naturligvis Quarter hos Byens Standspersoner og velhavende Borgere, medens Tjenerskabet og det talrige underordnede Personale anbragtes hos Haandværkere og andre jævne Borgere. I den herefter følgende, af Hoffoureren forfattede Liste er det i Noterne anført, hos hvem Personer af den første Kategori efter Magistratens Bestemmelse indlogeredes; at anføre Lakajers, Kudskes og Tjeneres Værter vilde næppe have nogen Interesse:

Designation paa den Kongl. Svite, som udi Odensee Bye med fri Logimente maa forsynes nestkommende Fredag, nemblig:

Feldtmarechal Schullenborg¹⁾ med Camertiener, Laquaier og Kudsk.

General Scholten²⁾ med 1 Camertiener, 2 Laquaier, 1 Kudsk.

¹⁾ Feltmarskal, Grev Werner v. d. Schulenburg; logerede hos Borgmester, senere Landsdommer Bonde Simonsen. ²⁾ General Henrik v. Scholten, hos Kjøbmand Johan Frederik Kurrelbaum.

General Lerche¹⁾ med 1 Camertiener, 3 Laquaier og
1 Kudsk, paa Aptekeet.

Geh. Raad Thott²⁾ med 2de Laquaier og 1 Kudsk.

Camer Herre Grev Ahlfeldt³⁾ med 2de Laquaier og
1 Kudsk.

Af det Danske Cancellie:

Justitz Raad Eggers⁴⁾ med Tiener og Kudsk.

En Cancellie Forvalter med Tiener.

En Cancellist og een Copiist med 2de Tienere.

Af det Tydske Cancellie:

Conf. Raad Klinggraf⁵⁾ med Tienere og Kudsk.

Cancellie Raad Fabritzius⁶⁾ og Secretair Bluhme⁷⁾ med
Tienere og Kudsk.

Secretair Bohne⁸⁾ med Tiener.

Cancellie Raad Jessen⁹⁾ med Tiener.

Krigs Cancelliet:

Krigs Raad Caroc¹⁰⁾ med Tiener.

Krigs Raad Schultze¹¹⁾ med Tiener,

Copiist von Eynen¹²⁾ med Tiener.

¹⁾ General og Overkrigssecretair, senere Greve Christian Lerche.
²⁾ Gehejmerraad og 1. Deputeret i Finantscollegiet, senere Greve Otto Thott, hos Amtsforvalter, Kammerraad Baar. ³⁾ Kammerherre, Oberst, senere General, Deputeret i Landetatens Generalcommissariat, Grev Conrad Vilhelm Ahlfeldt, hos Regimentsqvartermester Oldenborg. ⁴⁾ Assessor i Danske Cancelli, Justitsraad, senere Etatsraad Poul Eggers, hos Cancelliraad Jens Dreyer. ⁵⁾ Secretair i Tydske Cancelli, Conferentsraad Joachim Gustav v. Klinggraf, hos Vinhandler Henrik Eyerschettel. ⁶⁾ Secretair i Tydske Cancelli, Cancelliraad Anton Fabricius, hos Kjøbmand Rasmus Østrup. ⁷⁾ Secretair i Tydske Cancelli, senere Kæmmerer ved Øresunds Told, Cancelliraad Christian Albrecht Bluhme, hos Samme. ⁸⁾ Secretair i Tydske Cancelli, senere Landretsnotar i Hertugdømmerne Johan Bohne, hos Kjøbmand Peter Bolther. ⁹⁾ Secretair i Danske Cancelli og i Generalkirkeinspectionscollegiet, Cancelliraad, senere Etatsraad Erik Johan Jessen, hos Kjøbmand Niels Borchs Enke Maren Hansdatter Rasch. ¹⁰⁾ Cancellist, Krigsraad Herman Alexander v. Caroc, hos Controleur Carsten Christensen. ¹¹⁾ Cancellist, Krigsraad Hieronymus Johan Schultze, hos Chirurg Johan Daniel Wandeler. ¹²⁾ Copist Jacob Friderich v. Eynen, hos Guldsmed Frederik Wissing.

Rentte Cammeret:

- Een Camer Secretair¹⁾ med Tiener.
- Een Camer Cancelist¹⁾ med Tiener.
- Een Copiist²⁾ med Tiener.

Her efterskrevne vil ieg have recommanderet til de nærmeste Huuße ved Slottet.

Kiøckenmesterens og Hoff Barbeerens Tienere.

2 Page Tienere.

Een Huußgeraads Karl.

2de Arbeids Karle udi det Kongl. Liberie.

Mundskiænckens Karl udi det Kongl. Liberie.

Secretair Esmarcks³⁾ Tiener.

Skriveren udi Kiøckenet.

Af det Kongl. Kiøcken:

Een Mundkock.

Een Mester Svend.

6 Kiøcken Svenne.

8te Arbeids Karle og Dreng.

Af Proviantskriveriet:

4re Persohner.

Af det Kongl. Sølv Cammer;

2de Taffel Decker Svenne.

8te andre Taffel Decker Folck.

Viin Kielder Betiendte:

2de Skrivere.

4re Arbeids Karle.

Af Canditoriet:

2 Svenne.

2 Dreng.

Hoff Slagteren selv.

2de Slagter Svenne, maa være hos en Slagter.

¹⁾ Hos Amtsforsvalter Baar. ²⁾ Hos Sadelmager Henrik Deul. ³⁾ Henrik Christian v. Esmarck, Cabinetssecretair, senere Chef for Rentekammerets Hovedbogholdercontoir og Conferentsraad.

Hoff Bageriet.

Een Bager Skriver.

2 Bager Svenne.

1 Arbeids Karl.

Kongens Lif Kudsk.

6 andre Kudske i det Kongl. Liberie.

6 Laquaj Dreng.

Geh. Raad Holstes¹⁾, Berkentins²⁾, Schulins³⁾, Ober Cammer Junckerens⁴⁾ og Grev Yssenborgs⁵⁾ Kudske, 5 Mand.

Odenseé den 15 May 1748.

N. Kiær⁶⁾.

Saaledes var nu alt ordnet paa det omhyggeligste; med spændt Forventning og med loyal Glæde over at kunne modtage den unge Konge paa bedste Maade imødesaa Odense hans Ankomst Fredag den 17. Maj om Aftenen. Man kan forestille sig, hvilken Stimmel af Mennesker der i den lyse Foraarsaften har været paa Benene lige fra St. Jørgens Forstad for at se Landsfaderen i sin Kareth, efterfulgt af den lange Vognrække, holde sit Indtog i Staden. En Samtidig, der ikke har navngivet sig, har haft den gode Ide at nedskrive en kort Skildring af, hvad der passerede under Kongebesøget, saalydende⁷⁾:

Ved Hans Majtts. Andkomst her til Odense blev hand foruden af Amtsbetjenterne som sædvanlig saavel som begge

¹⁾ Gehejmerraad og Oversecretair i Danske Cancelli, Grev Johan Ludvig Holstein. ²⁾ Gehejmerraad og Deputeret i General Landets Økonomi- og Commercecollegium, senere Greve Christian August Berckentin. ³⁾ Gehejmerraad og Oversecretair i Tydske Cancelli, senere Greve Johan Sigismund Schulin. ⁴⁾ Kammerherre Volrad August v. d. Lühe, senere Gehejmerraad og Overpræsident i Kjøbenhavn. ⁵⁾ Major, senere Generalmajor Gustav Frederik Greve af Isenburg og Büdingen. ⁶⁾ Hoffourer og Fodermarskal Niels Kiær. ⁷⁾ Originalen, der maaske skriver sig fra Familien von Bergen, er kommen til Landsarchivet fra Rønninge Søgaard med Kammerjunker Oluf Bechs Gave.

Regimenters Cheffs¹⁾, Stabs Officeerer og Compagnie Chef-fer uden for Byen imodtaget af eet lidet riidende Compagnie fra Byen, bestaaende af een Poucher udi grøn Mundur sølv skrammereret, som ordinair Poucher Mundur befindes, der var Apoteker von Westens ældste Søn²⁾, 2de Trompettere og 6 unge Karle, der alle var i grøn uniform Munduur klæd med snorede Hatte, paa graae Hæste, hvoreffter fuldte Compagnies Andførere Hr. Borgemæster Erichsen³⁾ og Compagniet, som bestoed af 40 Mand, 3 og 3 riidende effter hinanden, alle ligeleedes i grøn uniform Mundur med sorte Hæste og sort Lædder Skabrack, der reed gandske sagde ordentlig under Trompetter og Pouchers Lyd fra Kongens Vogn igiennem Byen til op paa Slotts Gaarden, hvor de rangerede sig og saluterede Kongen, og ved hans Afreise paa liigemaade fra Slottet af til eet Støcke uden for Byen. Og var uden for Byen plandtet 9 Canoner, hvormed Kongen blev saluteret, da hand andkom. Af Ste Hans Torn blev hver Morgen, saalenge Kongen var her, blæst af Trompetter den Psalme: O Gud vi love Dig, og ligesaa ordinaire Støcker hver Gang Kongen gick til Taffels.

Borgerskabet i Byen, som er inddeelt udi 4re Compagnier, paraderede ellers langs op med Gaderne i Gevæhr, og det eene Compagnie hafde ladet sig gjøre røde Patrontadsker og Gehænger med hviide kantede Snorer; Oberofficeererne i røde Klæder og snorede Hatter saavel som Underofficeererne, hvilcke paa liigemaade gjorde deris Parade, da Kongen reiste, langs op med Gaderne, og hafde det destingverede Compagnie Vagt ved Slottet og hos Ministerne i den Tid Kongen var her. Om Fredag

¹⁾ Generallieutenant Adolph Neuberg og General Hans August Stevens.

²⁾ Apoteker Johan Christopher v. Westens ældste Søn var Peter v. Westen, født 1731, Dr. med., † 1789 som Justitsraad og Toldkasserer i Fredericia (E. Dam i Festskrift til Julius Petersen S. 101—20). ³⁾ Laurits Erichsen, der samme Aar var bleven Borgmester (se II, 430—45).

Aften, da Hans Majtt. andkom, spiiste hand icke ved aaben Taffel, men alle de andre Gange, saa Eenhver til Bønder inclusive fick Lov at gaae ind, undtagen om Søndag, da hand til Middag spiiste hos Hr. Grev Rantzau¹⁾ med alle Ministerne. Om Løverdag mynstrede hand, og effter at han hafde mynstret og spiiist paa Slottet, toeg hand riidende ud i Lejren og var der een 2 Tiimer udi Hr. General Lieutenant Neubergs²⁾ Teldt, som hafde inviteret Kongen sammestæds paa kold Kiøcken til Middag, men som der kom een Regn i samme Tiid, skeede det icke, hvorføre hand dereffter som melt toeg ud og særdeelis naadig gav sig Tiid eet Par Tiimmer at see Lejren and, og med Ministerne fortærede i Glas Bishop, hvor saavel alle Ministerne som Stabs Officeererne maatte ind og rangere sig siidendes om hannem, og effter at hand hafde været der i saadan Tid under Skaaler ønskede Regimenternes Velgaaende og under allernaadigst Udraab svinget sin Hatt i Lufften, som alle Ministerne og Officeererne maatte gjøre effter, der med eet eensstemmig Gienlyd af begge Regimenters Ryttere: Vivat! Kong Friderich længe leve! blev svaret, hvorpaa hand reed ind igiennem Byen igien, og Gamle saavel som Unge af baade Qvinder og Mænd, Dreng og Piiger fuldte effter, raabendes: Gud lade Kongen leve!, som continuerede liige op til Slottet, da Kongen imidlertiid bestandig sadt og løfftede og svingede sin Hatt over Hovedet, baade til dem, hand saae og hørte. Om Søndag, da hand hafde spiiist

¹⁾ Stiftamtmanden, Gehejmeraad, Grev Christian Rantzau, boede paa St. Knuds Kloster, som han 1744 havde tilkjøbt sig af Stiftamtmand, Gehejmeraad Frederik Raben og Ritmester Schack Brockdorff til Grundet, der havde arvet Gaarden efter deres elskelige, kjære Fru Tante, Generalinde Margrete Dewitz født Levetzau, hvem Kongen havde solgt Klosteret 1722 (Landstingets Skjøde- og Pantebog XVI, 746). ²⁾ General-lieutenant Adolph Neuberger (Dansk biogr. Lex. XII), en anset og duelig Officier, forevigtet i Ambrosius Stubs morsomme improviserede »Drikke-Skaal« (Stubs samlede Digte ved Fr. Barfod S. 143).

hos Greven, gick hand ind i Ste. Knuds Kircke for at besee alleting, og hafte Iustitz Raad von Bergen¹⁾ den Naade at følge med for at betyde alle Antiquiteter og de mærckværdigste Sager, som i Kircken befandtes. Ligeleedes gick hand derfra uden at ville betiene sig af Vogn til Graabrødre Kircke og iligemaade lod sig foreviise alleting, hvorfra hand kiørte til Slottet. Udi al den Tiid hand var her og ved alle Lejligheder kand mand icke beskrive, hvor naadig, mild og munter hand var, og loed sig publiqve forlyde, at hand med alle Andstalter af Borgerskabet saavelsom i andre Maader var gandske fornøjet, saa alleting ved hans Andkomst, Nærværelse og Bortreise gick ønskelig og fornøjelig. Ellers indfaldt der Intet af Betydenhed, og ved den militair eller civil Stand blev der ingen Promotion. Biskoppen²⁾ prædikede om Søndag i Ste. Hans Kircke for ham, med hvilcken Præcken hand og var vel fornøjet. Conferentz Raad Bille³⁾, Obriste Winds⁴⁾ og Obriste Linstau⁵⁾ hafde om Søndag Aften den Naade at spise ved Kongens eget Taffel. —

Saavidt Beretningen. Mandag Morgen den 20. Maj fortsatte Kongen sin Rejse for samme Aften at naa Kolding.

Festiviteterne gave ganske naturligt Anledning til jublende Digte af de fyenske Poeter, af hvilke den ene bar det straalende Navn Thomas Kingo, uagtet der ikke var Draabe af Digter-Biskoppens Blod i ham, idet han var en Dattersøn af Kingos Stifsøn Lambert Worm, der døde 1685 som Rector i Kjerteminde; men med Datidens respectløse Tilegnelse af Andres Familienavne havde hans Forældre, Krigscancellibud Diderik Matthisen Vendelbo og Sille Worm, uden videre givet ham Kingos fulde Navn⁶⁾.

¹⁾ Justitsraad og Landsdommer Andreas v. Bergen (se I, 118). ²⁾ Christian Ramus. ³⁾ Conferentsraad og Landsdommer Henrik Bille, senere Stiftamtmand og Gehejmeraad. ⁴⁾ Oberst, senere Generalmajor Hans Frederik Windtz (se III, 9 f.). ⁵⁾ Oberstlieutenant, senere Oberst Adam Levin Linstow. ⁶⁾ Saml. til Fyens Hist. og Topogr. III, 73.

Han var Præst til Allesø og Næsbyhoveds Broby i Nærheden af Odense og kan altsaa let have været tilstede ved Kongefærdene. At gjengive hele hans »Fyhns Hierte-Glæde Over sin Allernaadigste Konges Kong Friderich Den Femte. Aller Livsaligste Andkomst dend 17 May 1748. Og Allerunderdanigste Hierte-Lykyndskning Til Stoermægtigste Monarches Konge-Fær« vilde blive for trættende; et af Versene vil være tilstrækkeligt til at give en Forestilling om denne yngre Kingske Poesi¹⁾:

Aria.

Hidser Seyl i Jesu Nafvn!
 Til dend Faure Fynske Hauvn,
 Der skal alle Folk os møde,
 Hver i Fryde-Horn vil støde,
 Til al Jordens Klod skal ronge,
 Vær velkommen store Konge!
 Min Monarch Kong Friderich
 Til dit fine Fynske Land,
 See det er i Glæde-Stand,
 Som det fik,
 Da det hørte Kongen kom;
 Siste gang det saa Dit Øye,
 Hver een Siæl sprang runden om,
 Glæden kunde ey faae rom;
 Alle vilde sig fornøye.

Den som juridisk Forfatter hæderlig bekjendte Birke-dommer i fyenske Rytterdistrict, Krigsraad, Dr. juris Chr. Ditlev Hedegaard (III, 203) blev saa begejstret over Monarchens Diner paa St. Knuds Kloster, at han fremmanede Odin, Harald Blaataand og Knud den Hellige i følgende Poem, der er saa originalt, at det kan fortjene

¹⁾ Et Exemplar af Digtet, trykt i Odense hos Peter Wilhelm Brandt, haves i det Kongl. Bibliothek.

at opbevares, saa meget mere som det oprindelige Tryk næppe haves mere¹⁾):

Til Stedsvarende Minde Af Den Lycksalige og Høytidelige Dag Da Den Stormægtigste og Allernaadigste *Monarch* Kong *FRIDERICH* Den FEMTE, Konge til Danmark og Norge, de Wenders og Gothers, Hertug udi Sleswig, Holsteen, Stormarn og Dytmarsken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst p: p: Paa Sin Reise igiennem *Odense* den 19 *May* 1748 Indtog sit Middags Maaltid Hos Deres Høygrevelige *Excellence* Her Geheime Conferentz-Raad og Stiftsbefalings-Mand Her *CHRISTIAN* Greve af *RANTZAU* &c. &c. Paa Sancte Knuds Closter sammesteds Blev i hast Dette Allerunderdanigst Opsadt og offereret ved *C: D: Hedegaard*.

Det Syvn mand saae i Dag, der saaes ey før i Norden,

Da mand i *Odense* ved høye Middags Tiid
Saae trende Guder at opstige udaf Jorden

Og iile kappende for først at komme did,
Hvor *Knud* sit Closter før, nu *Rantzau* har sit Sæde,

Dog blev de staaende ved Clostrets stoore Dør,
Til Femte *FRIDERICH* de førte ind med glæde

I Grevens beste Sal, hvor Hand var aldrig før.

Den Første, som mand nu formærkede at være

Hin gamle *Odin* selv, brød ud i disse Ord:

Velkommen til dend Bye, som bær mit Navn med ære,

Hvor stoer jeg end var, Du dog større er i Nord,

Hvad ey med Sværd og Kunst jeg kunde før udrette,

Det med Din Mildhed Du tilveye bringe kand.

Jeg derfor ickun har af Dig at bede dette:

At Du i mit sted vil antage Bye og Land.

¹⁾ Her gjengivet efter et Aftryk i Fyens Stiftstidende 1876 Nr. 37, hvor det fortælles, at »en herværende Borger« har fundet det ved at gjenne-gaa gamle Papirer. Skade, at det ikke meddeles, hvor den anonyme »herværende« har gjort af Originalen, der utvivlsomt var et Unicum.

Kong *Harald*, som stod hos, Sig icke kunde bare,
 At hand, skiønt buckende, jo dette førte frem:
 Mand her ald egen Roes og Strid bør lade fare.
 Jeg ellers kunde vel med lige Skin og Klem
 Tilegne Byen mig, dend jeg har bygt til ære
 For Keyser *Otto* og derefter *Ottense*
 Er kaldet, men i Tvivl det nu maa staae og være,
 Jeg glemmer reent mig selv, ved *FRIDERICH* her at see.
 Og at, *ó Odin*, vi maae venlig *harmonere*,
 Som begge dog tar Deel i Byens Tarv og Gavn,
 Med Kongens Ankomst jeg den da vil *gratulere*
 Og dernest lade den samt Folcket i Hands Favn.
 Den Tredie, som *Knud* den Hellige mand kaldte,
 Af hvilken Closteret sin Titul har og bær,
 Sig derpaa stillet frem og disse Ord udtalte,
 Som alle studset ved, men ønskede i sær:
 Hvad nytter, sagde hand, derom at føre Trette,
 Hvem Byen bør sit Navn, nock er det, at dend nu
 Vor Femte *FRIDERICH* tilhører med ald rette,
 Som den Handthæve vil og have udi Hu,
 Men da mit Closter just i Dag den Lykke nyder,
 At Danner Kongen der Sit Maaltid tage vil,
 Jeg billigen derved mig frem for andre fryder
 Og tegner denne Dag i Guld med Jern Stii,
 Den Dag, om hvilken mand beføyet er at sige
 Det om *Zachæi* Huus i forstum Tid blev sagt,
 I Dag en Salighed vel stoor og uden lige
 Er dette Huus beteed, det hver maae give magt;
 Jeg derfor af min Grav hidhastede at komme
 Min Tack at legge af, min Glæde at betee,
 Og Dig *ó Konge!* spaae: at inden Aar er omme
 Een større Salighed Dit Eeget Huus vil see.
 Din Dronning, som af Gud Velsignet er og blive,
 Hvis Engle-Sæd og Art her aldrig skal udgaae,
 Skal Dig og Rigerne En Arve-Cron-Printz give,
 Som i ald Dyd og Got os trey skal slægte paa.

Hand efter *Odin* Snild, Viis, Mægtig og Forstandig,
 Navnkundig bliver og Anseelig i Nord,
 Hand meer end *Harald* selv skal være Kieck og Mandig
 Og af Hands Helte-Nauvn gaae vide Sagn og Ord.
 Min Gudsfrygt, Hellighed og Dyd Ham skal besmykke,
 Og da 7 holdes for et Critisk-Vunder-Tall,
 Som Syvend' *CHRISTIAN* Hand sine Fædres Lykke,
 Mod, Tapperhed og Geist syvfoldig Arve skal.
 Derpaa de trey forsvandt: I Luften hørtes klinge
 Et liflig *Fiat*, og med fuld iskienket Maal
Pocaler needen til, som Klocker sammenringe,
 Hver blev i Hiertet Glad, Sang og Drack denne Skaal:
 Saa dricker vi og ønsker, at os skee som Knud hand spaede
 Dog at vor Konge derhos Maa
 Med Dronningen til Alder graa
 For Land og Riger Raade.

Naar Hedegaard ender med at spaa Christian VII.s
 Fødsel, saa slog Spaadommen til 29. Januar 1749; men
 Hedegaard levede længe nok til at se, hvor slet hans
 Forudsigelse om den ufødte Prindses herlige Egenskaber
 opfyldtes.

Efter Rejseplanen skulde Kongen paa Hjemvejen først
 være indtruffen til Odense den 9. Juli og have fortsat
 Rejsen næste Dag, der just var St. Knuds Markedsdag,
 en Collision, der gav Magistraten Anledning til Bekymring
 og Ønske om Markedets Udsættelse; men heldigvis be-
 virkede den forkortede Rejseroute, at man ikke behøvede
 at skride til saadan Foranstaltning, der i de Tider, da dette
 Marked i den fyenske Almues Bevidsthed hørte til de
 store Fester, vilde have bragt dens Begreber i slem For-
 virring¹⁾. Det blev den 25. Juni Kongen atter indtraf til

¹⁾ Magistratens Copibog over indgaaede Breve 1748 Nr. 45 og
 Copibog over afgaaede Breve 1748 Nr. 68.

Odense, og denne Gang har han og Følget, der var ind-quarteret i de samme Huse som paa Udrejsen, formodentlig kun tilbragt een Nat i Staden og strax næste Dag fortsat Rejsen hjemefter.

Ogsaa denne Lejlighed benyttede Hedegaard til at lade sin Sang klinge, denne Gang paa Tydsk, Fransk og Latin¹⁾, *in reditum Augustissimi nostri Augusti Principis Clementissimi & Indulgentissimi Regis*; det maa være tilstrækkeligt at anføre Digtets franske Vers:

Le Roy revient, Le Soleil a notre Ile S'avance
 Le Ciel de lá reprend un air riant & Serain
 La Nuit & le Chagrin S'enfuyent a Sa presence
 Le Siecle d'or retourne par un si fort beau train
 Le Roy revient, aussi, reviennent mes esprits
 C'esticy le terme heureux de vos travaux & soucis.

Festernes Tid var nu forbi og Odense Embedsmænd og Borgere fandt sig atter til Rette i de gamle Folder. Byen havde lært den milde og indtagende unge Enevoldsherre at kjende; man kan forestille sig, hvilket rigt Stof til Underholdning i lang Tid Kongens Besøg har givet for Høje og Lave. Ogsaa et materielt Resultat blev Følgen af det høje Besøg, nemlig Restaureringen af St. Knuds og Graabrødre Kirker, som Kongen begge havde beset og befalet istandsatte. Endnu paa selve Rejsen lod han Cancellipræsidenten, J. L. Holstein, udfærdige Ordre i saa Henseende, dateret Cancelliet i Haderslev 27. Maj 1748, til Stiftamtmand og Biskop. Hvad Graabrødre Kirke angik, var det Hs. Maj. bekjendt, at den havde ingen Midler til Istandsættelse, hvorfor det paalagdes Stiftsøvrigheden at gjøre Indstilling om, hvorledes Kirken kunde blive at hjælpe med de behøvende Midler. Efterat der var taget

¹⁾ Et Exemplar af Digtet, uden Trykkested, haves i det Kongl. Bibliothek.

Syn over Kirken og Licitation — Auction hed det dengang — afholdt over Arbejdets Udførelse, indgik Stiftsøvrigheden 22. Januar 1749 med Forestilling til Kongen om, at Bekostningen maatte afholdes af Graabrødre Hospital, eftersom Kirken Intet ejede. »Jeg har ikke vidst bedre Maade at udfinde Reparationens Bekostning paa — skriver Biskop Ramus til Rantzau — uden at gravere enten Kongens Cassa eller Publicum, som begge er ondt at røre ved; men da Hospitalet Gud ske Lov er i den Stand, at det kan taale Udgiften, faar det da og bære Byrden«. Dette Forslag blev ved Rescript af 7. Februar 1749 bevilget, og samme Aar skred man til Kirkens udvendige Reparation: Taget blev overalt aftaget, forsynet med nye Lægter og Tagsten (de gamle Hulsten solgtes ved Auction) samt Skjelning, Murene paa Kirke og Taarn udvendig afpudsede og nye Vinduer indsatte i hele Kirken, alt for en Bekostning af 1149 Rd. Det følgende Aar gjennemførte man den indvendige Istandsættelse, Chorstolene blev fornyede, et nyt Pulpitur opbygget neden i Kirken og Claus Bergs herlige Altertavle forbedret, saavidt ske kunde, idet bl. a. Figurerne fik manglende Arme, Hænder eller Fingre paasatte. Hertil medgik 429 Rd., altsaa i alt 1578 Rd., lidt mindre end fra først beregnet¹⁾. Sagen interesserede Kongen, thi i Sommeren 1751 spurgte han Gehejmerraad Holstein, hvad det var bleven til med Graabrødre Kirke, og Stiftsøvrigheden kunde da give den tilfredsstillende Indberetning²⁾, at Kongens Befalinger strax vare blevne efterkomne og Kirken sat baade inden og uden i fuldkommen Stand, »saa den nu kan anses iblandt de smukkeste Kjøbstæd-Kirker i hele Stiftet«.

Af langt større Omfang og meget langvarigere blev

¹⁾ Fyens Bispearchiv; Graabrødre Hospitals Regnskaber; Odense Amtsarchiv Nr. 165 4/631, Nr. 166 19/755. Jfr. Engelstoft i Nyt theol. Tidsskr. IX, 352. ²⁾ Holsteins Skr. 26. Juni 1751 i Bispearchivet, Biskoppens Copibog 17. Juli s. A.

Restaureringen af St. Knuds Kirke¹⁾, hvorom Cancellipræsidenten i den ovf. citerede Skrivelse af 27. Maj 1748 udtaler sig saaledes²⁾: »Ved den Anledning, at det har behaget Hs. Kongl. Majestæt ved sin høje Nærværelse i Odense at tage St. Knuds Kirke i Øjesyn, haver Hs. Maj. remarqueret, at Altertavlen, Prædikestolen med Epitaphia og andre Kirkens Ornament, som kunde være Kirken til Zirat, højlig kunde behøve nogen Forbedring og Renovation. Og som Hs. Maj. var af de allernaadigste Tanker, at hvis i saa Maader kunde udfordres til Kirkens Ornamenters Istandsættelse med Forgyldning, Maling og deslige, ikke kunde blive Kirken til nogen betydelig Byrde eller Bekostning, saa har jeg ikke skullet efterlade at communicere Deres højgrevelige Excellence og Deres Højærværdighed, at det vilde geraade Hs. Maj. til allernaadigst Velgefal, at denne Kirke, der er den fornemste udi den hele Province og dens Hovedstad, og hvorudi de i Stiftet forefaldende solenne Forretninger formodentlig blive foretagne, ogsaa i sin Prydelse nogenslunde derfor kunde anses«.

St. Knuds Kirke indtog fra 1618, da den var bleven Sognekirke for St. Albani Menighed, en ejendommelig Stilling i administrativ Henseende, idet den var undtagen fra Stiftsøvrighedens Inspection og stod alene under Magistratens Opsyn og Forsvar, et Forhold, der vedvarede til 1814³⁾. Stiftsøvrigheden sendte derfor Magistraten en

¹⁾ Af St. Knuds Kirke haves en for sin Tid (1844) fortræffelig historisk Beskrivelse af Cantor H. P. Mumme, der var saa heldig til Medarbejdere at faa Mænd som Caspar Paludan-Müller og Høyen. I dette Aarhundrede har fhv. Skolebestyrer Hans Rasmussen (død 1921), der havde en levende Interesse for Odenses historiske Minder, som Vejledning for Besøgende udgivet et lidet, smukt udstyret, illustreret Skrift om Kirken (1903, 2. Udg. 1913), der fortjener al Aerkjendelse, saa meget mere som Forf. har ladet Manuscriptet gjenmese af Sagkyndige. ²⁾ Referatet hos Mumme, St. Knuds Kirke S. 20, er ucorrect. ³⁾ Engelstoft, Odense Byes Hist. S. 314 og 317.

Gjenpart af Cancelliskrivelsen og udbad sig forøvrigt Oplysning om Oprindelsen til Kirkens Henlæggelse under Magistraten, da man i Archivet eller Stiftskisten slet Intet fandt om dens Administration¹). Svaret haves ikke; men Sagen var i sig selv klar nok, og det blev derfor Magistraten, hvem Omsorgen for Restaureringen paahvilede og som maatte paatage sig dens Udførelse, der for Inventariets Vedkommende snart paabegyndtes, medens Arbejderne paa selve Kirkebygningen maatte udsættes til 1751, da Graabrødre Kirkens Istandsættelse var fuldført, saa St. Knuds Menighed midlertidig kunde henvises til denne Kirke. I Foraaret 1752 var man saa vidt, at Kirken var bleven forsynet med nye Pulpiturer og Stole m. m., hvorefter Magistraten (5. April) ansøgte Kongen om til den fortsatte Istandsættelse at maatte pantsætte Kirkens Indtægter for de Capitaler, man Tid efter anden nødsagedes til at optage²). »Og ihvorvel — hedder det fremdeles — vi leve i det Haab, at Kirken efter den iværksatte og forehavende Indretning vil blive en med de zirligste og bekvemmeste Kirker i Danmark, befrygte vi os dog, at de forefindende mange Ligstene i Gulvet vil gjøre et temmelig Skaar i Kirkens Zirats, foruden den Ulejlighed og Skade, de foraarsage, dels fordi somme af disse Ligstene ere af ulige Couleur, Længde og Bredde, forslidte og ukjendelige, fra catholske Tider af, til Dels i adskillige Stykker og alene brugt over muldede Begravelser at spare andre Stene med, alt til stor Uorden og Uzir paa Kirkens Gulv, dels da de ej passe sig efter Begravelsernes Aabning, idet de enten ere for brede og gaa ind under Stolene eller ud over Andres Grave til Ulejlighed og Fornærmelse, heller og de ere for smaa over Aabningen og ligge paa Bjælker, til megen Fare, naar de indfalde, og

¹) Magistratens indk. Breve 6. Juni 1748; Biskoppens Copibog.

²) Rigsarchivet, Indlæg til Fyenske Tegnelser 1752 Nr. 20, hvor ogsaa Stiftsovrighedens Erklæring findes.

dels at somme saa dybt ere udhugne med gammeldags Posturer og andre saa højt oplagte over Gulvet, at Godtfolk lettelig derover kan snuble og komme til Skade. Saa for at forekomme alt saadant understaa vi os ligeledes allerunderdanigst at bede, at Ste. Knuds Kirkes Gulv maatte belægges med Fliser i Steden for de ovenmeldte Ligstene, ligesom det i Kjøbenhavns Kirker findes ordineret, som da blev en stor Zirat for Kirken, en temmelig Lettelse for Begravelserne og et Middel, hvorved de efterdags optagende Fliser formedelst Gravenes Aabning ingen Skade paa Kirkens øvrige Gulv kunde gjøre, som ellers de store Ligstene ofte forhen har foraarsaget, hvorimod vi ikke skulle efterlade at distingvere Enhvers Begravelse med Numer og Ejernes Navne paa den mitteste Flise til Efterretning for alle Vedkommende«.

Medens Stiftsøvrigheden i sin Erklæring af 4. Maj 1752 over denne Ansøgning anbefalede dens første Post bevilget, vakte dens anden Post — Indstillingen om Ligstenenes Ødelæggelse — heldigvis alvorlige Betæneligheder saavel hos Rantzau som hos Ramus, der begge vare historisk interesserede. Efter Aftale med Rantzau forlangte Biskoppen strax fuldkommen Efterretning af Magistraten om dens Behandling af Begravelserne i Kirken og de Dødes Levninger i Gravene samt Forklaring om den Post i Ansøgningen om Ligstenenes Forflyttelse. Svaret var fra Magistraten en omhyggelig Redegjørelse (af 3. Maj 1752), der indeholder saa mange Puncter af Interesse, at den fortjener at kjendes i sin Helhed¹⁾:

»Efter Ordre sendes ydmygst herved den forlangte Specification paa Ligstenene i Ste. Knuds Kirke, saaledes som den har været mulig nu at forfatte, dog haabe, at deraf kan haves den fornødne Efterretning for nærværende Tid, og derhos forsikre os, at Deres Højærværdighed med

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 166 16/756.

Hans højgrevelige Excellence for Kirkens Zirat og Nytte Skyld bifalder vores allerunderdanigste Ansøgning om at faa Ligstenene afskaffet, imod at vi lade udhugge nuværende Ejeres og i fornøden Fald første Ejeres Navne paa den mitteste Flise over deres Begravelser. Men skulde Hs. højgr. Exc. og Ds. H. finde det betænkelig, at samtlige Ligstene uden Forskjel bliver afskaffet, fordi En eller Anden kan have fornøjet Kirken herfor imod bestandig Vedligeholdelse, som vi maa tilstaa er sket af Endel, saa forhaabe vi dog, at Kirken forundes den Frihed, at følgende Ligstene maa afskaffes, saasom: 1. de med store Posturer udgravede Ligstene, Menigheden og andre kan falde over, som ofte er sket, til befrygtende Ulykke og hvoraf den, som laa for Chorsdøren, med Bevilling er bragt af Kirken; 2. de Ligstene, som ere i Stykker og følgelig ligge til stor Uzir; 3. de Ligstene, man ved ingen Ejermænd til, og som til Dels ere forslidte og fra ældgamle Tider af, og endelig for det 4. de Ligstene, der høre over muldede Begravelser eller ere henflytte fra et Sted til et andet alene for at spare andre Stene med, endskjønt de dog efter Forordningen om Begravelser ere hjemfaldne til Kirken efter 20 Aars Forløb. Dernæst vi da faar se, hvorledes de øvrige Ligstene kunde blive lagt paa bekvemteste Maade, til mindste Uzir for Kirken muligt kan være.

Med de Dødes Ben, som ere fundne i muldede Begravelser og hvormed vi alene have haft at gjøre, saavidt de underste Mands- og Fruentimmer-Stole strækker sig, for at se dem conserveret i den tilkommende Tid, da have vi med al skyldig Omsorrig samlet og nedgravet dem i eller ved de der forfærdigede murede Begravelser, saaledes som vi ville være bekjendt og svare til og som de Arbejdende her i Kirken af alle Slags Professioner alle ere vitterlige, ja at vi til murede Begravelser, som vi af Fornødenhed have maattet aabne og rengjøre for

at faa Gulvet i Vaterpas, have haft smaa Benkister ved Haanden og derudi nøje forvaret de Ben, som derudi forefandtes, saa at alle Ting saaledes er bleven behandlet, at Ingen derpaa med skjellig Føje kan have Noget at sige.

Betræffende den højsalige Kong Knuds Begravelse, da vedkommer den langt fra ikke de ommeldte, men med samme har det denne Beskaffenhed. Da Altertavlen, som bekjendt er, blev tagen under Renovation og et gammeldags forfalden Skab fra catholske Tider af blev udtagen af Muren paa den søndre Side af 2 Alen 1 Tomme bred, mens fra Gulvet af 4 til 5 Alen høj, for at gjøre en anden Indretning til Ornamenternes des bedre Bevaring, faldt uformodentlig en Sten ned af den derover værende liden Bue, som endnu er tilsyne, og ved den Lejlighed blev var, at der var Træ ovenfor og hult opad, som da bragte os paa de Tanker, at det muligens kunde være det Sted Ste. Knud var indsat efter Historiens Lydelse, der og saa meget mere bestyrkede os i samme Tanke, da vi en Alen eller mere ovenfor Buen gjorde et lidet Hul paa Muren paa 4 à 5 Tommer i Qvadrat og der ligeledes saa en Fjæl paalangs; mens videre vilde vi ikke befatte os dermed, førend det ordentlig blev meldt. Imidlertid har den Post henhvilet over Forhindring af Kirkens andet Arbejde, men dernæst erfaret 1. af Hr. Baron Ludvig Holbergs Danmarks Histories 1ste Tome, udgivet Aar 1732, at han i et kort Begreb har beskrevet hans Liv og Levned fra Pag. 188 til Pag. 193, kaldendes sammesteds Canutus Sanctus og at han formedelst hans egen Minister Blaches Forræderi blev ihjelslagen i den her da værende Ste. Albani Kirke med videre; 2. af hans Kirkehistorie Pag. 4, 6, 28 og 108, 2. Tome, udgivet 1740, hvor han kaldes Canutus Magnus og Christendommens Stifter i Danmark med mere, og endelig for det 3. af Oluf Bangs Samling af adskillige nyttige og opbyggelige Materier, udgivet 1743, hvor der meldes Pag. 271, at Aar 1582

den 22. Januar, da Choret i Ste. Knuds Kirke blev repareret, blev der fundet en Urne af Cypres, beslaget med Guld og prydet med kostbare Stene, hvori Ste. Knuds Ben vare bevarede, og at paa samme Urne stod en Inscription, som hernæst findes anført.

Nu indstille vi underdanigst og ydmygst til Hs. højgr. Exc. og D. H.s Godtbefindende, om det behager Dem enten at melde denne Hændelse, os er mødt, for Hs. Kongl. Majestæt, eller om De forinden finder fornøden at lade samme aabne til Sikkerhed, at det forholder sig, som meldt er, siden vi dog ingen fuldkommen Vished herom have, uden hvad de ovenmeldte Omstændigheder har givet Lejlighed til. Men i saa Maade ønskede vi gjerne, De behagelig selv vilde være nærværende, paa det denne vigtige Forretning med saa meget mere Sikkerhed kunde blive begyndt og fuldført.

Med denne Magistratens Forestilling fulgte en Specification over Kirkens Ligstene, som senere skal omtales. Biskoppen sendte Sagen til Stiftamtmanden med et Brev, hvori han bl. a. udtalte følgende: »da jeg er ganske af samme Tanker som Ds. Exc., at man bør med megen Æmhed og Forsigtighed at omgaas med de Dødes Gravsteder, har jeg fra Begyndelsen af, da Magistraten foretog sig at efterse Begravelserne i Kirken, foreholdt dem, at de meget forsigtig maatte omgaas dermed, paa det de ikke skulde paadrage sig Ansvar og Paaanke derfor; jeg har og erfaret, at de, saaledes som de melder, har ladet de forefundne Ben og Levninger i Muld-Begravelserne nedgrave igjen paa samme Sted og de Ben, som ere fundne i murede Begravelser, af hvilke de dog ikke har aabnet flere end de, som vare forfaldne og nødvendig behøvede Reparation, og Benene have de samlet i smaa Benkister og igjen i Begravelsen nedsat. Men hvad Kong Knuds Begravelse angaar, da har han ingen Begravelsested under Kirkens Gulv, og er det saavidt rigtig,

som Magistraten anfører; men hvad de citerer af Baron Holbergs Historie, da findes derudi Intet om hans Begravelse, og hvad de citerer af Holbergs Kirkehistorie, da tager de fejl derudi og confunderer Canutum Primum vel Magnum med Canuto Quarto vel Sancto, endskjønt der meldes Intet om nogen af deres Begravelse. Hvad Oluf Bangs Samlinger angaar, da har jeg dem ikke; men den Remarque er tagen af Svaningii Chronologia Danica Pag. 102 Anno 1582, som igjen beraaber sig paa Olai Wormii Fastis Danicis¹⁾, og er dette en Sag, som ikke vedkommer denne deres Ansøgning; men hvad Magistraten anfører om denne Decouverte, de har haft herom ved Altertavlens Reparation, da er det vist nok, at der findes i Muren bag Alteret saadan en Slags Kiste, hvorom videre ved Tid og Lejlighed kunde ske nærmere Undersøgning«.

I Overensstemmelse hermed udtalte Stiftsøvrigheden sig i sin af Biskoppen conciperede Erklæring saaledes: »Hvad den anden Post i Magistratens allerunderdanigste Ansøgning angaar om de store Ligstene, som til Kirkens Skade og Vanheld findes lagte paa de Dødes Grave paa Kirkegulvet, at borttage og Gulvet igjen med Fliser at belægge med videre, da kan det vel ikke nægtes, at det vilde blive baade Kirken til større Zirlighed og Menigheden til mere Bekvemmelighed, om Kirkegulvet blev belagt med jevne Fliser i Steden for de store og ujevne Ligstene, som foraarsager saavel et uanselig Syn som en vanskelig Gang, helst for gamle og svage Folk af Menigheden; men da vi holde det derhos betænkeligt at gjøre for megen Forandring ved de Dødes Grave og Hvilesteder, helst hvor Forfædrene har skjænket en eller anden liden Capital til Kirken for at beholde deres Gravsteder

¹⁾ Svaning citerer ganske rigtigt i sin Chronologia Danica (Hafn. 1650) Ole Worms Fasti Danici Lib. I, Cap. IX (S. 19 f. i Udg. 1633); men Oluf Bang har i sine Samlinger III, 271 taget Stykket om St. Knud af Pontoppidans Marmora Danica I, 215 f. (1739).

uden Forandring, saa skulde vi allerunderdanigst formene, at denne Post ikke anderledes kunde accorderes, end at de Ligstene, som ved Tidens Ælde vare sønderslagne og fordærvede, samt de, der Tid efter anden vare fra et Sted til andet forflyttede i Kirken og saaledes Kirken efter Loven hjemfaldne, kunde vel borttages, og at de Ligstene, som maatte findes paa de Gravsteder, hvortil endnu maatte findes Arvinger i Live, som kunde tilegne sig samme, der maatte Magistraten selv accordere med Vedkommende, om de godvilligen vilde tillade Ligstenene at borttages og bedække Gravstederne igjen med Fliser efter Magistratens gjorte Forslag; men de Gravsteder, hvor der findes Ligstene paa, og der er bleven givet til Kirken for at conservere samme uden Forandring, formene vi, at saadanne Ligstene ikke heller med Billighed kan borttages, og udi alt maatte Magistraten herudi bruge saadan Forsigtighed, som de agter at være ansvarlige til, om nogen af de Afdødes Arvinger vilde paaanke saadan Forandring, og derfor i Tide forsyne sig med vedkommende Afdødes Paarørendes og Arvingers Approbation, og i saa Fald formene vi, det kunde blive Kirken baade til Nytte og til Zirlighed og al Paaanke forekommes«.

Cancelliet gav Stiftsøvrigheden Medhold i Kongl. Rescript af 9. Juni 1752, der tillod Magistraten at optage saa mange Penge af offentlige Midler som nødvendigt og paalagde den at følge den af Stiftsøvrigheden foreslaaede Fremgangsmaade med Hensyn til Ligstenene. Mumsen, der har aftrykt Rescriptet (St. Knuds Kirke S. 23—26) efter Originalen i Bispearchivet¹⁾, men ikke har kjendt de forudgaaede Forhandlinger, bemærker ganske rigtigt: »man ser heraf, at Magistraten har paatænkt en endnu fuldstændigere Ødelæggelse end den, Regeringen har villet give sit Samtykke til; og der forekommer i det Følgende

¹⁾ Derfra er det siden forsvundet; en Gjenpart haves i Odense Amts-archiv Nr. 98.

flere Beviser paa, at Arbejdets Bestyrere ingenlunde have holdt sig den kongelige Ordre efterrettelig med stor Samvittighedsfuldhed, idet adskillige Ligstene, der dækkede Grave, for hvis Vedligeholdelse Kirken bevisligen har modtaget Legater, lige saa lidet bleve skaante som de andre«.

Store Vanskeligheder voldte det stadig Magistraten at gjøre Udveje for de mange Penge — mange flere, end man havde tænkt sig — Restaureringen opslugte. I Foraaet 1753 havde man allerede maattet laane 5000 Rd. af offentlige Midler til 5 pCt. Rente, og Løfte havde man om endnu 1000 Rd. til Juni Termin; af Kirkens egne Midler var medgaaet 2000 Rd., og endnu stod meget Arbejde tilbage: Prædikestolen, Orgelværket, Taget, den indvendige Maling m. m. Magistraten søgte da i sin Nød Kongen om et Forskud af 6000 Rd., men opnaede kun Tilladelse til at lade ombære Collectbøger til Kirkens Fordel i alle Danmarks Kjøbstæder, Kjøbenhavn indbefattet¹⁾.

Arbejdet gik imidlertid sin Gang under Tilsyn af Magistratens Medlemmer personlig, der delte det imellem sig saaledes:

Om Formiddagen

Kl. 5—7	Borgmester Martfelt,
7—8	— Erichsen,
8—9	— Nielsen,
9—10	Raadmand Nørager,
10—11	— Grube,
11—12	— Aabye.

Om Eftermiddagen

Kl. 1—2	Borgmester Martfelt,
2—3	— Erichsen,
3—4	— Nielsen,

¹⁾ Rescr. 6. Juli 1753 i Bispearchivet.

Kl. 4—5	Raadmand Nørager,
5—6	— Grube,
6—7	— Aabye,

altsaa en Arbejdsdag paa ikke mindre end 13 Timer¹⁾. Og saa omhyggelig var man for at afværge Ulykkestilfælde, der kunde foranlediges ved Aftenarbejdet ved Lys, der var tilladt Snedkerne, at Magistratens sex Medlemmer forpligtede sig til hver at møde en bestemt Aften i Kirken for at være tilstede, naar Lyset slukkedes, og ellers at ordinere og observere, hvis behøvedes, inden Snedkerne gik af Arbejde²⁾. Haandværksmestrene, der udførte Arbejdet, vare med enkelte Undtagelser indenbys Mestres. En tydsk Bygmester i Kjøbenhavn, Philip Lange, der havde arbejdet ved kongelige og andre Bygninger og Palais'er, anbefalede sig 1752 til Arbejdet ved Reparation af »St. Crucis Kirche in Odensee«, men blev naturligvis afvist, da alle Haandværksmestres paa den Tid forlængst vare antagne³⁾. Fra en Kant, hvorfra man mindst burde vente sligt, nemlig fra Latinskolens Disciple, blev der lagt Arbejdet Hindringer i Vejen; de havde ikke alene hidtil moret sig med at ødelægge Skolens Kirkestole, ja endog Alteret, med »utallige derpaa udskaarne Navne og andre uforskammede og barnagtige Malerier«, som det hedder i Magistratens Klage til Rector af 14. October 1749, men endog, efterat Restaureringen var begyndt, havde de paa en Markedsdag moret sig med at skjære Huller i Listerne paa Panelværket paa Skolens nye Stole og benyttet Malernes paa Alteret henliggende Pensler og Farver til at oversmøre en Inscription m. v. Da Kirken atter toges i Brug 1754, anmodede Magistraten indtrængende Rector om at forhindre alle Uordener fra Disciplenes Side⁴⁾.

1) Magistratens Copibog 1751 Nr. 28, 5. Juli. 2) Anf. St. Nr. 62, 22. October. 3) Odense Amtsarchiv Nr. 207 4/774. 4) Magistratens Skrivelser ere trykte af Henrichsen i Cathedralskolens Program 1864 S. 47—52.

Omsider var man saa vidt færdig, at Gudstjeneste atter kunde holdes i Kirken 1. Søndag i Advent 1754; men endnu stod adskilligt tilbage, f. Ex. Maling og Forgyldning af Prædikestolen, som ikke havde kunnet foretages, »siden de (5: Magistraten) til samme ikke har kunnet gjøre det udfordrende Forskud, da En og Anden, som til det foregaaende har laant dem Penge, urgerer paa Betaling, og den bevilgede Collect af Kjøbstæderne ikke har indbragt mere end 1575 Rd. 3 $\frac{1}{2}$ 1 Sk.¹⁾«. Desuden trængte Spirene paa Taarnet til Reparation, og endelig eragtede man det for en højnødvendig Ting, at der ved Alteret, bag hvilket Kong Knuds Levninger ere hensatte i Muren, blev oprejst et zirligt Monument til Erindring for Posteriteten. Magistraten ansøgte derfor om at maatte laane 7 à 8000 Rd. af offentlige Midler foruden de allerede optagne 6000 Rd., saafremt Hs. Majestæt ikke skulde finde Anledning til strax at komme Kirken til Hjælp med en lignende Sum. Men Stiftsøvrigheden turde ikke anbefale yderligere Laan af offentlige Midler; »vi maa tilstaa — skriver den i sin Erklæring over Andragendet —, at St. Knuds Kirke er saaledes repareret og istandsat, at den endog i Henseende til indvortes Zir og Prydelse fast ikke giver nogen Kirke i Riget noget efter. Det kan vel heller ikke fejle, at jo saadan Reparation har medtaget anselige, ja større Bekostninger, end Supplicanterne fra Begyndelsen kunde forestille sig, og vi gjøre os derhos lige saa forsikrede om, at Magistraten derved aldeles ej haver haft nogen Fordel, som vi derimod vel vide, at samme har foraarsaget dem megen Møje og Ulejlighed. Ikke desto mindre finde vi dog betænkeligt af Stiftets publiqve Penge, hvoraf ingen for nærværende Tid staa frugtesløse, at creditere eller laane Kirken større

¹⁾ Af dette Beløb havde Kjøbenhavn alene bidraget o. 590 Rd. og Sjællands Kjøbstæder o. 135 Rd. I en enkelt By, Assens, havde der ikke kunnet samles en Skilling (Odense Amtsarchiv Nr. 208).

Capitaler, end hidindtil sket er, da vi ikke ser, at dens Revenuer kan blive tilstrækkelige til at afdrage baade Capital og Renter i Fremtiden, ønskende altsaa alene, at der kunde udfindes noget andet Middel, hvorved Kirken ikke alene kunde udreddes af den Gjæld, som den allerede er fordybet udi, men og hjælpes til at bestride den endnu manglende og behøvende Reparation.

Hvad Supplicanternes Forslag om et Monument over Kong Knuds Begravelse at lade opsætte angaar, da finde vi, at samme er lige saa uforment, som de dertil udfordrende Omkostninger ere ubestridelige for Kirken. Den Tildragelse med højstbemeldte Konges voldsomme Død og Ombringelse er desuden saa vel bekendt, at der i vores allerunderdanigste Tanker ikke behøves videre Monument til at vedligeholde dens Erindring hos Efterkommerne, og overalt er den ikke heller saa stor Zirar udi Fædernelandets Historie eller Ære for Nationen, at man saa meget skulde lade sig være angelegen at se den befriet for Forglemmelse; hvilket alt dog saaledes allerunderdanigst indstilles til Eders Kgl. Majestæts egen aller-naadigste Resolution og Godtbefindende¹⁾«.

Sagen blev derefter af Cancelliet afgjort med Formelen »Herved er Intet at gjøre«, og samme Udfald fik den i Conseillet. Men Magistraten gav ikke tabt; den indgik med en ny Ansøgning, hvori den bad om 2 Rd. af hver Kirke i Danmark, Norge og Hertugdømmerne i et eller flere Aar, og i et nyt Andragende, hvori den skildrede Kirkens Trang, søgte den at bevæge Kongen til »at give den nogen Hjælp enten af begge Rigeres, Hertugdømmernes og Grevskabernes Kirker eller ved en Bog-Collect, som overalt i Kjøbstæderne og paa Landet i Hs. Majestæts Riger og Lande, hvor samme ej forhen var bevilget og er bleven oppebaaret, maa ombæres«. End-

¹⁾ Biskoppens Copibog 15. Juli 1755.

videre vilde Taarnets Brøstfældighed forårsage yderligere Bekostninger; »desforuden trænger den latinske Skole, som hidtil af Kirken er bleven vedligeholdt, til en temmelig Reparation, hvilken de til Kirkens Soulagement i sine nærværende Omstændigheder bede at maatte med kongl. Tilladelse ske paa Skolens Communitets Bekostning, som dertil har gode Raad og med lige Billighed kan hjælpe Skolen, som det allerede har contribuert til Gymnasii Istandsættelse og Forandring«.

Sagen blev som sædvanlig sendt til Stiftsøvrigheden, der af Magistraten udbad sig nøje Underretning om, hvad Kirkens Gjæld til Dato maatte være, og et Overslag paa, hvad Bekostning den videre og i Særdeleshed Taarnets eller Spirets endnu behøvende Reparation præter propter maatte kunne udfordre, forat den kunde have noget retskaffent at bygge sin Erklæring paa og være betænkt paa de bedste Midler og Udveje til videre Hjælp og Assistance for Kirken i sin nærværende trængende og eqvivoque Situation. Magistratens Besvarelse haves ikke; men af Stiftsøvrighedens Erklæring fremgaar, at Kirken var i en Gjæld af omtrent 11000 Rd. og at der udfordredes endnu 10000 Rd. til dens Reparation, hvorfor den indstillede, at Collecten bevilgedes samt at der yderligere maatte tillægges St. Knuds Kirke, som havde contribuert til andre Kirker, aarlig i tre Aar 4 Mark af hver Kirke i Rigerne og Fyrstendømmerne, hvorimod det maatte blive Magistratens Sag enten at bygge et nyt Spir eller reparere det gamle, inden den maatte vente nogen videre Hjælp; Communitet kunde vel blive i Stand til at bidrage til Skolens Reparation¹⁾.

Paa Cancelliets Indstilling fulgte nu kongl. Bevilling af 30. April 1756, at der til Kirkens Reparation maatte ombæres en Collectbog i Husene og sættes Bækken for

¹⁾ Indlæg til Fyenske Tegnelser 1756 Nr. 25 og Supplik 5 L under Nr. 1128 i Rigsarchivet; Odense Amtsarchiv Nr. 42^a S. 52.

alle Kirkedørene saavel i Kjøbstæderne som paa Landet overalt i Danmark og Norge samt i Kjøbenhavn¹⁾. Regnskab over Udgifterne ved Kirkens Restaurering haves nu ikke; efter en gammel Opgivelse, der er meddelt hos Mumme S. 29, løb de op til 15,600 Rd.; deraf have Collecterne kun kunnet yde 1900 Rd., saa denne sidste Indsamling af 1756 synes ikke at have indbragt mere end omtrent 325 Rd.

Da omsider Arbejderne vare tilendebragte, præsenterede den gamle gothiske Kirkes Indre sig i Rococo-Stil; derved fik — siger Pontoppidan (Danske Atlas III, 442) 1767 — Mure, Stole, Altre, Prædikestol, Orgelværk og alt det indvortes en mere moderne Anseelse og ved Malning og Forgyldning en ny Glands; en Helhed af Decoration kalder Engelstoft det paa sin lemfældige Maade, der fortjente som saadan al Anerkjendelse (Odense Byes Hist. S. 320). »Men — tilføjer Pontoppidan — nogle Alderdoms-Elskere beklage, at visse Antiquiteter og mærkværdige Monumenter ved den Anledning bleve ikke noksom iagttagne, ja tildels ganske ødelagte«. Og her peger han netop paa det saarbare Sted; Kirkens Indre og Ydre har Eftertiden kunnet gjengive sin skønne, middelalderlige Skikkelse og Form; men den Vandalisme, som tilintetgjorde saa mange af dens Monumenter, kan ikke gjøres god igjen. Hvor omfattende Ødelæggelsen var, ser man bedst ved at gjennemgaa den ovfr. S. 160 omtalte og herefter aftrykte Specification over Ligstenene, som Magistraten 1752 sendte Biskoppen; de Stene, som endnu vare bevarede, men for største Delen med ny indhugget, forkortet og unøjagtig Inscription, da Mumme 1844 udgav sin Beskrivelse af Kirken, ere her i Aftrykket betegnede med et *M*.

Specification paa de Nafne og Aarstal, som findes paa Liigsteene i Ste. Knuds Kirke.

¹⁾ Bispearchivet.

I. I Choret.

1. Rasmus Andersen, Stiftskriver, og Hustrue 1674¹⁾. — *M.*
2. Jfr. Margrethe Norbye og Søster Maren Norbye 1619²⁾.
3. Doct. Jens Muule med begge sine Hustruer 1624³⁾. — *M.*
4. Cornelius von der Hamsfort uden Aarstal⁴⁾.
5. Knud Michelsen til Schenderup 1672⁵⁾.
6. Doct. Laurs Jacobsen Biskop 1677⁶⁾. — *M.*
7. Biskop Jacob Lodberg 1731⁷⁾. — *M.*

II. I Gangen ved Choret paa den sydre Side.

1. Jørgen Arndtsen 1602⁸⁾.
2. Een Liigsteen, hvorpaa intet er at see.
3. Doct. Jens Bircherod 1708⁹⁾. — *M.*
4. Lauritz Knudsen Lindegaard 1605¹⁰⁾.
5. Knud Holtendorph 1600¹¹⁾.
6. Cancellie Raad Jens Dreyer¹²⁾. — *M.*
7. Christen Hansen Friis Bager 1697¹³⁾. — *M.*
8. Raadmand Niels Muule uden Aarstal¹⁴⁾. — *M.*

III. I Gangen ved Choret paa den nordre Side.

1. Hans Michelsen Biskop i Fyen 1652¹⁵⁾. — *M.*
2. Rasmus Laursen Kiøbmand uden Aarstal.
3. Doct. Rudolphus Moth 1678¹⁶⁾. — *M.*
4. Hans Brun Raadmand¹⁷⁾. — *M.*
5. Friderich Rolof Gummersbach Handelsmand 1600¹⁸⁾.

¹⁾ Mumme S. 112. ²⁾ Mumme S. 121. Stenen var lagt af Maren Norby over hendes 1617 afdøde Søster Margrete. ³⁾ Aarstallet forkert. Mumme S. 122. ⁴⁾ Mumme S. 124. Cornelius v. d. Hamsfort den Yngre, død 1627, ⁵⁾ Mumme S. 119. Knud Mikkelsen Akeleye til Skinnerup nævntes ganske vist paa Ligstenen. men den dækkede over hans Søn Christian Knudsen Akeleye † 1632 og dennes Hustru. ⁶⁾ Mumme S. 133. Aarstallet er hans Hustrus, Anna Mules, Dødsaar. ⁷⁾ Mumme S. 136. ⁸⁾ Mumme S. 317. Aarstallet skal være 1607. ⁹⁾ Mumme S. 158 ff. Biskop i Aalborg Jens Bircherod. ¹⁰⁾ Mumme S. 317, Aarstallet skal være 1615. ¹¹⁾ Mumme S. 316. ¹²⁾ Mumme S. 170. ¹³⁾ Mumme S. 171. ¹⁴⁾ Mumme S. 171. Niels Mule døde 1712. ¹⁵⁾ Mumme S. 279 f. Hans Mikkelsen døde 1651. ¹⁶⁾ Mumme S. 285 f. ¹⁷⁾ Mumme S. 287. ¹⁸⁾ Mumme S. 288. Friderich Rolue Gummersbach døde 1669.

III. I Gangen fra den liden Kircke Dør forbie Chors
Dørren indtil Consistorii Dørren.

1. Een Liigsteen, hvorpaa intet er at see.
2. Mag. Iens Pedersen Sogne Præst til Christians Dahl og Sanderum¹⁾).
3. Een stoer Liigsteen, intet paa.
4. Hr. Biskop Ramus 1730²⁾. — *M.*
5. Iohannes Poulsen 1607³⁾).
6. Peder Pedersen Lerche Raadmand med sin Hustrue Anna Hassebart 1668⁴⁾. — *M.*

V. I den store Gang imellem Mands og
Fruentimmer Stoelene.

1. Een Liigsteen, hvorpaa intet er at læse.
2. Iohannes Urne og Claus Andersen, 2de Cannecher⁵⁾).
3. Hendrich Torchelsen⁶⁾).
4. 2de Grever fra Hoja og Techlenborg⁷⁾).
5. Iørgen Mogensen Borgm. 1606⁸⁾).
6. Laue Uhrne og Frue Karen Bølle 1559⁹⁾).
7. Christian Haman 1728¹⁰⁾. — *M.*
8. Margrethe Knudsdaatter 1591¹¹⁾).
9. Mag. Iørgen Laursen¹²⁾).
10. Olluf Ollufsen Bacher vicarius her i Odense¹³⁾).
11. Iohannes Paruccari Rugianus 1559.

¹⁾ Mumme S. 244. Mag. Jens Pedersen Bergendal døde 1704.
²⁾ Mumme S. 238. Biskop Christian Ramus' 2. Hustru Elisabeth Holst døde 1730. ³⁾ Mumme S. 243. ⁴⁾ Mumme S. 175. ⁵⁾ Mumme S. 323. Formodentlig ere her to Ligstene sammenfattede under eet Numer.
⁶⁾ Mumme S. 324. Han var Byskriver og døde 1658. ⁷⁾ Mumme S. 241. Greverne Johan af Hoya og Claus af Teklenburg, der faldt i Slaget ved Øxnebjerg 1535. ⁸⁾ Jørgen Mogensen Rosenvinge, Borgmester 1622—33, død 1634. ⁹⁾ Mumme S. 239. Lave Urne til Rugaard, død 1559, og Fru Karen Bølle, død 1582. ¹⁰⁾ Mumme S. 237. ¹¹⁾ Formodentlig den Sten, som ifølge Bircherod dækkede Margrete Clausdatters († 1597) Grav (Mumme S. 237). ¹²⁾ Maaske menes hermed Ligstenen over Kankniken, Dr. Iver Lauritsen (Mumme S. 236). ¹³⁾ Mumme S. 234 f. Oluf Olufsen Bager, død 1617.

12. Thomas Broderus Risbrich 1688¹⁾. — *M.*
13. Iørgen Gyldenstjerne²⁾.
14. Thomas Olsen v. Flensborg 1619³⁾.
15. Christen Poulsen Prior i Ste. Knuds Kloster 1529⁴⁾.
16. Iohan Nicolai Køllenbrun Borgm. 1642⁵⁾. — *M.*
17. Friderich Bassebech⁶⁾.
18. Rasmus Andersen Amtsforvalter⁷⁾. — *M.*
19. Een Liigsteen uden Inscription.
20. Een ditto.
21. Mads Horn.
22. Een Liigsteen uden Inscription.

VI. I den liden Gang imellem Fruentimmer Stoelene.

1. Hans Møller Kiøbmand⁸⁾.
2. Een Liigsteen med Rune Bogstaver.
3. Een ditto ukiendelig 1660.

VII. I den liden Gang imellem Mands Stoelene.

1. Iacob Sperling Proust og Rector i Odense 1654⁹⁾.
2. 5 Stkr. af ulige Størrelse, som intet er paa.

Odense den 3die Mai 1752.

Ved Sammentælling faar man til Resultat, at af disse 57 Ligstene have kun sytten overstaaet Restaureringen og for største Delen i mutileret Skikkelse¹⁰⁾. Naar man paa

¹⁾ Mumme S. 221 f. Borgmester Thomas Brodersen Risbrich, død 1665. ²⁾ Mumme S. 233. Vicarius i Odense, død 1551. ³⁾ Mumme S. 325. Thomes Olvsen von Flensborch, død 1610. ⁴⁾ Mumme S. 219. Prior Christen Poulsen døde 1575. ⁵⁾ Mumme S. 216 f. Borgmester Hans Nielsen Kølenbrun eller Chulenbrun, død 1651. ⁶⁾ Mumme S. 325. Frederik Barsebek til Elved, Ridd: r, død 1493. ⁷⁾ Mumme S. 208. Amtsforvalter Rasmus Andersen, Balslevernes Stamfader, død 1718. ⁸⁾ Mumme S. 182. Kjøbmand Johannes Müller, død 1725. ⁹⁾ Mumme S. 178. Provst Jacob Sperling døde 1658. ¹⁰⁾ Ved Graabrødre Kirkes Istandsettelse synes man kun at have solgt tre Ligstene (Odense Auctionsprot. 1754—62 Fol. 344).

Fortegnelsen ikke finder opført den prægtige Sten over Jomfru Margrete Skovgaard, død 1615 (Mumme S. 113—17), ligger det i, at den aldrig har dækket over hendes Gravsted, men altid har været indmuret i en Pille i Choret og betegnet som Epitaphium; da det ikke er bekjendt, at noget andet Monument har været opsat over hende, maa følgende Udgiftspost for Malerarbejde i Kirkens Regnskab 1693—94¹⁾ utvivlsomt gjælde Stenen:

noch stafered og gandske renovered sl. velbr. Jomfru Skougaards Tavle i Chored 3 Dr. 2 ƒ.

Dette harmonerer imidlertid ikke med det gamle Sagn om, at Christian IV skal have ladet det skjønt malede og forgyldte Gravmæle overstryge med den sorte Farve, med hvilken det præsenterede sig, indtil man i 1905 atter fornyede dets gamle, pragtfulde Ydre — stafferede og ganske renoverede det. Man fristes til at tro, at den sorte Farve skriver sig fra Restaureringen i 1750'erne — og i saa Fald har Fornyelsen været paa sin Plads.

Den i Fortegnelsen under Nr. 4 i Choret anførte Ligsten over Cornelius v. d. Hamsfort maa være den, der dækkede over den yngre Hamsforts Grav; thi Ligstenen over den ældre Hamsfort, Christian III.s Livlæge (Mumme S. 123 f.) var allerede 1685 af Magistraten solgt for 64 Rd. til Raadmand Baltser Freithoff²⁾. Ved Salg er utvivlsomt mangan Ligsten i Tidens Løb fjernet fra sin Plads og i en ny Skikkelse anbragt andensteds. End ikke Ligstenen over en saa anset Mand som Biskop Jacob Madsen (død 1606) fik Lov at ligge i Fred, se ovfr. S. 60.

Ved en Række Auctioner i Aarene 1751—60³⁾ ryddede Magistraten ud af Kirkens Inventarium, af hvilket meget naturligvis ikke kunde bevares uden ved en grundig Istandsettelse og andet vel heller ikke fortjente det. Men

¹⁾ Regnskabsbog 1681—1706. ²⁾ Kirkens Regnskabsbog 1681—1706.

³⁾ Odense Auctionsprotokoller 1739—54 og 1754—62.

Listen over de paa denne Maade tilintetgjorte Gjenstande er sørgelig nok; foruden de gamle Pulpiturer, Stole, Kirkedøre, Chorsdøre, Postamenter og Vinduer solgtes »et gammeldags Egeskab med alt det derpaa befindende Jernværk, som forhen har staaet i Muren paa den søndre Side af Choret«, et Par Messing-Lysetager, et Timeglas, en grøn Messehagel, en catholsk Messehagel, vævet med Guld og Silke, to Fløjels Alterklæder (det ene med Aarstallet 1698 udsyet i Sølv), en grøn, guldbroderet Atlaskes Chorkaabe, 4 gamle Faner, 7 smaa forgyldte Kobberplader (formodentlig hørende til Monumenter). Hvad der er gaaet tabt af Billedskjærerarbejde, enten decorative Figurer eller Dele af Epitaphier, faar man en Forestilling om ved at kaste et Blik i Auctionscatalogerne fra forskjellige Aar:

- 1752: en Del gammelt Bilthuggerarbejde, en Del gammelt Træ af Daaben;
 1755: noget Bilthuggerarbejde;
 1758: et Billede af Eg, et lidet dito med Bilthuggerarbejde, 44 Billeder af gamle Epitaphier, 4 gamle Epitaphier, 1 dito uden Ramme, 3 Rammer til Epitaphier;
 1760: en stor Trævase.

I stærk Modsætning til denne Magistratens Mangel paa Pietet for Minderne om de adelige, gejstlige og borgerlige Fædre fremtræder dens loyale Omhu for »den højsalige Kong Knuds Begravelse«, der, som ovfr. S. 159 omtalt, kom for Dagen, da man nedtog det højest interessante gamle Skab fra det 14. Aarhundrede, som derefter bortsolgtes (Mumme S. 22), og gav Magistraten Lejlighed til at røbe sit Ukjendskab til Kongerækken ved at forvekle Knud den Hellige med Knud den Store. Biskop Ramus undersøgte Sagen og fandt det tilstrækkeligt constateret, at det virkelig var St. Knuds Kiste, der var

kommen for Dagen, og sørgede for, at Stedet blev urørt¹⁾. Heldigvis var der ingen Midler til at virkeliggjøre Magistratens Plan om at rejse St. Knud et Monument — man forestille sig et Rococo-Monument over Knud den Helige — og Kisten med Helgenlevningerne, der ikke havde været set siden 1696, fik Lov at staa urørt indtil 1833, og det uagtet Kong Frederik V ved et senere Besøg i Odense værdigedes at tage den i Øjesyn — *quam quoque rex noster Fredericus V, cum eodem tempore adesset, visere dignatus est*, siger Professor og Rector Søren Anchersen²⁾.

En meget beklagelig Vandalisme var nær bleven begaaet som Følge af Mangel paa kyndigt Tilsyn og blev kun ved et Tilfælde forhindret i yderste Øjeblik. Meget gamle Folk ville endnu kunne mindes Biskop Jens Andersen Beldenaks imponerende Cancellibygning, som indtil 1857 laa paa Flakhaven, dækkende en Del af St. Knuds Kirkes nordvestlige Parti. Den ejedes og beboedes i Midten af det 18de Aarhundrede af Justitsraad og Landsdommer Andreas von Bergen, en Mand med antiqvariske og historiske Interesser, der — som ovf. S. 148 fortalt — var den, der forklarede Kongen Kirkens Mærkeligheder og Minder. Som han en Dag stod i sit Vindue paa en Sal, der vendte ud imod Kirken, og betragtede Haandværksfolkernes Arbejde med Repareringen af dens udvendige Mur, blev han var, at de vare ifærd med at ville tilspække Bogstaverne i Biskop Gisicos Indskrift fra 1301; han raabte da til dem, at de skulde holde inde dermed, gik strax ud paa Kirkegaarden og op paa Stilladserne, hvorfra han læste Indskriften, og drog derefter Omsorg

¹⁾ Brev til Rantzau 10. Maj 1752 (Odense Amtsarchiv Nr. 166 17/756).

²⁾ Engelstoft, Odense S. 319. Burman Becker har derfor Ret i ikke at tillægge denne Tilsynekomst af Helgenskrinet eller Skrinene nogen Be-tydning (Helgenskrinene i St. Knuds Kirke S. XII).

for dens Bevarelse¹⁾. Saaledes reddede han disse interessante og smukke gamle latinske Vers, der først efter Kirkens sidste Hoved-Istandsættelse, efterat hidtil skjulte Partier vare blevne blottede, fik deres endelige Fortolker i Stiftsprovst A. K. Damgaard²⁾.

TILLÆG I.

Biskop Jens Andersen Beldenaks Gaard.

I Tilslutning til Bemærkningen ovf. S. 174 om denne gamle Bygning skal her meddeles, hvad der har kunnet oplyses om dens Skjæbne gjennem de næsten halvfjerde hundrede Aar, den fik Lov at staa som et Minde om den mærkelige, bondefødte Prælat, der rejste dens massive Mure, inden den, som en Forfatter udtaler³⁾, faldt »som Offer for en Smag, der foretrækker store Brostensletter, omgivet af snorlige Façadelinier, for ejendommelig gammel Architektur, hvis brogede Spil af krydsende og skjærende Linier saa ofte kan være af overordentlig malerisk Helhedsvirkning; i gamle tyske Byer kan noget saadant endnu ses mange Steder«. Opført 1518 af Biskoppen til Cancelli for Bispeembedet og gejstligt Domhus laa den som en stor to Etagers Bygning ud imod Flakhaven. Efter Reformationen købte Kongen den 1547 af Bispens Søstersønnesøn Palle Christensen og tillagde 1549 sin yndede Livlæge, Dr. Cornelius v. d. Hamsfort den til Apothek; faa Aar før sin Død (1580) opførte Hamsfort til Laboratorium den ligeledes to Etager høje Bygning med smukke vælske eller svungne Kamgavle, saaledes som de saas endnu ved dens Nedbrydning; paa Gavlen ind imod Kirken stod med Jernankre Aarstallet 1577⁴⁾. Til samme

¹⁾ Kritik og Antikritik Nr. 42, 7. Sept. 1790. ²⁾ Ny kirkehist. Saml. VI, 795 ff. ³⁾ Norvin, Fyens Stifts Læseforening 1838—1908 S. 20. ⁴⁾ Ny Kgl. Saml. 8vo Nr. 185.

Side laa Apothekets Have, hvor Kongen vides at have besøgt Hamsfort¹⁾). Den sidste Apotheker af hans Slægt, der ogsaa hed Cornelius v. d. Hamsfort (død 1640) kjøbte 1636 Gaarden af Kongen, og selve Apotheket, der samme Aar overdroges en ny Apotheker, flyttedes fra Gaarden²⁾). »Det store Stenhus, hvorudi Apotheket haver været holden« med dets Grund saa og Gaardsrum og Grunden, hvorpaa de andre Huse stode — altsaa ikke selve disse Huse, der vare Hamsforts private Ejendom — vurderedes af Synsmænd til 1200 Rd., og den aarlige Leje af Stenhuset med Gaardsrum ansloges til 20 Speciesdaler³⁾).

Efter den sidste Hamsfort ejedes Gaarden af Mag. Ludvig Hansen, Conrector ved Latinskolen, en Søn af Biskoppen, Dr. Hans Mikkelsen; han havde 1650 Bryllup med Dr. Jens Mules Datter Elisabeth (se I, 114) samme Dag som hans Broder, Mag. Mikkil Hansen, ægtede hendes Søster Anna Mule; Bryllupsfesten stod paa Raadhuset, og den gamle, 72aarige Biskop var saa glad, at han dandsede Polskdands med begge Brudene⁴⁾). Men Glæden blev kun stakket; Magister Ludvig døde i sin blomstrende Alder to Aar senere, efterladende sin unge Enke med to Smaapiger, der begge bleve voxne, men døde før deres Moder, som to Gange senere indlod sig i Ægteskab, først med Hans Pedersen Samsing (død 1661, begravet 26. Juni⁵⁾) og siden med Georg Zeleski (død 1671). Hun beboede stedse Beldenaks Gaard, i hvilken hun ogsaa endte sine Dage 1678. Med sin 2den Mand havde hun to Døtre, Barbara Hansdatter, døbt 5. Juni 1659⁶⁾), og Anna Elisabeth Hansdatter, der som Gaardens Ejerinder 1681 pantsatte den for 600 Rd. in Specie til Mag. Albert Witt i Svenborg, en Sum, der var meget nær op ad dens Værdi,

¹⁾ Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 682. ²⁾ Dam, Odense Løveapoteks Hist. ³⁾ Odense Tingbog 1635—36 Fol. 157, 171. ⁴⁾ Kgl. Bibl., Kalls Saml. Fol. Nr. 130; jvfr. Personalhist. Tidsskr. 5. R. VI, 11.
⁵⁾ Brandts Uddrag af St. Knuds forsvundne Kirkebog. ⁶⁾ Anf. St.

som i Grundtaxten 1683 ansættes til 600 Rd. for Bygningerne og 60 Rd. for Grunden. Begge Søstrene kom i Ægteskab med Præster, Barbara med Mag. Michael Høyelse, Sognepræst i Faaborg, som derved blev Gaardens Ejer. Han solgte den ved Skjøde af 26. November 1695¹⁾ til Oberst, senere Generalmajor Jacob de Bruin til Sandholt, der tretten Aar senere, 26. November 1708 afhændede Gaarden til Professor Erik Mule, som beholdt den til 11. Oktober 1724, da han solgte den til Borgmester, senere Landsdommer og Justitsraad Andreas von Bergen (født 1682, død 1763) for 1600 Rd. Courant²⁾. Von Bergen beboede i en lang Aarrække den store Gaard, som han først opgav Aaret før sin Død, da han var saa svag og affældig, at han maatte lade sine Svigersønner udstede det Skjøde af 14. August 1762, hvorved han overdrog den til sin Søn, Vice-Landsdommer, siden virkl. Landsdommer og Justitsraad Daniel von Bergen³⁾.

Ved denne Tid beskrives Gaarden saaledes⁴⁾: 1. En Bygning sønden for Flakhaven, 27 Fag god Brandmur, 2 Etager. 2. En Sidelænge paa søndre Side af Gaarden med Siden ud til Torvet, 11 Fag, 2 Etager, Egebygning. 3. Paa samme Side en Bygning til St. Knuds Kirkegaard, 6 Fag Grundmur, 2 Etager. 4. Et Tværhus i Gaarden med Siden til St. Knuds Kirkegaard, 10 Fag, gammel Egebygning, 2 Etager. 5. En Sidelænge til vester Side i Gaarden af 15 Fag, 2 Etager, gammel Egebygning i god Stand. 6. I Baggaarden 2 smaa Halvtage af 7 Fag, gammel Egebygning. Taxeret for 4200 Rd.

Efter Daniel von Bergens Død 1773 solgtes Gaarden, der ved Syns- og Taxationsforretning kun var vurderet til 1000 Rd., ved Auction for 908 Rd. til Procurator,

¹⁾ Odense Skjøde- og Pantebog II, 194. ²⁾ De originale Skjøder af 1708 og 1724 haves i Odense Amtsarchiv Nr. 678 f (afgivne fra Rønninge Søgaard). ³⁾ Odense Skjøde- og Pantebog XIII, 481. ⁴⁾ Brandtaxation 1761.

senere tillige Birkedommer ved Langesø Birk Mads Thomsen Lund, der 16. Juni 1779 fik Skjøde paa den. Professor Peter von Westen, der samme Aar købte Odense Adresse-contoir og Bogtrykkeri, som siden 1773 havde været installeret i Gaarden¹⁾, skulde fraflytte den til næste Paaske Flyttetid. Lund, der selv beboede Gaarden, kom mange Aar senere i Pengevanskeligheder, saa der paa en Creditors Begjæring ifølge Dom skete Indførsel i Gaarden, der ved Auction 2. Juli 1790 solgtes for 1502 Rd. til Kjøbmand Rasmus Østrup²⁾, der fire Aar senere for 1821 Rd. 3 $\frac{1}{2}$ 1 Sk. afhændede den ved Skjøde af 26. Juli 1794 til Byfoged og Raadmand i Fredericia Hans Buhl³⁾. For ham har Kjøbet formentlig kun været Speculation; thi endnu samme Aar 11. December skjødede han Gaarden for 2200 Rd. til Major, Greve Adam Frederik Trampe til Løgismose og Flenstoft⁴⁾, en Mand, der har gjort sig bekjendt i Odenses Historie ved sin Interesse for Byens Theater, som han endog en Tid ledede⁵⁾. Hans økonomiske Forhold vare daarlige, sine Landejendomme maatte han sælge og ved en med sin Hustru, Grevinde Gjertrud Hofman Trampe, født Poulson, den 27. Maj 1803 paa Billehave indgaaet og 24. Januar 1804 kongl. confirmeret Forening angaaende deres Midlers Fastsættelse overdrog han Grevinden Gaarden til Bolig; dens Værdi ansattes til 6000 Rd.⁶⁾. Grev Trampe skjød sig 1807 i Nærum, plaget af Næringssorger; hans Enke blev boende i Odense til sin Død 8. December 1815⁷⁾, hvorefter hendes Datter Amalie Hedevig Trampe, gift med Kammerherre Sophus Skeel til Birkelse af sine Sødskende fik Skjøde paa Gaarden⁸⁾, som strax efter, 23. Juni 1816, afhændedes til Kjøb-

¹⁾ Odense Adresse-Contoirs Efterretninger 1773 Nr. 15, 9. April.

²⁾ Skjøde 28. December 1790, Odense Skjøde- og Pantebog XV, 743.

³⁾ Anf. St. XVI, 514. ⁴⁾ Anf. St. XVI, 527. ⁵⁾ Schmidt, Skuespil og Theaterforhold i Odense S. 19, 38 f. ⁶⁾ Odense Skjøde- og Pantebog XVIII, 322. ⁷⁾ Danmarks Adels Aarvog XXVI, 367. ⁸⁾ Den 23. April 1816, Odense Skjøde- og Pantebog XXII, 179.

mand Juda Salomon¹⁾, hvis Enke Elline Salomon, født Lorch, 4. Januar 1833 solgte Gaarden (indbefattet Vognremise i Kirkestrædet Nr. 617) for 7000 Rd. til Kammerherre, Baron Adam Christopher Holsten. Ifølge Contracten købte Baron Holsten Ejendommen til sin Hustru, til hvem derfor Skjødet udstedtes²⁾ og paa hvis Vegne han atter solgte den 1841 for 7000 Rd. Kjøberne af Gaarden, der den Gang beboedes af Kammerherre Castenschield³⁾, vare Bestyrerne af Realskolen i Odense, fhv. Adjunct i Nyborg Hans Christian Funch Lassen og Søren Sørensen (der senere solgte Lassen sin Part); ifølge Contracten af 9. August skulde Ejendommen tiltrædes til Paaske Flyttetid 1842; Skjødet er dateret Kjøbenhavn 16. December 1842⁴⁾.

Gaarden blev nu indrettet til Skole og tjente som saadan Resten af sin Levetid; Pladsen var saa rigelig i de gamle Huse, at de foruden de egentlige Skolelocaler kunde rumme Lejligheder til Skolens Bestyrere og to Lærere, og endda blev en Del af Stueetagen udlejet til Fyens Stifts Læseforening, der her havde sine Localer fra Foraaret 1842 til Foraaret 1847, og derefter til Fyens Disconto Kasse indtil 1856. Da Realskolen med Udgangen af 1856 skulde ophøre og Gaarden som Følge deraf udbødes til Salg, var Signalet til dens Ødelæggelse givet. Communalbestyrelsen nedsatte en Comité til at undersøge, om Communen for en rimelig Pris burde sikre sig Gaarden til Nedrivning »for derved at bringe den herlige St. Knuds Kirke ret frem«. Planen anbefaledes varmt i Hempels Avis, Comitéen kom til Erkjendelse af, at Planen burde fremmes, og Communalbestyrelsen stillede et ikke ubetydeligt Bidrag til Disposition for dens Realisation. Samtidig overdrog den Comitéen at søge Restbeløbet til-

¹⁾ Anf. St. XXII, 206. ²⁾ Anf. St. XXVIII, 193. ³⁾ Antagelig Kammerherre og Oberst Henrik Gisbert Castenschield til Borreby.
⁴⁾ Anf. St. XXXI, 337, XXXIV, 190.

vejebragt ved frivillige Gaver, Opraab indrykkedes i Aviserne og Indsamlingen, for hvilken Hempels Avis jævnlig stødte i Trompeten, gik saa villigt, at man alt ved Nytaar 1857 havde samlet 825 Rd. 3 $\frac{1}{2}$, deriblandt Stiftamtmand Unsgaards Bidrag paa 100 Rd. Listerne gik stadig rundt, ogsaa paa Landet; Hempels Avis anbefalede Sagen især til Sogneforstanderskaberne, »hvis Interesse derfor man saa meget mere tør gjøre Regning paa, som Realskolens Nedrivelse ikke er uden Nytte for Landboernes Færdsel«. Omsider havde man samlet omtrent 1200 Rd. foruden Kongens Bidrag paa 200 Rd., Gaarden blev i Marts 1857 for 4050 Rd. erhvervet af Communen til Nedbrydelse, der straks blev iværksat og stod paa i et Par Maaneder; endnu i Juni henlaa dog Flakhaven opfyldt af Bygningsgrus, som man anvendte til Fyld ved den under Bygning værende Albanibro. Helt uden Uheld forløb Nedbrydnings-Værket ikke, idet et Par Arbejdere ved at Stigen brast under dem faldt ned og slog sig dygtigt; har den gamle Biskop Beldenak, der i levende Live ikke var god at have til Uven, villet hævne sig paa hans Bygningsværks Ødelæggere, har han i alt Fald ikke ramt de rette Voldsmænd¹⁾.

Om Beldenaks Gaards Indre kan man nu ingen Forestilling gjøre sig, og intet Menneske tænkte paa at opmaale de gamle Bygninger. Af dens Ydre haves et lidet Billede paa det store Fugleperspectiv fra 1593 i Braunii Theatrum urbium, som i dette Tilfælde synes at være temmelig correct; medens Beldenaks egen Bygning har takkede Gavle, er den af Hamsfort opførte tydeligt kjendtegnen ved sine svungne Gavle. I sin Odense Byes Historie har Engelstoft meddelt en Grundtegning af Gaarden fra 1798 (S. 479) og et Prospect af dens Façade ud imod

¹⁾ Odense Communalbestyrelses Forhandlingsprotokol 1856—57. Hempels Avis 1856 Nr. 265, 300, 320, 324, 333; 1857 Nr. 3, 18, 19, 56, 62, 81, 153.

Flakhaven fra første Halvdel af forrige Aarhundrede (S. 420), det samme Prospect, som er reproducet i Schovelins Mindeskrift om Fyens Disconto Kasse 1846—1921 og hos Fich, Fyens Stiftsbogtrykkeri gennem 150 Aar. Et fra dette noget forskjelligt Billede af Gaarden, ogsaa set fra Flakhaven, er gjengivet i Norvins ovf. citerede Skrift om Fyens Stifts Læseforening, der desuden har en Reproduction af en nydelig lille Tegning af C. F. Aagaard i »Danmarks illustrede Almanak« 1857, der viser Hamsforts smukke Hus, set fra St. Knuds Kirkegaard. Denne Almanak omtales rosende i Hempels Avis 1856 Nr. 291; men Bogens smukke Billeder af gamle Odense-Bygninger, tegnede af den indfødte Kunstner Aagaard, omtales ikke med et Ord — en levende Illustration til den forunderlige Mangel paa Sands for Fortidens Mindesmærker, der fik saa prægnant et Udtryk ved Ødelæggelsen af et Bygningscomplex, der, hvis det havde faaet Lov at staa indtil nu, vilde have faaet Plads i Classe A paa Fortegnelsen over de Bygninger, der i Henhold til Lov af 12. Marts 1918 skulle undergives en begrændset Fredning.

Beldenaks Gaard maatte altsaa ofres paa Odense-Culturens Alter, der femten Aar senere krævede et nyt, kostbart Offer, det smukke, af Henning Valckendorff 1633 paa St. Knuds Kirkes nordre Sideskib opførte Gravcapel, som Borgerskabet nødtigt kunde finde sig i længere at se paa (se f. Ex. Fyens Stiftstidende 1872 Nr. 199); i Byraadet var der ogsaa overvejende Stemning for at nedbryde det, og to af Raadets Medlemmer, en Kjøbmand og en Apotheker — brave Leute, aber — — talte indtrængende for dets Ødelæggelse: Capellet skjønnes nemlig hverken i kunstnerisk eller historisk Henseende at have nogen Interesse, og det var efter deres Formening en mindre heldig Prøve paa Christian den 4des Stil! Til denne Udtalelse af den locale Sagkundskab og Kunstforstand sluttede Raadets Flertal sig; men til alt Held

sad Kirkens naturlige Forsvar, dens Sognepræst, Stiftsprovst A. K. Damgaard ogsaa i Byraadet, hvor han kæmpede som en Løve mod Planen, støttende sig tillige til en Autoritet som Worsaae, og Resultatet blev, at Ministeriet resolverede, at Capellet skulde bevares og istandsættes paa Kirkens Bekostning¹⁾.

Odense Byraad var — mod sin Villie — reddet fra atter at kappes med Herostrat.

TILLÆG II.

Borggreven af Dohnas Epitaphium.

Blandt de Mindesmærker, der gik uskadte ud af St. Knuds Kirkes gjennemgribende Restaurering i 1750'erne, er dette Epitaphium et af de værdifuldeste, saavel ved sin Alder som ved hele sin fornemme Skjønhed, værdigt en fremragende Krigsøverstes af en højt anset Slægt, der kan føre sit Stamtræ tilbage til det niende Aarhundrede, i hvis første Halvdel den allerede førte Titelen Borggreve af Dohna, et Slot ved Pirna i Sachsen. I det femtende Aarhundrede nedsatte Slægten sig i Preussen og delte sig i to Linier, af hvilke den ene endnu blomstrer i forskellige Grene, der have været rige saavel paa Gods og høje Embeder som paa Medlemmer²⁾, af hvilke flere have indgiftet sig i fyrstelige Slægter; endog det nuværende danske Kongehus kan regne Dohnaerne mellem sine Aner, idet Kong Christian IX.s Oldemoder var en Dohna.

Et Medlem af Linien Dohna-Schlobitten i Øst-Preussen, der siden Aar 1900 fører Fyrstetitel, benyttede sit Ophold i Danmark som preussisk Gesandt i 1820'erne til at lade gjøre en Tegning af Epitaphiet til Opbevaring i det fyr-

¹⁾ Uddrag af Odense Byraads Forhandlinger for 1872 S. 75, 87 f., 1873 S. 74. Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 121. ²⁾ Kneschke, Neues allg. Deutsches Adels-Lexicon II, 534—37.

stelige Husarchiv paa Schlobitten, hvis Chef, Dr. C. Krollmann, i 1912 henvendte sig til mig for at erhverve et Photographi af Epitaphiet, som han derefter har gjort til Gjenstand for en liden Afhandling i *Mitteilungen des Westpreussischen Geschichtsvereins*, Jahrg. 13 Nr. 3 (1. Juli 1914), ledsaget af en Reproduction af Photographiet, det samme, som i stærkt formindsket Maalestok er gjengivet i H. Rasmussens »St. Knuds Kirke i Odense« S. 20. En tarvelig Tegning af Epitaphiet haves i Mummets Bog om St. Knuds Kirke, en større, kunstnerisk udført Gjengivelse af Valdemar Koch i »Tegninger af ældre nordisk Architektur«.

Borggreve Peter von Dohna paa Morungen ved Königsberg (død 1552) havde mange Sønner, af hvilke to gik i dansk Tjeneste, *Frederik*, der blev meget yndet af Kong Frederik II og som Chef for Hoffanen 1564 gjorde udmærket Tjeneste i Krigen med Sverige, men samme Aar fandt sin Død i Bølgerne ved at kuldsejle ved Malmø¹⁾, og dennes yngre Broder *Christopher*, født 13. December 1539, der efter at have studeret i Wittenberg 1559—60, hvor han blev valgt til Rector honoris causa, 1563 søgte til Danmark og tjente under sin Broder i Svenskekrigen, i hvilken han de følgende Aar som Hærfører gjorde udmærket Fyldest, men maatte døje meget ondt, idet han baade blev saaret og tagen til Fange. Ogsaa han forstod at sætte sig fast i Frederik II.s Gunst, var nogle Aar Hofmarskal, fik rige Forleninger og Gaver, ja optoges endog i Rigens Raad og benyttedes meget i diplomatiske og andre Hverv. En paatænkt Forbindelse mellem ham og Anna Hardenberg blev ikke til Noget, og han døde ugift, kun 44 Aar gammel, i Nyborg 4. Juli 1584 af Pesten, efterladende sig et hæderfuldt Minde²⁾.

¹⁾ Dansk biogr. Lex. IV, 295. Kancelliets Brevbøger 1556—65.

²⁾ Dansk biogr. Lex. IV, 294 f. Kancelliets Brevbøger 1566—88. Wad, Breve til og fra Herluf Trolle og Birg. Gjõe II, 63, 70 f., 134. Københavns Diplomatarium IV, 655, 657. Bricka, Frederik II.s Ungdomskjærlighed S. 93—98. Rørdam, Historiske Kildeskrifter I—II. Saml. til Fyens Hist. og Topogr. VII, 276.

Af Hensyn til Borggrevens tro Tjeneste afholdt Kongen alle Udgifterne ved hans Begravelse og gav Lensmanden paa Nyborg Slot Befaling til at besøge hans Lig standsmæssigt klædt og sørge for, at gode Mænd og Kvinder fulgte det til Odense og overværede dets Bisættelse i St. Knuds Kirke¹⁾. For at ordne Skiftet efter Borggreven mødte paa Familiens Vegne Christophers yngre Broder *Fabian* (f. 1550 † 1621), der var en betroet Mand i Pfalzgreve Johan Casimirs Tjeneste og allerede 1575 havde besøgt sin Broder i Danmark, som han fortæller i sin *Selvbiographi*²⁾. Da han den 12. August modtog den sørgelige Efterretning om sin Broders Død, trøstede hans Herre ham med disse Ord: »mein Baroni, seid zufrieden, der Keyser und sein Koch musst auch sterben, unangesehen er gute Suppen kunnt kochen«. Først en Maanedstid derefter lykkedes det ham i Følge med tvende Paarørende at naa Kjøbenhavn, hvor Kong Frederik modtog ham meget naadigt. En Aften ved et Bryllup ytrede Kongen: »Herr Fabian, ich wollte, dass dein Bruder Christopher noch lebte. Jetzt habe ich erst wollen anfangen ihme guts zu thun«, hvortil Fabian svarede: »Gnedigster König, wann er sich nur also gehalten hette, wie es sich gebühret, so ist alles gut«. »Sommer potz fif wunden — sagde Kongen — wann ich wüsste, dass einer were, er sey, wer er wolle, der da sagte, daß er sich anders gehalten, als einen ehrlichen redlichen Mann gebühret, ich wollt mich selber mit ihme raufen«.

Efterat Skiftet ikke uden Vanskeligheder saavel for Christophers Lens som hans Ejendommens Vedkommende omsider var bragt til Ende, rejste Fabian i November hjem i en flyvende Storm over Gjedser og Warnemünde. Efter sin Hjemkomst var han tillige med sin ældre Broder,

1) Kancelliets Brevbøger 6. Juli 1584. 2) Die Selbstbiographie des Burggrafen Fabian zu Dohna. Leipzig 1905. Denne er Kilden til en Del af det her meddelte.

Borggreve *Achatius* (død 1601) betænkt paa at sætte et Epitaphium over Christophers Grav i St. Knuds Kirke, hvilket Arbejde han overdrog en hollandsk Billedhugger, hvis Navn han dog ikke nævner. Men her hørte Enigheden op mellem Brødrene; *Achatius* var strengt luthersk, medens *Fabian* ved Pfalzgrevens Hof havde sluttet sig til de Reformerte, for hvem Anbringelse paa Epitaphier af Treenigheden eller Crucifixen, som *Achatius* ønskede, var en Gru, og i dette Stykke var Kunstneren af samme Mening. *Achatius* trak sig derfor tilbage, og *Fabian* maatte alene paatage sig Omkostningerne ved Epitaphiets Udførelse i Danzig — 300 Daler foruden de 40 Daler, han betalte den Svend, der førte det til Odense og opsatte det. Aftalen med Kunstneren skete 1586, og samme Efteraar fik *Fabian* Lejlighed til at besøge Odense, da han af sin pfalziske Herre og dennes Forbundsfælle, Landgreven af Hessen, blev sendt i diplomatisk Ærende til Kongen af Danmark, der ligesom ved hans forrige Besøg modtog ham saare naadigt. Da han paa en Udflugt til Skanør, fortæller han, var meget slet indlogeret i et Jagt-hus, tog Kongen ham en Aften paa Sengen og sagde: »Herr *Fabian*, Du bist gleich wol von zweyen Fürsten hergeschickt, Du bist leider übel losiret, Du musst das nicht vor übel halten, es geht nicht anders zu«. Naar Kongen underholdt sig med ham som Gesandt, viste han ham stor Ære; men derefter kunde han sige: »Herr *Fabian*, wir wollen den Gesandten man bleiben lassen und sonsten guter Dinge sein«, hvormed *Fabian* ogsaa var meget vel fornøjet.

Epitaphiet kan næppe ved *Fabians* Besøg 1586 have været opsat, da han i saa Fald nok havde sørget for at forsyne det med Indskrift. De nu derpaa anbragte Inscriptioner paa Latin og Tydsk¹⁾ ere nemlig først ind-

¹⁾ Aftrykte hos Mumme S. 130 .

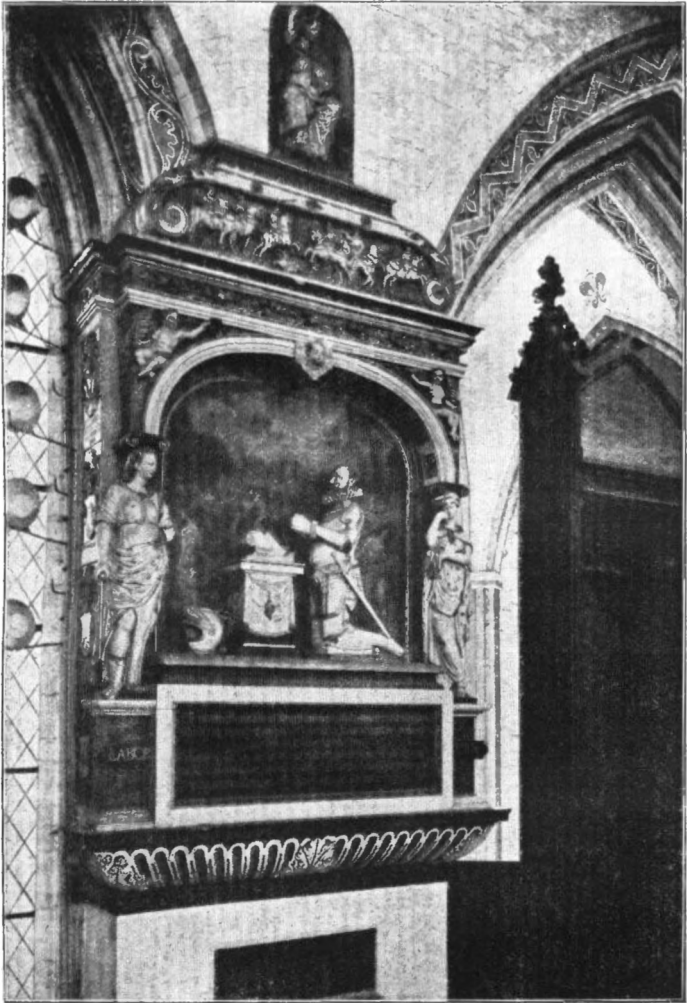
huggede langt hen i det næste Aarhundrede. En Brodersøn af Christopher von Dohna, *Achatius*, passerede paa en diplomatisk Rejse til Kjøbenhavn 1622 Odense, hvor han var til Gjæst hos Lensmanden paa Odensegaard eller St. Hans Kloster, lærde Holger Rosenkrantz, der havde Tilknytning til Dohnaerne derved, at han i 1593 havde studeret i Wittenberg sammen med en i Ungdommen afdød Broder af Achatius ved Navn Heinrich og dagligen omgaaedes ham¹). Til sin Forundring saa han, at Epitaphiet hverken havde Navn eller Indskrift, og efter sin Hjemkomst sendte han Rosenkrantz de omtalte Inscriptioner, som denne derefter besørgede indhuggede. Mærkeligt er det forøvrigt, at den latinske Indskrift slutter med Ordene:

Achat. et Fabian. F. F. [fratres] M. [moesti] H. [haeredes] M. [monumento] P. P. [posuerunt].

Den yngre Achatius har altsaa været uvidende om, at hans Farbroder af samme Navn havde undslaaet sig for at bidrage til Monumentet²).

I sin ovfr. S. 183 nævnte Afhandling paaviser Dr. Krollmann, at den hollandske Kunstner, som har udført Epitaphiet, er Billedhuggeren *Wilhelm von dem Block* (eller *Blocke*) fra Mecheln, der var den østpreussiske Adel noksom bekjendt fra Fremstillingen af det store og pragtfulde Epitaphium over Markgrevinde Elisabeth (død 1578) i Königsberg Domkirke³); ogsaa hans Ophold ved den polske Konge Stephan Bathoris Hof kunde have anbefalet ham til Borggreve Fabian, da denne 1581—82 gjorde Felttoget til Rusland med og gjentagne Gange op-

¹) J. Oscar Andersen, Holger Rosenkrantz S. 50, 56. ²) Ucorrectheden af Mummies Forklaring af det ene M som *marmoreum* i Stedet for *moesti* er aabenbar alene af den Grund, at Monumentet ikke er af Marmor, men af en Art Sandsten. ³) Afbildet hos Ehrenberg, Die Kunst am Hofe der Herzöge von Preussen, Leipzig u. Berlin 1899, S. 110. Wilhelm v. dem Block, der døde 1628, omtales i dette Værk S. 97, 109—12, 137.

holdt sig i Kongens Lejr. Alt Figurligt, skriver Dr. Krollmann, paa det Dohnaske Mindesmærke viser tydeligt den samme Mester som paa Markgrevindens Epitaphium, og heri vil Enhver, der sammenligner f. Ex. de to Monumenters Kvindefigurer, give ham Ret.

Des værre har Dohnas Monument, uagtet det ikke vides at have været flyttet eller nedtaget, end ikke under Kirkens gennemgribende Istandsættelse 1868—75, lidt nogen Overlast derved, at de to landsebærende Krigere, der kronede Sidefløjene, samt to vingede Genier, der vare anbragte paa Voluterne, der indramme den med en Kampscene prydede Opsats, ere forsvundne. Endnu paa Afbildningen af 1844 hos Mumme ere de tilstede og maa antages fjernede inden 1868 — hvorfor, vil man næppe kunne faa oplyst. Kirkens Regnskaber indeholde Intet derom. Derimod ere Anevaabnene paa Monumentets Sider ikke forsvundne, saaledes som Dr. Krollmann antager, forledet dertil af det ham tilsendte Photographi; de findes endnu paa deres oprindelige Plads og i deres oprindelige Orden; paa foranstaaende Gjengivelse af et andet Photographi ses den ene Række Vaaben. Billedet af den yderste Dag efter Propheten Ezechiels Syn, der ikke er udført som Relief, men malet, er utvivlsomt gjentagne Gange restaureret¹⁾.

Krollmanns Afhandling henledte andre Interesseredes Opmærksomhed paa det Dohnaske Monument, og Geheimer Baurat Muttray i Zoppot ved Danzig, der arbejdede paa en Afhandling om Wilhelm v. dem Blocks Monument over Kong Johan III i Upsala Domkirke, udbad sig i Aaret 1916 nogle yderligere Oplysninger om Odense-Monumentet. Om Muttray, der døde et Aar eller to senere, fik sit Arbejde fuldført, er mig ubekjendt.

¹⁾ I Kirkens Regnskab 1693—94 opføres under Malerarbejde 3 ⌘ »for Burggrafuens Tavle af Dohna«.

RUDKJØBING MULCTLEGAT.

Oprindelsen til Legater til Fordel for Trængende maa som bekjendt ikke altid søges alene i ædel Medfølelse; man tænke blot paa Universitetets *Stipendium decollatæ virginis*, bag ved hvilket ligger en Forbrydelse. Rudkjøbing Mulctlegat skyldes ogsaa en Forbrydelse, et Mord, der forlængst vilde have været glemt, hvis ikke Erindringen derom vedligeholdtes ved den aarlige Uddeling af Penge til Kirken og nogle Fattige i Byen, hvor det fandt Sted. Begivenheden er saa mærkelig ved det Billede, den giver af de Vanskeligheder, som Borger-skabets Fordomme og den locale Embedsstands Mangel paa administrativt Begreb og Tact kunde berede Autoriteterne, at dens nærmere Omstændigheder fortjene at udredes¹⁾.

Pintseften den 8. Juni 1726 stod Langelands Bøddel og Natmand, Boldevin Mikkelsen Tam, en høj Karl, bleg af Ansigt og før af Lemmer, udenfor Corfits Nielsens Hus i Rudkjøbing, og da han gennem det aabne Vindue saa Rakkerknægten Peder Hansen mellem de i Stuen bænkedede Personer af begge Kjøen, gav han sig uden nogen Foranledning til at raabe ind til Peder Hansen og skjælde

¹⁾ I Literaturen findes Sagen omtalt i Hofmans Foundationer VI, 218—21, Schacks Ny Fundatssamling IV, 285 samt hos Steffen Jørgensen, Efterretninger om Rudkjøbing Kiøbstæds nuværende Tilstand (1796), S. 64, og Rasmussen, Oplysninger betræffende Rudkjøbing Kjøbstad (1849), S. 99, 199. Af archivaliske Kilder er her benyttet Acter og Breve i Odense Amtsarchiv Nr. 93 og 280, Copibøgerne i samme Archiv Nr. 22 og 55 samt Rudkjøbing Tingbog 1726, 17. September og 22. October.

ham ud for Hundsfot m. m., og kom strax efter rendende ind i Stuen. Da Peder Hansen rejste sig op og stod lige for ham, drog Boldevin sin blanke, trekantede og spidse Kaarde og jog den i hans Bryst. »Det kunde I nok have ladt vaaren«, sagde den stakkels Knægt og gav sig hjertelig, hvorpaa Boldevin knappede hans Vest op og spurgte: »fik Du noget?« Peder Hansen gik nu ud i Kjøkkenet for at faa Ild til en Pibe Tobak, hvad forøvrigt ikke lykkedes ham; da han kom ind i Stuen igjen, var Boldevin forsvunden. Saa satte han sig paa en Stol og gav sig ynkeligt — lidt efter vred han sig over Stolen og faldt død til Jorden. Boldevin blev snart efter greben og fængslet, men slap ud igjen; atter fik man ham fat og spærret inde i Raadhusets Fængsel, men dette maa ikke have været meget solidt, thi det lykkedes ham igjen at bryde ud deraf¹⁾.

Byfogden i Rudkjøbing, Christoph Friederich Friederichsen, en Mand, der havde prøvet mange forskellige Ting og næppe passede synderligt til at være Retsbetjent eller Politimester, søgte at faa Inspecteuren over Grevskabet Langeland til at forfølge Sagen, saasom Boldevin boede i Klausebølle, Tullebølle Sogn, og betjente hele Øen; men da han vægrede sig ved at befatte sig dermed, indberettede Byfogden det Forefaldne til Stiftamtmanden, Gehejmerraad Christian Sehestedt, idet han udbad sig Ordre om, 1) hvorledes han havde at forholde sig med den døde Rakker indtil Sagens Uddrag, og 2) da han Ingen kunde faa til at »angribe« den Døde, og det i sig

¹⁾ Rudkjøbing gamle Raadhus, der 1722 af Sehestedt omtales som *fort ruinée* (Dagbog paa Ravnholt) og 1771 skildres som næsten faldefærdigt, stod lige til 1791, da man omsider var nødt til at nedbryde det. En ondsindet Forbryder, Peder Hansen Smededreng, brød ud af Fængslet 1741 og 1761; 1769 og 1771 hører man om andre Udbrud (Odense Amts-archiv Nr. 284, 286, 287).

selv var farligt paa denne Aarstid at lade Liget henligge i Stuen, hvad Mulct og Tvang han skulde anvende mod de Gjenstridige, der ikke havde handlet efter hans Ordre, samt 3) om, hvorfra Sagens Omkostninger skulde afholdes, og endelig, 4) om det ikke kunde være muligt, at Byen og Borgerskabet blev adjungeret fire Mænd af hvert af Øens to Herreder til Ligets Forflytning, eller at Stiftamtet kunde foranstalte saa mange af samme Profession, der kunde henbære Liget udi Bevaring til et dertil beskikket Sted indtil Sagens Udfald.

Sehestedt lod uopholdelig sin Fuldmægtig svare Byfogden saaledes: »Som den afdøde Natmand eller en af Natmandens Knægte uskyldig er dræbt og disse Folk i Følge en kongl. allernaadigst Forordning¹⁾ som ærlige Folk skal anses, saa vil den Døde af nogle dertil nævnte Borgere lægges i en Kiste og straxen hensættes, og i Fattiges Jord eller hvor deslige Folk paa Kirkegaarden plejer begraves, nedsættes og Jord paakastes.

Dernæst forstaar Han vel efter Embeds Pligt at lade Skarpretterens Bo forsegle, at Han kan bekomme Skarpretterens halve Boslod med Sagens forvoldende Omkostning, og saa efter Vidnernes Udsagn dømme Gjærningsmanden efter Loven. Skulde de tilsagte Borgere, som dog ikkun bliver gemene Borgere, ej ville forrette, hvad Han i saa Maade befaler dem, bør Enhver af dem multeres for 10 Rd. Med Jordefærden skal saavel Han, By-skriveren som Nogle af de fornemste Borgere følge denne Døde til Jorden«.

Denne Stiftamtmandens Resolution blev den 12. Juni paa Raadhuset forelæst Borgerskabet, der herved blev bragt i den fortvivlede Stemning, der gav sig Udtryk i følgende Forestilling, som samme Dag blev forfattet og indsendt til Sehestedt:

¹⁾ Forordning af 21. Marts 1685.

»Deres Excellence, naadigste Herre!

Efter Deris Excellences paa voris Byefogetz underdanige Forestilling givne Resolution om dend ihielstuchne Racheris Liigs Bortførsel til sit Sted maa vij fattige Borgere ugierne fornemme, at Hr. Byefogeden haver efter Deris Excellencis høyrerspective Ordre af 9de Junij sidstleden beordret os 12 fattige Borgere til at bære det døde Liig til sin Graf; da som samme Forretning maatte være for os og voris Efterkommere i 10de Leed foragtelig og iche kan afgjöris uden een stor Blame at paahenge os og voris Familier, meest af gemeene og grove Folch, saa nødis vij i største Underdanighed at gjøre denne Proposition: om det iche gunstigst maatte behage Deris Excellence at foranstalte, det nogle visse Personer af det Slags Folch, som dend bortdøde Rachere er, maatte af Fyens Stift beordris for Betaling straxen at comparere her i Rutkiøbing for at bestede Liiget til sin Jordefær, og i Fald sligt iche var at obtinere, at Deris Excellence dog vilde besørge ved Hr. Conference Raad og Amtmand Rosenkrantzis Ordre tillige, at saafremt det hos os befindende Liig ved os schal befordris til sin Grav, at da tillige een Sognefoged med 4re Bønder af hver Sogn paa Landet maa anbefallis at være med i samme Forretning, Nogle at følge Liiget og Nogle at legge det i Kiste tillige med Borgerschabet, siden den bortdøde Rachere haver betient saa vel Landet som Kiøbstedet. Vij fattige Borgere bede Deris Excellence i Naade ansee voris underdanig Begiæring, hvorved vij og voris fattige Børns Ære blifver conserveret og megen anden Ulempe og mulig Mord i Fremtiden forhindret, hvilchet saameget distoheller kand biefaldis, som dend ihielstuchne Racher levede iche som een Christen, men som een Hedning, i det hand aldrig hafde lært at kiende Gud, eiheller nogentid brugt det høyværdige Altarens Sacramente; over alt er saadan et Liig hos os aldrig geleidet til Iorden enten af Bønder

eller Borgere, men af Folch allene af samme Profession.

Vij vil da i største Underdanighed forvente Deris Excellencis meget gunstige Svar herpaa, der vij samtl. forbliver med allerstørste Respect

Deris Excellencis, høyedle og velbaarne Herris, underdanige og pligtberedvilligste Tienner

Rutkiøbing d. 12. Iunij 1726«.

Dette vemodige Actstykke, der er skrevet med en god Skriverhaand og undertegnet af de 12 Borgere (af hvilke dog de to ikke selv have kunnet skrive), to Skomagere, en Snedker, en Hattemager o. s. v., gjorde naturligvis intet Indtryk paa Stiftamtmanden, der lod Byfogden tilkjendegive, at det havde sit Forblivende ved hans ovenfor anførte Befaling, med Tilføjende, at Byfogden selv, By-skriveren og de fornemste Borgere i Byen — som udi andre lige saa fornemme og langt større Byer end Rudkjøbing brugeligt er — først skulde lægge Haand paa Liget og Kisten og siden de tilsagte Mænd lægge Liget i Kisten. »Derpaa ville i lige Maade Hr. Byfoged, By-skriveren og de fornemste Borgere lægge Haand paa Ligbaaren, og saa skal de tilsagte Mænd bære Liget bort under 10 Rd. Mulct paa Enhver, som strax ved Execution skal udbetales, og saa vilde Hr. Byfoged tilligemed By-skriveren og de fornemste Borgere følge Liget til Jorde. Ovenskrevne vil uden nogen videre Indvending forderligst ske og efterkommes, og vilde Hr. Byfoged ved sit fornuftige Exempel søge at bringe disse ubesindige Mennesker til Raison og ufortøvet de Ulydige med Execution belægge, allerhelst saasom efter Hs. Kgl. Majestæts aller-naadigste Forordning Ingen maa holde det Slags Folk, som den Afdøde er, for uærlig, hvorimod ingen indbildet Exception eller Undskyldning, langt mindre nogen ugrundet Krosnak eller Bysladder maa gjælde eller antages«.

Da de tilsagte Borgere fremdeles vægrede sig ved at røre den Døde eller bortbære ham, sendte Sehestedt sin Fuldmægtig til Rudkjøbing, dels for at se, om Liget ikke kunde blive bortført uden Vidtløftighed, dels for at undersøge, hvorudi det egentlig maatte bestaa, at alle Foranstaltninger bleve omsonst. Borgerne anførte nu for ham 3 Aarsager, hvorfor de ikke efterkom deres Byfogeds Ordre, nemlig: »1) at som den Døde ikke var synet og de ikke vidste, hvorledes han var kommen af Dage, saa kunde de ikke lægge hannem i Kiste, 2) at de allerede af gemene Folk paa Landet og Andre blev Foragt tillagt, som vilde foraarsage Klammeri, anden Ulejlighed, ja daglig Ulykke, og 3) at den Døde ikke anderledes end et udædisk Menneske kan anses, hvorom de har udvirket en Attest fra Provsten, Hr. Peder Kruuse, item Bevis fra deres Sognepræst, at han desaarsag ikke vil kaste Jord paa den Døde«. Uagtet det derefter blev Borgerne foreholdt, at alt dette ikke kunde fælde den Døde til saa forsmædelig en Straf, at han derfor efter deres Paastand skulde udføres af Rakkeren, hvorfor det paalagdes dem at rette sig efter Tilsigelsen, vægrede de sig fremdeles derved, og efter en Procurators Indskydelse fik de i Sinde ved Lov og Ret at lade Byfogdens Ordre, der grundede sig paa Stiftamtmandens Anstalter, igjendrive og erhverve en forsmædelig Dom over den Døde, som ikke kunde forsvare sig selv eller antage sig en Forsvarer.

Sehestedt saa sig herefter nødsaget til at paakalde Regeringens Bistand til at bringe Sagen i Orden, og i en udførlig Forestilling til Kongen af 17. Juli 1726 ansøgte han om, at Borgernes Plan om at henskyde Byfogdens Ordre til retslig Afgjørelse maatte blive hindret, »sær da Consequentsen er for stor, om nogen Underdommer skulde tillades at antage Sager, som angaar eller i nogen Maade kan svække den Lydighed, som Undersaatterne ere absolute Eders Kongl. Majestæts allernaadigste Forordninger

og Befalinger skyldige, og man desuden har Møje nok for at faa deslige Folk bortbaaren«. Hvad Præsternes Udtalelser angaar skriver han: »mig synes allerunderdanigst og uforgribelig, at disse gode gejstlige Mænd havde gjort bedre med deres utidige Attester at tilbage blive imod et dødt Menneske, som ej kan forsvare sig; thi havde de gode Mænd talt derpaa i hans Livs Tid paa behørig Steder, kunde man med streng Revselse og skarp Straf paa Kroppen have kommet deres Formaninger til Hjælp, i den Sted de nu med bemeldte deres besynderlige Attester ej udrette andet end at styrke disse mere end nok galne og forvirrede Folk udi deres halsstarrige Ulydighed. Det er beklagelig, at Byfogden sammesteds ikke meget forstaar sit Embede og at desaarsag mangan Uorden i Byen underløber, som da betager ham den Myndighed, hans Magistrats-Embede medfører«. Sluttelig indstilles det, at de tilsagte 12 Borgere hver maa bøde den omtalte Mulct af 10 Rd. og dernæst befales Liget at bortbære, saafremt de ikke ville straffes som de, der imod Hs. Majestæts allernaadigste Forordning har paa-kastet det døde Menneske Tort og Vanære, og at Byfogden, som i Begyndelsen ikke har forstaaet fornufteligen at søge den Døde bortbaaren, førend det kom i Langdrag, og ladet ham usynet henligge og selv ligesom vist Frygt for at lægge Haand paa Liget (»angribe den Døde«), maa bøde 20 Rd., samt at der maa tillægges Amtmand Rosenkrantz Orde til at erklære Landboerne, af hvem Borger-skabet bliver beskæmmeligen eftertalt, strafværdige efter Forordningen af 1685¹⁾.

Den 2. September paafulgte det kongl. Rescript, der bifaldt Sehesteds Indstilling: Processen skulde ophæves,

¹⁾ Stiftets Kjøbstæder sorterede indtil omtrent Aar 1800 alle under Stiftamtmanden, medens Landet hørte under de respective Amtmænd, Langeland altsaa under Amtmanden over Nyborg og Tranekjær Amter, Christian Rosenkrantz.

hvis den var paabegyndt, Byfogden og Borgerne mulcteres, Liget bortbæres af Borgerne, Byfogden lægge Haand paa det og siden med Byskriveren og Borgerskabet følge det til Jorden.

En Gjenpart af Rescriptet sendte Sehestedt strax til Byfogden med Paalæg om uden nogen Tids Forsømmelse at efterleve den kongelige Befaling samt at deponere Mulcterne, saa snart de vare inddrevne, hos Sognepræsten, da Sehestedt var sindet at anvende dem til Fattiges Nødtørft.

Man skulde nu vente, at Sagen var bragt til den ønskede Afslutning — men det gik ganske anderledes. Byfogden og Borgerskabet beviste paany — som Sehestedt udtrykker sig — med hvad Intriger og Uhørsommelighed de opførte sig mod Kongens allernaadigste Befaling. Thi i Steden for, at Byfogden skulde have ladet Borgerskabet tilvare og, naar de vare opvarede, oplæst for dem den kongelige Befaling og derpaa strax optagen og bortbaaren Liget, gik han til Raadstuen og gjorde »bruit«, og først næste Dag fik han i Sinde at tage Syn paa »det døde Rad« — og saa viste det sig, at Liget var bortstjaalet, uagtet Døren til det Kammer, hvori det henstod, var tilspigret; det blev aldrig senere fundet.

Tilbage stod nu at faa Mulcterne betalte, og det trak ud langt ind i det følgende Aar; adskillige af de mulcterede Borgere vare fattige og Byfogden saa lidet ivrig i at gjøre sin Pligt, at det paadrog ham en Tilrettevisning (dateret Odense 1. Marts 1727) af Stiftamtmanden, saa karakteristisk i Form og Indhold, at den fortjener at læses i sin Helhed. Den lød saaledes:

»Endskjønt jeg den 6. September sidstafvigt, som nu er temmelig Tid siden, tillagde Ham den Ordre, at Han uden Tids Forsømmelse skulde besørge Mulcterne ind-dreven efter Hans Kongl. Majestæts allernaadigste Befaling af den 2. September næstforhen og samme hos Sognepræsten at deponere, saa finder jeg dog, at denne

min Ordre er bleven uefterlevet. Vel har Han efter sin Skrivelse af 17. dito ladet gjøre Udlæg hos de Skyldige og berammet en Auction; men jeg har Intet set siden den Tid, hvad Han sig dermed har foretagen, saa jeg forundrer mig ikke lidet, hvor Han tør fordriste sig dermed at tie stille, ligesom det ved saadan Lejlighed skulde hendø og falde ud efter Hans Forslag ved Skrivelse af 2. October¹). Men jeg refererer mig i saa Maade til min Skrivelse af 5. næstefter, at benævnte Mulcter ingen Gemenskap med slige Hans anførte Fordringer bør have, saa at Hand uden Ophold paa Tolderen Ole Borch Lunds Anfordring, som herom fra mig er tilskreven, Pengene bør fra sig levere. Men skulde Han ville understaa sig Pengene at forholde, det jeg ingenlunde kan tro, saa har Tolderen den Ordre, at han ved Execution dem hos Hannem skal inddrive uden Forskaansel. Dersom Bøderne ellers endnu ikke er inddreven, saa anser jeg ham som den, der sit Embede ikke har villet efterleve, endog efter min alvorlig Befaling, og i saa Maade har Han sig hermed ej videre at befatte, men strax at overlevere Tolderen, hvad Han ved Udlæg eller videre skriftlig forfattet haver, hvorefter da Tolderen besørger dette i Rigtighed. I det Øvrige forstændiges Ham herved, at naar mig Udfaldet er tilmeldt og jeg finder, Han i en eller anden Maade har været efterladt i sit Embede og siddet Kongens Befaling og mine Ordres overhørig, maa Han vente sig en ubehagelig Foranstaltning, og da haver Han sig selv for al Ulejlighed at takke«.

Tolderen fik samme Dag Ordre i Overensstemmelse hermed, og da Mulcterne omsider indgik, bleve de af ham indbetalte med 140 Rd. (120 Rd. fra Borgerne og 20 Rd. fra Byfogden) til Sognepræsten, Hr. Hans Fabricius, der

¹) Han havde heri indstillet, at de ham og Borgerne idømte Bøder maatte beregnes ham til Indtægt for et Beløb af o. 136 Rd., der tilkom ham for Løn og Udgifter, han havde forskudt efter Lovens 1—24—2.

fant, at Pengene passende kunde anvendes til Reparation af hans gamle og faldefærdige Præstegaard; »derved blive disse Ulydigheds Bøder saa employerede, at der altid kunde være et Minde til Lydighed ej alene af Præstens Mund, men og af Præstens Hus«. Men hans Forslag i saa Henseende gjorde intet Indtryk paa Stiftamtmanden, der bestemt tilbageviste det.

Samtidig indsendte Byfogden et Andragende, der unægtelig vidner om en betænkelig Begrebsforvirring. I Henhold til Forordningen om Politis Administration af 22. October 1701, der hjemlede By-, Herreds- og Birkefogder en Trediedel af Bøder som de her omtalte, søgte han nemlig Stiftamtmanden om, at Trediedelen af Borgernes Bøder 120 Rd. maatte tilfalde ham, hvorved han altsaa i Steden for at erlægge 20 Rd. i Mulct vilde stikke lige saa meget i Lommen. Selvfølgelig fik han en skarp Afvisning; »havde Han — skriver Sehestedt i sit Svar — med Nidkjærhed, som Hans Embede udkræver, vigileret for denne Sag og til Straf over de Skyldige anordnet en Politiret, saa havde Han nydt, hvad Politiforordningen Ham tillægger. Men nu er dette ikke sket, altsaa har Han forskjertset sin Ret, saa at Han herudi i ingen Maader kan være delagtig, fornemmelig da Han selv i Sagen er inddraget og funden strafskyldig«. Man skulde tro, at dette Afslag var tydeligt nok — men nej, Byfogden gav ikke tabt og fornyede sit Andragende, som indbragte ham et i endnu skarpere Udtryk formuleret Afslag, der slutter saaledes: »Mærkelig er det med Hans Tanke, at Han endelig vil være lønnet i samme Sag Han er straffet. Men om Han ellers begreb Hans Skyldighed, burde Han i Steden for at formere nogen Slags Præention kaste sig til Kongens Fødder for at takke Hans Majestæt, som saa mildelig og naadelig revser og sætter Ham til Rette, i den Sted at Han paa en langt strengere og alvorligere Maade kunde have blevet anset. For Resten erindrer jeg

Ham alvorlig, at Han holder inde med oftere Anmodninger i denne Materie; thi jeg svarer Ham Intet videre herom, saasom Forseelsen, hvorfor Pengene er betalt, er altfor grov, at Noget heraf til verdslig Brug kan anvendes«.

Efter Sehestedts Forslag bifaldt Kongen, at den aarlige Rente af Bødernes Sum, 7 Rd., anvendtes dels til Rudkjøbing Kirkes Bedste, dels til trende af de fattigste Lemmer i Byen hver Juleaften; »thi paa denne Maade — skrev Sehestedt — kan ej alene Guds Huses og de Fattiges Gavn og Nytte fremmes, mens det kunde og tjene til en Erindring for disse vanartige Mennesker saavelsom deres Efterkommere og Naboer herefter bedre i slige Tilfælde at betænke sig, i Steden at, om Pengene nu paa een Gang til Kirken eller de Fattige blev udgivet, da vilde ej alene den hele Summa ikkun lidet forslaa, mens endog fornemmelig Aarsagen, hvorfor den er bleven betalt, som gemenlig plejer at ske, snart bortfalde og slaas i Glemmebogen, da dog slige Erindringer altid og særdeles nu i dette Stift ere højfornødne, hvor iblandt andet den selvraadige Ulydigheds Lyde fast synes at tage Overhaand, og hvis den ej hver Gang og udi Tide tvinges og dæmpes, til skadelige Extremiteter kunde udbryde og udfalde«.

Saaledes opstod Mulctlegatet i Rudkjøbing, der den Dag i Dag uddeles af Sognepræsten, Dommeren og Kirkeværgen med 11 Kr. 20 Øre hvert Aar, hvoraf Kirken nyder 6 Kr. 36 Øre og tre Fattige hver 1 Kr. 61 (62) Øre.

Men Rudkjøbing Borgere bleve ikke kloge af Skade endnu i mange Aar; 1751 var Ingen at formaa til at nedgrave en død Hest, og 1772 vilde Ingen bære en død Arrestant til Jorden¹⁾.

Under Hensyn til den Uddannelse, Friederichsen havde faaet, er det ikke saa forunderligt, at han til Tider ikke ret kunde magte Forholdene i en Kjøbstad, hvor han ikke

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 285 og 287.

alene var Byfoged og Politøvrighed, men tillige Magistrat, da Borgmesterembedet var afskaffet 1682 her ligesom i mange andre Smaabyer. Han synes at have tilbragt sin Barndom i Rudkjøbing, hvor han som et fattigt Barn blev opdragen af en Snedker¹⁾, indtil han kom i Tjeneste hos den norske Vice-Statholder Frederik Gabel, hvis Søn Vice-Admiral Christian Carl Gabel kalder ham »en Opfødning af min salig Fader«. Efter Statholderens Død 1708 tjente han Admiralen trolig og vel og var med ham i adskillige Søkampe, hvorefter han — som omtalt III, 170 f. — havde forskellige andre Tjenester, tilsidst ved Kongsberg Sølvværk. Da Byfogden i Rudkjøbing, Claus Bertelsen, der længe havde været saa svag, at han sine sidste Leveaar holdt Ret i sin Seng, døde 29. October 1715²⁾, søgte han selv niende hans Embede og fik det, formentlig nærmest ved Gabels Anbefaling, med Bestalling af 24. Februar 1716³⁾. Ogsaa i Ægteskab succederede han den afdøde Byfoged, idet han 30. Juni samme Aar giftede sig med hans Enke, Anna Rosina Bütner (eller Butner⁴⁾).

Sine Regnskaber havde han Besvær med at holde i Orden, og en Gang paadrog han sig en Bøde for »sit utilbørlige Forhold til Justitskassen«; det kneb ogsaa for ham at faa inddrevet Restancer paa forskellige Afgifter hos Borgerne, af hvilke »de vrangvilligste ere de, som smøger Tobak paa Gaden«⁵⁾.

Efterat han 1731 havde mistet sin Hustru (begravet 4. Maj), der paa sit Dødsleje skjænkede Kirken 100 Rd. til Voxlys samt til Vedligeholdelse af Altertavlen og hendes Epitaphium⁶⁾, følte den barnløse Enkemand sig vistnok efter Haanden trykket af sit Embedes Besværligheder; 1738 vilde han gjerne trække sig tilbage efter at have tjent

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 279. ²⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 124.

³⁾ Fyens aabne Breve 1716 Nr. 10 i Rigsarchivet. ⁴⁾ Rudkjøbing Kirkebog. ⁵⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 283. ⁶⁾ Kirkens Regnskabsbog.

Hofman, Foundationer VI, 221.

paa 23de Aar og, som han skriver til Stiftamtmanden¹⁾, Grev Rantzau, »derved er af Mangel paa Subsistence geraadet i Armod og dog vist al Vindskibelighed i Embedet, Byen, Kirken, Skolen til Opkomst . . . Naadigste Patron, tænk paa mig til det bedste og assistere mig derudi, at Byen kan bekomme en vederheftigere Mand end jeg, dermed er den tjent, jeg arme Menneske nyde en allernaadigst Pension«. To Aar efter gjentager han sin Ansøgning om Afsked i bevægelige Udtryk²⁾: »Saa længe har jeg tiet med min Nød, saa længe har jeg taalt Fortræd, Efterstræbelse og Bagvadskeri, at Mængden af Uro, Overflødigheden af Skade, for blotte Embeds Skyld, har ganske fortæret min Formue og i visse Grader kvælet min Sjæl, tillige fast berøvet mit Helbred. Fire og tyve Aar har jeg holdt ved at blive Byfoged, i samme Aar at tære mit eget, nu kan jeg ikke længer«.

Omsider lykkedes det ham i Foraaret 1743 at faa sin Afsked bevilget med en ringe aarlig Pension af 30 Rd., som Eftermanden, Christian Møller, efter Tidens Skik skulde udrede³⁾. Den 18. Juni præsiderede han sidste Gang som Byfoged i Bytinget og som Magistrat i Raadstuen, men fungerede dog i de nærmest følgende Aar jævnlig i Byfoged Møllers Forfald. Allerhelst havde han forladt Rudkjøbing, hvor Opholdet var bleven ham saa ubehageligt og kostbart, at han ansøgte Grev Rantzau, sin »højnaadigste, fortræffeligste Patron og Herre«, om at benaade ham med et ringe Logement hos en af Hans højgrevelige Excellences Underdanere paa Brahesborg Gods⁴⁾; »jeg er kun enlig — skriver han — vil leve nødtøftig, fornøje mig med Læsning og Guds frygt med al Rolighed, leve og dø under generouse Hr. Patrons højnaadigste Gouvernement«. Rantzau har imidlertid ikke

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 283. ²⁾ Anf. St. ³⁾ Møllers Udnævnelse er dateret 31. Maj. ⁴⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 284, 13. August 1743.

ment at kunne føje ham, og han forblev i Rudkjøbing de elleve Aar, han endnu levede, des værre for ham; thi han indviklede sig i endeløse Stridigheder med sin Eftermand, som han snart kom i et fjendtligt Forhold til, dels om Embedsregnskaberne for hans Functionstid, dels om Pensionen og dels om en lukket Stol i Kirken, hvilket gav ham Anledning til at udgyde sig i vidtløftige skriftlige Forestillinger, affattede i en højst aparte Stil¹⁾.

Men han havde ogsaa Interesser, der kunde udfylde en Del af hans Otium; i sin Ungdom havde han lagt sig efter Proberekunsten, et Fag der ogsaa senere optog ham; nu studerede han Chronologien og indsendte 1744 til Kongen nogle vidtløftige Beregninger over de bibelske Aarstal, som næppe have nogen Værdi, ledsaget af en lang Skrivelse i hans sædvanlige barokke Stil. Samtidig sendte han Grev Rantzau en Afskrift deraf²⁾, idet han benyttede sig af Lejligheden til at udbede sig en anbefaling, »en højnaadigst schedula attestoria, at jeg udi 28 Aars Tid allernaadigst har været betroet Byfogedembedet udi Rudkjøbing og derfra allernaadigst udi Naade er dimitteret, samt benaade mig med Deres Højfortræffeligheds Recommendation mig til Bedste; derfor Gud ved sin Naade vederlægge Deres Højfortræffelighed», et Ønske, som Rantzau gjerne opfyldte, idet han tilskrev ham³⁾: »angaaende Eders Opførsel da vil jeg stedse tilstaa Eder, at jeg i alle de Embedes Sager, som mig fra Eder ere forekomne den korte Stund, I i min Betjenings Tid var i Embedet, intet Usømmeligt har funden, ligesom jeg ogsaa, om Noget Eder angaaende fra sine Steder mig skulde vorde remitteret, gjerne vil forestille Eders Tarv og Eder paa bedste og muligste Maade recommendere. Derom I fuldkommeligen kan være forvisset«.

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 285. Biskoppens Copibog 1750—51 S. 1, 21, 70. ²⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 284. ³⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 39 S. 724.

Som en fattig, gammel og enlig Mand i kummerlig Tilstand, der i saa mange Aar trolig havde tjent Byen og Kirken, blev der ham af Biskop og Amtmand 1749 tilstaaet en aarlig Understøttelse af et Legat samt Renten af 100 Rd., han efter sin Hustrus og hendes første Mands Testamente havde udbetalt til Kirken¹⁾. I October 1754 endte han sine Dage og blev den 25. begravet i sin Hustrus Grav i Kirken uden Betaling for Fattigdom og hans forrige Embedes Skyld²⁾. Hans Alder er ikke anført i Kirkebogen.

¹⁾ Biskoppens Copibog 1746—49 S. 667. ²⁾ Kirkens Regnskabsbog.

BEGRAVELSER.

I fynske Skiftesager fra det 17. og 18. Aarhundrede vil man jævnlig forefinde omstændelige Opgjørelser over Omkostningerne ved den Afdødes Begravelse, Omkostninger, der ikke altid stode i et passende Forhold til Dødsboets Tilstand. Regeringens gjentagne Forbud mod overdreven Luxus ved Bryllupper og Begravelser bleve ikke overholdte — man omgik dem, hvor man kunde, og de, der skulde paase deres Overholdelse, vare formentlig ofte selv implicerede i Overtrædelsen, om ikke paa anden Maade, saa ved at deltage i de med Familiebegivenhederne forbundne Festiviteter. Nogle Exempler ville vise, hvor urimelig Ødselheden kunde være.

I Juli 1642 døde i Odense Henrik Orgemester, der var ansat ved en af Stadens Kirker¹⁾, efterladende sig et ringe Indbo, hvori dog fandtes et Positiv med fire Stemmer til 30 Rd. og et Clavicordium til 3 Rd. Han var ugift og boede hos Edel salig Lucas Orgemesters, til hvem Fordringer paa den Afdøde strømmede ind — store Apotheker- og Badskjær-Regninger, der tyde paa langvarig Sygdom hos Orgemesteren, og ikke smaa Regninger paa Øl og Vin, bl. a. fra Værten i Stadskjælderen, hvor han har søgt Opmuntring i sin ensomme Tilværelse. Uagtet Resultatet af Opgjørelsen i hans Bo blev dette, at der tilsidst udkom

¹⁾ Paa Grund af manglende Regnskaber kan det ikke ses, ved hvilken Kirke han tjente. I Odense Kæmnerregnskab opføres 18. Juli 1642 Betaling for Ringning med Stormklokken over Hendrik Orgeliste. Skifte efter ham i Odense Skifteprotokol III, 81, 24. Oct. 1643.

et Underskud af 126 Rd. 8 Sk., tog man ikke i Betænkning at honorere følgende Regning for hans Begravelse til Beløb omtr. 165 Rd.:

Dend s. karls begraaffuelßes bekostning effter frem- lagde optegnelße, nemblig giffuet for hans leye- sted i kircken.....	50 rdr.
For jorden at føre wd aff kierchen.....	1 sdr.
For graffuen at kaste.....	1 rdr.
For hans kiste.....	9 rdr.
For dend at beßlaa.....	7 rdr.
For loeget at staffere.....	1 dr.
For hans schiorte med knipling om.....	7 dr.
For 4 alne atlasches bond.....	2 ½
For en røed fløyels lue med guld knipling paa och en cammerdugs hatt med knipling omkring	5 ¹ / ₂ rdr.
En brun atlasches pude.....	10 ½
For en knipels kraffue.....	5 rd. 1 ½
Et kleede at lege offuer hans øyen.....	3 rdr.
For lærffuet till dyenner och puder.....	5 dr.
For 2 lagn, som hand bleff suøbt wdj i kisten..	7 ¹ / ₂ dr.
For klocherne wdj alle kiercherne.....	5 ¹ / ₂ dr.
For schoellen.....	2 rixdr.
Sognepresten, som predichett.....	2 roßenobler ¹⁾
De, der sang offuer graffuen.....	2 ½

Som et Modstykke kan anføres Omkostningerne ved Skomager i Odense Christen Clemmensens Hustru Marie Christensdatters Jordefærd 1728. Boet var saa fattigt, at Gjælden oversteg Formuen med mere end 200 Rd., og den afdøde Kones Vandel har ikke været pletfri, da der mellem hendes Børn opføres et, »som af bemeldte afdøde Marie Christensdatter blev avlet, efterat hun med hendes Mand var kommen i Proces angaaende hendes

1) En Rosenobel gjaldt 4 Rd.

Bortrejse med en Rytter til Lybek uden hendes Mands Villie«; det er da forklarligt, at Enkemanden ikke ofrede mere paa Begravelsen end absolut nødvendigt og passende¹⁾, nemlig:

Hindis Jordeklæder.

Hvit Canefas til een Hue	«	Rd. 1	¥	8	β
Netteldug til een Hatt.....	«	—	«	-	8 -
For et sort Baand at binde over Hovedet	«	—	«	-	8 -
For et Netteldugs Tørklæde om hinds Hals	«	—	3	-	« -
Eet dito, som blev lagt over hinds Ansigt	«	—	2	-	« -
Een Underserck.....	1	—	«	-	« -
Een Overserck	1	—	4	-	« -
For et Lagen.....	1	—	4	-	« -
Dyner og Puder	1	—	«	-	« -
Snedkeren betalt for Liigkisten	2	—	4	-	« -
For Beslaget og for Stropperne.....	«	—	5	-	8 -
For Jorden.....	1	—	2	-	« -
Prousten HEr Mag. Bloch givet.....	1	—	2	-	« -
Klockeren	«	—	2	-	8 -
Til Skoelen betalt.....	1	—	1	-	« -
Graveren for hans Umag.....	«	—	2	-	2 -
Saa og udlagt til Fortæring baade da dend sal. Koene blev lagt i Kiste, saa og paa den Dag hun blev begravet, i alt	1	—	«	-	« -

Summa... 15 Rd. 4 ¥ 10 β

Hvad en civil Embedsmands Enkes Jordefærd kunde medføre af Udgifter, finder man et prægnant Exempel paa i Skiftet efter Cancelliforvalter Hans Rasmussens Enke²⁾. Hendes Broder, Generallieutenant Hans Henrik Scheel havde 1723 af Etatsraad, senere Hofmester Alexander Frederik von Møsting kjøbt Gaarden Holmelund med til-

¹⁾ Odense Skifteprotokol XVII, 271, 18. Aug. 1728. ²⁾ Svenborg Amtsarchiv.

liggende sex Gadehuse (tilsammen lidt over 11 Td. Hartkorn) i Gislev Sogn for 1500 Rd. Cour.¹⁾. Anledningen for Scheel til dette Kjøb har vistnok været at skaffe sine Søstre et Opholdssted, hvor de kunde føre et behageligt Samliv; thi Gaarden fæstede han til sin Søster Anna Dorthea Scheels Mand, forrige Forpagter paa Hindema Niels Høeg²⁾, og i den boede desuden hans ugifte Søster Abel Cathrine Scheel og Magdalene Scheel, der siden 30. December 1712 var barnløs Enke efter Cancelliforvalter Rasmussen; her henlevede hun sine sidste ti Aar til sin Død 16. April 1733, hvorefter hun 24. s. M. blev stedet til Hvile i Gislev Kirke³⁾. Hendes Mands Begravelse havde i sin Tid kostet 424 Rd. 2 ŷ 14 Sk., hvorfor hendes Arvinger i Medfør af Danske Lovs 5—2—24 paastode Ret til at anvende en lignende Sum af Stervboets Midler til Enkens Jordefærd. Slet saa be- kostelig blev Madame Rasmussens Begravelse nu ikke; men det lykkedes dog Arvingerne at faa anvendt omtrent 340 Rd. paa den — en Sum, der Aar 1900 vilde svare til omtrent 3700 Kr. —, saa der til Rest kun blev omtrent 625 Rd. til Deling.

Efter Skriverens Indførsel i Skifteprotokollen fordele Udgifterne sig saaledes⁴⁾:

1. Regning fra Jens Dreyer i Odense⁵⁾.

Den 17. April udtagen til Sørgetøj efter salig Madame Rasmussen:

¹⁾ Fyenbo Landstings Skjøde- og Pantebog XIV, 79. Skjødet er dat. Kjøbenhavn 3. April 1723. Scheel solgte 1734, Skjøde 11. Marts, Ejendommen til Kjøbmand Niels West i Svenborg; anf. St. XV, 427.

²⁾ Stamfader til den Slægt Høeg, der uden Hjemmel har været antagen for en Gren af den gamle Adelsæt Høeg (Personalhist. Tidsskr. III, 275 ff.). Han døde »meget hastelig« paa Holmelund 18. Maj 1733. ³⁾ Gislev Kirkebog. ⁴⁾ De originale Regninger haves ikke; Skriverens Retsskrivning er her ikke fulgt, da han ikke har gjengivet Originalernes.

⁵⁾ Jens Dreyer, der havde taget Borgerskab 1722, var en stor Kjøbmand, der døde 1753 som Cancelliraad og Ejer af Raschenberg (Juelsberg).

18 Alen $\frac{3}{4}$ bredt fineste Sukkerdon ¹⁾ à 7 fl	21 Rd. « fl « β
18 $\frac{3}{4}$ Alen dito à 6 fl	18 — 4 - 8 -
24 $\frac{1}{2}$ Alen fin Sleslærred ²⁾ à 18 β	4 — 3 - 9 -
18 $\frac{1}{4}$ Alen smal kruset Flor à 20 β	3 — 4 - 13 -
8 Alen fin Nonnenschier ³⁾ à 4 fl 8 β	6 — « - « -
2 $\frac{1}{8}$ Alen fin Canifas ⁴⁾ à 2 fl 4 β	« — 4 - 13 -
4 Alen sorte franske Baand à 6 β	« — 1 - 8 -
2 Stk. sorte Bændler à 6 β	« — « - 12 -
2 Alen fin sort Trille ⁵⁾ à 20 β	« — 2 - 8 -
1 Stykke smalle fine hollandske Bændler	« — « - 8 -
1 stor Stang sort Lak	« — 1 - « -
$\frac{1}{2}$ Bog fransk Papir	« — « - 8 -
$\frac{1}{2}$ Bog fint Postpapir	« — « - 12 -
Til Bogbinderen betalt for samme at lade sværte i Kanterne	« — 1 - « -
1 Brev sorte Naale	« — « - 6 -
2 Par fine engelske Fruentimmer-Handsker à 2 fl 8 β	« — 5 - « -
4 Alen sorte franske Baand à 6 β	« — 1 - 8 -
6 Stk. store Citroner à 8 β	« — 3 - « -
Den 18de.	
1 $\frac{1}{2}$ Alen fin sort Fressade ⁶⁾ Baj à 3 fl 8 β	« — 5 - 4 -
Sort Traad	« — « - 1 -
Til Blikmageren betalt for 2de Blikplader til Vaaben	« — 3 - « -
Den 19de.	
1 Top fin fin C. C. brun Sukker, vog $\frac{5}{4}$ fl à 2 fl	1 — 4 - 8 -
2 fl hvid Stivelse à 8 β	« — 1 - « -
$\frac{1}{4}$ fl bedste Olieblaa ⁷⁾	« — « - 7 -
Den 20de.	
24 Alen fint sort fernisseret ⁸⁾ Baj à 4 fl	16 — « - « -

1) Fint Bomuldstøj. 2) Schlesisk Lærred. 3) »Nonnenschier« nævnes i Toldforordn. af 29. Febr. 1732. 4) Hampelærred. 5) Drejl. 6) Groft, hollandsk uldent Tøj. 7) En blaa Farve. 8) Der staar maaske: finesseret.

1 ¹ / ₂ Alen fin sort Trille à 24 β.....	« Rd. 2 ½ 4 β
4 ¹ / ₂ Alen sort Kattuns Lærred à 1 ½...	« — 4 - 8 -
1 Lod sort Silke.....	« — 1 - 8 -
Sorte Hægter.....	« — « - 2 -
2 Lod Fiskeben à 5 β.....	« — « - 10 -
2 Alen sorte Floretten-Baand ¹⁾ à 3 β...	« — « - 6 -
1 Lod sort Traad.....	« — « - 3 -
12 Alen sort fin Drap de dames ²⁾ à 11 ½ 8 β	23 — « - « -
10 ¹ / ₂ Alen sort Kattuns Lærred à 1 ½...	1 — 4 - 8 -
1 Alen sort Trille.....	« — 1 - 8 -
1 Lod sort Silke.....	« — 1 - 8 -
2 Alen Floretten-Baand à 3 β.....	« — « - 6 -
1 ¹ / ₂ 8 Bly à 6 β.....	« — « - 9 -
18 Alen sort engelsk Stof à 2 ½ 4 β...	6 — 4 - 8 -
8 Alen sort Kattuns Lærred à 1 ½.....	1 — 2 - « -
1 Lod sort Silke.....	« — 1 - 8 -
1 ¹ / ₂ Alen ubleget Lærred à 1 ½.....	« — 1 - 8 -
7 Lod Fiskeben à 5 β.....	« — 2 - 3 -
1 8 Bly.....	« — « - 6 -
4 ¹ / ₂ Alen bred kruset Flor à 2 ½ 12 β..	1 — 5 - 11 -
1 Par fine hvide Bomulds Fruentimmer- Strømper.....	« — 3 - « -
2 Alen sorte fr. Baand à 6 β.....	« — « - 12 -
5 ¹ / ₂ Alen fiolet Maseli Kattun à 2 ½ 2 β	1 — 5 - 11 -
8 ¹ / ₄ Alen hvid Sleslærred à 18 β.....	1 — 3 - 5 -
En hvid Taftes Vifte.....	« — 3 - « -
Efter Ordre betalt til Birgitte Cathrine Bolsdatter for 1 Par store Kirkelys og 10 Par smaa Voxlys, Penge.....	6 — 3 - « -
Den 22de.	
3 Qvintin sort Sysilke.....	« — 1 - 2 -
1 ¹ / ₂ Alen sort Multum.....	« — 1 - 8 -
2 8 engelsk Tobak à 24 β.....	« — 3 - « -

1) Baand af Floret, en Slags Tøj. 2) En Slags let, fint Klæde.

2 Dousin lange Postelins-Piber à 18 β..	« Rd. 2 ₣ 4 β
1 ¹ / ₂ Dousin Kridt-Piber à 4 β	« — « - 6 -
1 ¹ / ₂ ⌘ tydsk gul Tobak à 20 β.....	« — 1 - 14 -
6 Stk. Citroner à 8 β.....	« — 3 - « -
1 ¹ / ₂ ⌘ Søm	« — « - 3 -

Den 22de.

2 Stk. hvide Bændler à 4 β er	« — « - 8 -
2 Breve bedste hollandske Naale à 10 β er	« — 1 - 4 -
2 Breve ringere dito à 8 β.....	« — 1 - « -
1 Stk. sorte Bændel.....	« — « - 4 -
1 Brev Knappenaale til.....	« — « - 6 -
1 Lod sort Sysilke	« — 1 - 8 -

Den 23de.

5 Topper fin C. C. brun Sukker vog	
27 ¹ / ₂ ⌘ à 2 ₣	9 — 1 - « -
2 ⌘ Rismel à 1 ₣	« — 2 - « -
1 Par ¹) sorte Fruentimmer-Handske ...	« — 2 - « -
Til Maleren betalt for 2de Blikplader at	
male Vaaben paa	2 — « - « -

Den 26de.

Til Societet-Lavet ²) her i Byen betalt af	
2de sorte Ligklæder til Laans, Penge	4 — « - « -

Den 30te.

1 Bog fin fransk Papir	« — 1 - « -

Summa... 145 Rd. 3 ₣ « β

hvorfra blev trukket for tilbageleveret Sles-	
lærred	3 — 2 - 4 -

Rest... 142 Rd. « ₣ 12 β,

hvilket Beløb af Skifteretten blev nedsat	
til.....	136 Rd. 3 ₣ 1 β

¹) Afskriveren har her det uforstaaelige: 100de; Meningen maa vel være: 1 Par. ²) Compagni- eller Societet-Lavet var et Liglav i Odense.

2. Regning fra Apotheker Johan Christopher von Westen i Odense.

1733 den 18. April.

2 Ankere bedste fransk Vin à 5 Rd. ... 10 Rd. « ½ « β
 1/2 Anker fransk Brændevin 3 — « - « -

Den 19de.

1 Glas Hovedvand « — « - 10 -

Af det bedste Røgelse « — 1 - « -

Pestlys¹⁾ for « — « - 12 -

Den 23de.

1/2 Anker bedste røde Vin 4 — « - « -

5 ½ Sukkerbrød à 3 ½ 2 — 3 - « -

5 ½ Makroner à 4 ½ 3 — 2 - « -

5 ½ Sprutbakkelse à 4 ½ 3 — 2 - « -

1 ½ bedste Oliven « — 2 - « -

1 ½ bedste Capers « — 2 - « -

Krukker dertil à 4 β « — « - 8 -

Husblas « — « - 8 -

Den 12. Maj.

Et Anker bedste fransk Vin 5 — « - « -

8te Styk Citroner à 8 β « — 4 - « -

Husblas « — « - 8 -

En Æske at pakke Citroner ind « — « - 10 -

Den 16de.

4 Styk Citroner à 8 β « — 2 - « -

33 Rd. 3 ½ 8β,

hvilket Beløb af Skifteretten blev nedsat til 26 Rd.

3. Regning fra R. Hyschen²⁾ i Odense.

1733 den 17. April.

1/2 ½ Kejserthe à 5 Rd. 2 Rd. 3 ½ « β

1/2 ½ The de Bou à 3 Rd. 4 ½ 1 — 5 - « -

¹⁾ Røgelselys til Anvendelse i Pesttid. ²⁾ Kjøbmand Christian Raffel Hyschen.

1 \mathcal{H} levantske Caffebønner ¹⁾	« Rd. 5 \mathcal{P} « β
2 \mathcal{H} hvid Sukkercandis à 2 \mathcal{P}	« — 4 - « -
2 \mathcal{H} brun Candis à 24 β	« — 3 - « -
$\frac{1}{2}$ Lod hvid Traad à 2 \mathcal{P} Loddet.....	« — 1 - « -
1 Lod dito	« — 1 - « -
5 Brev hollandske Knappenaale à 10 β , er Den 18de.	« — 3 - 2 -
2 \mathcal{H} Rosiner à 8 β	« — 1 - « -
2 \mathcal{H} Corender à 12 β	« — 1 - 8 -
6 \mathcal{H} Mandler à 24 β	1 — 3 - « -
4 \mathcal{H} Perlegryn à 9 β	« — 2 - 4 -
8 \mathcal{H} Svedsker à 6 β	« — 3 - « -
4 \mathcal{H} Risengryn à 6 β	« — 1 - 8 -
4 Lod Kanel à 8 β	« — 2 - « -
2 Lod Nelliken à 8 β	« — 1 - « -
2 Lod Cardemomme à 8 β	« — 1 - « -
2 Lod Muskatblomme à 1 \mathcal{P}	« — 2 - « -
2 Lod Muskatnødder à 8 β	« — 1 - « -
$\frac{1}{4}$ \mathcal{H} Peber	« — « - 8 -
$\frac{1}{2}$ \mathcal{H} hvid Ingefær	« — 1 - « -
1 Lod sort Silke	« — 1 - 8 -
Den 19de.	
1 \mathcal{H} levantske ²⁾ Caffebønner	« — 5 - « -
Den 20de.	
$\frac{1}{2}$ \mathcal{H} The de Bou ³⁾ à 3 Rd. 4 \mathcal{P} \mathcal{H}	1 — 5 - « -
Den 22de.	
$\frac{1}{2}$ \mathcal{H} bitre Mandler à 24 β er	« — « - 12 -
En Kiste Bruneller ⁴⁾ vog Brutto $7\frac{3}{4}$ \mathcal{H} af Tara $1\frac{1}{2}$ \mathcal{H} , Netto $6\frac{1}{4}$ \mathcal{H} à 20 β ..	1 — 1 - 7 -
$\frac{1}{2}$ \mathcal{H} Morkler ⁵⁾	1 — « - « -

¹⁾ I Texten staar »levanse«, der skal betyde levantske, altsaa Bønner af Levantiner-Caffe. De levantske Caffebønner roses af Holberg i hans 91. Epistel. ²⁾ Her har Skriveren forvansket Ordet til »levorse«. ³⁾ En Blandings-Thee. »Thee-Bou« anføres i Toldforordn. af 29. Febr. 1732. ⁴⁾ Blommer. ⁵⁾ Formodentlig Morseller.

2 R Mandler à 24 β	« Rd. 3 R « β
1 Stk. hvide Bændler	« — 1 - 8 -
2 Stk. dito à 10 β	« — 1 - 4 -
1 Brev fine Knappenaale	« — « - 9 -
Summa...	17 Rd. 5 R 14 β

4. Regning fra Snedker Hans Blangsted i Odense.

1733 den 20de April gjorde jeg til salig Madame Rasmussens Lig en stor kehlet Ligkiste til at sætte en anden Kiste indeni efter Accord for 16 Rd.

5. Regning fra Klejnsmed Peder Nielsen i Odense.

1733 den 20. April gjorde jeg et Beslag af hvidt, for-tinnet Blik til salig Madame Rasmussens Lig paa Holme-lund efter Accord for 16 Rd.

6. Regning fra Skrædder Niels Christian Schiøtz i Odense.

1733 den 23de April hos salig Madame

Rasmussens Arvinger, Jomfru Høeg en sort Bajs Klædning med 2de Liv og Ærmer til begge Livene	2 Rd. « R « β
En Drap de dames Klædning	2 — « - « -
Lidser og Knapper paa Siden	« — « - 6 -
Salig Madame Rasmussens Pige en Sørge- klædning, Skjørt og Jakke med et stift Liv udi	1 — 1 - « -
En Kattuns Cantusse, hvid Traad.....	« — 3 - 6 -
Summa...	5 Rd. 4 R 12 β

7. Jomfru Abel Cathrine Scheels Regning.

Regning paa hvis jeg underskrevne nødvendig har be-kostet og udlagt til min salig Søsters, afgangne Madame Rasmussens Begravelses Befordring, foruden hvad som fra Andre efter deres Regninger enten er bekommet eller be-talt, nemlig:

Gabriel Hansen i Gislev Holme for at føre Skrædderen til Odense, som ved Lejlighed kom herud, og at hente Kokken derfra herhid for at accordere med ham og gjøre Aftale om, hvad behøvedes, 2de Rejser	1 Rd. « Ƴ « β
1 Skp. Havre af samme Mand.....	« — « - 6 -
Hans Hansen Sadelmager for at hente Kockens Tøj, 1 Anker Vin og med mere	« — 3 - 8 -
En Kone for at hente Glas, hvor man kunde faa dem at laane	« — 2 - « -
Hans Christophersen Snedker af Ravndrup Arbejdsløn for en Fyrkiste, som var den inderste.....	1 — 1 - 8 -
Monsieur Jens Larsen ¹⁾ i Nyborg for 14 Stk. Fjælle efter nøjeste Accord...	2 — « - « -
Mads Bødker i Gislev Holme for at føre Snedkeren til Odense, som gjorde den yderste Kiste, saa og en anden fornøden Rejse af lige Længde.....	1 — « - « -
Hendrik Arentsen for at hente den yderste Kiste i Odense	« — 3 - « -
Til Kjøkkenet:	
Forpagteren paa Glorup, Monsieur Hvid for 1 Fr. Smør.....	4 — « - « -
Derforuden for 12 Snese Æg.....	« — 3 - « -
3 Par Høns à 1 Ƴ.....	« — 3 - « -
En Oxetunge	» — « - 6 -
4 Grise	« — 2 - 8 -
1 L. Oxekjød	« — 3 - « -
Hvedebrød	« — 2 - « -
Et Bud for at hente Fisk.....	« — « - 8 -
3 Par Kapuner	« — 4 - 8 -

¹⁾ Kjøbmand.

Kudskenes Kokkekone	1 Rd. « ½ « β
2de Koner til at vende Steg	« — 2 - « -
Mads Bødker for at føre Kokken ud ...	« — 3 - « -
Saa og betalt Kokken Hans Hansen From af Odense saavel for hvad han har indkjøbt og medbragt, der uforbigjæn- gelig behøvedes til Kogning og An- retning mere end anført er, foruden hvis forhen er anført, som for hans Kogning og Umage, efter vedfølgende hans specificerede Regning og Kvittering	21 — 3 - 4 -
Til Dyne og Puder i Ligkisten betalt for 4 Skpr. tydsk Humle ¹⁾	« — 4 - « -
Er og medgaaet til at bortskjænke og til Fremmede 2 Kander Brændevin, derfor betalt	« — 2 - « -
3 Skp. Havre.....	« — 1 - 2 -
Aparte for 4 Heste i Byen.....	« — « - 8 -
Saa og for 10 Skp. Havre til fremmede Heste den Dag her var Begravelse, à Skp. 6 β er	« — 3 - 12 -
videre:	
En Mand for at bryde og nedlægge Sten i Kirken, hvor Kisten skulde staa....	« — 1 - « -
For at grave Graven	« — 2 - « -
Peder Engel for at rense Gaarden, da Begravelsen den var.....	« — 1 - « -
Bønderne som tog Liget af Studenterne udenfor Gaarden og bar det til Kirke-	

¹⁾ Det er bekjendt, at man i gamle Dage brugte at fylde Kisten med Humle for at conservere Liget. I Anna Eskeldatters, sal. Oluf Mad-sen Skrædders, Ligkiste blev 1665 stoppet 8 Skjæpper Humle (Nyborg Skifteprotokol I, 19), i Capellan i Middelfart Poul Sørensens Enke Anne Margrete Lorentsdatter Bangs Kiste kom 1735 5 Skjæpper (Vends Her-reds gejstlige Skifteprotokol II, 13).

porten, hvor det igjen af Studenterne blev imodtaget, 2de Tønder Øl à Tønden			
1 Rd. 2 ¥ er	2 Rd.	4 ¥	« β
Til bemeldte Bønder 9 Kander Brændevin à 1 ¥	1 —	3 -	« -
For et ridende Bud til Odense i fornøden Fald	« —	1 -	8 -
Endnu for at sende Bud	« —	« -	12 -
Loftesøm for	« —	« -	8 -
Til Sognepræsten, velærværdige Hr. Poul Haagerup, som ej kunde bydes mindre, leveret	10 —	« -	« -
Degnen Caspar Gudme	4 —	« -	« -
Summa...	59 Rd.	1 ¥	2 β

Summen er i Virkeligheden kun 54 Rd. 2 ¥ 10 β , saa Skriveren har formentlig oversprunget Poster paa den originale Regning til Beløb 4 Rd. 4 ¥ 8 β .

Kokken Hans Hansen Froms mellem Jomfru Scheels Udgifter indførte Regning til Beløb 21 Rd. 3 ¥ 4 β er af ham saaledes specificeret:

En hel Kalv	5 Rd.	2 ¥	« β
To Lam à 1 Rd.	2 —	« -	« -
4 L H Groffenbrød og 2 H à 3 β	2 —	« -	6 -
2 H Tælle à 8 β	« —	1 -	« -
700 Krebs à 100 1 ¥ , er	1 —	1 -	« -
Garten-Gevæxt	« —	2 -	8 -
Et L H Hvedemel	« —	5 -	« -
Nok et L H	« —	5 -	« -
Smør-Kavringer	« —	1 -	8 -
Brød til at rive	« —	1 -	« -
60 Franskbrød à 2 β	1 —	1 -	8 -
For min Kogning og Umage	5 —	« -	« -

400 Asparges à 100 1 $\frac{1}{2}$	« Rd. 4 $\frac{1}{2}$ « β
100 Søm, som i Kirken blev brugt.....	« — 1 - 8 -
2 \mathcal{H} Hjortetak à 28 β	« — 3 - 8 -
9 \mathcal{H} Lax à 6 β er.....	« — 3 - 6 -

Summa... 21 Rd. 3 $\frac{1}{2}$ 4 β

Desuden blev betalt for Madame Rasmussens Gravsted i Gislew Kirke 12 Rd., og de tilstedeværende Arvinger tilstod, at, siden Stervboet er af den Tilstand det kan ske, der da bliver bekostet en Ligsten af Størrelse, Materie og Udhugning, som den hende kan sømme paa hendes Grav, der i det mindste i alt med Indkjøb, Udhugning, Hidførsel og at paalægge vil koste 50 Rd.¹⁾

Hvad der kunde medgaa til en gammel Præsts Begravelse, især af Spise- og Drikkevarer, lærer man af et Skifte fra Barløse. Her døde 5. September 1735 den 78aarige Hr. Jacob Clausen Lyndesøe, der havde været Præst paa Stedet siden 1693 og nu sad som barnløs Enkemand²⁾ med sin Stifsøn Steen Holger Bang til Capellan og Successor, som til Skifteretten indgav følgende Regning over Udgifterne ved Begravelsen den 12. September³⁾:

¹⁾ I Madame Rasmussens Bo fandtes følgende Portraiter, der ej blev solgte: Groskantsler Reventlow og Frue, vurderede til 2 Rd.; da disse af Groskantslerens vare givne Madame Rasmussen til en Ihukommelse og ikke af nogen Interesse for hendes eller hendes Mands Arvinger, bleve de udleverede til Reventlows Datter, Grevinde Laurvigen, der gjorde Fordring paa dem; endvidere hendes Broder, General Scheel og Frue (2 Rd.), et andet af Familien (1 Rd.), Generalmajorinde Folchersahm (4 \mathcal{B}), et stort Skilderi af sal. Rasmus Rasmussens Familie (4 \mathcal{B}), nemlig Mad. Rasmussens Svigerfader, der ogsaa var Cancelliforvalter (død 1707). Disse Portraiter delte Arvingerne imellem sig. ²⁾ Med sin Hustru Anne Jørgensdatter, Formanden Hans Bangs Enke, død 1730 i sit 78. Aar, begr. 15. Februar, havde han en Søn, født 4. October 1695, om hvis Begravelse han skriver i Kirkebogen under 6. Juni 1701: blef min egen eneste hierte kiære Søn Hans Jacobßen med stor Hiertesorrig udbaaren og her i Kirken nedsat anno ætatis 6to. Prousten prædickede. Textus 2 Sam. 12—23. ³⁾ Skiftet i Baag Herreds Provstearchiv.

Fortegnelse paa hvad jeg til sahl. Faders Begravelse hafver udlagt.

Til dend sahl. Mands Liige-Kiste . . .	8	Rixdl.	«	¥	«	β
Noch en til hans sahl. Søn ¹⁾	5	—	4	-	«	-
Dæggen her til Stæden	2	—	4	-	«	-
Dæggen i Kierte	1	—	«	-	«	-
Dæggen i Ørsted	1	—	«	-	«	-
Noch for Begravelse Breve at skrive og anden Umage	1	—	«	-	«	-
Liige-Klædet	«	—	3	-	«	-
For 2de Vaabner til Lysene samt 1 ^{1/2} Bog Papir at liste med sort .	«	—	4	-	8	-
For Vox Lyß at gjøre	«	—	2	-	«	-
For 2de Reigninger hos dend hol- landske Mand i Assens Sr. Müller, dend ene ²⁾	2	—	3	-	12	-
Dend anden ³⁾	1	—	3	-	10	-
For Hvede Brød og Meel hos Mad ^{me} Kierrumbaards	2	—	2	-	«	-
En Kaage-Kone	1	—	«	-	«	-
Noch en for Kudskene	«	—	2	-	«	-
Skiøtten paa Schougaarde Driche- Penge for Vilt og Fisk	«	—	1	-	8	-
Noch til Skiøtten paa Brahesborre .	»	—	1	-	8	-
Krebs	«	—	1	-	4	-
8te Duer à Parret 8 β	«	—	2	-	«	-
2de Poe-Haner	1	—	«	-	«	-
Et Par dito Kyllinger	«	—	1	-	8	-

¹⁾ Sønnens Ligkiste har altsaa endnu ikke været betalt; hermed stemmer det, at Frants Maler i Barløse fordrede for den sal. Mands, sal. Kjærestes og sal. Søns deres 3de Ligkister at anstryge efter den sal. Mands egen Villie og Begjæring til Arbejdsløn 3 Rd., men Arvingerne tilstode ham ikke mere end 2 Rd. 4 ₤. ²⁾ Næmlig for Svedsker, Citroner, Capers, Vineddike, Valnødder, Pommerantser, Marmelade, Tobak, 2 Dousin lange Piber m. m. ³⁾ Næmlig for Sukker, Bomolie, Isopvand, Violsirup m. m.

6 Ender.....	«	Rixdl. 3	Ɔ	•	β
7 Griiße à 12 β.....	«	—	5	-	4
6 Høns à 1 Ɔ Parret.....	«	—	3	-	«
6 Kyllinger à 8 β Parret.....	«	—	1	-	8
3 Lam à 3 Ɔ 8 β.....	1	—	4	-	8
5 Sneese Eg à 4 β.....	«	—	1	-	4
3 Skepper Sigte-Meel à Skp. 2 Ɔ... 1	—	«	-	«	-
5 Skepper Rug Meel à 1 Ɔ 12 β ..	«	—	5	-	10
En Fjerding Smør.....	2	—	5	-	«
Et Ancker fransk Viin.....	4	—	«	-	«
3 Kander Aqvavit à 2 Ɔ.....	1	—	«	-	«
12 Kander dansk Brændeviin ¹) à 1 Ɔ 4 β.....	2	—	3	-	«
4 Tønder Øl à 2 Rixdl.	8	—	«	-	«
Noch 16 Bøger Bog Sølv à 12 β er	2	—	«	-	«
Tilligemed Reeb til dend sahl. Mands Liigekiste 6 Fauvner à 2 β.....	«	—	«	-	12
Summa...		57 Rixdl.	3 Ɔ	8	β

Hvad sig ellers dend anden Omkostning ved Heste, Køer og Ildebrand ved Begravelsen saavel som og ved forrige Samling, ved Registrering og Vurdering, saa og nu nærværende d. 28. Novbr. angaaer, overdrages det til Arfvingernes saavel som de gode Skifte-Forvalteres egen Skønsomhed og Betænkchende, med mindre det behager dem, jeg saavel paa disse som andre fleere Udgifter (der vel med Billighed kunde optegnes) skal indgifve min special Reining.

Barløse d. 28. Novbr. Ao. 1735.

Steen Holger Bang.

¹ Man maa forbavses over det Kvantum Brændevin, der kunde consumeres ved en Begravelse, ogsaa naar den Afdøde hørte til Almuen. Endnu i 1827 blev ved en Fæstegaardmands Ligfærd fra Staurby drukket 18 Kander Brændevin og ved hans Datters Begravelse det følgende Aar 12 Kander (Stamhuset Hindsgavls Archiv).

I sit Ønske om at se sine andre Udgifter dækkede fik Hr. Bang Arvingernes (Afdødes Sødskende og deres Børn) og Skifterettens Medhold, hvorom Skifteacten indeholder følgende:

HEr Steen Holger Bang fødrede Vederlaug og Betaling ej alleene for sin hafte Umage, Opvartning og Bekostning i dend sl. Mands langvarige Svaghed, da hand baade maatte sende Vogne adskillige Gange efter Doctor, Feldskier og Andre, som blef forlanget af dend salige Mand at betiene ham i hans Svaghed, saa og tog imod mange Fremmede samme langvarige Tiid, men endog for hvis Bekostning og Tractamente, som hand haver anvendt for at imodtage Arvingerne ej alleene til de forhen holdte Skifte-Sessioner, men endog for hvad endnu viidere kand medgaae til fleere Skifte-Samlinger, indtil Skiftet kommer til endelig Slutning, hvorføre hand formoedte, at Arvingerne hannem derfor noget raisonnabelt vilde tilstaae. Hvorpaa de samptlig tilstædeværende Arvinger paa egne og fraværende Medarvingers Veigne resolverede saaledes, at de kunde ikke tilstaae hannem mindre end 50 Rdl.

Endnu maatte Arvingerne anerkjende følgende Regning fra en Kjøbmand i Assens:

Ærværdige HER Steen Holger Bang i Barløse udtaged til sl. HER Jacob Clausens Begravelse. Debet Ao. 1735, d. 7de Septmbr.

Bekommet 11 Alen hvidt Cattun à 5 M \mathcal{L} er	9 Rdr. 1 \mathcal{L} « β
9 Alen Billefelths Læret à 1 \mathcal{L} 8 β ...	2 — 1 - 8 -
7 Alen sort Flora 1 \mathcal{L} er	1 — 1 - « -
2 Alen sort Bay à Alen 22 β	« — 2 - 12 -
2 Alen hvidt sribede Canifas à 22 β ..	« — 2 - 12 -
2 Lod Lode Traad à 1 \mathcal{L}	« — 2 - « -
4 Alen sorte Taftis Baand à 4 β	« — 1 - « -
12 \mathcal{R} ff. hvidt Sucker à \mathcal{R} 24 β	3 — « - « -

2 \mathcal{H} beste hvidt Candis à \mathcal{H} 1 \mathcal{P} 14 β	« Rdr. 3 \mathcal{P} 12 β
$\frac{1}{4}$ \mathcal{H} Thee Bou	« — 2 - « -
4 Lod beste grøn Thee à 9 β	« — 2 - 4 -
6 \mathcal{H} søde Mandler à \mathcal{H} 1 \mathcal{P}	1 — « - « -
Bittre Mandler for	« — « - 6 -
$4\frac{1}{2}$ \mathcal{H} franske Svedsker à \mathcal{H} 6 β	« — 1 - 11 -
2 \mathcal{H} hvid Stivelße à \mathcal{H} 8 β	« — 1 - « -
2 \mathcal{H} Rosiner à \mathcal{H} 10 β	« — 1 - 4 -
$\frac{1}{2}$ \mathcal{H} Corender	« — « - 6 -
2 Lod Canehl à 7 β	« — « - 14 -
2 Lod Nellicher à 7 β	« — « - 14 -
2 Lod Muskattenblommer à 1 \mathcal{P}	« — 2 - « -
4re heele Muskatter à 2 β	« — « - 8 -
2 Lod Cardemomme à 6 β	« — « - 12 -
Hvidt Ingefær for	« — « - 4 -
Peber for	« — « - 4 -
Safran	« — 1 - « -
1 Stang sort Lack	« — « - 12 -
$\frac{1}{2}$ L \mathcal{H} Bergens Fisk	« — 1 - 12 -
$\frac{1}{2}$ Ancker fransk Brendeviin	3 — 4 - « -
2 \mathcal{H} Risengryn à \mathcal{H} 8 β er	« — 1 - « -
Sorte Naale for	« — « - 2 -
d. 8de ditto.	
2 Alen $1\frac{1}{2}$ Qvt. hvidt Cattun à 5 \mathcal{P} er	1 — 5 - 14 -
2 \mathcal{H} Rismehl à \mathcal{H} 10 β er 1 \mathcal{P} 4 β , Pe-	
stilendse Lys 4 β er	« — 1 - 8 -
Summa...	27 Rdr. 4 \mathcal{P} 3 β

Assens d. 12te Octbr. 1735.

O. Krarup.

Fra omtrent samme Tid har man en Opgjørelse over Udgifterne ved en gammel Præsteenkes Jordefærd, ved hvilken Lejlighed der heller ikke blev sparet paa Muskat¹⁾. Martha Lauritsdatter Friis var Enke efter to

¹ Salling Herreds gejstlige Skifteprotokol I, 264.

Præster i Brahetrolleborg, Haagerup Præstegaard, Henrik Schurmann¹⁾ og hans Efterfølger Anders Svitzer, efter hvis Død 1713; hun fremdeles havde sine Værelser i Præstegaarden hos sin Søn Frederik Schurmann, der succederede sin Stiffader. Under et Besøg hos sin Datter Ide Schurmann, der var gift med Præsten Jacob Tage i Flødstrup, døde hun 25. Maj 1730; her fandt hendes Ligfærd Sted, men formentlig er hun bleven nedsat i Brahetrolleborg Kirke ved sine Ægtefællers Side.

Opgjørelserne over Begravelsesomkostningerne ere følgende:

Hr. Jacob Tage angaf dend sl. Kones Begravelses Bekostning, hvortil hand hafte udlagt som følger:

Eet Bud til Nyborg til Prousten Hr. Hans Frich at tilkiendegive dend sl. Kones Død og bestille Liigprædichen.....	« Rd. 1 Ƴ « β
1 Bud til Frørup til Hr. Lauridtz Schurmann ²⁾	« — 1 - 8 -
1 Bud til Haagerup til dend anden Broder ³⁾	« — 2 - « -
For een Fedekalf til Begravelsen kiøbt p. Norskov.....	4 — 4 - « -
1 dito fra Hindemæe	2 — « - « -
1 ung Qvie til samme Brug.....	3 — « - « -
1 Fiering Smør	4 — « - « -
1 Feedesviin	2 — 2 - « -
Een half Spejelax	1 — « - « -
Salt Lax	« — 3 - « -
Leye af Viin og Ølglas.....	« — 3 - 12 -
1 L \bar{a} Lys	1 — 2 - « -

¹⁾ Han hed egentlig Langsted, men efter en gammel Optegnelse i Vester-Aaby og Aastrup Sognekalds Liber daticus I, 190 tiltog han og hans Sønner sig Navnet Schurmann »imod en visse foræret Arvepenge«.

²⁾ Afdødes Søn. ³⁾ Hr. Frederik Schurmann.

1 Ancher dansch Brendevin à Kanden			
1 ¥ 4 β	3	Rd. 4 ¥ 8 β	
1 Vogn til Norskov at hente Fedekalven	«	— 4 - « -	
Kochen, som tillavede Madden	4	— « - « -	
Een Kone, som kaagede for Kudschene og dem, som bar Liget.....	1	— « - « -	
4 Degne, som sang over Liget	4	— « - « -	
2 Voxlys til Flødstrup Kirche	4	— « - « -	
Til Leye af Liigklædet	1	— « - « -	
Buddet, som Klædet hente og tilbage bragte	«	— 2 - « -	
Driche-Penge til Conferentz Raad Rosen- krandsis ¹⁾ Tiennere.....	«	— 2 - « -	
Til een Mand naunlig Poul Pedersen af Hillerslef, som baade for og efter Be- gravelsen hafte med Liigvogn og andet at fuldfærdige	1	— « - « -	
4 Karle, som ringede	«	— 4 - « -	
4 Tønder Øl til Begravelsen à 8 ¥	5	— 2 - « -	
4 Tdr. Haure til fremmede Heste à 3 ¥ 8 β	2	— 2 - « -	
1 Læs Høe.....	2	— « - « -	
1 Tønde Kul	«	— 2 - « -	
1 Bud efter Maleren i Nyborrig, som an- strøg Kisten	«	— 1 - « -	
For Kisten at anstrøge med sorte og hvide Lister.....	1	— 2 - « -	
Kørnøg, 2 Schratte ²⁾ à 3 β	«	— « - 6 -	
1 $\frac{1}{2}$ Schp. Hvedemæl	1	— « - 12 -	
Hvedebrød og Smørkauringer.....	1	— 1 - « -	
1 H Riismæl.....	«	— « - 14 -	
8 Alen smalle Floretenbaand ³⁾	«	— 1 - 4 -	
Cappers og Oliver	«	— 2 - « -	

¹⁾ Amtmanden Christian Rosenkrantz til Skovsbo i Nabosognet Rynkeby.

²⁾ Formodentlig en Slags Maal. ³⁾ Floret er en Slags Tøj med ind-
vævede Figurer.

Sminchefloer ¹⁾	« Rd. « ¼ 4 β
Pestilentz-Lys.....	« — « - 8 -
Røgelse.....	« — « - 8 -
6 ⅞ Svedscher à 6 β.....	« — 2 - 4 -
Persille Rødder og Selleri.....	« — « - 8 -
Rosmarin og Laurbærblade.....	« — « - 8 -
Radis og Reddicher.....	« — 1 - « -
Krop-Lactuc.....	« — « - 4 -
3 ⅞ Mandeler.....	« — 2 - 8 -
1 ⅞ Risengryn og 1 ⅞ Perlegryn à 8 β	« — 1 - « -
6 Alen sort Floer til Kirchelysene.....	1 — 1 - 4 -
Korche-Proppe.....	« — 1 - « -
2 Spisglas sønderlaget à 8 β.....	« — 1 - « -
4 Citroner à 6 β.....	« — 1 - 8 -
12 Schp. Rug til Rugbrød og Sigtebrød à 1 ¼ 4 β.....	2 — 3 - « -
For de 6 Schp. deraf at sigte.....	« — « - 12 -
5 Stegegrise à 12 β.....	« — 3 - 12 -
2 Toppe Sucher vaag 9 ⅞ à ⅞ 26 β...	2 — 1 - 10 -
1 half Lispund Flesch.....	« — 2 - « -
1 Ancher gl. Viin.....	7 — « - « -
1 half Ancher rinsch Viin.....	8 — « - « -
1 half Ancher rød Viin.....	4 — 3 - « -
Noch 6 Kander Kaageviin à 2 ¼.....	2 — « - « -
To Lod Cardemomme à 8 β.....	« — 1 - « -
To Lod Caneel à 10 β.....	« — 1 - 4 -
2 Lod Muscatebl. à 1 ¼ 2 β.....	« — 2 - 4 -
2 Lod Nellichen à 10 β.....	« — 1 - 4 -
1 Qvintin Safran.....	« — « - 10 -
Eet half ⅞ Ingefer.....	« — « - 10 -
¹ / ₂ ⅞ Peber.....	« — 1 - « -
2 ⅞ Corender à 13 β og } 2 ⅞ Rosiner à 12 β }	« — 3 - 2 -

¹⁾ Sminkeflor eller Sminkedug er rød Sminke.

3 Toppe fiin Sucher, veyer 14 \mathcal{H} à 1 \mathcal{F} 10 β	3 Rd. 5 \mathcal{F} 9 β
1 Top Canarisucher, v. $5^{3/4}$ \mathcal{H} à \mathcal{H} 1 \mathcal{F} 12 β	1 — 4 - 1 -
$1/2$ \mathcal{H} The de bou.....	2 — « - « -
$1/2$ \mathcal{H} grøn The.....	2 — 1 - « -
1 Pæl hvid Bomolie 8 β og Ennebær 8 β	« — 1 - « -
3 Kander fransch Brendeviin à Kanden	
2 \mathcal{F} 8 β	2 — 1 - 8 -
2 Dossin lange Piber.....	« — 1 - 8 -
2 Dossin Slangepiber.....	« — 1 - « -
2 Roller Tobach, veyede $5^{1/4}$ \mathcal{H} à \mathcal{H}	
1 \mathcal{F} 8 β	1 — 1 - 14 -
4 Alen Floretenbaand til Kirchelys.....	« — « - 6 -
1 St \mathcal{F} Bindeler.....	« — « - 6 -
1 Bref hollands Knapnaale.....	« — « - 8 -
Noch Naale 1 Bref.....	« — « - 12 -
50 Nellichesøm.....	« — « - 3 -
20 fortinnede Søm.....	« — « - 3 -
2 Schp. Kalch ulæshed.....	« — 1 - « -
1 L \mathcal{H} Bergesfisch.....	« — 4 - « -
2 \mathcal{H} hvid Stivelse à 10 β	« — 1 - 4 -
8 Faune Reeb til Strupper à 4 β	« — 2 - « -
Hr. Laurids Schurmann fordrede for Penge til Beslag til den salig Kones Kiste, som hand har udlagt til Smedden i Faaborg Hans Hansen.....	13 Rd. 2 \mathcal{F}
Hr. Friderich Schurmann fordrede Penge, som hand har udlagt til Prousten i Nyborg for den sl. Kones Liigprædichen, Croner.....	13 Rd. 2 \mathcal{F}
Udlagt til Oluf Nielsen i Haagerup for at ride til Jydland til Hr. Bendix ¹⁾ paa egen Hest og Bekostning med Begravelse Brev.....	2 Rd. 4 \mathcal{F}
Til Skourideren ved Brahetrolleborg til Drichepenge for eet Dyr til Begravelsen.....	4 \mathcal{F}

¹⁾ Hr. Bendix Dideriksen i Bækbølling, Sognepræst til Føvling og Holsted, Malt Herred, gift med Afdødes Datter Birgitte Schurmann.

Til Karlen, som opbrugte Dyret.....	1 ½
For eet Bud til Hr. Erich Svitzer ¹⁾ med Begravelsebrev	1 ½
Til tvende Karle, som førte hans sl. Moders Liig med Liigvognen, til Drichepenge	2 ½

Tæller man disse Udgifter sammen, bliver Summen 134 Rd. 2 ½ 6 β (14 à 1500 Kr. ved Aar 1900), over en Femtedel af hele Boet, af hvis Midler der efter Fradrag af alle Udgifter kun blev lidt over 400 Rd. til Arvingerne. —

Hvorledes man uskyldigen kunde komme til at overtræde Lovene om Begravelser, viser en Begivenhed i Faaborg 1718. Byens Tolder, forhenværende Ridefoged paa Finstrup Niels Jensen Frausing, en brutal, trættekjær og bedragerisk Person, der idelig laa i Strid med Borgerskab og Embedsmænd, overbevistes om Underslæb, ja endog dømtes for Toldsvig²⁾, indgav 24. Marts i dydig Indignation over en stedfunden Overtrædelse af Forordningen af 1682 om Begravelser følgende Beretning til Stiftamtmand Lente³⁾:

Efter min allerunderdanigst Æd og Pligt, som jeg til min allernaadigste Konge er schyldig, vilde jeg ej underlade Deris Excellentz underdanigst at tilmelde, hvorledis Politien sampt dj allernaadigste vdgangne Forordninger her ved Stædet af Vedkommende vorde administreret, nemblig udj een Post, som jeg Eders Excellentz nu allene vil forestille, som er denne, at een gl. Bøsemagger eller Hattemager Koene, som for kort Tid siden er død og nu dend 14 passato er udj Faaborg Kircke nædsatt med dend Pragt, som een af dj 3de Charger nembl. kand tilkomme,

¹⁾ Præst i Sønder Højrup, Broder til Afdødes sidste Ægtefælle.

²⁾ Jørgensen, Efterretninger om Faaborg S. 44, 52 ff. Odense Amtsarchiv Nr. 125 1/219, 239 1/244. Han blev begravet i Kirken 7. Januar 1720 og kom i en Eye Kistek.

³⁾ Sagens Acter i Odense Amtsarchiv

Nr. 53 Fol. 56, 60 f., Nr. 239 7/244.

med blanck fortinnede Blickbeslag baade paa Logen saa vel som gandsche Siederene, ja endog Liuß at bære paa Staggerne igiennem dend gandsche Gade med 2de Persohner, Kisten at lade staae oben indtil paa 9de Dag, fuldkommen tracteret udj Ligstuen eller Huuſet efter Liggetz Nedsættelse, som altsammen er stridig imod dend allernaadigste vdgangen Forordning af Dato 7 November 1682; altsaa eftersom jeg fornemmer vd af Aldting Deris Excellentz udj Alt søger baaede Kongens, dend Fattiges samt hvær Mandz Nøtte og Gafn, som ej er at ofvertræde Hans Majts naadigste Forordninger, derimod af høj berømmelig Nafn straffer det, som er strafværdig, eftersom baade Gud og Kongen hafver satt Dem der ofver at holde. Og som Magistraten ej sligt tillige med Byefougden hafver til Kiende gifved efter Pligt og Schyldighed, som dem er andbefahled, men sligt med meere holder tilbage, saa kand jeg det ej vndlade at tilkiendegifve, iche alle-neste for min Dehl, som mig deraf kand tilkomme, men og at søge dend Fattiges Nøtte og Gafn, som dj højligen har fornøden, i Øfrige stædse recommenderer mig udj Deris Excellentz høje Gunst og Bevaagenhed, forblivende o. s. v.

Stiftamtmanden forlangte ufortøvet Magistratens Erklæring over Angivelsens Indhold, og allerede den 31. Marts indsendtes Erklæringen saalydende:

Af Deris Excellences naadige Skrifvelſe dend 27de Martj fornemmis for hannem er andraget, det en gammel Bøsemager Kone her i Byen med større Pragt end hendis Stand kunde medføre er bleven begravet, sær ved ded hendis Ligkiste med blanch Blech Beslag skal vere beslaaen, samme Lig og Kiste at skal have staaen paa 9de Dag utilslagen, saa vel som og at der for Liget skall vere baaren Lys paa Gaden. Saa har vi os om samme erkyn-diget, da vj maa fornemme, at dend salig Konne, som er begravet, ej er en Bøsemager Kone, mens en Byefouged

Enche fra Svendborg, naufnlig Elisabet Absolonsdatter Koe-foed, som siden hendes salig Mands Døed har veret og opholdt sig hos sin Daatter her i Byen, som er een af de Afbrendte. Og er samme Enche i sinne vnge Aar kommen fra Kiøbenhafn, huor hendis Fader var Renteschriver og af en smuch Familie. Da hun nu i hendes 85 Aar døde, som var en Søndag Aften dend 6. Martj, blef hun siden lagt i Ligkisten om Fredagen, som da først blef ferdig, og Mandagen nest efter begrafuen, loed bemelte hendes Datter hendes Lig Kiste af Mangel her i Byen paa Jernplader beslaae med noged Blich Beslag, som af en Kleinsmed bleff forarbeidet, foruden nogen Hantag i Kisten, som hun langt ringere kunde have end af Jern, hvilchet hun ved Æd bekrefter ej viste andet, end hun jo maatte gjøre, saavelsom og at hinde var uviddende, ded Lighed skulle inden firre Dage tillslaaes, som alleene skeede for hendes Daatters Schyld, der boede paa Landet og hafde schichet Bud at ville giernne see sin Mormoders Lig, førend hun bleff tillucht. Ellers gaf hun et Par Voxlius til Kirchen, som bleff ferdig een Time, førend Liget bleff udbaaren, og over een halff Time, før de gik med Liget, bleff opbaaren i Kirchen fra hendes Huus af. Hun undskylder sig i høyeste Maader ej at have verret vidende om den Kongelige allernaadigste Forordning af 1682, ellers skulle hun iche have giort Noget imoed dends Forbud. Og er hendes underdanigste Bøn og Begiering till Deris Excellence og naadige Hr. Stiftamtmand, at ifald der skulle verre nogen Forseelse der ved begaaet, Hand da naadigst ville see over med hende denne Gang, anseende hun er en af dem, der i seeniste Ildebrand leed saa megen stoer Schade og hun deßverre nu er saa got som en Enche ved ded hendis Mand nu ligger udj dend Svaghed, at hand kand ingen Reede gjøre for sig, saa han er meged elendig og kommer ej heller derfra med Lifuet. Vil deds Aarsag haue denne Sag till

Deris Excellence og naadige Hr. Stiftamtmand paa beste Maade recommenderet saavel som os selv udj Deris højgunstige Bevogenhed, der nest ald Lychsalligheds Ønsker med ald Respect stedse forblifver o. s. v.

Den Afdøde var altsaa ikke nogen Haandværker-Enke, som den ondsksfulde Tolder, sikkert mod bedre Vidende — endnu den 20. Januar samme Aar havde han staaet Fadder sammen med hendes nedenfor omtalte Datter — havde angivet for ret at stille Forbrydelsen i det stærkeste Lys, men en »fornemme« Kone, Elisabeth Absalonsdatter Koefoed, utvivlsomt Datter af den 1645 afdøde Renteskriver Absalon Hansen¹⁾ og mangeaarig Enke efter en Byfoged i Svenborg, hvis Navn hidtil ikke er fundet, da denne Bys Archiver ere ualmindelig mangelfulde og vanrøgtede fra ældre Tid. Kun er det sikkert, at hans Fornavn var Peter, saasom han efterlod sig en Datter Maren Petersdatter, der 6. Februar 1689 blev gift i Faaborg²⁾ med en af Byens betydeligere Kjøbmænd Jens Lauritsen Erreboe³⁾, en Mand, der trods store Tab i den store nordiske Krigs Tid dels ved en Andens Fallit, dels ved hans Skibs Opbringelse af Svensken, maa have siddet i en stor Bedrift, da hans daglige Husholdning talte nitten Personer. Til disse Tab kom den ulykkelige Ildebrand, som omtales i Magistratens Erklæring. Den udbrød Mikkelsdags Aften 1715 mellem Klokken 9 og 10 og begyndte samtidig i Jens Erreboes Baghuse og i et andet Hus,

¹⁾ Medd. fra Rentekammerarchivet 1872 S. 172. ²⁾ Faaborg Kirkebog. ³⁾ Om ham se Jørgensen, Efterretn. om Faaborg S. 48 f. Maren Petersdatter havde tidligere været gift med en Mand ved Navn Jens Busch; sine sidste Leveaar tilbragte hun hos sin Datter Elisabeth Cathrine Erreboe, som 2. Dec. 1710 i sit Hjem var viet til Niels Hansen Wiborg, der 1708—43 ejede Tøjstrup; her døde hun, 82 Aar, 2 Md., 3 Uger og 1 Dag gammel, 2. Marts 1738 og blev begravet i Ryslinge Kirke, men derfra ført til Faaborg Kirke (Ryslinge Kirkebog; Nyborg Amts Skifteprot. 1736—49 S. 53).

uden at dens Aarsag blev funden. Det traf sig saa uheldigt, at de fleste af Borgerskabet ikke vare hjemme, men af Byen til Markeder i Laaland, Sønderborg, Ærø, Odense og andre Steder, hvorved Ilden fik saa forfærdelig Overhaand, at alle de angrebne Gaarde og Huse, ialt nitten, nedbrændte og Lidet eller Intet reddedes — uden maaske af Tyve. En gammel Ungkarl blev saa forbrændt, at han døde deraf femte Dagen derefter¹⁾.

Nu laa Jens Erreboe paa sit Yderste; en Maanedstid efter sin Svigermoder døde han og blev 22. April 1718 begravet i Kirken²⁾.

Som Magistraten anbefalede Sagen behandlet med Mildhed, saaledes ogsaa Byfogden, der 6. April indsendte en »Efterretning angaaende den Ligbegjængelse, som her udi Byen er sket«, saaledes affattet:

Christopher Hansen Brolund, Kongelig Maiestæts Byefoged udj Faaborg, med till mig tagne tvende Mend og Borgere, nafnlig Olluf Rasmussen og Simon Bang, gjør vitterligt, at Mandagen den 14 Marttj 1718 var vj udj Sr. Jens Erboes Huus her i Byen for at eftersee en Ligkiste, huorudj hans Kones Moder skulde begrafvis, entten dend var af Eeg eller af Fur, huor vi da bemelte Tid befant Liget der udj nedlagt, som dend 6. Martj forhen ved Døden var afgangen, som var 8te Dage efter Dødsfaldet, Kisten af Fur, aaben og utilslagen, som er imod Forordningen af Dato 7de 9br. 1682, dends 7de Art., som melder Ligkister schall tilslaaes over dend Døde inden 4re Dage under Straf at betalle 20 Rd. Hvilchet jeg med bemelte 2de Mend Sr. Erboe dend Tid vilde haue tilkiende gifuet; mens som hand samme Tid var saa svag, at hand ej kunde talle med Nogen, ej heller hafde Sambling Noget derpaa at suare, altsaa haver vj talt med hans Kone derom idag,

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 124, 21—22/161, 239 2,7/186. Jørgensen, anf. Skr. S. 48 f. ²⁾ Faaborg Kirkebog.

som ved høyeste Salligheds Æd for os haver bekræftet, at hun icke vedste, at dermed Nøged kunde vere forseet, mens alt var scheed, for hendes Datter, som boer paa Landet, hun hafde ladet hende bede, at Kisten maatte blive utilslagen, indtil hun kom derud, hun hafde Forlængsel til at see hendes Mormoders Lig. For det 2det befantes Ligkisten at vere beslagen med et blanch Blich Beslag baade paa Siderne, Enderne og Laaget, som er imod forskrefne Forordningens 4. Art., som befaller ej andet end Jernbeslag slet og ret forarbeidet maa bruges, nemlig 8te Handgrebe eller Ringe i det høyeste, og oven paa Kisten en Plade med Aarstallet og dend Dødes Nafn af Jern eller Blich, under Straf 50 Rd. I Steden for Handtager eller Ringe var Strupper af Hampetaull, som koster ichun lidet imod Handtager eller Ringe. Herpaa giver hun til Suar under samme soren Æd ej at hae vered vidende dermed sig at have forseet, saasom hun gich udj Angest og Bedrøvelse, icke alleneste for hendes salig Moders dødelig Afgang, mens end meere for hendes gode og kiere Mand, som dend Tid saavel som endnu liger svag og ej nogen Raad eller Daad af hannem kand hae, ej heller hafde hun Sands eller Sambling for ommelte Aarsager Schyld at bespørge sig derom hos Andre. For det 3die saae vj et Par Voxlys staaende i Stuen, som bleff nedbaaren og foræret til Kirchen og set paa Alteret nogen Tid før Liget bleff udbaaren, ved hvilchet jeg befinder ej Nøged, som derved kand vere forseet. For det 4de saa hauer de, som bar Liget til Kirchen, i Steden for 1 Rd., som Enhuer ellers skulde betales, som Forordningens 12. Art. ommelder, saasom de ingen Penge derfor pleier at tage, nødt et lidet Tragtement af et Fad Saltmad saa og Øll og Tobach til Nødtørftighed, og ej noget til Overdaad eller Ødselhed, mens meere til stoer Sparsommelighed, som hun og liggeleedis ved Æd bekræfter icke at hae giort paa anden Maade end for at spare støre Ugift

og Penge. Ellers foregiver hun ej nogen Trachtement til nogle Andre at vere tilred, ej heller givet end som til hendes Daatter og hendes Mand, som boer paa Landet og der i Huuset logerende sampt andre hendes Børn, som boer her i Byen, som efterat Liget var begravet, kom for att trøste hinde, iche alleeneste i hendes Bedrøvelse for hendes salig Moders dødelige Afgang, mens endog meere for hendes gode Mand, som saaleedes laa meget suag dend Tid saavelsom endnu og ingen Forhaabning om Livet hos hannem er at forventte, hvilche bleff hos hende om Aftenen og spisede.

Saa formoeder hun det iche kand henreignes til 8tende Art. i Forordningen, som forbyder intet Mad, Driche eller Confect til Nogen, hvo det er eller og vere kand, for eller efter Begrafuelsen maa gives under Straf 500 Rd., ej heller efter Forordningens 13. Articul, som og melder samme Ord ej at maa gives nogen Confect, Mad eller Driche uden til dem, som haver hieme i Huuset, og aldeelis givis daglig Kost under Straf 100 Rd. Om hvilchet hun udj alt underdanigst med grædende Taare, Bøn og Begiering beder Deris Excellence i Naade til hende ville hensee i dette, at hun med en naadig Mulct for hendes uvidende Forseelse maatte vorde forskaanet, saasom hun er en gammel, suag og bedrøfuet Kone og snart en Enche, som baade fattes Siun og Hørelse.

Dette saaleedis som forskrefuet staar, testerer vj med egne Hænder.

Faaborg ut supra.

Underskrifterne.

Ikke forgjæves henflyede man til Stiftamtmandens Humanitet; han fortolkede Forordningen saa hensynsfuldt som muligt, men tildelte samtidig Byfogden en mild Irette-sættelse i følgende Skrivelse af 7. April til Magistraten:

Deris Skrifvelse af 31te Martij hafver ieg vel erholdet, seer deraf, hvad De behager at melde om den afdøde Qvindis Liigs Begiengelse. Da endskiønt det er bekient, hvorleedis det forholder sig med samme, og saadan Forseelse burde efter Forordningen stricte anseeis, saa dog i Henseende til Vedkommendis Tilstand modereris Straffen til fiire Rixdaller, hvilke 4 Rdr. af Vedkommende til de Fattige bør betallis, hvoraf Byefogden som Politiemester der paa Steden ej bør nyde Noget, efterdi hand haver forsømmet saadant for mig i Tide at angive, mens velviise Magistraten lader denne Mulct indkrefve og til de Fattige udlefvare, og naar saadant er skeed, da derom at give mig Notice. Jeg forbliver stedse o. s. v. —

En ejendommelig Jordefærd uden kirkelig Medvirken fandt Sted 1689 i Rudkjøbing, i hvis Kirkebog Sognepræsten Hr. Niels Giødesen under 26. Januar indfører: blev kast Jord paa Ditloff Meelß nyfødte Drengbarn, som døde i Fødselen og ikke blev kast Jord paa af Præsten, mens paa en sær Maade bortført om Natten og Faderen selv kaste Jord derpaa.

Forældrene til det dødfødte Barn vare Consumptionsforvalter Detlef Nicolai Mehl, født paa Gaarden Büchen ved Itzehoe og Marie Nisdatter, Datter af Raadmand i Rudkjøbing Nis Feddersen¹⁾). Da Sognepræsten fik Kundskab om det passerede, indstævnedede han Mehl for den gejstlige Ret, hvor det oplystes, at Jordefærden var foregaaet paa Kirkegaarden Kl. 7 om Aftenen, altsaa i tykt Mørke, i Overværelse af Klokkeren, Kirkeværgen, som var Mehls Svigerfader, en Arbejdsmand og en Skipper. Faderen tog en Skovl og kastede Jord paa Barnet, idet han udtalte Begravelsesordene paa sit Modersmaal, Tydsk, hvorefter de Andre ogsaa kastede Jord paa Barnet. Da de gik derfra, sagde Mehl: »lig der in Gottes Navn, Gud

¹⁾ Jfr. Elvius og Hiort-Lorenzen, Danske patriciske Slægter I, 124.

give os Alle en god og glædelig Opstandelse«. Mehl erklærede, at han af christelige og andægtige Tanker havde sagt de Ord, som han havde hørt Præsten sige ved sli­ g Lejlighed, dog paa dansk »saa vel som min Tungemaal det kunde udføre, saasom jeg er af tydsk Nation og om­ kring i Verden mig nogenlunde haver forsøgt, mens aldrig fornummet saadant umanerlig at være, som mig nu imod min christelig Fornuft af Hr. Niels bliver imputeret«. »Hvor skulde jeg da, det Gud naadelig afvende, dermed enten have gjort Guds Ære Afbræk eller det hæderlig Præsteembede nogen Beskjæmmelse«. Videre forklarede han, at »som Liget var mig nærmest, dertil et dødt født Barn og min Kone saa hardt lagde syg af hendes i trende Dage saa strenge Barselnød, tilmed var det om Aftenen uden nogen Procession og Vidtløftighed, at komme desto snarere derfra, haver jeg maaske vel gjort Begyndelsen, men derhos ingenlunde begjært, de Andre skulde staa stille, hvilket jeg hermed vil have sat i Rette, som det er en klar Sag at kjende og jeg med en god Samvittighed kan bekræfte, om paatrænges, at det er sket efter min enfoldige Mening af en god oprigtig Hjer­ te, Gud til Ære, foruden allerringeste Tanker Nogen derved at forarge, langt mindre Guds Ære eller det hæderlig Præsteembede at gjøre nogen Afbræk, som Gud naadeligen mig vel for bevare«. Den 10. Juni dømte Provsteretten Mehl til at udstaa Kirkens Disciplin, fordi han havde brugt de samme Ord, som Præsten bruger, »hvored Ministerium synes at være forsmaaet og forhaanet«. Sagen blev forøvrigt henvist til højere Ret og Mehl dømt til at betale Præsten to Slettedaler i Omkostninger¹⁾. Der synes dog ikke at være sket videre Forfølgning i Sagen²⁾. —

¹⁾ Langelands nørre Herreds gejstlige Justitsprotokol 1686—1743 Fol. 3 ff. ²⁾ Mehls Hustru døde det følgende Aar, kun 20 Aar og 7 Maaneder gammel, i Barselseng med et dødfødt Drengbarn (Kirke­ bogen).

Det er ikke til at undres over, at Mange kunde blive betænkelige ved den Overdaadighed, som i alle Stænder udfoldedes ved Begravelser, og naturligt er det, at Lysten til at dæmme op derimod først viste sig i Præstestanden. I et enkelt Herred i Fyen toge Præsterne med Herredsprovsten i Spidsen 1717 Sagen alvorligt op og enedes om en Vedtægt, indeholdende en Række Bestemmelser, som skulde overholdes ved slige Lejligheder. Dette mærkelige Actstykke lyder saaledes¹⁾:

Vedtegt om Begravelser her udj Lunde Herridt.

Eftersom her udj Herridet saa vel som andre Stæder haver indsneget sig en Mißbrug ved de Dødiß Begravelser med overdaadig og unyttelig Omkostning udj Tractamenter og andet, som strider ey allene imod Kl. Mayest. allernaadigste Lov og Forordninger, men og falder det sørgende Huuß til stor Ubeleylighed og Sterboen til Augang og Skade og Ingen til Nytte, Ingen dog understaar sig at aflegge den skadelige Sædvane, fordj mand frygter det skulle henregniß dem til Surfittighed og give en ond Eftertale, da haver vi underschreffne Præster udj Lunde Herridt Mag. Madtz Mørck, Sognepræst til Lumby og Herridtz Proust, Her Hanß Troelsen Holst, Sognepræst til Lunde, Her Alexander Hansen, Sognepræst til Skeby og Otterup, Her Nielß Jensen Foburg, Sognepræst til Østrup og Hiastrup, Her Jørgen Jensen, Sognepræst til Allese og Broby, Her Jens Jørgensen Skytte, Sognepræst til Norup, indbiurdiß med felliß Villie og Venskab indgaaet og samtyckt denne efterschrefne Vedtegt, som vi agter nest Guds Hielp ubrydelig at holde.

1. Naar nogen Præst, Præstekone eller nogen af deriß Børn eller andre Paarørende aff deriß Familie ved Døden er affgaaen og skal begraviß, maa de efterlevende ingen Omkostning giøre med Tractamenter, Maaltiid, Spißning

¹⁾ Indført i Lunde Herreds gejstlige Justitsprotokol 1707—43 Fol. 12 ff.

eller Drick enten før Prediken eller efter Prediken uden allene for dennem, som ere aff Husets egne eller Husets nær Paarørende og ere komne langveyß fra, og hvo som bryder her imod eller lader Andre invitere til Maaltid ved Begravelser efter denne Dag, hand skal være mulcteret hver Gang paa 10 Rixdaler, enten det er Præst, Præstekone eller Formynder eller vore Arvinger eller Andre, som Sterboen forestaar.

2. Iligemaade forpligter vi os til, at Ingen aff os Præster, vore Hustruer eller Børn skal lade sig nøde, opholde eller indfinde til noget Maaltid eller Spiisning paa Begravelsenß Dag enten for eller efter Prediken, uden vi ere Husets nær Paarørende eller og den, som prediker, under 2 Rixdaler Mulct for hver Person.

3. Icke heller maa Nogen tractere deriß Sognefolk eller Bønder eller Kiøresvenne offentlig den Dag enten med Mad, Øl eller Brendevin (men hvor det har været Maner hiidindtil at give dem en Tønde Øl, kand det enten giveß dem i et andet Huuß i Byen hen efter Prediken eller om anden Dagen efter i Præstegaarden) under 4 Rdr. Straff.

4. Om ellerß Nogen aff de Inviterede skulle forlange nogen Drik til Fornødenhed at leske eller vederqvege sig med, da kand settiß en Drik Vin, Øl, Aqvavit eller Brendevin i et andet Kammer eller ved en Side efter Leyligheden, men ingenlunde aabenbare i Sørgestuen at lade omdricke, under 4 Rdr. Straff.

5. Naar nogen Præst eller Præstevinde aff Herredet er død, skal der inviteres præcise til Klocken 11 og Liget henbæriß præcise Kl. 12, enten der er Mange eller Faa tilstæde, under 1 Rdr. Straff, om mand bier en halff Time derover. Og da skal enhver Herridtpræst i egen Person indfinde sig til Begravelsen præcise Kl. 11 under 4 Rdr. Straff, som bier en halff Time der over, og 1 Rixdr. Straff, som

kommer for sildig at følge Liget, og 2 Rdr. Straff, naar hand bliver slet borte, uden høy loulig, vigtig og beviislig Aarsag. Ey heller maa Nogen drage fra Kirken før Tienisten er slet til Ende, under 1 Rdr. Straff.

6. Til Liget at bære maa Ingen aff os lade bede eller hente Andre enten fra Landet eller Kiøbstæden, uden alleniste Bønder og dem, som ere deriis egne Sognefolk de skickeligste mand har, under 4 Rdr. Straff.

7. Til at siunge over Ligene maa Ingen aff os bruge Andre end Herridtz Sognedegne, to, fire eller sex, ligesom mand lyster, under 4 Rdr. Straff, og icke være forpligted at give dennem mere end Enhver sex Mark for Mand eller Qvinde at siunge over, uden nogen Spißning, og fire Mark for en ung Person eller Barn. Dog sin egen Sognedegn maa Enhver give saa meget mand lyster.

8. Hver Degn, som biudiis til at siunge over en Præst eller en Præstekone og vil niude sex Mark for sin Tieniste, skal komme skickelig frem i sorte Klæder og med sort Kappe paa; thi hvo som icke bær Kappe, niuder ickun 4 R og giver igien til Straff 3 R .

9. Degnene skulle vogte sig for overflødig Drick, om de for Prediken blive skenede, og hvis Nogen befindiis uskickelig eller drucken ved denne Forretning, miste sin Belønning og give 2 R foruden til Straff.

10. Naar Liget skal udbæriis, skulle Degnene ordentlig gaa ind i Sørgestuen, bære Liget skickelig ud og sætte paa Baren og siden gaa i Par og Par for Liget.

11. De, som icke just forlanger at have alle Degnene, maa dog icke tage i Fleng, hvem de vil; men paa det den Ene kand niude Noget med den Anden, maa de altiid tage de nærmeste efter dette Reglement:

Naar mand vil have 4 Degne, tager mand paa hver Sted saalediis

Lumby Degn tager til sig Allese, Lunde, Østrup.
 Allese Lumby, Lunde, Østrup.
 Lunde Allese, Lumby, Norup.
 Østrup Lumby, Norup, Skeby.
 Skeby Østrup, Lumby, Norup.
 Norup Skeby, Østrup, Lunde.

Naar mand forlanger ickun 3 Degne, da

Lumby Degn tager til sig Allese, Lunde.
 Allese Lumby, Lunde.
 Lunde Norup, Østrup.
 Østrup Lumby, Skeby.
 Skeby Østrup, Norup.
 Norup Skeby, Lunde.

Naar mand forlanger ickun to Degne, da

Allese Degn tager til sig Lumby.
 Lumby Lunde.
 Lunde Norup.
 Norup Skeby.
 Skeby Østrup.
 Østrup Lumby.

Ligelediß maa og Degnene efter samme Reglement tage til sig, om Andre end Præster i Sognene forlanger ved deris Begravelser meer end en Degn, og icke nogen Degn understaa sig at betienne Nogen uden denne Orden, under 4 ¶ Straff.

12. Ingen maa lade brende Voxliuß enten i Huset eller i Kirken over deriß Liig, ey heller lade dem bære for Ligene, under 4 Rd. Straff.

13. Ingen aff os maa lade drage i sine Sørgestuer enten med Hvit eller med Sort, uden alleniste have sorte Gardiner omkring Seng, for Vindver, sort Borddecke og sort Benkedyne. Ey heller bruge noget Ligklæde over

Ligkisten, under 4 Rdr. Straff. Men paa Liigbaren under Kisten maa haviß et sort Decken.

14. Degnene skulle advare dennem, som bære Liiget, at gaae smuck sagte, ordentlig og meget langsom, paa det de Følgende kand følgiß nær med Liget. Iligemaade advare Sognefolket, som vil følge Liget, at de icke løber udj Fleng ved Ligbaren, men følger i deris rette Orden, som Enhver kand tilfalde, skickelig udj Par og Par ligesom andre fine Folk. Forsømmer Degne at dirigere dette, mulcteris hver aff dem paa 2 R .

Til diße Mulcter at inddrive haver vi saalediß alvorligen vedtaget, at, paa det mand icke skal foraarsagiß at indvickle sig i nogen verslig Proces dermed, da naar nogenstedtz kand være pecceret imod nogen af forbemelte Poster, som bør at mulcteris, da skal Prousten tillige med en aff Herridtz Præster, hvem hand vil tage til sig, kiende der paa og give deriß Sentiment beskreven, hvad Mulcten skal være. (Og dersom Forseelsen skulle findiß hoß Prousten self eller i Proustens Huuß, skal 2 aff de elste Herridtzpræster kiende derpaa og give deris Sentiment beskreven). Og saa sende det ved tvende Degne til den, som bliver mulcteret, og eske Betallingen ud.

Da vi forpligter os og vore Hustruer og Arvinger til ved vor Ære, Tro og Love, saa sant vi agter som hederlige Mænd at komme i nogen hederlig Forsamling, skal de, som ere mulcterede, strax uden nogen Forvending enten betalle Mulcten eller levere fornøvelig Pant derfor, som skal til Prousten eller den, som haver kient derudj, indleveriß og udj en dertil indretted og giennemdraget Bog indføriß¹⁾, indtil mand seer Tiid og Leylighed det at distribuere til fattige Præsteenker, og det, som aff Degnene mulcteris, til Degneenker. Og hvad som saalediß forrettiß, maa Ingen enten for Øffrighed klage eller

¹⁾ En saadan Bog haves nu ikke i Provstearchivet — om den overhoved nogensinde er bleven ført.

for nogen anden Ret indsteffne, men voldgive det ud Proustens og sambtlige Præsteris Hænder til at give Enhver sit Votum paa i deris Forsamling, enten Forretningen kiendiis ved Macht eller icke, hvor dog Prousten haver tvende Vota imod en aff de andre, og skal saa blive efter de fleste Vota uryggeligt.

Hvor en Proust eller Præst selff er død og der aff efterlevende Arvinger Noget herimod brydiis, da skal Prousten og hans Assessorer, som forwalter Skifted, have fuldkommelig Magt til at tage denne Mulct ud, som de sættis for, aff Sterboenis Midler, før Nogen arver, som en ret vitterlig Gield. Og det forpligter vi os og vore Arvinger til som en ret vitterlig Gield, at Ingen aff vore Efterlatte maa tale paa eller imodstaa.

Naar der er samlet nogen kleckelig Summa, som kand gjøre Noget til at distribuere, maa ingenlunde Prousten allene uddele det til hvem hand vil efter egen Tycke, men, naar Herridtzpræsterne ere samlede, colligere deris Vota tillige med sit eget, hvo det skal niude, som og skal blive efter de fleste Vota. Ligelediis uddeliis det, som kand falde hos Degnene, til Degne-Enker.

Alt dette offvenbemelte lover og forpligter vi os sambtlige og Enhver for sig ved Ære, Tro og Love, saasant vi ville passere for hederlige og honette Mænd, uryggeligt at holde, saa sant hielp os Gud! Til Bekreftelse under vore egne Hænder. Datum Otterup Kirke den 20. April Aar 1717.

Madtz Mørck Hans Troelsen Holst Alexander Hanßen

Præpositus

mpp.

Niels Jensen Faaborg Jørgen Jensøn I. Schytte

mppria.

m. m.

m. m.

Et Exempel paa den mest vidt drevne Tarvelighed — og det ikke i Præste- eller Borgerstanden, men i Samfundets højeste Kredse — frembyde de Bestemmelser, som

den i Aaret 1770 afdøde Generaladmiral-Lieutenant, Statsminister, Greve Frederik Danneskjold-Samsøe, Marinens højt fortjente Styrer under Christian VI, havde truffet angaaende sin Jordefærd, skrevne 1764 i Aarhus, hvor han efter sin Afgang levede nogle Aar i Nærheden af sin Gaard Marselisborg¹). En fyensk Herremand, Kammerherre Christian Holger Adeler, der døde 21. December 1801, 58 Aar gammel, paa sin Gaard Hindsgavl, følte sig saa tiltalt af Danneskjolds Ordning, at han paalagde sine Efterlevende at handle i Overensstemmelse med den ved hans Jordefærd. Hans Ønske blev naturligvis efterkommet, saaledes som det fremgaar af følgende Regnskab og Redegjørelse²), der indledes med Grev Danneskjolds »Forskrift«.

Forskrift, hvorefter jeg vil have, at det skal forholdes efter min Død med min Klædning, saavel som min Ligfærd.

Hovmod, den fordærlige Rod til alt Ondt, fødes ej allene med os alle, ingen undtagen, gelejder os i vort heele Liv, blander sig i vore beste Handlinger og besmitter dem med sin Forgift, men forlader os ikke endog i vor Død, som vore Ligsteder og Ligbegiængelser bevidne. Endskiønt jeg ligesaa lidet har kundet befrie mig fra denne Spedalskhed som andre, vil jeg dog ikke tilstede denne nedrige Fejl at herske over mig i Døden. Jeg veed, at min Datter [rettet til: Huustroe] tænker ligesom jeg. Men for at frie Hende [indskudt: eller andre Paarørende og Bekiendter, der som nærværende faaer med min Begravelse at bestille] fra Bagtaleles Svøbe, anordner jeg herved, hvorledes jeg efter min Død vil have det forholdt med mit Legeme, Klædning, saavel som med dets Bortførelse til sit Hvile-Sted, forvissat om, at min Datter [rettet til: Hustro] elsker mig for høit til at handle imod min Villie.

¹) Bricka, Dansk biogr. Lex. IV, 189—94; Herman Treschow, Greve Fr. Danneskiold Samsøes Levnets Beskrivelse, Kiøbenhavn 1796, hvor de ovennævnte Bestemmelser ere aftrykte S. 100—03. ²) Stamhuset Hindsgavls Archiv, Kammerherreinde Adellers Skifte, Bilag Nr. 110.

1. Hvorledes forholdes skal med Liget og Lig-Stue.

Saasnart min Siæl, aftoet ved Jesu Blod og overklædt med hans Retfærdighed, er af min Gud skildt fra sin jordiske Bopæl, friet fra sit Fængsel og benaadet med at skue hans Ansigt, skal med Legemet forholdes som følger.

1) Legemet bliver liggende i den Seng, hvori ieg dør, urørt, utoet, uklædt, indtil den inderste Ligkiste er færdig. Der forfærdiges imidlertid af et Lagen en Sæk, der er saa lang, at den naer fra min Hage til et Qvarteer under Fødderne. Denne er lukket bag paa. Den stikkes ind under Ryggen og bindes med endeel Bendelbaand, hvorpaa den snøres under Halsen sammen med en Lidse, bindes under Livet med Bendelbaand og under Fødderne ligeledes. Hænder og Arme lægges under den, saa at af mit Legeme intet er at see uden Hovedet, paa hvilket sættes en simpel Nathue.

2) Naar ieg saaledes er nedlagt i den inderste Kiste, allene paa Høvlspaaner, settes den inderste Kiste ind i den yderste, og settes de da paa toe gode, stærke Fyrrebænke, Kisterne blive for de Efterlevendes Rolighed saalænge staaende aabne, indtil de ved ufeilbare Kiendetegn ere forvissede, at ieg vist er død. Saasnart dette erfares, slaaes begge Kisterne til, og Liget bortføres det snarest mueligt. I Stuen, hvor det staaer, skal ikke brænde Lys, bruges Gueridoner eller Trappetrin, beklædes med Sort eller kort sagt bruges det allerminste af al den Daarlighed, som Forfængelighed og Hovmod har optænkt. Saa maae heller ikke Nogen tillades at træde ind i samme for at see enten Legemet eller Lig-Kisten.

3) Saasom de Ordener, hvormed ieg er benaadet, ei med Anstændighed kan bruges ved saa ringe en Ligfærd, saa skal de med første agende Post efter min Død oversendes — Elefant-Ordenen til Ober-Ceremonie-Mesteren og [denne Passus om Ordenen overstreget] Kammerherre-

Nøglen til Oberhofmarskalken eller Ober-Kammerherren og Hendes Majestæts Enke-Dronningens Orden til hendes Oberhovmester [denne Passus om Ordenen overstreget].

2. Om Ligkisterne.

Den inderste skal være af Fyrr, tæt og beget. Den yderste af Eeg, ganske simpel og uden mindste Zirats, overtrukken med hvidt eller sort Baj.

3. Om Ligfærden.

Saasnart begge Kisterne ere tilslagne, skal Dagen efter om Morgenens ganske tidlig Liget bortbæres til min Begravelse af 16 fattige, nødlidende Mænd. De skal nyde derfor hver 10 Rd^r. Ingen Ligtale skal holdes. Klokkerne skal ei bruges hverken for eller efter min Nedsættelse. Ingen Lys gives til Kirken, men Penge isteden. Som Ingen ved Nedsættelsen skal være overværende, saa skal og maae ei heller tales over mit Lig eller ved dets Nedsættelse undtagen disse faae Sandheds Ord, som Kirken har anordnet at forkynde ved Ligets Nedsættelse: af Jord er Du kommen o. s. v., der paaminde de Faae, som ere tilstede, om vore Legemers Adkomst, om vor almindelige Endeligt og om den store og herlige Forvisning, som vi have, at vore Legemer igien skal opstaae forklarede og forenede med vore imidlertid hos Gud bevarede Siele, for aldrig nogensinde at skilles fra hinanden.

Den udi denne som i alle hans Gierninger urandsagelige, men stedse ene viise, almægtige, elskværdige, treeenige Gud Fader, Søn og Hellig-Aand være nu og i al Evighed Lov, Priis og Ære, Amen.

F. D. S.

Aarhus den 9de Novembr. 1764.

Ovenstaaende af Grev Danneskiold Samsø gjorde Bestemmelser til Jordefærd m. v. vare af Hr. Kammerherre von Adeler antagne som Regel for sig ved hans dødelige

Afgang og anbefalet til Efterfølgelse. Da jeg underskrevne efter den Efterlevendes Befaling besørgede denne sørgelige Pligt, bør jeg herpaa anmærke de til Begravelsen medgaaede Omkostninger samt højtidelig bevidne, at den Saliges Befaling i et og alt nøie efter ovenstaaende blev befulgt.

Udgift.

Til Præsten Hr. Mehlbye i Middelfardt.....	20 Rd.
« — Hr. Lund i Middelfarth.....	20 —
« Degnen Hr. Behmann i Middelfardt	10 —
« Kirken istæden for Lys	10 —
« Præsten Hr. Brandt i Asperup, som forrettede Jords Paakastelsen	20 —
« Degnen Hr. Heilmann i Asperup.....	10 —
« 16 Lig-Bærere à 10 Rd.....	160 —
« Snekker Johannes Jürgensen, som forfærdigede Lig-Kisterne, i Douceur.....	10 —
« 3 arbejdende Snekker Svende herved.....	6 —
NB. Materialerne bleve tagen af Gaardens Forraad.	
13 Allen sort Klæde at betrække den ydre Kiste à 1 Rd.....	13 —
Arbeids Løn til Saddelmager Svendene for at be- trække den.....	5 —
Til 2de Tienere, som var med ved Lig-Begiæn- gelsen à 2 Rd. 3 ½.....	5 —
Summa....	289 Rd.,

som mig af Frue Kammerherinde von Adeler til Hinds-
gaul ere leverede og efter Ovenstaaende igien til Ved-
kommende udbetalt, at saadant bevidnes under min Haand.

Hindsgaul d. 2. Januarij 1802.

Haxthausen,
Artillerie-Capitain.¹⁾

¹⁾ Frederik Julius Haxthausen, Søstersøn af Adeler, født 1772, død 1834 som Generalmajor og Deputeret i Generalcommissariats-Collegiet (Bricka, Dansk biogr. Lex.).

Paa Bagsiden af dette Regnskab har Kammerherrinde Adeler nedskrevet følgende Bestemmelser om sin egen Begravelse:

Det er min alvorlige Villie og Begiæring, at den eller de, som besørger min Begravelse, bogstavelig opfylder og følger alt paa samme Maade med mit afsiælede Legeme, som skeet er med min forudgaaede uforglemmelige Mands Liig og paa dette Ark Papiir er optegned — kuns med den Forskiæl, at dersom den af mig alt bestilte Steen Liig-Kiste er kommen til Roerslew Kirke i Asperup Sogn, Wends-Herred (hvorhen mit Liig skal føhres, i hvor jeg end dør i Verden), da betrækkes ej min Yder-Kiste, men kuns mahles sort og nedsættes strax i Steen-Kisten, der staaer ved Siden af min elskede Mand¹⁾, ligesom min Døds-Dag og skal udhugges paa Sten-Kistens Laag, hvortil Stædet viiser sig — formodentlig kan det faaes udhugget af Folk fra Christiansfeldt, naar de anmodes derom. Dette er egenhændig skrevet ved fuld Sind og Legems Kræfter

Hindsgaul d. 14de Junj 1802.

af K. B. Adeler
fød Fønss.

Karen Basse Fønss, født 1743, gift 1770 med Ritmester, senere Kammerherre Adeler, døde paa Hindsgavl 26. Juli 1808. Hendes Morfader var den i disse Samlinger III, 153 f. omtalte Kammerraad Niels Basse, der fra Fattigdom havde arbejdet sig op til at blive Herremand paa Hindsgavl, som han ejede i 28 Aar til sin Død. I sit første Ægteskab havde han to Børn: Nicolai Andreas, døbt i Ulbølle 11. December 1724, begravet smst. 9. August 1725, og Armgot Sophia, døbt i Ollerup 18. Maj 1722²⁾. Denne

¹⁾ Ifølge Kammerherreinde Adeler's Testamente af 19. Febr. 1803 skulde hendes og Adeler's Ligkister sættes i to Stenkister af norsk Marmor fra Stenhugger Fischer i Kjøbenhavn (Hindsgavl Archiv). ²⁾ Ulbølle og Ollerup Kirkebøger.

Datter, som Niels Basse selv i sit Testamente af 18. Juni 1764 kalder Arngoth Sophie¹⁾, bortgiftede han, medens han endnu var Forpagter og Godsforvalter paa Frederiksgave, til Hans Fønss, der afløste sin Svigerfader i Forvaltertjenesten, da denne, vistnok 1746, flyttede til Hindsgavl, som han Aaret forud havde købt. Nogle Aar senere købte Niels Basse af Overauditeur Søren Seidelin Løvenholm, Gjesing Sogn, Randers Amt (Skjøde 11. Juni 1753), som han 3. August 1756 tilskjødede Fønss²⁾, der formodentlig har styret og beboet den siden 1753³⁾; her mistede han sin Hustru, der blev begravet i Gjesing 27. October 1755; senere ægtede han Else Thrane, der døde 21. April 1773⁴⁾. Med Arngoth Sophie Basse havde Fønss, der døde 1791 som Cancelliraad, to Børn: Niels Basse Fønss, der af sin Morfader var indsat til Arving af Hindsgavl, men døde 1770 kun 20 Aar gammel paa Hindsgavl⁵⁾, og Karen Basse Fønss, der samme Aar havde ægtet Adeler og nu blev Bedstefaderens Hovedarving.

Da Niels Basse mæt af Dage døde paa Hindsgavl 16. Februar 1773, blev hans Lig ført til den til Godset hørende Rorslev Kirke, hvor han havde indrettet sig et Gravcapel. Her fandt Jordefærden Sted under stor Deltagelse den 4. Marts⁶⁾, hans Enke af andet Ægteskab flyttede til Middelfart, Datterdatteren med sin Mand tiltraadte den rige Arv — Alt var ordnet paa det Bedste, og dog skulde denne Jordefærd afføde en bitter Strid, ikke mellem Arvingerne, men mellem de ved Lejligheden optrædende Præster.

¹⁾ Hindsgavl Archiv. Efter Krogh, De danske Majorater, er hun III, 154 fejlagtigt kaldet *Karen Basse* og, vildledet af Krogh, gjort til Stammemoder til Fønsserne paa Hindsgavl, der nedstamme fra Hans Fønss' 2det Ægteskab med Else Thrane. ²⁾ Jydske Landstings Archiv. ³⁾ I Frederiksgave Skifteprotokol optræder han som Forvalter sidste Gang 13. Maj 1753. ⁴⁾ Gjesing Kirkebog. ⁵⁾ Begravet i Rorslev 6. November (Middelfart Kirkebog). ⁶⁾ Se III, 154.

Sognepræsten til Asperup og Rorslev var en ældre Mand, Bertel Clausen (født 1714), Provst i Herredet og som saadan overordnet Sognepræsten til Middelfart og Kauslunde, den mange Aar yngre Tønne Bloch (født 1733), der utvivlsomt har staaet Kammerraad Basse nær; han har saaledes medunderskrevet dennes Testamente som Vitterlighedsvidne. At han ved Basses Begravelse vilde give sine Følelser for ham Udtryk, var naturligt; men ulykkeligvis kom han derved ind paa Provst Clausens Enemærker. Provsten indgav til Biskoppen en Klage, der desværre ikke er bevaret, men hvis Indhold tydeligt nok fremgaar af følgende Skrivelse af 24. Marts fra Biskoppen til Bloch¹⁾:

Hvad Provsten, velærværdig Hr. Clausen i Asperup har andraget for mig, seer Deres Velærværdighed selv af indlagte hans Brev. Jeg maae tilstaae, at, naar det saaledes forholder sig, Deres Velærværdighed da visselig har forset sig, baade ved den holdte Liig-Tale, som ved Forordningen af 7de Nov. 1682 over dem, som begraves om Dagen, udtrykkelig forbydes²⁾, saa og ved at holde saadan Tale i en anden Præstes Kirke uden hans Vidende og Samtykke, da ingen Præst har Frihed at gjøre nogen Forretning i en andens Kirke uden Kirkens Præstes Tilladelse, og da De saaledes ved denne Leylighed har fornærmet Provsten, saa vil jeg raade til, at De selv søger at tilfredsstille ham og seer den Sag i Mindelighed med ham afgjort, hvorom ieg da nærmere vil forvente Efterretning.

¹⁾ Biskoppens Copibog. ²⁾ Ingen Tale maae over Nogen holdes om Dagen; men naar de begraves om Aftenen, maa Præsten i Steden for Lig-Prædiken holde en kort Tale paa Gulvet over dennem, som i Rangen ere eller af Adel, som dog ikke maa vare længer end et Kvarter, om det af dennem begjært vorder (Fds. § 18).

Herpaa svarede Bloch saaledes¹⁾:

Høyædle, høyærværdige, høygunstige Hr. Biskop!

Deres højædle Høyærværdigheds Respective af 24de hujus med vedlagte Hr. Provst Clausens Klage af 15de (hvilken jeg med Deres Tilladelse beholder); som i Forgaars d. 25de blev mig ved Posten tilstillet, bør jeg uforømmelig underdanigst besvare.

Med største Bestyrtelse maa jeg ved den over min afdøde store og eeneste Velynder holdte Tale finde mig skyldig i Forbrydelse mod en Kongl. allern. Forordn. af 7. Nov. 1682, hvilken Forordning og især dens 18de Art. har i Guds Sandhed været mig ubekjendt indtil det Øyeblik, da jeg i Deres højædle Højærværdigheds Skrivelse saae den anført og derved kom til at efterlæse den. De overalt i Hertugdømmet Holsteen brugelige Grab-Reden, hvoraf jeg i de 5 Aar jeg var Feldtpræst har baade for mine egne og for fremmede Menigheder holdt mangfoldige, havde gjort mig saa sikker, at jeg aldrig har undersøgt, om de i Danmark vare lige saa vel som Liigprædikener tilladte? Talen varede ikkun 10 Minutter; den var hverken begiert eller formodet, men vel ønsket af Sørgehuset, ja ikke et Menneske vidste af mit Forehavende. Endog indtil det sidste Øyeblik var jeg selv uvidende, om jeg kom til at tale? eller ikke?, efterdi Alle, og jeg selv ikke mindre, stode i fuld Forventning, at Provsten som Stedets Præst skulde efter forrettet Jordspaaastelse ikke slippe os udaf Capellet uden at tale et Par Ord over sin gamle Kirke Patron og en i vor Egn saa udmærket Mand. Men da han imod Alles Forventning taug og Følget altsaa gjorde Bevægelse til at gaae bort, kunde jeg ikke bare mig fra at yttre min og Fleeres Estime og Tak mod den Afdøde, men traadde frem og holdt Ord fra Ord den

¹⁾ Bispæarchivet, Vends Herreds Breve.

korte Tale, som jeg herved giver mig den underdanige Frihed at vedlægge. I denne Post berører det altsaa blot og alleene paa Deres højædle Høiærværdigheds milde Bevaagenhed, hvor vidt jeg for denne Uvidenheds Forbrydelse bør ansees, da jeg fuldkommen underkaster mig Deres høygunstige Kiendelse. Hr. Professor von Haven og Hr. Salomon von Haven, hvilke begge vare tilstæde, kunne bevidne Sandfærdigheden i mit Andragende¹⁾.

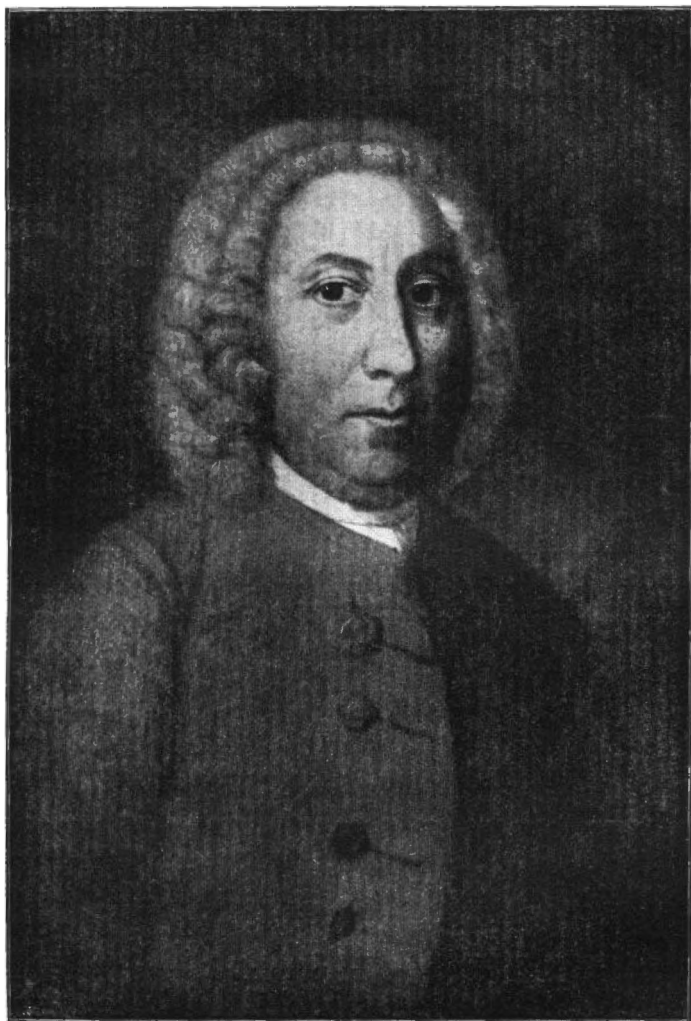
Men imod Hr. Provst Clausens haarde Klage kand jeg med den reeneste Samvittighed af Verden friemodig retfærdiggjøre min Intention, at den aldrig har været at fornærme ham eller gjøre ham Indgreb i hans Embede. Saa dan Omgang, lad være den ofte er vederfaret mig og jeg altid taalmodig har tiet til, har min Siæl dog Afskye for at viise imod nogen Embeds- eller Herreds-Broder, end sige imod min egen Provst. Havde Provsten givet det allermindste Kiendetegn til at ville have talet, saa havde jeg, Gud er mit Vidne, med den største Glæde sacrifice-ret det Smuule, jeg havde bereed, og fornøyet mig over, at der dog blev talt over min afdøde Ven. Ja! Begyndelsen af min Tale skal bevidne min Hensigts Reenhed, da jeg paa den (i mine Tanker) galanteste Maade vilde gjøre Provsten som Stedets Præst den høitideligste og offentligste Compliment for mit Foretagende; da jeg vidste, at Arvingerne havde for Jordspaaastelsen betalt Provsten saa vel, at han kunde være vel fornøyet, om han endog derfor skulde have forfærdiget en ordentlig Liigprædiken. Provsten afgik altsaa ved min Tale ikke det allermindste af hans Indkomster, og jeg har paa den allerhøitideligste Maade af Verden udbedet mig hans Tilladelse til at tale i hans Kirke, saa at jeg har ondt ved at begribe, hvi den kiære Provst, som jeg aldrig i Verden har viist mindste

¹⁾ Professor i Græsk ved Odense Gymnasium Niels v. Haven og Sognepræst til vor Frue Kirke i Odense Salomon v. Haven vare Brødre til Kammerraad Basses zden Hustru Mette Margrethe v. Haven.

Animosité imod eller havt mindste Misforstaaelse med, skulde i saa haarde Udtryk besværges sig over mig for Deres høiædle Høiærværdighed; og har ikke engang siden imod mig ladet sig forstaae med, at han agtede sig fornærmet, da jeg visseligen strax havde giort mig Umage for at tilfredsstille ham. Den ordentlige Vey, nemlig skriftlig i Forveyen at indhente Provstens Minde til at tale, forbøde Omstændighederne mig at vælge, thi deels stod Sørgehuset med mig i den Tanke, at Provsten selv vilde holde Talen, og mon da ikke min Begjæring i saa Fald havde været uskikkelig og utidig? deels var den, i Fald han ikke vilde tale, bleven fortolket som en Paa-mindelse til Provsten selv at gjøre, hvad jeg erbød mig til; deels var det min Sag, uden at gjøre Ord deraf i Forveyen, naar NB Provsten ikke talte, da at overrumple Følget med en uventet Tale, for hvilken de og siden mangfoldig har takket mig.

Alt dette anfører jeg alleene, paa det at ikke den bevaagne Yndest, som Deres høiædle Høiærværdighed hidindtil stedse har værdiget mig og beskyttet mig med, skulde lide det mindste Skaar, naar De maatte kunne troe mig capabel til nogen sort eller nedrig Gierning. Jeg skal ikke desto mindre først i tilkommende Uge reyse selv hen til Provsten og gjøre mig al Umage for at tilfredsstille ham, da jeg, i Fald han ikke er for den formeente Fornærmelse at forsone, gjerne underkaster mig al den Satisfaction, Deres høiædle Høiærværdighed maatte finde for godt efter befundne Sammenhæng at paalægge mig mod Provsten.

Jeg beder underdanigst, at Deres høiædle Høiærværdighed ikke kaster nogen Ugunst paa mig. Min stadige Øvelse er at have en uskad Samvittighed baade for Gud og Mennesker. Misundelse og Forfølgelse møder mig fra alle Kanter, at jeg maatte give tabt, dersom jeg ikke torde fortrøste mig til Deres høiædle Høiærværdigheds Beskyt-

NIELS ANDERSEN BASSE

FØDT 1695, DØD 1773

telse, hvilken jeg med den underdanigste Respect anbefaler mig som

Deres høyædle Høyærværdigheds underdanige Tiener

T. Bloch.

Middelfart d. 27de Martii 1773.

Talen, som Bloch vedlagde sin Erklæring, giver et smukt Billede af den gamle Herremand og meddeles derfor her¹⁾:

I Kapellet ved Roerslev Kirke Torsdagen den 4. Martii 1773, efterat Stedets Præst Hr. Provst Clausen havde forrettet Jordspaaakastelsen.

Tilgiver mig, dybtsaarede og medsørgende Høystærede! at jeg — uden Sørgehusets Tilladelse — uden indhentet Minde af dette Huuses Lærer — vover at afbryde en høyanseelig Liig-Skares stumme Tanker, og at hellige endnu et Par Øyeblikke ved disse afsiælede Beene af den for dum almindelig elskste, nu lige saa almindelig savnede

velædle og velbyrdige Herre

NIELS BASSE

Herre til Hingsaul og Øen Fænøe,
Kirke Patron for Asperup og Roerslev,
D. K. M^{ts} bestalter Kammer-Raad.

Vor velsaliges for hver af os velbekiendte Vandel og Udgang vil tilvisse fritage mig fra al Mistanke af en leyet Lovtaler. Men! man holde mig tilgode, at jeg under Kaaben af det Embede, der hidtil berettigede mig til at tale for vor Hensovede, i Dag hiemler et mod hans Støv taknemmeligt Hiertes levende Udbrud! Selv en Demetrius,

¹⁾ Foranstaaende Portrait af Niels Basse er Gjengivelse af et Maleri tilhørende Fru Margrethe Ejlers, født Fønss, der venligst har stillet det til Disposition.

der har det beste Skudsmaal af Alle, ja af Sandheden selv, forsmaaer dog ikke at tage Skudsmaal af en Meenhedens Betient (3. Joh. v. 12).

Silde skiænkede Forsynet mig den Ære af vor værdige Afdødes Bekiendskab og Yndest; ikkun de sidste 10 Aar af hans 78; ikkun Aftenen af hans Levetid. Hans Ungdoms Foraar, hans Manddoms fulde Dag kunne ældere Bekiendte neppe nævne uden med Henrykkelse. Saa fortreffelige vare de Sinds Gaver! saa sieldent det Pund! saa udmærkende den Aands Nærværelse! der opvakte endog de Stores Høyagtelse, der besælede alle hans venkabelige, borgerlige og huuslige Forretninger, og der vandt ham Alles Yndest, Tilliid og Troeskab.

Men! forsilde kom jeg ikke til at oppebære hans megen Gavmildhed, den jeg immer med Undseelse modtog, ikke forsilde til at lære at kiende en af Apostlenes Oldinge, der vel forestaae og bør agtes dobbelt Ære værd (1 Timoth. 5, 17), ikke forsilde til at underviises ved et levende Exempel, hvorledes Hiertet midt i al jordisk Lyksalighed vorder ved Naaden alt meere og meere ædru fra jordisk Kiærlighed, alt meere og meere voxer til en hellig Tempel i Herren og bygges til Guds Boelig i Aand (Ephes. 2, 21, 22).

Det behagede den Allerhøyeste at sætte vor ærværdige Olding tilsidst paa en Prøve, den haardeste for Mennekeligheden, den sidste og den største for Abraham. Han maatte ofre sin eeneste Søn¹⁾, den han havde kiær (1. Mos. B. 22, 2) (vi øyne i dette Sovekammer hiin tidlige Forgiænger ved Bedstefaderens Side) — Paarørende og Venner forstummede ved saa grusomt et Tordenslag, hvilket og for en Tid tillukte den Graahærdedes Mund. Men da han siden styrkede sig i Gud, overveyede med mig Guds urandsagelige og usporlige Veye (Rom. 11, 33), satte

¹⁾ Rettere Dattersøn, den ovf. nævnte Niels Basse Fønss, der døde 1770.

han mit Sind i dyb Forundring ved den Bekiendelse, »at Gud havde dobbelt Ret til at sætte ham paa Abrahams Prøve, da han havde værdiget ham samme besønderlige Kald og Førelse, som en Abraham havde nydt«. I giætte lettelligen Høystærede! at jeg ved denne Leilighed erfarede en Omstændighed, der venteligen er Eder alle bekiendt, »at vor Afdødes Fader havde i Krigens Tid ligget som Underofficier paa Fænøe Kalvs Skandse og derfra, ligesom en Moses af Pisga Top (5. Mos. 34, 1, 4), skuet for sine Øyne Øen Fænøe og Herregaarden Hinsgaul som det Kanaan, hvilket Forsynet havde bestemt til hans Søns Eyendom og hans Sæds Arv efter ham«.

Dette Gjemme, i hvilket hans jordiske Levninger nu hensamles til hans første Ægtefælles og hans Dattersøns, har han bygt til sit og Families sidste Sovekammer. Denne jordiske Indretning, der kunde smage af Forfængelighed (lad være! det ikkun er den eenfoldigste Reenhed, der udgiør Stedets heele Pragt), undsaae jeg mig dog ved at nævne, hvis jeg ikke endog i denne hans Anstalt kiendeligen sporede det Davids, det Salomons Sind, der først tænker paa Guds Huus, før det tænker paa sit eget (2. Sam. 7, 12. 1. Kong. 6, 37, 38. 7, 1.). Et Øyekast, mine Høystærede, ind i den Herrens Helligdom lige for vore Øyne, hvilke han har prydet, vil finde Eftermælet levende. Jeg kand tie, da disse Steene tale.

Dog! hans Tanke var reen og steg langt høiere end til Muures og Vægges Prydelse. Saalænge hans Kræfter tillode, har han baade ved at komme og ved at blive for Herrens Ansigt (2. Sam. 7, 18), ligesom og ved den dybeste Devotion i hans Tilbedelse lagt for Dagen, at han med David havde Hovedsagen i Sigte: Hellighed, Herre, er dit Huuses Prydelse (Psalm. 93, 5).

Denne sin Tiener — der ikke vilde opstige paa sit Leye, ikke lade sine Øyne sove, inden han havde bereed Boeliger for Jakobs Mægtige (Psalm. 132, 3-5) — har nu

Herren ladet fare i Fred og opgive Aanden i sin Reede (Job. 29, 18). Hans Hierte fandt Gud, som en Abrahams, troefast for sit Ansigt (Nehem. 9, 8): skiænker derfor hans Been det forønskede Leye i Forgaarden for Herrens Ansigt og opfylder saaledes bogstavelig paa ham endog den sidste af Abrahams personlige Velsignelser, hvilke Guds Aand saaledes skildrer: Og Abraham opgav Aanden i en god Alderdom og døde mæt af Dage, og hans Børn begrove ham i den Huule »lige over for Mamre«, »hvilken Abraham havde kiøbt«, »der blev Abraham begravet hos sin Hustrue Sara« (1. Mos. B. 25, 8-11).

Hvilken Joseph han har været for hans Faders heele Huus, er landkyndigt og forsmaaer her al min Roes. Han nød og den Trøst at see sin Fliid belønnet i de Fleestes Lykke og sin Faders Huuses talrige Greene at udbrede sig, boe i Landet og nære sig redelig (Psalm. 37, 3).

Eendeel er bekjendt — hos Gud er det Øvrige antegnet — af den megen Hielp, hvormed han i Løndom huusvaledede dem, han vidste at lide Nød. De, der i rette Tid burde gribes under Armene, savnede ikke i ham Davids den gode Mand, der forbarmer sig og udlaaner (Psalm. 112, 5). Man behøvede ikkun dagligen at gaae ud paa Veyen til hans Gaard for at møde heele Flokke, hvilke, mættede af hans Brød, klædede med hans Uld og vederqvægede ved hans Varme, ginge syngende til deres Hytter, forvissede om, at Brødkurven blev dem i Morgen ikke høyere hængt. — Saa vidste denne Guds og Menneskers Ven, Mage til Jothams Olie Træ, af sin Fedme at ære baade Gud og Mennesker (Dommern. 9, 9).

Vi have seet ham, mine Høystærede! under hans afældige graa Haar, langvarige Helsot og sidste Leye immerfort med den Ærbødighed, som Jobs Venner i Førstningen iagttog (Job. 2, 13). Vi høstede og for hans Syge-Seng af hans Taalmodighed, brændende Andagt og levende Troe mangan en rørende Tanke, og vort Sind opbyggedes til-

ligemed hans. Vi kom hver Gang at tilbede ham Herrøns Bønhørelse paa Nødens Dag, Hielpen af Helligdommen og Styrke af Zion (Psalm. 20, 2-3).

Nu trænger han ikke meere til vore Ønsker eller Bønner. Disse kunne ikkun understøtte og stride med (Rom. 15, 30) hans efterladte Dybsørgende, saag de saarede, der bejamre i ham en Fader. Husvale dem samtlige og hver i sær, o! al Naadens og Trøstens Gud!

Du, o Salige! Du est fuldtrøstet. Dit Vel overgaaer alt vort Begreb. Mod Dig er os intet meere lævnet end et levende Haab om en ærefuld Opstandelse og om en glædelig Samling i Guds Rige. I hvilken liflige Forsikring vi imidlertid ved din Kiste nedlægge vort følende Ach, vor varme Tak og vore stille Taare.

Bloch gjorde herefter personlig sin saarede Provst en Undskyldning — men Provsten beklagede sig atter for Biskoppen, som den 24. April sendte Bloch følgende Advarsel¹⁾:

Jeg havde ventet, at Deres Velærværdighed efter Deres Skrivelse af 27de passato hafde tilfredsstillet Provst Clausen i den imellem Dem forefaldne Sag, men har maattet fornemme, at hand ved sin Nærværelse her ved Landemodet endnu har inhæreret sin Klage, vel tilstaaende, at Deres Velærværdighed har været hos ham og gjort ham en Compliment, men dermed ikke kand være fornøyet. Da ieg nu maae tilstaae, som ieg og har tilmældet Deres Velærværdighed, at De visselig har fornærmet Provsten, ligesom De vel ogsaa selv vistnok hafde fundet sig fornærmet, om det samme hafde været Dem vederfaret i Middelfarth Kirke, saa er hand visselig ogsaa beføyet til at paastaae en billig Satisfaction af Dem, hvilken hand dog ikke paa anden Maade forlanger at skee, end Deres

¹⁾ Biskoppens Copibog.

Velærværdighed vil skrive ham et Brev til og derudi tilstaae Deres Forseelse imod ham samt gjøre ham derfor en høflig Erklæring og Undskyldning. Dette, som i sig selv saa billig som moderat, vil ieg baade oprigtig raade Deres Velærværdighed til at gjøre, og haaber ogsaa De lader sig finde villig dertil, paa det denne Sag ikke skal komme til Vidtløftighed og Dem selv derved forarsages Fortred og Uleylighed, saasom Provsten ellers har udladt sig med at vil indgaae med Besværing til General-Kirke-Inspectionen og begjære deres Resolution derudi, som vist nok ikke vil blive Dem behagelig. Herom vil ieg da forvente Deres nærmere Svar og forbliver etc.

Hvorledes Udfaldet blev af Blochs fornyede Undskyldning for Provsten, ses af hans Svar til Biskoppen¹⁾:

Højædle, højærværdige, gunstige Hr. Biskop!

Efter Deres højædle Højærværdigheds respective Ordre mig d. 26de tilstillet har jeg d. 27de April tilskrevet Hr. Provst Claussen og gjort ham al den Erklæring og høflige Undskyldning for den formeentlige Fornærmelse, han som Roerslev-Præst har besværet sig over.

Jeg kunde saameget mindre undslaae mig for dette tredie Skridt, da jeg *først* havde i et høyanseeligt Liigfølges Overværelse offentligen i Guds Huuses Forgaard bedet ham som Huusets Lærer tilgive mig, at jeg uden hans forud indhentede Minde vovede paa nogle Øyeblikke at opholde Liigskaren etc., *der næst*, da jeg af Deres højædle Højærværdigheds Respective med Provstens indlagde Klage blev underrettet om, at han ved mit Skridt holdte sig, uagtet min offentlige og høitidelige Erklæring, endda fornærmet, skyndede jeg mig at reise til ham og i hans eget Huus erklærede ham min uskyldige Hensigt, fore-

¹⁾ Bispearchivet, Vends Herreds Breve.

stillede ham de udviklede Omstændigheder, under hvilke det havde været uskikkelig ved nogen foregaaende skriftlig Begiæring at sætte ham i Forlegenhed; saaat vores alvorlige Samtale ikke var en blot Compliment, som Provsten behager at kalde den, men endte sig paa Provstens Side med den Erklæring: jeg er ikke af de uforsonlige. Hans derpaa følgende høflige Beværtning gjorde, at jeg dermed troede Alting vel til Ende bragt. Indtil jeg ved Deres højædle Høyærværdigheds Respective af 24de maa see, at mit Haab har været i det mindste for tiligt. Jeg skyndte mig derfor til de forhen gjorde a) offentlig, b) hemmelig, Erklæringer endnu at tilføye c) den skriftlige. Jeg bad derhos Provsten enten med et Par Ord at lade mig vide, om han var fornøyet, eller og at indberette det selv til Deres højædle Høyærværdighed.

Men Budet med mit Brev kom just og traf ham, da Ilden havde fortæret hans Præstegaard. Han lod mig derfor ikkun sige, at han hverken havde Sind eller Leylighed til at svare mig. Saaat jeg ikke med anden Visshed kand tilmælde Deres højædle Høyærværdighed denne Sags Udfald.

Da jeg troer at have gjort hvad jeg burde, maa jeg afvarte Provstens videre Bestemmelse; skjønt jeg under det ham tilslagne haarde Kors skal gjøre mig Fliid for at gjøre ham al den mig muelige Husvælelse og stride med ham i Bøn til Gud.

Med dyb Respect henlever jeg Deres højædle Høyærværdigheds underdanige Tiener

T. Bloch.

Middelfart d. 1ste Maii 1773.

Den omtalte Ildebrand i Rorslev Præstegaard fandt Sted den 28. April 1773 og gav den rethaveriske Provst andet og vigtigere at tænke paa; Gaarden nedbrændte totalt med det meste Bohave, 28 Fæhøveder samt 8 Heste, og Beboerne reddede med Nød og næppe sig selv. Denne

Ulykke foranledigede et ganske artig Intermezzo, der paa en Maade havde sin Oprindelse fra Kammerraad Basses Begravelse. Til Præstegaardens Gjenopførelse lod Provst Clausen i Præsteskoven hugge 35 Ege uden at indhente Samtykke fra den alene til Udvisning berettigede Kirkepatron, Adeler, der var nogle Uger bortrejst og forøvrigt selv havde skjænket 180 Alen Egetømmer til Bygningen.

Da Provsten ikke var at bevæge til at søge Sagen afgjort i Mindelighed, men endog klagede til Kongen over Adeler, indbragte denne Sagen for Retten som stridende mod Skovforordningen af 26. Januar 1733, 1. og 35. Art., og forlangte Provsten dømt til at udrede 350 Rd. i Erstatning for Træerne samt bøde 50 Rd. til fattige Præstenker og til gudeligt Brug og lige saa meget i Omkostninger. I sin Klage til Kongen røber Provsten den for hans egen Tænkemaade betegnende Opfattelse, at Adeler's Sagsanlæg skulde være et Slags Hævn, fordi han saa stærkt havde klaget over Blochs Optræden ved Basses Jordefærd, en Tankegang, der var ganske fremmed for Adeler, som i et Brev til Provsten skriver om Bloch, »der ikke ved den holdte Tale ved sal. Hr. Kammerraadens Bisættelse har fornærmet Dem i Noget, men alene har villet vise den Højagtelse, han bar for den Afdøde og tillige som en Følge deraf den Kjærlighed, han havde for mig og efterladte Paarørende«. Efter langvarige Forhandlinger indgik dog Provsten omsider paa Forlig for at undgaa Proces »og tillige for om muligt igjen at tilvinde sig sin høje Patrons Bevaagenhed«; Sagen blev hævet, da han lovede at betale Adeler 40 Rd. i Omkostninger for Udgifter til Synsmænd, Tingsvidner, Stempelpapir o. s. v. samt 10 Rd. til de Fattige i Asperup og Rorslev Sogne¹⁾.

To Aar senere blev Bloch Biskop i Ribe, og da han 1786 afløste Jacob Ramus paa Fyens Bispestol, fandt han

¹⁾ Baag-Vends Herreds Tingbog 1773—75 med tilhørende Documenter; Cancellibreve 18. Sept. 1773, 14. Maj og 16. Juli 1774 i Bispearchivet.

endnu den 71-aarige Bertel Clausen i sine gamle Embeder som Sognepræst og Herredsprovst. Biskop Bloch havde mange gode Sider; han var gammeldags orthodox, dertil en velstuderet Mand, der havde taget den theologiske Doctorgrad — vel at mærke ved Københavns Universitet, hvad han selv lægger Vægt paa, naar han stiler Breve til Pastor Clausen i Stubbekjøbing: »Til Sognepræsten S. T. Hr. Clausen, Dr. theol. ved Universitetet i Göttingen à Stubbekjøbing«¹⁾ — virkede med usvækket Nidkærhed i sit Embede lige til sin Død 1803, og trods sin Gigt sparede han sig ikke paa nogen Maade, naar det gjaldt Opfyldelsen af Visitatspligten, en Hovedside af Bispembedet, ja han har formentlig været den flittigste Visitationator, den danske Kirke har haft. I sit første fynske Bispæaar, 1786, naaede han at visitere i fem Herreder i Fyen foruden hele Falster ikke mindre end 79 Hovedsogne, 43 Annexer, 6 Hospitaler og 2 Latinskoler²⁾. Om Orden og Nøjagtighed i Embedssager vidne de fra hans Tid stammende Archivalier i Bispearchivet; at han heller ikke manglede historisk Sands, viste han ved paa en Visitats 1787 at redde et Ribe Domkirke vedkommende Gavebrev af 1419 og afgive det til Ribe Bispearchiv³⁾. Til hans Fordel taler det ogsaa, at han ikke vilde anbefale den tyske Kirke-Agende for Hertugdømmerne indført ved den tyske Gudstjeneste i Nordborg⁴⁾. Hvis man tør tro Aviserne, var han afholdt i Middelfart; til Odense Adresse-Contoires Efterretninger indsendtes ved hans Afgang følgende Vers fra Vends Herred⁵⁾:

¹⁾ Lige saa omhyggelig i sin Brevstil til Standspersoner undertegner han sig i Breve til Grev Ahlefeldt paa Langeland »Deres Højvelbaareheds underdanige Tjener«. ²⁾ Biskoppens Copibog 1786—87 S. 208. ³⁾ Anf. Copibog S. 399. Brevet er trykt i Danske Mag. III, 268 ff., jfr. Repert. dipl. regni Danici mediævalis III, 255. ⁴⁾ Biskoppens Copibog 1798—99 S. 933. ⁵⁾ 1775 Nr. 18.

Da fik Fortienester sin Priis, og Fliid blev lønnet,
 Beskiæmmet Ladhed stoed, og Duelighed paaskiønnet,
 Vor Siuns-Kreds mørknedes og Nid sin Harme fik.
 Naar? — Da vor lærde Bloch som Biscop fra os gik.

Og hans Overfart fra Middelfart til Snoghøj foregik
 under de festligste Former med Kanonsalut.

Middelfart savner
 Den brave, brave Hyrdemand.
 Riiber Stift favner
 Den beste Biskop, ønskes kan¹).

Da han i 1786 holdt sit Indtog i Odense Bispegaard,
 hilstes han med et langt smigrende Velkomstdigt²).

En af Blochs Efterkommere, Rector S. B. Thrige, om-
 taler ham som en dygtig og nidkær, men myndig og
 noget fornem Mand³), og denne Dom lyder enstemmigt
 fra hans Samtid; han gjaldt for myndig og overmodig,
 siger Ingemann i sin Levnetsbog. Den Odense Rector
 J. H. Tauber skriver ved Blochs Ankomst til Staden⁴):
 »med den nøje Kundskab, jeg havde om Mandens Cha-
 rakter, søgte jeg fra alle Kanter at vinde ham til min
 Fordel, sløve hans Myndigheds Brod, bøde af for hans
 ofte overilende og forspændte Retfærdigheds Slag og sætte
 hans nøjagtige Virksomhed og hans ordentlige Opryddelses-
 drift i en hensigtsmæssig Stilling til mig som dobbelt Em-
 bedsmand, til Beroligelse for mig selv og min Skole«. Den-
 ne Blochs Myndighed bragte ham gjentagne Gange
 i Competence-Stridigheder med andre Autoriteter, bitrest
 med Stiftamtmand Buchwald angaaende Administrationen
 af Odense Hospital og Communitet, ligesom den satte
 ham i et fjendtligt Forhold til den ædle Greve Johan

¹) Anf. St. Nr. 19. ²) Anf. St. 1786 Nr. 70. ³) Museum 1891,
 I, 109. Se ogsaa Kirkehist. Saml. 4. R. III, 724 ff. ⁴) Saml. til Fyens
 Hist. og Topogr. III, 358.

Ludvig Reventlow paa Brahetrolleborg, hvis Planer han ofte krydsede. I hele den Reventlowske Kreds var »denne pavelige Prælat«, som Grevinde Charlotte Schimmelmans kalder ham, ilde anskreven, og Baggesens opmuntrede Kredsens Animositet ved sit onskabsfulde »Forsøg til en Biographi og Charakteristik af Biskop Bloch« og sit improviserede Vers: »Naar man er dum som Biskop Blok« o. s. v.¹⁾ Med de rigelige Indtægter, Biskopperne den Gang havde, har han nok i det Ydre kunnet opføre sig som Prælat; hans Husstand udgjorde 1794 ikke mindre end 21 Mennesker — talrigere vil næppe nogen Husholding her i Byen være, udtaler han selv — og foruden Française holdt han 1787 to Tjenere, Kudsk, Portner, Gaardskarl, Stuepige, Kokkepige og Malkepige²⁾.

Mindst tiltalende kom Blochs Overmod frem i hans Forhold til Degnene, som han overfusede endog i Menighedens Overværelse: kalder I (han sagde altid I til en Degn) det at spørge til? kan I ikke anderledes catechisere? det duer ikke! og lignende opmuntrende Tiltale. Hans Aversion mod de ulykkelige Degne gik saa vidt, at han erklærede ikke at ville sidde til Bords med nogen Degn, var denne end nok saa agtværdig og Broder til Præsten eller Præstekonen, hvor han visiterede³⁾. Ved at omtale denne Bispens Ejendommelighed fortæller Ingemann⁴⁾, hvorledes en falstersk Præst, Consistorialraad Christian Reitzer Humble i Ønslev — en højst aparte Mand, der idelig laa i Strid med sine Overordnede — drillede Bloch ved Visitatsen i hans Præstegaard; til Festmaaltidet havde han indbudt alle de Degne, han kunde skrabe sammen; Bispens studsede, da han blev indført i dette Broderskab, men Præsten smilede sarcastisk, idet han forestillede ham

¹⁾ Kirkehist. Saml. 5. R. IV, 141—51. Arlaud, Jens Baggesens Poetiske Skrifter IV, 94, 316. ²⁾ Biskoppens Copibog 1794—95 S. 73. Folketælling 1787 i Odense Magistrats Archiv. ³⁾ Museum 1894, II, 300 f. 329. ⁴⁾ Levnetsbog, udg. af Galskjøt I, 117 f. Han nævner forøvrigt ikke Bloch ved Navn.

disse »den værdige Lærerstands vigtigste Grundpiller«. »Jeg ved vel, tilføjede han, at Deres Højærværdighed ikke ynder vor urolige Tids frække Meninger om Frihed, Lighed og Broderskab, og at selv vor store Dydslærers Exempel ved at sidde til Bords med Toldere og Syndere ikke kan formaa vor høje Overhyrde til at spise med Degne. Se! derfor er her ogsaa dækket et lille aparte Bord for Deres Højærværdighed ganske alene«.

At Provst Clausen med Grund kunde nære Frygt for, at Forholdet til en Biskop med et saadant Humeur, hvem han selv i sin Tid havde voldt saa meget Bryderi ved sin Klage, ikke kunde blive det bedste, er rimeligt. Men til Blochs Ære maa det siges, at der er intet Spor af, at hin gamle Strid har indvirket paa hans Forhold til Provsten. Til Asperup kom han paa Visitats hele tre Gange i Clausens Levetid, første Gang 1787; med Kirken, Menighederne og deres Ungdom overmaade vel fornøjet, Clausen prædikede meget opbyggeligen over Esaias 52, 7-10 — lyder hans Dom; næste Gang, 1790, var Biskoppen ligeledes overmaade vel fornøjet og Clausen catechiserede opbyggeligen, men ved den sidste Visitats, 14. Maj 1793, laa Clausen, 79 Aar gammel til Sengs; forøvrigt udtaler Biskoppen sin Tilfredshed med Alting¹⁾. Samme Aar afstod Clausen Provsteembedet og to Aar senere døde han, 9. Maj 1795²⁾. —

At der paa afsides liggende Steder kunde danne og vedligeholde sig egenartede kirkelige Skikke, er forstaaeligt; saaledes i Ærøskjøbing, hvor Begravelseshøjtideligheder endnu i 1814 havde bevaret et halvt catholsk Præg, som Sognepræsten, Provst Hans Bertram Trojel greb en passende Lejlighed til at søge afskaffet, idet han sendte Biskoppen følgende Indberetning³⁾:

¹⁾ Visitatsbog i Bispearchivet. ²⁾ Bispearchivet, Vends Herreds Breve. Wiberg Præstehistorie I, 116 har fejlagtigt den 11. Maj. ³⁾ Acterne i Bispearchivet, Ærø Provstis Breve 1814 og Copibog 1814—15 S. 426, 447. Sagen er kortelig omtalt i Kirkehist. Saml. 5. R. I, 395.

I min Menighed, Deres Høyædle Høyærværdighed! findes en Skik, som jeg ønsker enten gandske afskaffet eller dog bragt i Overeensstemmelse med Cancelliets Skrivelse zode October 1773 til Biskoppen i Fyens Stift¹⁾.

Sagen er denne: naar Liig begraves, gaae Sørgeskarene, efter at den sædvanlige Sang ved Graven er til Ende, ind i Kirken, hvor under Degnens Anførsel, undertiden tillige Orgelets Ledsagelse synges en Liigpsalme. Naar dette er til Ende, træder Degnen frem i Chorsdøren, læser en af Davids saakaldte Poenitense Psalmer og Fader vor. Derefter vender han sig og nedknæler paa Alterfoden, hvor han synger det lidet Litanie eller O Du Guds Lam etc. Derpaa reiser han sig og gaaer hen i sin Degnestoel, hvor han fortsætter Litaniet med: Vi have syndet etc., og messer til Slutning en Collect om Syndernes Forladelse. Endeligen sluttet det heele, som det begyndte, med en Liigpsalme.

Denne Handling kalder man her Bøn, jeg kalder den en reen catholsk Sjælemesse. At udvikle det upassende i denne Skik behøver jeg neppe for nogen Tænkende. Og at jeg hidindtil i de 9 Aar, jeg har været Præst her paa Stedet, herved har været taus, er Aarsagen: at jeg ey paa nogen Maade vilde forringe den meget brave Degns Intægter, da han alt ved min Ankomst havde været i Besiddelse af sit Embede i 23 Aar. Nu derimod da han er død og Embedet vacant, troer jeg det er Tid heri at gjøre Forandring²⁾.

¹⁾ Han sigter hermed til Skrivelse af 2. (ikke 20.) October 1773 til Biskoppen, hvori Cancelliet, i Anledning af en mellem en og anden Præst og Degn paa Landet indløben Dispute, udtaler, at det synes at kunne have sin Nytte og tjene til Andagt og Opvækkelse for de Tilstedeværende, at der ved Ligs Begravelse bliver af Degnene paa Landet, ligesom det sker i Kjøbstæderne, sunget et Par gudelige Psalmer, endskjønt der ikke holdes Ligprædiken. ²⁾ Catechet, Degn og Klokker Christian Roland døde 26. Sept. 1814, 66 Aar gl. (Ærøskjøbing Kirkebog).

Unægtelig ønsker jeg denne heele saakaldte Bøn eller Sjælemesse afskaffet. Men for at ikke Degnen gandske skal tabe sine herved faldende Indtægter, hvilke dette foruden kan være smaae nok, kunde det vel være tilstrækkeligt til at forebygge det gandske upassende i Skikken: at Degnen alene indskrænkedes til at maatte synge een Psalme, naar det af Sørgehuset begjeredes og ham efter Sædvane betaltes, men derimod havde han ved saadan Leilighed at afholde sig fra al Læsning i Chorsdøren, al Sang af Litaniet og al Messe af Bønnen. Og ville Vedkommende ey med denne ene Psalme lade sig nøye, men have noget andet og meere, har han at henviise dem til Præsten for af ham at forlange en Tale. Denne passer bedre til Handlingen og er ikke catholsk. Overalt bør efter min Formeening Degnen ved ingen Leilighed have Ret til i Kirken at være en fungerende Person for Mee-nigheden, medmindre at ham, i paakommende Tilfælde, et og andet, som ved ham kan udføres, bliver ham af Præsten overdraget at udføre.

Ærøeskiøbing den 13de October 1814.

underdanig H. B. Trojel.

Høyædle, Høyærværdige

Hr. Dr. og Biskop Ridder Plum.

Biskop Plum gav Provsten fuldkommen Ret i det upassende i at beholde den omtalte Uskik, der hverken brugtes i Marstal eller i Landsbymenighederne, og i sin Indstilling af 5. November til Cancelliet om dens Afskaffelse skriver han: »Da denne Skik ikke er overensstemmende med Ritualen og ligner altfor meget de Catholskes Sjælemesse, det desuden er stridende mod vort Liturgis Grundsætninger, at Degne er ene handlende ved nogen Kirkeforretning, saa indstiller jeg, med fornødent Hensyn til de Svagere, at Degnen ved Ligbegængelser

indskrænkes til at synge en Psalme i Kirken, naar det af Sørgehuset begjæres og han dertil er villig, men at ham ved denne Lejlighed paalægges at afholde sig fra al Læsning i Chorsdøren, Sang af Litaniet og Messe af Bønner, da han, om de Vedkommende ej ville lade sig nøje med den ene Psalme, men forlanger noget andet og mere, har at henvise dem til Sognepræsten, for af ham at forlange Tale holdet«.

I Skrivelse af 26. s. M. bifaldt Cancelliet ganske Biskoppens Indstilling.

PRØVER PAA DET 18de AARHUNDREDES STIL I BREVE TIL STIFTAMTMÆND.

Medens man hist og her i Literaturen vil kunne finde aftrykt helt eller halvt officielle Breve fra det 18de Aarhundrede, skrevne af underordnede Embedsmænd til høje Føresatte, haves en Samling af deslige Skrivelser næppe nogetsteds. Det er en saadan, her meddeles, et Udvalg af Breve strækkende sig over omtrent 50 Aar, skrevne til fyenske Stiftamtmand — et enkelt (Nr. 7) til Stiftamtmandens Frue — alle vidnende om den Underdanighed og Ærefrygt, som højtstaaende Embedsmænd den Gang vare Gjenstand for. Paa den mest overraskende Maade forstaa Brevskriverne i alle den sirlige Stils Afarter, endog i Rim, at variere Udtrykkene for deres Følelser. Da disse sikrest komme til Orde i Lykønskingsbreve, er Udvalget væsentlig taget blandt disse saaledes, at bl. a. alle Fyens Stifts Kjøbstæder ere repræsenterede; desuden vilde Breve af andet embedsmæssigt Indhold nødvendiggjøre ofte vidtløftige Excursioner til deres Forstaaelse. Kun enkelte Breve fra Mænd, der ikke vare Stiftamtmandens Underordnede, ere medtagne.

Brevene Nr. 1 og 2 ere Nytaarsbreve til Gehejmerraad Christian von Lente (Stiftamtmand 1717—December 1721), Nr. 3—4 og 8—31 Nytaarsbreve til Gehejmerraad Christian Sehested (Stiftamtmand December 1721—1740), Nr. 5 og 6 Lykønskninger til ham ved hans Hjemkomst fra Frankrig, Nr. 7 et Brev til Gehejmerraadinde Sehestedt, Nr. 32 og 33 Lykønskingsbreve til Gehejmerraad, Grev Christian Rantzau ved hans Tiltrædelse af Stiftamtmandskabet (1740, afgaaet 1760), Nr. 34—45 Nytaars-

breve til ham, Nr. 46—50 Nytaarsbreve til Gehejmerraad Carl Juel (Stiftamtmand 1760—67). Alle Brevene findes i Stiftamtsarchivet (Odense Amts Archiv).

For ikke at betage dem noget af deres statieuse Charakter ere Titulaturer m. v. i Overskrift og Underskrift medtagne i deres originale Opstilling og Form.

Som det er bemærket ved en Del af Brevene til Sehestedt og Rantzau, ere de adresserede til deres Hjem paa Landet, henholdsvis Ravnholt og Brahesborg, hvor de gjerne opholdt sig i Julen og oftere; især synes Rantzau mest at have styret sit Embede fra sit Herresæde.

Det følger af sig selv, at Stiftamtændene gjengjældte de modtagne Breve med artige Svar, men disse synes ikke at være bevarede. Sehestedt lod imidlertid enkelte Gange sine Svar indføre i Copibogen, der f. Ex. i Januar 1739 indeholder hans Takskrivelser for Nytaarsbreve, hvis Form varierer efter Adressaternes Stand. Til en Del Rangspersoner og enkelte Andre skrev han:

»For Hans gode Gratulation ved Skrivelse af den . . . December sidstafvigst (hujus) til dette indtræde nye Aar takker jeg meget, og er mit Ønske igjen, at Han (De) saavel udi dette som flere paafølgende Aar maa være velsignet med alt Kjært havende med Helbred og Sundhed, Fornøjelse og bestandig Velgaaende. Forblivende stedse p. p.«

Nogle Byfogder, Herredsfogder, Borgmestre og Raadmænd — Personer af lidt ringere social Qualitet — maatte nøjes med følgende Linier:

»For Hans velmente Gratulation ved Skrivelse af den . . . til dette indtræde nye Aar takker jeg meget og ønsker igjen et lyksalig Nytaar med mange paafølgende. Forblivende p. p.«

1.

Deres Excellence,
 høyvelbaarne HE^r Geheime Raad
 og
 Stiftt Befalings Mand,
 høygunstig Patron!

For ald den stoore Naade og Godhed, som Deres Excellence (siden Gud og Hans Kongl. Mayt. naadigst sendte Hannem her til Landet som vores Øfrighed) har ladet tee imod os og denne fattige forarmed ringe Bye, erre vi iche incappabel [sic] nogensinde at aftienne videre end ved Berømmelse og vores Bønner til dend allerhøyeste Gud, hvem vi iche skal forglemme at anholde hoos, ded Hand naadeligen som faderlig vil opholde, styrkke og regiere Hans Excellence til fremdeelis naadig Omsorig for os og bevare Hannem udi tilstundende Aar og saalenge hans guddommelig Villie er, Hand skal leve, ded Gud lad længe vare, med Sundhed og goed Helbred, fri Hannem for Fortræd og unde Hannem, hvad Hans Hierte ønsker, paa det vores naadige Herre maatte finde Behag til sin Døød at forblive hos os, da vi fuldkommen er forveeset med Efftertryck at blive maintineret til huiß som kand være dend høye Guds Ære, Hans Kongl. Mayt. Nøtte og denne fattige Bye ey til yderste Undergang, som veeselig ellers (udi disse besværlige Tiider) uden een saadan høyfornuftig Regenteres fadderlig Omsorg ville paafølge.

Vi allerydmygst haaber og beder, dette vores eenfoldigt og af Hiertet vel meente nyt Aars Gratulation ey unaadig optages af os, som udi dybeste Respect til Døøden leve

Deres Excellences
 allerydmyggeste ringe Tiener
 Efuerdt Nielßen. S. Poulsøn. M. Tønnessen Rosenberg¹⁾.

Svenborg d. 28 Xbr. Anno 1718.

¹⁾ Borgmester Evert Nielsen Friis, Raadmand Simon Poulsen, Raadmand og Postmester Mads Tønnesen Rosenberg.

P. S. Dend forhen her arresterede Delinquent Mads Pedersen blev effter faldende Dom udi Galgen henretted den 16^d Decembr. nestl. og gick til Døøden med en christelig Devotion.

2.

Høyedle og velbaarne Hr. Geheime Raad
og Stiftts Befalings Mand,
høygunstige naadige Herre og Patron!

Som Deris Excellence er Landetz Gouverneur, voris høye fromme Øfrighed og Herre, saa kand ieg effter underdanigste Skyldighed ej undlade min liden og ringe Nytt Aars Ynske ved dette at insinuere, underdanydmygst bønfalder i Naade motte optagis af Deris Excellencis ringe Tienner, som inderlig og hiertelig af den naaderige Gud ynsker, at dette nye Aar og alle effter kommende, saa lenge den almægtige Gud har beskeked Deris Livis Dage, motte udi alt det, der kand og skal tienne til Deris Excellencis Gauen og Beste, stedse udi alle Løcksaligheder for Dennem vere opfyldt, ja Gud self den almægtige formere i lige Løcksaligheder Deris effter staaende Aar og Dage med continuerlig bestandig fornøylig Helbred og Sundhed, holde sin naaderige Hand og Beskiermelse over Dennem og bevaare Deris Excellence fraa alle onde Sygdommes Anstod og Faare, som Deris Livis Dage kunde forkorte, at vi icke fortilig skulde saune saa god og from en Herre og høye Øfrighed, Gud altid opholde Dennem i ald Glæde og Sinds Fornøyelse, at det stedse motte vere for Deris høye Person og Alder effter ald self ynskende Velgaaende, ja den allerhøyestis Velsignelse og Beskiermelse vere stedse over Deris Excellence baade til Siæl og Lief, indtil De med Simeone ere mette af disse Livis Dage, og da omsider at omvexlis fra dette jordiske til Guds Rigis Herlighed og Glæde. Alt dette skal vere til

Deris Excellence min Hiertens inderlig Nytt Aars Ynske,
som ieg underdanydmygst beder ej u-naadig motte op-
tagis, forblivende udi stedßvarende Respect og underdan-
ydmyst Submission

Deris Excellence min høvgunstige naadige Herre og
Patrons

underdanigste
og
allerydmygste
Tienere
L. Franck¹⁾.

Assens d. 8 Januar. Anno 1721.

3.

Deres Excellence,
naadigste Hr. Patron!

[Efter at have afhandlet Embedssager slutter Brev-
skriveren saaledes:]

Dend almægtigste Gud, som formedelst sine Naades
Gafver hidtil har beschiærmet Deres Excellence og vel-
signet Deres Forretninger, hand deele fremdehles Naade,
Lycke og Velsignelse efter ald selfønschende Behag til
Deres Excellence og alt Kiært udi dette nye tiltrædende
Aar og mange, mange paafølgende Aaringer; ieg forblifver
udi det øfrige Deres Excellencis, min naadigste Herre
og Patrons

gandsche underdanigste
Tienner
C. F. Friederichsen²⁾.

Rudtkjøbing d. 4de Janvarii Anno 1723.

¹⁾ Raadmand Lambert Franck. ²⁾ Byfoged Christoph Friederich
Friederichsen.

4.

Deris Excellence,
 høy og velbaarne HE^r Geheime Raad
 og Stifts Befahlings Mand,
 naadigste Patron!

Til dette nye ankommende Aar vil jeg ej alleene ønske, at Deris Excellence, naadigste Frue med ald høyadelig Familie maa leve udi ald Floer og Velstand, men endog Deris Livetz Tiid det at henbringe, tachende underdanigst for ald beteede Naade og Godhed for denne liden fattige Bye og mig i det forgangne Aar. Tilbeder mig endnu Deris Excellences medføede høye Naade, at deraf altid maa nedflyde noget til os. Recommenderer mig og mine, og lever jeg med alle Lychsaligheders Erønskninger og self erønskende Prosperite min Livetz Tiid effter underdanigste Pligt med dybeste Submission

Deris Excellences
 høy og velbaarne HE^r Geheime Raads
 allerydmygste
 og
 underdanigste
 Tienere
 I. Jacobsøn¹⁾.

Faaborg d. 30 Decembr. 1727.

5.

Deris Excellence,
 høy og velbaarne HE^r Geheime Raad
 og Stifts Befalings Mand,
 naadige og høygunstige Herre!

For Deris Excellences naadige Skrivelse af 29de passato Iunii tacher vi underdanigst, og haver vi giort Borger-skabet bekient, at Deris Excellence haver tiltrædet det

¹⁾ Borgmester Jørgen Jacobsen.

Dem allernaadigs tanfortroede Stifts Befalings Mands Embede¹⁾. Vi vil da, saa underdanigst som ydmygst, have os og denne fattige Bye og Borgerskab recommanderet udi Deris Excellences Naade og Beskiermelse, at Deres Excellence som een naadig og from Herre vil herefter som forhen være os een naadig Stifts Befalings Mand og høygunstig mild Herre, hvorom vi ingenlunde tviler. Gud legge Aar til Deris Excellences Alder og lad Ham leve med os udi mange, mange Aar udi Glæde og Fornøjelse, det ønsker vi, som efter voris underdanigst Pligt med underdanigst Respect voris Livs Tiid lever og forbliver

Deres Excellence,
 høy og velbaarne HE^r Geheime Raad
 og Stifts Befalings Mand,
 naadige og høygunstige
 Herres
 underdanigste og allerydmygste
 Tienner
 H. Pedersen. T. Heering²⁾.

Assens d. 4de Iulij Anno 1731.

6.

Dieris Excellence,
 høy og welbaarne Herre,
 HE^r Christian Sehedsted, Ridder,
 Hans Kongl. Maytt. høybetroede Ge-
 heyme Raad, Stiftbefalling Mand
 og Amtmand,
 min høybydende Herre og
 naadgunstige Patron!

Efter Dieris Excellencis høy respective Schrifuelße og høye Ordre har ieg paa Byetinget for Byens Indwaanere

¹⁾ Gehejmeraad Sehestedt havde atter tiltraadt Stiftamtmandskabet efter en omtrent treaarig Fraværelse paa en extraordinair Ambassade i Frankrig. ²⁾ Borgmester Hans Pedersen og Raadmand Thomas Heering.

giort Dieris Excellencis Hiemkombst bekient, som wi alle sambtligen gleder oß ved, ved Dieris Excellencis og welbaarne Frue, Fru Geheime Raadindens læchelige Hiemkomst fra fremede Riger og Lande med Glede og Helbred; Gud naadeligen fremdelis welsigne, beschierme og bevaare Dieris Excellence med Dieris høy og welbaarne naadige Frue, Fru Geheime Raadinden med langwaarende ønskelig Helbred udi gledelig og fornøvelig og fornøelig Welstand efter Dieris Excellencis og naadige welbaarne Frue, Fru Geheime Raadinden self hiertelige Ønsche og Begiering till Dieris Død — udi det øfrige vill jeg vnderdanigste og allerydmygeligste recommendere mig og denne liden Byes Indwaanere udi Dieris Excellencis naadige og høye Gunst — og forblifuer

Dieris Excellence,
 høy og welbaarne Herre,
 Hans Kongl. Maytt. høybetroede
 Geheime Raad, Stiftbefallings-
 mand og Amtmands
 vnderdanigste
 og
 gehørsambste
 Tiener
 Albret Friiß¹⁾.

Bogens Kiøbing d. 7de Juli 1731.

7.

Deres Naade,
 høy- og welbaarne Frue Geheimeraadinde,
 naadigste Patronesse!

Gud kiender, hvor det smerter mig, at jeg ej havde dend Lyksalighed at see Deres Naade paa Ravnholt, som

¹⁾ Byfoged Albret Sørensen Friis.

Tiiden ej ville tillade, at jeg formedelst mine Forretningers Opvartning kunde opholde mig, som udi dybeste Underdanighed takker for naadigste Bud, da jeg agede af Gaarden! Hvilken høystformaaende Naade ved een naadigst Intercession for mig till Deres Naades retferdige Herre, Hands Excellence, jeg udi dybeste Underdanighed udbeder mig, at Hands Excellence naadigst ville autorisere mine 2de Protocoller¹⁾ og for Guds Skyld recomendere min allerunderdanigst Supplicqve till Hands Kongl. Maytt. udi beste Termes om nogen allernaadigst Hielp af Hands Mayts. eller Post Cassen min liden Levetiid²⁾, da jeg er forsikret Hands Excellence nest Gud og Kongen kand hielpe mig till bedre Subsistence end hidindtil wed mine 2de møysommelige Tiennister, som 32 Aar haver travaileret i Hands Mayts. Tienniste. Dersom Deres Naade selv eller nogen Deres høye Familiæ behøver een troe Tiennerinde, haver jeg 2de Stivdøttre till underdanigst troe Tienniste, naar det naadigst befales. Der jeg udi dybeste Underdanighed recommenderer mig udi Deres Naades høystformaaende Patrocinia, som u-afladelig udi mine andægtige Bønner beder Gud Herren selv vel-signe, bevare og lyksaliggjøre Deres Naade og gandske

¹⁾ Borchsenius havde indsendt to Embedsbøger til Autorisation af Stiftamtmanden, der sendte ham dem tilbage, da det i dem indheftede Stempelpapir var til 1 i Stedet for 2 Rd. Borchsenius undskyldte sig med, at to lignende Protokoller, der endnu vare i Brug, i Stiftamtmand Pritzbuers Tid vare indrettede med Stempelpapir til 1 Rd. Men Sehestedt svarede, at han havde uden videre at holde sig Kongens Forordninger efterrettelig, »thi det tjener ham ej til nogen Undskyldning eller Paaskud, hvis forhen derimod er passeret og af Andre enten foretagen eller tilladt«. ²⁾ Denne Supplik fik Borchsenius tilbage med Sehesteds Bemærkning: »Jeg understaar mig ikke at recommendere hans allerunderdanigste Ansøgning til Hs. Kgl. Majestæt«. Uagtet han baade var Byskriver (fra 1718) og Postmester (fra 1719), vare hans Indtægter meget ringe, hvorover han jævnlig klagede sig for Stiftamtmanden, stundom paa Vers.

høye Familiæ indtil dend eevige Glæde og Salighed, og
 efter min underdanigst Pligt forbliver

Deres Naades
 allerydmygste ringeste
 Tienner

Johannes Borchsenius
 Byeskriver og Postmester.

Rudkiøbing paa Langeland d. 25de Septembris Anno 1731.

8.

Deris Excellence,
 høy welbaarne Herre,
 HEr Geheime Raad og Stift Befahlings Mand,
 naadigste Herre og Patron!

For Deris Excellences stoere Naade og Godhed imod
 denne liden fattige Bye og mig udi dette forbigangne Aar
 tacher jeg ej alleene underdanigst fore, men end og for
 beteede Ære, ieg sidstleden nød ved Deris Excellences
 Taffel, saavel og for dend sær betenchende Naade, Deris
 Excellence med sin høynaadige Dame lod indflyde af et
 fremmed Land til de her betrenge¹⁾, tilbeder os samptlig
 her ved Stæden, at Deris Excellences Naade maa ved-
 vahre. Ønskende, at Deris Excellence, høye og naadige
 Frue med ald høyadelig Familie stetze maa florere og
 De aldrig Livetz Tiid finde Anstød af noget, saa og dend
 gode Gud rigeligen vil belønne alle giørende Welgier-
 ninger, udi huis Vahretegt Deris Excellence med høye
 Familie indsluttes med et tilstundende og glædelig nyt

¹⁾ Formentlig i Anledning af den Faaborg den 4. October 1728 under
 Sehestedts Fraværelse i Frankrig overgaaede ødelæggende Brand.

Aar og mange paafølgende. Og lever ieg med megen
Underdanighed min ganske Tiid

Deris Excellences
høy welbaarne Herre
HE^r Geheime Raad og Stift Befahlings Mands
allerydmygste
og
underdanigste
Tienere
I. Jacobsøn.

Faaborg d. 31 Decemb^r 1732.

9.

Nytaars underdanigste og allerydmygeligste
Præsentation
til

Hans Excellence,
høy og velbaarne Herre,
HE^r Christian Sehestedt, Rider,
Hans Kongl. Maj^s højbetroede Geheime Raad,
Stift Befallingsmand og Amptmand,
høybydende, naadige Herre!

Du søde Melas Flod¹⁾, o maatte ieg dig patte,
Her er een Tanche-Ring, som mand i Guld maa fatte,
Een Soel er iche noch at straale for dit Huus,
Hvor alle Dyder boer, foruden Lasters Suus.

Jeg vilde gierne med i høye Sal at danse
Og med min nøgen Digt blant Guldmor-Rimmer svanse,
Mens min foragted Stav slet intet banche tør
Paa alle Dyders Port og Viisdoms Naade Dør.

¹⁾ Melas er Navnet paa en Flod i Boiotien; men Skolemesteren har snarere tænkt paa Meles ved Smyrna, efter hvilken Flod Homer som født i denne By benævnes.

Det er berømmelig, naar brave Folch vil kiende
 Og andse Fattige, som Gud fra Himlen sende,
 I Allexander stor det meest er prißelig,
 At dend gemeene Mand var ham behagelig.

I største Ydmyghed Hans Excellenc jeg giæster,
 Hos Hans priisværdig Dyd min Schyld og meget rester,
 Betale den Faveur, som Hand beteer sin Knegt,
 Jeg aldrig megtig er med ald min Ædt og Slegt.

Og om ieg hafde Guld og mange Kister fulde
 Af Ædelsteene og hvad legger under Mulde,
 Hans Naade og Kierlighed dog vejes iche op,
 Som hver Dag svinger sig mod Himlens høje Top.

Mens Bønner, Røgelße min Siæle Kramboe ejer,
 Som sig hver Leve-Dag for Himlens Throne nejer,
 Tach for hver Smule Trøst i forbigangen Tid,
 Gud lønne derfor schal Ham være mild og blid.

Fornøje Gud hver Dag Hans højvelbaarne Frue,
 Lad ingen Vandhelds Stød det edle Hierte kue,
 Pynt vel og meget net de yndig Frøchener,
 At hver, som kiender dem, kand see, Du har dem kier.

Jeg underdanigst og Dem alle gratulere
 Med allerydmygst Ønsk', det alt maa vel florere,
 Som De sig tager for i det begynte Aar,
 Det hør og gjør o Gud, som alle Ting formaar.

O Gud, dit Logement tag med din Engleskare
 I deris Hierteskrin, at De foruden Fare
 Kand vandre tryg, fri altid i Roeßenlund
 Og favne Dig med Kyß paa din velßigned Mund.

O høye Himlens Gud, Hand bøje deris Hierte
 Til mig med Nytaarsgav, som lindre kand min Smerte,
 Gjør den høybaarne Biurd rig, prægtig og saa stoer,
 At De i mange Aar beßider Velstands Choer.

Af
 Deris Excellence,
 høy og velbaarne Herre,
 HE^r Stift Befallingsmands og
 Amptmands
 underdanigste
 og
 allerydmygeligste
 Tienere
 Kield Let¹⁾.

Bogense danske Schoelle d. 1 Janv. 1733^{ve}.

10.

Deris Excellence,
 høy velbaarne Hr. Geheime Raad
 og Stifts Befalingsmand,
 naadigste og høybydende Herre!

Den store Naade og faderlige Omsorg, som Deris Excellence har beviist imod os udi det forbigangne Aar, giver os den Frimodighed og Fortrøstning, at Deris Excellence ikke u-naadig optager, at vi med dette voris ringe, dog velmeente nyt Aars Ønske fremkommer. Naadigste og høybydende Herre! voris Pen er alt for svag og ringe til at fremføre den underdanigste Taksigelse til Deris Excellence, som voris underdanigste Pligt tilsiger os, men vi vil underdanigst bede, at Deris Excellence haver den store Naade for os og tager Villien for Gierningen. Vi takker

¹⁾ Dansk Skoleholder.

da saa underdanigst for ald den Naade og faderlige Om-
sorg, som Deris Excellence har beviist imod os udi det
forbigangne Aar, for hvilken Deris Excellencis store Naade
den barmhiertige Gud være Deris Løn; den samme barm-
hiertige og allmechtige Gud lade Deris Excellence leve udi
mange, ja mange fornøylige og frydefulde Aar, Gud, Kon-
gen og Landet til Velbehag og Deris Excellence og høy-
adelige Familie til Glæde og Fornøyelse. Det ønskes og
daglig bedes af os, som efter voris underdanigste Pligt
med underdanigste Respect voris Livstiid forbliiver

Deris Excellence,
høy velbaarne Hr. Geheime
Raad og Stifts Befalingsmand,
naadige og høybydende Herres
underdanigste og alleryd-
mygeligste
Tienere

H. Pedersen.

L. Franck.

T. Heering

Assens d. 1 Jan. 1734.

11.

Høj velbaarne
Hr. Geheime Raad og Stiftsbefalingsmand,
naadige Herre!

Da vi nu haver aflagt det gamle Aar, haver jeg icke
maattet manquere herved at insinuere min underdanige
Tacksigelse for ald mig udi samme og saa mange Aar
tilforn bewiiste Naade og Bewaagenhed, og tillige frem-
bære min allerydmygste Gratulation til det nu indtredende
nye Aar, med det inderlige Hiertens Ønske, at Deres Ex-
cellence dette Aar og mange fleere med bestandig Hel-
bred og Prosperité udi ald Lycksalighed og uforrycked

Glæde maa tilbagelegge samt ald Deris Foretagende lykkes og af den Allershøieste velsignes. Dernest udbeder jeg mig stedse Deres Excellences sædvanlige Grace og Affection og forbliver til min Grav med tilbørlig Soumission og Zele

Deres Excellences
 underdanige og
 allerpligtforbundenste
 Tiener
 I. F. Friis¹⁾.

Nybourg d. 3. Jan. 1734.

12.

Deres Excellence,
 høywelbaarne HE^r Geheime Raad og Stiftsbefalings Mand,
 naadigste Herre og Patron!

Som Pollitiebogen her i Byen er nesten fuldskrevet og Hands May^s allernaadigste Forordning de dato 22de Oct. 1701 befaler i Artic. 11te, at jeg skal holde een Pollitie Protocoll, som af Deres Excellence skal være igiennemdraget og forseiglet, saa ihenseende till allerhøystbem^{te} Hands May^s Forordning ikke byder noget stemplet Papiir i slige Protocoller, saa udbeder jeg mig Deres Excellences naadigste Resolution, om jeg ikke maa lade indrette samme nye Pollitie Protocoll paa godt slet Papiir uden noget stemplet Papiir, eller om jeg maa bruge min saa dyre indrettede Raadstue Protocoll dertill, som underdanigst recommenderer mig udi Deres Excellences høye Patrocinium og til denne hellige Fæst og Nytaar beder Gud:

Bevare Herr Christian
 Og gjør ham ald Bistan,
 Lad ingen Anstød ramme
 Hands welsignet Stamme,

¹⁾ Amtsforvalter Johan Frederik Friis.

Mens lad hands Boeligs Sæder
 Omengles alle Stæder
 Hands Frue, Gaarde og Bye,
 Om jeg tør meere knye,
 Will jeg mod Himlen fløtte
 Og bede Gud beskiøtte
 Dend Fattige og Riige,
 Saa Plagen bort maa vige

fra
 Deres Excellences
 underdanigste,
 tiensthengivenste
 Tienner
 J. Borchsenius.

Rudkiøbing i Hast d. 27 Xbr. 1735.

13.

Deres Excellence,
 høy velbaarne Herr Geheime Raad
 og Stiftbefahlingß Mand,
 naadige Herre!

Iblandt de utalige Guds Godheder og Naadis Bevisning, som mand endog till denne Tid af dette saavit expiresit gamle Aar er vedderfaret (huorfor Hans store Nafn ævig være ærit) har vi og særdehles at priise dette (som iche det mindste), at vi endnu under Deris Excellencis Forsvar fremdehlis har dend Lyche at venerere Deriß Excellencis altid sær naadige Befahlinger, huorfor vi og underdanigst vil haabe dette som een os paaliggende Pligt i Naade optaget, at vi i det ringeste ved Aaretz Forandring understaar os at anmelde voris saa inderlig som underdanigst Tacksigelse for ald saadan os erteende Naade,

der hos hierteligst ønskende, at ald Naades Gud udi indtrædende og mange paafølgende Aar ville forleene Deris Excellence og gandske høye Familie ald ønskelig aandelig og legemlig Sundhed samt self forlangende continuerlig Floer og Velstand, at vi derunder tillige kunde finde Leilighed saadan voris allerunderdanigste Skyldighed oftere og i mange Aar med behørig Veneration at repetere som

Deres Excellencis,
 høy velbaarne Herr Geheime Raads
 og Stiftbefahlings Mandens
 underdanig
 Tiennere

P. C. Schøthz. A. Høyer. P. Morville.¹⁾

Kierteminde d. 31 Dec. 1737.

14.

Deres Excellence,
 høybaarne Hr. Geheime Raad
 og Stifts Befalings Mand,
 naadige Herre!

Dend naadige Gud, der atter har ladet os opleve, at vi seer end et Aar igien paa nye lagt til Deris Excellencis Alder i Glæde, Velstand og Sundhed erindrer mig min underdanige Pligt, som ey alleene med Tacksigelse at møde for Guds Ansigt for alle de Naader og Saligheder, hvormed hand afvigte Aar har cronet Deres Excellence som min høye og naadige Patron med hindes Naade Frue Geheimeraadinden og gandsche høye Familie, men endog for Deres Excellences naadige Øyne at nedlege min inderlig ydmyge og underdanige pligtskyldigste Tak-

¹⁾ Borgmester Peter Christian Schøthz, Raadmand og Postmester Andreas Høyer, Raadmand Peter Morville.

sigelser for dend store Naade-Gunst, Deres Excellence har behaget at kaste paa mig sin ringe Client og Tienner, særdeelis i det afvigte Aar, da ieg har seet og haft saa store Prøver af Deris Excellencis Gunst og Naade, hvilket ieg med underdanig Tacksigelse erkiender, og som jeg da holder saadan Deris Excellencis høye Naade uschateerlig, saa er min underdanige Begiering, at Deris Excellence fremdeelis vil værdige mig samme, og at ieg tør flatere mig af at kalde mig Deris Excellencis underdanige Tienner, hvilket ieg mig ogsaa virkelig forsikrer, og i det Haab lefver ieg med pligtskyldig Ynsche, at den naadige gode [Gud] icke alleene vil lade Deris Excellence lefve dette nye indtrædte Aar i ald self ynschende Prosperitet, Sundhed og Lycksalighed, mens og mange fleere, hvorved enhver, som har den Lycke at kalde sig en Tienner af Deris Excellence, inderlig bør glæde sig og serdeelis jeg, som med underdanig Submission lefver Deris Excellencis som alle nødlidende og fortrengtes Hielpere og Forsvar og min høye Patron og

naadige Herres
underdanigste og
pligtforbundne
Tienner
H. Werner.¹⁾

Assens d. 1 Janvari 1738.

15.

a καὶ ω

Votre Excellence,
mon tres gracieux Seigneur!

Renouvellement du tems me fait souvenir de mon devoir, ou pour mieux dire de renouveler mes devotions

¹⁾ Kammerraad Hans Werner, Færgemand ved Assens Færgested.

annuelles et la felicitation à l'entrée de ce nouvel an. Mais à mon regret j'en suis tout douteux, comment m'il faut commencer, neant moins j'espere, que Votre Excellence ne prennes mauvais, si je commence de meme, que je finis l'annee precedente, à scavoir, que ce nouvel an auroit une svite des plusieurs annees accompagnees de bien des benedictions. C'est seulement ce, que je souhaite avec plus d'ardeur, que des lettres, demandant tres humblement, que Votre Excellence voules recevoir mes voeux avec tant des graces, que j'ai les ecrits de devotion; restant de toute ma vie avec beaucoup de veneration et soumission

Monseigneur
votre Excellence,
votre
le plus bas valet
N. Sass.¹⁾

Ottense d. 1 Janvier 1738.

16.

Deris Excellence,
høy-velbaarne Hr. Geheime Raad
og Stiftt-Befalningsmand,
naadige Herre!

Vi nedlegge her ved til Deris Excellence voris underdanigste Gratulation til dette antrædende nye Aar med allerydmygste Tachsigelße for ald Deris baade os og Byen erviiste stoere Gunst og Godhed, og med hiertelig Ønsche, at dend allerhøyeste Gud vil lade Deris Excellence til det almindelige Beste lefve baade dette og mange paafølgende Aar med Helbred og Sundhed, Lychsalighed og

¹⁾ Resid. Capellan ved St. Knuds Kirke Niels Christinus Sass. Brevet er adresseret til Ravnholt.

ald Himlens Velsignelse, og i øfrigt fremdeles underdanigst udbeder baade for Byen saavel som for os self Deris Excellences sedvanlige høye Bevaagenhed, der vi nest allerstørste Respect med ald Submission stedse ere

Deris Excellences
underdanigste Tienere

A. von Bergen. C. V. Bles.

B. Simonsen. Christian Nørager. S. I. Grube.¹⁾

Ottense d. 1te Ianv. 1738.

17.

Høi-velbaarne H^r Geheime Raad og Stiftbefalnings Mand,
naadige Herre!

For Deris Excellencis meget naadige Skrivelse af 16 huius tacher med ald Underdanighed og forsichrer, det inderlig glæder mig Deris Excellence af et christelig Sind mere eftergivende end paastaaende naadigst har pardonneret min Forseelse, som jeg dog for Gud vidner ei med Forsæt har begangen²⁾. Nu Gud velsigne Deris Excellence med alle aandelige og timelige gode Ting, give Dem og Hindis Naade Frue Geheime Raadinden et glædelig og lychsalig Nytaar med mange paafølgende, dend Almægtigste restituere Deris Excellence fra sin Svaghed, forlæne Dem Lif og Helbred med ald Fornøielse i mange Aar, at De kand befordre som Kongens høie og troe Mand Hans Majestæts Tienste og Landets Gaun og Beste, hvil-

¹⁾ Borgmestrene, Justitsraad Andreas von Bergen, Commerceraad Christian Ulrik Bles og Bonde Simonsen; Raadmændene Tolder Christian Nørager og Samuel Joachim Grube. Brevet er adresseret til Ravnholt.

²⁾ Det Brev, hvortil her sigtes, har ikke været at finde, hverken i Nyborg Magistrats Archiv eller i Stiftamtmandens Copibog.

chet hiertelig ønskis af mig, som udj dend øfrige korte
Tiid, jeg venter at leve, forbliver med dybeste Veneration

høivelbaarne Hr. Geheime Raad

og

Stiftbefalnings Mand,

min naadige Herres

underdanige

Tienner

B. Holmsted¹⁾.

Nyborg d. 28 Decembr. 1738.

18.

Deriſ høye Excellentze,

høy-vell-baarne, høy-ædle

Herre, H^e Christian won Sehestedt.

Eendeelſ till een Ihukommelse for Herrens Folch og eendeelſ till een Amindelse for Herren altiid maatte Aaron bære samme Godtfolchis Stammerſ Navne og till Ære ja ingraviſ udj 2de Onyx og Ædell-Steene og loed Ædell-Steene infattiſ udj Guld og Guldett med dem inſettiſ udj Aarons Liif-Kiortell, att hand skulle bære dem paa sine Skuldre; og der effter i 12 Ædel-Steene iliigemaade inlagde udj Guld og inſatte udj Aarons Bryst-Span, att hand skulle bære dem over sitt Hierte. Gud er mitt Vidne, att jeg bærrer Deriſ Excellentze paa mitt Hierte udj mine Bønner inlagde udj Ordett, som een gudelig Konge maa vedstaae, att Gudz Ord er i høyere Æstimee end mangtt eett Styche Guld og Ædell-Steene.

Deriſ høye Excellentze!

Der var og een gudelig Gemæs udj gamle Tiider (da som nu) att uddeele Juele-Ynsker og Nytt-Aarſ Gaver,

¹⁾ Borgmester, Cancelliraad Bernt Holmsted, død 24. November 1739.

saa ynsker ieg aff Hiertte Deriſ Excellentze med sin høyvel-baarne, høy-edle Gemahl samt høy-adelige Stamme, som Moses den høye Gudz Mand ynskede over Joseph, den Premier Minister, ædell Frucht fra Solen, ædell Frucht fra Maanen og ædell Fruchtt fra alle Bierge, ja handz Naade, som boede i Busken, komme over Deriſ Hovett — viidere, som Folchett udj all Staden over den høyst-berømmelige Boas og høyst-dyd-ziirede Ruth: bliver stateg udj Ephratha og nafnkundig udj Bethlehem, og Deriſ Huus blive som Peretz Huus udj all Velstandz Lychſalighed.

Deriſ høye Excellentze!

Min Nytt-Aarſ Gave er med St Peder (Sølf og Guld haver ieg iche) att give, men som min Stand sømmer, det søde IESu Nafn og IESu kraftige Omskiærlesiſ Bloed i Hiertenſ Ønske, att IESu Fryd være i Deriſ Hierter, IESu Freed i Deriſ Huuſe, IESus udj Deriſ Ingang og Udgang give Glæde og Velsignelser till Siæll og Legeme; og saalediſ slutteſ udj dett søde IESu Nafn!

Min IESus er min Soell, ja Naadens Soele-Øye,
 Min Sundhed, Salighed, Betalning for all Møye;
 Hans Nafn een Salve er, hvis Klude, Bloed og Død
 Er Siælens Cordiall: min Søfn er her for sød!

I hvilchett Ynske ved min allerunderdanigste Respect til Deriſ Excellentze med kiære Gemahl og høy-adelige Familie lever till mitt siste Such høyst-obligerendis

Deriſ høye Excellentzis
 allerunderdanigste Client

Iohann Posth¹⁾.

Schambye-Præstegaard d. 29de Decembr. Anno 1738.

¹⁾ Provst og Sognepræst i Skamby.

Derres Excellence
høy-welbaarne H^r Geheime Raad.

Som Gud saa naadelig hâr ladet mig opleve til denne Tid udi saa Høy-Alder, saa hâr jeg der udofver dend Løcke at frembkomme for Derres Excellence med dette min pligtskyldig og ydmyge Gratulation til dette tilstundende nye Aar at aflegge med min hiertelig Ønske for Dem, at dend aldsombmegtige Gud saa vell til dette som mange paafølgende Aar, saa vell for Derres Excellence med Derres Naade Frue Geheimeraaden som og for Derres høye Paarørende og Familлие, maa opfyldes med et vel-signet og løcksalligt Aars frydefuld Fremdragelse saa vel i dette tilstundende nye Aar med mange paafølgende udi ald dend aandellig og timelige Floriçanse, Gledede og Prosperitet, som De af Gud ønscher og forlanger, og at Derres Excellence udi alle Derres Foretagende maa blive benedidet. Ubedende mig Derres stedse varende gode Bewaagenhed som dend, der med ald optenkellige Obâisance er og stedze forbliver

Derres Excellence
høywelbaarne Hr. Geheime Raads
underdanige
Tiener
H. I. Brun¹⁾.

Ottense d. 29 Decembris 1738.

¹⁾ Generalmajor Hans Jacob Brun, født 1661, der efter 1736 at have taget sin Afsked som oftest boede paa Bjertnæs Gaard i Værdalen, hvor han døde 1739. Mærkeligt, at han i sin høje Alder har foretaget den besværige Rejse til Fyen.

Høy-welbaarne HE^r Geheime Raad
og Stiftsbefalingsmand,
naadige Herre!

Nu ieg ved Tidens Anledning og efter underdanige Pligt atter frembringer mit ringe dog velmeente Bønoffer for Deres Excellences og høye Familles bestandige Flor og Velgaaende og af mit Hiertes inderste Grund tilønsker Deres Excellence med det nye Aar nye Naade, nye Kræffter, langvarig Helbred og alle gode Gavers og Velsignelsers Fylde, som kommer fra Lysenes Fader her oven ned, vilde Deres Excellence icke unaadelig see der til eller til mig, som dog ald min Tiid oprigtig har været og bliver

Høj-welbaarne HE^r Geheime Raads
og Stiftsbefalingsmands
min naadige Herres
underdanigste Client
og allerydmygste Tienner
C. D. Hedegaard¹⁾.

Tommerup d. 31. Decembr. 1738.

Deres Excellence,
høy velbaarne Herr Geheime Raad
og Stiftbefalingß Mand,
naadige Herre!

Dersom vi icke forloed os paa, at voris underdanigste Venerations Pligt (efter Deris Excellencis sædvanlig Maade) kunde undskylde Pennens Sledthed till at fremføre Hier-

¹⁾ Birkedommer i Ravnebjerg Birk, Krigsraad, Dr. juris Christian Ditlev Hedegaard.

ternis ønskefulde Gratulation ved indtrædende Nyeaar over Deris Excellence med gandske høye Huuß og Familie, hafde Frygten virkelig holdt os derfra tilbage; menß som vi ej heller bør glemme Gud sin Ære, der har hørdt voris med mange Andris Bøn og bevaret Deris Excellence endog udi forspurte Helbreds Anstød till denne Dag, saa paa-ligger os ej heller mindre dette at yde dend barmhiertige Gud derfor voris inderlig og hierteligst Tacksigelse med lige Ønskeß Anhold, at hand endnu fremdehlis vil legge viidere Aar, Kraft og Styrcke till Deris Excellencis Alder, saa at vi med samptlig Deres Excellencis underhafvende stedtze og i mange Aar endnu kunde venerere Deris Excellencis aldtid priselig Ordres sampt leve og døe

Deres Excellencis,
høy velbaarne Herr Geheime Raads
og Stiftbefahlingß Mandensß
underdanig
ydmygste
Tiennere

P. C. Schøthz.

A. Høyer.

Kierteminde dend 31 Decembris 1738.

22.

Deris Excellence
høy welbaarne
Herre,
Herr Geheime Raad og Stiffts Befahlings Mand Sehested,
naadige Herre!

Idet det gamle er forbi og et nyt Aar nu begynder, saa understaar ieg mig underdanigst og allerydmygst Deris Excellence høy welbaarne Herre og Hendes Naade høy welbaarne Frue, Frue Geheime Raadinden icke alleene

til dette Nytaar, mens med mange paafølgende at gratulere og ønsker, at De med høybaarne Familie maa med Helbred og Sundhed lefve lenge her og omsider i Himmeriges Glæde uden Ende. Jeg lefver med største Submission og Venaration

Deris Excellence
 høy welbaarne
 naadige Herres
 underdanigste
 Tiener
 N. Langgreen¹).

Ottense d. 1 Ianvarj Anno 1739.

23.

Høj-welbaarne H^t Geheime Raad og Stifts Befalingsmand,
 naadige Herre.

Det er ikke af Sædvane, men af en underdanig og inderlig Devotion og Hengivenhed, at jeg i Dag tager mig den Frihed at gratulere Deris Excellence til dette Nyaars Indtrædelse med hiærtelig Ynske, at Deris Excellence samt høje Familie maae tilbringe dette og mange paafølgende Aar i bestandig god Helbred og al høj og behagelig Velgaaende, og at den allerhøjeste vil giøre Deris Excellence saa riig paa Aar og Alder, som De ere riig paa Guds-frygt, Retsindighed, Forstand og andre høje Dyder. Jeg aflægger dernæst min underdanigste og allerskyldigste Taksigelse for Deris Excellence for al den Naade og Bevaagenhed, De saavel tilforn som og, medens jeg hâr været her i Landet, haver været saa genereux at bevise mig, som jeg med et allerærbødigt og taknemmeligt Hiærte stæde

¹) Byfoged og Kirkeskriver Niels Langgreen. Brevet er adresseret til Ravnholt.

skal venerere. I det øvrige recommanderer jeg mig fremdeles i Deris Excellences høje Bevaagenhed og forbliver min Livs Tiid med dybeste Respect

højvelbaarne H^t Geheime Raad og Stifts Befalingsmand,
 naadige Herre,
 Deres Excellences
 underdanige Tiener
 I. V. Eichel¹⁾.

Odense d. 1te Januar. Anno 1739.

24.

Deris Excellence,
 høy-welbaarne Hr. Geheime Raad
 og
 Stifts Befalings Mand,
 naadige Herre!

Dend stoere Gud, som har sparet og bewaret, ført og leedsaget Deris Excellence saavel igiennem Werden til denne Dag, til saa ærefuld een Alder og endnu i dette sidste Aar forgangen midt i Døeden sparet Deris diure Liff til Frue Geheime Raadinden, høye Familie og Andres Trøst og Glæde, hand med dett nye Aar fornye sin Naade fremdeelis over Deris Excellence, styrck Deris Kræffter, forleng Deris Dage og welsigne med sin Glæde Deris Siæl i Liffvet og udi Døeden, ønsker af inderste Siælens Welmeenendhed i dybeste Respect, næst min underdanigste Tacksigelses Formeldning for Deris Excellences

¹⁾ Fhv. Landsdommer, Etatsraad Just Valentin Eichel. Brevet er adresseret til Ravnholt.

Naade i de afvigte Thider og dend same mig og mine fremdeelis ønsche fornyet.

Deris Excellence,
 høy-welbaarne Hr. Geheime Raad og
 Stiftt Befalningß Mands
 underdanigste og pligtskyldigste
 lydigste Tiener
 P. Laurberg¹⁾.

Corsøer den 1ste Janvarj Anno 1739.

25.

Høy og welbaarne
 Hr Geheime Raad,
 naadige Herre!

Ved det antræddede nye Aar erindrer jeg mig min underdanigste Pligt, og iblandt de, som billiggen glædder sig over, at dend høye Gud endnu haver udi een velsigned høy Alder laded Deris Excellence leve til denne Dag, trædder jeg frem og underdanigst gratulerer Deris Excellence til dette nye Aar og ønsker, at dend naadige Gud ej alleene udi dette, men mange paafølgende Aar vil velsigne Deris Excellence og høye Famillie med Helbred og Sundhed og alt hvad udi dette timmelige af Deris Excellence selv maatte begieres, og at Landed sil-dig maae savne saa retferdig, naadig og ejegod en Øvrig-

¹⁾ Borgmester, Capitain Palæmon Laurberg.

hed. Og ligesom dette er min Forbøn for Deris Excellence, saa lever jeg og hørsommeligt med underdanigst Venneration

Deris Excellence,
 høy og welbaarne
 naadige Herres
 underdanigste
 Tienere
 Chr. Mølmark¹).

Faaborg d. 2^{den} Janv. 1739.

26.

Deris Excellence,
 høi-welbaarne
 Hr. Geheime Raad
 oc Stiftsbefahlingsmand,
 naadige Herre!

Jeg haver ej skullet efterlade herved at aflegge ej alleene min underdanigste Taksigelse for dend fra Deris Excellence oc naadige Herre mig tilsendte naadige Descretion, men enda min underdanigste Gratulation til dette nye Aar, at dend allerhøyeste Gud vil welsigne Deris Excellence oc naadige Herre med bestandig Helbred oc Sundhed samt med ald selv desidererende Prosperite baade til Liv oc Siel, Dem oc Deris høje Familie, oc det

¹) Byfoged i Faaborg og Herredsfoged i Salling Herred Christian Mølmark. Brevet er adresseret til Ravnholt.

i mange paafølgende Aaringer, hvornest jeg med allerstørste Submission oc Respect stedtze lever oc forbliver

Deris Excellence,
 høi-welbaarne
 Hr. Geheime Raad
 oc Stiftsbefahlingsmand,
 naadige Herres
 underdanigste
 oc pligtskyldigste
 Tiener
 A. Torp¹⁾.

Ottense Slotsgaard d. 3 Januarij 1739.

27.

Deris Excellence
 høy og welbaarne
 Hr Geheime Raad og Stifft Befahlings Mand,
 naadigste Herre!

Een hver af Deris Excellences Underhafuende glæder sig inderlig ved at spørge daglig til Bedring, jeg iche desto mindre som saa ofte hafuer prøvet Deris Excellences særdeelis Naade og Godhed imod mig og denne liden fattige Bye, huorføre ieg allerydmygst og underdanigst tacher.

Dend allerhøyeste og almægtigste Hielpere og Læge, hand ej aleene gifue Deris Excellence i dette nye indtrædend Aar forige Sundhed og Helbred, men i mange paafølgende dereffter, Deris Excellence self til største Fornøyelse, Hans høyadelig fromme Dame og høye Familie til inderlig Glæde deris Livetz Tiid, at Deris Excellence,

¹⁾ Slotsfoged og Birkeskriver i Ravnebjerg Birk Andreas Torp. Brevet er adresseret til Ravnholt.

som elsker Gud, skaffer hver Mand Ræt og bærer idelig og daglig Omsorg for de Børn, Deris Excellence af Hans Kongl. Mayst. allernaadigst er betroet, maa lenge leve hos os og boe trygelig i sin Boelig, indtil Hand self bliver mæt af Dage, som inderlig og troehiertelig ønskes af mig, der med ald Underdanighed og hereffter tilbedende Naade lever min Tiid

Deris Excellences,
 høy og welbaarne
 Hr Geheime Raads og Stiftt Befahlings Mands
 allerydmygste
 og
 underdanigste
 Tienere
 I. Jacobsøn.

Faaborg d. 3 Januarij 1739¹⁾.

28.

Deres Excellence,
 høy velbaarne Herr Geheime Raad
 og Stiftbefahlingß Mand,
 naadige Herre!

Blant alle de uendelige Velgierninger, huormed ald Godhedß Gud udi afvigte Aar saa riigelig har cronedt Landet, erkiender vi og priiser herudi hanß særdehles Naade, at voris daglig Ønske endog till denne Stund er bønørt, saa vi endnu under Derisß Excellencis høyst berømmelige Patrocinio kand gratulere till dette indtrædende nye Aar, ligesom vi ej heller skal aflade continuerlig at anholde om Derisß Excellencis gandske høye Families fremdehlesß bestandig Flor, langvarig Lif og Velstand udi

¹⁾ Brevet er adresseret til Ravnholt.

mange paafølgende till heele Landetz største Fornøyelse, huoraf denne Bye som dend allerringeste Part tillige med os ej nocksom kand celeberere dend Tid, Tiime og Øyeblik os forundeß dend Naade at nefne os

Deres Excellencis,
 høy velbaarne Herr Geheime Raad
 og Stiftbefahlingß Mandenß
 underdanig
 Tiennere
 P. C. Schøthz. A. Høyer.

Kierteminde dend 30 Dec. 1739¹⁾.

29.

Høy og welbaarne
 H^r Gehejme Raad,
 Stiftsbefallings Mand,
 naadige Herre!

Deris Excellence og naadige Herre tillader mig, at ieg ved det antrædede nye Aar erindrer mig min underdanigste Skyldighed.

Og ligesom ieg da tacker dend høye Gud for Deris Excellences Helbred og at Landed endnu forgangen Aar har væred saa lykkelig at finde Deris Excellences Naade og høye Assistance udi saa meged Magt paaliggende, saa ønsker jeg, om det maae behagge Gud, at vi alle i dette nye Aar icke mindre maae savne Deris Excellence. Og at dend hiertegoede Gud udi dette nye Aar og flere paafølgende vil unde Deris Excellences velsignede høye Alder bestandig Sundhed og Helbred, indtil det behagger Gud (for Deris Excellences oprigtige og høye Tiennister for

¹⁾ Brevet er adresseret til Ravnholt.

fæderne Landed og alt anded Deris Excellences imoed
saa mange beviiste Velgierninger) at oversette Deris Ex-
cellence fra dette møysommelige og syndige til dend
glædelige og sallige Ævighed.

Og saalenge da Gud under os Deris Excellence og
naadige Herre, beder jeg underdanigst jeg til det beste
maae være recommenderet, ligesom jeg i dybeste Under-
danighed lever

Deris Excellence,
høy og welbaarne
naadige Herres
underdanigste
Tienner
Chr. Mølmark.

Faaborg d. 2^{den} Janv. 1740.

30.

Deris Excellence,
høybaarne Hr. Geheime-Raad
og Stift Befallings Mand,
naadige højgunstige Herre og Patron!

Som dend aldmægtige Gud har ladet Deres Excellence
tilbage legge dette gamle Aar med Sundhed og Fornøvelse,
saa finder jeg mig pligtig med Bøn og Tacksigelße at and-
raabe dend høye og hellige Gud for dend Naade og Vel-
signelße, hand i afvigte Aar har ladet hver Dag være
nye over Deres Excellence som min høye og naadige
Patron. Dend samme naadige og barmhiertige Gud hand
overskygge og forleene fremdeeles Deres Excellence med
fromme Gemahl samt høye Famillie i dette tiltrædende
Nyeaar med mange, mange flere paafølgende til ald
timelig og aandelig Velstands og Lycksaligheds høyeste

Glæde, hvortil jeg af inderste Hierte nedlegger min underdanige og pligtskyldige Gratulation med liige pligtskyldig Tacksigelse for dend bevaagne Naade-Gunst, fromme HE^r Geheime-Raad har afvigte Aarer betheed mig ved sin velsignede Haand, der fremdeeles vil allerydmygst tilbede mig fromme HE^r Geheime Raads bevaagne Naade-Gunst, udi huilcket Haab jeg u-afladelig skal sucke og bede for Deres Excellence, som med dydbbeste Submission og pligtforbunden ydmyg Respect til min Død henlever

Deres Excellence
 høybaarne HE^r Geheime-Raad
 og Stift Befallings Mand
 naadige og højgunstige Herres
 pligtskyldige og
 underdanige
 Tienner
 H. Werner.

Assens d. 2^{den} Ianuarii 1740¹⁾.

31.

Deris Excellence,
 høy welbaarne HE^r Geheime Raad,
 Ridder af Ellephanten, Stift Befahlingsmand p. p.,
 ærlige og naadigste Patron!

Dend Dag, der er forbie, kunde glemmes, men det Menniske, der ey forstaaer at tache for fornuftig Medhandling, er som een døed Steen. Jeg u-værdigste aarsages at tache Deres Excellence underdanigst for mellemløbende i Guds Frygt, i Kongens Ære, i Deris Excellencis fornuftige Anstalter, i Borgerskabetz og mit Embedes Frem-

¹⁾ Brevet er adresseret til Ravnholt.

tarvf, i fattiges Handel og i Pollitiens Befordring. Tach da (berømmeligste Patriot) uden Ende. Enden af det forbiegangne Aar er udslugt, Begyndelsen af det nye for Haanden, ieg kand da ey wurdere excellent Patron med anden Text, end hand for ald Verden er kundbahr at være, hans Qualiteter ere for mig til største Dehl ubeskrifvelige, de ieg veed ere fuldkomne. Det ieg aarsages af reedelig Hierte at ønske, er, at Gud legge Naade, Lycke og Velsignelse og Helbred til Deres Excellences Aar! Begave Dem med alle christelige Dyder og lade Deres Excellence lefve som hidtil i mange Aar for at beskierme Rætfærdighed til Gudsfrygt, Kongens Ære, egen Berømmelse, Undersaatternes Opkomst og i extraordinaire Affaires som hidtil. Levf lenge,

excellente, reedelige
 og
 høye Patron,
 da ieg er Deres Excellences
 gandske
 underdanigste
 Tienner
 C. F. Friederichsen.

Rudkiøbing d. 3de lanuarii 1740.

32.

Deres Excellence
 høy og velbaarne Hr. Greve
 og Stiftbefahlings Mand,
 naadige Herre!

Ved Deris grevelig Excellencncis [sic] af høystvenererede
 under 2 hujus fornomne Ankomst og Stiftsforrætningernis

Tiltrædelse erkiende vi tillige med voris underdanigste Pligt ogsaa voris Afmagt till at aflægge behørig Gratulation, som vi anseer af lige saa unyttig Betydning som at ville tænde Lyß till at formere Soelens Glandtz med, huorfor vi i det Stæd og lige Underdanighed ved forefaldne Occationer alleene implorerer Deris grevelige Excellencis Naade og Høyeformaaende for denne fattige og fast uddøde Bye tillige med os self

Deris grevelige Excellencis
sampt Stiftsbefahlingß Mandenß
underdanig
ringe
Tiennere

P. C. Schøthz. A. Høyer.

Kierteminde dend 5 Nov. 1740¹⁾.

33.

Deres høy grevelig Excellence,
høywelbaarne Herre,
HE^r Christian Rantzau,
naadige Herre!

At ieg effter underdanig Skyldighed tager mig dend Frihed at need legge min underdanige og hiertelig velmeente eenfoldige Gratulation for naadige Herres Føder med det Ønske og Bøn til dend almægtige Gud, at hans Dage maatte være mange og sunde her paa Jorden og omsider hvile iblandt de u-valtes Tal, formoder ieg bliver mig pardoneret og i Naade optaget, som med underdanigst

¹⁾ Brevet er adresseret til Brahesborg.

Recommendation udj naadige Herres Bevaagenhed forbliver med ald underdanigst Submission

Deres høy grevelig Excellences
 høywelbaarne Herres
 underdanige og
 allerydmygste
 Tienner

Daniel Hornemann,
 Bye og Raadstueskriver.

Nyborg d. 13de Nov. 1740¹⁾.

34.

Deres høygrævelige Excellence,
 høy og velborne HE^r Geheime Conference Raad,
 Cammer Herre og Stiftbefallings Mand,
 høybydende og naadige Herre!

Foruden dend af mig tilforn føyede Anstalt om Brødbageriets Vedligeholdelse her ved Stedet haver ieg end ydermeere i underdanig Følge af Deres høygrævelige Excellencis høye Ordre af 7de Decembr. i samptlige Borger-skabets Oververelse føyet de beste Anstalter til samis Vedligeholdelse som vidis, saa ieg vil haabe, at Indvaanerne herefter som hidindtil vorder med Brød forsiufnede. I øfrigt minder mig Tidens Løb saavel som min underdanige og allerydmygste Devotion for Deres høygrævelige Excellence og høyst berømmelige naadige fromme Frue og gandske høyadelige Familie Dennem med et høy-løcksaligt Nyaar og mange flere self ønskende velsignede Aarringers Oplevelse underdanig og ydmygeligst at gratulere. Gud, som croner Aaret med sit Goede, handkrone Deres høygrævelige Excellence, naadige Frue og gandske høyadelige Familie self, baade paa Siæl og Læ-

¹⁾ Brevet er adresseret til Brahesborg.

geme med ald dend Naade og Velsignelse, som Deres Høybornhed og høygrævelige Familie saa høyst billigst meriterer at tilønskis. Saaledis ønsker dend, der med dette Nyaar søger at fornye sin underdanige og allerydmygste Recommendation hos Eders høye Excellence, underdanigst og allerydmygeligst tilønskende sig ny Naade, Gunst og fremturende Bevaabenhed [sic], der ieg i øfrigt lever med ald eftertenckelig og underdanigst Respect

Deres høygrævelige Excellences,
 høy velbaarne HE^r Geheime Conference Raad,
 C. H. og Stiftbefallings Mands
 underdanige og
 allerydmygste
 Tienner
 M. Holst¹⁾.

Bogense d. 2^{den} Ianvari 1741.

Deres høy grevelige Excellence,
 høybaarne
 Hr. Greve, Geheime-Conference-Raad, Cammer Herre
 og Stift Befalingsmand,
 høy naadigste Herre!

Ved dette antrædende Nye-Aar ihukommer jeg min underdanigste Pligt og Skyldighed i submisseste Devotion ønskende at Gud selv overflødeligen ville glæde og velsigne Deris høy grevelige Excellence tilligemed høy velbaarne naadige Greveinde endnu mange u-tallige derpaa følgende Aars selv-desiderende Velsignelser og Lyksaligheder, ja, i Særdeelighed naadeligen forlænge Deres høy

¹⁾ Byfoged i Bogense og Birkedommer i Gyldensten Birk Martinus Holst.

grevelige Excellences Aar og Dage indtil dend høyste Alder af Menniskens Liv.

Hvilket saa meget meere er mit indstændigste Ønske, som ieg med allerdevoteste Taknæmmelighed erkiender, som jeg bør, ald dend Naade, som mig udi det forbiegangne Aar er beviist, og derfor underdanigst tilbeder mig een høy-naadig Resolution angaaende salig Johann Straaemeyers Skifte og at Skifte Concepten mig naadigst maatte vorde tilstillet.

I Forvendtning af samme Resolution forbliver jeg i dybeste Submission indtill min Død

Deris høy grevelige Excellences,
 høy baarne
 Hr. Greve, Geheime-Conference-Raad, Cammer Herre og
 Stiftbefalingsmand,
 høy-naadige Herres
 underdanigste
 Tiener
 Ulrich Henrich Møller¹⁾.

Rudkiøbing d. 2^{den} Januarii Anno 1742^{ve}.

36.

Deris høy grevelig Excellence,
 høybaarne HE^r Grefve,
 naadigste Herre!

At Deres høy grevelig Excellence med høybaarne Familie bestandig maatte nyde Deres Hiertters høye Begiering i mange Freedts og Glædskabs Aar, skal underdanigst ideligen ønskes af mig, der visselig formeener at være deelagtiggjort udi største Ære og Lycksalighed, naar

¹⁾ Byskriver og Postmester.

jeg tilligemed andre underhavende lenge maa nefne mig
og saaleedes udi største Submission forblive

Deres høy grefvelig Excellence,
naadigste Herres
underdanigste
Tjenner
Christian Møller¹⁾.

Rudkiøbing dend 4de Ianuarii 1744re.

37.

Derris høygrevelig Excellence,
høyvelbaarne Herre,
HE^r Christian Rantzau.
Naadigste
Herre

I ydmygst Underdanighed incinueris Derris høygrevelig Excellence indsluttede i allerunderdanigst Følge af allernaadigst Forord. 6te Decembris 1743, Doms Slutningerne af Sager inden Faaborg og Sallingherretz Ræt afvigte Aar afsagt.

Nest allerydmygeligst Tachsiggelse til dend naadige Gud for sin naadige Beskiermelse over Derris høygrevelig Excellence dette afvigte Aar, hvor for hans Nauen være høylig loved, som har sparet Derris Høyvelbaarenhed og høye Familie. Fremdelis ønsker jeg fra samme naadige Gud og barmhiertige Fader, at dette tiltrædende Aar ikke maae være mindre velsignet for Derris Høyvelbaarenhed og samtlig høye Familie og alt kiært, men at De i samme og mange paafølgende maae niude Sundhed og høy Naadis Fylde af Guds salig giørende Ords rige Væld. I Aandens

¹⁾ Byfoged i Rudkiøbing og Birkefoged paa Strynø. Brevet er adresseret til Brahesborg.

Kraftt, Trøst og Sandforviisning om naadig Bønhørrelse i alle Ting, hvoraf og Landet, som ved Derris høygrevelig Excellences Aarvaagenhed til enhvers Tarv høster Frugt og Nøtte. Herre, Du ævige Gud, hvis Øre staar aabed Nat og Dag, hør min Bøn, velsigne Hans høygrevelig Excellence med sin høye Familie inden og uden dit Huus og Tempel, inden og uden sit eget Huus og Boelig, ja inde og ude paa Marchen, i hvor han er og haver dine betroede timmelige Gaver, at det kand sees og kiendis iblandt os her i Landet, at Du lader din Velsignelse hvile og være der paa. Herre, hør dette for din Kiærlighed og Baremhiertigheds Skyld.

Submitterer mig allerydmygst under Deres høygrevelig Excellencis høye Gunst og Bevaagenhed og forbliver

Derris høygrevelig Excellence,
høyvelbaarne naadigste Herris
allerydmygste og underdanigste

Tienner

K. S. Ballow¹⁾

m. m.

Faaborg den 31 Decembris 1745.

38.

Deris høygrevelig Excellence,
høybaarne H^r Geheime Conference Raad,
naadigste Herre!

Som det gamle Aar er forbi og det nye allerede and-trædet, bør jeg Deris høye Excellencis ringeste Tienner ej udeblive med min hiertelige Gratulation, men troehiartig ønsker, at den allerhøyeste Gud udi dette og mange paafølgende Aar vil velsigne og lycksalliggjøre Deris høygrevelige

¹⁾ Byskriver i Faaborg og Herredsskriver i Salling Herred Knud Sørensen Ballow.

grevelig Excellence og gandske høygrevelig Famillie med alt det, som Himlen formaar, saa at Deris høygrevelig Excellence stedse maa være leedsaged af den goede Gud med Velstand, Velsignelse, Helbred og Sundhed og ald selvønskende Lycksallighed til een velsigned og høy Alder, hvorefter da Deris høye Excellence først fuldkommen faar den sallige Belønning i Eje for den megen Naade, Deris Excellence har beviist mig og andre Fattige.

Qvægsygen turer desto værre een Deel om her i Landet, nu ieg tenchte mit Herret var fri, saa som det hafde opholdt all de andre Steder siden mit sidste, faar ieg uformodentlig Efterretning, at Sygen har begyndt i Øster Heesing Sogn, Areschouf Gods, hvor der til i Aftes er død 9 Høveder, 8 fra een Mand og 1 fra een anden Mand, og Resten sygt, som og Sygdommen er endnu et Sted begyndt. Gud see i Naade til os.

Forbliver i dybeste Underdanighed
 Deris høygrevelig Excellencis,
 min naadigste Herres
 underdanigste ringeste
 Tiener C. Mølmark.

Faaborg d. 4 Janv. 1748¹⁾.

39.

Deris høygrevelig Excellence,
 høj-velbaarne
 Hr. Geheime Conference-Raad, Kammer-Herre
 og Stifts-Befalingsmand,
 naadigste Herre!

Med underdanigste Bøjelse submitteres herved voris allerpligtigste Taksigelse for ald den besynderlig Naade, Deris høygrevelig Excellence har beviist saavel denne Bye

¹⁾ Brevet er adresseret til Kjøbenhavn.

i Almindelighed som vore ringe Personer i Særdeelighed udi næstafvigte Aar. Og som vi med Lyst og Fornøjelse under samme Deris højgrevelig Excellences saa højnaadige som højrætsindige Soutien og Handthævelse har forrættet vore møjsommelige, men ringe belønnede Embeder i samme Tid med *allermueligste* Fliid, saa ere vore inderlige oprigtige Hierters og Siæles Ønsker henvendte til den goede Gud, at Hand i dette og mange fleere Aar dagligen ville fornye sin Naade og Velgierninger over Deris højgrevelig Excellence tilligemed høistelskeligste Gemahl, Hendis højgrevelig Naade og ganske højgrevelig Familie til ald selvbegierlig og optænkelig Velgaaende, og *at vi for vore ringe Personer aldrig maa sauvne saa højrætsindig som naadig en Superieur*, hvis bestandige Naade og Protection vi underdanigst udbeede os i den tilstundende Tiid som de, der med tilbørligste Submission altid lever

Deris højgrevelig Excellence,
naadigste Herres
underdanigste
Tienere

J. Lerche. A. Jantzen. D. Hornemann. I. I. Mancinus¹⁾.

Nyborg d. 2. Janv. 1751.

40.

Deris højgrevelig Excellence,
høyvelbaarne Hr. Geheime Conferentz Raad,
Cammer Herre og Stift Befalings Mand,
naadige Herre!

Ligeßom ieg og enhver af denne liden og fattige Byes Indvaanere daglig opofrer voris Bønner til Gud med Lov

¹⁾ Borgmester Jacob Lerche, Raadmændene: Postmester Abraham Jantzen, Byskriver Daniel Hornemann og Brandinspecteur Johan Jochum Mancinus. Brevet er skrevet med Lerches prægtige Haandskrift, de cursiverede Steder understregede med Rødt.

og Priis for vores fromme og rettsindige Landets Øvrighed, saa understaar jeg mig og herved paa egne og samtlige deris Vegne at insinuere vores hiertelig og velmeente Gratulation til Deris høygrevelig Excellence med gandske høye Familie af ald bestandig Velstands samt timmelig og aandelig Lycksaligheds Ønske udi dette indtrædende nye og mange paafølgende Aar, som jeg u-afladelig skal bønfalde om, saa lenge Gud forunder mig dend Naade under Deris Excellencis Befahl at maae næfnis

Deris høygrevelig Excellence,
 høyvelbaarne Hr. Geheime Conferentz Raad,
 Cammer Herre og Stift Befallings Mand,
 naadige Herris
 underdanigste
 Tienner
 M. Bendz¹⁾.

Kierteminde dend 1 Janv. 1752.

41.

Deris høygrevelige Excellence,
 høybaarne Hr. Geheime-Conference-Raad,
 Cammerherre og Stiftbefalingsmand,
 naadige Herre!

Da dette onde Veirligt og slette Vei forbyder mig at gjøre min underdanigste Opvartning hos Deris høygrevelige Excellence, saa ønsker herved underdanigst og allerydmygst, at dette nye begyndte Aar for Deris høygrevelige Excellence, Hendes Naade Frue Grevinden og dend gandske høygrevelige Familie udi ald selfønschende Glæde og Fornøjelse maa fremdrages og at Guds rige Velsignelse maa være overflødig med Sundhed og Helbred, for alting meget

¹⁾ Byfoged og Postmester Morten Bendz. Brevet er adresseret til Brahesborg.

sildig savnes for os. Forblivende ald min Tid med største
Respect og Zele

naadige Herres
underdanigste Tiener
Th. Beck¹⁾.

Middelfarth d. 2 Janv. 1754.

42.

Derris høygrevelig Excellence,
høybaarne Herre,
H^r Christian Rantzau.
Naadigste
Herre.

For de mig og Mine [beteede] Naadis Beviisninger til denne Dag bliver jeg i alle de Dage, jeg lever, i inderste Hierte og Siæl forbunden at ihukomme med underdanigst og allerydmygst Tachsigselse til Derris høygrevelig Excellence, ønsker og tilbeder fra den allerhøyeste naadige og baremhiertige Gud over Derris høygrevelig Excellence til dette indtrædende nye Aar, i ald Sundhed med mange paafølgende Guds vor Frelseris livsalige og salige lesu Nauens Krafft til Sundhed, Glæde, Forlystelse, ind og udvortis Fryd, den høye Stamme og Familie under samme florere, udbredis og stadfæstis. Fremdelis underdanigst tilbedende mig og Mine Derris høygrevelig Excellencis høye Gunst og Bevaagenhed og med underdanigst Submission forbliver

Derris høygrevelig Excellence,
høybaarne Herris
underdanigste
og allerydmygste
Tienner
K. S. Ballow
m. m.

Faaborg den 3 January 1755.

¹⁾ Byfoged Thomas Beck, tillige Byskriver, Tolder, Postmester, Procurator og Organist. Brevet er adresseret til Brahesborg.

Deris høygrevelige Excellence,
 høybaarne Hr. Geheime-Conference Raad,
 Cammerherre og Stiftbefalingsmand,
 naadige Herre!

Dersom ieg glemte ved dette antrædende Nyeaar at indkomme med min underdanigste og allerydmygste Lykønskning, saa maatte ieg vist nok og med Rette regnes iblandt de utaknemlige; men ieg erkiender det underdanigst min Livs Tid ald den Naade og Gunst, mig af Deris høygrevelige Excellence ofte er vederfaret og heldst, da min Søn Organisttjenesten blev tilladt¹⁾, som nu er Student og same kand forestaae; dog maa ey glemme, da det meest gielder for mig, at ieg blev meddeelt Paa-tegning og et got Vidnesbyrd og erholdte Toldertjenesten²⁾ for mine mange Børns Skyld. Ønskende underdanigst, at Deris høygrevelige Excellence med naadige Frue Grevinde og gandske høygrevelige Familie dette begyndte Nytaar med mange lyksalige udi ald selvattraaende Fornøylelse med Sundhed og Helbred maa fremdrage, ja meget sildig savnes fra os.

Dend store Gud selv overgyde naadige Herre og naadige Frue Grevinde og alle Deris med ald aandelig og timelig Gode.

Jeg forbliver ald min heele Tid med profundeste Respect og dybeste Submission

naadige Herres
 underdanigste
 Tiener
 Th. Beck.

Middelfarth d. 1 Janv. 1756.

¹⁾ Becks Søn, Hans Christopher From Beck, der blev Student 1755, var i en Aarrække Organist i Middelfart, inden han blev Sognepræst i Ulse i Sjælland. ²⁾ Denne Tjeneste opnaaede han 1742.

Deris høi grevelige Excellence,
høi velbaarne Hr. Greve og Stiftbefalingsmand,
naadige Herre!

For den mig i det afvigte Aar af Deris høi grevelige Excellence saavel i Almindelighed som og i Særdelighed i Henseende til Langelands Herredsfoged Tienneste¹⁾ be-teede stoere Naade nedlægger ieg hermed min ganske underdanige Tacksigelse. Give Gud baade derfor, saa og fornemmelig, paa det alle rette Vedkommende kunne nyde godt deraf, det Deris høi grevelige Excellence maatte leve vel og lenge. Den samtlige dyrebare høi grevelige Fa-milie være og forblive velsignet af den allerhøieste.

Omsidder og til Slutning recommenderer sig paa det underdanigste den, som med største Soubmission ønsker at henleve til Døden

Deris høi grevelig Excellences,
naadige Herres
underdanige Client
og Tienner
Christian Møller.

Rudkiøbing den 3 Januari 1759²⁾.

Deris høigrevelige Excellence,
høi velbaarne H^r Geheime Conferentz Raad,
Kammer-Herre og Stiftsbefalingsmand,
naadigste Herre!

Nest at aflægge vores underdanigste og skyldigste Tak-sigelse for dend megen Naade og Godhed, som Deres

¹⁾ Dette Embede var 1758 betroet ham sammen med Byfogedembedet.
²⁾ Brevet er adresseret til Brahesborg.

høigrevelige Excellence i dette forløbne Aar har beviist os for vore Persohner i Særdeleshed og dend gandske Bye i Almindelighed, tager vj os dend underdanigste Frihed som de, der ikke vil regnes iblandt de u-taknemmeliges Tall, ved Aarets Omvexling herved at indkomme med vores ringe Gratulation til dette indtrædende nye Aar under det inderste Hiertens og Siæle Ønske, det den allersommægtigste Gud vil velsigne dette og flere paafølgende Aar for Deris høigrevelige Excellence og gandske høigrevelige Familie i hvad de selv maatte ønske og attraae.

Vii recommenderer os og dend gandske Bye under Deres høigrevelige Excellences naadigste og sædvanlige Protection som de, der stedse med ald underdanigste Soubmission er forblivende

Deris høigrevelige Excellences,
naadigste Herres
underdanigste
Tiennere

J. Lerche. loh. Hetting¹⁾. D. Hornemann. I. I. Mancinus.

Nyborg den 2de Janv. 1760.

46.

Deres Excellence,
høyvelbaarne HE^r Geheime Raad,
naadige Herre!

Som det er i Morgen dette Aar omvexles med et nyt, saa tager jeg mig den underdanigst Frihed at opvarte Deres Excellence med min pligtforbundene Gratulation til samme, ønskende, at den almægtige Gud i det anstundende nye Aar vil velsigne Deres Excellence, Hendes Naade Frue Geheime Raadinden og gandske høy-adelig

¹⁾ Johannes Hetting, Vice-Borgmester, senere virkelig Borgmester.

Famillie med ald selv ønskende Høyvelgaaende, Glæde og Fornøyelse, og at Deres Excellence saaleedes maae opleve mange velsignede Aar sig selv og Landet til Floer og Velstand. Beder derhos underdanigst, at jeg stedse i Deres Excellencis Naade maae være recommenderet og at Deres Excellence naadigst vil pardonere, at jeg ikke efter min Hiemkomst fra Kiøbenhafn har haft den Naade at gjøre min underdanigst persoelig Opvartning, som Frygt for de sleme Kopper er Aarsag udi jeg ey tør komme til Odense, da Gud haver gived mig 7 velskabte Pige Børn og deraf 5 voxene foruden tvende Sønner, som jeg ey veed har haft den Svaghed. I dybeste Underdanighed lever jeg

Deres Excellencis,
naadige Herres
underdanigste
Tiener
C. Mølmark.

Faaborg d. 31 Dec. 1760.

47.

Deres Excellence,
høy-velbaarne Hr. Geheime-Raad
og Stiftsbefalingsmand,
naadigste Herre!

Tillaed, naadigste Herre, at vi paa nærværende Tiid med u-tallige mange andre, baade hemmelig og aabenbar, udøser vores hierteligste Lyckønskninger. Det er een underdanigst Pligt, der paaligger os, og det er een besynderlig Virckning af Deres Excellences egen høye Naade imod os. Vi ville derfor ikke være iblant de u-tacknemmeliges Tall, men soumitterer denne gandske Byes

og vore egne ringe Personers underdanigste Tacksigelse og hiertelige Velsignelse over Deres Excellence for ald beviiste høye Naade og retfærdige Befordring med hosføyede inderste Hiertens og Siæle Ønske, det dend alleryøieste Gud i Naade ville fornye og mangfoldig formeere sine overflødige Velsignelser over Deres Excellence med høyælskeligste Frue Geheimeraadinden og gandske høye Familie til ald aandelig og legemlig langvarig og bestandig Velgaaende, baade i dette nye begyndte og mange paafølgende Aaringer. Underdanigst udbedende os Deres Excellences høye Naade og Protection fremdeeles for denne Bye og vore ringe Personer, som med største Soubmission stedse lever

Deres Excellence,
naadigste Herres
underdanigste
Tiennere

Ioh. Hetting. D. Hornemann. Ioh. I. Mancinus.

Nyborg den 3 Janv. 1761.

48.

Deres Excellence,
høy velbaarne HE^r Geheime Raad
og Stift Befalings Mand,
naadigste Herre!

Det maatte ikke u-naadig ansees, at ieg understaar mig at være iblandt dem, som underdanigst nedlegger deres velmeente Gratulation for Deres Excellence til dette paabegyndte nye Aar.

Mit Hiertes Ønske er, at den almægtige og gode Gud vil velsigne og lyksaliggjøre dette og mange paafølgende Aar for Deres Excellence og høye Familie, at De maa

fremdrage og fuldende samme udi ald selv behagelig Velgaaende og Prosperité, og at Deres Excellence, naar De, Gud give sildig, skal savnes af Deres høye Familie, Landet og dem, som Deres Excellence med saa stor Fornøjelse har beteed Naade og Grace imod, hvoriblandt ieg med ald Rette kand nevne mig, maa finde en overflødig og riig Høst af Deres Godhed og Møye i den u-forgiengelige ævige Herlighed.

Underdanigst beder fremdeles at maa være recommenderet i Deres Excellences høye Naade og Grace, og med ald Soummission til Støvet henlever

Deres Excellences,
naadigste Herres
underdanigste
Tienner
I. E. Busch¹⁾.

Faaborg den 3^{die} Janv. 1763.

49.

Deres Excellence,
høy-velbaarne
HE^r Geheimeraad og Stiftbefalingsmand,
naadige Herre!

Udi dette begynte Nye-Aar haver ieg herved den Ære underdanigst at gratulere Deres Excellence til ald selv attraaende Lyksalighed og hvad deraf kand dependere, ligesom ieg og med underdanigst Taknæmmelighed erkiender alt, hvad ieg saa kiendelig i det forbiegangne Aar af Deres Excellences høye Faveur haver oppebaaret, beder ogsaa underdanigst udi høystsamme fremdeles at

¹⁾ Byskriver samt Herredsskriver i Salling Herred Jens Erreboe Busch.

maa blive recommenderet, der Livs Tiid udi dybeste Sou-
mission henlever

Deres Excellence,
høy-velbaarne
HE^r Geheimeraadens
underdanigste Tienner
I. B. Lund¹⁾.

Middelfart den 7de January 1763.

50.

Deris Excellence,
høy velbaarne
H^r Geheime Conference Raad og Stiftsbefalingsmand,
naadige Herre!

Med underdanigst Tacksigelse for ald den Naade, som Deris Excellence har beviist Nyborg Bye og dens Indbyggere og i Synderlighed de Embeder, os allernaadigst ere betroede, samt vore ringe Persohner, have vi tilbagelagd dette sidst forløbne Aar og med dette nye begyndte herved frembærer vores underdanigste Gratulation og troehiertige inderligste Ønske, at den allerhøyeste Gud i og med det samme naadeligst ville fornye og mangfoldig formeere sin Miskundhed, sine Velsignelser og Velgierninger over Deris Excellence med høystelskeligste Gemahl, hendes Naade, og ganske høy-velbaarne Familie til ald aandelig og timelig Velgaaende, ey alleene udi dette, men endog udi mange velsignede og lyksalige paafølgende Aaringer.

Udi Deris Excellences høye Naade og Protection beede vi underdanigst, at denne Byes samtlige Indbyggere med

¹⁾ Byfoged og Byskriver Jørgen Bassesen Lund.

os fremdeeles maae være recommanderet og antagen og
med ald Soubmission stedse forbliver

Deris Excellence,
høy velbaarne
H^r Geheime Conference Raad og Stiftsbefalingsmand,
naadige Herres
underdanigste
Tiennerer

J. Lerche. Ioh. Hetting. Hans Nielßen¹⁾.

Nyborg den 2 Janv^r 1766.

¹⁾ Raadmand og Færgeløbskasserer.

FRA DEN SEEBLADSKE FAMILIE-KREDS.

I disse Samlingers første Bind er meddelt en Række Træk af den gamle Odense-Slægt Mules Historie. Knap saa fremtrædende, men noget mere sympathisk var Slægten Seeblad, ligesom Mulerne en adlet Borger-slægt, der ogsaa en Tid ved Dygtighed og Rigdom satte sit Præg paa Byen. Det er derfor med Rette, at man i den seneste Tid har søgt at redde det smukke Seeblad-Navn fra Forglemmelse ved at opkalde en Gade efter Slægten og til en ny Vej knytte Navnet paa dens mest fremtrædende Medlems Hustru Abigael, der efterlod sig saa smukt et Eftermæle. Nogle Blade af denne Slægts Historie ville forhaabentlig kunne læses med Interesse.

Hvad Navnet Seeblad angaar, har dette ikke været nævnt i det Jørgen Knudsen i Odense den 14. Maj 1500 af Kong Hans givne Adelsbrev, men er langt senere dannet af Slægtsvaabenet, et grønt Søblad i rødt Felt. De fleste af de her omtalte Medlemmer af Slægten anvendte det aldeles ikke; først nogle af dens allersidste Skud ses at have ført det¹⁾.

I sin Afhandling om det Lercheske Epitaphie-Maleri i St. Knuds Kirke (Saml. til Fyens Hist. og Top. IX, 263—83) til Minde om Justitsraad og Højesterets-Assessor Peder Pedersen Lerche og hans Hustruer dvæler Engelstoft ved Lerches første Hustru Anne (Anna) Hasebarts første Mand, Kjøbmand i Odense *Knud Lauritsen* og godtgjør, at Maleriets Mandsportrait ikke er et Billede af ham, men af Lerche.

¹⁾ Stamtavle haves i Danmarks Adels Aarvog XXXI (1914).

Han antager, at Knud Lauritsen kan have stammet fra Ribe, fordi hans Moder tilhørte en bekjendt ripensisk Borger-slægt; om hans Faders, *Laurits Knudsens* Herkomst og Slægt ved han Intet, da han mærkeligt nok har overset, at han hørte til den med hans Farfader adlede Odense Patricierslægt Seeblad¹⁾. Laurits Knudsen blev i Sommeren 1587 i Ribe trolovet med den rige Raadmand Bagge Jensens Datter Maren Baggessdatter, med hvem han 12. November samme Aar holdt Bryllup i Odense — formodentlig fordi begge Brudens Forældre vare døde — efterat Brudeskaren fire Dage forud var dragen afsted fra Ribe. Dette Ægteskab, i hvilket fødtes en Søn, ovennævnte Knud Lauritsen, og to Døtre, blev efter halvfjerde Aars Forløb brat afbrudt ved, at den kun 31aarige Ægte-mand, som der stod paa hans forlængst ødelagte Ligsten i St. Knuds Kirke »blev dødelig stunget udi sin højre Side den 8. Maj og udi Christi sande Bekjendelse og Paa-kaldelse hensovede den 19. Maj«. I samtidige Optegnelser hedder det, at han blev stukket den 9. Maj 1591 og døde paa tiende Dag; Biskop Jacob Madsen, der var gift med hans Svigerinde Karen Baggessdatter, omtaler ham 1589 som Kirkeværge og noterer, at han den 19. Maj 1591 blev kaldet hjem til ham, hvorefter han døde Torsdag (d. 20. Maj) Middag. Hans Enke giftede sig fire Aar senere med Clement Sørensen i Vejle, siden Borgmester, og døde 1602²⁾.

Den i Anledning af dette Drab iværksatte Retsforfølg-nings Acter ere ikke bevarede med Undtagelse af tvende Tingsvidner, optagne ved Odense Byting, hvoraf fremgaar, at Drabsmanden var en Bonde fra Stensby, Skamby Sogn, Skam Herred; de meddeles her efter de fra Rønninge-Søgaard afleverede Originaler:

¹⁾ Se Personalhist. Tidsskr. 5. R. VI, 19 ff. ²⁾ J. Kinch i Saml. til jydsk Hist. og Topogr. VIII, 61 f., 65. Mumme, St. Knuds Kirke S. 175. Jac. Madsens Visitatsbog ved Crone S. 31, 291. Hegelunds Almanakker i Kongl. Bibl., Ny kgl. Saml. 8vo Nr. 604.

Lauritz Paaske, byefougitt y Otthenße, Christoffer Bangh, lens Grydstøffuer oc Niels Iacobßen, borgere her ibidem, vy gjøre for alle witterlige y thette vort obnebreff, att aar epher Gudtz biurdt 1591, mandagen thendt 31 dag maij, paa Otthenße byething for oß oc meeninge thingmendt schickitt wor Raßmus Nielsen, borger her ibidem, handt y dag clagde oc gaff tilkiende her inden thinge epher thendt fuldemacktt, Rechert Knudßen¹⁾ hannom giffuit hagde, att ephersom hans brouder Lauritz Knudßen nogen thidt siden er bleffuen drebt oc omkomen aff en wedt naffn Peder Hanßen, thett clagitt handt y dag for Gudt oc den christne øffrighedt oc gaff vdt thefore for manddødt oc alle the lougmaall, handt ther fore kandt følge met rette, epher hans fuldemackttz liudelse. Tha møtthe Raßmus Ibsen y Steensbye oc paa forskreffue Per Hansens wegne kiendis ßame gierning oc vdlagde bloduiden²⁾ oc bødt boedt oc bedring som borger eller bunde søn for anden epher sagens tilkomilße etc. Att saa inden thinge gick oc four, som forskreffuitt staa, dett bekiender wy met woris beseglinger her neden fore. Datum vt supra³⁾.

Lauritz Paaske, byefouget vdi Othenße, lens Grydstøber, lesper Thommißen oc Anders Kioldsen, borgere ibydem, gjøre witterlige for alle vdi thette wort obnebreff, aar epher Gudtz byrd 1591, mandagen thendt 12 dag iulij, paa Othenße byeting for oß oc meeninge tingmendt schickitt wor Rasmus Ibsen y Steensbye, huilcken ther paa Per Hansen, som (diß wer) drefithe Lauritz Knudtzen, borger her ibydem, hans wegne, bedis, fick oc louglig fremlede ett fuld tingsvidne wedt othe trofaste danne-

¹⁾ Lauritz Knudsens Broder, Rickert Knudsen Seeblad, Oluf Bagers Svigersøn, senere Raadmand. ²⁾ Blodvide, Bøde til Kongen for Drab eller Saar. ³⁾ Lauritz Paaskes og Jens Grydestøbers Segl paatrykte.

mendt, som wor lens Persen, Lauritzs Olsen Schriffuer, Bernth guldsmedt, Matzs Hansen, Iørgen Holst skomager, Søffren Matzsen, Hans Pouelsen guldsmedt oc Chresten Hansen skreder, borgere her ibydem, huilcke ther alle endrecktteligen windit, att the paa forskreffne ting oc dag sandeligen soe oc hørde, attj dag, ther Rasmus fouget-
 ßuend paa Rekert Knudsen oc sallig Lauritz Knudtzßens slecktt oc blodtzforuanthe theris wegne hagde y retthe dieltt nogen windisbiurd, att the wilde fremkome y dag her inden tinge att sige theris sandhet, huorledis tilgick ther sallig Lauritzs Knudsen (diß wer) bleff drefftt, tha tilspurde Lauritz Paaske forsschreffne Rasmus fouget-
 ßuendt, om ther wor louglic kallitt, som thet sig burde, emodt same windisbyrdt, tha maathe the well winde oc sige theris sandhet y dag. Tha berete forskreffue Rasmus Ibsen, att ther wor tre windisbyrd, som haffuer wunditt y same sag, wor vkallitt, satte therfore vdj rette, om the icke burde att kallis, førind ther gick nu nogen wiedere winde y thendt sag, huortill Rasmus fougetßuendt ßuarede oc sagde, att hoffuidtmanden Peder Hansen, som ßame sag wor anrørendis, disligestt forskreffne Rasmus Ibsen, som haffuer hans fulde macktt oc paa hans wegne gick y rette medt hanom, wore ther emodt kallitt, medt flere, som haffuer wunditt y thendt sag, oc icke handt skade noget paa same windisbyrd y dag, meenthe therfore nocksom att were kallitt emodt the windisbyrd, handt y dag wilde føre y thend sag etc. Att thette saa inden tinge gick oc four, som forskreffuit staar, thet bekiender wij met woris beßeylinger her neden fore. Datum vt supra¹⁾).

Kort forinden Optagelsen af dette sidste Tingsvidne havde Lensmanden paa Odensegaard, Axel Brahe, paa Enkens Ansøgning faaet kongelig Ordre til at tage sig af

¹⁾ Laurits Paaske, Jesper Thomsens og Anders Kjeldsens Segl paatrykte.

hende i Sagen og være hende behjælpelig, saavidt Lov og Ret er; Drabsmanden Peder Hansen tjente Eske Brock til Estrup¹⁾. For Resten lader et noget ældre Kongebrev til Axel Brahe om at lade Laurits Knudsen være utiltalt for det Parlement, han har anrettet for Christopher Bangs Dør²⁾, ane, at den Dræbte nok kunde høre til dem, der selv stiftede Ufred.

Laurits Knudsens Søn, *Knud Lauritsen*, født 1589, der ejede Overgade Nr. 7, døde som stor og anset Handelsmand 1640 uden at efterlade sig Børn med sin Hustru Anne Hasebart, der to Aar senere ægtede Peder Pedersen Lerche³⁾. Han kom aldrig i Magistraten, men var 1627 en af de to Capitainer for Byens Borgervæbning⁴⁾. Landsdommer Jacob Bircherod fortæller⁵⁾ om ham, at han var af et saa fredsommeligt Gemyt, at ihvad ondt Folk sagde til ham, saa rørte det ham dog aldrig. Da han blev svag, skriver Bircherod, vilde hans Hustru fornemme, om det var til Døden, og som han altid havde været for det verdslige, fandt hun paa at sige, for at forsøge ham, at der var kommet et hollandsk Skib med en rig Ladning til Bys; han svarede: lad dem komme, og deraf mærkede de strax, at det var til Døden. Paa hans Yderste raabte han immer: Herre Jesu, hjælp Du mig, Hervig Snedker gjør Kiste til mig. Han havde et Barn med sin Tjenestepige; Moderen bragte Barnet i hans Hus; det græd, længe stræbte han at stille det: ti, lille Mand, ti, lille Mand, raabte han immer, men da det ikke vilde, blev han vred og sagde, at Djævelen skulde føre den Horeunge ud af hans Hus, og dermed gik de. Dette Barn var *Knud Knudsen*, som siden blev Borgmester i Odense, men i sin Ung-

¹⁾ Kanc. Brevb. 8. Juli 1591. ²⁾ Kanc. Brevb. 20. October 1590.

³⁾ Saml. til Fyens Hist. og Topogr. IX, 264 ff. Om det af Knud Lauritsen paa sit Yderste stiftede Legat til fattige Husarme se anf. Skr. IV, 224 ff. ⁴⁾ Odense Raadstuebog 1626—31 Fol. 64. ⁵⁾ Kgl. Bibl., Kalls Saml. Fol. Nr. 130.

dom havde været i Hamborg Tugthus. Om Bircherod har været rigtig underrettet om denne Knud Knudsens Tugthusperiode, er dog maaske tvivlsomt. Hans Fødselsaar kjendes ikke; men da Formodningen er for, at det ligger før hans Faders Giftermaal 1621 med Anne Hasebart, er han mulig identisk med den Canutus Canutus Fionensis, math. stud., der 1633, 21 Aar gammel, studerede i Leyden¹⁾; han skulde altsaa være født omtrent 1612. Det er jo rimeligt nok, at hans Fader ikke har yndet at have ham gaaende i Odense. I 1637 har han imidlertid været hjemme; thi i sine Dagbogsoptegnelser fra dette Aar fortæller Biskop Hans Mikkelsen om en Skarnsstreg, han bedrev ved at slaa Latinskolens Ruder ud, en Sag, der blev bilagt ved hans Venners Forbøn²⁾. Hvad nu end Knud Knudsen har taget sig for i sin Ungdom, som Handelsmand endte han i sin Fødeby, hvor han ejede flere faste Ejendomme, bl. a. Hjørnegaarden mellem Dandsestræde og Nørregade, Fisketorvet Nr. 12, nu tilhørende Actieselskabet »Fyns Tidende«, der 1907 lod en ny, smagfuld Bygning opføre i Stedet for det gamle Bindingsværkshus, der var stærkt moderniseret³⁾. Her boede han og her drev han sin Handel. En svær Egetræs Porthammer, der havde siddet i en lav Sidebygning til Dandsestrædet og nu er indmuret indvendig i det nye Hus, er det eneste synlige Minde om Knud Knudsen. Den er smukt udskaaen med kjønne Ornamerter; Indskriften viser Ejerens og Hustrus Forbogstaver KKS og IAD med deres Bomærker eller Vaaben, Aarstallet 1648 og Jesus-Monogrammet IHS. I hans Mærke ses det fra hans Faders Vaaben optagne Søblad samt en Svane⁴⁾; hans Hustru,

1) Personalhist. Tidsskr. II, 121. 2) Saml. til Fyens Hist. og Topogr. VII, 108: spurius Canuti Laurentii fregerat fenestras scholæ; causa propter intercessionem amicorum condonata est. 3) Engelstoft, Odense S. 401, 530. Fyris Tidende 1907 Nr. 35. 4) I sit Segl bruger han det correcte Seeblad-Vaaben: Søbladet i Skjoldet og paa Hjelmen en Svanehals.

Inger Andersdatter Scheffer, en Raadmandsdatter fra Nyborg og Søster til Præsident og Politimester Claus Raschs Hustru, har i sit Mærke et Skibsanker og et Par Bifigurer.

Knud Knudsen udnævntes 1. October 1667 til Borgmester, rigtignok paa et lidet hæderligt Fundament, idet han 28. September havde givet Griffenfeld sin Obligation for 200 Rd., tydeligt nok i Bestikkelse, og da disse Penge endnu ikke ved Rigscontslerens Fald 1676 vare betalte, søgte Generalfiscalen Borgmesterens Enke 1677 til at klare denne Gjæld¹⁾. Ellers vides ikke meget om hans Forhold; det ser ikke smukt ud, at han som Borgmester 1676 beskyldes for i sin Stue at have med Hug ilde tracteret og slaget til Blods et Bud, der var sendt hen at købe en Kande Most hos ham, og at han næste Aar overtræder Helligdagsloven²⁾, ligesom det tyder paa ringe Humanitet, at han 1671 lader en Borger, der ikke kan klare for sig med Hensyn til Regnskabsaflæggelse for Skatter, han har oppebaaret, sætte i Fængsel under Raadhuset, hvor han maa sidde til næste Dag uden Mad og Øl, ja ikke en Gang maa faa en Dyne at ligge paa, som hans Hustru bringer³⁾. Han døde 27. Juli 1677 i Kjøbenhavn, hvorhen han var rejst i Anledning af en Sag for Højesteret⁴⁾, der 11. Juli dømte Magistraten til at betale en omtvistet Gjæld til Terkel Pedersen, Forpagter paa Ulriksholm. Biskop Jens Bircherod, der den Gang som ung theologisk Candidat opholdt sig i sit Hjem i Odense, skildrer i sin haandskrevne Dagbog et Besøg, han den 30. Juli gjorde Borgmesterenken, saaledes: »var jeg hos den gode Matrone Inger Andersdatter, salig Borgmester Knud Knudsens, som anstillede sig⁵⁾ meget vemodig, da hun fik idag Bud fra Kjøbenhavn om bemeldte sin Mands

¹⁾ Jørgensen, Griffenfeld I, 472. Odense Tingbog 13. August 1677.

²⁾ Odense Tingbog 4. December 1676, 3. Juli 1677. ³⁾ Anf. St. 28. August, 11. September, 9. October 1671. ⁴⁾ Bircherods Dagb. Mscr.

⁵⁾ ∴ viste sig.

dødelig Afgang, foruden det, at hun i disse samme Dage havde ogsaa mist sin Datter ved Døden, og megen anden Gjenvordighed dagligen udstod. Og maa jeg derfor ved denne Anledning bekjende, at de allergudfrygtigste maa visseligen lave sig til de fleste Fristelser og Drøvelser. Thi dersom der vare ikkun 3 sande Guds Børn og andægtige Christne til i Verden, saa tror jeg, at velbemeldte Kvinde maatte være den ene«. Den Datter, hvis Død han omtaler, var Maren Knudsdatter, der 12. August 1674 havde holdt Bryllup med Præsten Mads Rosenberg i Viby og døde i Barselseng 25. Juli 1677, altsaa to Dage før sin Fader¹⁾.

Borgmesterens Lig førtes hjem til Odense, under Klokkringning bragtes det 9. September ind i Byen og begravedes næste Dag i St. Knuds Kirke²⁾.

Medens Bircherod intet Bidrag giver til Knud Knudsens Charakteristik, omtaler han flere Gange hans Hustru, »en af Dyd og Gudsfrygt prisværdig Kvinde«, med samme Højagtelse og Beundring som i det foran anførte Stykke af hans Dagbog; 13. Februar 1670 var hun den eneste af de Kvinder, der havde besøgt hans Moder, der græd for Frederik III.s Død; 19. Marts 1680 skriver han, at Inger Andersdatter, »et ret-prøvet Guds Barn og af alle Christendomsdyder exemplarisk Matrone, gav mig med hendes gudfrygtig Samtale god Fornøjelse, der jeg i St. Knuds Kirke efter Prædiken forte fortuna mødte hende, og hun siden paa en Times Tid blev sammesteds gaaendes hos mig«. Hun døde 5. December 1690 som barnløs, idet hun 1680 havde mistet sin anden Datter, Kirsten Knudsdatter³⁾. Den sidste Sommer, hun levede, besøgte hun jævnlig sin Søster i Nyborg, Elisabeth, Claus Raschs, i hendes sidste Sygdom og var hos hende, da hun ud-

¹⁾ Saml. til Fyens Hist. og Topogr. VI, 89 f. ²⁾ Kirkens Regnskabsbog. ³⁾ Begravet 24. Maj 1680 (Brandts Uddrag af St. Knuds Kirkebog).

aandede om Morgenen den 19. September¹⁾. Maaske er hun forbleven i Nyborg eller har opholdt sig hos sin afdøde Datters Børn; i Odense er hun næppe død, da hendes Begravelse først fandt Sted 28. Februar 1691²⁾, altsaa næsten et Fjerdingaar efter hendes Død.

Borgmester Knud Knudsen havde efterladt sig megen Gjæld; men hans Enke lovede at svare Enhver sit og blev boende i Gaarden paa Fisketorvet, der synes at have været ret smukt udstyret; i den grønne Stue til Gaden hang 12 malede Stykker, i den daglige Stue fandtes ikke mindre end 15, desuden adskillige Kobberstykker og, hvad der var sjældent i Borgerhuse, et Clavicordium. Endel af sine faste Ejendomme havde hun solgt; desuagtet var hendes Bo insolvent³⁾.

Hun ejede en Del Bøger, mest af opbyggeligt Indhold, bl. a. som sædvanligt i den Tid adskillige af de nu saa sjeldne og kostbare Ligprædikener; en lille tyk Bog paa over 350 Sider, indbunden i smukt forgyldt Læder og med Guldsnit, indeholdende Bønner og Skriftsteder, nedskrevne af hende selv, er havnet i Karen Brahes Bibliothek; den begynder med Ordene: Mit Haab til Gud alleene og er paa sidste Side underskrevet: Inger Anders Datter Knud Knudtzens.

Hun blev begravet hos sin Mand i St. Knuds Kirke; Gravsten eller andet Monument over Ægteparret kjendes ikke, vides ikke heller at have existeret.

Foruden Sønnen Knud Lauritsen havde den dræbte Laurits Knudsen tvende Døtre, *Karen* og *Sidsel*. Til det af Engelstoft i Saml. til Fyens Hist. og Topogr. IX, 271 ff. om dem meddelte kan nu føjes endel. Karen Lauritsdatter, død 1639 (begr. 20. October) var gift med Raadmand Hans Ebbesen, død 1641 (begr. 15. Juni), der stam-

¹⁾ Mule, Ligprædiken over Elsebeth Scheffer S. 19 ff. ²⁾ St. Knuds Kirkes Regnskabsbog. ³⁾ Skifter efter Knud Knudsen og hans Enke i Odense Skifteprot. X, 84, 364.

mede fra Assens¹⁾ og i sin Ungdom havde været i Borgmester Otte Knudsens Tjeneste²⁾. I dette Ægteskab fødtes to Døtre: Maren Hansdatter, der døde 1695, 76 Aar gammel, som Enke efter Raadmand Henrik Jørgensen Rosenvinge (se I, 113 f.), og Mette Hansdatter, død 3. Maj 1678 som Enke efter Raadmand Erik Nielsen, »en from, gudfrygtig og sagtmodig Mand«, død 1. Juni 1675. Disse to barnløse Søstre sørgede for deres ovennævnte Moster Sidsel Lauritsdatter — »som jeg kunde have været deres Moder« skriver hun i sit Testamente — der endte sine Dage 31. Januar 1677 i Mette Hansdatters Hus, næsten 87 Aar gammel. Hun havde haft den mærkelige Skjæbne at sidde Enke i omtrent 62 Aar efter kun ni Maaneders Ægteskab med en Haderslev-Kjøbmand Jost Hardenberg³⁾.

Af den dræbte Laurits Knudsens mange Sødskende var *Otte Knudsen*, født 22. Maj 1575, den betydeligste. Da hans Forældre tidlig døde ham fra, skriver Landsdommer Bircherod i sine Familieoptegnelser⁴⁾, blev han ved sin ældre Broders Omhu sat i Skolen; men som han ikke inclinerede til Bogen, blev han skikket til en Kjøbmand i Hamborg for at undervises *in scientiis civilibus*; rejste siden til Holland, hvor hans Broder Hans Friis Seebled var Oberstlieutenant, og tog Tjeneste under ham ved Krigen; blev dog ej ved Militien over halvandet Aar, gik derfra igjen til Skibs til Norge, hvor han af Ludvig Munk, den Gang Lensmand i Trondhjem, blev antagen som Haandskriver, i hvilken Tjeneste han fulgte ham

¹⁾ Ifølge Bircherods Inscriptiones lod han i Graabrødre Kirke opsætte en Mindetavle over sin i Odense 3. December 1621 døde Moder »Mette Ebbis Thomæs-Daatter, fordem Borgerske udi Assens«. Den 5. Juni 1633 skjødede han paa Assens Byting en Del Jorder paa Byens Marker til Jørgen Brahe til Hvedholm (Orig. i Brahesborg Archiv). ²⁾ 1610, 11. Juni beseglet et Søpas, lydende at sejle paa »Geffuel«, for Hans Ebbesen, Otte Knudsens Karl (Odense Magistrats Archiv). ³⁾ Odense Skifteprot. IX, 210, Bircherods Dagbøger Mscr. ⁴⁾ Kongl. Bibl., Kalls Saml. Fol. Nr. 130.

til Danmark, da hans Len blev ham frataget. Bircherod fortæller derefter den senere ofte gjenfortalte Historie om, hvorledes Ludvig Munks unge Hustru, Ellen Marsvin, i hvis Sengkammer Otte Knudsen blev antruffen af hendes Mand, reddede Situationen ved at erklære, at han var kommen for at begjære hendes Pige, *Birgitte Lauritsdatter*, til Ægte. Aar 1598 nedsatte han sig i sin Fødeby for at drive Kjøbmandsskab og giftede sig med Pigen.

Otte Knudsen viste sig snart at være en Kjøbmand i stor Stil; han drev omfattende Handel med Øxne og Korn, og i en Fortegnelse over Breve, beseglede af Magistraten¹⁾, finder man i Aarene 1606—17 jævnlig udfærdiget Søpasser for hans Skibe til Østersøen. Desuden havde han fra 1612, vistnok i en Aarrække, Byens Vinkjælder under Raadhuset til Leje mod derfor at give hver Juleaften 24 Rd.²⁾ Ligesom den Bagerske Slægt erhvervede han som Basis for sin Udskibning fast Ejendom i Kjerteminde, hvor ogsaa hans ældre Broder, Raadmand Rickert Knudsen havde Gaard og Grund i Byens »Helvedes Stræde«³⁾. Han var utvivlsomt Odenses største og rigeste Handelsmand, hvormed naturligt fulgte, at han fik Sæde i Magistraten, 1612 som Raadmand, 1622 som Borgmester; som saadan fungerede han til sin Død 13. September 1631.

Ved Aar 1618 afkjøbte han sin meget ældre Søster Maren, Niels Bagers Enke, hendes Gaard i Overgade (se I, 101 ff.), den af Oluf Bager 1580 opførte Bindingsværks Gaard, som hundrede Aar senere blev nedbrudt af Apotheker Jacob Gottfried Becker og afløst af en ny Bygning. I sit rigt udstyrede Hjem saa han efter Haanden en stor Børneflokk opvoxne. Fem Børn fik han med Birgitte Lauritsdatter, der døde senest 1613; thi den 4. October dette Aar gav Otte Knudsen paa Raadstuen

¹⁾ Magistratens Archiv. ²⁾ Raadstuebog 21. December 1612. ³⁾ Kjerteminde Tingbøger 1616 Fol. 23, 38; 1618 Fol. 5; 1623 Fol. 35, 38; 1630 Fol. 99; 1643 Fol. 17; 1652 Fol. 255.

til Kjende, at han agtede at skifte og dele med sine Børn efter deres Moder; men da Ingen af den salig Kvindes Slægt var tilstede, begjærede han af Borgmester og Raad, at de vilde tilforordne tvende Dannemænd til at være over samme Skifte¹⁾. Den 10. samme Maaned²⁾ holdt han Bryllup med den ikke attenaarige *Abigael Hasebart*, født 5. Januar 1596, der ogsaa fødte ham fem Børn og efter Otte Knudsens Død sad som Enke i 36 Aar. Hun var Datter af den kongelige Livlæge, Dr. Jacob Hasebart (død 1607), og ældre Søster til ovf. omtalte Anne Hasebart, gift med Otte Knudsens Brodersøn, Knud Lauritsen.

Hendes bekendteste Descendent, Datterdattersønnen Biskop Jens Bircherod (født 1658, død 1708) omtaler hende og hendes Forhold hyppigt i sine Dagbøger, og i de Tillæg, der ledsage disse, har han meddelt adskillige Breve og Actstykker fra det Seebladske Hjem; et og andet er optaget i C. Molbechs Udgave af Bircherods Dagbøger (1838—1846), nogle flere Bidrag til Familiehistorien i Breve skulle her meddeles efter de haandskrevne Dagbøger paa Kongl. Bibliothek³⁾.

¹⁾ Raadstuebogen. ²⁾ Hos Mumme, St. Knuds Kirke S. 166 er 1613 ved en Trykfejl bleven til 1618, der gaar igjen i Stamtavlen i Danmarks Adels Aarvog XXXI. ³⁾ Da Bircherod ikke har beholdt Originalernes Retskrivning, er denne i de her aftrykte Stykker moderniseret. — Molbechs Udgave, der for sin Tid var upaaklagelig, tilfredsstiller ikke rigtig de Fordringer, man nu stiller til Udgiverarbejde af den Natur, idet han jævnlig har taget sig den Frihed at forandre Ord og Ordstilling samt udelade Ord i Sætningerne, ligesom der er adskillige Fejl i Dateringer. Desuden har han forbigaaet mangfoldige interessante Optegnelser, som ingen Udgiver nu til Dags vilde overspringe. En ny Udgave kunde derfor nok ønskes. Engelstoft omtaler i sin Odense Byes Historie S. 217 kortelig en curieus Historie om Birgitte Lauritsdatters Armbaand, idet han henviser til, at den allerede to Gange er trykt (i Molbechs Udgave af Bircherods Dagbøger S. 109 ff. og i Vedel Simonsens Bidrag til Odense Byes Historie III, 68—71). Historien kan nu efter saa mange Aars Forløb, da ingen af disse Bøger læses synderlig og der desuden i Gjengivelsen er flere Afgivelser fra Originalen, nok fortjene

Da Abigael havde givet Otte Knudsen sit Ja, fik hun et Lykønskingsbrev, skrevet »med Hast af Frankfurt« 15. September 1613, fra sin Morbroder, Mag. Jens Nielsen

at gjenfortælles. Under 9. Januar 1667 hedder det i Dagbogen: der jeg om Aftenen spiste ved Mormoder Abigaels Bord og en Anden, som sad hos, fortællede, hvorledes en af hans gode Venner havde nyligen ladet ved en Spaakjærling vise sig igjen noget Tøj, som var bleven samme Person frastjaalen, svarede den gode Kvinde hertil saaledes: I mener vel, at det har Intet paa sig ved saadanne forbudne Midler at søge sine Koster igjen; jeg maa derfor sige Jer et andet Exempel, hvoraf I kan lære, hvad Fare det fører med sig, naar man vil i slige eller andre Tilfælde hente Hjælp og Raad hos Satans Lemmer. Derpaa fortællede hun os en anden Hændelse, hvis Kundskab hun havde af sin salig Mand, Borgmester Otte Knudsens Relation, og som i hans eget Hus var passeret. Borgmester Otte Knudsen Seeblads første Hustru, Birgitte Lauritsdatter, havde for mange Aar siden engang været Forgangskvinde til et Bryllup, som holdtes paa Odense Raadhus, hvor hun tabte et Guld-Armbaand af sin Haand og kunde siden ingensteds finde det, ihvorvel hun, der Folkene vare nedgangen, lod baade under Borde og Bænke flitteligen lede efter det. Men som hun gjorde sig den faste Tanke, at nogen Anden maatte have funden og beholdt det, saa greb hun til den daarlige Resolution og lod et Par Dage derefter hente til sig en gemen Kvinde, som var i Ord for at vide noget mere end sit Fadervor. Samme Kvinde førte hun hemmeligen op med sig paa et Kammer i Huset og med gode Ord samt Forærings Tilsagn bragte hende saa vidt, at hun skulde vise hende sit Armbaand igjen. Den gammel Hex hente saa en Spand Vand op paa Kammeret, og der Døren var ilukt, paa det Ingen skulde komme ind til dennem, gik hun hen og brugte med tvende Knive samt andet mere (jeg ved ikke hvad) adskillig Kogleri og Mumlen over Vandet. Omsider vinkede hun ad Birgitte Lauritsdatter og bad hende se ned i Spanden, hvilket ogsaa skede, og da saa hun en anden Kvindes (som var en af de fornemmeste i Byen) livagtige Ansigt at præsenteres i Vandet. Derpaa sagde Kjærlingen: nu ser I, hvem den sandskyldige er, som har fundet og fordulgt Eders Guld-Armbaand. Paa førstkommende Søndag skal et andet stort Bryllup holdes her i Byen. Vil I nu saaledes have det, da skal jeg sikkerlig bringe det dertil, at den samme Kone skal i sit Sind hverken finde Rast eller Ro, førend hun paa benævnte Dag fremstiller sig midt i Brudeskaren i St. Knuds Kirke og i Alles Paasyn lægger Armbaandet fra sig paa Alteret, naar hun gaar op med de Andre til Offers. Og førend dette sker, vil jeg slet ingen Betaling have af Eder for denne min Umag. Nej, svarede Birgitte Lauritsdatter, efterdi hun

Paaske¹⁾), der rejste som Præceptor for nogle unge Adelsmænd. »Hilsen med Gud — skriver han —. For din Skrivelse, som Du sendte mig forgangen Messe, haver jeg

er en fornemme Kvinde og min gode Ven, saa forlanger jeg ikke, at saadan aabenbare Beskjæmmelse skal hende overgaa. Mager det ikkun saaledes, at jeg i Stilhed kan faa mit igjen, saa har jeg nok. Det skal ske, sagde den anden og gik bort. Næstfølgende Dag kom den Kvinde, hvis Ansigt var hende vist i Vandet, ind til oftemeldte Birgitte Otte Knudsens, saasom for at aflægge en Besøgelse hos hende, og efter nogen Omsvøb spurgte hende ad, om hun ej endnu havde fundet sit Armbaand igjen. Der den anden klogeligen svarede nej, tog Kvinden det med smilende Gebærder op af sin Lomme, sigendes: »glæder Eder da nu, her har I det; jeg fandt det paa Gulvet, der det var falden fra Eder, og har gjemt det hos mig indtil nu, alleneste for at gjøre Eder nogen Stund bange og lære Jer bedre at passe paa Eders Tøj en anden Tid. I kan dog vel tænke, at det ingenlunde var mit Alvor at beholde det«. Den anden holdt gode Miner og lod sig ej andet mærke, end at hun tog alting op i en god Mening. Alt dette, som nu ommeldt er, vidste hendes Mand, velbemeldte Otte Knudsen ikke det allerringeste af at sige, førend hun selv nogle Uger derefter (saasom de fleste Kvindfolk kan dog ikke længe tie) udi Fortrolighed aabenbarede det altsammen for hannem, ligesom det var tilgaaen. Der han saadant hørte, blev han meget altereret og saare fortørnet derover og sagde til sin Hustru: »jeg vilde langt heller, at dette Armbaand havde bleven borte med alle, Djævelen i Vold, end at I skulde paa saadan daarlig Maade have søgt Djævelen og hans Lemmer paa Haanden for at faa det igjen. Og jeg frygter storlig, at vi og vores Hus vil med Straf undgjælde denne Eders Gjerning«. Dette skede ligesaa; thi inden at Aaret gik omkring, tog han ved store og mærkelige Søs-kader en og anden Gang saa megen Forlis paa sin Formue, som hannem ikke ellers nogen Tid, enten før eller siden vederfores. Armbaandet kunde være 70 Rigsdaler værdt; men den Skade, som han saaledes fik ved sine Skiberums og Vares Forulykkelse i Søen, æstimerede han for 70 Gange saa meget, nemlig til 4900 Rigsdaler omtrent. Hvorudover han siden lod Hustruen ved hendes daglig Brød dette høre: »Der ser vi Frugten af vores Visenigjen; beviste Fanden Eder den Gang efter Eders Indbildning nogen Gavn og Velgjerning, da haver han taget skjellig Vederlag derfor«.

¹⁾ Mag. 1608, rejste en Del Aar udenlands med kongeligt Rejestipendium, var 1613 paa Valg til at blive Professor ved Universitetet, men opnaaede det ikke; hans senere Livsstilling er ubekjendt (Personalhist. Tidsskr. III, 132; 6. R. VI, 144, 152. Danske Mag. 4. R. II, 221).

Dig venlig at betakke og vil gjerne saadant fortjene, tvivler og intet, at Du jo nu skulde have ladet mig vide, hvad Nyt der forefaldet var hos Eder, om Du ikke storlig havde været forhindret. Jeg havde nu troet, jeg skulde have faaet min venlig Afsked og kommet hjem til Eder, men jeg maa mig endnu begive i Frankerige med mine Herremænd. Mig er berettet, at Du est forlovet til Otte Knudsen af Odense, hvorfor jeg tænker, at Du est forhindret med Bryllups Beredning. Jeg ønsker Eder begge Guds Velsignelse og alt timelig og evig Velfærd. Herhos sender jeg Dig en liden Skaale til et Tegn, at jeg endnu elsker Dig og Dine som tilforn. Paa denne Tid kan jeg ej gjøre det bedre; vil Gud spare mig Livet, vil jeg det altid forøge«.

Og efter sit Bryllup fik Abigael følgende Brev fra sin Veninde, den attenaarige Margrete Fincke (Datter af Professor Thomas Fincke), der samme Sommer den 18. Juli havde holdt Bryllup med den ansete og velhavende Dr. med. Jørgen Fuiren i Kjøbenhavn¹⁾:

Søsterlig Hilsen Dig nu og altid forsendt med Gud, vor Herre! Hjerte kjære Søster, maa Du vide, at jeg haver bekommet din Skrivelse og deraf fornummet, at I baade sammen lide vel, hvilket er mig af Hjertet kjært at høre fra Eder. For os takker jeg Gud, saa er det endnu godt, Gud unde os altid at spørge gode Tidender fra hverandre. Kjære Abigael, Du skal have stor Tak for Din Skrivelse; det gjøres intet fornøden med den Undskyldning for den lange Rejse, vi tog os til; det vi gjorde, det gjorde vi

¹⁾ Jfr. Danske Mag. 5. R. III, 168. Hun døde i Kjøbenhavn 20. Januar 1665; Bircherod skriver i Dagbogen, at hendes Død gik Abigael nær til Hjerte, »efftersom de hafde vaaren ald deris Tiid udkaarne Venner og holdt i deris unge Aar søsterlig Omgængelse indbyrdis«. I sin Enkestand havde hun 1. September 1635 staaet Fadder til Griffenfeld, hvis Op-højelse hun ikke oplevede (Danske Mag. 3. R. II, 306).

med en god Villie. Gud give, vi maatte gjøre noget, der I kunde have godt af, da veed Gud, jeg gjør det ret gerne. I skal selv have saa stor Tak for sidst vi vare hos Eder og gjorde Eder Umage. Du haver bedet mig i Din Skrivelse, jeg skal lade Dig vide, hvordan vi komme hjem; da komme vi, Gud ske Lov, ret vel hjem. At der hjalp ingen Cardemomme til, det voldte Malene Christensdatter¹⁾; hun kom mig til at faa Mad i Nyborg, men hun skal ikke andet sige, hun fik jo der Mad nok. Og Du beder, jeg skal lade Dig vide, naar Du skal ønske Dorethe Lykke, da er der saa Gud²⁾ slet Intet om; jeg tror, Folk

¹⁾ Hvem denne Malene er og hvilken Betydning Cardemommen har haft for de Rejsende, er det ikke lykkedes at oplyse. ²⁾ Paa Nutids Læsere gjør det et ejendommeligt, ikke tiltalende Indtryk, at den unge Kone, af god Familie og god Opdragelse, end ikke skriftligt kan dy sig for at bande: saagu'; hvad maa hun saa ikke mundtligt have tilladt sig! Men at Banden og Sværgen i det 17. Aarhundrede faldt ganske naturligt ogsaa for Kvinder, viser det Factum, at det ofte fremhæves som en Dyd hos Damer af de bedste Familier, selv ganske unge Piger, at de ikke bandede, saaledes som det fremgaar af følgende fra en Række Ligprædikener hentede Exempler. »Det er got at vere Nidkier i det gode, saa at mand huercken skulle høre hende bande, suære oc misßbruge den store Gvds hellige Naffn (huilcket er dog en gemeyn Siuge iblant alle), men haffuer beuaret sin Mund vel met ære« (Jørgen Matzøn Braad, Ligpr. over Fru Helvig Rantzov (1600—1618), Palle Rosenkrantz' til Glimminge). »Vdi Ord, Factor oc Gierninger hafuer hun holdet sig Tuctelig og Kyskelig, vilde icke høre nogen slem Snack eller Bagtale, ey heller lide dennem, som saadant fremførde. Mand hørde ey heller nogen Bander eller Eder aff hendis Mund« (Biskop Hans Mikkelsen over Fru Karine Brahe, død 1631, Henning Valckendorffs til Glorup, Lensmand paa Odensegaard). »Mand hørde icke en Bande eller usømmeligt Ord aff hindis Mund« (Knud Lercke over Jomfru Mætte Rosenkrantz, død 1631, 14 Aar gammel). »Og icke nogen, som hun omgickis met, kand sige, de hørde en Eed eller noget wtilbørligt Ord aff hendis Mund, men naar hun hørde andre suerge, lastede hun det aff dennem« (Jens Kieldsøn Riber over Jomfru Mette Huitfeldt, f. 1617, død 1633). »Man skulde icke høre nogen slem Æd af hendis Mund oc hørde hun det aff andre, da gjorde det hinde meget Ont« (Biskop Hans Mikkelsen over Fru Anne Krabbe (1606—38), Erik Quitzous til Lykkesholm). »Oc er

gjøre Intet Andet end sige det, som Løgn er, tro det ikkun slet intet. Gud give, hun havde nogen god Helbred. Hun er aldrig ret vel tilpas; derfor er det ikke værdt at

det ocsaa denne salige Frue med ald berømmelse at eftersige, at aldrig hørde nogen mindste Eed af hendis Mund, i huor høyt det kunde være angieldendis« (Biskop Jesper Brochmand over Fru Birgitte Brock, død 1639, 38 Aar gammel, Tyge Brahes til Taastrup). »Oc ellers i sin Omgængelse tuctig oc from med all Erbarhed oc Bluferdighed i Facter og Tale, saa mand icke skulle høre en Eed aff hendis Mund, huorfor hun haffde synderlig Yndist hos alle dem. hun omgicks« (Jørgen Larsen Nyløs over Jomfru Karen Brahe Ottedatter, født 1624, død 1641). »Hendis Børn haffuer hun opdraget vdi Tuct oc Formaning til HErren, flittig holt dennem til Guds fryct oc all Dyd oc Skickelighed, huor vdi hun dennem oc stedse med sit eget Exempel haffuer fore gaet, oc aldrig giffuet dennem eller andre nogen Forargelse, thi mand med Sandhed hende kand eftersige, at mand icke veed at haffue hørt en Eed aff hendis Mund« (Biskop Hans Mikkelsen over Hr. Claus Daa til Ravnstrup og Fru Ingeborg Parsberg, død 1641). »Hendis Børn haffuer hun alle haft meget kiere oc dennem opdraget udi Tuct oc Formaning til Herren, flittig holdet dennem til Guds Fryct oc all Dyd oc Skickelighed, huor udi hun dennem med et got Exempel haffuer foregaaet oc icke gifuet dennem nogen Forargelse enten med Banden eller sin Næstes Fortalelse, men altid formanede sine Børn fra saadant« (Biskop Jesper Brochmand over Fru Wivicke Podebusk (1608—45), Knud Ulfelds til Svenstrup). »Oc dißmidler Tid hos hendis kiere Farmoder ført it Gudfryctigt, ærligt, stille oc tuctigt Lefnit — — som den, der stedse haffde Gud for Øyen, icke lettelig misbrugte Guds hellige Naffn, enten med Banden, Svergen eller anden wdyder« (Jac. Clemmendsøn over Fru Elisabeth Krabbe, død 1645, Rønno Bildes til Sandbygaard). »Forfængelig Eeder og Bander hørde mand icke aff hende; Hun ey heller tilstede dem hun haffde at raade offver, Guds Naffn der ved at vanhellige« (Anders Thomessøn over Fru Sophie Below, sal. Christen Thotts, død 1650). »Oc der hørde aldrig nogen en æd af hendis mund, saa en hver, som hende kiende, maa bekiende, at alle dyder hoes hende vare samlede« (Christian Madtzen Tausen over Fru Margrete Lunge, død 1653, Christen Skeels til Fusingø). »Oc det hende hierteligen angrede, naar hun hørde, at Gud fortørnedis eller Menniskene forargedis af Æder eller Banden, som icke komme udi hendis Mund« (Hans Clausen Rosing over Jomfru Elisabeth Thott, født 1636, død 1656). Hvorledes en Stiftsprovsts Hustru hundrede Aar senere tillod sig at bande, læses foran S. 104 f.

tænke paa saadant endnu¹⁾. Kjære Søster, gjør saa vel og hels Otthe Knudsen paa Doctors og mine Vegne med mange gode Nætter. Selv helses Du med 100000 gode Nætter fra samtlige Venner, hvis Navne jeg ikke alle skrive kan, fordi det vilde blive for langt et Register. Du kan dog vel tænke, hvem de ere. Nu vil jeg have Dig den alsommægtigste Gud befalet til Sjæl og Liv, og han bevare Dig fra al Ulykke. Og gjør saa vel og hels paa mine Vegne D. Jens Mule og Else²⁾ og din Søster³⁾ og dine Børn allesammen med mange gode Nætter. Kjøbenhavn den 8. December Anno 1613.

Din kjære Søster altid

Margrete D. Jørgens
egen Haand.

I Aaret 1622 gjorde Borgmester Otte Knudsen sin ældste Datter *Magdalenes* Bryllup med Abigaels Broder, Mag. *Jacob Hasebart*, da Professor ved Universitetet, men samme Aar kaldet til Sognepræst ved vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. Af de i den Anledning udfærdigede Bryllupsbreve har Bircherod opbevaret det til Jomfru Ide Gjøe (1625 gift med Jens Juel til Lindbjerggaard) stiled⁴⁾:

Min ganske venlig Helsen nu og altid forsendt med Gud vor Herre.

Fromme Jomfru Ide Gøye, synderlig gode Ven, næst min venlig Taksigelse for meget bevist Ære og Gode, Eders Velbyrdighed skal altid finde mig Eders ydmyge og villige Tjener, dersom jeg udi nogen Maade kan gjøre det, som Eders Velbyrdighed kan have Tjeneste eller

¹⁾ Talen er her om Brevskriverindens Søster Dorthea Fincke, født 1596, altsaa kun sytten Aar; to Aar senere blev hun gift med den siden saa berømte Professor Ole Worm, hvis første Hustru hun var; hun døde allerede 1628. ²⁾ Dr. med. Jens Mule og Hustru Else Hansdatter (se I, 88).

³⁾ Anne Hasebart, gift med Knud Lauritsen. ⁴⁾ Ikke nævnt i Fortegnelsen i Danske Magazin 5. R. III.

godt af. Fromme Jomfru Ide Gøye, giver jeg Eder ganske venligen tilkjende, at jeg agter udi den hellige Trefoldigheds Navn at gjøre min kjære Datters Malene Otthedatters Bryllup her i Odense den 11te Søndag efter Trinitatis, som indfalder den 1. September førstkommendes, med hæderlig og højlærd Mand M. Jacob Hasebart, Professor i Kjøbenhavn. Thi er til Eders velbyrdige Fromhed min ganske venlig Bøn og Begjæring, at Eders Velbyrdighed som min gode Ven vilde have den Umag og store Besværing og til samme Dag Eder hid forføje, deres Bryllupshøjtid med Eders Velbyrdigheds Nærværelse zire og bepryde, først i Kirken med Eders gudfrygtige Bønner hos den evige Gud dennem at hjælpe, at samme deres begyndte Ægteskab maa gudfrygtig begyndes, christelig fremdrages og salig fuldendes, den Allermægtigste til Ære, deres gode Venner til Glæde, dennem selv til al lykkelig Velfart, og siden i Huset at holde Maaltid med os og flere vores gode Venner, som vi da næst Guds Hjælp til samme Tid formoder. Slig Eders store Æresbevisning jeg altid for min ringe Person vil findes Eders velbyrdige Fromhed, i hvis Maader jeg veed Eders Velbyrdighed kan have Ære og Tjeneste af, beredvillig og tjenstagtig. Vil hermed baade nu og altid have Eders velbyrdige Fromhed Gud allermægtigste befalet med al lykkelig Velfart.

Odense den 1. August Anno 1622. Otthe Knudsen.

Men det blev kun en stakket Lykke; under den Pestepidemi, som tre Aar senere hærgede Kjøbenhavn og bredte sig til Øerne, døde den unge Præstekone i Barselseng. Fra den uhyggelige Sommer 1625 ere flere Breve bevarede, der skildre Tilstanden i Kjøbenhavn og den Hasebartske Families Skjæbne. Først et Brev¹⁾ fra Mag.

¹⁾ Jfr. Danske Mag. 5. R. III, 168.

Jacob Hasebart til hans Søster Abigael, dateret vor Herre Himmelfarts Aften (25. Maj). Det hedder heri: »Gud være evig Ære og Lov for sin naadige Beskyttelse og Beskjærmelse, han endnu hidindtil haver holdt over os. Vi ville forlade os paa hans Barmhertighed, han skal endnu fremdeles være vores Beskjærmelse og Skjold. Vi og alle vore Børn lider endnu vel. Den salig Mand M. Peder Pedersen kaldede Gud om anden Dagen efter jeg skrev Dig sidst til¹⁾); hans Hustru kom sig smukt for den smitsom Sygdom og ligger meget hart af ret stor Hjertesorg. Hun fulgte ham til Jorden, den Stakkel, to Dage efter hun lidet var kommen sig. Nu nappes der en hel Hob om Bestillingen igjen. M. Anders Arreboe var saa grov imod hende, at om anden Dagen efter den salig Mand blev jordet, lod han hende spørge, om hun vilde blive i Kaldet eller ikke; vilde hun ikke, saa vilde han være det saa nær som en Anden. Den fattig, bedrøvede Kvinde fik ikke ringe Besværlighed af hans Ufinhed. M. Peder salig havde gjort ham meget godt²⁾). Sognemændene haver den salig Mand meget kjær, stræber stærk, at hun med hendes smaa Børn maa vorde forsynet med en ung ledig Mand. Hr. Cantsler³⁾ haver ladet sig deres Betænkende vel befalde. Nu haver de givet Stemme paa M. Oluf Vind, han lader sig høre imorgen her i Kirken. Bestillingen er hæderlig og tung og Kvinden er forstandig og ærlig. Gud ramme sin Ære og sine Børns Velfærd⁴⁾). — — Jeg haver min Tillid saa stærk til Gud,

¹⁾ Mag. Peder Pedersen Hie, Sognepræst ved Helliggejstes Kirke, død 13. Maj 1625. ²⁾ Digteren Anders Arrebo, der 1622 var dømt fra sit norske Bispeembede og med sin Hustru opholdt sig i Malmø, fik 1625 Tilladelse til at søge Præstekald; han ønskede altsaa nu at succedere Mag. Peder Hie, hvis Enken — hvis Navn ikke kjendes — ikke tænkte sig at blive i Kaldet, d. v. s. ægte Eftermanden. Arrebo var en gammel Ven af Hie, som han kalder *frater et hospes*. ³⁾ Christian Friis til Kragerup. ⁴⁾ Mag. Ole Vind blev Mag. Hies Eftermand, dog uden at ægte Enken paa Kaldet; han giftede sig først to Aar senere.

han skal af sin Naade ingen Plage komme nær min Bolig, men lade sine gode Engle beskjærme os alle. Endnu haver jeg været ved frit Mod og uforsagt, men udi Fare vil jeg mig ikke motvillig begive; udi mit Embede vil jeg tjene, hvo mig kalder og Ingen undslaa mig fra. Jeg sad ved M. Peders Seng engang ved to Timer; den Dag, Gud kaldede ham, var jeg og der tvende Gange. Jeg haver ogsaa været hos Peder Pay¹⁾. Den Gud, som bevared de tre Mænd i den gloendes Ild, ham vil jeg forlade mig paa og derhos bruge tilbørlige Middel baade i Huset og uden Huset. Endnu haver denne Sygdom intet tiltaget; det højest er ved 23 og 24 stundom. Her til min Sogn haver ikke været Lig i tre Dage; idag er her en Student, imorgen ved jeg af Ingen at sige. Herman von Ham blev rørt og blev betaget baade paa Hænder og Fødder²⁾. Hans Hustru bød M. Dankert³⁾ 50 Speciedaler, at han vilde besøge ham, han vilde ikke komme i deres Hus. Gud trøst os for Hjælp vi haver af Docterne. Jeg takker Gud, for det jeg kan en liden Slik selv. Vore Doctere ere saa rædde for Præsterne, de løber af Vejen og tør ikke faa dem Haand eller staa og tale med dem. Gud naade de arme Stympere for Tro de haver til vor Herre. Men jeg kan tro, Frimodighed er alene Guds Gjerning, og man skal have Medlidenhed med de Svage. Du skal have saa stor Tak for din Medicin, Du skikkede mig. — — Jeg vil intet raade Eder til at komme, undtagen at her bliver nogen mærkelig Forandring med Sygdommen; thi jeg haver mærket paa adskillige Exempler, at de, som kommer til os af fremmed Luft, det bekommer dem ikke ret vel. Jeg vil dog næst Guds Hjælp fortro Gud, siden vi haver faaet Vejrskifte og god Regn, at det bliver med Guds Hjælp godt, og imorgen faar vi Nyet,

¹⁾ Lægen og Chemikeren, Dr. Peder Payngk, død 1645. ²⁾ Handelsmanden Herman v. Ham var død 23. Maj (Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. IV, 124). ³⁾ Lægen, Mag. Dankert Leiel.

meen jeg det skal lade sig anse, hvad heller det vil tiltage eller vorde stillet. Den største Del af dem, som ere bortdøde, ere arme, forhungrede og elendige Stakler. Endnu kan vi aldrig fuldtakke Gud, han bevare Eder og os Alle«.

Det følgende Brev¹⁾ er skrevet til Anne Hasebart, Knud Lauritsens, af Maren Mester Clauses (maaske Præsten i Taarnby M. Claus Hansen Jegers Hustru) og dateret 17. August 1625 »af Mester Jacobs Hus«. Hun beretter heri om Magdalenes Bortgang saaledes: »Min kjære Anne Jacobsdatter, giver jeg Dig paa din kjære Moders og din kjære Broders M. Jacobs Vegne sørgeligen at vide, at Gud den allermægtigste haver herudi fuldkommet sin faderlige Villie og kaldet Magdalene Ottesdatter af denne elendige Verden og til sit himmelske Rige idag tidlig, der Klokken var imellem 3 og 4 med en synderlig glædelig og trøstig Afsked herfra. Hun var ganske smuk og vel tilpas i Søndags forgangen. Om Natten befandt hun sig noget svag, saa hun fornam, at hendes Tid var kommen, hvorudi hun forventede en god Forløsning. Hvilket og skede samme Aften ved 10 Slet, og Gud gav hende en ung Datter, hvilken de strax for Barnets Svagheds Skyld lod døbe og blev kaldet Kirstine. Og var Magdalene hel smuk og kjøn efter hun var forløst; men strax efter optændtes hun til en svar Hede, og ikke nogensteds hun klagede sig enten i Hoved eller for Hjerte, uden alene den Hede tvingede hende, saa Du maa tænke, at alting var sagte, førend hun talte selv din Moder over, at hun gik hjem i Aftes ved elleve Slet. Dorothe Jacobsdatter²⁾ blev hos hende. Men noget derefter fornam hun selv Dødens Tegn og faldt med en Hjertens Trøst og Taalmodighed ind til vor Herre, trøstede M. Jacob med mange skønne Ord og gode Nat, sov saa sødelig og sagtelig

¹⁾ Jfr. Danske Mag. 5. R. III, 168. ²⁾ Maaske en Søster til M. Jacob Hasebart.

hen, idet hun befalede Gud hendes Sjæl i Haand. Gud naade mig, jeg skal bedrøve gode Venner med disse sørgelige Tidender. Din Moder gad ikke selv skrevet for Bedrøvelse og M. Jacob endda mindre. Moder beder saa gjerne, kjære Anne, at Du vil fare svar varlig hermed for Ottes Skyld og ikke lade hannem faa det at vide, for I kommer i Tale med Povel Skenkel¹⁾, at han kan lade hannem vide det udi Eders andres Nærværelse. Det lille Barn begynder nu smukt at komme sig og patter nu først. Den almægtige, gode Gud spare og bevare naadelig M. Jacob og din gode Moder med de smaa Hjerter. De, der ere hjemme i Fred, de ere saa meget vel i denne bedrøvelig Tid. M. Thomas til St. Nelaufs²⁾ blev hent til hende i Nat; M. Jacob satte sig i Sengen hos hende, mens han berettede dem begge to. Dorethe³⁾ var her al Nat og Mette Islænders. Nu vil vi alle her have Eder under den højeste Guds faderlige Beskyttelse og Beskjærmelse evindeligen befalet med mange tusinde gode Nætter og Dage og ønsker hjertelig, at hvilke ikke mere skal samles i dette Liv, vi maa samles og findes med Glæde i Guds evige Rige. Amen«.

Fra Abigaels Moder, Kirsten Nielsdatter Paaske, er der et Brev af 30. August til Otte Knudsen, for hvem hun udtaler sin Sorg over Magdalenes Bortgang. »Min hjertekjære Otte Knudsen og allerkjæreste Søn i denne Verden — begynder hun —; for Eders Godhed mod mig og Mine lønne Eder den rige og fromme Gud. Og eftersom her er en meget sørgelig Tilstand, vilde jeg Eder, imens jeg endnu er ved Helbred, til Trøst og Taksigelse med min ringe Skrivelse bemøje. Og eftersom Gud haver ramt os nu begge, saa beder jeg min Gud, I maatte denne

¹⁾ Borgmester i Kjertemind Poul Schinkel, gift med Magdalenes Søster Karen Ottedatter. ²⁾ Mag. Thomas Cortsen Wegner, Sognepræst til St. Nicolai Kirke. ³⁾ Formentlig den ovfr. omtalte Dorothe Jacobsdatter.

Sorg af Gud bære og lide; haabes, Gud ikke har gjort os det, fordi han er vred paa os, men for han havde hende kjær; hun skulde ikke have saa megen Omhu, som jeg har haft i mit Ægteskab og i min Enkestand. — — Hvad vor Datter belanger, da var hun opdragen uden Sorrig for sin Part. Hun har og, efter hun er kommen til os, saa vel levet uden Omhu og Sorg og har været vel tilfreds; Gud har været hende god baade i Liv og Død. Og bekymrede hun sig intet videre om den ganske Verden, end begjærte at kysse sin Datter, takkede M. Jacob, Dorothe og sendte Fader, Moder, sin Søster og mig gode Nat. Men hastig kom Døden og skyndede fort. Og befalede hun sin Sjæl til sidste Ord i Guds Haand, læste, imens hun kunde, begjærede M. Ole¹⁾ vilde læse, naar hun ikke kunde, og dermed er hun saligen hensovet. Hvorledes Gud vil have det med os igjen er, det staar i hans Haand. Om Aftenen vi lægger os, da tænker vi ikke længer; om Morgenens det samme. Er det en Straf, da er det hart; men er her meget ondt til os, da er det godt med første at vandre, før Ulykken kommer. Saa hjertelig sørger M. Jacob, at vi tør ikke lade hannem ene. — — Jeg har intet Godt Eder at tilskrive, men takker Gud, at jeg hører, I tager dette Kors noget taalmodeligen. Saa sandt som Herren lever, jeg har mist en god Datter og mit Barn mist en kjær Kone. Han mener dog, det ikke er kommet uden af Gud, fordi han ser saa meget ondt. Han frygter, det ikke skal løbe vel ud paa vor Side; derfor gjør den svage, sorrigfulde Mand sig en svar Tanke. Men vi vil nu sætte al vor fortjente Straf i Guds Haand, takke Herren for sit Gode hertil og ønske, at vi maa nyde Gud til Ven. Jeg takker først Gud, saa Eder for det Barn, jeg nu miste; saa takker jeg og den gudfrygtige, ærlige og flittige Kone i sin Grav og

¹⁾ Mester Ole Vind.

ønsker, at Gud vil samle os i sin fuldkommen Ære og Glæde. Værer nu trøstig, mit Hjerte Barn, og lever længe glad med mit Barn og ellers alle vores fælles Børn. — — Hans Trægaard¹⁾ beder, at jeg vil hilse Eder trolig. Han besøger M. Jacob; hans Kors har af Gud ikke været nedlagt, gaar og i sin Sorg, Søster, Børn dør hver Dag; Konen er svag, Datteren i Helsingør forstyrret. Ham paalægges adskillig Værjemaal. Nu Gud vær vor Trøst. Vil I helse Eders Børn og Venner og liden Tonne²⁾ med en gode Nat. Birgitte Hasebart er den kjønneste Papegøje, jeg har hørt; Jacob lille er og kjøn, tripper for sin Fader af stærk Magt³⁾. Nu Gud regere og raadføre al-

¹⁾ Handelsmand i Kjøbenhavn, død 1641, gift med Maria, Johan Fuirens Datter (Personalhist. Tidsskr. I, 194; Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. IV, 78; Bricka og Fridericia, Christian IV.s Breve III, 189).

²⁾ Antoni, Otte Knudsens og Abigaels mindste, fireaarige Søn. ³⁾ Jacob Hasebarts og Magdalenes to ældste Børn, af hvilke Sønnen Jacob formodentlig senere er bleven optagen i Huset hos sin Slægt i Odense; thi fra Odense Gymnasium blev 1646 dimitteret til Universitetet en Jacob Hasebart, der ikke kan være nogen anden end ham; hans Farbroder, Biskop Wichmand Hasebart i Viborg, havde ganske vist ogsaa en Søn af dette Navn, men han døde spæd (Wad, Rektorerne paa Herluisholm S. 91). Han afsluttede aldrig noget Studium og maa have været en daarlig Person, siden han før og under Svenskekrigen lod sig bruge af Fjenden som Spion; i November 1658 omtales han som siddende i Forvaring i Malmø med flere Danske (Danske Mag. 5. R. VI, 162. Hist. Medd. om København 2. R. I, 272 ff.). Hvor mærkeligt det end synes, maa han være sluppen godt fra sin skammelige Bestilling; thi efter Krigen træffe vi ham igjen i Odense. Den 23. September 1661 skriver Biskop Jens Bircherod i sin Dagbog (Mscr.): »Jacob Hasebart (for at se, hvorledes gode Venner lide) fra Kjøbenhavn til Odense ankommen saa jeg nu af alle med Æres Bevisning at være omladt, fordi man vidste hannem at have gode Midler til at fortsætte sin Fortun. Men efter mange Aars Forløb (naar hans Penge og Formue er sat overstyr), da vil fast Ingen se til hannem«. Saaledes blev ogsaa hans Skjæbne. Landsdommer Jacob Bircherod fortæller i sine Familieoptegnelser (Kongl. Bibl., Kalls Saml. Fol. Nr. 130 S. 100 f.), at han var »en meget galant og artig Karl«, der depenserede ilde alle sine Midler; da hans Forældre døde af Pest, blev han lagt i deres Seng i Haab om, at han skulde dø med dem. Han døde

ting efter sit vise Raad. Nu ti tusinde gode Nat med Hjertens Taksigelse«.

Sjette Dagen efter at M. Jacob Hasebarts Moder havde skrevet dette Brev bortkaldtes han — den svage, sorryfulde Mand — fra sine tre smaa moderløse Børn; den 5. September blev han Pestens Bytte, kun 34 Aar gammel. —

Det er bekjendt, hvorledes Odense i det syttende Aarhundrede gjentagne Gange var Skueplads for Stridigheder mellem Borgerskab og Gejstlighed, der ikke drejede sig om virkelige Værdier, men om Gang og Sæde i Forsamlinger; de rige Borgere, der sad i Magistraten, følte sig hævede over Præsterne og Professorerne ved Gymnasiet, og disse vilde paa deres Side ingeniunde lade sig lumpe, især ikke naar de vare Magistre, i daglig Tale Mestre. I en af disse forargelige Stridigheder, allermest forargelige, naar Gejstligheden indbyrdes stredes om Rangen¹⁾, pharisæiske Trætter, som Christian IV træffende kaldte dem, spillede Borgmester Otte Knudsen en Hovedrolle. Bloch fortæller i sin Fyenske Geistligheds Historie (I, 371 f.) om en Rangstrid i Aaret 1635 mellem

i Odense i største Armod; »naar og Nogen nu i hans Armod vilde lade ham høre sin forrige Tilstand og store Midler, svarede han dem, at paa Dommens Dag var en Rosenobel og en Kokasse lige højt agtet«. Han levede til Aar 1700, da han den 17. August blev begravet i Graabrødre Kirkes store Gang — men der skete ingen Prædiken, hedder det i St. Knuds Kirkebog. Hvem der har betalt de 4 Rd., hans Begravelse kostede (Graabrødre Kirkes Regnskab), er ikke godt at vide; han var saa fattig, at man forgæves vil søge ham i nogen Skifteprotokol.

¹⁾ I Odense St. Hans Sognekalds Archiv ligger en Consistoriets Afgjørelse 10. December 1645 af Rangstrid mellem to Sognepræster i Byen, M. Peder Nielsen Falster til St. Hans og M. Niels Pedersen Brun til vor Frue Kirke, hvilken sidste forlangte Fortrin, da han havde promoveret til Magister to Aar før M. Falster, som stod paa, at han var ældre in officio ecclesiastico baade her i Byen og andensteds. Kjendelsen lød paa, at da M. Falster har været Sognepræst i Odense 6 Aar og nogle Maaneder, men M. Brun kun i 2 Aar og nogle Dage, da bør M. Falster juxta senium in officio gaa og sidde over M. Brun.

Raadmændene og Gejstligheden og tilføjer, at »efter en gammel og tilforladelig Sagn i Odense var Disputen alene imellem Sognepræsten til St. Knuds Kirke, M. Jacob Sperling og den da værende øverste Borgmester Otte Seebled, til hvilken M. Sperling skal have sagt: *Er I Mester over Borgerne, er I ikke Mester over Mesterne*«. Her har imidlertid Traditionen knyttet denne Ytring til et andet Sammenstød end det, ved hvilket den virkelig er faldet; thi der kan næppe være Tvivl om, at den grunder sig paa en Sætning i det Brev, som Professor ved Gymnasiet, M. Svend Pedersen, fandt sig foranlediget til at tilskrive Borgmester Otte Knudsen, som ved et Bryllup den 12. September 1624 ikke havde villet gaa i Række med ham. Havde nu Mag. Svend, der var femten Aar yngre end Borgmesteren, været en ubetydelig eller ubegavet Person, der kun skyldte den lærde Holger Rosenkrantz' Anbefaling sin Forfremmelse fra Rector til Professor, vilde man bedre kunne forstaa hans Harme over den Tilsidesættelse, han mente sig overgaaet; men det var saa langt fra; han var netop en usædvanlig begavet og aandelig udviklet Mand, der under vanskelige Forhold ved sin Paavirkning var en sand Støtte for lærde Holger, hvis Tillid og Venskab han bevarede til sin tidlige Død 1636¹⁾. Saa meget mere paafaldende er den harmfulde Tone, der præger følgende Brev, som han Dagen efter Brylluppet sendte sin gode Ven Borgmesteren²⁾:

Wenlig helßen forsent. Kiere Otte Knudßøn borgemester, gode wen, betacker ieg eder wenligen for al

¹⁾ Dansk biogr. Lex. XII, 640. ²⁾ Brevet meddeles her efter Originalen, som Landsarchivet for mange Aar siden erhvervede hos en Antiquar i Kjøbenhavn, der des værre ikke kunde oplyse, hvorledes det i sin Tid var kommet i hans Eje. Man skulde tro, at det har hørt til de af C. Iversen paa Marieshøj opbevarede Archivalier, da det er aftrykt, men unøjagtigt i hans Almeennyttige Samlinger XXXVIII, 152—60 (1799).

bewiist ære oc gode, det ieg igien findis wilferdig¹⁾ at forskylde. Her hos er ieg gerne begierendis, at Otte Knudbøn mig icke wille fortæncke, at ieg hannem i wenlighed met min skriffuelse anmoder om det, ieg ellers selff hiemme i hans hus eller andensted i enlighed wilde hannem forreholde. Saa haffde ieg sandelig mig icke det til Otte Knudbøn som min altid forhobte gode wen tilforseet, at hand i gaar paa saadan en helligdag vdi hederlige, erlige oc welagte folchis forsambling, baade her aff byen oc andensteds fra, mit i brudgomskaren oc tilgangen til høimesse offentlig paa gaden for alle skulde mig saadan groff affront oc despect willet anhegne, i det hand mig haffuer forsaget oc reproberet²⁾, som wilde gaa i leed³⁾ med hannem, forholt sig tilbage til de andre gode mend, forladendis mig ene som den, der icke war hannem geff noch. Saadant vdi wenlighed nu Otte Knudbøn at forreholde haffuer ieg for raadeligst anseet, paa det mistanke oc al anden despit kunde forekommis oc denne handel i wenlighed nedleggis. Otte Knudbøn borgemester lod sig forskreffne tiid oc stæd met tiltale forliude, at wi icke kunde forligis om gangen, at ieg skulde gaa høiresidis oc det for hans embedis skyld, oc ieg til suar formeente, at mit embed er lige saa høit som hans, huor til Otte suarede, at det var gott, gich saa tilbage oc forloed mig ene, spottelig, oc tog sig en anden at gaa hos, huilchet ieg tog til tacke, oc større bravade at gaa forbi, som oc forargelse at sky, rømmede ieg hannem lufft och rum. Wilde nu Otte Knudbøn vden affecter dette betæncke, skal hand vel selff kunde erachte saadant hannem icke well anstaa. Thi belangende forregiffuen aarsag, eders embede, tacker ieg Gud, som haffuer giffuet mig forstand oc wilie til at ære oc achte hans forordning och huers embede, det met eders

1) o: villig. 2) o: fornægtet og forkastet. 3) o: i Række.

ocsa, som det paa kongelige maiestatz wegne eder er betroed, huilchet i oc selff achter. Men mit embede, som mig oc paa kongelige maiestatz wegne er betroed, maa i icke derfor egenwillig forachte eller dømme, huilchet ieg achter io saa høit, som i achter eders. Det huerken ieg eller i skulde tuistis om. Thi ieg haffuer icke selff taget mig mit embed till, i haffuer ey heller. Derfor weed den best, huor høit embedet er, som det oß begge haffuer, huer sit, tilbetroed. Oc effter som wi aff Gud och kongelige maiestat och hans høffuismand paa hans wegne haffue wore embeder, saa hør det oc dennem til at forordne her vdi oc icke Otte Knudßøn at dømme om mit eller sit embede oc deris wærdighed. Men effterdi Otte Knudßøn haffuer i gaar i saadan hederlig forsambling saa vformodet vraget mig oc holt sig fra mig som sig vwærdig i orden, leed oc gang, saa beder ieg wenlig, at Otte Knudßøn mig icke fortæncker, at ieg aff saadan giffuen aarsag nu taler noget wiitlofftigere om saadant, som ieg icke gierne wilde røre, oc daarlige wiisß handler om det, daarligt er.

I er som en erlig god mand erlig fød, ieg er lige saa erlig fød. I er erlig opdragen, haffuer erlig leffuet hvor i haffuer wæret. Ieg er ocsaa erlig opdragen, haffuer ocsaa erlig leffuet oc skickelig forholdt mig indenlands oc vdenlands blant ieffnlige oc blant erlige och welbyrdige adelsmend, friherrer och greffuer. I er kommen til et erligt naffn oc embede (ieg faar met forloff at tale noget daarligen) ieg er ochsaa, och haffuer mig der til ladet forhøre, haffuer der til publice disputeret, efftersom ieg der til aff kongelige maiestatz forordning oc Kiøbenhaffns høiloflig kongelig universitetz invitation war kaldet, huilche haffue privatim oc publice samptycht mig (ieg taler daarligt) til honores magistrales, huilche ieg oc effter kongelige maiestatz privilegier erligen och loffligen haffuer erlanget, den wærdighed ieg vden al forfengelig kiødelig ærgerig-

hed holder i tilbørlig reverentz oc acht. Ieg er siden aff øffrigheden paa kongelige maiestatz wegne kaldet til profession i dette kongelig collegio, som her i byen er anrettet, huilchet embede (effterdi ieg er foraarsaget at komme til berømmelse) ieg ocsaa acter saa høit, som Otte acter sit, oc forachter dog icke hans embede eller hannem, som hand saa hastelig wformodet i gaar haffuer forsaget oc despriseret mig oc mit embede. Men at Otte Knudßøn i gaar haffuer absondret sig fra mig som en vwærdig eller den, hans embede kunde forringe, begierer ieg gierne hans argumenter der til i wenlighed at forstaa. Forfengelig ærgerighed skal wære langt fra mig: den tilbørlige ære, Gud oc øffrigheden haffuer giffuet mig, vil ieg icke aff skrømpet eller tyckegodhed forsage eller forachte. Wor naadige herre och konge haffuer selff æret min stand oc embede saa vel som eders, saa at naar hylding oc saadan stor forsambling er holt i hans maiestatz egen præsentz, da er min stand (i fortæncker mig icke, for ieg rører ved denne materie imod min wilie) præferered eders, saa at den geistlig stand er fremkaldet nest efter adelstanden. Hans maiestat endnu ærer den stand, ieg er wdj, i adskillige forordninger for eders stand, haffuer oc hans høibemelte kongelig maiestat forordnet mig oc dem, i lige embede met mig ere, seerdelis iurisdiction, saa at Otte Knudsøn intet kunde tabe aff sin reputation for min skyld hos borgerskabet, huilche Otte haffuer aff vor kiere welbyrdige lendsmand paa hans maiestatz vegne faaet sit embede at biude och regere offuer oc icke, det ieg troer, haffuer faaet høihed at regiere offuer mig eller mine consorter oc oß at sette til rette efter sit gode tycke, huilche Otte paa sit embeds wegne huerken kalder eller lønner, kand dem derfor huerken indsette, vdsette eller til rette sette. Men mit kald tacker ieg Gud oc kongelige maiestat for oc den øffrighed, hand haffuer sat offuer mig, huilcke ieg oc

met yderste demydighed skal oc wil altid findis hørig oc vnderdanig. Aff eder weed ieg mig ingen anden willighed eller rætt, end en huer vdlendig kand nyde, som i paa hans maiestatz vegne er forpflichtet til at schaffe low oc rætt, saa wiit eders embede strecker sig. Min welfart oc frihed tacker ieg Gud oc hans maiestat for, som vnderholder som anden geistlig orden her i byen saa oc mig, eder oc menigheden til welfart og ære. Om dette skulde Otte Knudsøns erwærdig embeds titel hannem ocsaa erindre, at hand er oc heder *borgemester* oc icke *Mesters* mester eller *professors* mester (ieg er forarsaget til at tale daarligen) eller de *lærdis* mester. Huilchet andre erlige oc welacte mend i lige stand met eder ansee oc betrachte. Ti belangende end ocsaa schick oc seedvane met almindelig process i erlige samqvem aff min oc eders stand weed i wel selff, at andre wiise och welachte mend, borgemestere her i landet oc andre fornemmelige stæder tage sig icke saadan ære til at degradere lærde mend, som aff Gud oc øffrigheden ere graderede och respectede. Da Otte Knudsøn forgangen aar i Nyborg var til brudlup, da stædde io Otte de erlige gode mend, borgemestere i Nyborg oc Suenborg, at de ginge och sadde offuer hannem, huilche icke da wilde betage mig min orden for dennem, men ansaae den wærdighed oc embede, ieg haffuer nydet boglige konster ad. Huad skick er i Wiborg, Aarhus oc Ribe?

Den erlige oc forstandige mand borgemester i Weile, huilchen Otte Knudsøn io wisselig giffuer borgemester-ære for sig, holder sig det vsømmeligt at tage sig saadan ære til, men huor ieg och andre min stands consorter (holder mig denne daarlig tale til gode) haffue wæret i hans selskab, haffuer hand ernstlig holdet sig vnder dem, thi hand haffuer lærdt och mindis iblant andre boglige konster dette vers:

— didicisse fideliter artes
Emollit mores, nec sinit esse feros¹⁾.

Andre aarsage kand ieg icke nu begrunde til denne schimpff och despect, thi ellers ere wi huer andre intet skyldige. For bewiist tieniste oc ære haffuer ieg met bewiist tieniste oc ære wederlagt, saa der staar intet tilbage vden kierlighed, hvilchen ieg vil bewiise eder oc enhuer. Dette skulde end icke fortrodet mig, dersom Otte Knudsbøn haffde nogen tid tilforn ladt sig formercke om denne efftergreben høihed oc ære enten hos min kiere superintendent eller andre, som mig derom wilde advaret, da skulde ieg vel paa min side affverget saadan despris saa wel som saadan offentlig ærgerigheds forargelse, andre der aff kunde tage. Oc enddog Otte Knudsbøn ingen autoritet haffuer at raade eller biude offuer mig vden byes eller inden byes, saa wil ieg dog nu sette det til hans egen betenkende, at dersom Otte kunde noget forordne her vdi, huor hand da vilde dømmе, at ieg oc min stands consorter skulde vdi erlige samqvem haffue voris orden, gang oc stade? maa skee imellem eder oc de gode mend, som sidde i raadet paa bench met eder? dennem som mine gode wenner allesammen aff mig vforacht her indført, men hederlig ommeldett. Huoroffuer dennem motte storligen forundris, at i skulle saa wiit gribe framb met eders ære, oc de skulde lade nogen seerdelis grad imellom sig oc eder, effterdj de gode mend haffue io ingen forordning hørt eller seet der om. Siden skulde vel findis aff gode achte mend i borgerskabet (dem til ære ommeldet), som vilde ocsaa holde deris reputation nest raadmenden. Huor siunes nu Otte Knudsbøn, at wi skulle haffue voris orden? Huor aff Otte selff kand skionne, qvanta absurda her aff wilde vdspringe. Men wi tacke Gud almechtigste och vor naadige høiwiise

¹⁾ Ovidii Epistolae ex Ponto II.

herre oc konge samt hans maiestatz oc rigens raad, som icke wille haffue oß saa effterßatte oc forskutte, men formedelst christelige forordninger ladet til kiende, at de ærer Guds ord oc dennem, som der vdj oc andre frii boglige konster betiene, huilchen acht wi vdj woris hierters ydmyghed holde i stor ære oc respect. Dette wilde ieg nu i wenlighed stille Otte Knudßøn som min gode wen for, at hand kand deraff selff forstaa, at ieg icke aff nogen kiødelig letferdig ergerighed haffuer respected min stand och holt min orden hos eder i gaar, men met god grund oc beskeed, oc at Otte sig icke saaledis skal fortencke, ey heller mig. Den despect, mig er giort, lader ieg Gud och øffrigheden betale. Ti ieg haffuer huerken wilie eller stunder at legge mig ind i mistancker eller had met eder eller nogen, meget mindre i saadan forfengelig ærgerigheds trætte. Ieg haffuer en langt høire ære at stræbe effter hos Gud och haffuer noch met mit kald at bestille, som ieg tencker Otte skal vel ocsaa haffue met sit, saa at wille wi flittig tage ware paa dem, da skal vel ingen tid bliffue til offuers at anwende paa forfengelig ærgerighed, huilchen ieg aff mit hierte hader. Dersom Otte mig her til mundlig eller schriffutig vil lade wide, om hand haffuer noget andet seerlig mig endnu vbewist argument at staa paa, huorfor hand mig vil displacere, da skal ieg vel aff sandhed mig lade besige. Bedendis, at alt dette motte vel optagis oc oß frembdelis gode wenner at kunde bliffue. Datum Odenße den 13. septembris 1624.

Eders gode wen altid
 Suend Pederßøn
 egen haand.

Udskrift.

Erlig, wiiß och welacht mand Otte Knudßøn, borgemester i Odenße, min synderlige gode wen, gandske wenligen tilskreffuett.

Borgmesterens Adelskab ignorerer Professoren aldeles: de ere begge lige ærligen fødte (Svend Pedersens Fader var Foged hos Hans Skovgaard i Skaane), men da den gejstlige Stand med Rette foretrækkes for Borgerstanden, føler han sig egentlig hævet over Borgmesteren, som han titulerer ærlig, vis og velagt, men ikke velbyrdig. I saa Henseende har han utvivlsomt været i god Tro; thi de Borgerslægter, der kunde fremvise gamle Adelspatenter, formaade aldeles ikke at hævde deres derved erhvervede Fortrin fremfor andre ansete Borgere; Mulerne træffer man af og til tillagt Prædikaten »velbyrdig«, Otte Knudsen og hans Nærmeste aldrig. I Laurits Christensen Wellejus' Ligprædiken over Otte Knudsens Datter Birgitte, Borgmester Thomas Brodersen Risbrichs Hustru (Kjøbenhavn 1666), hvor alle Former ere iagttagne, kaldes hendes Fader »den ærlige, vise og velfornemme Mand Otto Knudson, fordm Borgemester her sammesteds«, og hendes Moder »den hæderlig, dyderig og gudfrygtig Matrone Abigael Hasebart.«

Af Borgmester Otte Knudsens Sønner af 1. Ægteskab naaede kun den ældste, *Knud Ottesen*, Manddomsalderen. Han fulgte Slægtstraditionen og helligede sig Handelen, men havde ikke sin Faders Dygtighed; var i Begyndelsen meget rig, foragtede Brudegave, men det gik siden tilbage, hedder det om ham i en gammel Optegnelse. Vist er det, at han i 1634 af en Kjøbmand i Amsterdam krævedes for den meget betydelige Sum 3036 Rd. for leverede Silkevarer, som han trods givet Løfte ikke havde betalt efter et Aars Forløb. Amsterdammeren sendte endog sin Befuldmægtigede her til Landet for at indkræve sin Fordring, og da han kom hertil, var Knud Ottesen rejst til Danzig, hvorhen han fulgte ham. Efter mange Udflugter lovede Skyldneren at betale sin Gjæld i Sølv og Guld, men Vægten af det præsterede viste sig ikke at være tilstrækkelig, saa den Fremmede for at faa

Sagen bragt til Ende maatte henvende sig til Kongen, der to Gange lod Lensmanden paa Odensegaard, Henning Valckendorff, tilskrive om at formaa Knud Ottesen til at klare for sig¹⁾. Som saa mange andre formaaende Mænd har han formodentlig jævnlig ydet Laan mod Haandpant i Juveler og Guldsmykker, hvorved han, naar Panterne ikke indløstes, blev Ejer af ædelt Metal til Brug i Tilfælde som det anførte. Saaledes kan det constateres, at han af Fru Emerentse Pedersdatter Baden, gift med Landsdommer Claus Brockenhuus til Søndergaard, Broholm m. m., havde i Pant en Guldkjæde udi Knuder (21 Lod $1\frac{1}{2}$ Qvintin, Loddet agtet for 7 Rd.), et Armbaand gjort udi en Slange med 21 Demanter ($18\frac{1}{2}$ Lod à 7 Rd., Stenene agtet for 70 Rd.), altsaa tilsammen til en Værdi af omtrent halvfjerde hundrede Rd. Da Fruen døde 1639, havde Claus Brockenhuus, hvis Liv var optaget af Ejendomshandler og Retstrætter, ikke Penge til Pantets Indløsning, hvorfor han gav Knud Ottesen Ret til at sælge Smykkerne til hvem han lystede²⁾.

Den 4. September 1631 — kun elleve Dage før sin Faders Død — holdt Knud Ottesen paa Raadhuset stort Bryllup, der mindst fejredes i to Dage, med Raadmand Willum Lucassens Datter Mette³⁾, en Fest, der gav Anledning til Søgmaal for Raadstueretten imod ham for at have buden flere Gjæster og ellers i andre Maader forholdt sig anderledes, end Kongl. Majestæts Forordning omformelder. Magistraten foreslog ham at afgjøre Sagen med en Bøde, uden videre Rettergang, men han svarede,

¹⁾ Fyenske Tegnelser IV, 292, 304, 16. Juli og 3. October 1634.

²⁾ Odense Byfogeds Conceptbog 1640—41, Fol. 31 f. Om Claus Brockenhuus, død 1646, se Danmarks Adels Aarvog XIV, 91 og Hist. Tidsskr. 4. R. V, 157—66. ³⁾ Saml. til Fyens Hist. og Topogr. VI, 166. Hun var født 26. Februar 1612 (Personalhist. Tidsskr. 5. R. VI, 22) og døde som Enke efter Stiftsskriver Hans Brodersen 14. Marts 1667 (Bircherods Dagb. Mscr.), ikke 14. Maj 1677, som ellers anføres.

at saavidt med hans Bryllup og Højtid kan være beganget videre end Kgl. Majestæts Forordning hans Stand tillader, har han haft den høje Øvrigheds Tilladelse dertil, dog ikke skriftligen, og lovede inden to Maaneder at skaffe sig den høje Øvrigheds naadigste Bevilling¹⁾. Mere om Sagen indeholder Raadstuebogen ikke, og 8. Marts 1632 tilskrev Kongen Magistraten, at den indtil videre Besked skulde standse Tiltalen mod Knud Ottesen²⁾. Dermed sluttede Sagen.

Knud Ottesen kom aldrig i Magistraten³⁾; ved sin Død i Juli 1641 var han næppe mere end 40 Aar gammel⁴⁾. For Alderens Skyld kunde han jo nok have beklædt en Raadmands Sæde, men hans daarlige Økonomi, der nødsagede hans Enke til at gaa fra Arv og Gjæld, gjorde ham uskikket til saadan Værdighed. Nøjere Oplysning om hans Formuesforhold kan ikke gives, da Skifte efter ham hverken er indført i Odense Skiftebøger eller haves andensteds, og de bevarede Retsprotokoller indeholde lidet ham vedrørende. En lille Notits af Tingbogen 1638—40 (28. Maj 1638) kan fortjene at opbevares; under en Retssag mod en af hans Folk, der havde bestjaalet ham, retter han følgende ganske morsomme Opfordring til Vedkommende om at bekjende: Du ærlig Fugl, tag Papir og Blæk og skriv paa en Seddel, hvad Du haver mig frastjaalen!

Otte Knudsens Børn med Abigael bleve heller ikke gamle; den yngste og sidstlevende af dem, *Antoni* eller, som han selv skrev sig, *Anton Ottesen*, født i April 1621, død som Byfoged i sin Fødeby — hvis første Hustru,

¹⁾ Odense Raadstuebog 24. October 1631. ²⁾ Fyenske Tegnelser IV, 181. ³⁾ Urigtigt kaldes han i Danmarks Adels Aarvog XXXI, 450 Borgmester. ⁴⁾ Biskop Hans Mikkelsen skriver 20. Juli 1641: *invisi Canutum Ottonis lethaliter ægrotantem* (Saml. til Fyens Hist. og Topogr. VII, 190); 22. Juli er der til St. Knuds Kirke betalt for Voxlys til hans Begravelse (Kirkens Regnskab).

Anna Jacobsdatter Fuiren, skal have sørget sig ihjel, fordi han levede hver Dag for meget lystig — giftede sig anden Gang, 28. Juni 1663 med Handelsmand Johan Hønes Enke, Kirsten Pedersdatter Balslev¹⁾. Da Ægteparret den næste Dag igjen havde Familien til Aften i deres Gaard i Korsgaden, sagde han i sin Lystighed: ad Aare vil vi igjen have Eder samlede til Barsel hos os. Men ganske uformodet blev han bortkaldt allerede det følgende Aar den 4. Marts. »Nogen Alteration — skriver hans Søsterdattersøn Jens Bircherod — fik vores Familie over den gode Mands, Morbroder Antonis hastige og for faa Dage siden ganske uforventet Bortsovelse, hvilken dog var til de Nærværendes bevægelig Trøst meget christelig og salig. *Verba ejus postrema*, efterat Præsten havde hannem om Natten med Sacramentet betjent, vare disse Patriarchens Ord: »jeg slipper Dig ikke, førend Du velsigner mig.« Da Bircherod, der den Gang var en lille sexaarig Dreng, saa sin Oldemoder Abigael sidde med Haanden under Kinden, sagde han: »nu tænker I, Mormoder lille, paa Eders Søn, som staar Lig, og det maa visselig være Eder en stor Sorrig, at I saaledes skal følge alle Eders Børn til Jorde«, hvortil hun svarede: »o, mit Barn, jeg maa herudi med den himmelske Guds Villie være tilfreds og takke hannem tilmed, at jeg haver ved hans Naade set alle mine egne Børn med Æren at komme i deres Grav og derimod ser nu aarligen mine Børnebørns Børn igjen at formeres og i hine Afdødes Sted at fremvoxe. Og nu falder det Dig og dine Sødskende til at være her efter min Alderdoms Glæde og Fred.«²⁾

Herved tænkte hun paa den Børneflokk, der opvoxede hos den lærde og fromme Professor ved Gymnasiet, Dr.

¹⁾ Hendes Personalialia i Personalhistorisk Tidsskrift 3. R. VI, 81—90.

²⁾ Bircherods Dagb. Mscr

Jacob Bircherod (født 1624, død 1688) i hans Ægteskab med Sille Thomasdatter Risbrich (født 1637, død 1708), Datter af Abigaels 1659 afdøde Datter *Birgitte Ottedatter Seeblad* i Ægteskab med Borgmester Thomas Brodersen, der døde 1665. I denne Kreds søgte hun sin Glæde; jævnlig havde hun Familien til Gjæst, og i sit sidste Aar samlede hun hver Tirsdag en Kreds af de unge til Middag, hvorefter en liden Kjøretour af og til kunde slutte Dagen. De Bircherodske Børn holdt hun over Daaben og fulgte dem med saadan Interesse, at hun endog paa tog sig at prøve den niaarige Jens' Fremgang i Latinen. Ogsaa sin anden Datterdatter, Karen Thomasdatter Risbrich (født 1635, død 1686) saa hun lykkelig gift, først med Dr. med. Stephan Ram, død 1658, siden (1661) med den velhavende og ansete Dr. med. Christopher Balslev, og Moder til flere Børn; et af dem var Birgitte Balslev, den senere Bispinde Kingo, et andet var en lille Dreng, Thomas Balslev, som Abigael den 17. October 1666 holdt over Daaben. Natten derpaa havde hun en Drøm, hvori hun syntes, at da hun skulde gaa ud igjen af Kirken med Barnet, faldt hun med det i en aaben Grav. Denne var sandelig ingen *vanum somnium*, siger Jens Bircherod; thi hende bortkaldte Gud inden næstfølgende Aars Udgang og Barnet, som havde fast aldrig sit Helbred, levede heller ikke længe efter hende (det døde 18. Maj 1669).

Ogsaa udenfor sin Kreds i Odense, hos den høje Adel, nød Abigael Anseelse, og det tyder paa stor Tillid til hende, at en Mand som Corfits Ulfeld anmodede hende om at tage hans ulykkelige Søster Birgitte i sit Hus; som knap sextenaarig var hun bleven gift med Otto Krafse til Egholm, fra hvem hun løb bort; 1644 fik hun sit Ophold hos Abigael, paa hvor lang Tid, vides ikke; senere strejfede hun, som Leonora Christina kalder »den bekendte udydige Birgitte Ulfeld« om i Tydskland, hvor

hun døde¹⁾. Mange Aar senere besøgte Ulfeld²⁾, der ikke let glemte en Velgjerning, Abigael. Endnu paa Skiftet efter denne opføres »Fruens Kammer« og »et lidet Kammer næst ved Fruens Kammer«, der formodentlig har været Fru Birgittes og hendes Piges Kamre.

Da Marsken Anders Billes Enke, Fru Sophie Rosenkrantz, 1662 gjorde sine to Døtres Bryllup i Odense kort efter hinanden, gik Abigael paa Fruens Anmodning for Borde ved Festerne paa Raadhuset, ved hvilken Lejlighed hun til sin Harme mistede en til Borddækningen udlaant forgyldt Sølvkande, for hvilken hun aldrig fik nogen Erstatning³⁾. Heldigvis kunde hun til Nød undvære den, da der i hendes Bo fandtes endnu ikke færre end sex Sølvkander. Preben Brahe til Brahesborg og Engelsholm med Frue, Susanne Gjøe, besøgte 1661 med deres Børn Abigael, der lod den lille treaars Jens Bircherod kalde ind at lege med de smaa Braher, blandt hvilke vel har været hans jævnaldrende, den senere saa bekjendte Karen Brahe, Jomfruklostrets Stifterinde⁴⁾. Ogsaa ved sørgelige Lejligheder var hun kjærkommen; da Jørgen Seefeld til Visborggaards Hustru, den sextenaarige Barbara Friis blev

¹⁾ Molbech, Bircherods Dagb. S. 75, 83. Danmarks Adels Aarvog XL, 527 f. Birket-Smith, Leonora Christina, Grevinde Ulfelds Hist. I, 443, II, 184. Danske Saml. 2. R. II, 326 ff. ²⁾ Hvor afskyet Navnet Ulfeld blev, ogsaa i Odense, kan man finde betegnende Exempler paa. I 1687 skjælder en Mand en af Consumptionsforvalterens Folk, der hed Corfits Ottesen Kjerulf, ud for Ulfeld (Odense Tingbog 1685—89, Fol. 222), og under Spil paa et Værtshus 1746 titulerer en Smedesvend sin Medspiller, en Corporal: Du Ulfeld! (Odense Politiprot. 1741—68, Fol. 45 ff.). ³⁾ Bircherods Dagbøger ved Molbech S. 77. Lignende Uheld havde hun haft, da hun i November 1634 udlaante et nyt Taftes Sengtæppe paa 9 Alen til at lægge paa den Seng, i hvilken Churfyrstinden af Sachsen overnattede paa Odensegaard; det blev borte, men hun fik dog 16 $\frac{1}{2}$ Rd. i Erstatning (Odensegaards Lensregnskab 1634—35). ⁴⁾ Bircherods Dagb. Mscr.

bortreven af Børnekopperne i Odense 1638 (19. September), stod Abigael ved hendes Dødsleje¹⁾.

Som en elsket og æret Oldemoder i sin Kreds, højagtet af alle Andre, endte den gamle Borgmesterenke sine Dage efter et Par Maaneders Sygdom af Gulsot tredie Juledag 1667. Den 7. Januar 1668 stededes hun til Jorde i St. Knuds Kirke; den Ligsten, der dækkede hendes, Otte Knudsens og hans første Hustrus Grave, hører til de ved Restaureringen 1753 omhuggede. En Tegning af den haves i de Bircherodske Odense-Monumenter; dens Indskrift er, dog ikke helt nøjagtigt, aftrykt hos Mumme, St. Knuds Kirke S. 165. Arvingerne holdt privat Skifte efter hende, hvorfor Skifteforhandlingerne ikke ere indførte i Odense Skifteprotokol, men i en særskilt Act, indbunden i Pergament og velconserveret, nu opbevaret i Landsarchivet som en Del af den Rønninge-Søgaardske Gave. Foruden sin Gaard i Overgade, vurderet til 1200 Sldr., og andre faste Ejendomme efterlod hun sig et rigt udstyret Hjem: Sølvtoj, Smykker, Meubler, Husgeraad — f. Ex. 106 Tinfade, 79 Tintallerkener — talløse Sengklæder, Gangklæder o. s. v. Hele Boet vurderedes til 4800 Dlr. 1 $\frac{1}{2}$ 11 Sk., hvorfra gik den bortskyldige Gjæld til Beløb 2400 Dlr., foruden uvisse Fordringer af ikke mindre end 1654 Dlr. 3 $\frac{1}{2}$ 12 Sk.

Af alle Abigaels døde Børn mindedes endnu den yngste i Skifteacten ved »salig Antoni Ottesens Stue«. Som den sidst fødte har han maaske staaet hendes Hjerte nærmest; det eneste Brev fra hendes Haand, der er kommet til Nutiden, handler om ham og den Livsfare, han som trettenaarig Dreng undslap, og er saa ejendommeligt og vel skrevet, at det fortjener at aftrykkes²⁾.

¹⁾ Hans Mikkelsen, Ligprædiken over Barbara Friis 1639, Blad Pij.

²⁾ Afskrift i Bircherods Dagb. Mscr., Appendix til Marts 1665, jfr. Danske Mag. 5. R. III, 169. Anledningen til, at Bircherod har afskrevet dette Brev, er følgende Optegnelse i hans Dagbog under 23. Marts,

Det er udateret, men, hvad der fremgaar af Indholdet, skrevet 24. Juni 1634 til den bortrejste Thomas Brodersen (Risbrich), den Gang Skriver og Ridefoged over Odense St. Hans Klosters Len, senere, som ovenfor nævnt, Borgmester, paa denne Tid trolovet med Abigaels fjortenaars Datter Birgitte (født 9. December 1619), med hvem han samme Aar den 7. December med stor Højtid fejrede sit Bryllup paa Odense Raadhus.

Den Kammerat af Antoni, som mistede Livet ved den i Brevet omtalte Begivenhed, var Hans Jørgensen Rosenvinge, en Søn af Borgmester Jørgen Mogensen Rosenvinge i Ægteskab med Karen Rickertsdatter (Seebled), en Datter af Abigaels Svoger, Raadmand Rickert Knudsen. Saavel Borgmesteren som hans Hustru døde samme Aar 1634, som de havde mistet denne Søn, hun i August, han i November¹⁾.

Abigaels Brev havde følgende Indhold:

Min hjertekjære Søn Thomas Brodersen, Gud alsommægtigste være nu og altid hos Eder og bevare Eder naadelig fra al Ulykke, sende mig Eder vel hjem med Helbred og Glæde; dernæst min venlig Taksigelse for saa meget bevist Ære og Godt. Jeg kan mig ikke med mange Ord erbyde, men et moderligt og villigt Hjerte skal I altid med al Tjenstagtighed hos mig befinde, som

Skjærtorsdag: Om Eftermiddagen drukkede en Dreng i Aaen ved Odense, som først bleff funden igjen tredie Pintzedag eod. anno noget fra den Sted, hvor hand vaar udfalden.

¹⁾ Personalhist. Tidsskr. 5. R. VI, 5 f. Mumme, St. Knuds Kirke S. 324. Saml. til Fyens Hist. og Topogr. VII, 75, 78. Skifte efter dem i Odense Skifteprotokol II, 127. Jørgen Rosenvinge ejede den af hans Fader opførte Gaard i Adelstrædet, der i Sommeren 1878 blev nedbrudt for at give Plads for en catholsk Skole og Præstebolig. Porthammeren fra Indkjørselen med Slægtens Vaaben er nu i Ejler Rønnovs Gaard. Se Engelstoft, Odense S. 148, 288, 572; Lauritsen, Odense i Billeder S. 32; Fyens Stiftstidende 1878 Nr. 210.

jeg Eder er pligtig og skyldig. Min hjertekjære Søn, jeg haver bekommet tvende Eders Skrivelser, et paa Løverdags Morgen med Niels Povelsen, saa og et i Aftes, som var St. Hans Aften, med Thomas i Brangstrup Mølle, for hvilke begge Eders Skrivelser I skal have saa megen Taksigelse, fordi de vare mig meget kjærkomne. Og haver jeg skrevet baade min Moder¹⁾ til og Eder med M. Mogens Grave²⁾, som jeg vel tænker I nu rettelig haver bekommet. Eders Brev til Fr. Sophie Holgers sendte jeg strax ind til hende³⁾. Laurits Richartsen⁴⁾ havde jeg Bud efter og leverede hannem baade sit eget saa og Lensmandens⁵⁾ og bad hannem strax levere den gode Mand det. — — —⁶⁾.

Min hjertekjære Søn, hvilken et bedrøvelig Tilfald her har tildraget sig iblandt os, siden I drog bort, maa jeg lade Eder vide. Den barmhjertige, trofaste og naadige Gud, som mig forskaanede og befriede fra dette store bedrøvelig Anstød, er jeg pligtig at takke hver Dag jeg rører min Tunge. Jeg skrev Eder til om Torsdagen, jeg vilde op i Hellerups Skov om Fredagen, og som jeg sad og skulde skrive Fogden til paa Hellerup, hvad Dag jeg vilde komme, og overvejede, hvad Dag mig var belejligst, eftersom jeg hver Dag havde noget sært at udrette, blev jeg til Sinds at skrive om Fredag Morgen; men saa tykte mig igjen, jeg kunde intet forsvare det i mit Sind at drage, før Bededags Prædiken var ude. Men jeg sandelig gik hverken glad i Kirken eller af, men var ret meget tung-

¹⁾ Livlægen, Dr. Jacob Hasebarts Enke Kirstine Paaske, død 1648.

²⁾ Mag. Mogens Grave, Lector theol. i Lund, se Rietz, Skånska Skolväsendets Historia S. 253, Kirkehist. Saml. 3. R. III, 313. ³⁾ Fru Sophie Brahe, lærde Holger Rosenkrantz's Hustru; fra den Tid (1618—28) Holger var Lensmand paa Odensegaard, havde Ægteparret megen Tilknnytning til Odense. ⁴⁾ Brodersøn af Otte Knudsen, senere Kjøbmand i Christiania. ⁵⁾ Henning Valckendorff. ⁶⁾ Nogle Bemærkninger om Commissioner til Jacob Olsen, der synes at have været i Thomas Brodersens Tjeneste, forbigaas.

sindet. Jeg kom op til Mandens i Lapedrope¹⁾; som jeg skulde have Vedden, var Fogden efter Knud Ulfelds²⁾ Skrivelse dragen hen at møde hannem i Nyborg og havde bedet dennem at anmode mig til at fortøve 2 Timer, han vilde strax komme igjen. Jeg biede der, til Klokken var 6 om Aftenen, men var saa vendt³⁾, jeg vidste aldrig, hvor jeg gad været, laa paa Gulvet paa et Hynde, hvor jeg kom, Fogden kom intet og jeg kørte hjem. Oluf Trape- mand kunde ikke lade sine Heste rende saa fast, som jeg tykte Tiden blev mig lang. Jeg kommer hjem Klokken 8 og, der jeg stod af Vognen, kommer min Søster Anne⁴⁾ til mig og siger: her har været sørgelig Tilstand siden Du drog af. Kommer det mig noget ved, sagde jeg. Ja paa Love, svarede hun. Kanske min Antoni har været i Bad, sagde jeg; ja, housomt⁵⁾, sagde hun, Gud har forskaanet Dig fra den Sorrig og draget hannem ud af Døden og givet Dig hannem igjen; men Jørgen Mogensens Søn har vi klædt Lig, han kom død op. Men hun bad, jeg den Aften intet vilde skjænde paa hannem, thi han er ligesom halv-forstyrret i sit Hoved og besynderlig, fordi han var kommen i den Mening, han skulde miste sit Liv, fordi han havde været med den anden, og han var død; han var kommen i en varm Seng og i en skrækkelig Sved og Søvn. Nu efter al Beretning spurgte jeg, om han havde været i Skole; de sagde: ja, han kom ind af Skolen Klokken 5, lagde sin Bog, drak engang og sagde, at han vilde gaa over til sin Mosters. Min Søster havde været henne til en Vævers, paa Vejen hun gik hjem købte hun 7 Læs Ved her i Nedergade. Hun kom gaaendes op og Vedden kørte efter hende, da mødte de hende begge,

¹⁾ En By af dette Navn eksisterer ikke; maaske Fejllæsning for Havn- drup, Hellerup Sogn. ²⁾ Rigsraad Knud Ulfeld til Hverringe var ved Giftermaal bleven Ejer af Hellerup, Hellerup Sogn, Vinding Herred, 2¹/₄ Mil fra Odense. ³⁾ Usikker? ⁴⁾ Anne Hasebart, gift med Knud Lauritsen Seebled, siden med Peder Pedersen Lerche. ⁵⁾ Maadeligt, lidt.

og Antoni Svitzers¹⁾ Søn hos, men han var ikke i Bad med. Men inden det 7de Læs var aflæstet, da bar de den døde hjem, saa hastig gik det til, bag ved Fr. Anne Brahes Gaard, i et Sted hedder Klokke-Dybet²⁾. Der var meget Folk kommen sammen og saa derpaa, mig til stor Lykke og Baade, og en Skrædderdreng sprang ud og reddede min Søn. Om Løverdag Morgen havde jeg Bud efter Skrædderdrengen og spurgte hannem om alting; da sagde han, at i Aftes Klokken imellem 5 og 6 var han selv paa samme Sted i Bad, og strax kom Antoni, drog af sine Klæder og gik ud til³⁾. Saa kom Jørgen Mogensens Søn og gjorde ligesaa. Der Skrædderdrengen nu var gaaen i Land, saa tiggede disse 2 andre Drengene hannem til at følge dennem ud paa ny, som han og gjorde. Som han nu atter havde været lidet ude, blev han træt og gik dermed i Land, og de andre to bleve ude. Men han kom intet videre i sine Klæder, end i sin Skjorte; thi som han saa sig om, da blev Jørgen Mogensens Søn borte, saa han tykte, det var ikke ret fat, han maatte uden Tvivl være kommet for langt ud, og strax derefter blev Antoni borte med, hvorudover han drog af sin Skjorte igjen det snarest han kunde, gav sig ud i

¹⁾ Kjøbmand Antoni Johansen Svitzer, der boede i Overgade Nr. 13.

²⁾ Fru Anne Brahe (1583—1663), som Jens Bircherod kalder »et Skarns Kvindfolk«, gift med Landsdommer Ejler Qvitzow til Lykkesholm (Danmarks Adels Aarvog V, 109 f., XXVII, 334; Fyens Stiftstidende 1876 Nr. 196, 201—2) ejede Gaarden paa Torvet Nr. 3, nu det saakaldte »Industripalais«, som hendes Sønnedatter Anne Sophie Qvitzow og Ægtefælle, Oberstlieutenant Wenzel Frederik v. Rheder 1682 solgte til Gehejmeraad Erik Banner (Odense Tingbog 1681—83 Fol. 240; Landstingets Skjøde- og Pantebog VII, 257). Naar Engelstoft i sin Odense Hist. S. 50 bemærker, at i vore Dage ved man ikke mere at paavise Klokkybet, er Uvisheden om dets Beliggenhed altsaa nu hævet. H. C. Andersen lægger i sit Æventyr Stedet »ud for det gamle Frøkenkloster«. Resen sætter paa sin Grundtegnning af Odense (o. 1660) Navnet ved den Smøge, der vest for Fru Anne Brahes Gaard fører ned til Aaen, altsaa temmelig nær ved det rette Sted. ³⁾ Her er formentlig glemt Ordet: ham.

Vandet og søgte allesteds, men han fandt Intet. I det samme ser han en Haand stikke op, den fik han fat paa og slæbte til Land med den, til han fik fat om Armen; thi han var saa ganske tung. Der han kom ind imod Landet, da saa han, at det var Antoni, dog han tog hvilken han kunde finde og vidste ikke, hvem det var. Han gav sig saa paa ny ud efter den anden, der kom og flere til Hjælp og søgte paa Stedet, som de saa hannem sidst; men der de fik ham op, var han død, og der var ingen Raad til Livet enten med et eller andet. Dog var der hos hannem hverken Tykkelse ikke heller Vand eller nogen Ting uden aleneste, at han var bleg som et andet Lig. Gud husvale hans sorrigfulde Forældre! Han være og lovet af mig og alle mine! Den almægtige Gud kjender vel mit sorrigfulde Hjerter og angergiven Sind. Havde den Ulykke rammet paa mig, da havde jeg aldrig trevets paa denne Jord, jeg havde blevet et elendigt Menneske, mit eget Hjerter skulde plaget og lagt mig til¹⁾ det, jeg aldrig skulde forvundet. Jeg tænkte tilforn, Gjæld var en meget stor Sorrig og at miste det, man havde ejet, baade Husbonde og Gods; men nu har jeg smagt en Snert²⁾, Samvittigheds Sorrig gaar over, enddog Gud haver saa naadelig ladet den gaa mig forbi. Jeg spurgte ham 2 Dage efter (enddog jeg næppelig gad talt³⁾ til hannem), om han var borte at hente den anden med sig, hvortil han svarede, at de lagde det paa i Skolen tilsammen, at de vilde gaa ud, og de havde mange Gange tilforn været ude sammen, som jeg dog aldrig vidste. Jeg spurgte ham ud: saa Du, han blev? Ja, sagde han, jeg saa vel, han kom for dybt ud og slap ned, saa vilde jeg efter og se, om jeg ikke kunde hjælpe ham op igjen, og i det sank jeg selv ned og kom at staa i en Hule med Dynd med begge mine Bene og kunde slet intet faa dennem op igjen, og

1) ∴ beskyldt mig. 2) ∴ et Slag. 3) Dette Ord er indskudt af Udg., findes ikke i Bircherods Afskrift.

Vandet var saa bitterlig højt over mit Hoved. Fornam Du intet til den anden? sagde jeg. Nej, svarede han, jeg sank, førend jeg kom saa vidt. Tænkte Du da intet paa, sagde jeg, hvor din Sjæl skulde fare hen, kanske til Helvede, idet Du som et ulydigt Barn havde vandret paa den Vej, som Du efter Guds og min Formaning ikke burde? Nej, sagde han. Jeg spurgte atter: tænkte Du da paa Himmerig og bad vor Herre, Du maatte komme did? Nej, sagde han, jeg var kun bange for, jeg skulde dø. Saa Du da intet Ondt der neder? sagde jeg. Nej, svarede han, jeg saa slet Intet, fordi mine Øjne vare lukte. Kom der da ikke meget Vand ud af din Mund? spurgte jeg. Nej, sagde han, jeg holdt den saa tæt sammen, men ind ad mine Øren løb det ganske fast; men som jeg saa stod, vilde jeg række min ene Haand op, om jeg kunde faa fat paa Noget, men Vandet var saa højt, at jeg næppe kunde naa op med den. Strax den kom op tog Skrædder-drengen fat paa den og havde nær stødt mig om i Vandet med sine Bene, saa hardt foer han til mig. Nu Gud være æret, at jeg kan spørge hannem derom! Den anden blev begravet i Søndags med stor Forsamling og Sorrig. Hans Moder lader saa ynkelig, vor Herre skjænker og Skaalen fuld for hende. Det andet Barn, lille Richart, er saa syg igjen af den forrige Sygdom¹⁾. Margrete Claus Bangs og hendes Datter²⁾ sagde, at min havde lokket den anden ud med sig. Jeg sagde, det var vel muligt, jeg kunde ikke sige nej, det kunde vel saa være; men havde det været den første Gang, da var det en Sag for sig.

¹⁾ Det er utvivlsomt om denne Dreng Biskop Hans Mikkelsen i sin Dagbog 16. December 1631 skriver: *invisi filium Consulis Georgii Magni morbo inusitato laborantem* (Saml. til Fyens Hist. og Topogr. VII, 37). Han overlevede sine Forældre. ²⁾ Margrete Rickertsdatter Seeblad, den druknede Drengs Moster, Enke efter Raadmand Claus Bang; hendes Datter Kirsten Bang, gift med Kjøbmand Jost Hansen i Overgade Nr. 6.

Hans Fader tog hardt imod hannem, da de bare hannem Lig ind, og sagde, at han havde været et ulydigt Barn. Han havde næste Dag tilforn været 2 Gange i Bad paa samme Sted og havde om Aftenen sildig kommet ind, saa hans Fader maatte selv lukke hannem op, der Klokken var 11, da han kom af Bad og havde mist sin ene Hose. Men samme Dag havde jeg min stille inde hos mig.

INDBERETNINGER OM KJØBSTÆDERNE.

Besjælet af levende Interesse for sit Embede og opfyldt af Virkelyst efterfulgte den kun 41aarige Kammerherre Frederik Buchwald den 1. April 1789 Oldingen Gehejmeraad Henrik Bille Brahe som Stiftamtmand i Fyen og Amtmand over Odense, Dalum, St. Knuds og Rugaard Amter. Der var meget, han skulde sætte sig ind i, før han kunde skride til at udføre de Reformer, som hans livfulde Aand syslede med, og det var da naturligt, at han ønskede paalidelig Oplysning om Tilstanden og Øconomien i Stiftets Kjøbstæder, der den Gang alle hørte under Stiftamtmandens Ressort. Til den Ende lod han allerede 27. Juni samme Aar Byfogderne i Stiftet tilskrive saaledes¹⁾:

»Da jeg fra det forrige Stiftscontoir ikke har kunnet erholde saa tilstrækkelig en Oplysning om nogle Poster Fyens Kjøbstæder betræffende, som for Stiftamtmanden ere uomgængelig fornødne at vide, saa skulde jeg herved anmode Hr. Byfoged N. N. det snarest muligt for N. Kjøbsted at tilstille mig følgende Efterretning.

1. Angaaende de eligerede Mænd:

- a. hvor mange de ere samt deres Profession og Navne,
- b. hvorledes med deres Udvælgelse forholdes,
- c. hvorledes deres Instrux lyder, om den er almindelig og af hvem forfattet,
- d. ved hvilket Rescript eller Cancellibrev er Byen tilstaaet eligerede Mænd.

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 43, Copibog 1789.

2. Angaaende Indvaanerne:

- a. hvor mange Kjøbmænd og Handlende samt hvori Commercen bestaar,
- b. hvor mange Haandværkere af hvert Slags,
- c. hvad den øvrige Del af Indvaanerne nærer sig af,
- d. hvorledes er sørget for de Fattiges Væsen; er der nogen Indretning, hvorved de kunne fortjene Noget, eller kunde der ikke gives et i Værk sættelig og nyttig Forslag dertil.

3. Angaaende Byens Rettigheder og Herligheder:

- a. har Byen Jorder, hvor mange Tønder Hartkorn, og er samme i Byens almindelige eller private Folkes Eje og Brug,
- b. har den Skov eller Fiskeri samt i hvis Eje og Brug,
- c. er der for Resten nogen Rettighed eller Herlighed til Byen, som ikke under a og b kunne henføres.

4. Angaaende Byens Byrder:

- a. paa hvad Maade regleres Byens Skatter og efter hvilke Anordninger, saasom hvorledes Grundtaxt, Næringstaxt og Tdr. Hartkorn ved Skatters Ligning staar i Forhold til hinanden,
- b. hvad er Byens aarlige visse og faststaaende Udgifter, saasom til Byfogden eller Skrивeren, Byens Betjente, Vægttere etc., som lønnes af Byen.

5. Angaaende Skolerne:

- a. hvor mange danske eller tydske Skoler ere i Byen etablerede, hvorledes med Lærere forsynet og hvorledes ere de aflagte,
- b. er i Byen nogen offentlig Stiftelse til Bedste enten for Kirker, Skoler eller Fattige.

I Henseende til Nr. 2 Litr. a. og b. maatte tillige anmærkes, i hvad Stand Handelen og Haandværkerne befindes, Aarsagerne til Aftagelse og Midlerne til Forbedring. Ved Nr. 3 Litr. a. anmærkes, om af Byens Jorder svares Hartkorns-Skatter eller Tiende samt til hvem og hvorledes. Ved Nr. 4 Litr. b. forklares, hvor mange Vægttere Byen har, samt i Almindelighed, hvorledes Indretningerne med Brand- og Vandvæsenet befindes, og derhos, om Byen er forsynet med løbende Vand eller Brønde[«].

Af de indkomne Besvarelser ere de fra Middelfart og Nyborg forsvundne; Indberetningen fra Kjersteminde er aftrykt i Aarbog for Historisk Samfund for Odense og Assens Amter VII, 411—16 (1919); de andre Kjøbstæders Indberetninger følge herefter. Fra Odense Byfoged findes ingen Besvarelse i Amtsarchivet, og da den heller ikke er indført i hans Copibog, har han formodentlig ikke været opfordret til at udtale sig. Til Gjengjæld haves en 15 Aar senere af Odense Borgmester, der tillige var Byfoged, affattet indholdsrig Redegørelse for Byens Forhold i 1804, der er aftrykt til Slut.

Assens¹⁾.

Paa de Poster, som Deres Høivelbaarnhed har forlangt Underretning om, svares underdanigst:

1. Angaaende de eligerede Mænd: de ere 8te og deres Profession og Navne ere saaledes: Erich Holm, Skræder, Hans Brun, Handskemager, Nicolaj Fentz, Skoemager og Kroholder, Niels Birck, Kaabersmed, Morten Kolte, Avlsmand, Hans Nielsen Marcusen, ligesaa, Oluf Ploug, Slagter, Søren Madsen Drejer, Bager. De vedbliver saadan deres Forretning, saalænge de lyster; nogle af dem have staaet derved over 16 Aar. Naar nye udvælges, har de øvrige foreslaet mig nogle af de bedste Borgere i Byen, hvoraf

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 449.

ieg da har valgt den, ieg troede var meest duelig, og saadant har som oftest skeet ved en Raadstue Samling. De første ere udmeldte i Aaret 1749, hvilket vedfølgende Udskrift¹⁾ af Raadstue Protocolen udviiser.

2. Angaaende Indvaanerne:

a) her ere 13 Handlende, og deres Handel bestaar meest med feede Vare, Tømmer og Jern samt Korn; de handler ogsaa med alle Slags Kram Vare og Nogle med Viine. Handelen har virkelig i nogle Aar meget aftaget. Aarsagen dertil troer ieg fornemmelig kan tilskrives den alt for meget overhaandtagende Land- og Forprang, som maaskee især gaar i Svang paa denne Kandt af Fyen. Ved det Holsteen ligger saa nær, falder det Snighandlere meget let at lande paa uberettigede Stæder, at inpracticere Vare, som de forhandler til Landmanden, der ellers maatte kiøbe samme i Kiøbstæderne, og igien at udføre Landets Producter, som i Forvejen ere opkiøbte ved deres Commissionairer. Ved saadan Omgang fordærves Handelen for Kiøbmanden; thi en Snighandlere kan rimeligviis sælge siine Vare for ringere Priis end en Kiøbmand, især naar man forudsætter, at han omgaaes reedelig i sin Handel.

Brændeviin er især det, som saaledes indføres. Jeg kan derpaa anføre et tydelig Beviis. Kiøbmændene har forsikret mig, at da Beltet sidste Vinter begyndte at blive opfyldt med Is, saaledes at Passagen nogen Tiid ophørte, havde de en saa betydelig Afsatz af Brændeviin, at de neppe kunde bestride den; men ikke saasart blev Isen fast, saa Folk kunde gaae og kiøre hertil Landet fra Holsteen, førend ogsaa Brændeviins Handelen standsede. Af denne ene Post kan sluttes, hvormegit Kiøbstæderne lider ved saadan utilladelig Handel. Det var derfor meget at ønske, at der kunde sættes Grændser for denne Uorden.

¹⁾ Vedligger ikke.

b) Af Haandværkere ere her følgende: Skrædere 14, Snedkere 8, Skoemagere 23, Felberedere 7, Bødkere 2, Giørtlere 3, Vævere 5, Reebslagere 3, Sadelmagere 2, Tømmermand 1, Uhrmager 1, Kaabersmed 1, Smedde 4, Handskemagere 4, Slagtere 5, Muurmæstere 2, Maler 1, Glarmæstere 2, Garver 1, Drejer 1, Peruqvemager 1.

c) Den øvrige Deel af Indvaanerne ernærer dem af Avlings Brug, Vognmands Rejser, Kroehold, Søefart og ved at gaae i Dagleje.

Fattigdom tiltager virkelig iblant Indvaanerne. Aarsagen dertil er især

1. den dyre Tiid, som nu har vedvaret i nogle Aar, har trykket mangfoldig.

2. At Byen har mistet sin Indqvartering er ogsaa til betydelig Tab. Her har i mange Aar været inqvarteret en Esqvadron af det Fynske Cavallerie Regiment, og Byen har Tiid efter anden anvendt anseelige Bekostninger paa at gjøre beqvemme Indretninger dertil. Nu staar de fleeste Stalde og Braqver leedige. I Stæden for at de Indqvarterede fortærede deres Gage her i Byen, hvorved en temmelig Summa circulerede iblant Indvaanerne, Byen var ikke alleene befriet for at udbetale Pænge, men endog fik aarlig Hielpe Skat fra andre Kiøbstæder, saa maa Byen nu aarlig udbetale 308 Rd., hvilket alt trykker Indvaanerne saaledes, at Mange om faae Aar vil blive ganske forarmede.

3. Huder og Skind er paa et Par Aars Tid bleven dobbelt saa kostbare som forhen, hvorved de Professionister taber, som deraf har deres Næring. Aarsagen til denne Forandring er, at Skind og Huder ligesom mange andre Vare paa en ulovlig Maade opkøibes og udføres af Landet.

4. Endelig fornærmes Haandværkstanden i Almindelighed derved, at paa Landet boer alt for mange Professionister, som gjør dem Hindring i deres Næring. Det er umuelig for en Haandværksmand i en Kiøbstæd, især naar der ere mange af lige Profession, at ernære sig af

det Arbejde, han kan have for Byens Indvaanere, og fra Landet kan han ikke fortiene meget, da Fuskere og Bønhasere gjøre ham Afbræk.

d) Da Fattigdom saaledes tiltager, saa har man været nødsaget til at føje saadanne Foranstaltninger, at den Fattige, som vil arbejde, kan finde Lejlighed til at fortiene noget. Til den Ende er her indrettet et Uld Spinderie, hvortil Byen anskaffer fri Huus og Ildebrændsel, der bekostes deels ved frivillige Gaver af de Formuende, og deels af Byens almindelige Casse. Dette Spinderie er i temmelig god Gang og staar under Fabriqven i Fridericia. Tolv Fattige nyder fri Boepæl i dertil indrettede Bode og der udbetales aarlig omtrent 160 Rd. til Byens Fattige. Fattiges Cassens Indtægter bestaar i Jordleje, Rente Pænge, visse Indkomster og frivillig Skat.

3. Angaaende Byens Rettigheder og Herligheder:

a) Byen ejer betydelige Jorder, som er ansat til Hartkorn 176 Td. 6 Sk. 3 Fdk. $1\frac{1}{2}$ Alb. Af dette Hartkorn svares ingen Skatter. Derforuden har der tillagt Byen endeel Jorder, som i forige Tiider ere bortsolgte til Bønder og nu ere matriculerede for 17 Td. 5 Sk. 2 Fd. $2\frac{1}{2}$ Alb. Af disse Jorder svares de sædvanlige Hartkorns Skatter. De førstnævnte Jorder ejes deels af Byens Indvaanere og deels tilhøre Byen i Almindelighed; disse ere inddeelte i adskillige Parter, hvoraf Nogle fæstes, Andre derimod lejes til Byens Indvaanere, og Afgivterne beregnes Byens almindelige Casse til Indtægt, hvorover skeer behørig Forklaring ved de aarlig aflæggende Regnskaber. Af Byens Jorder tiendes ikke in natura; men der betales visse bestemte Tiende Pænge, halv til Kirken og halv til Præsten; saaledes har det forholt sig over 100 Aar.

b og c) Til Byen er slet ingen Skov og ikke heller Fiskerie, og ellers har Byen ingen særdeles Rettighed eller Herlighed.

4. Angaaende Byens Byrder:

a) Byens Skatter lignes paa Indvaanerne halv efter Grund- og Bygnings-Taxten og halv efter Nærings-Taxten, og Skatte Ligningerne, som af de eligerede Mænd forfattes, foreviises Stiftets Øvrighed, forinden Skatten indkræves. Jorderne komme ikke i Betragtning ved Skatte Ligningerne, alleene de inddrages under Nærings Taxten. Friægterne betales ikke med Pænge; men det er bestemt, at Byens Indvaanere, som har Byens almindelige Jorder i Fæste, maa besørge saadant efter ordentlig Omgang.

b) Byens visse aarlige Udgifter bestaar i følgende:

Byfogdens Løn	50 Rd.	« β
til Skrivmaterialier	6 —	« -
Byskriverens Løn	100 —	« -
til Skrivmaterialier	4 —	« -
Doctor Eichels Sall. ¹⁾	10 —	« -
Skoeleholderen	20 —	« -
Kiemneren	10 —	« -
Billetteuren	10 —	« -
Brandinspecteurens Løn	16 —	« -
til Byens 2de Vægtere	64 —	80 -
Raadstuetieneren	16 —	« -
Skorsteensfejerens Løn	40 —	« -
til Odense Tugthuus	16 —	« -
til de 2de Mænd, som forfatter Skatte Mandtallene samt de maanedlige Af- og Tilgangslister	8 —	« -
	er...	370 Rd. 80 β

foruden den aarlige Indquarteringsskat.

Disse Udgifter bliver deels lignet paa Byens Indvaanere og deels udbetales af Kiemner Cassen.

¹⁾ Landphysicus, Dr. med. Johan Eichels Salair.

5. Angaaende Skoelerner:

a) Chorsdeggen skulle holde Christendoms Skoele, men da han er gammel og skrøbelig, saa er saadant overladt til den beskikkede Regne- og Skrive-Skoeleholder navnlig Niels Brun, som forstaar sit Embede ulastelig. Foruden fri Huusværelse nyder han af Byens Casse aarlig 20 Rd., hvorimod han selv anskaffer Ildebrændsel til Skoelen; derforuden nyder han af Byens almindelige Jorder hver Gang de bliver fæsteledige, nemlig af de saakaldede Ølljorder 4 Rd., af en Enghauge 2 Rd. og af en Kaalhaug 1 Rd. Denne Indtægt kan beløbe et Aar imod et andet 12 Rd. à 14 Rd. Endvidere har han i Skoel-Pænge for ethvert Barn, som alleene læser, 2 β, og, naar det tillige lærer at skrive, 4 β ugentlig. De fattige Børn maa han give fri Underviisning. Her er ingen ordentlig beskikket tydsk Skoeleholder; men en afskediget Vagtmæster ved Navn Eisele giver deri Underviisning, og det er en ganske brav Mand.

b) Til Kirken, Skoelen og de Fattige ere i forrige Tiider skiænket endeel Jorder her paa Byens Marker, som bortlejes og Afgiverne beregnes til Indtægt, hvilket de aarlig aflæggende Regnskaber udviiser. Forresten er her ingen offentlig Stiftelse til Bedste for Kirken, Skoelen eller de Fattige.

Angaaende Brandvæsenet:

Her ere 2de Sprøiter med fuldkommen Tilbehør, der begge ere i brugbar Stand. Til disse Sprøiter ere ansatte følgende Folk: Brandinspecteuren Poul Albers, Assistenten Niels Birck.

Til den stoere Sprøite:

1 Brandmæster, 1 Sprøitemester og Assistent, 1 Straalmæster og Assistent, 6 Mand til at føre Slangen, 16 Mand til at pompe, 6 Mand til at øse Vand.

Til den lille Sprøite:

1 Brandmæster, 1 Sprøitemæster, 1 Straalmæster og

Assistent, 4 Mand til at føre Slangen, 8 Mand til at pompe, 5 Mand til at øse Vand.

Til at føre Hagen og Stigen 8 Mand, ved Bræktøiet 8 Mand.

I alt ved Brandcompagniet 72 Mand.

Paa Byens Gader befindes 6 Brønde, som alle ere i god Stand og vel forsynede med Vand.

Saaledes forhaaber ieg underdanigst at have opfyldt den mig af Deres Høivelbaarnhed tillagde Ordre.

Assens den 24de July 1789. R. L. Nellemann¹⁾.

*Bogense*²⁾.

Underdanig pro Memoria!

En ligesaa haar som langvarig Forraadnelses Feber, der holdte mig i Kiøbenhavn i Sængen en 14ten à 16 Ugger og endnu hiemsøger mig med Smærte i Lædemoed og Been, der og gjør mig Gangen smærtelig, er Skyld i, at jeg ej kom til Bogense før den 18de Junii³⁾, ligesom og, at jeg ej før nu har givet mig den underdanige Friehed og besvart Deres Højvelbornheds P. M. af 27de f. M., saa meget meere siden jeg ej af den constituerede Byefoged har villet modtage Protocoller, Documenter eller Regnskab, før Rigtighed for denne Qvartal tillige kunde mig leveres. Saavidt jeg nu i de 3 Ugger har kundet bragt i Erfaring ved Eftersyn og Forespørsel, følger her til underdanig Giensvar:

1ste Post. De elligerede Mænd betræffende:

a. De ere 4re, 2de Kiøbmænd, Holger Fanøe og Christen Fanøe, en Skræder Peder Mortensen og en Mahler

¹⁾ Rasmus Ludvig Nellemann, f. 1757, Cand. juris 1776, Byfoged og Postmester i Assens samt Herredsskriver i Baag og Vends Herreder 1778, Cancelliraad 1798, entlediget 1817, død i Kjøbenhavn 12. October 1828.

²⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 454. ³⁾ Indberetningens Forfatter, Byfoged Bang, var udnævnt 13. Februar 1789.

Poul Strosberg, de 2de første formuende og de 2de sidste fattige.

b. De udvælges af Byefogden og Valget confirmeres af Stiftamtmanden, de vedbliver det til Dødsfald eller Frasiggelse.

c. Deres Instrux skal af Stiftsamtmanden approberes, men jeg har ingen forefunden her.

d. Ved Rescript af 2den Martii 1787 til Stiftamtmand Bille ere de især introduceret, samme viiser og nogle af deres Pligter. Dog har de i rum Tiid tilforn været her, som sees af foregaaende Forretninger, især i Aaret 1784, ved Byens Jorders Eftersyn i Hartkorn; men jeg har ikke fundet noget ældre eller anden Rescript eller Tilladelse derfor, maaskee Anordningen om de 32 i Kiøbenhavn og de 24 i Odense dertil har givet Anledning.

2den Post. Angaaende Indvaanerne:

a. Her ere 9 Kiøbmænd, 5 har Skibe, fahrer paa Norge og Kiøbenhavn, handler med Korn, Tømmer, Jern, Saldt med flere grove og feede Vahre, de 4re med Speserie og anden smaa Handel; disse 9, saavidt jeg veed, staaer sig tæmmelig godt.

b. Her ere 5 Skoemagere, 4re Skrædere, 3 Muurmestere, 8te Snekere, en Drejer, 1 Bødker, 3 Klejen- og en Grovsmed, 1 Reebslager, 2de Saddelmagere, 2 Hveede- og 2 Grovbrødsbagere, 1 Kobbersmed, 3de Hanskemagere, 2de Vævere, 1 Farver, 2de Feldberedere, 1 Hattemager, 2de Mahlere, en Uhrmager og en, der holder Hæstemølle. Disse ere, saavidt jeg har erfaret, fattige, undtagen Farveren og 3 à 4 Stkr. andre. Unægtelig har disse dyre Aaringer megen Skyld; thi Misvæxt er indtruffen og Endeel har Avling; dog meener jeg underdanig, at en ikke liden medvirkende Aarsag er Byens Indvaanerne [sic], der efter mig givne Berætning hældst tager sligt Arbejde fra Landet eller andre Kiøbstæder, som ikke er godt at hævme;

thi formedelst Haandværksmændenes Uformuenhed, maa-
skee og indbyrdes Uenighed, have nogle Laug i forskellige
herom liggende Kiøbsteder og i de fleeste slet ingen, saa
her ikke er et eeneste Laug i Byen, der kan give dem
Forbuds og Confiscations Rett.

c. De øvrige af Byens Beboere ere foruden Embeds-
mænd et Par, som lever af sine Midler, et Par Pen-
sionister og Resten Avlsmænd, Værtshuusmænd, Færge-
mænd, Skippere, Daglejere og Fattige; de 2de sidste
troer jeg for det meste bestaaer af Fruentimmer.

d. De Fattiges Væsen er saaledes: for nogle og 30ve Stkr.
betaler Byens Borgere Extraskat; her ere af adskillige God-
gjørende given 958 Rd. 4 $\frac{1}{2}$ samt 6 Gaardseje til Fattige;
over de sidstes Indkomster saavel som Renten af de 800 Rdrs.
Uddeeling desponerer Testatorernes efterladte Familie; saa
er og givet et lidet Huus til Beboelse for 4re Fattige.
Byens Indvaanere skal overalt være meget godgjørende
mod disse Elendige og deels give dem uggentlig Almisse,
deels Mad, ja endog give disses forladte Børn Klæder og
betaler for Endeels Skoelegang. Desuagtet kan dog Øje-
meedet ej opnaaes; thi de Fattiges Mængde er stoer.
Underdanig formeener jeg, at et lidet Forskud af Uld,
Hør eller Blaar til Spindelse for et Manufactuur kunde
ophielpe samme; thi, som mældt, de fleeste ere Fruen-
timmer.

3die Post. Byens Rettigheder og Herligheder be-
træffende:

a. Da den gamle Matricul var uforstaaelig, er Byens
Jorder for endeel Aar siden inddeelt i 81 saakaldede
Gaardseje, hver beregnet til 4re Skppr. Hartkorn, som
er..... 40 Tdr. 4 — « —
foruden nogle, som er udenfor denne

Inddeeling og gjør 12 — 7 — 1 —

i alt... 53 Tdr. 3 — 1 —

Disse Jorder ere alle indkøbte Ejendomme, saa at Nogle har 1, Nogle 2, Andre 3, 4 à 6 Gaardseje, ligesom de har Ævne og Lyst til at købe deraf. Svares ingen Hartkornsskat, men alleene Consumption til Kongen og Tiende til Kirken og Præsten.

b. Til Byen er ingen Fiskerie, men Fisk maae hidbringes fra Midelfart, Assens eller Jylland, og er siælden de kommer. Skove er her heller ingen af, ikke heller Tørveskiær.

c. De aparte Herligheder og Rettigheder, som Byen formeentlig har, skal jeg underdanig anmærke, forsaavidt mig endnu er bekiendt.

4de Post. Byens Byrder betræffende:

a. Byens Skatter er til Dato af de elligerede Mænd, Taxeer Borgerne og Byefogden lagt efter Enhvers Formue og Næring, saa Hartkornet ej her er taget i synderlig Betragtning, mindre Grundtaxten; thi her er ingen.

b. Byens visse og bestemte Udgifter ere:

1. Til vores eeneste Vægter, Tambour og Raadstue-Betient, alt samlet i en Person	34	Rd.	4	½	«	β
2. Til den inrollerende Cheff	7	—	3	—	«	—
3. Til Byeskriverens Løn	13	—	2	—	«	—
4. Doctoren, formodentlig Provisional[sic] Chirurgus	7	—	1	—	8	—
5. Til Oddense Tuugthuus	8	—	«	—	«	—
6. Til Uhrmageren for Byens Værk...	9	—	«	—	«	—
7. Til Skarprætteren	2	—	«	—	«	—
8. Til Skorsteensfejeren, som hendtes fra Odense 2 Gange aarlig	18	—	«	—	«	—
9. Til Vægteren for at paasee og anvise Skorsteensfejeren	«	—	4	—	«	—
10. For Byens Spøjters Vedligeholdelse	3	—	«	—	«	—

11. Til Skrivermaterialier til Byefogden 4 Rd. « ½ « β
12. Til Qvittancens Indløsning fra Rentekammeret til Byefogden « — 3 - 1 -
 Aarsagen til denne maae lige i en ligesaa god som liden Sædvane, dog maaske jeg skal lægge stemplet Papiir til.
13. Indqvarteerings Skat.....154 — « - « -
 Velbrn. Herre! tør jeg her tilkiendegive mine Tanker, saa er denne Skat for saa liden og fattig en Bye tæmmelig tiltaged; thi for faae Aarsiden var den kun 50 à 60 Rd.

i alt...261 Rd. 5 ½ 9 β

5. Post. Skoelen angaaende:

a. Her er kun en dansk Skoele; vores Organist, Cantor, Klokker og Skoelelærer er en Person; for alle Bestillinger troer jeg han har 44 Rd., men som Skoelelærer og til Skoelen er slet Intet lagt, han faaer alleene 2 β uggentlig af Børn, som læser, og 4 β uggentlig af dem, som regner og skriver; jeg seer Gaden vrimle af Børn, men Ingen er der, de lader dem gaae til Andre; Aarsagen veed jeg ikke, da denne er en sadt Mand af Alder, vel studeret, regner og skriver godt, tracteerer adskillige musicalske Instrumenter, kort sagt efter mine ringe Tanker beqvæm, saa jeg troer, at han saavel som Byens Ungdom skeer Uret.

b. Stiftelser for Skoelen eller Kirken er her ikke.

Byen har 3de Sprøjter, som ere med Tilbehør i god Stand, endskiøndt de ere smaae og uden Hiul; men hvad Indvaanernes Brandredskaber angaaer, da erfarer jeg af den mig derover leverede Specification, at næsten Ingen har de anordnede Lædderspandes Antal; her ere endog

de, der ere 2, 3 ja 4re om een, Enhver beraaber sig paa Uformuenhed, som og, at de i Tilfælde af ulykkelig Ildebrand ikke benøtter sig af disse smaae Spande, men af andre Spande, Stripper og Kar, som Enhver til eget Brug er forsynet med. Dette kan jeg ej undlade at indberette med underdanig Forespørgsel, om Deres Højvelbornhed for at fritage Indvaanerne for en ikke ubetydelig Udgift ikke paa den Grund kand lade det derved beroe. En rindende Bæk løber igiennem Indvaanernes Gaarder eller Haver paa den eene Side af Byen, hvoraf Enhver hendter Vand til Mad; i de andre Gaarde ere næsten Brønder, men publique Poster paa Torvet med Kar under er her ej. Her har tilforn været adskillige Vandgange need til denne Bæk, som ere blevne tillugte og Nøglerne om Natten bragte til Tolderen, af hvad Aarsag veed jeg ej; samme synes mig ikke at være Rett, thi stoer Ulykke kunde existere om Nattetieder, inden først Nøglen og siden Vand blev hendt; skal den endelig være tilspærret, som jeg anseer for uforføden, burde dog i det mindste ved Brandinspecteuren, mig og i Sprøjt-huset hænge en Nøgle dertil.

Endnu maae jeg underdanig erindre: 1. Byens 4re Færgemænd har tilforn haft en god Færge eller Baad, hvormed de transporterte Rejsende til og fra Jylland, ulykkeligviis sank den ifior med Mand og Alt; de nu havende ere usle, forlappede gamle Baade, saa samme er i Udraab for uduelige; jeg formeener underdanig, at ved 2de smaae nyes Anskaffelse og Bekiendtgjørelse deraf vilde endeel Rejsende til og fra Jylland tage herover, hvorved de paa den Kant, Horsens, Randers etc., kunde spare endeel Miile igiennem Midelfart, Fridericia, Wejle og Colding, ligesom dette og vilde ophielppe Handel og Haandværkere samt forbedre Daglønneres og Fattiges Kaar; især kunde Hans Majestæt faae det her og i Kierteminde værende Magazinkorn bekvemmere og læt-

tere transporteret. Men hvorfra faaes paa et Par Aar et Laan af 180 til 200 Rd. dertil? thi heri Byen ere mine Forestillinger omsonst.

2. Byens Jagtrettighed er bort forpagtet, giærne ønskede man den tilbage, ej for Nyttens Skyld; thi paa en skovløs Mark er sielden Vildt; men for at undgaae Overløb paa Korn og Eng af Jægere og Hunde, ligesom jeg og troer, at Byens Indvaanere vilde øve sig lidet med Gevæhr; thi jeg troer næppe her er 10, som kan skyde.

3. Et stoert Stykke Land er for rum Tiid siden afhændet til Bønder; uagtet samme strider imod Forordningen af 14de Aug. 1741 og endnu meere mod Rescript til S. T. Stiftamtmand Bille af 25de Maii 1774, som befaler dets Tilbagelevering, saa er det dog endnu i udenbyes Værge.

4. Byens Marker ere meget vidtløftige, og Byen alleene maae indhegne dem overalt, som vidst udgiør over en Miils Giærde, og hver Læs Torn maa de give 10 R for; kunde de ej paa Grund af Forordningen om Fælleddsskabets Ophævelse af 1781 blive frie for det halve, uagtet de i Mands Minde har giærdet alleene.

Og 5. Efter gamle Mænds Beretning skal her for endeel Aar siden have været et Stk. Skov og den saakaldede Æbeløe; dennes Hartkorn skal have været 7 Tdr. 6 Skp. 1 Fr. og Skovskyld 2 Tdr. 1 Skp. 3 Fr. 2 Alb.; om denne sidste Post har jeg ej funden Noget endnu i de gamle Documenter, saa jeg ikke engang veed, om den har tilhørt Kirken eller Byen, ikke heller kundet faaet nogen vis Underretning. Ved Deres Højvelbornheds Hiemkomst skal jeg nærmere give mig den Ære nøjagtigere at forklare disse 5 Posters Sammenhæng, underdanig formenende, at Deres Højvelbornhed deri vil viise Byen Bevaagenhed. Underdanig af N. T. Bang¹⁾.

Bogense den 18de Julii 1789.

¹⁾ Niels Thygesen Bang, f. 1752, exam.juris 1784, Byfoged og Skriver i Bogense 1789, entlediget 1807, død i Bogense 22. April 1812.

P. S. Betræffende Grundtaxten eller Maalingen, da troer jeg underdanig, at sammes Anskaffelse er nødvendig; thi Skatternes Ligning blev mere passende, hvorover her knurres. Biefalder Deres Højvelbornhed heri mine ringe Tanker, saa tillad mig endnu at tillegge; til Nyeaar skal heri Byen tages Omvurdering til Brandassurancen, og da, i Fald jeg maae tage den lidet for i godt Vejer, kunde tillige Gaarde og Haugepladser blive opmaalte; dog maaskee dertil skal bruges eedsvorne Landmaalere.

Faaborg¹⁾.

Underdanigst Pro Memoria.

Ifølge Deres Høy- og Velbaarenheds mig tilstillede Promemoria af 27de forrige Maaned skulle jeg ikke undlade herved underdanigst at besvare de derudi mig høychaheligst forrelagte Poster, nemlig:

1. Angaaende de eligerede Mænd:

a. For nærværende Tied 7 i Tallet, men ellers 8te, nemlig: Lars Biørnøe, Bager, Christian Müller, Giæstgiver, Peter Lave Tausen, Snedkermester, Cornelius Ploug, Kiøbmand, Friederich Bech, Skrædermester, Knud Rosenlund, Skrædermester, Peder Jørgensen, Værtshuusholder.

b. Naar Nogen afgaaer, som her brugeligt er, nemlig at den ældste afgaaer ved Nytaar, bringer de Andre for Byefogden 2de eller fleere Borgere i Forslag, som da Raadstuen udvælger udi samtlige eligeredes Overværelse En udi den afgaaendes Sted, hvem af de i Forslag bragte man anseer dertil meest duelig.

c. Førend Rescriptet af 2den Martii 1787 udkom var her ingen Instrux for de eligerede — viidere Instrux er her ikke endnu, end hvad allerhøyst bemeldte Rescript befaler.

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 445.

d. Her findes ikke i Byens Archiv noget Rescript eller Cancelliebrev for, at Faaborg Kiøbstad skulde have eligerede Mænd. Men saalænge Nogen kand mindes, ja endog i den Tiid her var Borgemestere og Raadmænd, har Byen havt eligerede Mænd.

2det. Angaaende Indvaanerne:

a. 7 Kiøbmænd, der for det meeste handler med Korn, Smør, Flesk, Jern, Tiære, Salt, lidet Specerie og Klædehandel. Handelen meget ringe formedelst Vahrenes Dyrhed og det stærke Landprang. 12 Værtshuusholdere.

b. 14 Skomagere, 12 Skrædere, 3 Bagere, 3 Hattemagere, 3 Kleinsmede, 1 Handskemager, 3 Sadelmagere, 1 Giørtler, 1 Glarmester, 1 Rebslager, 4re Muurmestere, 1 Dreyer, 1 Mahler, 1 Farver og en Apotheqver. Aarsagen til Haandværkernes Ringhed og Aftagelse er fornæmmelig det stærke Landprang, hvorved de til deres Profession brugende Vahre meget fordyres.

c. Nogle ved Søen, Andre at gaae i Dagleye og Endeel ved Bettelstaven.

d. For de Fattige er her ingen Indretninger; her har for faae Aar siden efter S. T. Hr. Grev Reventlaus patriotiske Forslag været prøvet en Spindeskoele, men formedelst den ringe Løn og Fortienneste, at der for enhver Person kun erholdes 3 ß daglig, gik denne ellers nyttige Indretning gandske tilbage igjen. Til et iværksettende nyttigt Forslag, hvorved de Fattige kunde underholdes, mangler ellers den fornødne Fond.

3die. Angaaende Byens Rettigheder og Herligheder:

a. Til Byen er 33 Td. 4 Skp. 1 Fdr. Hartkorn og er i private Folkes Brug og Eye, hvoraf ingen Hartkornsskatter svares, men ydes Tiende deraf til Kirken og Præsten.

b. Ney.

c. Ney.

4. Angaaende Byens Byrder:

a. Byens Skatter oplægges af de eligerede Mænd ifølge det Høykongelige Danske Cancellies Resolution af 14de Martii dette Aar. Grundtaxten er bestandig Aar mod andet et, Bygningstaxten ligeledes uden i Tilfælde af Bygningernes Forstørrelse. Med Næringstaxten, da ansettes den eftersom Enhvers Næring til- og aftager. Skatter paa Hartkorn lignes her ikke.

b. Endskiøndt Byefogden baade med private og publice Ting, saasom med Correspondencen med de høye Collegier etc., Skattnes Incassering samt de vidtløftige og med stor Ansvar forbundne Regnskabers Føring, ene og alleene har at bestille, saa nyder hand dog slet Intet i vis eller faststaaende Løn af Byen, desaarsag saadan Omstændighed til Stiftets høy og naadige Overveyelse indstilles, og at hannem ligeledes en convenabel Løn af Byen maatte tillægges.

Byeskriveren aarlig	20 Rd.	« β
Brandinspecteuren	16 —	« -
Kiæmneren	8 —	« -
Doctor Eichel ¹⁾	10 —	« -

foruden det de kongelige Betiente aarlig svarer.

Søe-Enroullerings Cheffen	10 —	« -
Vægterne	47 —	64 -
Staaerfogden	14 —	« -

Byen har 2de Vægtere.

5. Angaaende Skoelerne:

Her er alleene en dansk Skoele, forsynet med en god og fornuftig Lærer, der af Byen nyder aarlig 21 Rd. 32 β.

6. Her er alleene for Fattige et Hospital indrettet til 8te Lemmer, der ugentlig nyder hver 1 ½ danske af

¹⁾ Landphysicus, Dr. med. Johan Eichel.

nogle Legater, som af christelige Folk dertil er henlagt. Her er et Huus indrettet til frie Skoele og Boepæl for Læreren.

Brand- og Vandvæsenet befindes i temmelig god Stand. Til Byen er intet løbende Vand, men alleene Brønde.

Faaborg den 3die Julii 1789.

Underdanigst Dedlau¹⁾.

Rudkjøbing²⁾.

Efterretninger om det publique Væsen i Rudkiøbing med meere.

1ste Post. Angaaende de eligerede Mænd:

a, b. Deres Antal bestaaer for nærværende Tiid kun af 4re, og disse ere: Thygesen, som driver lidt Handel, Peder Hansen, som ernærer sig meest af at undervise i Navigationen, Skræderen Ballieu³⁾ og Snedkeren Peder Jørgensen. Naar nye skal udvælges, skeer det ved en Raadstuesamling, som til den Ende holdes ved hvert Aars Udgang og hvortil heele Borgerskabet Dagen forud indkaldes; men i Følge en Resolution fra forrige Stiftamtmand, Hs. Exc. Hr. Geheime-Conferentzraad Bille, af 31. Martii 1787 er det nu paalagt de eligerede at vedblive denne Betiening, saalænge de ingen lovlig Undskyldning have.

c. Instrux har de ingen anden end den, som indeholdes i Rescriptet af 2den Martii 1787, der strækker sig til alle Kiøbstæder i Almindelighed og hvoraf denne Byes Eligerede ogsaa er meddeelt en Gienpart. I samme heeder det, at de nøye skal vigilere for Borgernes Beste,

¹⁾ Samuel Gottlieb Dedlau, f. 26. Februar 1730, Auditeur, Byfoged i Faaborg og Herredsfoged i Salling Herred 31. December 1784, død i Faaborg 13. Januar 1802. ²⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 456. ³⁾ Matthias Balliøe.

deliberere derom med Magistraten eller Byefogden, hvor ingen Magistrat, revidere og attestere Byens Regnskaber &c.

d. Iblandt de Papirer, min Formand i Embedet, S. T. Hr. Generalauditeur Flindt¹⁾, har efterladt mig, findes ingen Oplysning herom. Jeg maae derfor troe, at denne Rettighed er meget gammel.

zden Post. Angaaende Indvaanerne:

a. Af Kiøbmænd, som selv have Fartøyer, er her ialt 12, men foruden dem gives der Mange, som handler i Smaat. Handelen bestaar fornemmelig i Udførsel af Korn og Feedevahre til Norge og Kiøbenhafn, hvorfra igien hendtes adskillige andre Vahre til Udsalg her paa Landet, saasom Tømmer, Jern, Kull, Viine, Specerier, Papiir &c. Tilforn blev Rudkiøbing for største Deelen forsynet med hvad den behøvede fra Ærøeskiøbing og Marstall; men nu tager den selv sine Vahre fra første eller anden Haand.

b. Af Haandværkere ere her følgende, som har taget Borgerskab: Snedkere 12, Skoemagere 12, Skrædere 10, Murmestere 5, Grov- og Kleinsmede 4, Peruquemagere 2, Reebslagere 2, Feldberedere 2, Handskemagere 3, Sadelmagere 2, Bødkere 3, Farver 1, Kaabersmed 1, Guldsmede 3, Bagere 5, Møllere 3, Mahler 1, Glarmester 1, Hattemager 1, Seylmager 1, Vævere 2, Bogbinder 1, Beendrejer 1, Drejer 1. Men af disse er det kuns nogle faae, som har noget at fortiene. Mængden lever i Usselhed og Armod, hvortil Hovedaarsagen uden Tvivl er denne, at der af visse Slags Haandværker ere vel fleere, end der burde være i Forhold til Byens og Landets Størrelse. De raae Materialier, Levnedsmidlerne, kort, alt hvad der udfordres saavel til Livets Underholdning som Haandværkets Fortsættelse, er og stegen til saa høy

¹⁾ Johan Thomas Flindt, der 1788 blev Politimester i Kjøbenhavn.

en Priis, at den Haandværksmand, som indtet Andet har at leve af og kuns Liidet at fortiene, umueligen kan subsistere derved. Jeg vil ikke regne dem, hvis Opførsel og Levemaade selv er Aarsag i deres Trang.

For at raade nogenledes Bod herpaa seer jeg ingen bedre Udvej i Almindelighed, end at Øvrigheden for Fremtiden nøye paaseer, at ikke fleere Haandværkere nedsætte sig her af hver Slags, end Nødvendigheden udkræver, og at disse, som saaledes faaer Tilladelse at nedsætte sig, i Forvejen godtgjøre ikke alleene at være Mestere i deres Haandværk, men tillige ustraffelige i deres Opførsel.

c. Nogle blot af Avling, og disse ere tillige Vognmænd, Andre af at fare til Søes, og endelig Andre af at gaae i Dagleje.

d. Rudkiøbing er ikke i Stand til at sørge for sine egne Fattige. Aarsagen er, at de publique Cassers Indkomster kuns ere ubetydelige i Proportion af de trængendes Antall og Indvaanernes Formue liden, item deres Næringsveye faae samt indskrænkede, saa at disse ikke har kundet eller kan afhielppe Cassernes Mangel. Naar derimod kunde treffes saadanne Anstalter, at saavel de, der kan og ikke vil arbejde, kan tvinges og anvises Lejlighed dertil, item at de, som vil, kan, Enhver efter sine Kræfter, faae ved Arbeyde Fortieneste, hvoraf da maa følge baade Betlerier, som man nu maae oversee med, og Fattigdoms Aftagelse, bliver det ikke vanskelig for Byen selv forsvarlig at underholde deres egne Fattige, baade de, der aldeles ikke kan arbejde, og de, hvis Fortieneste ikke maatte være klækkelig til Livets første og andre mindre nødtørftige Nødvendigheder. Spinderie- eller Fabrique-Indretninger skulde formeentlig best kunde give Byens mange unge og gamle Tryglere en dem, Forældrene, Byen og det Almindelige tienlig Beskiæftigelse. Men dertil har hverken Byen i Almindelighed eller Fattig-

cassen i Særdeleshed Formue nok. Og andet Forslag drister jeg mig ikke til at gjøre, da jeg hverken besidder Indsigt eller local Kundskab nok dertil.

3die Post. Angaaende Byens Rettigheder og Herligheder:

a. Dens Jorder er efter den nye Landmaalings Matricul anslaaet til Hartkorn, Ager og Eng 53 Tdr. 1 Skp. 1 Fr. 2 Alb., som udgiør i Sædeland 345 Tdr. 2 Skp.; men derunder er iberegnet fem Skiepper, tre Fierdingkar Præstejord, som ligger paa deels Schrøbeløw deels Longelse Marker og bruuges af udenbyes Folk. Naar undtages Embedsjorderne, som ere tillagde Præsten og Byefogden pro officio, er det Øvrige altsammen i Indvaanernes egen Eye og Bruug.

Hartkornsskatter svares ikke af Rudkiøbings Jorder, men vel Tiende, der ligesom til andre Kiøbstæder deeles i tvende Parter, hvoraf den eene tilhører Kirken, den anden Præsten. Begge ere nu bortfæstede til Jordeyerne for en vis aarlig Afgift.

b. Ingen af Deelene. Ferskvandsfisk er en Siældenhed her paa Landet, og paa Byens Grund gives slet Intet deraf. Saaledes gaaer det og med Ildebrændsel; hvad Indvaanerne forbruge, kommer næsten altsammen fra Holsteen, da Byen selv ingen Skov har og fra Landet ikkuns indkommer Liidet, ihvorvel det dog ikke er af Mangel. Af Strandfisk, i Særdeleshed Aal, Sild og Flønder falder her derimod en temmelig Mængde, naar den Tiid er.

c. Ney! alleene en ubetydelig Tørvemoese.

4de Post. Angaaende Byens Byrder:

a. Fra de ældre Tiider findes hver Skieppe i Skatteregisteret ansadt for $\frac{1}{4}$ R^1) Penge, ligesaa Grunden og

¹⁾ R : Penning; man regnede 12 Penninge paa 1 Skilling.

Bygningen for noget vist i Penge efter Størrelsen. Næringen ansættes aarlig. Hiin Taxt tiener til en bestandig Regel; denne er vilkaarlig. Skatterne, som derefter udreedes, ere:

1. Indenbyes Skatten; 2. Brand- og Vægterskatten;
3. Doctorskatten; 4. Indqvarterings Hielpeskatten.

Indenbyes Skatten lignedes efter Beløbet paa Taxterne af Jord, Grund og Næring ved at beregne hver 2 til 5 Skl.

Brand- og Vægterskatten lignedes paa Grundtaxten, og Forholdet imellem samme er som 1 2 til 6 3.

Doctorskatten lignedes deels paa Næringen, deels og paa Formuen, men har ingen bestemt Forhold.

Indqvarterings Hielpeskatten lignedes baade paa Grunden og Næringen. Forholdet til den første er som 1 2 til 10 3 og Forholdet til den anden som 1 2 til 8¹/₂ 3.

Men efter hvilke Anordninger denne Byes Skatter saaleedes regleres, haves ingen Oplysning.

For at gjøre dette tydeligere vil jeg tilføye følgende Exempel:

En Mand eyer og bruger 11 Tdr. 6 Skp. Jord i Byens Marker. Denne Jord er efter den gamle Ansætning taxeret for	1 Sk. 11 ¹ / ₂ 2
Grunden og Bygningen ligeledes for	1 — 6 —
Næringen for indeværende Aar	3 — « —

Beløbet af Jord-, Grund- og Næringstaxterne

er altsaa

6 Sk. 5 ¹ / ₂ 2

I Forhold hertil udreeder han:

Indenbyes Skat.....	4 Rd. « 3 ¹ / ₂ 3
Brand- og Vægterskat.....	1 — « - 12 -
Doctorskat efter Ansættelse.....	« — 1 - 2 -
Indqv. Skat af { Grunden	1 — 5 - 4 -
{ Næring	3 — 1 - 2 -

Beløbet af alle Skatterne for denne Mand

er altsaa..... 10 Rd. 2 3/4 7¹/₂ 3

b. A. *Lønningerne*, som ved en Cancellie Resolution under 11te Febr. 1775 ere approberede, bestaae i Følgende:

1. Byefogden
 - a. saakaldede Qvittancepenge 6 Rd. « ½
 - b. Lak og Papiir 2 — 2 - 8 Rd. 2 ½ « β
 2. Byeskriveren
 - a. Løn 13 Rd. « ½
 - b. til Skrivematerialier .. 4 — 2 - 17 — 2 - « -
 3. Cappellanens Huusleje..... 6 — 4 - « -
 4. Chorsdegn og Klokker .. 24 Rd. 4 ½
desuden for Catechisation 6 — « - 30 — 4 - « -
 5. Organisten, naar nogen haves 16 — « - « -
 6. Brandinspecteuren efter Rescr. af 21de May 1738..... 12 — « - « -
 7. Assistenten 4 — « - « -
 8. Taxereborgerne til Skrivematerialier 3 — « - « -
 9. Kiæmnerne til det samme og for deres Umage 2 — 2 - « -
 10. Byens beskikkede og examinerede Jordemoder 10 — « - « -
 11. Arrestforvareren, som tillige er Fatigfoged, ugentlig 2 ½ 17 — 4 - « -
 12. Extraskats Cassereren.... 4 Rd. « ½
hvortil legges efter samtlig Borgerskabets Beslutning for Raadstuesamling den 31. Dec. 1779 4 — « - 8 — « - « -
 13. Byens tvende Vægttere ugentlig om Sommeren 2 ½ 8 β og om Vinteren 3 ½, circa 23 — 4 - 8 -
- Hertil kan anføres som paa dette Stæd meest passende, uanseet samme

ikke er benævnt i det paaberaabte af Cancelliet approberede Reglement, fordi alligevel for samme er Kongelige Befalinger, sc:

14. den beskikkede Landphysicus hands Løn efter Resc. af 24. Marts 1724
 a. af Byen 9 Rd. « ½ « ⅓
 b. dens Embedsmænd 2 — 5 - 8 - 11 Rd. 5 ½ 8 ⅓
15. den paa Langeland beskikkede Provincialchirurgus hands Løn efter Resc. af 4. Dec. 1776
 a. af Byen 5 Rd. « ½ « ⅓
 b. der værende Embedsm. 3 — 4 - 8 - 8 — 4 - 8 -
16. til de tvende Mænd, som bruges i Byens Forretninger i Mangel af Betsiente i Medhold af det K. D. Cancell. under 12. May 1781 givne Tilladelse aarl. 6 til høyt 10 — « - « -

B. Andre visse aarlige Udgifter.

- a. Søeenroullerings Cheffens Quarteerpenge efter Resolution af 24. Oct. 1739, do. 27. Juli 1740..... 10 — « - « -
- b. Tugthuuset i Odense efter Resc. af 3. Ap. 1782 og Stiftbefalingsmandens Ligning af 19. Julii s. A..... 10 — « - « -
- c. Rente til Fattiggassen af 300 Rd., som Byen har laant til (som det heeder i Obligationen) Byens og meenige Indvaaneres Beste og givet Obligation 1. May 1668 og 16. Sept. 1675, der er fornyet 3. Juny 1746 og 11. Dec. 1772 12 — « - « -

- d. Jagtafgiften paa Byens Marker efter Resolution af 16. Febr. 1779..... 8 Rd. 2 $\frac{1}{2}$ 8 β
- e. Leje af det Værelse, hvorudi holdes Ting, Raadstuesamlinger o. d., saalænge Byen ingen Raadhuus har, efter de eligerede Mænds Beslutning af 22. Apr. 1785 og Stiftbefalingsmandens Approbation af s. A. 11. May.¹⁾
- f. Indquarteringshielpeskatten, som iflg. Kongl. Befaling af 21. May 1781 med derved fulgte Extract af Generalrepartition erlægges i Amtstuen og foresten svares saa til Assens 74 Dr., Nyborg 64 Dr. og Middelfart 62 Dr..... 200 — « - « -
- g. det ved en Canc.-Ordre af 23. Aug. 1788 bestemte visse aarlige Tilskud til Indquarteringshielpesk. fra 1789. 27 — 2 - « -
- h. hvad de frie Quarterer koster, som efter Stiftbefalingsmandens Ordre anvises de til den aarlige Landmilitiesession hidkommende Ober- og Underofficierer af det Fyhnske Inf. Reg., circa..... 1 — « - « -
- i. hvad det koster at sende til Odense og Nyborg, hvilken Bekostning er 4 Rd., høyt..... 6 — « - « -
- k. den ved Rescr. af 8. Julii 1768 paa- budne aarlige Brandhielp af Raadhuuset, hvilken efter den Summa, Raadhuuset er assureret for, beløber « — 2 - 3 -

465 Rd. 5 $\frac{1}{2}$ 1 β

¹⁾ Intet Beløb anført.

Tvende Vægtere. Saavel Brand- som Vandvæsenet behøver Forbedring. Imidlertid var det at nægte min Formand Generalauditeur Flindt sin fortiente Roes, om jeg ikke tillige tilstoed, at de Mangler, som findes her- ved, vist ikke havde gaaet hands Opmærksomhed og Vigilance forbie, om han længere havde vedblevet dette Embede.

Næsten hvert Stæd i Byen har sin Brønd eller Post, og paa Torvene findes desuden tvende Brønde, som bruges alleene i Tilfælde af Ildsvaade. Til Byen er indtet løbende Vand. Det, som findes i Brøndene, er for det meeste saltagtigt og ildsmagende; men i en Kilde strax ved Byen er ypperligt Vand.

5te Post. Angaaende Skoelerne.

I Rudkiøbing ere ingen offentlige Skoelihuuse, heller ikke nogen tydsk Skoele (naar jeg undtager privat Infor- mation), men af danske Skoelælærere gives der tvende, nemlig: Chorsdegnen, som derfor nyder 24 Rd. 4 $\frac{1}{2}$ i aar- lig Løn af Byens Casse, og en Student ved Navn Endorph, som er beskikket af Generalaudit. F. og for at under- viise 20 fattige Børn i deres Kristendom er tillagt 13 Rd. 1 $\frac{1}{2}$ 12 β af Legatcassen. Sandelig her maae det heede: quem Jupiter odit, facit præceptorem!

Af offentlige Stiftelser gives her:

a. Tre Fattighuuse, hvori ere 13 Lemmer. Fond haver disse Fattigboeliger aldeles ingen, men hver af Lemmerne efter sin Alder, Skrøbelighed og Uformuenhed til at fortiene Noget aflegges med en vis Portion af Byens almindelige Fattigcasse.

b. En almindelig Fattigcasse, hvis Capital bestaaer af 1736 Rd. 48 β , som hidrører af adskillige Legatis og hvoraf Renten aarlig engang efter Fundatzen distribueres.

c. En Legatcasse bestaaende i alt af 2799 Rd. 64 β , hvoraf Renterne uddeeles aarlig efter Fundatzen den

22de Junij til deels Paarørende af Legator, deels saadanne Fattige, som Kirkeinspecteurerne maatte finde meest trængende og fortiente, deels og Andre, som Legatum ommælder, hvoriblandt til 20 à 30 fattige Børns frie Skoelegang, som ommældt under 5te Post litr. a.

Saaledes troer jeg paa det nøyagtigste at have besvaret de mig forelagde Spørgsmaale og underkaster dette saaledes Deres Høyvelbaarenheds Prøve.

Underdanigst S. Jørgensen¹⁾.

Rudkiøbing den 10 Julij 1789.

*Svenborg*²⁾.

Pro Memoria!

Paa Hr. Kammerherrens Befaling om de i Skrivelse af 27. Junii sidstl. omspurgte Poster har jeg den Ære at berette:

1. De eligerede Mænd angaaende:

a. de ere 6, sc: Gumme Graae, Lars Graae, Claus Jacob Clausen og Ole Christiansen af Kiøbmandsstanden og Viinhandler samt Tobakspinder Ditlef Rabe og Reeb-slager Lars Baagøe af Haandværksstanden.

b. de ere valgte saaledes: Taxereborgerne for 1787 lod ved Nyeaars Tiider 1788 et Circulaire gaae om til de fleeste Indvaanere med Forrespørgsel, om de ikke ville have disse Mænd til eligerede Mænd. Svaret blev ja, og derpaa bleve de beskikkede dertil af daværende Stiftamtmand.

¹⁾ Stephan Jørgensen, f. 18. September 1758, Cand. juris 1779, Vice-Landsdommer i Fyen og Langeland 1785, Byfoged i Rudkiøbing samt Herredsfoged i Langelands Herreder 1789, Byfoged i Faaborg samt Herredsfoged i Salling Herred 1802, Assessor i Landsoverretten i Viborg 1805 og Justitsraad, Etatsraad 1819, entlediget 1826, død i Kjøbenhavn 3. September 1834. Han er Forfatter af »Efterretninger om Rudkiøbing« 1796 og »Efterretninger om Faaborg« 1815 (Dansk biogr. Lex. IX, 41).

²⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 444.

c. de have ingen anden Instrux end den, Rescriptet af 2den Martii 1787 almindelig bestemmer.

d. de eligerede Mænd skal være tilstaaet Byen ved et Rescript af Decbr. 1750 eller 1751 (som ikke er indført i Protocollerne og hvoraf jeg i forrige Stiftamtmands Tiid udbad mig en Copia fra Archivet, men fik den ey) og skal efter bemelte Rescript være 8 Mænd, samt burde forrestaae Indqvarteringen, som dog ikke skeer.

2. Angaaende Indvaanerne:

a. Kiøbmænd og Handlende ere 28 Stkr., hvoraf 2de ere Galanteriekræmere. Commerciens bestaaer meest i feede Vahre og noget Korn til Kiøbenhavn, noget Korn til og Trælast fra Norge, meget Brændeviin, eendeel Alenkram og noget af alle Slags Vahre. De Handlende nære sig got, og deres Brændeviinsbrænderier er dem en betydelig Næringsvej.

b. Af Haandværkerne ere: Bagere 6, Bødkere 6, Dreyere 3, Farver 1, Feldberedere 9, Glarmester 1, Guldsmede 2, Handskemagere 6, Hattemagere 3, Kaabersmede 2, Kandestøber 1, Knapmager 1, Maler 1, Muurmæstere 5, Peruquemager 1, Reebslager 1, Sadelmagere 3, Skoemagere 14, Skrædere 12, Slagtere 4, Smede 4, Snedkere 5, Stoelemager 1, Tobaksspindere 2, Vævere 5.

Haandværksstanden staaer sig for største Deelen slet, Feldberederne undtagen. Af Skoemagerne er kuns een velhavende. Aarsagerne til Fattigdommen er formodentlig Forpranget, Haandværkernes Boende paa Landet imod Loven, Bønhaserie af de Militaire, dyre Tiider, svære Skatter samt Banquen. Midlerne derimod maatte ventelig være, at Haandværkerne nød deres Kiøbstædrettigheder, Forpranget blev hæmmet og en god réel Mynt circulerede.

c. Den øvrige gode Deel af Indvaanerne nære sig nogenledes ved Søefart, Kiørsel, Agerdyrkning, Kroehold, men en stoer Deel ved Tiggerie.

d. Det Fattiges Væsen har nogle Capitaler, hvoraf Renten saavel som Indvaanernes frievillige Gaver uddeles til dem. Her er ingen Indretning, hvorved de Fattige kunde fortiene Noget. Af Skovene her ved Byen har de stærke Fattige god Fortieneste ved at sanke Greene og Affald. Man har ellers haft og søgt at vedliigeholde et Spinderie for eendeel Aar siden; men det kunde ey bestaae, da Mængden ville hellere tigge end arbejde. Et Spinderie var nok den eeneste Indretning, hvorved de flittige Fattige kunde skaffes nogen Fortieneste, da den Skrøbelige endog derved kan erhverve Noget. For nogle Aar siden gav Kongen Haab om at ville betale Spindemester, men siden hørte man ey til det.

3. Angaaende Byens Rettigheder og Herligheder:

a. Byen har en Mængde slet brugt Jord, som den af Kong Friderich den 4de har kjøbt, af Hartkorn..... 38 Tdr. 2 Sk. « — 2 Alb. og desuden Vængerne, som

bruges got..... 24 — 7 — 3 — 2 —

Det første Slags til Fælles liggende Jorder høre til og sælges med Gaarderne og Huusene i Byen i Forhold til Grundtaxten. Vængerne er privat Eyendom og i private Folks Eye og Brug.

Desuden har Byen lidet slet Almindings Jord paa det saa kaldede Vibelt, hvoraf 3de Stkr. efter min Foranstaltning er kommen i Brug og bortfæstet for aarlig 46 Rd. 4 ½, og endelig eyer Byen en Eng ved Stampe-møllen, som i min Embedstiid er bleven indløst.

Skatter svares ey af disse Jorder, uden de komme i udenbyes Brug. Tienden ydes in natura til Kirkerne og Sognepræsterne eller betales med Penge, ligesom Accord træffes.

b. Paa Byens Marker er eendeel Skov, som deels eyes af udenbyes Boende og deels er 5 Byens Indvaa-

neres private Eyendom. Byen eyer Grunden, Græsningen og Underskoven. Fiskerie har Byen ey, uden som almindeligt i Stranden.

c. Andre Herligheder og Rettigheder til Byen viides ikke.

4. Angaaende Byens Byrder:

a. Af Byens Skatter lignes halv paa Grundtaxt og halv paa Næringstaxt 134 Rd. 4 $\frac{1}{2}$, hvoraf udreedes Byeskriverens Løn og Huusleye, begge Vægternes Huusleye, begge Chorsdegnenes Kostpenge, Søcapitainens Huusleye, Fangefogdens Løn og Skoepenge. Dernæst liignes ohngefehr 200 Rd., meer eller mindre, ligesom Udgiften bliver, ved Brandvæsenet, paa Grundtaxten, hvoraf betales Byefogdens, Strandinspecteurs, Vægternes, Brandtambourens og Raadstuetienernes Lønninger, Gierdselskat 8 Rd. og til Sprøyternes Reparation og Smørrelse 10 Rd. Viidere betales efter Formue alleene 67 Rd. 2 $\frac{1}{2}$ til Organistens Løn og Doctorsalarium og Tugthuuset. Doctorsalarium er 10 Rd. ifølge det almindelige Rescript. Tugthuuset nyder ifølge Rescr. af 3 April 1782 og Hr. Stiftamtmandens Sigende 24 Rd. aarlig af Svendborg, som er ikke proportioneret mod de andre Kiøbstæders Contin-genter.

Efter hvilke Anordninger det Øvrige betales, er mig ubekiendt. Jeg har alleene funden, at det er saaledes gaaet forhen, men Cancelliet maae ventelig have approberet disse Udgifter, da Kiøbstædregnskaberne blev befalet at indsendes til Rentekammeret til Revision.

b. Byens forbemelte aarlige Udgifter er bestemt til 399 Rd. 1 $\frac{1}{2}$, men bliver undertiiden noget meere, ligesom Sprøyternes og Brandvæsenets Reparationer beløbe meere, end de dertil bestemte 10 Rd. kan tilrekke. Indquarterings-skatten liignes halv paa Grund- og halv paa Næringstaxt og beløber sig nu til 1400 Rd. ohngefehr aarlig.

Byen har kuns 2de Vægttere. Brandanstalterne og

Sprøyterne ere maadelige og Vandanstalterne slette. Byen har løbende Vand, som kunde indrettes paa en bedre Maade og derved kunde forsyne Byen med tilstrækkelig Vand i Ildstifælde, og den største Deel af Byen kunde læt ved deres Gaarder nyde got reent og sundt Vand, som man nu til daglig Drik og Mad maae hente i Piibekilde i Byen, hvorfra Nogle har i forrige Tiider taget sig Tilladelse at leede Vandet i Rænder til deres Gaarder. Desuden har Byen nogle Brønde; men hverken Brøndene eller den omtalte Piibekilde ere tilstrækkelige, naar en Mængde Vand skulle behøves.

5. Angaaende Skoelerner:

a. Her er een dansk Regne- og Skriveskoele, hvor Ungdommen tilliige lærer at læse og undervises i Christendommen. Skoelemæsteren er en duelig og flittig Mand. Belønningen er liden, nemlig fra 2 til 4 og 6 β ugentlig for et Barn, og Skoeleholderen tiener muelig imellem 60 a 70 Rd. om Aaret foruden frie Boepæl.

Degnene nyde aarlig 69 Rd. 2 ŷ af Byen under Navn af Kostpenge, hvorfor det siges, at de skulle uden Betaling informere fattige Børn i Christendommen; men da de skal have forsømt dette, tænker man paa Forandring, nu den eene er død, og henlægge disse Penge til Skoeleholderens Løn, om det kan lade sig giøre; hvorimod man ville see een Skoele endnu indrettet, som Byen vist behøver.

b. Offentlige Stiftelser til Beste for Kirker, Skoeler eller Byens Fattige viides ikke her at være. Hospitalet her er forhen ved urigtige Forrestillinger og imod dets Institut bleven Thorsinges og ikke Svendborgs Fattiges Hospital.

Svendborg d. 11 Julii 1789.

J. Uldall¹⁾.

¹⁾ Johannes Uldall, f. 1745, Byfoged i Svenborg 16. Januar 1782, tillige Vice-Landsdommer i Fyen og Langeland 3. Juni 1785, ved Højesteretsdom 10. Februar 1806 dømt fra sit Embede for lovstridigt Forhold i Embedsførelse, død 18. September s. A.

*Odense*¹⁾.

1.

Hvor stort er Folketallet efter den sidste Folketælling? —
5782 efter Optællingen i Aaret 1801.

2.

Hvor stort er de egentlige Borgeres Antal? —
520.

3.

Hvilke ere Indvaanernes fornemste Næringsveie? —
Sammes forskellige Professioner under de her i Odense
værende og autoriserede Lauge, som i Tallet er 21, nem-
lig Guldsmede, Bagere, Snedkere, Smeede, Handske-
magere, Hattemagere, Feldberedere, Vævere, Pottemagere,
Bogbindere, Kiøbmænd, Drejere, Slagtere, Skrædere, Skoe-
magere, Muurmestere, Tømmermænd, Rebslagere, Sadel-
magere, Parykmagere, Vognmænd. Ligeledes er Brænde-
viinsbrænderie og Vertshold en af de betydelige Nærings-
veie.

4.

Vides der noget Middel til at befordre Næringsveienes
Udvidelse eller til at ophielpe dem? —

Til Næringsveienes Ophielpning her i Odense for-
meenes det især af Vigtighed, 1. at Antallet af dem, som
drive en og samme, ikke i enkelte Greene blev meere
udvidet; saaledes formeenes, at her er flere Handlende,
end Byens Locale tillader, da dog Seyladsen herfra er
ubetydelig, og saaledes saunes enkelte Mænd, der føler
Mod og Kraft til at gjøre noget Stort og Gavnligt for det
Offentlige; saaledes og enkelte Professionisters Formind-
skelse. 2. Der gives en Deel af den jødiske Nation, som
haver Tilhold heri Byen og hvoraf der siges, at Nogle
skal vandre om paa Landet for at udsælge deres Vahre,

¹⁾ Odense Amtsarchiv Nr. 441.

i hvilken Henseende det formenes, at ikke flere Jøder bør komme her til Stædet og at Jøderne i al Fald kunne meere opmuntres og anbringes til anden Handel end Skakkerie. 3. For at afværge Bønhaserie og Fuserie blandt Haandværkerne ville muelig enkelte Opmuntringer for sand Kunstnerfliid være nyttig og gavnlig. 4. Ved slige Opmuntringer eller Præmier samt Understøttelse for en god, men trængende Haandværker eller Fabrikant, formeenes at kunne frembringe flere forskiellige Fabricata, der nu maae hentes hos Fremmede; i det heele formeenes, at Byen og Haandværksstanden ville vinde meget ved nogle Mynstere paa sand Fliid og Virksomhed, hvoraf formeenes gives forliden paa dette Sted imod andre mindre Steder. 5. En større Tilførsel fra Landet af Korn og Smør ville ogsaa gavne ved at spare Borgeren megen kostbar Løben og derved Leilighed til at forlade sit Huus og sit Arbeide forsynet med disse saa nødvendige Artikler. 6. Endelig vil ogsaa endeel for Næringsfliden være at vinde ved en ordentlig Arbeidsanstalt, som hidtil haver manglet, men nu haves Haab om snart at [see] iværksat, hvorved Ungdommen især kan gives Smag og Lyst til nyttige Haandarbeider.

5.

Tages der Borgerskab paa nogen bestemt Næring eller aleene i Almindelighed paa borgerlig Næring? —

Der gives her paa Stædet ingen Borgerskab paa meere end en bestemt Næringsvei.

6.

Hvor mange Brændeviinsbrændere er der i Byen? —

Af større og mindre Brændeviinsbrænderier findes i Odense 70 i Tallet.

7.

Hvor mange Skibe eie Borgerne? er noget af disse bygget i Byen selv og hvilke Steder især befare disse Skibe? —

For nærværende Tid er Skibenes Antal, som eies af adskillige Borgere og Skippere samt Rederier, i alt 22 af forskiellig Størrelse, af hvilke 2 er bygget her ved Skibhuusene. Disse Skibe beseiler Nord- og Østersøen paa forskiellige Pladser.

8.

Har Byen bestemte Torvedage og særdeles Torveforanstaltninger? —

Mandag, Onsdag og Løverdage ere de almindelige og bestemte Torvedage i Odense, ligesom hvad der de øvrige Dage af Ugen kommer hertil Byen at forhandles, bliver saavidt mueligt ført til Torvet. Politieforordningen for Odense under 18de Decembr. 1789 bliver paaseet opfyldt, hvorefter forinden Kl. er slagen 12 Ingen paa Torvet maae opkiøbe meere, end han kan gotgiøre at behøve til egen Huusholdnings Brug og Fornødenhed. Til Underretning for Enhver om Tiden findes paa Torvet noget fra Politimesterens Huus en Fahne paa en opsadt Stang med Byens Vaaben og Paaskrift. Som egentlig Torvemester haves og lønnes Ingen, men saavel Politimesteren, naar han kan være tilstæde, som Nogle af Politiebetientene fører Opsynet paa Torvet til Orden ved Wahrenes Salg m. v.

9.

Er der i Byen Fabrikker? —

Af Fabrikker gives i Odense een hos Fabrickør Søren Kiær, som lader forarbeide i sin Gaard adskillige uldne Vahre af Gulvstøyer, Dækkener og Skabberaqver m. m. En Tobaksfabriqve hos Kiøbmand og Brandinspectør Ørnstrup¹⁾. En Lakfabrik hos Billetteur Lars Meier. Desforuden gives: en Strømpefabriqeur, som holder Væverstoele, 3de, som foretager Garverie, og et Linnedspinderie under Fattigvæsenets Tilsyn, hvor nogle af Byens gl. Fattige spinder Hør og Blaargarn, som efterhaanden sælges ved offentlig Auction.

¹⁾ Laurits Ørnstrup.

10.

Er der Møller paa Byens Grund og, i saa Fald, hører der da Grubbeværk til samme? —

Der gives nu paa Byens Grund 2de Møller, den eene kaldet Munches Mølle og den anden Piente Mølle. Den første er et stort Værk og forsynet med Grubbeværk og Sigte, og den anden kuns liden til Maltmaaling.

11.

I hvor mange Grundtaxt No. er Byen inddeelt? hvor mange deraf er ubebyggede? —

Af private Gaarder og Steder gives Grundtaxt Hoved No. 753, hvorunder er skeet og skeer jevnlig endeel Forandringer og Deelinger, som bliver anmærket i Protokollen og betegnet med Littr. Hertil kommer de publique Bygninger af Kirker, Skoeler og nogle Byen tilhørende Bygninger, som udgjør i Tallet 43, saaledes i alt efter Brandtaxations Protokollen 796 Numere, hvoraf kuns er 2 à 3 ubebyggede Pladse.

12.

Hvilke Eiendomme besidder Byen? —

De Jorder bestaaende af Agerland og Græsmarker, som Odense Bye selv tilhører, udgjøre 49 Tdr. 7 Skpr. 1 Fk. 2 Alb. Ager og Engs Hartkorn. Desforuden findes paa Odense Byes Marker og tæt omkring Byen adskillige Jorder, der tilhører private Eiere og som udgjør Hartkorn 123 Tdr. 6 Skpr. 2 Alb., der saaledes er det heele Hartkorn efter Jordebogen, forfattet i Aaret 1797, 173 Tdr. 5 Skpr. 2 Fk. 1 Alb., som alt er frie Kiøbstædjord.

Af Huuseiendomme tilhører Byen a. Raadhuuset, b. Hovedvagten, c. Provstiegaarden og Ridehuuset, d. den danske Skoele, e. Slagteboderne, f. 3de Hyrde- eller Markvogterhuuse, g. Natmandens Huus, h. Byens 6 Porte.

13.

Hvor store ere Byens visse Indtægter? —

A. Visse Indtægter i Penge af Jordskyld, Huus- og Jordleie i alt 282 Rd. 3 $\frac{1}{2}$ 11 $\frac{1}{2}$ β , hvortil kommer 14 Tdr. 2 Skpr. Landgildebyg, som betales efter hvert Aars Capitelstaxt.

B. Uvisse Indtægter:

1. Jordleje af Byens paa 2de Aar alternativ ved Auction bortlejede Jorder fra 600 Rd. til 900 Rd.

2. Grøft og Hegnspenge circa 200 Rd.

3. Beløbet for den aarlig ved Auction bortsælgende Tørv af Byens Tørvemoser 2500 Rd. à 3000 Rd.

4. Ved Auction bliver aarlig bortsolgt saavel de om Foraaret indkiøbte 12 Tyre som nogle forskiellige smaae Græspletter i Tørvemoserne og Kornmarkerne, som kan beløbe sig circa 200 Rd.

5. Arresthuusleje for udenbyes Arrestantere ere særdeles tilfældige og kan ikke bestemmes.

6. Gotgiørelse af Kongens Kasse for Exerceerpladsen, naar den bruges, efter Taxation 70 Rd. til 80 Rd.

7. De faldne Politiebøder $\frac{1}{3}$ Deel af Beløbet, som er ubestemt og ubetydelig.

14.

Hvad repareres der paa Borgerne, efter hvilke Regler skeer denne Repartition og i hvad Forhold liignes disse Udgifter paa Grund og Næring? —

Den egentlige Skat, som repareres paa Borgerne til at bestride de aarlige Indqvarterings Udgifter, som beløber sig circa 4000 Rd., er den saakaldede Indqvarteringskat, der liignes af Taxeerborgerne i Overværelse af Magistraten, det halve paa Grunden og det halve paa Næringen, efterat den befalede Indqvarteringscommission haver giennemgaaet de aarlig paaløbende Indqvarteringsudgifter og derefter afleveret Beregning paa den udfordrende Summa.

Den seenest andordnede Indqvarterings Hielpeskat, som herefter aarlig skal udredes af de andre Kiøbsteder og modtages her paa Amtstuen, er 383 Rd.

Vand-, Løgte- og Vægterskatten, som beløber sig aarlig circa 1500 Rd., betales af Indvaanerne efter en for endeel Aar siden forfattet Ligning efter Grund- og Bygnings-taxten; men efter de nu i de seenere Aaringer havde betydelige Udgifter, især paa Vandvæsenet, er denne Summa aldeles utilstrækkelig og udfordrer en dobbelt Summa, hvorom til Forandring med Første indkommer nærmere Forestilling og Forslag til Stiftet og det Kongelige Cancellie.

15.

Hvad beløber Byens bestemte Udgifter sig til og hvad de uvisse? —

De bestemte aarlige Udgifter er efter det aarlige med Kiæmnerregnskabet fulgte approberede Reglement Lønninger med de videre speciele anførte og bestemte Udgifter 1123 Rd. 5 $\frac{1}{2}$ 8 β . Herforuden betales af Vandkassen den aarlige Løn for Inspecteuren og Vægterne med de fleere Betiente circa 900 Rd.

De uvisse Udgifter ere:

1. Under Kiæmnerregnskabet
 - a. Reparationer, Daglejere og Markarbeide, Tørveskiæring samt andre tilfældige Udgifter efter Kiæmnerregnskabets Udviisende circa 4000 Rd.
 - b. Renovations Omkostninger, Delinquent Omkostninger, Frieægter, extraordinair Indqvartering m. v. circa 1000 Rd.
2. Under Vandkassen
 - a. Til Løgtevæsenet circa 600 Rd.
 - b. til Vandvæsenets Vedligeholdelse, hvilket er tilfældig og ubestemt og haver de tvende sidste Aar medtaget noget over 3000 Rd., der for det meste af Kiæmnerkassen er blevet udredet, da Vandkassen, som forberørt, dertil har været utilstrækkelig.

16.

Hvilken er Generalsummen af Gaardes og Huuses Assurance? —

Til nærværende Tid 1,037,180 Rd.

17.

Hvilke offentlige Indretninger findes der i Byen til Bæste for de Fattige og hvor mange af disse nyde Huusleye m. m.? NB. Herved forstaaes alle de Indretninger, private eller publike, som administreres af Fattigdirectionen og staae i Forbindelse med Fattigvæsenet. —

Foruden det stoere saakaldte Graebrødre Hospital, hvori indtages Lemmer saavel her fra Odense som heele Provindsen og hvorved underholdes et Antal af omtrent 240 Personer, hvoraf omtrent 100 ere inde i Hospitalet og de øvrige udenfor, er ogsaa det egentlige Fattigvæsen her i Odense, hvis Antal efter 19. Postes Besvaring er 350, og desforuden følgende Understøttelser og Legater for de adskillige Fattige:

a. Indretningen af de saakaldede Doctors Boeder henlagt i Hospitalet, hvori er 16 gamle og svagelige Fruentimmer, som haver frie Huuslye og 24 β ugentlig.

b. De Eilskowske 6 frie Boeliger her i Odense for 6 fattige Jomfruer.

[Derefter opregnes de for Byens Fattige stiftede Legater, der her forbigaas, da tilstrækkelig Oplysning om dem findes hos Hiort-Lorenzen og Salicath, Repertorium over Legater og milde Stiftelser III og de der citerede Kilder].

18.

Hvilke Personer ere Medlemmer af Sogne-Fattigvæsenets-commissionen foruden Sognepræsten og Øvrigheden? —

Foruden Sognepræsten og Borgemesteren, som tillige er Politiemester, ere følgende Fattigforstandere

a. St. Knuds Sogn: Bogtrykker Hempel¹⁾, Glarmester Pflueg²⁾, Guldsmed Poul Theilgaard og for Landet, som ligger under Sognet, Sognefoged Hans Clausen i Hunderup.

b. Ste. Hans Sogn: Farver Kellinghuusen³⁾, Kiøbmand Andersen⁴⁾, Skoemager Johan Frandsen og for Landet Lægdsmand, Skrædermester Rasmussen.

c. Wor Frue Sogn: Forligelsesk. Eilskou⁵⁾, Kiøbmand Frydendahl⁶⁾, Giørtler Carl Holm og for Landet Lægdsmand Rasmus Mortensen Møllegaard.

En Secretair i Commissionen mangler endnu.

19.

Hvor mange Fattige ernærer Byen? —

Antallet af de Fattige, som nyder Understøttelse af Fattiggassen, ere p. p. 350, hvoraf omtrent en Trediedeel nyder Hielp paa Grund af de Børn, som de have og ikke selv formaaer at underholde.

20.

Hvilke faste Indtægtskilder har Byens Fattigvæsen? —

a. Renterne af Fattiggassens Midler ere aarlig omtrent 450 Rd., hvoraf den latine Skoele faar udbetalt i Øll- og Brødpenge 58 Rd. 3 ¼.

b. Af Auctioner, Bøder, Tavlepenge etc. p. p. 150 Rd.

c. Det øvrige maae udredes af Indvaanerne, som saaledes biedrage circa 5500 Rd.

21.

Hvad lignes der aarligen til de Fattiges Forsørgelse? —

See forrige Svar! Af bemeldte Biedrag er af Commissionen paaliignet mellem 18 og 1900 Rd.; af Grundtaxten er her i Odense endnu Intet ydet og formeenes

¹⁾ Søren Hempel. ²⁾ Matthias Pflug. ³⁾ Peter Engelbert Kellinghuusen. ⁴⁾ Anders Andersen. ⁵⁾ Sæbesyder Anders Lauritsen Eilchow. ⁶⁾ Knud Christian Frydendahl.

neppe at kan tilraades, om Undgaaelse ellers kan blive mueligt, da de, som nu give meest frievillig, haver resolveret sig i Tilfælde at skulle betale af Grundtaxten, da at gjøre Afkortning i deres Biedrag som bestemt efter deres yderste Evne og meere forholdsmæssig, end hvad der efter Grundtaxten kunne paalægges, da Grundtaxten er særdeles ulige, og det deraf ville blive en Følge, at Paalægget i Flæng ville ramme de Uformuende og de Bemidlede.

22.

Nyde de Fattige Understøttelse i Penge eller in natura? —

Formedelst Savn af Tilførsel, som aarsages af Opkiøb paa Landet af Landprangere til Udførsel, er det besværligt endog for formuende Indvaanere at bekomme de fornødne Levnetsmidler til deres Huusholdning, og derfor maae Commissionen af Nødvendighed endnu tildeele de Fattige deres Understøttelse i Penge.

23.

Er der i Byen Indretninger, saasom Hospitaler etc., der ifølge Legatter have sin særegne Bestemmelse og Bestyrelse? En kort summarisk Beretning derom ligesom om Kirkens Forfatning. —

Ste. Knuds Kirke, hvis aarlige visse og uvisse Indtægter kan beløbe sig 10, 11 å 1200 Rd., ligesom Tienderne kan blive udbragt, anvendes til dens Udgifter af Kirkebetjenternes Lønninger, Kirkens Vedligeholdelse og andre bestemte og tilfældige Udgifter, ligesom denne Kirke haver været nogle 100 Rd. i Giæld til en af dens forrige Værger, som nu er bleven afbetalt, hvorefter formodes, at herefter aarlig kan blive Noget oplagt til Afbetaling af dens øvrige Giæld, som er til Hospitalet og Communitetet ifølge for nogle Aar siden udstædte Obligationer 6900 Rd.

24.

Hvorledes er Skoelevæsenets Tilstand i Byen? —

Her i Odense ere 3de cathechetiske Skoeler foruden den saakaldede danske, hvortil Skoelelæreren, som er en Seminarist, er beskikket af Magistraten, og Militairskoelen; uagtet disse Skoelers Bestyrere i det Heele ere kyndige og duelige Mænd, saa følges dog tildeels endnu den gamle Methode med blot at holde Børnene til Inden- og Udenadslæsning uden at biebringe dem Smag paa anden for det daglige Liv gavnlig Læsning, naar undtages Læreren paa den forbemeldte danske Skoele, som ogsaa underviser i Naturhistorien, Jordbeskrivelse m. m.

Aarsagerne hertil kan for største Deel søges i Local-Hindringer, da Skoelestuerne tildeels ere mørke, skumle, smaae og proppede med fleere Børn, end en Lærer er i Stand til at undervise; som Skoeleholdere ere disse Folk kuns ogsaa maadelig aflagte.

Mueligt var det got, om samtlige fattige Børn, som ere fordeelt paa Skoelerne, fik en Skoele for dem selv, da denne Sammenblanding især bevirker en Deel af de saakaldte Puge, hvori mange Forældre lade deres Børn oplære, tildeels af meget maadelige Subjecter, hvorved de egentlige Skoeleholdere ogsaa lider Skaar i deres Indkomster og kuns beholder Gratist-Børnene tilbage.

25.

I hvad Forfatning er Løgtevæsenet, Renovationen, Broelægningen, Sprøytevæsenet og Brandanstalterne? —

Odense haver 105 publike Gadeløgter foruden de Lygter, som private Huuseiere selv haver paa deres Gaarde og vedligeholder.

Renovationen skeer almindelig en Gang om Ugen hver Løverdags og ellers oftere, naar Omstændighederne gjør det fornøden; det her i Byen sammenfejede bliver strax udført ved 4re Renovationsvogne, en for hvert af Byens

Qvarteerer, hvilket skeer efter foregaaende passerede og af Stiftet approberede Licitation, og de, som udføre Skarnet, erholde deres Betaling af Odense Byes Kiæmnerkasse.

Almindelig Gadebroelægning, hvor saadant ikke skeer for den Kongelige Veikasses Regning, foranstaltes paa Odense Kiæmnerkasses Regning, men med Broelægning i nogle af de sidste Aar haver maattet standses formedelst de dermed forbundne store Bekostninger, hvortil Kassen formedelst andre stoere Udgifter til Vandvæsenets Forbedring haver været uformuende; for Broelægningen er ellers ved Kongelig Rescript af 19de May 1797 bestemt en egen Commission, bestaaende af Overveimester, Oberst Rosenberg¹⁾ som Præses²⁾ samt Magistraten og Brandinspecteuren foruden 2de Borgere.

Sprøytvæsenet bestaaer af 6 publicque Sprøyter, nemlig en stor Sprøyte, anskaffet for Byens Regning og for faae Aar siden forskreven fra Engelland, en liden Vægtersprøyte, ligesaa for Byens Regning, og 4 Sprøyter for Ste. Knuds, Ste. Hans og Wor Frue Sogn samt Graebrødre Kirke og Hospitalet; udi Byens 4re Qvarterer haves omtrent 936 Læder-Brandspande, 40 Brandstiger og 50 Brandhager, som alt findes i god og forsvarlig Stand.

26.

Er der forfattet rigtige Mandtalsrouller over Brandfolkene, og ere disse tilbørligen fordeelte ved Sprøyterne? —

De behørige Mandtalsrouller findes rigtig at være forfattede med enhver af Brandfolkens No. efter deres Brandtegn samt Boepæl. Brandfolkene ere fordeelte hver til

¹⁾ Hans Frederik Rosenberg. ²⁾ Borgmesteren anvender her den ejendommelige odensiske Stavemaade af Ordet *Præses* med *c*, der fremdeles bruges af alle Byens Aviser hver Gang Odense privilegerede Skyttelav, for hvilket Borgmesteren er Præses, holder Fest.

sine Sprøyter efter dens Størrelse; det nødvendige Antal af Officierer, Haandværkere og Brandsvende skal udgiøre et Antal af 233, men endnu mangler noget Mandskab, fordi de, som vinder Borgerskab paa anden Haandtering, bliver frietaget for at være Brandsvend; under det forebemeldte Antal findes ikkuns af Borgere, som ere Officierer og Haandværkere, 22 à 24.

27.

Gives der endnu straaetæggede Bygninger i Byen? —

Siden Aaret 1796, da nærværende Brandinspecteur tiltraadte dette Embede, er det bleven forbuden og nøye paaseet, at nyt Straaetag her i Byen ikke er bleven oplagt; men fra Fortiden findes endnu en Deel, især paa smaae gamle Baghuuse, hvilke sildig vil blive gandske aflagt, medmindre Brandvæsenet bliver bemyndiget til gandske at forbyde al Reparation paa disse gamle Tage af Straae, under hvad Paaskud der end maatte gives¹⁾.

28.

Hvorledes er Politiet i Byen organiseret forsaavidt dets Personale angaar? —

Politiets Personale i Odense bestaaer af en Politimester, som er Borgemesteren, og Byefogden samt 4re Politiebetiente, hvilke stedse bærer det Kongelig and-ordnede Uniform for i mødende Tilfælde og ved enhver Lejlighed at være kiendt i de udøvende Embedsforretninger.

29.

Hvormange Justitz-, Delinquent- og Politiesager er der i forrige Aar paadømt i Byen? —

I forrige Aar 1803 er bleven behandlet og paadømt her i Odense:

a. 4 Justitzsager, b. 5 Delinquentsager, c. 32 Politiesager.

¹⁾ Endnu 120 Aar efter, at denne Indberetning er affattet, gives der nogle faa straaetækte Huse i St. Jørgens Gade (jfr. Fra Arkiv og Museum I, 577).

30.

Hvor mange Giordemødre er der i Byen og hvilke Fordeele nyde de? —

Nærværende Tid gives her 7 Giordemødre, hvoraf de 5 ere examinerede i Kiøbh. De nyde aldeles Intet ud-betalt af Byens Kasse enten til Huusleye eller Løn, men ernære dem som de kan ved deres havende Fortieneste.

31.

Begraves der Liig i Kirken og paa Kirkegaarden i Byen, eller haves der nogen Kirkegaard udenfor Byen? —

Der bliver nu meget siælden begravet Liig udi Kirkerne her i Byen, men naar det endelig skeer, drages Omsorg for, at Gravstedet strax bliver fyldt og paalagt med Steen for at forebygge Stank, og ligesaa er i de senere 6 Aar bleven foranstaltet omtrent 30 Begravelers Fyldning i Ste. Knuds Kirke.

Paa Kirkegaarden bliver Liigene ellers almindelig begravne, da det endnu ikke kan paa den her udenfor Byen afsadte Plads til Assistentzkirkegaard, da samme endnu ikke er bleven indhegnet, der vil koste 1000 Rd.

32.

Hvilken er Generalsummen af de Umyndiges Capitaler, som staaer under Overformynderiets Tilsyn? —

Den Generalsumma er 52511 Rd. 92 β , hvoraf 17792 Rd. indestaa i Hans Mayestæts Kasse og de 34719 Rd. 92 β i Eiendomme.

33.

Har Magistraten noget Forslag at gjøre enten til Bedste for Byen som Commune betragtet eller for nogen enkelt Deel eller Indretning? —

Foruden det, som foran er bleven meldt om Levnetsmidlernes Tilførsel og det Ønske ved nærmere And-ordninger at faae hævet det her omkring Odense i Svang

gaaende saa skiændige Opkiøb og Landprang, hvorved alt fornødent bliver her vanskeligt at faae og overværent kostbar, kunne endnu tilføyes det Ønske om saadanne Lettelser i Handelen, som kunde forskaffe Byen større Søgning og opvække Lyst til nyttige Entrepriser, saavel som Indretninger for unge Haandværkere til nyttige Kundskabers Udvidelse.

Saaledes underdanigst besvaret af Lindved¹⁾.

¹⁾ Andreas Rosteen Lindved, f. ca. 1752, exam. juris og Procurator 1779, i mange Aar Fuldmægtig hos Byfogden i Vejle, Birkedommer i Tirsbæk Birk 1796, Borgmester og Byfoged i Odense 23. Marts 1798, virkl. Cancelliraad 1805, entlediget 1816, død i Odense 1. Juni 1817.

SMAASTYKKER.

I. REGNSKAB FOR HERTUG ULRIK AF MEKLENBORG'S OPHOLD I ODENSE 1572.

Da Hertug Ulrik af Meklenborg drog til Danmark i Anledning af sin Datter Sophies Bryllup 20. Juli 1572 med Kong Frederik II, laa han og hans Følge paa Rejsen i Herberg i Odense. Deres Fortæring blev opskreven af en Renteskriver, forat Udgifterne derved kunde blive godtgjort Byen, men da Regnskabet endnu fire Aar efter ikke var klareret, androge Borgmestre og Raad om at faa det resterende afviklet i deres Byskat, hvilket Kongen bevilgede, idet han gav Rentemesteren, Christopher Valckendorff, den i saa Henseende fornødne Ordre 20. November 1576¹⁾. Da Hertugen var ledsaget af 88 Personer og medførte 48 Heste, siger det sig selv, at Bekostningen ved et nok saa kort Ophold ikke har været ganske ringe, som det ogsaa fremgaar af det her meddelte Regnskab, der er udatert, men utvivlsomt maa henføres til 1572.²⁾

I Odense Magistrats Archiv haves Rentemesterens Kvittance, Kjøbenhavn 11. Januar 1577, til Borgmestre og Raad, som nu ved Raadmand Oluf Bager har ladet gjøre Regnskab 1) for 150 Mark, som stod tilbage af den aarlige Byskat, de skulde give til Martini 1574, endvidere 2) for 600 Mark, deres aarlige Byskat for 2 Aar til Martini 1575 og 1576, tilsammen 750 Mark, »som Mønten nu gaar«; deri er afkortet 1) for Hertug Hans den Ældste og Hertug Hans den Unge af Holstens Fortæring med deres Folk og Tjenerskab der udi Byen

¹⁾ Kancelliets Brevbøger. ²⁾ Orig. i Odense Magistrats Archiv, hidrører fra den Rønninge-Søgaardske Gave.

Anno 72 de droge til Kongelig Majestæts Bryllup frem og tilbage, og 2) for Hertug Ulrik af Meklenborg og Hans Naades underhavende Folk i samme Aar, der han var kommen fra Kongelig Majestæts Bryllup og drog af Riget — tilsammen 324¹/₂ Mark 4 Skilling¹).

Thette efftherschrefne haffuer hertogh Ølrick met hans metthaffuindis folck fortheritt hoss borgerne vdj Otthense, som thenom aff rentmesteren schulle betalles.

Først vdj hertog Ølricks herberig tiill Karen Kotthis²) er fortheritt lx ʒ vj β
 Tiill Iacob Iespersens³) 3 parsoner met 2 heste fortheritt tiill madt, øll oc hestefoder iij ʒ
 Tiill Hans Knudszens 3 parsoner 3 heste fortheritt tiill madt, øll oc hestefoder iij ʒ
 vij parsoner met vj heste tiill Lauritz Paaskis⁴) fortheritt tiill mad, øll oc hestefoder xiiij ʒ
 iij parsoner met iij heste tiill Mogens Henricksens⁵) fortheritt tiill madt, øll oc hestefoder iij ʒ
 iij parsoner tiill Karenn Iørgen Olsens⁶) fortheritt tiill madt oc øll iij ʒ
 v parsoner met vj heste tiill Melcker Schriffuers fortheritt tiill mad, øll oc hestefoder x ʒ v β

¹) I Kongebrevet til Valckendorff hedder det, at Hertugen paa sin Indrejse i Riget gjorde Ophold i Odense, medens dette i Kvittancen henføres til Udrejsen fra Brylluppet. Mærkeligt er det, at det ellers af Kilderne synes at fremgaa, at Hertugen saavel paa Indrejsen som paa Hjemrejsen har lagt Vejen over Gjedsen (Resen, Frederich II.s Krønike S. 264. Hist. Tidsskr. III, 36. Kanc. Brevb. 17. October 1572). ²) Den rige Handelsmand Claus Mikkelsens Enke Karen Kotte, i hvis Gaard (Overgade Nr. 12?) fyrstelige Personer jævnlig toge ind paa Gjennemrejse. ³) Raadmand, Byfoged, død 1582. ⁴) Den senere Byfoged, efter hvem Paaskestrædet har sit Navn. ⁵) Rosenvinge, død som Borgmester 1607. ⁶) Jørgen Olsen døde 1567 ifølge Bircherods Inscriptiones, hvor Enken kaldes Maren.

vj parsoner tiill Anders Keldsens fortheritt tiill madt oc øll	x Ʒ iiij β
ij parsoner tiill Hans Schriffuers ¹⁾ fortheritt tiill madt oc øll	ij Ʒ iiij β
iiij parsoner tiill Iacob Schriffuers met iiij heste fortheritt tiill madt, øll oc hestefoder	x Ʒ v β
xl parsoner met ix heste tiill Iørgen Kotthis ²⁾ fortheritt tiill madt, øll oc hestefoder	xxx Ʒ marc
vij heste tiill Marckus Kotthis ³⁾ fortheritt till haffre oc rufoder	iiij marc
ix parsoner mett viij heste tiill Frandtz Brigsßen borgemesters fortheritt tiill madt, øll oc hestefoder	x Ʒ iiij β
ij parsoner tiill Christofer Holms fortheritt till madt oc øll	ij Ʒ ij β
Summarum ij ct xij Ʒ vj β ⁴⁾ .	

II. FRA SKALKENDRUP PRÆSTEGAARD.

I den ældste bevarede Kirkebog for Aunslev — begyndt 1. Søndag i Advent 1763 — har Sognepræst for Aunslev og Bovense i Vinding Herred, Jens Brandt Kisbye, indført de nedenfor meddelte Optegnelser om sig og sine Familieforhold samt om Præstegaarden i Skalkendrup, en lille Fjerdingvej nord for Aunslev Kirke. Han var Præst for disse Sogne i 41^{1/2} Aar og henlevede, efter at have taget sin Afsked 1844, sine sidste Aar til sin Død 27. September 1851 hos sin Søn og Eftermand i Embedet.

Skalkendrup Præstegaard har fristet den onde Skæbne, helt eller delvis, at blive et Bytte for Ilden ikke mindre end fem Gange. Første Gang i den svenske Fejdes Tid, da Fjen-

¹⁾ Hans Nielsen, Landstingsskriver, Raadmand, død 1607. ²⁾ Borgmester Jørgen Kotte, død 1584. ³⁾ Raadmand Marcus Kotte, død 1590. ⁴⁾ Sammentællingen 162 Mark 5^{1/2} Sk. er rigtig, Marken regnet til 16 Skilling.

derne ved de forenede danske og fremmede Troppers Fremrykning i November 1659 bleve drevne ud af Aunslev Sogn ind imod Nyborg, hvor de den 14. s. M. lede et afgjørende Nederlag; uagtet Præstegaarden havde faaet en Salvegarde, stak Svensken Ild paa den og opbrændte den ligesom de fleste Gaarde i Sognet. Saaledes fortæller Præsten Lorents Dreyer, død 1763, i en Beretning af 1758¹⁾. I Hovedsagen er Overleveringen i alt Fald rigtig nok, bekræftet af samtidige Vidnesbyrd²⁾, og i en Rundskrivelse af 23. August 1660 opfordrer Provsten i Odense Herred Præsterne til at komme Hr. Hans Jacobsen i Skalkendrup og en anden Præst til Hjælp, hvis Gaarde af Fjenden efter Udplyndring ganske ere opbrændte og lagte i Aske³⁾.

Om den næste Ildebrand skriver Hr. Lorents Dreyer i sin anførte Beretning: »Endelig er det Alle bekjendt, at Skalkendrup Præstegaard, formodentlig ved onde Menneskers Hænder⁴⁾ anden Gang afbrændte aldeles den 18. Januar 1750, da min Formand [Hr. Oluf Lerche, død 14. s. M.] fra den 14. endnu stod Lig i Præstegaarden, og just blev anstukken paa en Tid, da jeg som Capellan og Successor stod paa Aunslev Prædikestol«. Branden indtraf 2. Søndag efter Hellig tre Kongers Dag. Ved kongelig Bevilling af 28. Marts 1750 fik Præsten 1 Rd. af hver Kirke i Fyens Stift til Præstegaardens Opbyggelse.

Hvad der 43 Aar senere foranledigede Præstegaardens tredje Ildebrand, fortæller Pastor Kisbye i sine Optegnelser; efter en Notits i Kirkebogen skete Ulykken Trinitatis Søndag den 26. Maj 1793, medens Sognepræsten var til Førsteprædiken i Aunslev. De mærkelige Omstændigheder ved den fjerde Ildebrand

¹⁾ G. L. Badens Samlinger i Landsarchivet. ²⁾ Saml. til Fyens Hist. og Topogr. X, 12. Svenborg Amts Aarskrift 1909 S. 65. ³⁾ Provstens Copibog 1627—62. ⁴⁾ Denne Ytring af Dreyer, der selv var in mediis rebus, synes at afkræfte det i Svenborg Amts Aarskrift 1919 S. 111 optegnede Sagn om, at Branden skyldtes Husholdersken, som opbrændte nogle Papirer og Breve, hvis brændende Stumper fløj op gennem Skorstenen og antændte Taget.

1814 skildres udførligt af Pastor Kisbye, der omtaler den som den tredie Brand, da han ikke kjender den i 1659. Endelig overgik en femte Ildsvaade Præstegaarden i 1902; ligesom i 1814 skaanedes Stuehuset, der er opført efter Branden 1793, men de store Udlænger fortæredes af Ilden.

Til Erindring om Ildebrandene rejstes i Haven et Kors¹⁾, der oprindeligt skal have været af svedne Tømmerstykker fra en af Brandene; det nuværende er af Egetræ og bærer Aars-tallene 1750, 1790 (sic), 1814, 1902. Under Hensyn til Overleveringen om, at Duer i Præstegaarden vilde forvolde Ildebrand, vaagedes i Pastor Conrad Fr. Kisbyes Embedstid (1844—89) strengt over, at disse Dyr ikke holdtes; ligesaa under hans Eftermand, Pastor Harald F. H. J. Petersen (1889—1905). Den nuværende Sognepræst har haft Duer, uden at de have forvoldt nogen Ulykke; derimod forsvandt de af sig selv.

Anno 1802 blev jeg Jens Brandt Kisbye (barnfødt i Odense 1774 den 27de Martij ved Forældrene Morten Kisbye, Klokker til St. Knuds Kirke, og Johanne Magrethe Sibbern) beskikket til Capellan pro Persona for Aunslev og Bovense Meenigheder²⁾.

Anno 1805 den 16de Octobr. blev Sognepræst Her Rasmus Frandsen Holst³⁾ begravet ved Aunslev Kirkes

¹⁾ Jfr. Svenborg Amts Aarskrift 1917 S. 11. ²⁾ Klokker Morten Kisbye, død 10. April 1799, 68 Aar gammel, var Søn af Degn i Øster Egesborg, Præstø Amt, Cand. theol. Frederik Brandt Kisbye og Brodersøn af Prof. theol. ved Odense Gymnasium Hans Kisbye (Barfød, Den falsterske Gejstligheds Personalhist. II, 122; A. Petersen, Sjællands Stifts Degnehist. S. 196). Gift 13. August 1766 med Johanne Margrete Sibbern (Datter af Uhrmager i Odense Jørgen S., begr. 3. Juni 1741, og Marie Hansdatter Ørsted), døbt 15. August 1733, død 30. September 1798, Enke efter Catechet ved St. Knuds Menighed Jens Pedersen Brandt.

³⁾ Han døde 11. October (Bispearch., Vinding Herreds Breve 1805 Nr. 9).

vestre Ende; han var barnfødt i Odense og var disse Meenigheders Sognepræst i 36 Aar. Hans Fader Skomager Frands Holst.

Anno 1806 den 31de Jan. erholdt jeg Jens Brandt Kisbye kongel. Confirmatjon paa det mig af høyvelbaarne Her Kammerherre Knud Friderich Juel til Stamhuset Juelsberg gunstigt meddeelte Kaldsbrev som Sognepræst for Aunslev og Bovense, og blev jeg af Provsten HER Crone¹⁾ indsadt den 1ste S. i Faste s. A. Gud give mig og de, som vorde mine, sin Velsignelse!!! 1809 den 1ste Maj forpagtede jeg Præstegaardens Tiende og Avl bort for 1300 rdlr. d. C. i 6 Aar; men da Pengene tabte sig saameget, at en Tde Rug, som jeg forud solgte for 4 rdlr., løb op til 160 à 200 rdlr., levnede min Forpagtning mig neppe de kongelige Skatter, end sige Føde og Klæde. Den 19de Aug. 1814 afbrændte atter alle Præstegaardens Udhuuse gandske, ligesom og Stuehuset leed meget, men blev dog ved Guds naadige Bistand staaende. Alt i Udhuusene brændte, og min heele Boe, som blev udkast i Haugen, blev saare ruineret. Denne Brand var ligefra den sidste forudsagt. Den begyndte i den østre Længde til Haugen, Gud veed hvoraf, maaskee ved een af Folkenes Uforsigtighed! Gud holde fremtidig over den sin naadefulde Haand!

1815 modtoeg jeg atter Avlingen, efter at min Forpagter havde, som han selv sagde, tjent 60,000 rdlr. d. C. i rede Penge og forarmet mig. Paa samme Tid tabte min Kone en Arv efter sin Tante Jfr. Mariane Schwartzkoph, som døde her i Præstegden, af omtrent 6000 rdlr. d. C. formedelst Oberstlieutenant Jørgen Bruuns Bedragerier og Fallisement; thi det blev mig forbudt at angribe ham i Krigens Tid, medens han endnu havde Gaard og Gods i Jylland²⁾. I min Forpagtnings tunge Dage, da

¹⁾ Provst Hans Crone i Elødstrup. ²⁾ Mariane Cathrine Schwartzkopff, Datter af Sognepræst til Kregome og Vinderød, Provst Isak S.,

vi desuden plagedes af bestandig Indqvartering, sled min gode Kone S. W. L. og jeg os Hilsen fra og levede i idel Sorg og Trang. Derpaa spildte min Kjøbmand Fallit, hvorved jeg tabte Meget; siden hjemsøgte Sygdom og tunge Prøvelser os idelig: jeg tabte saaledes atter over 1300 rbrdr. gode Penge af en Arv efter sal. Provstinde Conrad her i Præstegaarden¹⁾ og har, formedelst vore mange kjære Børn, stedse maatte leve i Sparsomhed og Trang. Imidlertid har jeg søgt at gavne Kaldet, som jeg har kunnet: forbedret Jorderne og fredet Skoven med stor Bekostning, der var saaledes ødelagd, at jeg endogsaa maatte købe Gjærdestaver end sige Stænger eller Læssetræer. Spar paa den, kjære Eftermand! den er en stor Herlighed og kan vorde stedse saa, om den hævdes! Hvad Præstegaardens Udhuuse angaar, da kunde jeg i Krigens Tid ej faae bedre Tømmer, jeg bygde saa forsvarlig som mig muelig. Heele Stuehusets Grund var Müur i Leer, og da Huuset truede at falde, maatte jeg sætte heele Grunden om af Kamp. Tunge have hidtil, indtil 1830, vore Dage været. Gud give dem i Naade bedre; faae ere vel kuns tilbage. Gud spare mig, fremfor Alt, min herlige og dyrebare Hustrue! Vore Børn ere:

døde 1812, begr. 15. Februar. »Hun var opfødt hos sin Slægt Justitsraad Bruun til Krogsgaard i Jylland og henlevede sine sidste Dage her i Præstegaarden i stille Dyd og Guds frygt indtil sit 67de Aar, da hun døde og blev begravet ved Aunslev Kirkes østre Ende« (Aunslev Kirkebog). Hendes Moder, Hedevig Christine Bruun, var Datter af Etatsraad og Deputeret for Finantserne Urban Bruun til Ødemark i Sjælland, hvis Broder, Justitsraad Jørgen Bruun, ejede Krogsgaard, Tjæreborg Sogn, Ribe Amt; dennes Sønneson, Major, senere Oberstlieutenant Jørgen Bruun, solgte 1807 sin Fædrenegaard (O. Nielsen, Skadst Herred S. 79 f.).

¹⁾ Mariane Roested, Enke efter Provst Johannes Peter Conradt til Langaa og Øxendrup, døde i Skalkendrup Præstegaard 20. Maj 1823, 80 Aar gammel. »I næsten 13 Aar viste hun her i vores Hus fuld moderlig Kjærlighed mod os og vore Børn«, skriver Pastor Kisbye og Hustru i Dødsannoncen (Hempels Avis 1823 Nr. 72).

1. Conrad Friderich, fød i Odense ved fortilig Nedkomst 27de Maj 1807, død den 28de Nov. 1808.
2. Morten Peter, f. 18de Nov. 1808¹⁾.
3. Johanne Magrethe, f. 14de Dec. 1809²⁾.
4. Conrad Friderich, f. 22de Aug. 1811³⁾.
5. Sophus Wilhelm Lund, f. 6. Sept. 1813⁴⁾.
6. Clara Christfrieda, f. 13de Jun. 1815⁵⁾.
7. Julie, f. 22de Oct. 1818⁶⁾.
8. Mariane Chatrine, f. 11te Aug. 1820⁷⁾.
9. Carl Adolph, f. 13de Maj 1822⁸⁾.
10. Monicha Nathalia, f. 7de Nov. 1823⁹⁾.

Deres herlige Moder¹⁰⁾ var Datter af sal. Tolder Peter Lund og Johanne Schwartzkoph i Nyekiøbing paa Falster, fød 7de Febr. 1782.

Som Bilag til min Angivelse af Forpagtningen følger her en Udskrivt af en Regning fra Forpagteren, NB. fra en

¹⁾ Bestyrede sin Tante Madame Topps Farveri i Svenborg i hendes Levetid; død som Farver smst. 18. Juli 1886. Gift med Margrete Kirstine la Cour (F. L. la Cour, Slægten la Cour S. 38). ²⁾ Gift 17. Juni 1831 med Edelus Fredericus (kaldet Frits) Benedictus Petersen, født 11. August 1804, død i Nyborg 8. November 1886, Ejer af Biskopstorp i Skjellerup Sogn. Hun døde i Nyborg 10. Juli 1889. ³⁾ Blev sin Faders Eftermand i Aunslev—Bovense Præsteembede, død 1889. ⁴⁾ Farver i Faaborg, død som sindssyg 10. November 1903 hos sin Datter, Skolelærer Torups Enke i Aunslev; gift med Julie Eleonore Sophie Jacobsen, død i Faaborg 6. Februar 1869, 57 Aar gl. ⁵⁾ Død ugift i Odense 24. October 1863. — Efter hende fulgte en den 19. Marts 1817 født og død Datter Mariane, som af Faderen er udeladt i Listen. ⁶⁾ Død 26. Januar 1866; gift med Sophus Jacob Frederik von der Recke, død i Odense som Vejpiqueur 4. October 1866 (Hauch-Fausbøll, Haandbog over den ikke naturaliserede Adel S. 76). ⁷⁾ Død i Svenborg 30. Marts 1881; gift 21. April 1847 med Jens Laurentius Wandall, Gjæstgiver i Svenborg, død 13. Februar 1856, 42 Aar gl. ⁸⁾ Farver i Svenborg, død 1. Januar 1894. ⁹⁾ Død ugift 18. Februar 1909 i Svenborg, hvor hun i mange Aar boede paa Wandalls Hôtel hos sin Søster og efter dennes Død hos sin Søstersøn. ¹⁰⁾ Sophie Vilhelmine Lund, død 19. Marts 1846.

Tid, da Kornprisen dog endnu ej var den højeste. »Leveret til HEr Kisbye« ialt 10 Tdr. Rug à Td.120 rd.	1200 rd.
1 do. Havre à 40 rd.	40 «
En Otting <i>hvidt</i> Smør	112 «
	1352 rd.

Her, altsaa Forpagterens heele Afgivt, med Overskud af 52 rd., for Præstegaardens heele Tiende og Avl. Du vil, kjære Læser, just ikke kunne kalde min Akkort Galsskab; thi 5300 rd. var, da en Specie galt 7 $\frac{3}{4}$ 8 β i de endnu gangbare gode Penge, jo omtrent det Samme som 1040 Specier eller 2080 rd. nye gode Penge. Da drømte man ikke om den store Falit, der bragde Specien siden til 2 rbd. ved den forrykkede Møntfod i Friderik VI's Tid, hvorved altsaa Forpagtningsafgivten, ansat i Rigsbank, forringedes, da nu en Specie var 2 rd. Rigsbank.

Til mine største Sorger hører Den, at da jeg en Aften kørte med min kjære Clara hjem fra min Svoger HEr Ole Lund, Da Sognepræst i Kullerup¹⁾, blev Hun, just ved Hiulbye Søe, der var et berygtet Sted, aldeles vanvittig, saa jeg kuns med Møye kunde styre hende hjem. I flere Aar holdt denne Afsindighed, under forgjæves søgd Lægehjelp, periodisk ved og har efterladt en periodisk Svaghed hos det kjære elskelige Barn, hvorfors jeg, med Synodo-Tilladelse, fik sadt 200 dr. rede Sølv i Enkekassen for hende. Det angaaende Sagnet om Præstegaardens 3die Brand forud meldte vil jeg, for sin Besynderlighed, dog optegne. Dette Sagn var saa bestemt, at jeg derfor strax lod Præstegaarden omtaxere og at sal. Mad. Holst²⁾, som samme Dag den brændte havde været

¹⁾ Olaus Lund, Broder til Madame Kisbye, sidst Sognepræst i Ager-skov, Ribe Stift. ²⁾ Pastor Kisbyes Formand, Rasmus Holst, havde 5. October 1769 ægtet Friderica Dreyer, formodentlig hans Formands Datter; hun døde i Ullerslev, hvor hun havde boet i adskillige Aar, 15. Maj 1822, 71 Aar gammel.

her og var kjørt hjem til Ullerslev, sagde strax, da man der klemte til Ildløs: »o! det er Skalkendrup Præstegaard«. Sagnet var, at naar man *igjen* fik Duer i Præstegaarden, skulde den brænde 3die Gang. Anden Gang skjød neml. HEr Holstes Søn Ild paa een nu udflyttet Gjenboegaard efter et Pr. Duer, hvorved Præstegaarden antændtes. Nu sidste Gang og sidste Aar i min tunge Forpagtning vilde min kjære Ven og Svoger HEr S. Hempel¹⁾, ret før Høst, rejse til Jylland for at ansætte sin Søn²⁾ hos Bogtrykker Elmenhoff i Randers. For at lette mit tunge Sind fik Han ved min k. Kones Hjelp mig overtalt at følge gratis med. Strax før Afrejsen havde Gdmd. Jørg. Henningsen i Bovense foræret min Kone et Pr. smukke unge Duer, som Hun bad mig at maatte have i et Buur, hvoraf 2de Turdler vare døde. Jeg rejste nu, ved Afskeden tung om Hjerte. Næste Søndag havde Forpagter Petersens Folk faaet Lov at besøge Karlens Slægt i Pederstrup. Paa Vejen did holdt de ved et eenligt Huus for at faae en Drik Øl. Medens den unge Kone gik ud for at tappe, spurgte dem en gammel fra en Krog: »hvorfra ere I?« — »Skalkendrup Præstegaard«. — »Eja, tør I tjene der? den skal atter brænde, naar der kommer Duer i den!« — »Ja, vi tjene Forpagteren«. Konen kom, og Talen endtes. Da de kom hjem, kaldte Pigen vores, endnu levende Elsebeth Dinesdatter, givt med Jesper Pedersen, og Amme hos os, og fortaalte hende dette med Bøn at faae min Kone til at skille sig af med Duerne. Pigen unsaae sig ved at sige det, skjøndt hun atter anmodedes af Hun; »siig det Selv« var hendes Svar. Fredag den 19de Aug. Eftermiddag, da Mad. Holst var rejst, sad min Kone med min sal. Halvsøster, Mad. Silber, Enke efter Stud. og Klokker S. i Bovense, som var her til

¹⁾ Søren Hempel, Bogtrykker og Redacteur i Odense, senere Cancelliraad, var gift med en Søster til Kisbye. ²⁾ Morten Christian Hempel.

Selskab for min Kone i min Fraværelse¹⁾. De havde lagd en Favn reent Linned sammen, og min Kone baer det op i Storstuen, som da stod tom. Bleg og skjælvende vendte Hun tilbage. »Hvad fattes Dig, Søster?« spurgte Hun. »Ak! jeg saae min Mand; han stod for mine Øyne histoppe, saae ned i Gaarden og vreed sine Hænder«. Strax derpaa raabtes ind i Stuen, jeg troer af Naboehsmd. N. Dinestrup²⁾ »der er Ild i jer Gaard!« Duer, med Buur, kastedes i Haugen; dette gik itu, Hunnen fløy og saaes ej siden.

Samme Dag rejste Svoger og jeg mellem Aalborg og Wiborg. Det paafaldt min Svoger, at jeg gandske havde tabt mit gode Lune, jeg vidste ej hvorfor. I Wiborg laae Brev til mig hos Bogtrykker Just, at berede min Svoger paa Tidende om hans k. Broders Forpagter N. H.s Død³⁾. Der er Ahnelsen, sagde min Svoger. Dog det hjalp ikke. I Middelfart laae Brev til Ham at berede mig paa Præstegaardens Brand!!! Saaledes, som forud passeret og vitterlig kjendt, overlades det nu til din Dom, kjære Læser.

III. FRA DE FRANSKE TROPPERS OPHOLD I FYEN 1808.

De her meddelte tvende Dame-Breve ere af Interesse ved de paalidelige Skildringer, de give af de Besværligheder, der vare knyttede til Indkvarteringen af de franske Tropper, som Napoleon i 1808 under Bernadottes Anførsel sendte til Danmark som en Støtte mod Sverige.

¹⁾ Pastor Kisbyes Halvsøster, Jørgine Marie Brandt, født 1758 (Daab publ. 17. October), gift 11. Maj 1803 i Bogense med Byens Klokker og Organist, Enkemanden Johan Christian Silber, Enke 24. Februar 1812, opholdt sig derefter til sin Død 8. September 1828 hos sin Halvsøster Helene Ambrosia Kisbye (døbt 18. November 1767, død 4. November 1843) og dennes Mand, Farver i Svenborg Peter Topp (død 27. April 1829, 67 Aar gl.). ²⁾ Niels Jensen Dinestrup, Husmand i Skalkendrup. ³⁾ Niels Hempel, død 1814 som Forpagter paa Sonnerupgaard i Sjælland.

Det første Brev (i Stamhuset Erholm og Søndergaardes Archiv) er skrevet af Jomfru Anna Cathrine Monradt (født 1762, død paa Erholm 1814), en Datter af Amtsforvalter paa Falster, Justitsraad Johannes Bertelsen Monradt, der var ældre Broder til Conferentsraad Bartholomæus de Cederfeld, hos hvis Søn, Kammerjunker Lorents Christian Ernst Cederfeld de Simonsen paa Erholm hun tilbragte mange Aar som »Cousine Monradt«, deltagende i Opdragelsen af hans siden 1802 moderløse Døtre. Adressaten er hendes Fætter Kammerjunkerens ældste Søn Hans Vilhelm Cederfeld de Simonsen (født 1777, død 1836 som Stiftamtmand i Odense), der 1805 var bleven Amtmand over Listers og Mandals Amter i Norge.

Det andet Brev (i Stamhuset Hindsgavls Archiv) skyldes Kammerherreinde Karen Basse Adeler, født Fønss (født 1743), siden 1801 Enke efter Kammerherre, Ritmester Christian Holger Adeler. Hun ejede Hindsgavl, hvor hun døde 26. Juli 1808, et Par Maaneder efter Afsendelsen af dette Brev til hendes yngre Halvbroder, Kammerherre og Amtmand Peter Severin Fønss (født 1764, død 1824) til Løvenholm.

1.

Erholm den 9de April 1808.

Dit Brev beste Wilhelm! af 12de Februarie blev mig rigtig, som du selv formodede det, herfra oversent til Brendekilde¹⁾ sidst i forrige Maanet; der fant jeg ei strags Leilighed at besvare det, men maatte opsætte Nydelsen af den Glæde at underholde mig med dig til min Hiemkomst; den 7de afhentede dine 3 kiere Søstre mig efter et Ophold der af 2 Maaneder; da jeg tiltraade Reisen, anede ingen af os, at vores lille, stille, indskrænkede Er-

¹⁾ Brevskriverindens Cousine Christiane Amalie Stampe var gift med Sognepræsten i Brendekilde, Consistorialraad, Mag. Christian Ulrik von Westen, der efter 1790 at have taget sin Afsked boede paa en Gaard, han ejede i Sognet.

holm skulde saa hastig blive en Samlings Plads for saa stoer en Mængde Militaire, som i de sidste 6 Uger uophørlig har opslaget deres Bopæl her og levet herlig og i Glæde paa din gode Faders Bekostning; den 1ste Marts ankom 6 Officerer af vore egne, som skulde udgiøre Commandantskabet her paa Egnen, og indlogerede sig her efter Ordre tilligemed deres Tienere, 14ten Dragonere og 22 Hæste, for at holde Orden ved de franskes Giennemmarsch; men da disse kom, maatte de rykke for en General-Stab, som tog sin Inqvartering her og som bestod af en Devitions General ved Navn Gency, en gammel Oberst, en Capitain, som tilforn i 2 Aar har været Capusiner Munk og læst Mæse, hans Navn er Peria, en Commissiar, deres Tienere, 2 Stalknægte, 2 Jægere, 8de Voltigeurer og Generalens Kok, som nu i disse 4re Uger har daglig til-lavet 14ten Rætter Mad til dem, næmlig 6 til Frokost Kloggen 10 eller 11ve om Formidagen og 8 til Midag Kloggen 6 om Aftenen, 3 Gange om Dagen drikker de Kaffe saa stærk som Lud, 10 om Aftenen har hver forføiet sig til sit Værelse; du kan let forestille dig, hvor stoer en Bekostning dette er for din Fader; de første 10 Dage havde de 2 Officerer og 30 Gemene paa Søndergaarde og maatte holde 4re Folk bestandig der for at beværte dem; men da Generalen befant, at det var alt for byrdefuld for en Eier, var han saa skikkelig og drog Om-sorg for de bleve forlagde paa andre Stæder, hvilket var en stor Lettelse. Generalen er en overmaade smuk, høflig og snaksom Mand, Obersten derimod en sand Vrantepotte, skjønt hand dog er temmelig artig mod din Fader og Søstre¹⁾, som tillige med de øvrige Huusets Indvaanere have været nødsaget til at indskrænke sig til den mindste Plads mulig var i deres eget Hiem; de sidste sloge strags deres Bopæl op ovenpaa og forbleve der, til

¹⁾ Kammerjunker Cederfeld var Enkemand siden 1802, saa der var ingen Frue paa Gaarden; han havde tre voxne Døtre.

Generalen lod dem de første Dage invetere ned til deres Dinee, da de saa den øvrige Tiid entreteneerte og musierte for dem; i Førstningen var dette Liv, som du, beste Wilhelm! lettelig selv kan indsee, yderst genert og ubehageligt for dem, men Vanen har giort, at de nu bædre finder dem deri; i at tale fransk har de faaet god Øvelse; vel var det, at de forstod det, ellers havde det paa alle Sider været yderst vanskelig; naar Jomfruen og Piigerne, som idelig maae gaae Kokken til Haande, ei forstod ham, maatte de være Tolke ved dem, det er en meget god, skikkelig Mand, som har holt god Justits mellem de Gemeene, som iblant ere temmelig uforskammede og vanskelige at giøre til Maade, skjønt de, vi har, Gud være lovet! ere langt bædre end paa mange andre Stæder. Vi vare saa lykkelige, at din Fader, da alt begynte at blive saa dyrt, provianteerte sig med Viin, Sukker og Kaffebonner for i heelt Aar; vi havde ogsaa en Deel smaae Creaturer; thi ellers veed jeg ikke, hvad der vilde være blevet af; thi ei allene dette, men meget meere er allerede fortæret; paa Mandag bliver vi befriede for disse, som skal tilbage til Frideritz; men vi bliver ventelig udsadte for at faae andre i deres Sted, de arme Bønder ere endnu være faren; thi ogsaa de har overmaade stærk Inqvartering, mange af dem vil seent og maaskee aldrig forvinde det. Gud see i Naade til os for hans Skyld, som har fyldestgiort for vore Synder, og lad Naade gaae for Ret; thi nu da de saa tungt føle de ulyksalige Virkninger, Krigs Urolighederne medføre, føle først mange, der før lidet paaskjødede Guds Godhed, den Lyksalighed, de nøde i Fredens velgiørende Skiød, og det er endnu kun Venner og ikke Fiender, der røve, plyndrer og brandskatter, hvor de kommer frem; jeg haaber med Guds naadige Hielp og Bistand, at de Engelske skal ved disses Nærværelse blive afskrækkede for at giøre Landgang paa

Fyhn, Jylland og Holsteen; kunde blot Sielland og det kiere Norge forsvare sig selv for deres fiendlige Overfald, hvor vilde jeg da takke ham, den milde, kierlige Fader, idelig anraaber jeg ham, og jeg haaber mange Tusinde med mig, at forkorte disse svære Lidelses og Prøvelses Dage og at anvende blot et af de tusinde Midler, hand har i sin Magt til, at Udfaldet paa denne vel fortiente Rævselse maae vorde saaledes, at hans Ære og vores sande Gavn i Tiid og Evighed derved kunde vorde fremmet; med Grund tør man dog vente, at dette skulde gjøre nogen Forandring i den i de senere Tider i Danne-mark alt for meget overhaandtagende Overdaadighed, Pragt og Forlystelses Syge, hvor af endogsaa de ringere Stænder vare blevne saa smittede, at det virkelig var en Ynk at see og høre, helst da ligesom dette for en hver Stat betydelige Onde tiltog, den dyrebare Religion, som er en sand Christens Glæde i Medgangs blide Soellskinds Dage og hans eneste Trøst og Opmuntring i Modgangens mørke, besværlige Tider, aftog og blev saa godt som reent foragtet og tilintetgiort, hvilket ei kan andet end bringe Fordærvelse over Land og Riger; oh maatte den rette Agtelse for den tilligemed Arbeidsomhed, en anstændig Tarvelighed og Nøisomhed vende tilbage med den velsignede Fred inden vore Riger og Grændser endnu inden Aarets Udgang, da haaber jeg, man med Sandhed kunde sige i Ordets egentlige Forstand, at vi har vundet meere end tabt ved denne virkelig følelige Tugtelse; den Algode lade det blot blive derved, da har vi stor Grund til at love og priise ham; hvorledes det imidlertid gaaer, frygter jeg for din gode Fader kommer ved dette og de uhyre Skatter og Contributioner saaledes tilbage, at hand bliver uomgiængelig nødsaget til paa alle mulige Maader at indskrænke sig i de første Aar og følgelig ogsaa at negte sig selv den Glæde, han hidindtil har nydt, aarlig at under-

støtte sine fraværende kiere Sønner¹⁾; er det dig derfor muligt, min dyrebare Ven! at slaae dig igiennem, saa gjør ham af dig selv det Forslag, at du i 4re a 5 Aar, intil han faaer forvundet dette, vil hielpe dig selv saa got som du kan, og ei forlange uden de 40 Rd., som svares i Renter af de 1000 Rd., du laante til din Equiperung og Reise, du vil derved vinde hans Kierlighed i en høie Grad og skaane ham for den Ubehagelighed selv at tilstaae dig, hand ei er i Stand til at forskaffe dem; jeg haaber, dine Brødre skal vise samme sønlige Resignation, i Fald de ei forinden vorde Offere for den grusomme Krig, for hvilken deres Forfattning og Kald meget vil udsætte dem. Gud velsigne og spare en hver af mine elskede unge Venner, det beder jeg ham om bestandig af Hiertets inderste Grund, i Fald det er hans behagelige Villie; men jeg ønskede saa gjerne, at du var den første, der gjorde ham Tilbudet; fortryd imidlertid ei paa, beste Wilhelm, at jeg her har berørt en Ting, jeg er fuldkommen overbeviist om du af dig selv havde giort. Alt har jeg skrevet 3 Sider og har endnu ei ydet dig min inderlige Tak for dit mig saa usigelig kierkomne Brev; at forsikkre dig om, hvor hiertelig kiert det var mig, at du da befant dig overenstemmende med mine oprigtige Ønsker og at dine mange Forretninger bidroge til at forkorte dig Tiden saa meget, behøver jeg vist ikke, da du af lang Erfarenhed veed, hvor sand og trofast den Andeel er, jeg tager i alt, hvad der angaar dig. Gud give, at jeg stedse maatte modtage slige behagelige Efterrettninger fra min dyrebare Ven; ogsaa vi ere, Forsynet være evig priiset, uagtet det saare Ubehagelige i vores Stilling, dog alle friske og nyde følgelig et med af Jordens beste Goder; mine gamle Brendekilde Venner vare derimod begge meget skrøbelige, de bade mig hilse dig paa det

¹⁾ Foruden dette Brevs Adressat havde Kammerjunker Cederfeld fire Sønner, der alle vare Officierer.

kierligste, de havde endnu været forskaanede for In-quartering af de Udenlandske, en stor Lykke i deres Forfatning; ogsaa fra min gode Søster¹⁾ har jeg tusinde Hilsener at oversende dig, saa vel som fra Herr Holm²⁾, der dog nu noget oftere end tilforn besøger sin Velgiører. Ventelig har du længe førend du erholder dette seet det franske og danske Avertissement, din Fader har ladet indrykke i Hempels Avis³⁾ til Berømmelse for de franske, som ene redede den største Deel af Schydeberg By, da der ved en Husmands Kones Uforsigtighed med Tørve Aske var opkommet IIsvaade; Anders Petersens Gaard og al hans Inboe brænte, vel er det, at den var assureret i Brandkassen for 1050 Rd., ellers vilde dette ogsaa være blevet en stor Udgift for din Fader. Fra Christoffer⁴⁾ hører ogsaa vi nu yderst sielden, da hand har saa overmaade meget at forrette, at hand kun har saare liden Tiid at skrive; hand er dog vel, saa vidt vi veed. Kamp⁵⁾ er hver Dag ved Commendantskabet i Gribsvad og er meget slet til mode ved det Regnskab, hand der maae føre. Andreas⁶⁾, som paa nærværende Tiid ligger i Midelfart for at transporteere Tropperne, var her i Gaar; hand er rask og bad mig hilse dig. 2 sørgelige Efterrettninger fik man paa en Gang, Orlogskibet Prins Christians uheldige Skiebne og Colding Slots Fortæring ved Luerne, dog paa nærværende Tiid hører man lidet glædeligt, man maae daglig søge nyt Mod i Bønnen for ei ganske at

¹⁾ Brevskriverinden havde i det mindste een dalevende Søster, gift med Præsten Chr. Georg Frederik Stellwagen. ²⁾ Vilhelm Holm, Sognepræst i Brendekilde. ³⁾ Se Karl Schmidt, Medd. om de fremmede Troppers Ophold i Danmark i 1808 S. 89. ⁴⁾ Kammerjunker Cederfelds 4de Søn Christopher (1780—1864), Fændrik ved slesvigske Infanteriregiment. ⁵⁾ Christian August Kamp (1768—1813), Forvalter ved Stamhuset og Forpagter af Erholms og Søndergaardes Hollænderi, Indquarterings-Commissair i Vends Herreds 2. District 1808. ⁶⁾ Kammerjunker Cederfelds 3die Søn Andreas Christian (1779—1839), Premierlieutenant i Sæetaten.

vorde forsaagt; dog den Gud, som saarer, er mægtig til igien at læge, og vi staaer alle under hans faderlige Vare-tægt; at elske hverandre og ved een uskrømtet Enighed og Kierlighed at forsøde hinanden saa meget som mulig den bittre iskienkede Kalk kan ingen Fiende forhindre. Din gode Fader, dine Søstre og øvrige Bekientere hilse dig paa det ømmeste. Vi bede alle hilse Thygeson¹⁾ og hans Kone paa det forbindligste. Nu Herrens beskiermende Varetægt hvile over dig, min elskede Ven! og beskytte dig paa alle dine Veie, med dette hiertelige Ønske slutter jeg dette lidet oprømte Brev og er evig din hengivne Thrine.

2.

Hindsgaul d. 21de Maj 1808.

Beste Eyegode Broder! Glæd Mig endelig af og til, naar Tiiden tillader det, med et par Ord om Dit befin-dende, jeg slutter af mig Selv de Ubehageligheder der møder Dig, jeg er færdig tabe Mod og Lyst til Alt og øyner jntet uden Fremtiids Elændighed. Bønderne øde-lægges gandske, der ere de Byer, der har gjort 5 Vogn-Kiørseler hver Mand i En Uge, Hestene ere saa forslæbte, saa det seer ikke ud til de faaer tilsaaet, Hovnings Penge kand Mange ikke betale, og Mishandles desuden med Hug og Trudsel saa Vel af Egne som de Fremmede, got om Byerne ey afbrændes; i Gaar belagtes Fænøe med En Officier og 50ve Mand Franske, de skal Bivou-kere, hvortil Dag og Nat skal leveres Brænde 3de Stæder paa Marken, de begyndte deres Entré der med Sabelen i Haanden kræve op Smør, Melk, Æg, jngen nøyes med den Anbefalede Ration, her paa Gaarden liger En Fransk General Veau, 2de Adjutanter, 7 Domestiquer, 7 Mand Vagt og 36 Mand Egne Trouper til Batteriets Bedæk-ning, jeg maa lave Mad til Alle, de Franske leverer deres

¹⁾ Kammerjunker Cederfelds Søstersøn Niels Emanuel de Thygeson (1772—1860), Stiftamtmand i Christianssand, gift med Louise Pløen.

Ration, men det forslaaer lidet, den Allarm her var fra 6de til 10de hujus (begge inclusive) da Printsen af Ponto Corvo med Gemahljnde og Suitten var her, var Ubeskrivelig, saa kiær dette Stæd er Mig, var jeg færdig forlade det, Gud lad Aldrig saadan Støy komme oftere, her blev lavet Mad til henimod 200de Mennesker Daglig, og den Modfaldenhed jeg følte ved at see Alle Gange, Have og Gaard besatte med Franske Skild-Vagter, forestiller jngen sig, det forstaar sig, jeg beværtede frit og vilde paa jngen Maade efter deres Anmodning give Regning, har da og faaet oversvømmelse af Complimenter og Lovtaler til Folk, de siden har taelt, men Hverken Helbred eller Pung er tient dermed, Gid slig Besøg ey oftere Møde. — — — — —¹⁾. Gid Terminen var Vel overstaaet og Sørgelig Optrin ey venter os, Gud bevare Dig og Dine til Trøst for Mange, hvoriblant Din næsten Forsagte Søster

Adeler fød Fønss.

Udskrift:

S. T.

Herr Kammer Herre Amt-Mand Fønss til Grevskabet Løvenholm

i Randers.

frit.

¹⁾ Her er udeladt Udtalelser om Hindsgavls Forpagtning, om Pengeforhold m. m.

TILLÆG OG RETTELSE.

FØRSTE BIND.

Side 109 f. Paa Skiftet 1709 efter Skomager Rasmus Poulsen Skottes Hustru (Odense Skifteprot. XIV, 58) opføres som hans Ejendom Gaarden, han ibor, paa Overgadens nordre Side mellem Regimentsfeltkjær Christian Grams iboende Gaard paa den vestre og Lector Knud Landorpha ny opbygte Vaaninger paa den østre Side, hvilken Gaard er til Adelgaden med Indkjørsel 16 Fag og kaldet *Apostelgaarden*, med Gaards- og Haverum vurderet til 300 Rd.

Side 209 f. Af Islændingen Th. G. Repps stormende og mislykkede Magisterdisputats 6. Februar 1826 giver hans Landsmand, Conferentsraad og Justitiarius Magnus Stephensen en udførlig Skildring i Personalhist. Tidsskr. 8. R. III, 20 f.

ANDET BIND.

Side 156. Den her omtalte Secretair Nørregaard er Fuldmægtig i Kjøbenhavns Skiftecommission, Cancelli-secretair Frederik Christian Nørregaard, død 24. Marts 1875, 79 Aar gammel (Fader til Højskoleforstander, Dr. Jens Nørregaard).

Side 374. Om Krigsraad Hans Jørgen Daniel Kellinghausen se Fyens Stiftstidende 1923 Nr. 211.

Side 400—11. De to til Kongen 1716 og 1718 indgivne anonyme Klageskrifter over Odense Magistrat suppleres med et tredie, ligesaa nærgaende, af 1717, fundet

af en Anonym i Rigsarchivet, Danske Cancellis henlagte Sager, og aftrykt i Fyens Stiftstidende 1924 Nr. 49.

Side 417 f. Borgmester Jørgen Friis kunde ikke lade Provst Claus Wedels »ærerørige og touchante« Ord hos Postmesteren sidde paa sig og stævnedede ham for Ulriksholms Birketing, hvis Dom i Sagen af 6. April 1717 imidlertid ikke kjendes, da Birkets Tingbøger før 1729 fattes. Dommen maa ikke have tilfredsstillet Friis, der appellerede den til Landstinget, hvor Sagen foretoges i August—October samme Aar. Landstinget fandt kun den af Provstens Ytringer, at »naar Borgmester Friis skulde dømme, kunde de trække en Hest op, thi han kunde lige saa vel dømme som han« for nærgaaende og afsagde 20. October følgende Dom: »saa tilfindes herved Hr. Claus Wedel til Odense Byting otte Dage efter denne Doms lovlige Forkyndelse skriftlig at erklære Borgmester Friis med disse Ord, at han ej andet med hannem ved, end det en ærlig Mand egner og anstaar, saa at han ved samme Ord, som hannem paasiges at have udtalet udi Monsieur Bles' Hus, ej noget Ondt haver forstaaet; udi Øvrige bør samme nærgaaende Ord ikke at komme Borgmester Friis til Præjuditse paa ærlige Navn og Rygte. Processens Omkostninger til Hjem- og Landsting betaler Hr. Claus Wedel Borgmester Friis med tyve Rigsdaler« (Landstingets Dombog 1715—32 Fol. 48, 50, 52.).

TREDIE BIND.

Side 19, 57 f. Dommen over den afsatte Degn i Sønder Broby, Peter Gregersen, er indført i den nu til Landsarchivet afleverede Salling Herreds gejstlige Justitsprotokol, begyndt 1688, Fol. 3 f. Sagen foretoges for Provsteretten 22. Januar 1689, og Dommen faldt 5. Februar derefter saaledes: »efter Tiltale, Gjensvar og denne Sags Beskaffenhed er saaledes afsagt, at eftersom Peter Gregersen, Degn udi Sønder Broby Sogn, med lovfaste

Vidnesbyrd her for Retten er overbevist, at han Nytaarsdag sidst afvigt ej aleneste er kommen drukken og beskjenket i Sønder Broby Kirke, efterat han med fri Forsæt havde ladet Sognepræsten og Menigheden nogen Tid tøve efter sig, men ogsaa, der Gudstjeneste skulde begyndes, haver beteet sig meget uskikkelig, sær med utilbørlig Raaben og Allarm, sær med mange Skarns Titeler og skammelig Ord samt Skjænden og vredagtig Truen, som han baade sin Sognepræst og adskillige andre Personer uden nogen Skjel og Føje har angrebet, og i saa Maade ikke alenest forsømmet at vare paa sit Embede og været Aarsage til, at Gudstjeneste over den sædvanlige Tid er bleven opholdt, men ogsaa den hellige Tid og Sted vanhelliget, til Guds Fortørnelse og Menighedens Forargelse — da bør fornævnte Peter Gregersen ved aabenbare Skriftemaal saadan sin grove Forseelse at afbede, hvilket skal ske udi Sønder Broby Kirke, og hans Afløsning forrettes ved hæderlige og vellærd Mand Hr. Jørgen Pedersen, Sognepræst i Vester Hæsinge og Sandholts Lyndelse Menigheder; og saasom mere bemeldte Peter Gregersen derforuden, som bevist er, baade forleden Nytaarsdag og ellers paa andre Tider haver været fornævnte sin Sognepræst i adskillige Maader ulydig, ueragtet han for saadan Ulydighed haver af sin gejstlige Øvrighed været sat til Rette og lovet Forbedring, og han dertilmed haver talet haanligen og foragteligen om sin Biskop, som han efter Loven burde at ære, da haver han dumdristeligen handlet imod Loven og overalt tværtimod den Ed, som han ved sit Embedes Indtrædelse gjort haver, hvorfor han efter Lovens II. Bogs 17. Capitel, 22. Articul haver sit Embede forbrudt.«

Vidneførselen under Retsforhandlingen giver et højst uhyggeligt Billede af Degnens Opførsel i Kirken og af hans Frækhed, der culminerer i de haanlige Udtalelser

om Biskoppen, hvorfor han dømmes, Udtalelser, der nok kunne refereres i en Retsprotokol, men ikke i en trykt Bog.

Side 154, Noten. Kammerraad Niels Basses Datter er ikke Stammemoder til Fønss'erne paa Hindsgavl, se Fjerde Bind Side 246.

Side 204. I Thisted Kirkebog ser en Indholdsfortegnelse 1765 saaledes ud:

Vel <i>føed</i> er vel en Trøst	Fol. 3
Dog bedre vel <i>opdragen</i>	200
Vel <i>gift</i> er Livets Lyst	240
Vel <i>død</i> er hele Sagen	300

Opdragen henviser til de confirmerede. Verset findes ogsaa paa et Gravsted i Kallerup Kirke (Hundborg Herred, Thisted Amt), dateret 1763.

(Meddelt af Landsarchivar Saxild i Viborg).

Side 218. De første sex Linier af Sthens Digt: *Quid genus est? etc.* ere satte som Gravskrift over Anne Krabbe (død 1659), Enke efter Sognepræst i Vejle, Provst, Mag. Henrik Eriksen Pontoppidan (Mag. til den Danske Adels Historie I, 65).

Side 220 Note 2. Ved Klaregades Udvidelse i 1923 er det gamle og lave to Etagers Hus Nr. 7, Hjørnet af St. Anne Gade, nedbrudt tillige med de nærmeste Huse mod Syd og afløst af høje, statelige Huse paa tre Etager.

Side 239 L. 5. Seqvestation, læs Seqvestration.

REGISTER

PERSON-REGISTER.

- Aabye**, Laertz, Raadmand 163 f. — Thomas, Professor 79.
- Absalon Hansen**, Renteskriver 229.
- Adeler**, Christian Holger, til Hinds-gavl, Kammerherre 241, 243—6, 259, 424. — Jfr. Fønss.
- Ahlefeldt**, Claus 2. — Conrad Wilhelm, Greve, General 143.
- Akeleye**, Christian Knudsen 169. — Knud Mikkelsen 169. — Jfr. Drage.
- Albers**, Poul, Brandinspecteur 374.
- Alexander Hansen**, Præst 235, 240.
- Anders Kjeldsen**, Borger 415.
- Andersen**, Anders, Kjøbmand 406. — Iver, Amtmand 116. — Rasmus, Amtsforvalter 171; Vognmand 57; Stiftsskriver 169. — Jfr. Rosenvinge.
- Anne Clausdatter** g. m. Hans Bang 16. — Jespersdatter g. m. Hans Mikkelsen Bager 6. — Jørgensdatter, g. 1. m. Hans Bang, 2. m. Jacob Clausen Lyndesøe 217. — Knudsdatter, g. m. Thomas Kingo Stub 50. — Markvardsdatter, g. m. Niels Bager 1, 26. — Silvesters 23.
- Arctander**, Niels, Amanuensis 54.
- Arent Petersen** 28.
- Arntsen**, Jørgen 169.
- Arrebo**, Anders, Præst 339.
- Atke**, Matthias, Provst 49, 93.
- Augustus**, Berider 94.
- Baad**, Kjeld 2.
- Baagøe**, Lars, Rebslager 394.
- Baar**, Jens, Amtsforvalter 143 f.
- Baden**, Emerentse, g. m. Claus Brockenhuus 354.
- Bager**, Alhed Clausdatter 45. — Claus Hansen 7. — Claus Olufsen, Borgmester 37, 45. — Dorthe Nielsdatter, g. m. Henrik Søndag 2, 29. — Else Olufsdatter, g. m. Hans Friis 39. — Hans Jostsen 7. — Hans Mikkelsen, Handelsmand 5 f. — Jacob Mikkelsen 4 ff. — Jost Hansen, Handelsmand 6 f., 365. — Karen Nielsdatter g. m. Christopher Bostede 1 f. — Karen Nielsdatter, g. m. Johan Borchertsen 39, 57. — Laurits Mikkelsen, Kæmner 5 f. — Lisbeth Olufsdatter, g. m. Rickert Knudsen Seebled 6. — Mikkel Hansen, Raadmand 3 f., 39, 41. — Niels, Kjøbmand 1, 26. — Niels Nielsen, Handelsmand 45. — Niels Olufsen, Raadmand 21, 23 f., 29, 33, 36—45. — Oluf Nielsen, Raadmand 1—37, 39 ff., 45, 322, 330, 413. — Oluf Olufsen, Magister 37, 170. — Peter Hansen, Rector 45 f. — Jfr. Bang, Clausdatter, Hansdatter, Jespersdatter, Markvardsdatter.
- Bagge Jensen**, Raadmand 321.
- Bagger**, Hans, Biskop 45.

- Baggesdatter, Maren, g. 1. m. Laurits Knudsen Seeblad, 2. m. Clement Sørensen 321. — Karen, g. m. Jacob Madsen 321.
- Balkenborg, Sille, g. m. Thomas Kingo 63.
- Balliøe, Matthias, Skrædder 385.
- Ballow, Knud Sørensen, Byskriver 307, 311.
- Balslev, Birgitte, g. 1. m. Thomas Kingo, 2. m. Chr. Carl Bircherod 51—56, 61—64, 70, 106, 109, 116 f., 122 f., 125 f., 129 ff., 357. — Birgitte Cathrine, g. m. Christian Krabbe 110, 121—4. — Christopher, Dr. med. 51 f., 55, 63, 110. — Kirsten, g. 1. m. Johan Høne, 2. m. Antoni Ottesen Seeblad 356. — Peder, Dr. med. 52 ff., 110, 121. — Thomas 357. — Jfr. Risbrich.
- Bang, Christopher, Stiftsskriver 6, 13—24, 55, 324. — Claus, Raadmand 6 f., 365. — Hans, Raadmand 16. — Hans, Præst 217. — Kirstine, g. m. Jost Hansen Bager 6 f., 365. — Niels, Biskop 14. — Niels, Provst 14. — Niels Thygesen, Byfoged 375, 381. — Oluf, pavelig Secretair 14. — Steen Holger, Præst 217—21. — Jfr. Clausdatter, Jørgensdatter.
- Barbara Sophie Kjeldsdatter 47 f.
- Barner, Josva, Oberst 78. — Jfr. Kleppinck.
- Barsebek, Frederik, til Elved 171.
- Bartholin, Hans, Professor 88.
- Basse, Arngoth Sophie, g. m. Hans Fønss 245 f. — Niels Andersen, til Hindsgavl, Kammerraad 245—59, 435. — Nicolai Andreas 245. — Jfr. von Haven.
- Bastiansen, Daniel, Kjøbmand 66.
- Bech, Frederik, Skrædder 382.
- Beck, Hans Christopher From, Præst 312. — Rasmus 44. — Thomas, Byfoged 311 f.
- Becker, Cathrine, g. m. Claus Oldenborg 117. — Elisabeth, g. 1. m. Peter v. Westen, 2. m. Chr. Ulrik Bles 117, 129 f. — Jacob Gottfried, Apotheker 26, 52 ff., 57, 117, 119, 330. — Karen 116 f., 121. — Jfr. Ram.
- Beldenak, Jens Andersen, Biskop 174 f., 180.
- Belliger, Knud, Fuldmægtig 127 f.
- Below, Sophie, g. m. Christen Thott 336.
- Bendix Dideriksen, Præst 225.
- Bendz, Morten, Byfoged 310.
- Bente Jensdatter 84.
- Berckentin, Chr. August, Greve, Deputeret 145.
- v. Bergen, Andreas, Landsdommer 148, 174, 177, 286. — Daniel, Landsdommer 177.
- Bergendal, Jens Pedersen, Præst 170.
- Bernadotte 423, 431.
- Bertelsen, Claus, Byfoged 200, 203. — Iver, Abbed 24. — Jfr. Bütner.
- v. Beverhout, Anna, g. m. Christian Krabbe 122. — Claudi 122.
- Beyerholm, Evert, Præst 93.
- Bille, Anders, Marsk 358. — Erik, til Kjærsgaard 68. — Jfr. Rosenkrantz, Trolle.
- Bille Brahe, Henrik, Stiftamtmand 148, 367, 385.
- Bircherod, Birgitte, g. m. Knud Landorph 116, 124. — Christian Carl, til Fraugdegaard, Justitsraad 61, 63, 70 f., 106—17, 121 f.,

- 124 f., 131. — Hans, Professor 107. — Jacob, Professor 107, 357. — Jens, Biskop 101, 169, 326 f., 331, 344, 356 ff. — Jens, Professor 106. — Jens, Barn 107, 109. — Thomas Kingo 107, 116. — Jfr. Balslev, de Hemmer, Risbrich.
- Birck, Niels, Kobbersmed 369.
- Birgitte Lauritsdatter, g. m. Otte Knudsen Seebled 330—3.
- Biørnøe, Lars, Bager 382.
- Blanchenborg, Peder, Borgmester 55, 57.
- Bles, Christian Ulrik, Borgmester 54, 63, 82, 117, 126 f., 129—33, 286, 433. — Jfr. Becker.
- Bloch, Jørgen Karstens, Biskop 65. — Matthias, Stiftsprovst 87 f., 99, 101—3, 105. — Tønne, Biskop 247—63.
- v. dem Block, Wilhelm, Billedhugger 185 f., 188.
- Blome, Diderik 2.
- Bluhme, Chr. Albrecht, Cancellisecretair 143.
- Bohne, Johan, Cancellisecretair 143.
- Bolt, Charlotte Amalie, g. m. Johan Schougaard 81, 85. — Else Cathrine 128. — Gabriel, Procurator 128. — Matthias, Degn 84. — Søren, Postmester 81 f., 84—7, 128. — Jfr. Buchel.
- Bolther, Peter, Kjøbmand 143.
- Borch, Niels, Kjøbmand 143. — Jfr. Rasch.
- Borchertsen, Johan, Handelsmand 39 f., 59. — Jfr. Bager.
- Borchsenius, Johannes, Byskriver 276, 282.
- Borck, Oluf, Professor 80.
- Bostede (el. Busk), Christopher, Raadmand 1, 27. — Mourits 1 f. — Niels, Foged 2. — Jfr. Bager.
- Brahe, Anne, g. m. Ejler Qvitzow 363. — Karen Ottesdatter 336. — Karen Prebensdatter 358. — Karine, g. m. Henning Valckendorff 335. — Preben, til Brahesborg 358. — Sophie, g. m. Holger Rosenkrantz 361. — Jfr. Gjøe.
- Brandt, Claus Madsen, Bogtrykker 62. — Jens Pedersen, Catechet 417. — Jørgine Marie, g. m. Johan Chr. Silber 422 f.
- Brinck, Niels Pedersen, Amtsskriver 57.
- Brixen (Brigsen), Frants, Borgmester 415.
- Broch, Søren Rasmussen, Hospitalsforstander 89. — Jfr. Gorm.
- Brock, Birgitte, g. m. Tyge Brahe 336. — Eske, til Estrup 324.
- Brockdorff, Schack, Ritmester 147.
- Brockenhuus, Claus, til Søndergaard 354. — Frants 10. — Henrik Adam, Rejsestaldmester 141. — Jfr. Baden.
- Brodersen, Hans, Stiftsskriver 354. — Jfr. Willumsdatter.
- de Bruin, Jacob, Generalmajor 177.
- Brun, Enevold, Byfoged 76. — Hans, Raadmand 169. — Hans, Handskemager 369. — Hans Jacob, Generalmajor 289. — Niels, Skoleholder 374. — Niels Pedersen, Præst 345.
- Bruun, Hedevig Christine, g. m. Isak Schwartzkopf 419. — Jørgen, Oberstlieutenant 418 f. — Jørgen, til Krogsgaard 419. — Karen, g. m. Peder Rasmussen 55. — Urban, til Ødemark 419.
- Brændevin, Mads Jørgensen 41 f.

- Buchel, Gjertrud, g. m. Søren Bolt 84.
- Buchwald, Frederik, Stiftamtmand 367.
- Buhl, Hans, Byfoged 178.
- Busch, Jens Erreboe, Byskriver 317. — Jfr. Petersdatter.
- Busk, se Bostede.
- Bütner, Anna Rosina, g. 1. m. Claus Bertelsen, 2. m. Christoph Fr. Friederichsen 200, 203.
- Bølle, Karen, g. m. Lave Urne 170.
- v. Caroc, Herman Alexander, Cancellist 143.
- Castenschiold, Henrik Gisbert, Oberst 179.
- de Cederfeld, Bartholomæus, Amtmand 424.
- Cederfeld de Simonsen, Andreas Christian, Søofficier 429. — Christopher, Fændrik 429. — Hans Vilhelm, Stiftamtmand 424—30. — Lorents Christian Ernst, til Erholm m. v. 424—30.
- Christen Clemmensen, Skomager 205 f. — Jensen, Bogtrykker 62. — Poulsen, Prior 171.
- Christensdatter, Marie, g. m. Christen Clemmensen 205 f.
- Christensen, Carsten, Controleur 143. — Jens, Borgmester 66, 83. — Palle 28 f., 175.
- Christian IV 172.
- Christian V 64.
- Christian VI 138 f.
- Christian VII 152.
- Christian IX 182.
- Christiansen, Hieronymus, Handelsmand 56. — Ole, Kjøbmand 394.
- Christopher Sørensen, Borgmester 21—4.
- Chulenbrun, Hans Nielsen, Borgmester 171.
- Claus Andersen, Kannik 170. — Bertelsen, Byfoged 200, 203. — Mikkelsen, Handelsmand 414.
- Clausdatter, Anne, g. m. Hans Bang 16. — Kirstine, g. m. Christopher Bang 16. — Margrete, g. m. Oluf Nielsen Bager 16 f., 36. — Margrete, Jomfru 170.
- Clausen, Bertel, Provst 247—50, 252, 256—63. — Claus Jacob, Kjøbmand 394. — Hans, Sognefoged 406.
- Clement Sørensen, Borgmester 321.
- Clemmensen, Christen, Skomager 205 f. — Jfr. Christensdatter.
- Clüver, Cecilie Margrete, g. m. Christian Rudolph Müller 90—93, 95 f.
- Conradt, Johannes Peter, Provst 419. — Jfr. Roested.
- Corfits Nielsen, Borger 189.
- la Cour, Margrete Kirstine, g. m. Morten Peter Kisbye 420.
- Daa**, Christian 51. — Dorthe, g. m. Gregers Krabbe 51.
- Damgaard, Anders Knudsen, Stiftsprovst 175, 182.
- Daniel Bastiansen, Kjøbmand 66.
- Dannefer, Erik, Provst 94.
- Danneskjold-Laurvigen, Christian Conrad, Greve, Admiral 141. — Frederik Ludvig, Greve, Generalmajor 141.
- Danneskjold-Samsøe, Frederik, Greve, Statsminister 241 ff.
- Dedlau, Samuel Gottlieb, Byfoged 385.
- Deul, Henrik, Sadelmager 144.
- Dewitz, Margrete, født Levetzau, Generalinde 147.

- Dideriksen, Bendix, Præst 225. — Jfr. Schurmann.
- Dohna, Slægten 182. — Achatius, Borggreve 185 f. — Christopher, Borggreve, Hofmarskal 183—8. — Fabian, Borggreve 184 ff. — Frederik, Borggreve 183. — Heinrich, Borggreve 186. — Peter, Borggreve 183.
- Drage, Magdalene, g. m. Mikkel Pedersen Akeleye 30.
- Dreyer, Friderica, g. m. Rasmus Holst 421 f. — Jens, til Raschenberg, Cancelliraad 143. 169, 207. — Lorents Præst 416. — Søren Madsen, Bager 369.
- Duche, Jens, Præsident 115.
- Ebbesen.** Hans, Raadmand 328 f. — Jfr. Seeblad.
- Edel, Lucas Orgemesters 204.
- Edinger, Nicolai, Præst 93.
- Eggers, Poul, Cancelliassessor 143.
- Eichel, Johan, Landphysicus 373, 384. — Just Valentin, Landsdommer 293.
- Eilertz, Johanne, g. m. Christen Lodberg 67.
- Eilschow, Anders, Sæbesyder 406.
- Elisabeth Jensdatter, g. m. Oluf Jørgensen Lund 50.
- Ellen Jensdatter, g. m. Jørgen Lauritsen 51.
- Ellenberger, Henrik Andreas, Oberstlieutenant 75.
- Endorph, Skolelærer 393.
- Engberg, Jesper, Provst 94.
- Erichsen, Laurits, Borgmester 146, 163.
- Erik Nielsen, Raadmand 329.
- Erreboe, Elisabeth Cathrine, g. m. Niels Hansen Wiborg 229, 231. — Jens Lauritsen, Kjøbmand 229 f. — Jfr. Petersdatter.
- v. Esmarck, Henrik Christian, Cabinetssecretair 141, 144.
- Eyerschettel, Henrik, Vinhandler 143.
- v. Eynen, Jacob Friderich, Copist 143.
- Faaborg,** Niels Jensen, Præst 235, 240.
- Faber, Niels Christensen, Procurator 83, 89. — Niels Hansen, Overformynder 55.
- Fabricius, Anton, Cancellisecretair 143. — Hans, Præst 197 f.
- Fahnøe, Christian, Kjøbmand 375. — Holger, Kjøbmand 375.
- Falster, Peder Nielsen, Præst 345.
- Feddersen, Nis, Raadmand 233.
- Fentz, Nicolai, Skomager 369.
- Fick, Christian Andersen, Præst 80 f. — Else Marie, g. m. Thomas Mortensen Fladsby 80 f. — Gedske 81. — Jfr. Hansdatter, Klyne.
- Fiil, Laurits, Præst 94.
- Fimmer, Tobias, Præst 93.
- Fincke, Dortehea, g. m. Ole Worm 337. — Margrete, g. m. Jørgen Fuiren 334—7.
- Fladsby, Thomas Mortensen, Kjøbmand 80 f. — Jfr. Fick.
- Flensborg, Thomas Hansen, Kjøbmand 74, 76.
- Flindt, Johan Thomas, Politimester 386, 393.
- Foss, Laurits, Assessor 108. — Jfr. Rosenberg.
- Franck, Lambert, Raadmand 271, 280.
- Frandsen, Johan, Skomager 406.
- Frantsen, Jørgen 22.

- Frausing, Niels Jensen, Tolder 226, 229.
- Frederik II 8—12, 17 ff., 32, 183 ff., 413 f.
- Frederik IV 396.
- Frederik V 134—8, 140 ff., 145—55, 160, 175.
- Freithoff, Baltser, Raadmand 172.
- Friederichsen, Christoph Friederich, Byfoged 190—203, 271, 301. — Jfr. Bütner.
- Friis (Adel), Barbara, g. m. Jørgen Seefeld 358 f. — Christian, Cantsler 339. — Johan, Cantsler 7, 10.
- Friis, Albret Sørensen, Borgmester 274. — Christen 27. — Christen Hansen, Bager 169. — Evert Nielsen, Borgmester 269. — Hans, Raadmand 39, 43. — Johan Frederik, Amtsforvalter 281. — Jørgen, Borgmester 433. — Martha Lauritsdatter, g. 1. m. Henrik Schurmann, 2. m. Anders Svitzer 221—26. — Offe Schade, Præst 93. — Jfr. Bager, Høppner.
- From, Hans Hansen, Kok 215 f. — Jacob, Materialforvalter 69.
- Frydendahl, Knud Christian, Kjøbmand 406.
- Fuiren, Anna Jacobsdatter, g. m. Antoni Ottesen Seeblad 356. — Jørgen, Dr. med. 334, 337. — Jfr. Fincke.
- Fønss, Hans, til Løvenholm, Cancelliraad 246. — Karen Basse, g. m. Christian Holger Adeler 244 ff., 424, 439 f. — Niels Basse 246, 253. — Peter Severin, Amtmand 424, 430 f. — Jfr. Basse, Thrane.
- Gabel, Armgard Sophie, g. m. Derik Schult 76. — Christian Carl, Admiral 200. — Frederik, Statholder 200.
- Gabriel Jørgensen, Raadmand 94.
- Gedde, Frederik Ejler, Stiftamtmand 91 f., 95, 112 f.
- Gency, General 425 f.
- Gjødesen, Niels, Præst 233 f.
- Gjøe, Ide 337 f. — Susanne, g. m. Preben Brahe 358.
- Gorm, Anna Nielsdatter, g. 1. m. Søren Rasmussen Broch, 2. m. Simon Walther 89.
- Graae, Gumme, Kjøbmand 394. — Lars, Kjøbmand 394.
- Gram, Christian, Regimentsfeltkjær 432.
- Grave, Mogens, Lector 361.
- Gregersen, Peter, Degn 433 f.
- Griffenfeld, Peder, Greve, Rigscantsler 326, 334.
- Grube, Samuel Joachim, Raadmand 163 f., 286.
- Grydestøber, Jens Lauritsen 28, 322.
- Gummersbach, Friderich Rolue, Handelsmand 169.
- Gyldenstjerne, Jørgen, Vicarius 171.
- Gøtzen, Anne Margrete, g. m. Jørgen Schult 51 f.
- Haels**, Niels, Rector 101.
- Hagedorn, Johan Philip, Oberstlieutenant 48.
- Hagen, Boetius, Præst 63.
- Hahn, Jørgen, Kjøbmand 98.
- v. Ham, Herman, Handelsmand 340.
- Haman, Christian, Kjøbmand 170.
- Hamsfort, Cornelius, Livlæge, Apotheker 7 f., 35, 172, 174 ff., 180. — Cornelius (den yngre), Læge. Apotheker 169, 172. — Cornelius (den yngste), Apotheker 176.

- Hans, den Ældre, Hertug af Slesvig og Holsten 413. — Hans, den Yngre, Hertug af Sønderborg 413.
- Hans Brodersen, Stiftsskriver 354. — Ebbesen, Raadmand 328 f. — Jacobsen, Præst 416. — Knudsen 414. — Lauritsen, Skomager 34. — Mikkelsen, Biskop 169, 176. — Nielsen, Landstingsskriver 415. — Poulsen, Raadmand 89 f., 97. — Rasmussen, Handelsmand 107. — Rasmussen, Cancelliforvalter 206 f. — Jfr. Seeblad, Willumsdatter.
- Hansdatter, Ivara Margrete, g. m. Christian Andersen Fick 81. — Maren, g. m. Mikkel Bager 3 f. — Maren, g. m. Henrik Jørgensen Rosenvinge 329. — Mette, g. m. Erik Nielsen 329.
- Hansen, Absalon, Renteskriver 229. — Alexander, Præst 235, 240. — Ludvig, Conrector 176. — Mikkel, Magister 176. — Peder, Præst 5. — Peder, Rakkerknægt 189—94. — Peder, Navigationslærer 385. — Jfr. Mule.
- Harald Blaatand 149, 151 f.
- Hardenberg (Adel), Anna, g. m. Oluf Mouritsen Krognos 183.
- Hardenberg, Jost, Kjøbmand 329. — Jfr. Seeblad.
- Hasebart, Abigaël, g. m. Otte Knudsen Seeblad 320, 331—42, 353, 355—66. — Anna, g. i. m. Knud Lauritsen Seeblad, 2. m. Peder Pedersen Lerche 170, 320, 324 f., 331, 337, 341 f., 362. — Birgitte 344. — Jacob, Livlæge 331, 361. — Jacob, Præst 337—45. — Jacob, Studiosus 344 f. — Kirstine 341. — Wichmand, Biskop 344. — Jfr. Paaske.
- Hassing, Knud, Præst 99. — Jfr. May.
- v. Haven, Mette Margrete, g. m. Niels Basse 246, 249. — Niels, Professor 249. — Salomon, Præst 249.
- Haxthausen, Frederik Julius, Generalmajor 244.
- Hedegaard, Christian Ditlev, Birkedommer 149, 152 f., 290.
- Heering, Thomas, Raadmand 273, 280.
- Helm, Ernst Gynther, Præst 68 f.
- de Hemmer, Karen Hansdatter, g. m. Christian Carl Bircherod 107 f.
- Hempel, Morten Christian, Bogtrykker 422. — Niels, Forpagter 423. — Søren, Bogtrykker 406, 422 f.
- Henrik, Orgemester 204 f. — Torkelsen, Byskriver 170.
- Henriksen, Laurits, Byfoged 77.
- Herman Mikkelsen 29.
- Hetting, Johannes, Borgmester 314, 316, 319.
- Heyne, Caspar Herman, Kammerjunker 141.
- Hie, Peder Pedersen, Præst 339 f.
- Hieronymus Christiansen, Handelsmand 56.
- Hjere Jespersen, Kjøbmand 69.
- Holck, Anne Trolle 68. — Frederik Christian, Greve, Oberst 68. — Jfr. Reedtz.
- Holm, Carl, Gjørtler 406. — Christopher 415. — Erik, Skrædder 369. — Vilhelm, Præst 429.
- Holmer, Ditlev Michael, Hører 117, 120 f. — Jørgen, Præst 117, 120 f.

- Holmgaard, Nicolai Sørensen, Degn 50. — Synneve 50. — Jfr. Stub.
- Holmsted, Bernt, Borgmester 287.
- Holst, Elisabeth, g. m. Christian Ramus 170. — Hans, Borgmester 93. — Hans Troelsen, Præst 235, 240. — Martinus, Byfoged 304. — Rasmus, Præst 417 f., 421. — Jfr. Dreyer, Skytte.
- Holstein, Johan Ludvig, Greve, Oversecretair 141, 145, 153, 155.
- Holsten, Adam Christopher, til Holstenshus, Baron 140, 179. — Godske Ditlev, Oberstlieutenant 115.
- Holtendorff, Hans, Handelsmand 41 f. — Knud 169.
- Horn, Joachim, Silke- og Klædekræmmer 61.
- Hornemann, Daniel, Byskriver 303, 309, 314, 316.
- Hoya, Johan, Greve 170.
- Huitfeldt, Mette 335.
- Humble, Christian Reitzer, Præst 262 f.
- Hunderup, Hans, Skrædder 126.
- Hviid, Anders, Provst 48 f. — Mads, Hører 48.
- Hyschen, Christian Raffel, Købmand 211.
- Høeg, Niels, Forpagter 207. — Jfr. Scheel.
- Høne, Johan, Handelsmand 356. — Jfr. Balslev.
- Høppner, Magdalene Christine, g. m. Offe Schade Friis 93.
- Høy, Laurits, Byfoged 56.
- Høyelse, Michael, Præst 177. — Jfr. Samsing.
- Høyer, Andreas, Raadmand 283, 291, 298, 302.
- Ibsen, Peder 28.
- Isenburg og Büdingen, Gustav Frederik, Generalmajor 145.
- Ivara Margrete Hansdatter, g. m. Christian Andersen Fick 81.
- Iver Andersen, Amtmand 116. — Bertelsen, Abbed 24. — Lagesen, Præst 73, 102. — Lauritsen, Kannik 170.
- Jacob Jespersen 26. — Jespersen, Byfoged 414. — Lauritsen, Skomager 55 f. — Madsen, Biskop 60, 172, 321. — Jfr. Baggesdatter.
- Jacobsen, Hans, Præst 416. — Julie Eleonore Sophie, g. m. Sophus Vilhelm Lund Kisbye 420. — Jørgen, Borgmester 272, 277, 297. — Laurits, Biskop 169. — Poul, Dommer 15. — Søren, Smed 34.
- Jantzen, Abraham, Raadmand 309.
- Jens Christensen, Borgmester 66, 83. — Poulsen, Magister 29.
- Jensdatter, Bente 84. — Elisabeth, g. m. Oluf Jørgensen Lund 50. — Ellen, g. m. Jørgen Lauritsen 51. — Johanne, g. m. Andreas Mortensen Piil, 2. m. Hans Iversen Stub 50.
- Jensen, Bagge, Raadmand 321. — Christen, Bogtrykker 62. — Jørgen, Præst 235, 240. — Mads, Præst 13 f. — Niels 27.
- Jespersdatter, Anne, g. m. Hans Mikkelsen Bager 6.
- Jespersen, Hjere, Købmand 69. — Jacob 26. — Jacob, Byfoged 414. — Niels, Biskop 28.
- Jessen, Christen, Købmand 94. — Erik Johan, Cancellisecretair 143.

- Johanne Jensdatter, g. i. m. Andreas Mortensen Piil, 2. m. Hans Iversen Stub 50. — Lauritsdatter, g. m. Thomas Kingo 47 f., 57, 60.
- Johannes Poulsen 170.
- Jons, Karen 29.
- Juel, Carl, Stiftamtmand 140, 268, 314—19. — Knud Frederik, til Juelsberg, Kammerherre 418.
- Juul, Ove, til Ravnholt, General-lieutenant 140.
- Jørgen Arntsen 169. — Frantsen 22. — Jensen, Præst 235, 240. — Lauritsen, Degn 51. — Olsen 414. — Pedersen, Præst 434.
- Jørgensdatter, Anne, g. i. m. Hans Bang, 2. m. Jacob Clausen Lyndesøe 217.
- Jørgensen, Gabriel, Raadmand 94. — Peder, Snedker 385. — Peder, Værtshusholder 382. — Rasmus, Hjulmand 57. — Stephan, Landsdommer 394. — Jfr. Rode.
- Kamp**, Christian August, Godsforvalter 429.
- Karen Baggisdatter, g. m. Jacob Madsen 321. — Sørens datter, g. m. Hans Thomsen Kingo 49, 57 f.
- Karstens, Jørgen, Renteskriver 69. — Jørgen, Stiftsprovst 57, 60 f., 65—103. — Sille, g. m. Matthias Bloch 66, 73 f., 76, 87, 98, 101, 103 ff. — Jfr. Lundt, Lyng, Worm.
- Kellinghuusen, Hans Jørgen Daniel, Krigsraad 432. — Peter Engelbert, Farver 406.
- Kingo, Elisabeth, g. m. Robert Turner 49 f., 57, 60. — Else 49 f. — Thomas, Biskop 47—73, 83, 85, 101, 106, 148, 357. — Thomas, Præst 148 f. — Jfr. Balkenborg, Balslev, Lauritsdatter, Sørens datter.
- Kirsten Knuds datter 327.
- Kirstine Clausdatter, g. m. Christopher Bang 16.
- Kisbye, Carl Adolph, Farver 420. — Clara Christfrieda 420 f. — Conrad Frederik, Præst 417, 420. — Frederik Brandt, Degn 417. — Hans, Professor 417. — Helene Ambrosia, g. m. Peter Topp 420, 423. — Jens Brandt, Præst 415—23. — Johanne Margrete, g. m. Edelus Fredericus Benedictus Petersen 420. — Julie, g. m. Jens Laurentius Wandall 420. — Mariane 420. — Mariane Cathrine, g. m. Sophus Jacob Frederik v. d. Recke 420. — Morten, Klokke 417. — Morten Peter, Farver 420. — Sophus Vilhelm Lund, Farver 420. — Jfr. la Cour, Jacobsen, Lund, Sibbern.
- Kiær, Niels, Hoffourer 145.
- Kjeld Lauritsen 48.
- Kjeldsdatter, Barbara Sophia 47 f.
- Kjeldsen, Anders 415.
- Kjærulf, Corfits Ottesen 358. — Ole Pedersen, Skovrider 94. — Jfr. Langhaar.
- Kleppinck, Adolph Henrik, Oberst 78. — Margrete Elisabeth, g. m. Josva Barner 78 f. — Jfr. Lasson.
- Klinggraf, Joachim Gustav, Cancellisecretair 143.
- Klyne, Slægt 15. — Magdalene, g. m. Christian Andersen Fick 81.
- Knud den Hellige 149 ff., 159 ff., 165 f., 173 f.
- Knud den Store 159, 161, 173.

- Knud Knudsen, Borgmester 324—8.
 Knudsdatter, Kirsten 327. — Mar-
 ren, g. m. Mads Rosenberg 327.
 Knudsen, Hans 414. — Knud, Borg-
 mester 324—8. — Jfr. Scheffer.
 Koch, Jens, Præst 94.
 Koefoed, Elisabeth Absalonsdatter,
 g. m. Peter . . . 228—33.
 Kolte, Morten, Avlsmand 369.
 Kotte, Jørgen, Borgmester 28 f., 415.
 — Karen, g. m. Claus Mikkelsen
 414. — Marcus, Raadmand 10 f.,
 21—4, 415.
 Krabbe, Adelgunde Birgitte 123,
 125. — Adelgunde Margrete 122.
 — Anne, g. m. Henrik Pontop-
 pidan 435. — Anne, g. m. Erik
 Qvitzow 335. — Christian, Ca-
 pitain 121—9. — Elisabeth, g. m.
 Rønno Bille 336. — Erik, Major
 121. — Erik Christian 123, 125 f.
 — Gregers, til Hverringe 51. —
 Iver, Major 124, 129. — Iver
 Christopher 123, 125 f. — Jfr.
 Beverhout, Daa, Wilcken.
 Krafse, Otto, til Egholm 357. —
 Jfr. Ulfeld.
 Krag (Adel), Erik, Oversecretair 78.
 — Jfr. Rosenkrantz.
 Krag, Hans, Præst 96 f.
 Krag-Juel-Vind, Jens, Baron, Ju-
 stitiarius 141.
 Krollmann, C., Archivar 183, 186,
 188.
 Kruuse, Peder, Provst 194.
 Kurrelbaum, Johan Frederik, Kjøb-
 mand 142.
 Lagesen, Iver, Præst 73, 102.
 Landorph, Broder, Assessor 52. —
 Knud, Professor 53, 101, 116,
 432. — Jfr. Bircherod.
 Lange, Philip, Bygmester 164.
 Langgreen, Niels, Byfoged 292.
 Langhaar, Hedevig, g. m. Andreas
 Munch 97. — Mette, g. m. Ole
 Pedersen Kjærulf 94.
 Lassen, Hans Christian Funch, Skole-
 bestyrer 179. — Jens, Lands-
 dommer 78. — Jfr. Lund.
 Lasson, Abel Cathrine, g. m. Adolph
 Henrik Kleppinck 78 f. — Anna
 Margrete, Forfatterinde 75, 77—
 80. — Christian, Cancelliraad 78.
 — Frederik, Capitain 78.
 Laurberg, Palæmon, Borgmester
 294.
 Laurits Henriksen, Byfoged 77. —
 Nielsen, Præst 39. — Seiersen
 28.
 Lauritsdatter, Birgitte, g. m. Otte
 Knudsen Seebled 330—33. —
 Johanne, g. m. Thomas Kingo
 47 f., 57, 60.
 Lauritsen, Hans, Skomager 34. —
 Iver, Kannik 170. — Jacob, Sko-
 mager 55 f. — Jørgen, Degn 51.
 — Kjeld 48. — Jfr. Jensdatter.
 Laursen, Rasmus, Kjøbmand 169.
 Leiel, Dankert, Læge 340.
 v. Lente, Christian, Stiftamtmand
 267—71.
 Lerche, Christian, Greve, General
 141, 143. — Jacob, Borgmester
 309, 314, 319. — Oluf, Præst
 416. — Peder Pedersen, Raad-
 mand 170, 320, 324, 362.
 Let, Kjeld, Skoleholder 279.
 Levetzau, jfr. Dewitz.
 Lime, Hans, Præst 74 — Jfr. Taulov.
 Lindam, Søren, Fuldmægtig 135 ff.
 Lindegaard, Laurits Knudsen 169.
 Lindved, Andreas Rosteen, Borg-
 mester 412.

- Linstow, Adam Levin, Oberst 148.
- Lodberg, Christen, Biskop 67. — Jacob, Biskop 62, 67, 101, 169. — Jfr. Eilertz.
- Lorch, Elline, g. m. Juda Salomon 179.
- Louwe, Peder Jensen, Præst 57.
- Lucas, Orgemester 204.
- Lucassen, Willum, Raadmand 354.
- Ludvig Hansen, Conrector 176.
- Luja, Anna, g. m. Rasmus Lundt 93 f., 96. — Christian Henrik, Landphysicus 102, 119. — Euphrosyne, g. m. Peder Winther 93. — Laurits, Professor 118—21. — Jfr. Stoud.
- Lund, Jørgen Bassesen, Byfoged 318. — Mads Thomsen, Birke-dommer 178. — Margrete Christensdatter, g. m. Jens Lassen 78. — Olaus, Præst 421. — Ole Borch, Tolder 197. — Oluf Jørgensen, Præst 50. — Peter, Tolder 420. — Robert Turner 51. — Sophie Vilhelmine, g. m. Jens Brandt Kisbye 418, 420, 422 f. — Jfr. Jensdatter.
- Lundt, Cathrine Magdalene, g. m. Jørgen Karstens 66, 88 f., 100. — Rasmus, Præst 93 f., 96. — Jfr. Luja.
- Lunge, Iver, til Tirsbæk 15. — Margrete, g. m. Christen Skeel 336.
- Luxdorph, Peder, Landsdommer 57.
- v. d. Lühe, Volrad August, Overkammerjunkner 141, 145.
- Lyndesøe, Hans Jacobsen 217. — Jacob Clausen, Præst 217—21. — Jfr. Jørgensdatter.
- Lyng, Anna Hansdatter, g. m. Jørgen Karstens 69.
- Mads Jensen, Præst 13 f.**
- Madsen, Jacob, Biskop 60, 172, 321. — Niels 23, 26. — Jfr. Baggesdatter.
- Mancinus, Johan Jochum, Raadmand 309, 314, 316.
- Marcussen, Hans Nielsen, Avlsmand 369.
- Maren Baggesdatter, g. m. Laurits Knudsen Seeblad 321. — Hansdatter, g. m. Mikkel Bager 3 f. — Hansdatter, g. m. Henrik Jørgensen Rosenvinge 329. — Knudsdatter, g. m. Mads Rosenberg 327. — Petersdatter, g. 1. m. Jens Busch, 2. m. Jens Lauritsen Erreboe 229.
- Margrete Clausdatter, g. m. Oluf Nielsen Bager 16 f., 36. — Clausdatter, Jomfru 170.
- Marie Christensdatter, g. m. Christen Clemmensen 205 f. — Nisdatter, g. m. Detlef Nicolai Mehl 233 f.
- Markvardsdatter, Anne, g. m. Niels Bager 1, 26.
- Marsvin, Ellen, g. m. Ludvig Munk 330.
- Martfelt, August, Byskriver, Borgmester 124, 126 ff., 163.
- May, Cathrine Marie, g. m. Knud Hassing 99.
- Mehl, Detlef Nicolai, Consumptionsforvalter 233 f. — Jfr. Nisdatter.
- Melchior Skriver 414.
- Mette Willumsdatter, g. 1. m. Knud Ottesen Seeblad, 2. m. Hans Brodersen 354.
- Meulengracht, Jørgen, Raadmand 108.
- Meyer, Johan Casper, Pensionist, og Hustru Agnes 103—6. — Lars, Lakfabrikant 401.

- Mikkel Hansen, Magister 176. — Pedersen 29.
- Mikkelsen, Claus, Handelsmand 414. — Hans, Biskop 169, 176. — Herman 29. — Jfr. Kotte.
- Moltke, Adam Gottlob, Greve, Overhofmarskal 141.
- Monradt, Anna Cathrine 424—30. — Johannes Bertelsen, Amtsforvalter 424.
- Monrath, Erik, Præst 94.
- Mortensen, Peder, Skrædder 375.
- Morville, Peter, Raadmand 283.
- Moth, Frederik, Gouverneur 123. — Matthias, Oversecretair 64. — Rudolph, Biskop 169.
- Mule, Anna, g. m. Laurits Jacobsen 169. — Caspar 27. — Elisabeth, g. 1. m. Ludvig Hansen, 2. m. Hans Pedersen Samsing, 3. m. Georg Zeleski 176. — Else, g. m. Iver Bertelsen 24. — Erik, Professor 177. — Frants 26. — Hans 2, 15, 27. — Jens, Dr. med. 25, 54, 169, 176, 337. — Niels, Raadmand 169.
- Munch, Andreas, Regimentsskriver 97. — Jfr. Langhaar.
- Munk, Ludvig, til Nørlund 329 f. — Jfr. Marsvin.
- Muus, Christian, Biskop 63, 67. — Øllegaard 63.
- Müller, Charlotte Sophie, g. m. Jan Samuel 92—5. — Christian, Gjæstgiver 382. — Christian Rudolph, Biskop 61, 66 f., 90 ff., 96. — Ditlev, Præst 96. — Johannes, Kjøbmand 171. — Jfr. Clüver.
- Møllegaard, Rasmus Mortensen, Lægdsmand 406.
- Møller, Christian, Byfoged 201 f., 306, 313. — Jacob, Raadmand 131. — Ulrik Henrik, Byskriver 305.
- Mølmark, Christian, Byfoged 295, 299, 308, 315.
- Mørck, Mads, Provst 235, 240.
- v. Møsting, Alexander Frederik, Hofmester 206.
- Nauschütz, Christian, Garver 55 f.
- Nellemann, Rasmus Ludvig, Byfoged 375.
- Neuberg, Adolph, Generallieutenant 146 f.
- Niels Giødesen, Præst 233 f. — Jensen 27. — Jespersen, Biskop 28. — Madsen 23, 26. — Petersen 5 f. — Rasmussen, Vinhandler 74.
- Nielsen, Corfits 189. — Erik, Raadmand 329. — Hans, Raadmand 319. — Hans, Landstingsskriver 415. — Jens, Borgmester 163. — Laurits, Præst 39. — Poul 27. — Jfr. Hansdatter.
- Nis Feddersen, Raadmand 233.
- Nisdatter, Marie, g. m. Detlef Nicolai Mehl 233 f.
- Norby, Maren 169. — Margrete 169.
- Nøragger, Christian, Raadmand 163 f., 286.
- Nørregaard, Frederik Christian, Fuldmægtig 432. — Jens, Højskoleforstander 432.
- Odense Byraad 43, 181 f. — Communalbestyrelse 179 f.
- Oldeland, Hans, til Trellerup 39 f.
- Oldenborg, Claus, Apotheker 117. — Jacob Gotfred, Regimentsquartermester 143. — Jfr. Becker.

- Olsen, Jørgen, Brygger 414.
 Olvsen, Thomas 171.
 Oxe, Albret 2. — Eskild 2.
- Paaske, Jens Nielsen, Magister 333 f.**
 — Kirsten Nielsdatter, g. m. Jacob Hasebart 342—5, 361. — Laurits, Byfoged 322 f., 414. — Mads 29.
- Palle Christensen 28 f., 175.
 Parsberg, Ingeborg, g. m. Claus Daa 336.
 Paruccari, Johannes 170.
 Paulli, Hieronymus Christian, Boghandler 80.
 Payngk, Peder, Læge 340.
 Peder Hansen, Præst 5. — Hansen, Rakkerknægt 189—94. — Ibsen 28.
- Pedersen, Hans, Borgmester 273, 280. — Jørgen, Præst 434. — Mikkel 29. — Svend, Professor 346—53.
- Peter Gregersen, Degn 433 f.
 Petersdatter, Maren, g. 1. m. Jens Busch, 2. m. Jens Lauritsen Erreboe 229.
- Petersen, Arent 28. — Edelus Fredericus Benedictus, Proprietair 420. — Harald Frithiof Henrik Julius, Præst 417. — Niels 5 f. — Jfr. Kisbye.
- Pflug, Matthias, Glarmester 406.
 Piil, Andreas Mortensen, Klokker 50. — Else Elisabeth 50. — Martinus 50. — Jfr. Jensdatter.
- Piper, Hans, Hofmedicus 141.
 Ploug, Cornelius, Kjøbmand 382. — Oluf, Slagter 369.
- Plum, Frederik, Biskop 265.
 Podebusk, Vibeke, g. m. Knud Ulfeld 336.
- Pontoppidan Henrik Eriksen, Provst 435. — Jfr. Krabbe.
 Posth, Johan, Præst 288.
 Poul, Bogtrykker 62. — Jacobsen, Dommer 15. — Nielsen 27.
- Poulsen, Christen, Prior 171. — Hans, Raadmand 89 f., 97. — Jens, Magister 29. — Johannes 170. — Simon, Raadmand 269.
- Poulson, Gjertrud Hofman, g. m. Adam Frederik Trampe 178.
 Poumeau, Pierre, Kjøbmand 77.
- Qvitzow, Anne Krabbe 69.** — Anne Sophie, g. m. Wenzel Frederik v. Rheder 363. — Ejler, til Lykesholm 363. — Jfr. Brahe.
- Rabe, Ditlev, Vinhandler, Tobakspinder 394.**
 Raben, Frederik, Stiftamtmand 147.
 Ram, Kirstine, g. m. Jacob Gottfried Becker 52, 116. — Stephan, Dr. med. 357. — Jfr. Risbrich.
- Ramus, Christian, Biskop 62, 148, 154, 157 f., 160 f., 170, 173. — Jacob, Biskop 259. — Jfr. Holst.
- Rantzau, Christian, Greve, Stiftamtmand 132, 135—40, 147 f., 150, 154, 157 f., 160, 201 f., 267 f., 301—14. — Helvig, g. m. Palle Rosenkrantz 335. — Henrik, Statholder 2. — Jørgen, Major 56.
- Rasch, Claus, Politimester 326 f. — Maren Hansdatter, g. m. Niels Borch 143. — Jfr. Scheffer.
- Rasmus Andersen, Amtsforvalter 171. — Andersen, Vognmand 57. — Andersen, Stiftsskriver 169. — Jørgensen, Hjulmand 57. — Laur- sen, Kjøbmand 169.

- Rasmussen, Skrædder 406. — Hans, Handelsmand 107. — Hans, Cancelliforvalter 206 f. — Niels, Vinhandler 74. — Jfr. Bruun, Scheel.
- v. d. Recke, Sophus Jacob Frederik, Vejpiqueur 420. — Jfr. Kisbye.
- Reedtz, Anne Helene, g. m. Frederik Christian Holck 68.
- Repp, Thorleifr Gudmundsson, Bibliothekar 432.
- Reventlow, Conrad, Greve 66. — Ditlev, Gehejmerraad 56 f. — Johan Ludvig, Greve, til Brahetrolleborg 261 f., 383.
- v. Rheder, Wenzel Frederik, Oberstlieutenant 363. — Jfr. Qvitzow.
- Risbrich, Broderus, Præst 71—4. — Christian, Præst 69 f. — Karen, g. 1. m. Stephan Ram, 2. m. Christopher Balslev 51, 357. — Sille, g. m. Jacob Bircherod 107, 357. — Thomas Brodersen, Borgmester 171, 353, 357, 360 f. — Jfr. Seebled.
- Ritse, Mads 29.
- Rode, Esther Margrete, g. m. Gabriel Jørgensen 94.
- Roested, Mariane, g. m. Johannes Peter Conradt 419.
- Roland, Christian, Degn 264.
- Rosenberg, Barbara, g. m. Laurits Foss 108. — Hans Frederik, Oberst 409. — Mads Jensen, Præst 327. — Mads Tønnesen, Raadmand 269.
- Rosenkrantz, Christian, Amtmand 195, 223. — Erik, til Arreskov 2, 31. — Holger, til Rosenholm, den lærde 186, 346, 361. — Mette 335. — Sophie, g. m. Anders Bille 358. — Vibeke, g. m. Erik Krag 78. — Jfr. Brahe.
- Rosenlund, Knud, Skrædder 382.
- Rosenvinge, Hans Jørgensen 360, 362—5. — Henrik Jørgensen, Raadmand 329. — Jørgen Mogens, Borgmester 170, 360, 362, 366. — Margrete Elisabeth, g. 1. m. Jens Trøstrup, 2. m. Iver Andersen 111 ff., 116. — Matthias, Landsdommer 52, 111—4, 116. — Mogens Henriksen, Borgmester 8, 21—4, 27, 33, 41, 414. — Rickert Jørgensen 365. — Jfr. Hansdatter, Seebled.
- Roskilde, Mads, Skolediscipel 62.
- Roth, Henrik, Provst 94.
- Roy, Hans, Skolediscipel 62 f.
- Rud, Erik 2.
- Rønnov, Ejler 29.
- Salomon, Juda, Kjøbmand 179. — Jfr. Lorch.
- Samsing, Anna Elisabeth Hansdatter 176. — Barbara Hansdatter, g. m. Michael Høyelse 176 f. — Hans Pedersen 176. — Jfr. Mule.
- Samuel, Jan, Præst 92—6. — Peter, Kjøbmand 93. — Jfr. Müller, Skytte.
- Sass, Niels Christinus, Præst 285.
- Scheel, Abel Cathrine 207, 213. — Anna Dorthea, g. m. Niels Høeg 207. — Hans Henrik, Generallieutenant 206 f., 217. — Magdalene, g. m. Hans Rasmussen 207—17.
- Scheffer, Elisabeth, g. m. Claus Rasch 326 ff. — Inger, g. m. Knud Knudsen 326 ff.
- Schinkel, Poul, Borgmester 40, 342. — Jfr. Seebled.
- v. Scholten, Henrik, General 142.
- Schougaard, Johan, Fuldmægtig

- hos Postmesteren i Odense 81—6.
— Jfr. Bolt.
- Schrøder, Abraham, Provst 94.
- v. d. Schulenburg, Greve, Feltmarskal 142.
- Schulin, Johan Sigismund, Greve, Oversecretair 141, 145.
- Schult, Diderik, Gehejmeraad 76.
— Jørgen, til Findstrupgaard 52.
— Jfr. Gabel, Gøtzen.
- Schultze, Hieronymus Johan, Cancellist 143.
- Schurmann, Birgitte, g. m. Bendix Dideriksen 225. — Frederik, Præst 222, 225. — Henrik, Præst 222. — Ide, g. m. Jacob Tage 222. — Laurits, Præst 222, 225.
— Jfr. Friis.
- Schwartzkopf, Isak, Provst 418. — Johanne, g. m. Peter Lund 420. — Mariane Cathrine 418. — Jfr. Bruun.
- Schytte, Jens Jørgensen, Præst 235, 240.
- Schøthz, Peter Christian, Borgmester 283, 291, 298, 302.
- Seebled, Antoni Ottesen, Byfoged 233, 355 f., 359, 362—6. — Birgitte Ottesdatter, g. m. Thomas Brodersen Risbrich 353, 357, 360. — Hans Friis, Oberstlieutenant 329. — Jørgen Knudsen 320. — Karen Lauritsdatter, g. m. Hans Ebbesen 328 f. — Karen Ottesdatter, g. m. Poul Schinkel 342. — Karen Rickertsdatter, g. m. Jørgen Rosenvinge 360, 365. — Knud Jørgensen, Raadmand 2, 22, 37, 43 f. — Knud Knudsen, Præst 43 f. — Knud Lauritsen 320 f., 324 f., 331, 337, 362. — Knud Ottesen, Handelsmand 353ff.
- Laurits Knudsen 321—4. — Laurits Rickertsen, Handelsmand 361. — Magdalene Ottesdatter, g. m. Jacob Hasebart 337—45. — Maren Knudsdatter, g. m. Niels Olufsen Bager 37, 39, 45, 330. — Margrete Rickertsdatter, g. m. Claus Bang 6 f., 365. — Otte Knudsen, Borgmester 329—55, 359. — Rickert Knudsen, Raadmand 6, 34, 39, 322 f., 330. — Sidsel Lauritsdatter, g. m. Jost Hardenberg 328 f. — Jfr. Bager, Baggisdatter, Balslev, Fuiren, Hasebart, Lauritsdatter, Willumsdatter.
- Seefeld, Jørgen, til Visborggaard 358. — Jfr. Friis.
- Sehestedt, Christian, Stiftamtmand 126, 129, 190—9, 267 f., 271—301.
- Seiersen, Laurits 28.
- Sibbern, Johanne Margrete, g. m. Jens Pedersen Brandt, 2. m. Morten Kisbye 417. — Jørgen, Uhrmager 417. — Jfr. Ørsted.
- Silber, Johan Christian, Klokker 423. — Jfr. Brandt.
- Silvester Skriver, Raadmand 23.
- Simonsen, Bonde, Landsdommer 142, 286.
- Skeel, Ide, til Arreskov 56. — Sophus, til Birkelse 178. — Jfr. Trampe.
- Skieldt, Jørgen 29.
- Skotte, Rasmus Poulsen, Skomager 432.
- Skovgaard, Margrete, Jomfru 172.
- Skriver, Christopher Sørensen, Borgmester 8. — Hans Nielsen, Raadmand 5. — Melchior 414.
- Skrøder, Christian, Bogtrykker 62. — Jørgen, Bogtrykker 62.

- Skytte, Karen Nielsdatter, g. 1. m. Peter Samuel, 2. m. Hans Holst 93.
- Smit, Jesper Lauritsen, Provst 66, 71, 100. — Jfr. Worm.
- Sophie, Frederik II.s Dronning 413.
- Sperling, Jacob, Provst 171.
- Stampe, Christiane Amalie, g. m. Christian Ulrik v. Westen 424, 428.
- Stellwagen, Christian Georg Frederik, Præst 429.
- Stephensen, Magnus, Justitiarius 432.
- Stevens, Hans August. General 146.
- Storm, Jørgen, Byskriver 15 f.
- Stoud, Cathrine, g. m. Laurits Luja 118 ff. — Ludvig, Biskop 119.
- Strasborg (Strosberg), Poul, Maler 376.
- Stub, Hans Iversen, Rector 50. — Johanne Kirstine, g. m. Nicolai Sørensen Holmgaard 50. — Johanne Marie 50. — Thomas Kingo, Degn 50. — Jfr. Jensdatter, Knudsdatter.
- Støedt, Frants, Præst 93.
- Suhr, Bernt, Præst 93. — Peter, Præst 93.
- Svane, Hans, Biskop 78.
- Svend Pedersen, Professor 346—53.
- Svinding, Niels, Sisemester 40.
- Svitzer, Anders, Præst 222. — Antoni, Kjøbmand 363. — Erik, Præst 226. — Jfr. Friis.
- Søndag, Henrik 2 f. — Jfr. Bager.
- Søren Jacobsen, Smed 34.
- Sørensdaughter, Karen, g. m. Hans Thomsen Kingo 49, 57 f.
- Sørensen, Christopher, Borgmester 21—4. — Clement, Borgmester 321. — Søren, Skolebestyrer 179. — Jfr. Baggesdaatter.
- Tack, Marcus, Kjøbmand 98 f.
- Tage, Jacob, Præst 222. — Jfr. Schurmann.
- Tam, Boldevin Mikkelsen, Skarpretter 189 ff.
- Taulov, Karen Jørgensdatter, g. m. Hans Lime 74 f.
- Tausan, Christian, Deputeret 126. — Jfr. Wilcken.
- Tausen, Peter Lave, Snedker 382.
- Teklenburg, Claus, Greve 170.
- Teuffel von Pirckensee, Johan Wilhelm, Baron, Amtmand 141.
- Theilgaard, Poul, Guldsmed 406.
- Thomas OIvsen 171.
- Thott, Elisabeth 336. — Otto, Greve, Deputeret 143.
- Thrane, Else, g. m. Hans Fønss 246.
- de Thygeson, Niels Emanuel, Stiftamtmand 430.
- Tilson, Jes Taisøn, Borgmester 93.
- de Tonsberg, Vilhelm, Stiftamtmand 75.
- Topp, Peter, Farver 423. — Jfr. Kisbye.
- Torkelsen, Henrik, Byskriver 170.
- Torp, Andreas, Slotsfoged 296.
- Trampe, Adam Frederik, Greve, Major 178. — Amalie Hedevig, g. m. Sophus Skeel 178. — Jfr. Poulson.
- Trojel, Hans Bertram, Provst 263 ff.
- Trolle, Anne, g. m. Erik Bille 68.
- Tryde, Holger, Præst 94.
- Trægaard, Hans, Handelsmand 344.
- Trøstrup, Jens, til Hollufgaard, Commerceraad 111 ff. — Jfr. Rosvenge.
- Turner, Robert, Skibsbygmester 49. — Jfr. Kingo.

- Uldall, Johannes, Landsdommer 398.
 Ulfeld, Birgitte, g. m. Otto Krafse 357 f. — Corfits, Greve, Righofmester 357 f. — Knud, til Hverringe 362. — Laurits 28.
 Ulrik, Hertug af Meklenborg 413 f.
 Unsgaard, Ivar Johan, Stiftamtmand 140, 180.
 Urne, Axel, til Søgaard 7. — Erik 40. — Johannes, Kannik 170. — Lave til Rugaard 170. — Jfr. Bølle.
 Ursula Nielses 33.
- V**alckendorff, Christopher, Rente-
 mester 413. — Henning, til Glo-
 rup 181, 335, 354, 361. — Jfr.
 Brahe.
 Vale, Herman 26.
 Walther, Simon, Præst 89. — Jfr.
 Gorm.
 Wandall, Jens Laurentius, Gjæst-
 giver 420. — Jfr. Kisbye.
 Wandeler, Johan Daniel, Chirurg
 143.
 Wandelmandt, Claus, Handelsmand
 22.
 Veau, General 430.
 Wedel, Claus, Provst 433. — Jacob,
 til Holsegaard 135.
 Wegner, Thomas Cortsen, Præst
 342.
 Vendelbo, Diderik Matthisen, Can-
 cellibud 148. — Jfr. Worm.
 Werner, Hans, Færgemand 284, 300.
 West, Niels, Kjøbmand 207.
 v. Westen, Christian Ulrik, Præst
 424, 428. — Johan Christopher,
 Apotheker 130, 146, 211. — Peter,
 Apotheker 66, 99, 111, 117. —
- Peter, Apotheker, Toldkasserer
 146, 178. — Jfr. Becker, Stampe.
 Wiborg, Niels Hansen, til Tøjstrup
 229. — Jfr. Erreboe.
 Widtkier, Thomas, til Fraugde-
 gaard 133.
 Wilcken, Adelgunde Margrete, g. 1.
 m. Erik Krabbe, 2. m. Christian
 Tausan 122, 126, 129.
 Willer, Herman, Raadmand 75.
 Willum Lucassen, Raadmand 354.
 Willumsdatter, Mette, g. 1. m. Knud
 Ottesen Seebled, 2. m. Hans Bro-
 dersen 354.
 Vind, Ole, Præst 339, 343.
 Windtz, Hans Frederik, General-
 major 148.
 Winther, Peder, Provst 93. — Jfr.
 Luja.
 Wissing, Frederik, Guldsmed 143.
 Witt, Albert, Magister 176.
 Worm, Drude 49 f., 57 f., 60. —
 Lambert, Rector 148. — Mette,
 g. 1. m. Jesper Lauritsen Smit,
 2. m. Jørgen Karstens 66, 71 f.,
 76 f. — Ole, Professor 337. —
 Peder Jespersen 66, 71-4. —
 Sille, g. m. Diderik Matthisen
 Vendelbo 148. — Jfr. Fincke.
 Worsaae, Jens Jacob Asmussen, Ar-
 chæolog, 182.
- Z**eleski, Georg 176. — Jfr. Mule.
- Ø**rnstrup, Laurits, Brandinspecteur
 401.
 Ørsted, Marie, g. m. Jørgen Sibbern
 417.
 Østrup, Rasmus, Kjøbmand 143,
 178.